

**SEKİZİNCİ
BEŞ YILLIK
KALKINMA PLANI
(2001-2005)**

**2003 YILI
PROGRAMI**

İÇİNDEKİLER

2003 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı	ix
2003 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Kararda Değişiklik Yapılması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı	xxiv

BİRİNCİ BÖLÜM

2003 YILI PROGRAMININ MAKROEKONOMİK AMAÇ, HEDEF VE POLİTİKALARI

I. TEMEL AMAÇLAR	1
II. MAKROEKONOMİK HEDEFLER	2
III. MAKROEKONOMİK POLİTİKALAR.....	4

İKİNCİ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK GELİŞMELER VE PROJEKSİYONLARI

I. DÜNYADA EKONOMİK GELİŞMELER.....	10
1. DÜNYA EKONOMİSİNDE GELİŞMELER	10
2. AVRUPA BİRLİĞİ VE EURO ALANI EKONOMİLERİNDE GELİŞMELER	15
II. MAKROEKONOMİK GELİŞMELER VE PROJEKSİYONLAR.....	17
1. GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA VE SEKTÖREL BÜYÜME HIZLARI	17
2. EKONOMİNİN GENEL DENGESİ	20
3. SERMAYE BİRİKİMİ	23
A. SERMAYE BİRİKİMİNİN KAYNAKLARI	23
B. YATIRIMLARIN SEKTÖREL DAĞILIMI	23
C. KAMU YATIRIMLARI UYGULAMASI	28
4. ÖDEMELER DENGESİ	31
A. DIŞ Dengeyi Etkileyen Faktörler	31
B. CARİ İŞLEMLER DENGESİ	32
C. SERMAYE HAREKETLERİ	36
D. YABANCI SERMAYE	36
E. SERBEST BÖLGELER	38

5. KAMU FİNANSMANI	39
A. KAMU KESİMİ GENEL DENGESİ	39
B. KONSOLİDE BÜTÇE	46
C. MAHALLİ İDARELER	54
D. DÖNER SERMAYELİ İŞLETMELER	57
E. SOSYAL GÜVENLİK KURULUŞLARI	60
F. İŞSİZLİK SİGORTASI FONU	63
G. FONLAR	64
H. KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ	65
a) KİT'lerin Genel Yatırım Finansman Dengesi	65
b) Özelleştirme	72
c) Tarımsal Destekleme	74
6. MALİ PİYASALARDA GELİŞMELER	78
A. PARA POLİTİKASI VE MERKEZ BANKASI	78
B. BANKACILIK SİSTEMİ	85
C. SERMAYE PİYASASI	92
D. SİGORTACILIK	93
7. FİYATLAR	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLER

I. AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLERDE GELİŞMELER.....	99
II. MEVZUAT UYUMU VE KURUMSAL DÜZENLEMELER.....	102
III. MALİ İŞBİRLİĞİ	106
IV. AB'YE UYUM SÜRECİNDE YAPILACAK DÜZENLEMELER	107

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN BÖLGE ÜLKELERİ VE DİĞER ÜLKELERLE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

I. GENEL DURUM	114
II. TÜRK CUMHURİYETLERİ İLE İLİŞKİLER	115
III. BÖLGESEL VE KÜRESEL İŞBİRLİKLERİ	122
1. İSLAM KONFERANSI TEŞKİLATI EKONOMİK VE TİCARİ İŞBİRLİĞİ DAİMİ KOMİTESİ (İSEDAK).....	122
2. EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI (EİT).....	123

3. KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ (KEİ).....	125
4. GELİŞMEKTE OLAN SEKİZ ÜLKE (D-8)	126
IV. ULUSLAR ARASI TEKNİK İŞBİRLİĞİ VE TÜRKİYE'NİN DIŞ YARDIMLARI	127

BEŞİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL GELİŞME HEDEF VE POLİTİKALARI

I. BÖLGESEL GELİŞME VE KALKINMADA ÖNCELİKLİ YÖRELER	130
II. BÖLGE PLANLAMASI	132
III. KIRSAL KALKINMA	133

ALTINCI BÖLÜM

SOSYAL VE EKONOMİK SEKTÖRLERLE İLGİLİ GELİŞME HEDEF VE POLİTİKALARI

I. GİRİŞ	134
II. İNSAN KAYNAKLARININ GELİŞTİRİLMESİ	135
1. NÜFUS	135
2. EĞİTİM	139
3. SAĞLIK	144
4. İNSAN GÜCÜ	149
5. GENÇLİK, BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR	150
A. GENÇLİK.....	150
B. BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR	151
6. KADIN, AİLE VE ÇOCUK	152
A. KADIN	152
B. AİLE	153
C. ÇOCUK	155
7. SERBEST ZAMANLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	157
III. KÜLTÜR	157
IV. SOSYAL REFAHIN ARTIRILMASI	159
1. GELİR DAĞILIMININ İYİLEŞTİRİLMESİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE	159
2. İSTİHDAM	161
3. ÇALIŞMA HAYATI	165
4. SOSYAL SİGORTA SİSTEMLERİ	168
5. SOSYAL HİZMETLER VE YARDIMLAR	172

6. ESNAF VE SANATKARLARA GÖTÜRÜLEN HİZMETLER	174
7. YURTDIŞINDA YAŞAYAN TÜRK VATANDAŞLARI	175
8. TÜKETİCİNİN KORUNMASI	178
V. SINAİLEŞME	179
1. MADENCİLİK	179
2. İMALAT SANAYİİ.....	181
3. KOBİ'LERİN GELİŞTİRİLMESİ.....	192
VI. BİLİM VE TEKNOLOJİ YETENEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ	195
VII. BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ	197
VIII. TARIMSAL GELİŞME	201
1. GENEL TARIM POLİTİKALARI	201
2. BİTKİSEL ÜRETİM	205
3. HAYVANCILIK.....	207
4. SU ÜRÜNLERİ	209
5. ORMANCILIK.....	210
IX. ENERJİ.....	212
X. ULAŞTIRMA	219
1. GENEL ULAŞTIRMA POLİTİKALARI	219
2. DEMİRYOLU ULAŞTIRMASI	220
3. DENİZYOLU ULAŞTIRMASI	222
4. HAVAYOLU ULAŞTIRMASI	224
5. KARAYOLU ULAŞTIRMASI	225
6. BORU HATTI ULAŞTIRMASI	227
XI. TURİZM VE TANITMA	230
1. TURİZM	230
2. TANITMA.....	233
XII. KENTSEL VE KIRSAL ALT YAPI	234
1. YERLEŞME VE ŞEHİRLEŞME	234
2. KONUT	235
3. İÇMESUYU, KANALİZASYON, ARITMA SİSTEMLERİ VE KATI ATIK YÖNETİMİ ..	236
A. İÇMESUYU, KANALİZASYON VE ARITMA SİSTEMLERİ	236
B. KATI ATIK YÖNETİMİ	237
4. KENT İÇİ ULAŞIM	238
5. İNŞAAT, MÜHENDİSLİK-MİMARLIK, TEKNİK MÜŞAVİRLİK VE MÜTEAHHİTLİK HİZMETLERİ	240
6. HARİTA, TAPU KADASTRO, COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ VE UZAKTAN ALGILAMA SİSTEMLERİ	242
7. KENTSEL VE KIRSAL ALT YAPI.....	244
XIII. ÇEVRE.....	247

YEDİNCİ BÖLÜM

KAMU HİZMETLERİNDE ETKİNLİĞİN ARTIRILMASI

I. KAMU YÖNETİMİNİN İYİLEŞTİRİLMESİ VE YENİDEN YAPILANDIRILMASI	250
II. ADALET HİZMETLERİNDE ETKİNLİK	252
III. GÜVENLİK HİZMETLERİNDE ETKİNLİK	253
IV. MAHALLİ İDARELER	254
V. KAMU YATIRIMLARININ PLANLANMASI VE UYGULANMASINDA ETKİNLİK	256
VI. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	259
VII. DOĞAL AFETLER	260
VIII. TRAFİK VE CAN GÜVENLİĞİ	261

SEKİZİNCİ BÖLÜM

EKONOMİDE ETKİNLİĞİN ARTIRILMASI

I. REKABET HUKUKU VE POLİTİKALARI	263
II. FİKRİ HAKLARIN KORUNMASI	264
III. VERİMLİLİK VE KALİTE KONTROL	266

TABLÖLAR

TABLO: I.1-	Temel Ekonomik Büyüklükler.....	3
TABLO: II.1-	Dünya Ekonomisinde Temel Göstergeler.....	14
TABLO: II.2-	Bazı Avrupa Birliği Ülkelerine İlişkin Temel Ekonomik Göstergeler.....	16
TABLO: II.3-	Katma Değer Artış Hızları ve Sektörlerin GSYİH İçindeki Payları	18
TABLO: II.4-	Fert Başına GSMH	19
TABLO: II.5-	Ekonominin Genel Dengesi (Cari Fiyatlarla)	21
TABLO: II.6-	Ekonominin Genel Dengesi (1998 Fiyatlarıyla)	21
TABLO: II.7-	Kaynaklar Harcamalar Dengesi	22
TABLO: II.8-	Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2001)	24
TABLO: II.9-	Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2002)	25
TABLO: II.10-	Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2003)	26
TABLO: II.11-	Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (Cari Fiyatlarla).....	27
TABLO: II.12-	Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (Yüzde Dağılım).....	28
TABLO: II.13-	2002 Yılı Yatırım Programında Yeralan Projelerin Başlama Yıllarına Göre Dağılımı	30
TABLO: II.14-	2002 Yılı Yatırım Programında Yeralan Projelerin Bitiş Yıllarına Göre Dağılımı	30
TABLO: II.15-	Dış Ticaret Dengesini Etkileyen Faktörlerdeki Gelişmeler	31
TABLO: II.16-	İhracatın Sektörel Dağılımı	33
TABLO: II.17-	İthalatın Mal Gruplar İtibariyle Dağılımı	34
TABLO: II.18-	Ödemeler Dengesi	35
TABLO: II.19-	Yıllar İtibariyle İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı ve Fıllı Girişler	37
TABLO: II.20-	Yabancı Sermaye İzinlerinin Ülkelere Göre Dağılımı	38
TABLO: II.21-	Kamu Kesimi Toplam Gelir ve Harcamaları.....	41
TABLO: II.22-	Kamu Kesimi Borçlanma Gereği ve Finansmanı.....	42
TABLO: II.23-	2001 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi	43
TABLO: II.24-	2002 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi	44
TABLO: II.25-	2003 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi	45
TABLO: II.26-	İç Borç Stokundaki Gelişmeler	48
TABLO: II.27-	Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri	52
TABLO: II.28-	Konsolide Bütçe Temel Göstergeleri	53
TABLO: II.29-	Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Mahalli İdarelere Ayrılan Paylar	55
TABLO: II.30-	Mahalli İdareler Gelir ve Harcamaları	57
TABLO: II.31-	Döner Sermayeli İşletmeler Finansman Dengesi	59
TABLO: II.32-	Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir-Gider Dengesi	62
TABLO: II.33-	İşsizlik Sigortası Fonu Gelir Gider Dengesi	63

TABLO: II.34- Fon Gelir ve Giderleri	65
TABLO: II.35- İşletmecî KİT Finansman Dengesi	66
TABLO: II.36- İşletmecî KİT Özet Finansal Göstergeler	67
TABLO: II.37- İşletmecî KİT'lerin Personel Giderleri ve Üretim Değeri	68
TABLO: II.38- İşletmecî KİT'ler Hakkında Özet Bilgiler	69
TABLO: II.39- Özelleştirme Kapsamındaki İşletmecî KİT Finansman Dengesi	70
TABLO: II.40- Özelleştirme Gelirleri	73
TABLO: II.41- Bazı Tarımsal Ürünlerin Başlangıç Alım Fiyatları	75
TABLO: II.42- Tarımsal Ürünlerin Destekleme Fiyatlarında Gelişmeler	76
TABLO: II.43- Alım Miktarları ve Üreticilere Yapılan Ödemeler	77
TABLO: II.44- Niyet Mektubunda Hedef Olarak Verilen Parasal Büyüklükler	80
TABLO: II.45- Faiz Oranları	81
TABLO: II.46- 2002 Yılı Merkez Bankası Net Döviz Pozisyonu	82
TABLO: II.47- Merkez Bankası Vaziyeti	84
TABLO: II.48- Başlıca Parasal Büyüklükler	84
TABLO: II.49- TMSF Bünyesine Devredilen Bankalar	86
TABLO: II.50- Ticaret Bankalarının Bilançolarına Ait Bazı Büyüklükler	88
TABLO: II.51- Bankacılık Sisteminin Mali Yapısı	89
TABLO: II.52- Ticaret Bankaları Net Kar Zarar	90
TABLO: II.53- Mali Varlıklar	92
TABLO: II.54- Menkul Kıymetler Borsalarında Çeşitli Göstergeler	93
TABLO: II.55- Türk Sigortacılık Sistemi	94
TABLO: II.56- Aralık Ayı İtibarıyla Fiyat Endekslerinde Gelişmeler (1994=100)	97
TABLO: II.57- Toptan Eşya ve Tüketici Fiyat Endekslerindeki Gelişmeler	98
TABLO: II.58- Fiyat Artışlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Gelişmeler	99
TABLO: III.1- AB Mali Yardımları	106
TABLO: IV.1- Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Öğrencileri	116
TABLO: IV.2- Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri İle Ticareti	120
TABLO: IV.3- Türkiye-Türk Cumhuriyetleri Ticaretinin Diğer Ülke Grupları Ticaretiyle Karşılaştırılması	121
TABLO: IV.4- 1997-2001 Yıllarında Türkiye'nin Yardımları	129
TABLO: VI.1- Bölgelere Göre Şehir, Köy Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı	135
TABLO: VI.2- Demografik Göstergelerde Gelişmeler	136
TABLO: VI.3- Eğitim Kademelerinde Öğrenci Sayıları ve Okullaşma Oranları	141
TABLO: VI.4- Kuruluşlara Göre Hastane ve Yatak Sayısı	148
TABLO: VI.5- Bazı Sağlık Göstergelerindeki Gelişmeler	149
TABLO: VI.6- GSYİH İçindeki Faktör Ödemelerinin Payı (Yüzde)	160
TABLO: VI.7- Yurtiçi İşgücü Piyasasında Gelişmeler	161
TABLO: VI.8- Kentsel ve Kırsal İşgücü Piyasasında Gelişmeler	162

TABLO: VI.9- Sivil İstihdamın Sektörel Dağılımı	162
TABLO: VI.10- İşgücünün Eğitim Düzeyi (2001)	163
TABLO: VI.11- Kayıtlı İşgücünde İşten Çıkarmalar	164
TABLO: VI.12- İşgücü Maliyetlerindeki Gelişmeler	167
TABLO: VI.13- Net Ele Geçen Ücretlerdeki Gelişmeler	168
TABLO: VI.14- Sosyal Sigorta Programlarının Kapsadığı Nüfus	171
TABLO: VI.15- Emekli Aylıklarındaki Gelişmeler	172
TABLO: VI.16- Yurt Dışındaki Vatandaşlarımızın ve İşçilerimizin Ükelere Göre Dağılımı (2002).....	177
TABLO: VI.17- Türkiye Halk Bankası A.Ş. Kredilerinin Yıllar İtibarıyla Dağılımı.....	193
TABLO: VI.18- KOBİ Teşvik Belgelerinin Yıllar İtibarıyla Dağılımı	193
TABLO: VI.19- Haberleşme Hizmet Kapasitelerindeki Gelişmeler	199
TABLO: VI.20- Enerji Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler	216
TABLO: VI.21- Birincil Enerji Tüketimi ve Kaynakların Oranları	217
TABLO: VI.22- Elektrik Enerjisinde Yakıt Cinslerine Göre Kurulu Güç, Üretim Kapasitesi ve Üretim Değerleri.....	217
TABLO: VI.23- Elektrik Enerjisi Üretiminin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı	218
TABLO: VI.24- Elektrik Enerjisi Tüketiminin Kullanıcı Gruplarına Göre Dağılımı	219
TABLO: VI.25- Ulaştırma Sektörü Yolcu Taşımlarında Gelişmeler	229
TABLO: VI.26- Ulaştırma Sektörü Yük Taşımlarında Gelişmeler	230
TABLO: VI.27- Turizm Sektöründeki Gelişmeler.....	233
TABLO: VI.28- Nüfus Grupları İtibarıyla Kentleşme Oranı ve Hızı (2002)	234
TABLO: VI.29- İnşaat Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzni Alan Konut Sayıları	235
TABLO: VI.30- İnşaat Sektörünün GSMH İçindeki Payı ve Büyüme Hızı	241
TABLO: VI.31- Toprak ve Su Kaynakları Faaliyetlerinde Gelişmeler	247
TABLO: VIII.1- Türkiye’de Sınai Haklar İle İlgili Başvurular	265

GRAFİKLER

GRAFİK: 1- GSMH ve Sektörel Büyüme Hızları (Sabit Üretici Fiyatları).....	18
GRAFİK: 2- GSMH Büyümesine Katkıları	20
GRAFİK: 3- Cari İşlemler Dengesi	32
GRAFİK: 4- Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/GSMH	40
GRAFİK: 5- İç Borç Stokunun Yapısı	48
GRAFİK: 6- Euro ve Dolar Kurları Gelişimi	79
GRAFİK: 7- Faiz Oranlarında Gelişmeler	81

Bakanlar Kurulu Kararı**Karar Sayısı: 2002/4810**

Yüksek Planlama Kurulu'nun, 8.10.2002 tarihli ve 2002/89 sayılı Raporu ile Bakanlar Kurulu'na sunulan ekli "2003 Yılı Programı" ile "2003 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar"ın kabulü; 540 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 28 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 8.10.2002 tarihinde kararlaştırılmıştır.

**2003 YILI PROGRAMININ UYGULANMASI, KOORDİNASYONU
VE İZLENMESİNE DAİR KARAR****I. UYGULAMA****Genel İlkeler**

Madde 1- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2003 Yılı Programında yer alan ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşmak amacıyla; makro politikaların, bölgesel gelişme politikaları dikkate alınarak sektör programlarının ve yatırımların koordineli bir şekilde yürütülmesi esastır.

2002 Yılı Programı ve eklerinde yer almış bulunan yatırımların, hukuki ve kurumsal düzenlemelerin, sektör programlarının, ekonomik, sosyal ve bölgesel gelişme politikalarının ve bunlarla ilgili tedbirlerin uygulanması, koordinasyonu ve izlenmesi, görevli bakanlık ve kuruluşların her kademesince programda belirtilen ilkelere uygun olarak hazırlanacak çalışma programına göre yürütülür.

Bu çalışmalarda Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının kısa ve uzun vadeli öncelikleri ile 2002 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programında ortaya konan ekonomik ve mali perspektif dikkate alınır. Bu doğrultuda, AB mali kaynaklarından faydalandırılacak projelerin 2003 Yılı Programına uygunluğu sağlanır.

Madde 2- Programın uygulanmasında, yatırımların, bütçeler ile programlarda değişiklik ve aktarma yapılmayacak şekilde gerçekleştirilmesi ve sektörlerarası dengelerin bozulmaması temel ilkedir.

2003 Yılı Yatırım Programında yer almayan herhangi bir proje için harcama yapılamaz. Proje ödenekleri yatırım ile ilgili olmayan amaçlar için kullanılamaz. Proje ödenekleri arasında bu Kararda belirtilen esaslar dışında aktarma yapılamaz.

2003 Yılı Yatırım Programı hazırlıkları kapsamında sürdürülen yatırımların rasyonelleştirilmesi çalışmalarında esas alınan önceliklendirme ve ilkeler 2003 Yılı Yatırım Programı uygulamalarında da sürdürülecektir.

Madde 3- Yıllık Programda yer alan finansman ihtiyacının, konsolide bütçede ve finansman programlarında belirtilen miktarlarda ve zamanında kuruluşlara intikali için gerekli tedbirler Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı ve kamu yatırım programına finansman sağlayan fon idarelerince alınır. İnşaat mevsiminin kısa olduğu yöreler için bu husus özellikle Maliye Bakanlığınca dikkate alınır.

Madde 4- 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu ile eğitim ve sağlık sektörlerine ayrılan pay, eğitim ve sağlık altyapısı ve donanımının iyileştirilmesi amacıyla öncelikle yatırım harcamalarında kullanılır. Bu çerçevede; kalkınmada öncelikli yörelerin ihtiyaçları öncelikli olarak değerlendirilir. Yatırımlara ayrılan kaynağın Yatırım Programında yer alan projelerle ilişkilendirilerek kullanılması esastır.

4760 sayılı Kanun ve 4306 sayılı Kanun gelirlerinden finanse edilen projelerde ihtiyaç duyulacak yıl içi revizyonlar, bu Kararın 8. maddesindeki hükümlere bakılmaksızın Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca sonuçlandırılır.

Madde 5- Aşınan, eskiyen veya hasar gören tesislerin korunması amacıyla üretim kapasitesi veya özellikleri değişmeden, bir yıl içinde tamamlanması söz konusu olan idame ve yenileme yatırımları için verilen ödenekler yeni sabit sermaye yatırımları ile rehabilitasyon ve modernizasyon yatırımlarında kullanılamaz.

Ödeneği Toplu Olarak Verilmiş Projeler ve Toplulaştırılmış Projeler

Madde 6- 2003 Yılı Programında yer alan ödeneği toplu olarak verilmiş projeler ile toplulaştırılmış projelerde aşağıdaki hükümlere uyulur:

a) Ödeneği toplu olarak verilmiş yıllık projelerden adları ve/veya karakteristikleri;

- Makina-Teçhizat,
- Büyük Onarım,
- İdame-Yenileme,
- Tamamlama

olan projelerinin detay programları, kuruluşun bağlı veya ilgili olduğu Bakanın, üniversitelerde Rektörün onayıyla tespit edilir. Detay programlara ait bilgiler; genel ve katma bütçeli kuruluşlar ile döner sermayeli kuruluşlar tarafından Sayıştay Başkanlığı, Maliye Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına, kamu iktisadi teşebbüsleri ile bağlı ortaklıkları tarafından Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Hazine Müsteşarlığına Yatırım Programının Resmi Gazetede yayımlanmasını müteakip 30 gün içinde bildirilir.

Ana proje grubunun karakteristik, süre, maliyet ve ödeneği değiştirilmemek kaydıyla detay programlarında;

- Yer değişikliği dahil mevcuda ilave ve çıkarmalar,

- Ödenek aktarmaları,

-Süre, karakteristik ve maliyet revizyonları kuruluşun bağlı veya ilgili olduğu Bakanın, üniversitelerde Rektörün onayıyla yapılır. Yapılan değişiklikler ilgileri itibariyle yukarıda belirtilen kuruluşlara bildirilir.

Ana proje grubunun karakteristik, süre, maliyet ve ödeneğini değiştirecek mahiyette detay programı değişiklikleri bu Kararın ilgili maddelerindeki hükümler istikametinde sonuçlandırılır.

b) Alt harcama kalemleri itibariyle Yatırım Programında tadat edilmeyen toplulaştırılmış projelerin alt harcama kalemleri Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının olumlu görüşü alınarak kuruluşun bağlı veya ilgili olduğu Bakanın, üniversitelerde Rektörün onayı ile tespit edilir. Bu bilgiler; genel ve katma bütçeli kuruluşlar ile döner sermayeli kuruluşlar tarafından Sayıştay Başkanlığı, Maliye Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına, kamu iktisadi teşebbüsleri ile bağlı ortaklıkları tarafından Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Hazine Müsteşarlığına Yatırım Programının Resmi Gazetede yayımlanmasını müteakip 30 gün içinde bildirilir.

Ana proje grubunun yer, süre, karakteristik, maliyet ve ödeneği değiştirilmemek kaydıyla alt harcama kalemlerinde;

-Maliyet değişiklikleri,

-Süre ve karakteristik değişiklikleri,

-Ödenek aktarmaları Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bilgi vermek kaydıyla kuruluşun bağlı veya ilgili olduğu Bakanın, üniversitelerde Rektörün onayıyla yapılır. Yapılan değişiklikler ilgili itibariyle yukarıda belirtilen diğer kuruluşlara bildirilir.

Ana proje grubunun yer, süre, karakteristik, maliyet ve ödeneğini değiştirecek mahiyette alt harcama kalemi değişiklikleri ile mevcuda ilave ve çıkarmalar bu Kararın ilgili maddelerindeki hükümler istikametinde sonuçlandırılır.

c) Yatırım programında ödeneği toplu olarak verilen ve alt harcama kalemleri itibariyle tadat edilen projelerin alt harcama kalemlerinde yapılacak her türlü değişiklik bu Kararın ilgili maddelerindeki hükümler istikametinde sonuçlandırılır. Bu işlemler sonucunda ana proje grubunda meydana gelebilecek revizyon ihtiyacı bu Kararın 8 inci maddesindeki limitlere bakılmaksızın Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca sonuçlandırılır.

Yıl İçinde Programa Proje Alınması ve Programdan Proje Çıkartılması

Madde 7- Yıl içinde programa proje alınması veya programdan proje çıkartılması hususunda aşağıdaki hükümlere uyulur:

a) 2003 yılı içinde zorunlu haller dışında yeni proje teklifinde bulunulmayacaktır. Zorunlu hallerde 2003 Yılı Programına alınacak yeni projeler ile 2003 Yılı Programından çıkartılacak projelere ait taleplerden, maliyeti 55 trilyon TL.ye kadar olanlar Yüksek Planlama Kurulunca, maliyeti bunun üzerinde olanlar ise Bakanlar Kurulunca karara bağlanır.

-Kuruluşlar, rasyonelleştirme çalışmaları kapsamında yatırım programından çıkarılan projelerin tekrar programa alınmasına yönelik taleplerde bulunmayacaklardır.

-Etüd-Proje karakteristiğinde yer alan projelerin yapıma alınmasında yapım maliyeti 4 trilyon TL. ye kadar olan projelerde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, maliyeti 4 trilyon TL. den 55 trilyon TL. ye kadar olan projelerde Yüksek Planlama Kurulu, maliyeti 55 trilyon TL. den fazla olan projelerde Bakanlar Kurulu yetkilidir.

b) 2002 Yılı Programında yer alıp biteceği düşüncesiyle 2003 Yılı Programına dahil edilmemiş olan projelerden 4 trilyon TL.ye kadar harcama ile yılı içinde tamamlanacak

olanların Programa alınmasına yönelik talepler Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca, bu miktarın üzerinde ödenek ihtiyacı gösteren projeler ile tamamlanması bir yıldan fazla sürecek projelerin programa ithali Yüksek Planlama Kurulunca karara bağlanır.

c) Geçmiş yıl yatırım programlarında yer aldığı halde tasfiye edilmiş ve müteahhit nam ve hesabına ihale edilecek işler, bu maddedeki limitlere bakılmaksızın Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca programa alınır.

d) Mahalli idareler dışında kalan kamu kurum ve kuruluşlarının yıl içinde ortaya çıkan ve geciktirilmeden yapılması zaruri olan güvenlik, tabii afet, uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülükler, tesislerde önemli arızaların giderilmesi gibi işler ile büyük onarım mahiyetindeki işlerden yılı içerisinde bitirilecek olup ve maliyeti 2 trilyon TL.ye kadar olanlar için harcama yapılması hususu, konunun proje bazında programa ithali yoluyla Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca karara bağlanır.

Bu maddede belirtilen usullerle programa ithal edilen projelerin finansmanı, öncelikle kuruluşun programında yer alan diğer projelerin ödeneklerinden bu Kararda belirtilen esaslara göre yapılacak aktarmalarla sağlanır.

Proje Parametrelerinde Yıl İçinde Yapılacak Değişiklikler

Madde 8- 2003 Yılı Programında yer alan projelerin yer, süre, karakteristik, proje maliyeti ve ödenğinde yıl içinde yapılacak değişikliklerde aşağıdaki hükümlere uyulur:

a) Yer değişiklikleri;

-Aynı il sınırları içinde, maliyeti 3,5 trilyon TL. ye kadar olan projelerde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca,

-Maliyeti 3,5 trilyon TL. ye kadar olmakla beraber proje yerini il bazında değiştiren talepler ile maliyeti 3,5 trilyon TL.nin üzerinde ve 55 trilyon TL. ye kadar olan projelerde Yüksek Planlama Kurulunca,

-Maliyeti 55 trilyon TL.nin üzerinde olan projelerde Yüksek Planlama Kurulu görüşü alındıktan sonra Bakanlar Kurulunca,
karara bağlanır.

b) Karakteristik ve süre değişiklikleri;

-Maliyeti 70 trilyon TL. ye kadar olan projelerde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca,

-Maliyeti bunun üzerinde olan projelerde Yüksek Planlama Kurulunca,
karara bağlanır.

c) Maliyet değişiklikleri;

-Maliyeti 70 trilyon TL. ye kadar olan projelerde ve maliyeti 70 trilyon TL.den fazla olmakla beraber ödenek değişikliği sebebiyle maliyet değişikliği yapılması gereken projelerdeki maliyet değişiklikleri Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca,

-Maliyeti 70 trilyon TL.den fazla olan veya maliyet revizyonunu müteakip 70 trilyon TL.nin üzerine çıkan projelerdeki maliyet değişiklikleri Yüksek Planlama Kurulunca,

karara bağlanır.

Ancak;

-Yer ve karakteristiğinde değişiklik yapılmaksızın maliyeti 4 trilyon TL. ye kadar olan projelerdeki yüzde 50'ye kadar maliyet değişiklikleri Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bilgi vermek kaydıyla kuruluşun bağlı veya ilgili olduğu Bakanın, üniversitelerde Rektörün onayıyla yapılır.

-Bu Kararın 6 ncı maddesinde belirtilen ödenegi toplu olarak verilmiş projelerin alt harcama kalemlerinde yapılacak maliyet değişiklikleri sebebiyle ihtiyaç duyulan ana proje maliyet değişiklikleri bu Karardaki limitlere bakılmaksızın Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca sonuçlandırılır.

d) Ödenek değişiklikleri;

-Proje ödeneginde yıl içinde aktarma ve/veya ek ödenek tahsisi suretiyle toplam 14 trilyon TL.ye kadar ödenek değişiklikleri Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca, bunun üzerindeki değişiklikler Yüksek Planlama Kurulunca karara bağlanır. Ancak, 14 trilyon TL. ödenek değişikliği tavanı içerisinde bütçe kaynaklarından Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca proje bazında yapılacak ek ödenek tahsisleri toplamı 2 trilyon TL.yi geçemez. Bütçe kaynaklarından yıl içinde proje bazında toplam 2 trilyon TL.yi aşan ek ödenek tahsisleri Yüksek Planlama Kurulunca karara bağlanır.

-Ek ödenek tahsis edilen projelerden diğer projelere ödenek aktarması yapılamaz.

-Yatırımları Hızlandırma Ödeneginden yararlanılacak projelerde, projenin yıl içinde tamamlanabilecek olması, fiziki gerçekleşme oranının yüzde 75 ve üzerinde olması veya zorunlu ve acil nitelik taşıması gibi hususlar dikkate alınır.

-Yatırım Programında iz ödenekle yer alan projelere (toplulaştırılmış projelerin alt detayındaki projeler dahil) aktarma ve/veya ek ödenek tahsisleri Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile yapılır.

-Yer ve karakteristiğinde değişiklik yapılmaksızın maliyeti 5,5 trilyon TL.ye kadar olan projeler arasında yapılacak 700 milyar TL.ye kadar ödenek aktarmaları (ileri araştırma projeleri hariç), Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bilgi vermek kaydıyla kuruluşun bağlı veya ilgili olduğu Bakanın, üniversitelerde Rektörün onayıyla yapılır. Ödenek aktarması ile ödenegi düşürülen projeye ek ödenek talep edilemez.

e) Genel ve katma bütçeli kuruluşların yatırım ödenekleri ile ilgili olarak Bütçe Kanununun bölümleri (Program), kesim (Alt Program), madde (Faaliyet ve Proje) ve harcama kalemleri arasında bu maddenin (d) fıkrasında belirtilen limitler içerisinde kalınmak şartıyla, proje bütünlüğünü değiştirecek nitelikte ödenek aktarması yapılmasında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının olumlu görüşü alınır ve konu Maliye Bakanlığınca sonuçlandırılır.

Bu Kararın 6 ncı maddesi ve 8/d maddesi uyarınca genel ve katma bütçeli kuruluşlar tarafından Bakan, üniversitelerde Rektör onayıyla yapılacak ödenek değişiklikleri sebebiyle

Bütçe Kanununun bölümleri (Program), kesim (Alt Program), madde (Faaliyet ve Proje) ve harcama kalemleri arasında da ödenek aktarmasını gerektiren işlemlerin sonuçlandırılması için Maliye Bakanlığına başvurulur.

2003 Mali Yılı Bütçesine ek veya olağanüstü ödenek temin edilmesiyle ilgili kanun tasarılarının Maliye Bakanlığınca hazırlanmasından önce Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının olumlu görüşü alınır. Yatırımlarla ilgili değişiklik talepleri proje ödenekleri ile ilişkisi kurulmadan Maliye Bakanlığınca sonuçlandırılmaz.

f) Yatırımları Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca yürütülen genel ve katma bütçeli kuruluşların Programda yer alan projelerine ait süre, maliyet ve karakteristiklerinde yapılacak değişiklikler ile ödenek aktarması ve sari ihale talepleri, proje sahibi kuruluşun olumlu görüşü de eklenerek Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir.

g) Kuruluşlar, inşaat projelerinin proje maliyetlerini uygulama projelerini esas alarak belirleyeceklerdir. Sari ihale fiyat artışlarının üzerinde bir artış olduğunda, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına iletilecek sari ihale taleplerine söz konusu artışın detaylı teknik gerekçeleri eklenecektir. Kuruluşlar, keşif özeti icmal tablosunu da sari ihale talepleriyle birlikte Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına göndereceklerdir. Sari ihale talepleri ve programa yeni proje alınmasına yönelik tekliflerde, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ve ilgili mevzuat hükümleri göz önünde tutulur.

h) Kuruluşların dış finansman ile yürütecekleri projelerde, 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ve bu Kanuna dayanılarak çıkarılmış olan Yönetmelikler ile Yıllık Yatırım Programında Yer Alan Projelere Dış Finansman Sağlanmasına İlişkin Esas ve Usullere Dair Tebliğ hükümlerine uyulur. Dış proje kredisi kullanımlarında, kredilerin yatırım programı ve projelerle ilişkilendirilmesi esastır.

Dış proje kredisi kullanımı sebebiyle hasıl olan cari yıl kur farklarından doğan maliyet ve ödenek revizyonları, bu maddede belirtilen limitlere bakılmaksızın Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca karara bağlanır. Devam etmekte olan yatırımlara ait geçmiş yıl kur farkları cari yılın program ödeneğine dahil edilmemekle birlikte toplam proje maliyeti ve geçmiş yıl harcamalarına dahil edilir. Dış proje kredisi kullanılmadığı halde ithalat sebebiyle hasıl olan kur farklarından doğan revizyonlarda ise bu madde hükümlerindeki limitlere uyulur.

i) Önceki yıl içerisinde kullanılmayan ve 2003 yılına devir eden dış proje kredisi ödeneklerinin Yatırım Programı ile ilişkilendirilmesinde ihtiyaç duyulacak revizyon, bu Kararın 8 inci maddesindeki limitlere bakılmaksızın Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca sonuçlandırılır.

j) Fonlardan kısmen veya tamamen finanse edilecek kamu yatırım projelerinde, fonlardan yapılan tahsisatın revize edilmesi gereken durumlarda revizyon kararı alınmadan önce bu değişikliğin Yatırım Programı ile ilişkisi kurulur.

Bütçe dışı kaynaklardan ilave finansman sağlanması halinde, kamu kurum ve kuruluşları nezdinde herhangi bir işlem yapılmadan ve herhangi bir taahhütte

bulunulmadan önce bu finansman kaynağının, Yatırım Programı ile proje bazında ilişkisinin kurulması hususunda Devlet Planlama Teşkilatına müracaatta bulunulur.

Projelerde yıl içinde özelleştirme gelirleri nedeniyle hasıl olabilecek revizyon ihtiyacı bu Kararın ilgili hükümlerine göre sonuçlandırılır.

k) Kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıklarının yatırım ve finansman programlarının revize edilmesi halinde, proje bazındaki revizyonlar bu maddedeki limitlere göre Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca veya Yüksek Planlama Kurulunca karara bağlanır.

l) Bu maddenin (a), (b), (c) bentlerinde yer alan değişiklik taleplerinin neticelendirilmesinde Devlet Planlama Teşkilatı, değişikliğin boyutunu da dikkate alarak gerekli gördüğü takdirde, yeni keşfe dayalı revize fizibilite raporu talep eder.

Tamamı Kullanılmayan Dış Krediler

Madde 9- Genel ve katma bütçeli kuruluşlar, kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıkları ile döner sermayeli kuruluşlar ve mahalli idarelere açılan dış kredilerin tamamının kullanılmaması durumunda bu kredilerin, ihtiyacı olan kuruluşlara tahsis Hazine Müsteşarlığınca sonuçlandırılmadan önce Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının uygun görüşü alınır.

Mahalli İdareler Yatırımları

Madde 10- Mahalli idarelerin (il özel idareleri ve belediyeler) dış kredili projelerinin belirlenmesinde, dış borç limitleri içinde kalınması esastır. Mahalli idarelerin dış finansman (kredi ve/veya hibe) kullanımı söz konusu olan projeler, makro politikalar, sektör programları ve yatırım öncelikleri dikkate alınarak bu Karardaki esaslara göre Yatırım Programına alınır. Dış finansman kullanımı olan projelerden İller Bankası Yatırım Programında yer almak üzere teklif edilenlere öncelik verilir. Dış kredi kullanımından doğacak yükümlülükler ilgili mahalli idarelerce yerine getirilir.

Mahalli İdarelere Yapılacak Yardımlar Ödeneği

Madde 11- Bu Karara ekli listede yer alan Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki tarım, imalat sanayii, turizm ve diğer kamu hizmetleri (belediye hizmetleri-sosyal altyapı) kapsamına giren projelerin desteklenmesi amacıyla, il özel idareleri ve belediyelerin, müstakilen yapacakları yatırımların ve/veya mahalli teşebbüslerle yapacakları ortaklıkların, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bütçesinde yer alan "Mahalli İdarelere Yapılacak Yardımlar" ödeneğinden yararlanabilmesi için ilgili Yönetmelikte belirtilen türdeki yatırımlar kapsamında yer alması gerekir. Ödeneğin tahsisi, harcanması ve denetimine dair esaslar söz konusu Yönetmelik hükümlerine tabidir.

Kalkınmada Öncelikli Yörelere ile ilgili değişiklikler Yüksek Planlama Kurulunca karara bağlanır.

Yeni Teşkilat Kurulması

Madde 12- Kamu kuruluşları yeni bir teşkilatlanmaya giderken Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ve 2003 Yılı Programında yer alan ilkeler, politikalar, hukuki ve

kurumsal düzenlemelere uyarlar, bu tür düzenlemelerde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının uygun görüşünü alırlar.

Kamu kuruluşları, işletmeye alacakları tesisler için ihtiyaç duydukları personeli, ilgili bakanlığın olumlu görüşü alınmak suretiyle yatırım süresi içinde istihdam edebilirler.

Kanun Tasarılarına İlişkin Görüşlerin Alınması

Madde 13- Bakanlıklar ekonomik, sosyal ve kültürel politikalar ve tedbirlerle ilgili kanun tasarılarını Bakanlar Kuruluna sunmadan önce görüş alınmak üzere ilgili bakanlıklar ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderirler.

Özel kanunlarla kurulmuş kamu tüzel kişiliğini ve idari ve mali özerkliği haiz düzenleyici ve denetleyici kurumlar, çıkaracakları yönetmelik, tebliğ ve diğer düzenlemelerin Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Programlarla ilişkisinin kurulması açısından Devlet Planlama Teşkilatının görüşünü alırlar.

Taşıt Alımı

Madde 14- Genel ve katma bütçeli idareler ile bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşlar, kefalet sandıkları, hizmetlerini genel veya katma bütçelerin transfer tertiplerinden aldıkları ödeneklerle yürüten kuruluşlar, kamu iktisadi teşebbüsleri ve bunların bağlı ortaklıkları, kuruluş şekli ne olursa olsun bütün fon idareleri ve fonları kullanan kuruluşlar 2003 Yılı Yatırım Programında yer alanlar dışında binek veya station wagon tipi taşıt alımı yapmayacaklardır.

Finansal Kiralama

Madde 15- Tüm kamu kurum ve kuruluşlarınca finansal kiralama yoluyla gerçekleştirilecek yatırımlara 2003 Yılı Yatırım Programında yer verilir. Finansal kiralamaya konu olan yatırımın toplam proje tutarı, kiralamanın başlayacağı 2003 Yılı Yatırım Programında yıl ödeneği olarak yer alır. Müteakip yıl yatırım programlarında proje ile ilgili herhangi bir ödenek tahsisi yapılmaz. Projenin 2003 Yılı Yatırım Programı ile ilişkilendirilmesinde ihtiyaç duyulan revizyonlar, bu Kararın ilgili hükümleri istikametinde sonuçlandırılır.

Yıllık Yatırım Programı Teklifleri

Madde 16- Kamu kuruluşları, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve 2003 Yılı Programında belirtilen hedefleri, politikaları, öncelikleri, çevresel etkileri ve varsa sektör ana planlarını esas alarak proje düzeyinde beş yıllık yatırım programları hazırlarlar ve 15 Temmuz 2003 tarihine kadar Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderirler. Bu programların ilk yılı kuruluşların yıllık yatırım programı tekliflerini teşkil eder.

Kuruluşlar, tüm sektörlerde maliyeti 1.250 milyar TL'nin üzerinde olan, yıl içinde yatırım programına alınmasını talep edecekleri yeni projeler için, hazırlayacakları fizibilite etüdü ile birlikte Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına müracaat ederler. Yatırım programlarının hazırlanmasına ve teklif edilecek projelerin fizibilite raporlarına dair usul ve esaslar Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca belirlenir. Fizibilite raporları, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına incelemenin yapılacağı makul bir süre gözetilerek gönderilir. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilecek fizibilite etüdünün

gönderildiği yıl itibarıyla güncel bilgileri içermesi gerekmektedir. Güncelliğini yitirmiş fizibilite etüdları revize edilmek üzere kuruluşlara geri gönderilir.

Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programında yer alan öncelikler çerçevesinde, 2003 yılında Avrupa Birliği tarafından sağlanacak mali yardımlardan faydalandırılmak üzere hazırlanan her türlü proje, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve 2003 Yılı Programına uygunluğunun sağlanmasını teminen, proje sahibi kurum ve kuruluş tarafından 15 Mayıs 2003 tarihine kadar doğrudan Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından ön incelemesi tamamlanan projeler, Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Programda yer alan öncelikler doğrultusunda yönlendirilmesi ve seçilmesini teminen Ulusal Yardım Koordinatörlüğüne iletilir.

Uluslararası Teknik İşbirliği Faaliyetlerinin Yürütülmesi ve Koordinasyonu

Madde 17- Uluslararası Teknik İşbirliği faaliyetlerinin yürütülmesinde ve koordinasyonunda aşağıda belirtilen hususlar esas alınır:

a) Uluslararası Teknik İşbirliği faaliyetleri çerçevesinde ülkemizin diğer ülkelere verdiği teknik yardımlar için Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bütçesine konulan ödenek, 1 Ağustos 1990 tarih ve 90/755 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve bu Karara dayanan 19 Aralık 1995 tarihli Yönetmelik esaslarına uygun olarak harcanır.

b) Çok taraflı ve ikili teknik işbirliği programları/anlaşmaları çerçevesinde sağlanacak teknik yardımlardan yararlanarak proje uygulamak isteyen kamu kuruluşları, özel sektör kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları almak istedikleri yardımla ilgili proje önerilerini Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderirler. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından uygun görülen proje önerileri, Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla ilgili uluslararası kuruluşlara veya teknik yardım talep edilen ülkelerin büyük elçiliklerine gönderilir.

Teknik yardım sağlayan ilgili ülke ya da uluslararası kuruluş tarafından uygun görülen projelerin proje teklifleri, yardım sağlayacak ilgili taraf ile projeyi yürütecek kuruluş arasında işbirliği yapılarak hazırlanır ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından uygun görülen nihai proje Dışişleri Bakanlığı ile yardım sağlayan ilgili taraf arasında proje anlaşması imzalanması müteakibinde uygulamaya konulur. Kamu kuruluşları tarafından yürütülen ve iç katkı gerektiren teknik işbirliği projeleri Yatırım Programında yer alır.

Detaylı proje dokümanı hazırlanmayan ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından uygun görülmeyen hiçbir proje çok taraflı ve ikili teknik işbirliği faaliyetleri çerçevesinde uygulamaya konulamaz.

II. KOORDİNASYON

İşbirliği ve Koordinasyon

Madde 18- Merkezi düzeydeki koordinasyon hizmetleri ile bölge ve il düzeyindeki koordinasyon hizmetlerinde 2003 Yılı Programında yer alan hedef, ilke ve politikalar esas alınır.

Kuruluşların aralarında işbirliği ve koordinasyonu gerçekleştiremedikleri veya program uygulamalarında etkinliği artırma açısından gerekli görülen hallerde koordinasyon Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca sağlanır.

Temel Sektörlere Ait Ana Planlar

Madde 19- Ekonomik ve sosyal yapının tutarlı bir şekilde gelişmesini yönlendirmek için temel sektörlerle dair ana planlar ile bunlara dayalı uygulama plan ve projelerinin ilgili kamu kuruluşlarınca yapımı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının koordinasyonu ve işbirliği ile sağlanır.

Çeşitli Kuruluşlarca Birlikte Yürütülmesi Gereken Projeler İle Bölgesel Gelişme Projeleri

Madde 20- 2003 Yılı Programının gerçekleşmesi yönünden önemli olan ve/veya çeşitli kuruluşlarca birlikte yürütülmesi gereken projeler ile bölgesel gelişme plan ve projelerinin merkezi hükümet ve bölge kademesindeki koordinasyonu Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca yürütülür.

Bu projeler için hazırlanacak uygulama programında ilgili kuruluşların görevleri, işbirliği esasları ve iş programları gösterilir.

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, gerektiğinde, projenin yürütülmesinde ağırlığı bulunan merkez veya bölge kuruluşlarından birine koordinasyon görevi verebilir. Bu kuruluş verilen görevin yerine getirilmesinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına karşı sorumludur.

Yatırımların Valilikçe Koordinasyonu

Madde 21- Genel ve katma bütçeli kuruluşlar doğrudan bölge veya ildeki birimleri vasıtasıyla;

-2003 Yılı Yatırım Programına ekli cetvellerde yer alan projeleri ve bu projeler için hazırlayacakları çalışma programlarını,

-Her bir proje için mahalline gönderilen ödenek miktarlarını, hizmetin ilgili bulunduğu valiliğe zamanında bildirirler.

Valiler; illeri dahilinde yer alan projelere dair ödeneklerin zamanında ve amacına uygun olarak kullanılması ve uygulamanın izlenmesi maksadıyla gerekli hallerde kuruluşlar arasında yardımlaşma ve koordinasyonu sağlarlar.

Valiler; yatırımların uygulama durumlarını, etkinliğin artırılmasına ve karşılaşılan güçlüklerin giderilmesine yönelik görüşleri ile birlikte, yıllık raporlar halinde ilgili bakanlığa ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirirler.

Bölge ve İl Koordinasyon Kurulları

Madde 22- Bölge ve il koordinasyon kurulları; 2003 Yılı Programında yer alan ilke, politika ve tedbirler çerçevesinde kamu kuruluşlarının il ölçeğinde yürütülen projelerinin Program ilkelerine uygun şekilde ve belirtilen süre içinde gerçekleştirilmesi, üretim tesislerinin tam kapasitede verimli bir şekilde işletilebilmesi için gerekli koordinasyon ve

işbirliğinin sağlanması ve Program uygulamasının il düzeyinde takibinde valilere yardımcı olurlar. Bu amaçla il koordinasyon kurulları Şubat, Nisan, Ağustos ve Kasım aylarında toplanır. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, il koordinasyon kurulları toplantılarına gerektiğinde katılarak koordinasyon sağlanmasına yardımcı olur.

III. İZLEME

Madde 23- Kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıklarının, fon idarelerinin, Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ - Kur'un, büyük şehir belediyeleri ile nüfusu 50 bin ve daha fazla olan belediyelerin, nüfusu 50 binin altında kalmakla birlikte Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca tespit edilecek diğer belediyelerin, büyük şehir belediyeleri su ve kanalizasyon idareleri ile gaz ve otobüs işletmelerinin, il özel idareleri ve İller Bankasının, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğünün, Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğünün, Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğünün, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı ve döner sermayeli kuruluşların Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca belirlenen kabullere ve formlara uygun olarak hazırlayacakları 2002 yılı gerçekleşme, 2003 yılı birinci gerçekleşme tahmini konsolide yatırım ve finansman tabloları 15 Mayıs 2003 tarihine kadar, 2003 yılı ikinci gerçekleşme tahmini, 2004 yılı program konsolide yatırım ve finansman tabloları ise 15 Temmuz 2003 tarihine kadar, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir.

Fon idarelerince doğrudan veya özelleştirme kapsamına alınan kamu kuruluşları aracılığı ile yapılacak yatırımlara dair teklifler, fonun yönetiminden sorumlu bakanlıklar veya fon idareleri tarafından en geç 15 Temmuz 2003 tarihine kadar Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir.

Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca belirlenen kabullere ve formlara uygun olarak hazırlayacakları konsolide yatırım ve finansman tablolarını Özelleştirme İdaresi Başkanlığının uygun görüşünü de ekleyerek en geç 15 Eylül 2003 tarihine kadar Maliye Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Hazine Müsteşarlığına gönderirler.

Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Bağı Ortaklıkları İştirakleri

Madde 24- Kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıkları; Yüksek Planlama Kurulunca alınan genel prensip kararı çerçevesinde, mevcut iştiraklerindeki sermaye değişiklikleri ve yeni iştirakleri hakkında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ile Hazine Müsteşarlığına bilgi verirler.

İzleme Raporları

Madde 25- Kuruluşların yatırım ve işletme faaliyetleri ile hukuki ve kurumsal düzenlemelere ait tedbirler ve bilgiler, belirli zamanlarda verilecek raporlarla takip edilir.

a) Yatırım Uygulama Raporu: Yatırımcı kamu kuruluşlarının (projeleri programda yer alan belediye ve il özel idareleri dahil) yatırım projeleri kuruluş, sektör ve proje bazında yatırım uygulama raporları ile izlenir. Yatırım uygulama raporlarında her yatırım projesinin, uygulama yılı başından dönem sonuna kadar ve dönem içinde harcama ve gerçekleşme durumları ve bunların finansman ayrıntısı (genel bütçe, fon, döner sermaye ve/veya dış krediden -nakit ve makina teçhizat olarak- hangilerinin kullanıldığı) belirtilir.

Ayrıca Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında öngörülen fiziki hedeflere ilişkin olarak, dönemler itibarıyla bu hedeflerin gerçekleşme bilgileri bu raporlarda yer alır.

Ödeneği toplu olarak verilmiş ve/veya ödenekleri toplulaştırılmış projelerin alt detayları ile ilgili bilgilere, geliştirilmiş formlara uygun olarak Yatırım Uygulama Raporunda yer verilir.

Ödeneği toplu olarak verilmiş, ödenekleri toplulaştırılmış veya çeşitli illerdeki yatırımları kapsadığı için 2003 Yılı Yatırım Programında yeri "muhtelif" olarak belirtilen projelerin yatırım harcamaları il bazında izlemeye tabi tutulur. Bölgesel gelişme planlarının hazırlanması, uygulanması, koordinasyonu ve izlenmesinde etkinliğin artırılması açısından ve Yatırımcı kamu kuruluşları bu bilgilere yatırım uygulama raporlarında yer verme konusunda gerekli hassasiyeti gösterirler.

Yatırım Uygulama Raporları:

- 1 Ocak - 31 Mart
- 1 Nisan - 30 Haziran
- 1 Temmuz - 30 Eylül
- 1 Ekim - 31 Aralık

dönemlerini kapsayacak şekilde hazırlanarak dönem sonlarını takip eden en geç 15 gün, 1 Ekim-31 Aralık dönem raporları ise en geç 30 gün içinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir.

b) Önemli Projeler Raporu: Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca seçimi yapılacak önemli projelere ait izleme raporları, yatırımcı kuruluşlarca (a) bendinde belirtilen dönemler itibarıyla dönem sonunu izleyen 30 gün içinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler İzleme Raporu: 2003 Yılı Programında yer alan hukuki ve kurumsal düzenlemelere ait tedbirler ve bilgiler bütün kuruluşlarca yılda iki defa altı aylık dönemler itibarıyla dönem sonunu izleyen 15 gün içinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir.

d) Dış Kredi İzleme Raporu: Yatırım projelerinde dış kredi kaynakları kullanan kuruluşlar ve mahalli idareler, kredi kullanım durumlarını, belirlenen formlara uygun olarak hazırlayarak, (a) bendinde belirtilen dönemler itibarıyla dönem sonunu izleyen 30 gün içinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Hazine Müsteşarlığına gönderirler. Genel ve katma bütçeli kuruluşlar ile mahalli idareler bu formları ayrıca Maliye Bakanlığına da gönderirler.

e) KİT Veri Toplama Raporu: Kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıkları, Veri Toplama Projesi (VTP) çerçevesinde hazırlayacakları tabloları üç ayda bir ilgili bakanlığa, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına ve Hazine Müsteşarlığına dönem sonunu takip eden bir ay içinde gönderirler.

f) İşletme Gerçekleşme Raporu: Kamu ve özel kesim işletmelerinin mal ve hizmet üretim gerçekleştirmeleri ile kapasite kullanımları aylık raporlarla izlenir. Kamu kuruluşlarının satış, dış ticaret, stok ve istihdam durumları da bu raporlarda belirtilir. Kuruluşlar, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca hazırlanacak örneklerle uygun olarak düzenleyecekleri

raporları en geç ilgili olduğu ay sonunu takip eden 15 gün içinde söz konusu Müsteşarlığa gönderirler.

g) Destekleme Alımları ile ilgili Raporlar: Kooperatif birlikleri ile kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıkları destekleme alımlarıyla ilgili bilgileri, T.C. Merkez Bankası ve T.C. Ziraat Bankası da destekleme kredisi kullanımlarıyla ilgili bilgileri formlara uygun olarak her ay Sanayi ve Ticaret Bakanlığına, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Hazine Müsteşarlığına gönderirler.

h) Fon ve Hesaplar ile ilgili Raporlar: Tüm kamu kuruluşları sorumlu oldukları fonlarla, kamu bankaları sorumlu oldukları hesaplarla ve T.C. Merkez Bankası da bünyesinde açılmış veya açılacak fon hesaplarıyla ilgili bilgileri, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca hazırlanan formlara uygun olarak ve aylık bazda, her ayı takip eden 15 gün içerisinde Maliye Bakanlığına, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına ve Hazine Müsteşarlığına gönderirler.

i) Fiyat İzleme Raporu: Kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıkları, ürettikleri mal ve hizmetlerin fiyatları ve ana girdi maliyetleri ile gelir ve giderlerinde meydana gelen değişiklikleri, 15 gün içinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ile Hazine Müsteşarlığına bildirirler.

j) Teknik İşbirliği Uygulama Raporu: Uygulanmakta olan teknik işbirliği projelerinin altı aylık ve yıllık uygulama raporları her yılın Ocak ve Temmuz aylarında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir.

k) Sektörel Bilgi Formları: Özel kanunlarla kurulmuş kamu tüzel kişiliğini ve idari ve mali özerkliği haiz düzenleyici ve denetleyici kurumlar, faaliyetlerine ve sektöre ilişkin bilgileri Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan formlara uygun olarak üçer aylık dönemler itibarıyla dönem sonunu izleyen 30 gün içinde ilişkili bulunduğu Bakanlığa ve Devlet Planlama Teşkilatına bildirir.

l) Proje Tamamlama Raporu: Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca belirlenecek format çerçevesinde, uygulaması tamamlanarak işletme safhasına geçmiş projeler için Kuruluş tarafından hazırlanacak Proje Tamamlama Raporları, projenin tamamlanmasını takiben üç ay içerisinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir.

Madde 26- Hazine Müsteşarlığı yatırım teşviki ve yabancı sermaye, Dış Ticaret Müsteşarlığı ise ihracat teşviki ve serbest bölgeler ile ilgili bilgileri hazırlanan formlara uygun olarak ve aylık bazda her ayı takip eden onbeş gün içinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına iletirler.

Madde 27- Mahalli idarelerin bütçe ve kesin hesap durumlarını belirleyen bilgiler İçişleri Bakanlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü kanalıyla 15 Temmuz 2003 tarihine kadar Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir.

Madde 28- Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, ilgili kuruluşların Yıllık Program Kararnameleri çerçevesindeki program uygulamalarını da denetimi içine alır. Başbakanlığa gönderilen denetleme raporlarının bir nüshası Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına da gönderilir.

Dış Yardımlarla İlgili Faaliyetlerin Koordinasyonu ve İzlenmesi

Madde 29- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bütün kamu kurum ve kuruluşlarının teknik işbirliği çerçevesinde diğer ülkelere sağladığı yardımlarla ilgili faaliyetlerinin koordinasyonunu sağlar.

Bütün kamu kurum ve kuruluşlarının diğer ülkelere sağladığı yardımlarla ilgili faaliyetlerin izlenmesi Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı tarafından yürütülür. Bu amaçla bütün kamu kurum ve kuruluşları diğer ülkelere sağladığı yardımları, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı tarafından hazırlanan formata uygun olarak üçer aylık dönemler halinde Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığına bildirir.

Dış Ticaret Müsteşarlığı, yapılacak Karma Ekonomik Komisyon (KEK) Toplantılarının ve Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) ile ilgili görüşmelerin takvimlerini üçer aylık dönemler halinde; KEK protokolleri ile STA'ların birer kopyalarını en geç imzalanmalarını takip eden bir ay içinde Devlet Planlama Teşkilatına iletir.

Hazine Müsteşarlığı, yapılan sermaye ihracı ile ilgili bilgileri ülke ve sektör itibarıyla aylık bazda ve her ayı takip eden 15 gün içinde Devlet Planlama Teşkilatına iletir.

Kamu kurum ve kuruluşları, yabancı ülke ve kuruluşlarla yaptıkları dış ekonomik ilişkilerle ilgili anlaşmaların birer kopyasını anlaşmanın imzalanmasını takip eden bir ay içinde Devlet Planlama Teşkilatına iletir.

Kesin Hesap Farklarının Kapatılmasından Doğan Ödenek İhtiyaçları

Madde 30- Daha önceki yıllarda bitirilmiş projelerin kesin hesap farklarının kapatılması neticesinde ortaya çıkan ödenek ihtiyaçları;

-Genel ve katma bütçeli kuruluşların transferler tertibinde yer alan "Yatırım Giderleri Geçen Yıllar Borçları" faaliyetinden karşılanır.

-Diğer kuruluşlarda ise yatırım ödenekleri ile ilgilendirilmeden işletme bütçelerinden karşılanır ve bu harcamalar ödemenin yapıldığı yıl içinde proje maliyetine ilave edilir.

Yapılan bu işlemler sonucunda Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bilgi verilir.

Proje Revizyon Talepleri

Madde 31- Kuruluşların proje revizyon talepleri, 15 Aralık 2003 tarihine kadar Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir. Bu talepler yıl sonuna kadar sonuçlandırılır.

Yürürlük

Madde 32- Bu Karar 1/1/2003 tarihinde yürürlüğe girer.

**KALKINMADA ÖNCELİKLİ YÖRELER LİSTESİ
BİRİNCİ DERECEDE ÖNCELİKLİ YÖRELER**

1. Adıyaman	26. Kars
2. Ağrı	27. Kastamonu
3. Aksaray	28. Kırıkkale
4. Amasya	29. Kırşehir
5. Ardahan	30. Kilis
6. Artvin	31. Malatya
7. Bartın	32. Mardin
8. Batman	33. Muş
9. Bayburt	34. Nevşehir
10. Bingöl	35. Niğde
11. Bitlis	36. Ordu
12. Çanakkale
(Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri)	37. Osmaniye
13. Çankırı	38. Rize
14. Çorum	39. Samsun
15. Diyarbakır	40. Siirt
16. Elazığ	41. Sinop
17. Erzincan	42. Sivas
18. Erzurum	43. Şanlıurfa
19. Giresun	44. Şırnak
20. Gümüşhane	45. Tokat
21. Hakkari	46. Trabzon
22. Iğdır	47. Tunceli
23. Kahramanmaraş	48. Van
24. Karabük	49. Yozgat
25. Karaman	50. Zonguldak

Bakanlar Kurulu Kararı**Karar Sayısı: 2003/5299**

Yüksek Planlama Kurulu'nun, 18.1.2003 tarihli ve 2003/1 sayılı Raporu ile Bakanlar Kurulu'na sunulan ekli "2003 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Kararda Değişiklik Yapılması Hakkında Karar"ın kabulü; 540 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 28 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 29.1.2003 tarihinde kararlaştırılmıştır.

2003 YILI PROGRAMININ UYGULANMASI, KOORDİNASYONU VE İZLENMESİNE DAİR KARARDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASI HAKKINDA KARAR

Madde 1 - 8/10/2002 tarihli ve 2002/4810 sayılı Kararnamenin eki "2003 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar"a aşağıdaki geçici madde ilave edilmiştir.

"Geçici Madde 1 - Kamu kurum ve kuruluşları, 2003 yılının geçici bütçe uygulama döneminde aşağıda yer alan hususlara uyarlar.

a) 2002 yılı ve daha önceki yıllarda taahhüde bağlanmış yatırımların, bütçe türleri itibarıyla aşağıda belirtilen harcama sınırları dahilinde yürütülmesine devam edilir. Yapılacak harcamalar 2003 Yılı Yatırım Programına maledilir.

Genel ve katma bütçeli kuruluşların yatırımları, 4776 sayılı 2003 Mali Yılı Genel ve Katma Bütçeleri Kanunlaşınca Kadar Devlet Harcamalarının Yapılmasına ve Devlet Gelirlerinin Tahsiline Yetki Verilmesine Dair Kanun hükümleri çerçevesinde yürütülür.

Genel ve katma bütçeli kuruluşlar, kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıkları, döner sermayeli kuruluşlar, İller Bankası, belediyeler, fon idareleri ve özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlar, 2002 Yılı Yatırım Programında yer alan projeleri ile yıl içinde Programa alınan projelerine tahsis edilen başlangıç ödenekleri dikkate alınmak suretiyle her ay için; dış proje kredilerinin %20'si ve diğerleri için %3,1'i hesabıyla bulunacak miktarına kadar harcama yapabilirler.

Yatırım projelerine tahsis edilen toplam dışı ödeneklerin kullanımında da aynı oranlar uygulanır.

Bu dönemde yatırım projelerinin ödenekler dışındaki parametreleri olarak, 2002 Yılı Yatırım Programında yer alan ve yıl içinde revize edilmiş parametreler esas alınır

2002 yılı sonu itibarıyla tamamlanmış proje ve faaliyetler için 2003 yılında harcama yapılamaz.

b) Kuruluşların 2002 Yılı Yatırım Programında yer alan yıllık projelerinden; büyük onarım, makina-teçhizat, idame-yenileme ve tamamlama projelerinin uygulanmasına

geçici bütçe döneminde de devam olunur. Bu işlerin ihalesinde, bu maddenin (c) bendinde yer alan hükümlere uyulur.

Kuruluşların Yatırım Programında ödenekleri toplu olarak verilmiş yıllık projelerden makina-teçhizat, büyük onarım, idame-yenileme ve tamamlama projelerinin detay programları ile alt harcama kalemleri itibarıyla tadat edilen ve edilmeyen toplulaştırılmış projelerinin alt harcama kalemleri için 2002 yılında alınan onaylar geçerli olup (a) bendinde belirtilen aynı oranlara ve esaslara göre harcama yapılabilir. Ancak bu kalemlerle ilgili revizyon işlemlerinde 2002/4810 sayılı Kararnamenin eki Kararın 6 ncı maddesi hükümleri uygulanır.

c) Genel ve katma bütçeli kuruluşların 2002 Yılı Yatırım Programında yer alıp, derhal ihalesinde fayda ve zaruret görülen yatırımları ile tabii afetler sonucu hasıl olabilecek hasarların telafisi amacıyla yeniden girişilecek işler için 4776 sayılı Kanun hükümlerine uyulur. Diğer kamu kurum ve kuruluşları ise mevcut mevzuat ve uygulanmakta olan tasarruf genelgeleri çerçevesinde hareket ederler.

d) Genel ve katma bütçeli kuruluşlar, kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıkları, döner sermayeli kuruluşlar, İller Bankası, belediyeler, fon idareleri ve özelleştirme kapsamında yer alan kuruluşların derhal başlanmasında fayda ve zaruret görülen yeni yatırımları ile tabii afetler sonucu hasıl olabilecek hasarların telafisine yönelik yeni projelerinin Yatırım Programına alınmasında 2002/4810 sayılı Kararnamenin eki Karara uyulur.

e) 2002/4810 sayılı Kararnamenin eki Kararın 6 ncı maddesi kapsamındaki detay program ve alt harcama kalemleriyle ilgili olarak geçici bütçe dönemini müteakip yapılacak iş ve işlemler, 2003 Yılı Yatırım Programının yayımlanmasını takip eden 30 gün içinde sonuçlandırılır.

Bu maddede yer almayan hususlarda 2002/4810 sayılı Kararnamenin eki Kararda yer alan hükümlere uyulur.

Madde 2 - Bu Karar 1/1/2003 tarihinden geçerli olmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

2003 Yılı Programı

**17 Ekim 2002 Gün ve 24909 (Mükerrer) Sayılı Resmi Gazete'de
Yayımlanan 8 Ekim 2002 Gün ve 2002/4810 Sayılı 2003 Yılı
Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair
Bakanlar Kurulu Kararı Ekidir**

BİRİNCİ BÖLÜM

2003 YILI PROGRAMININ MAKROEKONOMİK AMAÇ, HEDEF VE POLİTİKALARI

I. TEMEL AMAÇLAR

2003 yılı programının temel makroekonomik amacı, ekonomideki büyümeyi devam ettirmek, düşme eğilimine girmiş olan enflasyonu belirlenen hedefler doğrultusunda aşağı çekmek ve yüksek miktarda faiz dışı fazla vererek kamu borç stokunu sürdürülebilir seviyeye indirmektir.

Kamu kesimi harcamaları kontrol altında tutularak faiz dışı kamu dengesinde sağlanan fazlanın daha da artırılması ve hedeflenen enflasyonla uyumlu gelirler politikasının takip edilmesi maliye politikasının temel önceliğidir.

Kamu borç stoku kabul edilebilir ve sürdürülebilir seviyelere indirilecektir. Bunu sağlamak için; faiz dışı dengede fazla verilmeye devam edilecek, özelleştirme hızlandırılacak, ilave gelir kaynakları bulunacak, ekonomide istikrarlı bir büyüme

sağlanacak ve reel faiz oranlarının hızla makul düzeylere gerilemesi için gerekli güven ve istikrar ortamı oluşturulacaktır.

Vergi politikaları ekonomik programı ve kamu kesimi dengelerini göz önünde bulunduran, reel sektörü ve sosyal politikaları dikkate alan bir anlayış içinde uygulanacaktır.

Kamu hizmetlerinde verimlilik ve etkinliğin artırılması amacıyla kamu yönetim reformu yapılacaktır. Kamuda mali disiplini, şeffaflığı ve kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanımını sağlayacak ortamın yaratılması amacıyla, kamu mali yönetim ve kontrol sistemi yeniden yapılandırılacaktır.

Para politikası, kısa dönemde enflasyonu hedeflenen seviyelere çekmeye, orta vadede ise fiyat istikrarını sağlamaya ve korumaya yönelik olarak sürdürülecektir. Sürdürülebilir ekonomik büyümeyi de desteklemek amacıyla, kamu borçlanma gereksinimindeki gerilemeye paralel olarak bankaların aracılık faaliyetlerine geri dönmesi ve kredi kanallarının yeniden işler hale getirilmesi sağlanacaktır.

Makro ekonomik istikrarı kalıcı kılacak, ekonominin şoklara karşı dayanıklılığını, verimliliğini ve rekabetini artıracak ve üretim potansiyelinin tam olarak kullanımını sağlayacak olan yapısal reformlar, tüm toplum kesimlerinin katılımı sağlanarak ve ülke koşulları dikkate alınarak süratle hayata geçirilecektir.

Parasal ve mali disiplinin sağlanmasının yanında, yapısal reformların uygulanması, ülkemizde güven ortamını oluşturacak ve belirsizlikleri azaltacaktır. Buna bağlı olarak enflasyonda ve reel faizlerde kalıcı bir düşüş sağlanacaktır. Makro ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik para ve maliye politikalarına ilaveten, reel sektörün canlanması için gerekli destek verilecek, üretim, yatırım, ihracat ve istihdamın artırılmasıyla birlikte arzulan büyüme seviyesine ulaşılabilecektir.

II. MAKROEKONOMİK HEDEFLER

2003 yılında GSMH'nın yüzde 5 oranında büyümesi öngörülmektedir. Büyümenin özellikle özel sabit sermaye yatırımları ve özel tüketimden kaynaklanması beklenmektedir. Programın kararlılıkla yürütülmesi, mali disipline bağlı kalınmasıyla reel faizlerde beklenen düşmenin özel tüketim ve yatırımları canlandırması beklenmektedir. Bu canlanmada, 2001 ve 2002 yıllarında ertelenen özel tüketim ve yatırım kararlarının 2003 yılında realize edilmeye başlanmasının belirleyici olacağı tahmin edilmektedir. Bankacılık sektörünün daha sağlıklı bir yapıya kavuşmasıyla reel sektöre açılacak kredi imkanlarının yanı sıra döviz kurunun istikrarlı seyri ve bu süreçte enflasyonist beklentilerin aşağı çekilmesi, özel yatırımları destekleyecek unsurlar olarak öngörülmektedir.

Bu çerçevede, 2003 yılında özel sabit sermaye yatırımlarının yüzde 16,8 oranında artması beklenmektedir. Kamu sabit sermaye yatırımlarında öngörülen yüzde 3,9 oranındaki azalmayla birlikte toplam sabit sermaye yatırımlarının 2003 yılında yüzde 9,7 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

2003 yılında kamu tüketimi ve özel tüketim harcamalarının sırasıyla yüzde 2,9 ve yüzde 5,7 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Böylece toplam tüketim artış hızının yüzde 5,2'ye ulaşması beklenmektedir.

TABLO: I.1- Temel Ekonomik Büyüklükler

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002 (1)	2003(2)
BÜYÜME (Yüzde Değişme)										
Tarım	-0,7	2,0	4,4	-2,3	8,4	-5,0	3,9	-6,5	5,0	0,5
Sanayi	-5,7	12,1	7,1	10,4	2,0	-5,0	6,0	-7,5	9,4	5,6
Hizmetler	-6,6	6,3	7,6	8,6	2,4	-4,5	8,9	-7,7	5,8	5,9
GSYİH	-5,5	7,2	7,0	7,5	3,1	-4,7	7,4	-7,5	6,7	5,1
GSMH	-6,1	8,0	7,1	8,3	3,9	-6,1	6,3	-9,5	6,5	5,0
GSMH (Trilyon TL)	3 888	7 855	14 978	29 393	53 518	78 283	125 596	176 484	271 406	354 575
GSMH (Milyon Dolar)	130 888	171 861	184 602	194 106	205 808	187 468	201 378	144 313	180 384	200 325
FİYATLAR (Yüzde Değişme)										
GSMH Deflatörü	107,3	87,2	78,0	81,2	75,3	55,8	50,9	55,3	44,4	24,4
TEFE Yıllık Ortalama	120,7	86,0	75,9	81,8	71,8	53,1	51,4	61,6	50,1	25,2
TEFE Yıl Sonu	149,6	65,6	84,9	91,0	54,3	62,9	32,7	88,6	30,8	17,4
TÜFE Yıllık Ortalama	106,3	89,1	80,4	85,7	84,6	64,9	54,9	54,4	45,0	24,7
TÜFE Yıl Sonu	125,5	76,0	79,8	99,1	69,7	68,8	39,0	68,5	29,7	20,0
DIŞ TİCARET (Milyon Dolar)										
İhracat (FOB)	18 106	21 636	23 225	26 261	26 973	26 587	27 775	31 340	35 081	39 350
İthalat (CIF)	23 270	35 709	43 627	48 559	45 922	40 687	54 503	40 410	49 501	55 580
Dış Ticaret Açığı (3)	-4 216	-13 212	-10 582	-15 358	-14 220	-10 443	-22 375	-4 490	-8 591	-9 969
Cari İşlemler Dengesi (3)	2 631	-2 339	-2 437	-2 638	1 984	-1 360	-9 819	3 396	-1 808	-3 489
Cari İşlemler Dengesi/GSMH (Yüzde)	2,0	-1,4	-1,3	-1,4	1,0	-0,7	-4,9	2,4	-1,0	-1,7
KAMU FİNANSMANI (Yüzde)										
KONSOLİDE BÜTÇE GELİRLERİ / GSMH	19,2	17,7	18,0	19,6	21,9	24,0	26,5	29,1	27,8	28,4
- Vergi Gelirleri / GSMH	15,1	13,8	15,0	16,1	17,2	18,9	21,1	22,5	22,0	24,2
KONSOLİDE BÜTÇE GİDERLERİ / GSMH	23,1	21,8	26,3	27,2	29,2	35,9	37,4	46,0	42,6	41,1
- Faiz Ödemeleri / GSMH	7,7	7,3	10,0	7,7	11,5	13,7	16,3	23,3	19,1	18,5
- Faiz Dışı Harcamalar / GSMH	15,4	14,4	16,3	19,4	17,6	22,2	21,1	22,7	23,4	22,6
KONSOLİDE BÜTÇE AÇIĞI / GSMH	-3,9	-4,0	-8,3	-7,6	-7,3	-11,9	-10,9	-16,9	-14,7	-12,6
- Faiz Dışı Denge / GSMH	3,8	3,3	1,7	0,1	4,3	1,8	5,3	6,4	4,4	5,8
- Faiz Dışı Denge / GSMH (4)						1,2	4,3	4,4	3,2	6,0
KAMU KESİMİ BORÇLANMA GEREĞİ/GSMH	7,9	5,0	8,6	7,7	9,4	15,5	11,9	16,5	12,6	10,0
- Faiz Dışı KKBG / GSMH	-2,9	-4,5	-2,9	-1,2	-3,3	0,2	-5,6	-8,1	-7,4	-9,1
- Faiz Dışı KKBG / GSMH (4)						-1,8	2,9	5,8	4,7	7,5

(1) Gerçekleşme Tahmini,

(2) Program,

(3) 1996 yılından itibaren bavul ticareti dahil.

(4) IMF Tanımlı.

2003 yılında 12 aylık TEFE ve TÜFE artış hızının sırasıyla yüzde 17,4 ve yüzde 20,0 olması beklenirken; ortalama TEFE ve TÜFE artışlarının ise sırasıyla yüzde 25,2 ve 24,7 olması hedeflenmektedir. GSMH deflatörü ise yüzde 24,4 olarak tahmin edilmektedir.

2003 yılında ihracatın, bir önceki yıla göre yüzde 12,2 oranında artışla 39,4 milyar dolara; yurt içi talep ve GSMH'da öngörülen büyümeye paralel olarak altın hariç ithalatın (CIF) ise yüzde 12,3 oranında artışla 55,6 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Dünya ticaret hacminin artmasının ve ihracat pazarlarımızda öngörülen yüksek oranlı büyümenin, ihracat performansını olumlu yönde etkilemesi öngörülmektedir. Böylece, dış ticaret açığının ödemeler dengesinde yer aldığı şekliyle, 2003 yılında 10 milyar dolara yükselmesi beklenmektedir. Diğer mal ve hizmetler dengesinde (net) beklenen gerilemeyle birlikte cari işlemler hesabının 2003 yılında 3,5 milyar dolar açık vereceği tahmin edilmektedir.

2003 yılında maliye politikasının temel hedefi, harcama kısıcı ve gelir artırıcı tedbirleri almak suretiyle programda öngörülen faiz dışı fazla hedefine ulaşmaktır. Böylelikle, kamu borç stokunun sürdürülebilirliği sağlanacaktır.

2003 yılında, 100,8 katrilyon lira olarak hedeflenen konsolide bütçe gelirlerinin GSMH içindeki payının yüzde 28,4 olması hedef alınmıştır. Vergi gelirlerinin GSMH içindeki payının ise bir önceki yıla göre 2,2 puan artarak yüzde 24,2 seviyesine ulaşması hedeflenmiştir. Vergi gelirlerindeki artışta, vergi barışı projesinden ve ek vergilerden beklenen gelirlerin yanı sıra en önemli rolü bir önceki yıla göre önemli miktarda artan Özel Tüketim Vergisi gelirleri oynayacaktır.

2003 yılında konsolide bütçe faiz dışı harcamalarının GSMH'ya oranının, 2002 yılına göre 0,8 puan azalarak yüzde 22,6 düzeyinde gerçekleşmesi hedeflenmektedir. Konsolide bütçe faiz ödemelerinin GSMH'ya oranının ise bir önceki yıla göre 0,6 puan azalarak yüzde 18,5 olması hedef alınmıştır. Konsolide bütçe harcamaları toplamının GSMH'ya oranının ise 2003 yılında yüzde 41,1 olması hedeflenmiştir.

Bu gelir ve harcama hedefleri altında konsolide bütçe açığının GSMH'ya oranının 2003 yılında bir önceki yıla göre 2,1 puan azalarak yüzde 12,6'ya gerilemesi hedef alınmıştır. Konsolide bütçe faiz dışı fazlasının GSMH'ya oranının ise 2002 yılında yüzde 4,4 olan seviyesinden 2003 yılında yüzde 5,8'e yükselmesi hedeflenmiştir.

2003 yılında kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya oranının 2002 yılına göre 2,6 puan gerileyerek yüzde 10 olması programlanmıştır. Kamu kesimi borçlanma gereğinde hedeflenen bu azalma, faiz ödemelerindeki reel düşmeye bağlı olarak konsolide bütçe, işsizlik sigortası fonu, sosyal güvenlik kuruluşları, KİT ve fonların dengelerinde hedeflenen iyileşmeden kaynaklanacaktır.

Faiz ödemeleri hariç tutulduğunda 2003 yılında kamu kesiminin GSMH'nın yüzde 9,1'i oranında fazla vermesi hedef alınmıştır. Böylece, faiz dışı fazlada geçen yıla göre GSMH'ya oran olarak 1,7 puanlık bir artış hedeflenmektedir.

III. MAKROEKONOMİK POLİTİKALAR

Düşme eğiliminde olan enflasyonu aşağı çekmek ve kamu borç stokunun sürdürülebilirliğini sağlamak temel amacına yönelik olarak maliye, para ve gelirler politikaları birbirleriyle tutarlı şekilde uygulanacaktır.

Kamu gelirlerini artırmak ve harcamalarda azami tasarruf sağlamak suretiyle yüksek oranda faiz dışı fazla oluşturmaya yönelik bir maliye politikası uygulanacaktır.

Vergi politikasının temel hedefleri; iyi işleyen, etkin bir vergi sistemi oluşturulması ve kamu finansmanı için ihtiyaç duyulan kaynakların sağlanmasıdır.

Gelir idaresi yeniden yapılandırılacak, esnek ve fonksiyonel bir yapıya kavuşturulacaktır. Bu kapsamda, birimlerin görev ve yetkileri açıkça belirlenecek ve gelir idaresinin yapısı güçlendirilecektir.

Verginin tabana yayılması ve kayıtdışı ekonominin kayda alınması için gerekli çalışmalar yapılacaktır. Bu amaçla, beyanname dışı bırakılmış gelirler beyan kapsamına alınacaktır. Etkin ve kurumsallaşmış bir vergi denetim sistemi oluşturulması için; denetim birimleri arasında koordinasyon sağlanacak, denetim sonuçlarının ve denetlenen mükelleflerin izlenmesi suretiyle denetim izleme tabanı oluşturulacak ve VEDOP-2 projesi kapsamında vergi istihbarat merkezi kurularak vergi kimlik numarası etkin olarak kullanılacaktır.

Vergi sistemini basitleştirmek amacıyla, diğer kanunlardaki vergi ile ilgili hükümler vergi kanunları içine alınacak, istisna ve muafiyetler yeniden düzenlenecektir. Yatırım indirimi uygulaması yeni bir bakış açısıyla ele alınacak, yatırım indirimine ilişkin stopaj kaldırılarak yatırım indirimi oranı düşürülecektir. Vergilerin tahsilat sürelerinin kısaltılması amacıyla beyana dayalı vergilerin taksit sayısı azaltılarak bazı vergilerin ödeme zamanı öne çekilecektir.

1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu yerine, bütçe sisteminin etkinliğinin artırılması, mali yönetim ve denetim alanında uluslararası standartlara ulaşılması temel hedefleri doğrultusunda Kamu Mali Yönetimi ve Mali Kontrol Kanunu çıkarılması öngörülmektedir.

Performans esaslı bütçeleme anlayışının yerleşmesi konusunda yürütülmekte olan çalışmalara devam edilecektir.

Tahakkuk bazlı muhasebe ve kamuda muhasebe standartlarının oluşturulması yönündeki pilot uygulamalar yaygınlaştırılacaktır.

Analitik bütçe kod sisteminin geliştirilmesi için başlatılan çalışmalara devam edilecektir.

TBMM adına denetim yapan Sayıştayın denetim yetkisinin kapsamı, Cumhurbaşkanlığı, TBMM ve üst kurullar dahil olmak üzere tüm kamu kurum ve kuruluşlarının hesaplarını içine alacak şekilde genişletilecektir. Sayıştayın yapısı bu denetimleri gerçekleştirebilecek şekilde güçlendirilecektir.

Belediyelerin öz gelirlerini artırıcı nitelikte düzenlemeler yapılacaktır.

Kamu kurum ve kuruluşları bünyesinde faaliyet gösteren dernek ve vakıflar tamamen kaldırılacaktır. Bu dernek ve vakıflardan sağlanan gelirler kamu yararı gözetilerek ilgili kurumla ilişkilendirilecektir.

Kamu kuruluşlarında kaynak kullanımında etkinliği arttırmaya yönelik olarak başlatılan stratejik planlama çalışmaları kapsamında 2003 yılında pilot uygulamalara geçilecektir.

KİT'lerin rekabet gücünün geliştirilmesi amacıyla mal ve hizmet fiyatları gerçekçi olarak tespit edilecek, cari giderlerde azami oranda tasarruf sağlanacak, stoklar azaltılacak ve zarar eden birimler tasfiye edilecektir. Bu çerçevede, destekleme alım fiyatları ile ücret seviyeleri hedeflenen enflasyonla uyumlu olarak belirlenecek, atıl istihdamın azaltılmasına yönelik tedbirler alınacak ve KİT faaliyetleri etkin bir performans denetim sistemi ile izlenecektir.

Halen özelleştirme kapsamı dışında olan KİT'ler gruplandırılarak özelleştirme stratejileri tespit edilecektir. Bu çerçevede, kuruluşların stratejik planları yapılarak kaynakların hedeflere odaklı kullanımı sağlanacaktır. Ayrıca, KİT'lerin piyasa şartlarına uyum sağlamaları için hukuki, ekonomik ve teknik alt yapı çalışmaları başlatılacaktır.

Özelleştirme amaçlarına ulaşmak için rekabetçi sektörlerde faaliyet gösteren KİT'lerin başta halka arz yöntemi ile olmak üzere kısa sürede özel sektöre devredilmesi sağlanacaktır. Rekabeti sağlamanın zor olduğu sektörlerde, tüketici hak ve çıkarlarının korunması ile rekabetin sağlanmasına yönelik özelleştirme öncesi ve sonrası düzenlemelere devam edilecektir. Enerji sektöründe rekabet ortamını iyileştirmek üzere, satın alma ve fiyat garantileri içeren projeler, bunların maliyetleri ve Hazinesin muhtemel yükümlülükleri yeniden gözden geçirilecektir.

Özelleştirme kapsamında bulunan kuruluşların tamamı yeniden değerlendirilerek, kısa sürede özelleştirilmesi mümkün olanlar değişik özelleştirme yöntemleri (varlık satışı, tasfiye, blok satışı vb.) kullanılarak özelleştirilmek üzere bu kapsamda bırakılacak, diğerleri kapsam dışına çıkartılarak yeniden yapılandırılması ve verimli hale getirilmesi sağlanacaktır.

Tarımsal ürünlerin desteklenmesi sistemindeki yapısal dönüşüm çerçevesinde şeker pancarı ve tütünde destekleme alımları yapılmayacaktır. Tarımsal KİT'lerin alım miktarları işletmecilik gerekleri doğrultusunda belirlenecek ve ihtiyaç fazlası stoklar azaltılacaktır. Ayrıca, üreticilere yapılan doğrudan gelir desteği sistemi gözden geçirilerek, uygulanmasına devam edilecek, ürün borsaları geliştirilecek ve birliklerin serbest piyasa şartlarında faaliyet göstermeleri sağlanacaktır.

Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri yeniden yapılandırılacaktır. Alternatif ürün projesinin hayata geçirilmesinin önündeki engeller kaldırılacaktır. Tarımsal destekleme ile ilgili KİT'lerin özelleştirilmesi, tarım politikaları ile birlikte bir bütün olarak değerlendirilecek ve gerekli tedbirlerin alınmasından sonra özelleştirilecektir.

Döner sermayeli işletmelerin gelir ve harcamalarının yeniden düzenlenmesi kapsamında döner sermayelerin gelir ve giderlerini belli kurallara bağlayacak düzenlemeler yapılacaktır. Ayrıca devletin küçültülmesi ve tasarruf anlayışı çerçevesinde döner sermaye işletmelerinin ve saymanlıklarının azaltılması çalışmalarına devam edilecektir.

Sosyal güvenlik kuruluşlarında aktüeryal yapıyı bozan prim karşılığı olmayan ödemeler kaldırılarak kuruluşların daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması sağlanacaktır.

Emekli Sandığına bağlı aktif sigortalıların prime tabi olmayan gelirleri prime tabi hale getirilecektir.

Bütünleştirilmiş bir sosyal güvenlik ağı içinde, yönetimi ve işletilmesi farklı esaslara bağlı olan kısa vadeli sigorta programları ile uzun vadeli sigorta programları birbirinden ayrılacaktır.

Sigorta bilgi sistemi kurularak, başta sağlık olmak üzere sosyal güvenlik kuruluşlarının tüm bilgileri yönetilebilir ve politika oluşturmaya uygun bir hale getirilecek ve e-devlet çalışmaları kapsamında sosyal güvenlik bilgi sistemi, vatandaşlık numarası, vergi numarası gibi diğer bilgi sistemleriyle uyumlu çalışacak şekilde tasarlanacaktır.

Sosyal güvenlik kuruluşlarının finansman dengelerinin bozulmasının temel nedenleri arasında yer alan ve bu kuruluşların asli fonksiyonlarını yerine getirmesini engelleyen sağlık hizmetleri sigorta kuruluşlarının bünyesinden alınarak Genel Sağlık Sigortası kapsamında birleştirilecektir.

Sosyal güvenlik kuruluşlarının sigortacılık dışındaki faaliyetlerinin tasfiye edilmesi sağlanacaktır.

SSK ve BAĞ-KUR'da ekonomik kriz nedeniyle düşen prim tahsilat oranlarının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

SSK ve BAĞ-KUR'la ilgili tedbirlerin uygulanabilmesini ve kurumların idari yapılarının düzenlenmesini teminen uzun zamandan beri gecikmiş idari reform yasa tasarılarının kanunlaşması öngörülmektedir.

İşsizlik sigortasına ilişkin olarak sigortalıların, demografik ve sigortalılıkla ilgili bilgilerinin toplanacağı bilgi sistemi kurulacak, gerek gelirlerin toplanmasında gerekse işsizlik sigortası yardımları ve hizmetlerinden yararlanmada sistemin sağlıklı bir şekilde çalışmaya başlaması sağlanacaktır.

İşsizlik sigortasından yararlanacaklara işsizlik aylığı ve sağlık yardımları yanında, iş bulma, yeni bir meslek kazandırma gibi hizmetler etkin bir şekilde sağlanacaktır.

İşsizlik Sigortası Fonunu bünyesinde bulunduran İŞ-KUR'un organizasyonunu şekillendiren ve daha etkili çalışmasını sağlayacak olan düzenlemelerin yasalaraşarak yürürlüğe girmesi öngörülmektedir.

Fon bütçelerinin TBMM tarafından onaylanmasına, hesaplarının dış denetime tabi olmasına ve sözkonusu fonların hesaplarının konsolide bazda konsolide bütçe hesaplarıyla birlikte aylık raporlanmasına olanak verecek gerekli hukuki ve idari düzenlemeler kararlılıkla gerçekleştirilecektir.

2003 yılında, ekonomik dengelerin tesis edilerek sürdürülebilir bir büyüme ortamının temin edilmesine katkıda bulunmak üzere kamu kesimi ve özel kesim kaynaklarının birbirlerini tamamlayan yatırım alanlarına yönlendirilmesi esas olacaktır. Bu politikaya paralel olarak kamu kesimi yatırımları ağırlıkla ekonomik ve sosyal alt yapı alanlarında yoğunlaştırılmaya devam edilecektir.

Kamu yatırımlarında temel amaç, mevcut sınırlı kaynaklar da dikkate alınarak toplumun ihtiyaç duyduğu acil ve öncelikli hizmetlerin bir an önce sağlanması olacaktır.

Özel kesimin ise kamu kesiminin çekildiği tüm alanları kapsayacak şekilde yatırımlarını artırarak sürdürmesi özendirilecektir. Özel kesimin, ülke genelinde yüksek katma değer yaratabilecek üretim gücüne erişmesi; ekonominin rekabet gücünün geliştirilmesine, istihdamın, verimliliğin ve ihracatın artırılmasına ve uygun teknolojilerin üretimi ve/veya transferine yönelik yatırımlara ağırlık vermesi özendirilecektir.

Bu bağlamda, 2003 yılında kamu kaynak tahsislerinde eğitim, sağlık, teknoloji alt yapısı, enerji, sulama, kentsel alt yapı yatırımlarına ve ulaştırma alt sektörleri arasında dengeyi sağlayıcı yatırımlara, bölgesel gelişme stratejileri dikkate alınarak öncelik verilecektir.

2003 yılında, Kalkınmada Öncelikli Yörelere kalkınmasına hız kazandırıcı ekonomik ve sosyal alt yapı yatırımları ile istihdam ağırlıklı projelere öncelik verilecektir. Bu kapsamda, özellikle Güneydoğu Anadolu Projesi Ana Planı (GAP), Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) ve Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişim Projesi (ZBK) raporlarında öngörülen projelere öncelik verilecektir.

2003 yılında ayrıca, devam eden projelerden 2003 yılı içinde tamamlanarak ekonomiye kazandırılacak, uygulamasında önemli fiziki gerçekleşme sağlanmış, yatırım programında yer alıp dış finansmanı sağlanarak onaylanmış, başlatılmış bulunan diğer projelerle bağlantılı veya eş zamanlı olarak yürütülmesi ve tamamlanması gereken projeler ile afetlerin önlenmesi ve afet hasarlarının telafisine yönelik projelere öncelik verilecektir. Zorunlu hallerde gündeme gelebilecek yeni projelerin belirlenmesinde, kamu proje stokunun optimum düzeyde tutulması gereği de göz önünde bulundurularak azami ölçüde seçici davranılacak, ekonomiye kısa sürede kazandırılacak, sağlıklı yapılabirlik etütlerine dayanan, yapılabirliği yüksek ve ülkemiz açısından stratejik öneme sahip projelere yönelmesi esas olacaktır.

2001 yılında başlatılan ve yatırım programlarının rasyonelleştirilmesi çalışmalarında esas alınan önceliklendirme ve ilkeler 2003 Yılı Yatırım Programı uygulamalarında da sürdürülecektir.

Alt yapı hizmetlerinin sağlanmasında, kamu yararı ve etkinlik ilkeleri esas alınarak, bir taraftan yeni finansman modelleri geliştirilirken, diğer taraftan yap-işlet-devret ve benzeri modellerin uygulaması etkin hale getirilecektir.

Toplumun büyük kesimini ilgilendiren önemli projelerde, halkın proje oluşumuna katılımını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesine önem verilecektir.

Merkez Bankası, temel para politikası aracı olarak kısa vadeli faiz oranlarını etkin bir şekilde kullanırken, para tabanını resmi enflasyon hedeflemesine geçilinceye kadar nominal çıpa olarak kullanmaya devam edecektir.

Dalgalı döviz kuru uygulaması sürdürülecektir. Ancak, Merkez Bankası döviz piyasalarındaki makroekonomik temellerle bağlantısı olmayan ve spekülatif nitelikli dalgalanmalara duyarlı bir biçimde müdahale etmeye devam edecektir.

Bankacılık sektörünün kaynak ve aracılık maliyetlerinin düşürülmesi, varlık ve yükümlülükler arasındaki vade uyumsuzluğunun giderilmesi ve ekonomik istikrar ile birlikte yükümlülüklerin uzun vadeye yayılması sağlanacaktır.

Finansal hizmetlerde çeşitliliğin artırılması, rekabetçi bir ortam yaratılarak piyasa disiplininin ve risk kültürünün oluşturulması, devir ve birleşmelerin desteklenmesi ve bankaların kaynak kompozisyonları içinde Türk Lirası kaynakların payının artırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

Bankacılık sektörünün aktif kalitesinin iyileştirilmesine yönelik uygulamalardan biri olan varlık yönetim şirketine özel sektörden ortaklık için ilgi gelmemesi sebebiyle, alacak tahsilatını hızlandırmak için önlemler alınacaktır.

Mevduat sigorta sistemi kapsam ve yönetim bakımından gelişmiş ülke uygulamalarına benzer bir yapıya kavuşturulacaktır.

Özel finans kurumlarını da içerecek şekilde mali sistem içindeki kurumların uluslararası düzenlemelerle uyumlu ve etkin bir şekilde denetlenmesi sağlanacaktır. Özel finans kurumlarının mali sistem içindeki rolü artırılacaktır.

Vakıfbank dahil olmak üzere kamu bankalarının özelleştirmeye hazırlanması çalışmalarına devam edilecektir.

Tasarrufların sermaye piyasasına çekilmesi, şirketlerin halka açılması ve sermaye piyasalarına katılımlarının teşvik edilmesi amacıyla gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Toplunun tüm kesimlerini ilgilendiren sigortacılığın ekonomik gelişmeye uzun vadeli fon yaratarak, ülke tasarruf kapasitesine olumlu katkıda bulunacak bir yapıya kavuşturulması için Avrupa Birliği ve uluslararası standartlara uyum sağlamasına dönük gerekli düzenlemelerin yapılmasına devam edilecektir. Ayrıca, sektörün açık ve objektif kuralları içinde sağlıklı gelişmesini temin için denetim faaliyetlerinin iyileştirilmesine ilişkin düzenleme çalışmaları sürdürülecektir.

İhracatımızın yapısal sorunu olan pazar ve sektörel bağımlılığın azaltılmasını teminen, dünya pazarlarında Türk malı imajının yerleşmesini sağlayacak stratejik bir yaklaşımın tespit edilmesi, ileri teknoloji ihtiva eden, bilgi yoğun ve katma değeri yüksek ürünlerin ihracat içindeki payının artırılmasına yönelik politikaların uygulanması ve bu kapsamda firmaların AR-GE faaliyetlerinin daha fazla teşvik edilmesine azami özen gösterilecektir.

İhracatta sektörel ve bölgesel çeşitliliği artırmak ve ülkemizin dış pazarlarda rekabet edebileceği alanları belirlemek amacıyla ilgili birimlerin katılımıyla ihracat stratejisi hazırlanacaktır.

KOBİ'lerin uluslararası piyasalarda yoğun rekabet koşullarına uyum sağlamaları, uluslararası pazarlama, tanıtım ve ticari bilgiye ilişkin eksikliklerinin giderilmesi amacıyla sektörel dış ticaret şirketlerinin teşvikine devam edilecektir.

Komşu ülkelerden ihracat potansiyeli olanlar tespit edilerek bu ülkelerle ticaret hacminin artırılması yönünde girişimlerde bulunulacaktır. Bu çerçevede sınır ticaretinin geliştirilmesine yönelik tedbirler alınacaktır.

Dış ticarete tanıtıma yönelik faaliyetler ile uluslararası alanda Türk markası oluşturulması özendirilecektir.

Gümrük idarelerinin modernizasyonu projesi çerçevesinde, otomasyona geçen gümrük idareleri nezdinde ihracatçı birliklerince irtibat bürosu açılmasına ve gerekli personel ve ekipman ihtiyacının karşılanmasına 2003 yılında da devam edilecektir.

İhracatçı birliklerinin görevlerini rasyonel bir şekilde sürdürebilmelerini teminen gerekli mevzuat değişikliği çalışmalarına devam edilecektir.

İthalatın haksız rekabete neden olmaması, ülke standartları ve sağlık koşullarına uygun olması ve çevreye zarar vermemesi için uluslar arası kurallarla uyumlu bir biçimde yapılan düzenlemelerin etkin olarak uygulanmasına devam edilecektir.

Gümrük birliğinin sorunsuz işleyişi ve Türkiye-AB ilişkilerinin AB'nin genişleme sürecine katılım temelinde geliştirilmesi amacıyla ortaklık organlarının düzenli çalışması yönünde gerekli girişimlerde bulunulacaktır.

AB'nin ortak ticaret politikasına uyum kapsamında, çeşitli ülkelerle yürütülmekte olan serbest ticaret anlaşması görüşmelerinin tamamlanması ve diğer bazı ülkelerle de görüşmelerin başlatılması sağlanacaktır.

Devlet yardımlarının izlenmesinden sorumlu kurumsal yapının Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde oluşturulması tamamlanacak ve bu alanda AB mevzuatına uyum çalışmalarına devam edilecektir.

AB dışındaki bölgesel işbirliklerinden beklenen faydanın sağlanabilmesi için öncelikle tercihli bir tarife rejimi oluşturulacaktır. Ayrıca, Kafkasya, Orta Asya ve Orta Doğu ülkeleri ile ticari ilişkilerin geliştirilmesine çaba gösterilecektir.

Doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesine yönelik yeni düzenlemeler yapılacaktır.

Doğrudan yabancı yatırımlar konusunda ülkemiz politika ve mevzuatının tanıtılmasına ikili, bölgesel ve çok uluslu ilişkiler çerçevesinde devam edilecektir.

Serbest bölgelerin alt ve üst yapıları ile hizmet kalitesi geliştirilecek, ileri teknoloji ve Ar-Ge'ye yönelik faaliyetleri desteklenecektir.

Ülkemizin sahip olduğu turizm potansiyelinin harekete geçirilmesi yönünde gerekli girişimlerde bulunulacaktır. Bu çerçevede, mevzuatta gereken düzenlemeler yapılacak, İstanbul Turizm Projesi hazırlanacak ve turizmde Türk markasının oluşturulması yönünde girişimlerde bulunulacaktır. Ayrıca atıl ekonomik kaynakların turizm sektörüne kazandırılması yönünde adımlar atılarak yeni turizm kentleri oluşturulacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK GELİŞMELER VE PROJEKSİYONLAR

I. DÜNYADA EKONOMİK GELİŞMELER

1. DÜNYA EKONOMİSİNDE GELİŞMELER

2001 yılında dünya ekonomisinde başgösteren yavaşlama süreci, ABD'de meydana gelen 11 Eylül terörist saldırıları nedeniyle daha da belirginleşmiş ve dünya hasılasında

son on yılın en düşük büyüme oranının gerçekleşmesine neden olmuştur. 2001 yılında dünya hasılasında ancak yüzde 2,2 oranında artış sağlanabilmiştir. Dünya üretiminin yaklaşık 2/3'ünü gerçekleştiren on civarında gelişmiş ülke ekonomik yavaşlama sürecine girmiştir. Gelişmiş ülke ekonomilerinde ortaya çıkan olumsuzluklar, ticaret, finansman imkanları ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında daralmaya yol açarak hızla dünyaya yayılmıştır. Küresel yavaşlamadan daha az etkilenmekle birlikte geçiş ekonomilerinde de ortalama büyüme hızında gerileme gözlenmiştir. Asya krizini izleyen ilk yıl hariç, gelişmekte olan ülkeler grubunda yıllık ortalama büyüme, 1990'ların başından bu yana en düşük düzeyinde gerçekleşmiştir. Afrika ise bu genel olumsuzluktan daha az etkilenmiş ve bir önceki yıla göre büyüme oranında küçük çapta bir artış kaydedilmiştir. Çin ve bir ölçüde de Hindistan, küresel ekonomik yavaşlamaya karşın yüksek büyüme oranları gerçekleştirmeyi başarmışlardır.

2002 yılının ilk çeyreğinde özellikle ABD ve Asya'nın yükselen ekonomilerinde ekonomik aktivitede beklentilerin üzerinde bir canlılık görülse de daha sonraki gelişmeler Asya'nın yükselen ekonomileri dışında bu canlanmanın aynı düzeyde devam edemeyeceğini göstermiştir. Dünya ekonomisinin 2002'de yüzde 2,8, 2003'de ise yüzde 3,7 oranında büyümesi beklenmektedir.

2001 yılında dünya ticaretinde de büyük oranda yavaşlama gözlenmiştir. Dünya ticaretindeki daralmanın önemli bir nedeni, özellikle gelişmiş ülkelerin, bilgi ve iletişim teknolojisi ürünlerine olan taleplerinin azalmasıdır. 2001 yılının ikinci yarısında 11 Eylül saldırılarının da etkisiyle tüm ürün gruplarının ticaretinde daralma gözlenmiştir. 2002 yılında dünya ekonomisindeki görece canlanma nedeniyle dünya ticaretinde de artış olduğu tahmin edilmektedir. 2001 yılında yüzde 0,1 oranında daralan dünya ticaretinde, bilgi ve iletişim sektörünün geleceğine ilişkin belirsizlikler, yatırımlardaki yavaş canlanma ve terörizm tehlikesine karşı artırılan güvenlik önlemleri nedeniyle 2002 yılında ancak yüzde 2,1, 2003 yılında ise yüzde 6,1 dolayında bir genişleme beklenmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin ve geçiş ekonomisi ülkelerinin büyük çoğunluğu, zayıf mali yapıları veya küresel ekonomiye bütünleşmenin politika seçeneklerini kısıtlaması nedeniyle iç talebi canlandırma olanağından yoksun bulunmaktadır. Bu ülkelere kısa vadeli sermaye girişlerinin giderek azalması ve daha esnek kur rejimlerinin benimsenmiş olması nedeniyle, 2001 yılında yaşadıkları dış şokların şiddeti, 1997 ve 1998 uluslararası finansal krizlerine oranla daha düşük olmuştur. Ancak başta Arjantin ve Türkiye olmak üzere birkaç ülke, ulusal ve uluslararası mali gelişmelerin etkisiyle ciddi güçlüklerle karşı karşıya kalmışlardır.

2000 yılında 1,5 trilyon dolar civarında olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları 2001 yılında 735 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu büyük gerilemenin temel nedeni dünya ekonomisinde ortaya çıkan yavaşlamadır. Dünya doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında 2001 yılında oluşan azalmanın 2002 yılında giderilmesi olası görülmemekle birlikte, uzun dönemde yatırımları çekebilecek alt yapıya ve nitelikli işgücüne sahip, teknolojik kapasitesi yüksek ve yabancı sermayeye ilişkin yasal düzenlemeleri gerçekleştirmiş ülkeler avantajlı olacaktır.

Dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunda işsizlik yükselme eğilimindedir. 1997 Asya krizinin etkilerinin hafiflemesiyle oluşan ekonomik büyümenin yanı sıra bazı ülkelere işgücü piyasalarında gerçekleştirilen yapısal reformların etkisiyle, 2000 yılında ve 2001 yılının başlarında pek çok ekonomide gerileyen işsizlik, 2001 yılının ortalarından itibaren

dünya ekonomisindeki yavaşlama nedeniyle hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yeniden yükselişe geçmiştir.

Enflasyon bir kaç gelişmekte olan ülke dışında dünya ölçeğinde bir sorun olmaktan çıkmış durumdadır. Küresel ekonomideki yavaşlama sonucunda talepte oluşan daralma, birincil mal fiyatlarındaki düşüş, imalat sanayiinde atıl kapasitenin artması, artan işsizlik ve yoğunlaşan uluslar arası rekabet nedeniyle çoğu gelişmiş ülkede 2001 yılının ikinci yarısından itibaren enflasyon gerilemeye başlamıştır. Geçiş ekonomisi ülkelerinin ve gelişmekte olan ülkelerin büyük çoğunluğunda enflasyonla mücadele politikaları fiyat artışlarının kontrol altına alınmasında etkili olmuştur.

Kuzey Amerika'da son on yıl boyunca devam eden yüksek büyüme dönemi 2001 yılının ikinci yarısında sona ermiş ve Kanada ile ABD'de GSYİH'da düşüş kaydedilmiştir. ABD'de gerçekleştirilen terörist saldırılar her iki ülkede başlamış bulunan ekonomik yavaşlama sürecini hızlandırmış olsa da 2001 yılı sonunda ve 2002 yılının ilk çeyreğinde ekonomik büyümede önemli bir artış gerçekleşmiştir. Bu gelişmede esas olarak ekonomiyi canlandırmaya yönelik olarak uygulanan politikalar etkili olmuştur. Ancak, 2002 yılının ikinci çeyreğinde büyüme hızı önemli ölçüde azalmıştır. Ayrıca, şirketlerin daha önceki iyimser karlılık tahminlerinin aşağıya çekilmesi, şirket muhasebesi ve denetimi sistemlerine, ekonomik iyileşme sürecinin gücüne ve geleceğine ilişkin kaygılar, mali piyasalarda olumsuz koşulların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler ve yüksek dış ticaret açığı, ABD dolarının euro ve yen karşısında önemli oranda değer kaybetmesine yol açmıştır. Enflasyonda 2001 yılı ortalarında başlayan düşme eğiliminin 2002 yılında da sürdüğü tahmin edilmektedir. Hisse senedi piyasalarında yaşanan sert düşüşlerin 2002 yılında olduğu gibi 2003 yılında da talebi etkilemeye devam edeceği tahmin edilmektedir. 2001 yılında ancak yüzde 0,3 düzeyinde büyüeyebilen ABD ekonomisinin 2002 yılında yüzde 2,2, 2003 yılında ise yüzde 2,6 oranında büyümesi beklenmektedir.

Japonya'da geçtiğimiz on yıl boyunca yaşanan üçüncü ve en şiddetli ekonomik daralma sürecinin sona ereceğine ilişkin işaretler mevcuttur. 2001 yılında yüzde 0,3 oranında daralan Japon ekonomisinde 2002 yılında GSYİH'nın yine yüzde 0,5 oranında gerilemesi, 2003 yılında ise yüzde 1,1 oranında büyümesi beklenmektedir. Ancak yenin değer kazanmaya devam etmesi ve dünya ekonomisindeki iyileşmenin yetersiz kalması gibi olasılıkların gerçekleşmesi Japon ekonomisinin durgunluktan çıkış sürecini olumsuz etkileyecektir. 2001 yılının sonunda işsizlik yüzde 5,3 gibi rekor bir düzeye yükselmiştir ve kısa vadede işsizlik düzeyinde belirgin bir gerileme beklenmemektedir.

Japonya'da ekonomi yönetimi, ekonomik canlanmanın sağlanması, geri dönmeyen krediler sorununun çözülmesi ve mali reformun gerçekleştirilmesi gibi birbiriyle çelişen hedeflerle karşı karşıyadır. Son üç yıl boyunca deflasyonist bir süreç yaşayan Japonya'da yetersiz talep düzeyine ek olarak düşmekte olan ithalat fiyatları, teknolojik ilerlemeler ve piyasa deregülasyonları nedeniyle fiyatların baskı altında kalmaya devam edeceği tahmin edilmektedir. Deflasyona karşı etkili politikalar uygulanması yanında bankacılık kesiminin mali yapısının ve karlılığının güçlendirilmesi, şirketler kesiminin yeniden yapılandırılma sürecinin hızlandırılması ve yatırım olanaklarının artırılmasını amaçlayan yapısal reformların tamamlanması Japon ekonomisinin kararlı bir ekonomik büyüme aşamasına geçişinde anahtar rol oynayacaktır.

2002 yılının ilk yarısında Latin Amerika'da ekonomik ve mali koşullar kötüleşmiş olup, yılın ikinci yarısında da ekonomi kırılganlığını korumuştur. Yılın ilk çeyreğinde yüzde 2,5 oranında daralan bölge üretiminin 2002 yılı genelinde düşüş kaydettiği tahmin edilmektedir. Bölge ülkelerinin borçlanma maliyetleri yükselmiş, para birimlerinin büyük çoğunluğu değer kaybetmiştir. 2002 yılının ilk çeyreğinde Latin Amerika'da yaşanan üretim düşüşlerinin başlıca nedeni Arjantin krizinin etkileridir. Arjantin tarihinin en büyük ekonomik krizi ile karşı karşıya olup, 2002 yılı sonu itibarıyla dört yıllık birikimli üretim düşüşünün yüzde 20'ye ulaştığı tahmin edilmektedir. İşsizlik ve enflasyonda çok büyük oranlarda yükselme gözlenmiştir. Arjantin krizinin etkilerine oldukça güçlü bir şekilde direnen Brezilya'da 1998'den bu yana izlenen uygun makroekonomik politikalara karşın 2002 yılının ikinci çeyreğinde, özellikle başkanlık seçimleri nedeniyle mali piyasalarda olumsuz koşullar başgöstermiş, para birimi real değer yitirmiş ve ülkenin dış borçlanma maliyeti yükselmiştir. Bu durumun yarattığı belirsizlik karşısında IMF'nin, Brezilya ile yaptığı 30 milyar dolarlık stand-by düzenlemesi ülkede güven ortamının yeniden oluşmasını ve hükümetin makro ekonomik istikrarı ve büyümeyi gerçekleştirmek amacıyla izlediği politikaları sürdürmesini sağlamıştır. Dünya ekonomisindeki iyileşmenin 2003 yılında Latin Amerika ekonomilerini olumlu etkilemesi olasılığı varsa da bölge ülkeleri için çok sayıda riskin varlığı devam etmektedir. 2001'de yüzde 0,6 oranında büyüme kaydedebilen Latin Amerika ekonomisinin 2002'de yüzde 0,6 oranında daralması, 2003'de ise yüzde 3,0 oranında büyümesi beklenmektedir.

Küresel ekonomide, özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründe, toparlanmanın etkisiyle sanayi üretiminde ve ihracatta oluşan artış sonucu, Asya'nın yükselen ekonomilerinde 2002 yılının başlarından itibaren güçlü bir canlanma gözlenmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda söz konusu ekonomilerde GSYİH'nın 2002 ve 2003 yıllarında yıllık yüzde 6,0 oranında büyümesi beklenmektedir. Bu grupta yer alan ülkelerde ekonomik durum, büyük ölçüde, bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründeki gelişmelere ve ABD ile Avrupa'daki ekonomik iyileşme sürecine bağlı bulunmaktadır. Ayrıca bu ülkelerde özellikle bankacılık ve şirketler kesimi ile ilgili yapısal reformların ve esnek kur rejimlerinin kararlılıkla sürdürülmesi de önem taşımaktadır.

Dünya ölçeğindeki yavaşlamaya karşın Çin, kamu yatırımları ve ihracat artışının etkisiyle hızlı ekonomik büyümesini sürdürmüş, doğrudan yabancı yatırımların devam etmesi ödemeler dengesini olumlu etkilemiştir. Orta vadede, özellikle bankacılık sektörünün ve devlet işletmelerinin yeniden yapılandırılmasına yönelik reformların tamamlanması büyümenin sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Çin'in uluslar arası ticarete önemli bir rol oynamaya başlaması ve Dünya Ticaret Örgütüne kabul edilişi, bölgenin ekonomik entegrasyonu açısından önemli bir adım olarak nitelendirilmektedir. 2001'de yüzde 7,3 oranında büyüme sağlayan Çin ekonomisinin 2002'de yüzde 7,5, 2003'de ise yüzde 7,2 oranında büyümesi beklenmektedir.

Geçiş dönemi ülkelerinin çoğunda 2001 yılında canlılığını koruyan iç talep nedeniyle küresel yavaşlamanın etkileri oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. Polonya hariç, Orta ve Doğu Avrupa'daki geçiş ekonomilerinde 2000 yılındaki yüksek ihracat gelirleri ve genişletici maliye politikalarının etkisiyle iç talebin canlanması, 2001 yılındaki küresel ekonomik yavaşlamanın bu ülkelerin ekonomik büyüme hızı üzerindeki olumsuz etkilerinin sınırlı düzeyde kalmasını sağlamıştır. Bölge ülkelerine yönelen yüksek miktardaki doğrudan yabancı sermaye yatırımı başlıca dış finansman kaynağı olup iç talebin canlanmasında da etkili olmaktadır.

Rusya ve Ukrayna'daki iç talep canlanması nedeniyle Bağımsız Devletler Topluluğu, küresel ekonomik yavaşlamadan görece olarak daha az etkilenmiştir. Ancak 2001 yılının sonları ve 2002 yılının başlarında petrol fiyatlarında oluşan düşüşün Rusya ve Kazakistan'ın petrol gelirlerinde ve dolayısıyla büyüme hızında gerilemeye yol açtığı tahmin edilmektedir. 2003 yılında ise dünya ekonomisindeki canlanma sürecine ve petrol fiyatlarındaki olası yükselmeye bağlı olarak Bağımsız Devletler Topluluğunda ekonomik büyümenin devam etmesi beklenmektedir. Topluluk içinde reformların daha ileri düzeye ulaştığı ülkelere reform sürecinin yavaş ilerlediği ülkelere oranla daha hızlı ekonomik büyüme gerçekleştiği gözlenmektedir. 2001'de yüzde 6,3 oranında ekonomik büyüme sağlayan Bağımsız Devletler Topluluğunda 2002'de yüzde 4,6, 2003'de yüzde 4,9 oranında büyüme gerçekleşmesi beklenmektedir.

TABLO: II.1- Dünya Ekonomisinde Temel Göstergeler

(Yüzde Değişme)

	2000	2001	2002 ⁽¹⁾	2003 ⁽¹⁾
DÜNYA HASILASI	4,7	2,2	2,8	3,7
Gelişmiş Ülkeler	3,8	0,8	1,7	2,5
ABD	3,8	0,3	2,2	2,6
Japonya	2,4	-0,3	-0,5	1,1
Almanya	2,9	0,6	0,5	2,0
Euro Alanı	3,5	1,5	0,9	2,3
Gelişmekte Olan Ülkeler	5,7	3,9	4,2	5,2
Afrika	3,0	3,5	3,1	4,2
Asya	6,7	5,6	6,1	6,3
Latin Amerika	4,0	0,6	-0,6	3,0
Orta Doğu, Malta ve Türkiye	6,1	1,5	3,6	4,7
Geçiş Dönemi Ülkeleri	6,6	5,0	3,9	4,5
DÜNYA TİCARET HACMİ				
(Mal ve Hizmet İthalatı)	12,6	-0,1	2,1	6,1
Gelişmiş Ülkeler	11,8	-1,3	1,7	6,2
Avrupa Birliği	11,3	1,3	0,3	5,5
Gelişmekte Olan Ülkeler	15,9	1,6	3,8	7,1
Geçiş Dönemi Ülkeleri	13,4	11,7	6,9	8,0
TÜKETİCİ FİYATLARI				
Gelişmiş Ülkeler	2,3	2,2	1,4	1,7
Avrupa Birliği	2,3	2,6	2,1	1,8
Gelişmekte Olan Ülkeler	6,1	5,7	5,6	6,0
Geçiş Dönemi Ülkeleri	20,2	15,9	11,3	8,8
İŞSİZLİK ORANI (Yüzde)				
Gelişmiş Ülkeler	5,9	5,9	6,4	6,5
Avrupa Birliği	8,2	7,4	7,7	7,6
LIBOR (Altı Aylık, Yüzde, ABD Doları cinsinden)	6,6	3,7	2,1	3,2

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, September 2002.

(1) Tahmin

2003 yılında dünya ekonomisi, hem mali piyasalar hem de uluslar arası politik ve askeri gelişmelerden kaynaklanan bazı risklerle karşı karşıyadır. Başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerde şirket muhasebe ve denetleme sistemlerine ilişkin endişeler 2002 yılında hisse senedi piyasalarında büyük düşüşlerin yaşanmasına neden olmuştur. Hisse senedi fiyatlarının daha da düşmesi durumunda, özellikle küresel ekonomik toparlanmanın başını çeken ABD'de iç talebin daha da olumsuz etkilenmesi olasılığı endişe yaratmaktadır.

Başta bilgi ve iletişim teknolojileri sektörü olmak üzere gelişmiş ekonomilerdeki yatırımlarda sınırlı bir artışın beklenmesi, gelişmiş ülkelerin kendi içlerinde ve birbirleri arasında süregelen ticaret dengesizlikleri ve uluslar arası ticaretin yavaşlaması, birincil mal fiyatlarındaki düşüş ve daralan dış finansman olanakları nedenleriyle kırılganlaşan uluslar arası ekonomik ortamın düzelmesi, gelişmiş ülkelerdeki ekonomik canlanma sürecinin geleceğine bağlı bulunmaktadır.

Küresel ekonominin canlanmasının büyük ölçüde ABD ekonomisinin iyileşme sürecine bağlı olması, bu ülke ekonomisindeki dengesizlikler, özellikle yüksek düzeydeki dış ticaret açığı ve değer kaybetmesine karşın hala değeri yüksek olan dolar nedeniyle dünya ekonomisi için risk unsuru oluşturmaktadır. ABD’de ekonomik büyüme büyük ölçüde özel sektör yatırımlarının hızlanmasına bağlıdır; ancak henüz böyle bir canlanmanın işaretleri belirmiş değildir. Dünyanın ikinci büyük ekonomisi Japonya’da ise süregelen durgunluk ve ciddi mali problemler, yalnızca bu ülke için değil aynı zamanda gelişmekte olan birçok Asya ülkesi ve küresel mali sistem için de risk unsurudur. Son göstergeler, 2003 yılında Japon ekonomisinin tahmin edilen büyüme oranına ulaşabilmesi açısından bir risk bulunduğunu ortaya koymaktadır. Latin Amerika’da ise Arjantin ekonomisinin yaşamakta olduğu derin bunalım ve henüz bir çözüm umudunun belirmemiş olması bölge ekonomileri ve uluslar arası mali piyasalar açısından belirsizlik yaratmaktadır. Öte yandan Ortadoğu’da savaş olasılığının artmış olması dünya ekonomisinin durgunluktan çıkış sürecini olumsuz etkilemektedir. Savaş çıkması durumunda ise petrol fiyatlarının aşırı oranlarda yükselmesi dünya ekonomisinin büyüme oranında düşüşe neden olabilecektir.

2. AVRUPA BİRLİĞİ VE EURO ALANI EKONOMİLERİNDE GELİŞMELER

2001 yılında belirgin bir ekonomik yavaşlama yaşayan AB ve Euro alanında yılın ortalarında sanayi üretiminde bir artış görülmekle birlikte 11 Eylül olayları, imalat sanayii, hizmetler sektörü ve tüketici güvenliğini olumsuz etkilemiştir. 2001 yılının sonlarında başlayan ekonomik büyümede esas olarak ihracat artışı ve ithalattaki gerileme etkili olmuş, iç talepte önemli bir canlanma gerçekleşmemiştir. Euro alanında ekonomik iyileşme sürecinin özellikle Kuzey Amerika ve Asya’nın yükselen ekonomilerine göre daha yavaş ilerleyeceği tahmin edilmektedir. Tüketici ve şirket gelirlerindeki artışların, kapasite kullanım oranındaki yükselişin ve değer kazanan euronun etkisiyle enflasyonun daha da düşmesi gibi faktörler, Euro alanının düşük oranda da olsa bir büyüme sürecine girmesini sağlayabilecektir. 2001 yılında yüzde 1,5 oranında büyüme sağlayan Euro alanındaki ekonomilerin 2002 yılında yüzde 0,9, 2003 yılında ise yüzde 2,3 oranında büyüyeceği tahmin edilmiştir. Ancak son göstergeler 2003 yılı için tahmin edilen büyüme oranına ulaşabilmesi yönünde bir risk bulunduğunu ortaya koymaktadır.

AB ve Euro alanı ülkelerinin ekonomik performansları arasında küresel krizden etkilenme derecelerine göre önemli farklılıklar bulunmaktadır. Almanya ve İtalya’da iç talep oldukça düşük bir düzeyde iken işgücü piyasasında gerçekleştirilen reformlar sonucu son yıllarda istihdam artışı sağlayan Fransa küresel ekonomideki olumsuzluklara daha güçlü direnç gösterebilmiştir. Avusturya, Belçika, Hollanda ve Portekiz’de ekonomik büyüme yavaşlamıştır; Yunanistan, İrlanda ve İspanya ise daha güçlü bir ekonomik performans sergilemektedir.

Almanya’daki yavaş büyümenin devam etmesi ve küresel ekonomik iyileşme sürecinin beklendiği kadar güçlü olmaması AB ve Euro alanında ekonomik durumun

geleceğine yönelik endişeler yaratmaktadır. Ayrıca işsizliğin yükselmesi durumunda tüketici harcamalarının çok olumsuz etkilenecek olması diğer bir endişe kaynağıdır. Öte yandan, Euro alanı borsalarının ABD borsalarına göre daha sert düşüşler yaşaması talep ve güven ortamını olumsuz etkileyebilecek, sigorta şirketleri ve diğer mali kurumların bilançoları üzerinde ilave baskı yaratabilecektir.

TABLO: II.2- Bazı Avrupa Birliği Ülkelerine İlişkin Temel Ekonomik Göstergeler

	2000	2001	2002 ⁽¹⁾	2003 ⁽¹⁾
BÜYÜME (Yüzde Değişme)				
AB	3,5	1,6	1,1	2,3
EURO ALANI	3,5	1,5	0,9	2,3
Almanya	2,9	0,6	0,5	2,0
Fransa	4,2	1,8	1,2	2,3
İtalya	2,9	1,8	0,7	2,3
İngiltere	3,1	1,9	1,7	2,4
İspanya	4,2	2,7	2,0	2,7
İŞSİZLİK (Yüzde)				
AB	8,2	7,4	7,7	7,6
EURO ALANI	8,8	8,0	8,4	8,2
Almanya	7,8	7,8	8,3	8,3
Fransa	9,5	8,6	9,0	8,9
İtalya	10,6	9,5	9,3	8,9
İngiltere	5,5	5,1	5,2	5,3
İspanya	13,9	10,5	10,7	9,9
TÜKETİCİ FİYATLARI (Yüzde Değişme)				
AB	2,3	2,6	2,1	1,8
EURO ALANI	2,4	2,6	2,1	1,6
Almanya	2,1	2,4	1,4	1,1
Fransa	1,8	1,8	1,8	1,4
İtalya	2,6	2,7	2,4	1,8
İngiltere	2,1	2,1	1,9	2,1
İspanya	3,5	3,2	2,8	2,6
KAMU DENGESİ/GSYİH (Yüzde)⁽²⁾				
AB	0,9	-1,0	-1,5	-1,2
EURO ALANI	0,1	-1,6	-1,9	-1,5
Almanya	1,1	-2,8	-2,9	-2,2
Fransa	-1,3	-1,4	-2,5	-2,1
İtalya	-0,5	-2,2	-2,0	-1,5
İngiltere	4,0	0,2	-0,8	-1,1
İspanya	-0,3	-0,1	-	-
KAMU BORÇ STOKU/GSYİH (Yüzde)⁽³⁾				
AB	70,5	69,1	68,4	67,1
EURO ALANI	72,9	71,9	71,5	70,0
Almanya	60,8	60,3	61,3	60,9
Fransa	64,1	64,8	65,6	65,7
İtalya	111,4	108,7	106,3	103,1
İngiltere	54,0	52,5	51,8	51,6
İspanya	72,1	69,1	67,5	65,4

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, September 2002 ve OECD Economic Outlook, September 2002.

(1) Tahmin.

(2) Veriler Milli Gelir hesapları bazında olup sosyal güvenlik transferleri hariçtir.

(3) Kamu kesimi gayrisafi mali yükümlülükleri.

Euro alanı dışında kalan İngiltere’de ekonomik büyüme 2001 yılının son çeyreğinde belirgin şekilde yavaşlamış, ancak 2002 yılının ikinci çeyreğinde yeniden hızlanmıştır. İstihdamdaki ve tüketicilerin borçlanma talebindeki artışların özel tüketim harcamalarında yarattığı yükselme ekonomik büyümenin gerisinde yatan en güçlü faktör olmuş, ayrıca kamu tüketim ve yatırım harcamaları da ekonomik aktiviteyi hızlandırmaya devam etmiştir. Buna karşılık, özel yatırımlar 2001 yılı boyunca gerilemiş, ihracat ise küresel ekonomik yavaşlama ve güçlü sterlin nedeniyle çok düşük oranda artış gösterebilmiştir. Hizmetler sektörü hızlı bir şekilde büyüyen İngiltere’de sözü edilen faktörler imalat sanayiinde gerilemeye yol açmıştır. 2001 yılında yüzde 1,9 oranında büyüyen İngiltere ekonomisinin 2002 yılında 1,7 ve 2003 yılında yüzde 2,4 oranında büyümesi beklenmektedir.

Küresel ekonomik yavaşlama AB ülkelerinin çoğunda kamu maliyesini olumsuz etkilemiştir. 2001 yılının başlarından itibaren bölge ülkelerinde büyümeyi teşvik edici maliye politikalarının uygulamada olması nedeniyle hükümetlerin bu alandaki hareket yetenekleri kısıtlanmıştır. Öte yandan, birçok AB ülkesinde yaşanan nüfusun getireceği maliyet ve yüksek vergi yüklerinin azaltılabilmesi için orta vadede kamu maliyesinin güçlendirilmesi gereği bulunmaktadır.

II. MAKROEKONOMİK GELİŞMELER VE PROJEKSİYONLAR

1. GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA VE SEKTÖREL BÜYÜME HIZLARI

2001 yılında sabit fiyatlarla yüzde 7,5 oranında azalan GSYİH, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde yüzde 6,5 oranında artış kaydetmiştir. Aynı dönemde, net dış alem faktör gelirlerinde kaydedilen düşüş nedeniyle, GSMH’daki artış yüzde 6,2 oranında gerçekleşmiştir.

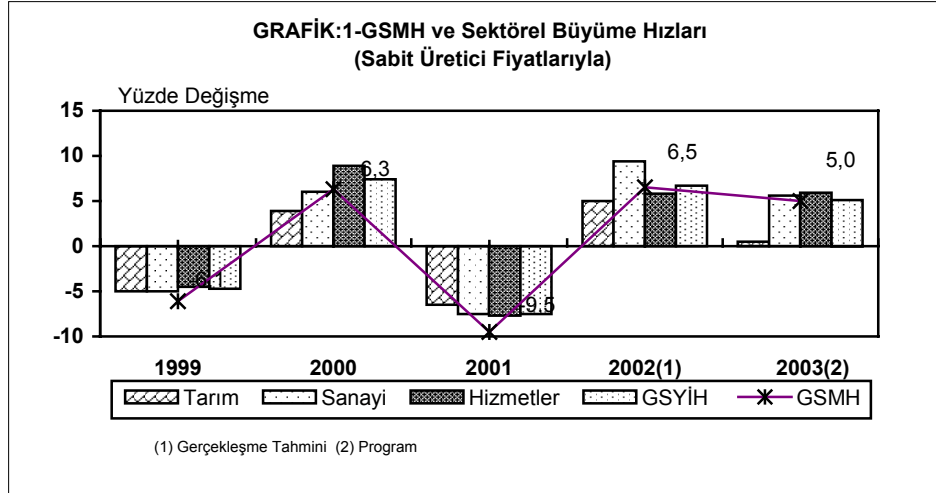
2001 yılında yüzde 6,5 oranında azalan tarım sektörü katma değeri, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde yüzde 5,0 oranında artmıştır. Bu gelişmede bitkisel üretimdeki artışlar belirleyici olmuştur. Diğer taraftan, 2001 yılında yüzde 2,5 oranında gerileyen hayvancılık kesimi üretiminde, 2002 yılının ilk dokuz ayında yüzde 1,4 oranında düşüş kaydedilmiştir.

2001 yılında yüzde 7,5 oranında azalan sanayi sektörü katma değerinde, 2002 yılının dokuz aylık döneminde yüzde 8,8 oranında artış kaydedilmiştir. 2002 yılının Ocak-Eylül döneminde katma değer, imalat sanayiinde yüzde 9,5, enerji sektöründe yüzde 9,4 oranında artarken, madencilik sektöründe yüzde 4,5 oranında düşmüştür. 2002 yılının dokuz aylık döneminde özel ve kamu kesimi imalat sanayii üretimi bir önceki yılın aynı dönemine göre sırasıyla yüzde 11,1 ve yüzde 6,2 oranında artış kaydetmiştir.

2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde hizmetler sektöründe katma değer yüzde 5,8 oranında artmıştır. Ticaret ve ulaştırma sektörlerinde sırasıyla yüzde 8,4 ve yüzde 4,8 oranında katma değer artışı gerçekleşmiştir. Ancak inşaat sektöründe 2001 yılında gerçekleşen daralma, 2002 yılının Ocak-Eylül döneminde de devam etmiş ve yüzde 3,4 olmuştur.

Aylık sanayi üretim endeksi ve kapasite kullanım oranlarındaki gelişmeler toplam sanayi üretimindeki artışın yılın son çeyreğinde de sürdüğünü göstermektedir. Nitekim sanayi üretimi bir önceki yılın aynı ayına göre 2002 yılının Ekim ayında yüzde 12,0, Kasım

ayında yüzde 8,2 ve Aralık ayında yüzde 13,5 oranında artarak 2002 yılında ortalama yüzde 9,1 artış göstermiştir.

Bu gelişmeler çerçevesinde, 2002 yılında sanayi, tarım ve hizmetler sektörlerindeki büyüme hızlarının, yüzde 9,4, yüzde 5,0 ve yüzde 5,8 oranlarında gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Böylece 2002 yılında GSYİH'nın yüzde 6,7 oranında arttığı ve GSMH artış hızının ise net dış alem faktör gelirlerindeki azalma nedeniyle yüzde 6,5 civarında gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

2003 yılında GSMH büyüme hızının yüzde 5 olması öngörülmektedir. Sektörler itibarıyla büyüme hızlarının tarım sektöründe yüzde 0,5, sanayi sektöründe yüzde 5,6, hizmetler sektöründe ise yüzde 5,9 olması beklenmektedir.

**TABLO: II.3- Katma Değer Artış Hızları ve Sektörlerin
GSYİH İçindeki Payları**

	1999	2000	2001	2002 (1)	2003 (2)
Sabit Fiyatlarla Yüzde Değişme					
Tarım	-5,0	3,9	-6,5	5,0	0,5
Sanayi	-5,0	6,0	-7,5	9,4	5,6
Hizmetler	-4,5	8,9	-7,7	5,8	5,9
GSYİH	-4,7	7,4	-7,5	6,7	5,1
GSMH	-6,1	6,3	-9,5	6,5	5,0
Sabit Fiyatlarla Yüzde Pay					
Tarım	13,9	13,4	13,6	13,4	12,8
Sanayi	28,8	28,4	28,4	29,1	29,2
Hizmetler	57,3	58,2	58,0	57,5	58,0
GSYİH	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DPT, DİE

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

TABLO: II.4 - Fert Başına GSMH

Yıllar	Yıl Ortası Nüfusu (1) (Bin Kişi)	Cari Fiyatlarla			1998 Yılı Fiyatlarıyla			Satın Alma Gücü Paritesi (SAGP) (Dolar/TL) (3)	SAGP Göre Fert Başına GSYİH (Dolar)
		GSMH (Trilyon TL)	Fert Başına GSMH		GSMH (Trilyon TL)	Fert Başına GSMH			
			Bin TL	Dolar (2)		Bin TL	Dolar (2)		
1977	41 768	1,1	26,5	1 488	23 302	557 886	2 145	14	1 945
1978	42 640	1,6	38,6	1 604	23 588	553 187	2 127	18	2 081
1979	43 530	2,9	66,0	1 760	23 473	539 218	2 074	30	2 198
1980	44 438	5,3	119,3	1 570	22 820	513 520	1 975	51	2 299
1981	45 540	8,0	176,2	1 598	23 917	525 197	2 020	67	2 582
1982	46 688	10,6	227,3	1 412	24 656	528 102	2 031	81	2 768
1983	47 864	13,9	291,1	1 299	25 695	536 830	2 064	99	2 935
1984	49 070	22,2	451,8	1 238	27 521	560 852	2 157	141	3 179
1985	50 306	35,3	702,7	1 356	28 705	570 607	2 194	208	3 354
1986	51 433	51,2	995,2	1 487	30 645	595 832	2 291	276	3 598
1987	52 561	75,0	1 427	1 668	33 653	640 266	2 462	358	3 971
1988	53 715	129,2	2 405	1 693	34 141	635 604	2 444	584	4 119
1989	54 893	230,4	4 197	1 979	34 697	632 090	2 431	982	4 217
1990	56 203	397,2	7 067	2 711	37 947	675 179	2 599	1 491	4 699
1991	57 274	634,4	11 082	2 661	38 080	664 867	2 559	2 280	4 825
1992	58 304	1 104	18 928	2 757	40 518	694 942	2 675	3 667	5 114
1993	59 374	1 997	33 640	3 065	43 817	737 981	2 840	5 990	5 573
1994	60 458	3 888	64 308	2 169	41 151	680 648	2 620	12 096	5 290
1995	61 556	7 855	127 606	2 794	44 423	721 671	2 777	22 334	5 646
1996	62 674	14 978	238 984	2 947	47 586	759 270	2 922	39 275	6 001
1997	63 809	29 393	460 644	3 046	51 532	807 591	3 108	69 928	6 463
1998	64 955	53 518	823 929	3 171	53 518	823 929	3 171	128 527	6 256
1999	66 106	78 283	1 184 204	2 836	50 262	760 322	2 926	197 157	5 940
2000	67 461	125 596	1 861 759	2 985	53 447	792 268	3 049	302 272	6 110
2001	68 610	176 484	2 572 277	2 103	48 351	704 716	2 712	465 131	5 591
2002(4)	69 749	271 406	3 891 178	2 586	51 493	738 266	2 841		
2003(5)	70 877	354 575	5 002 683	2 826	54 068	762 843	2 936		

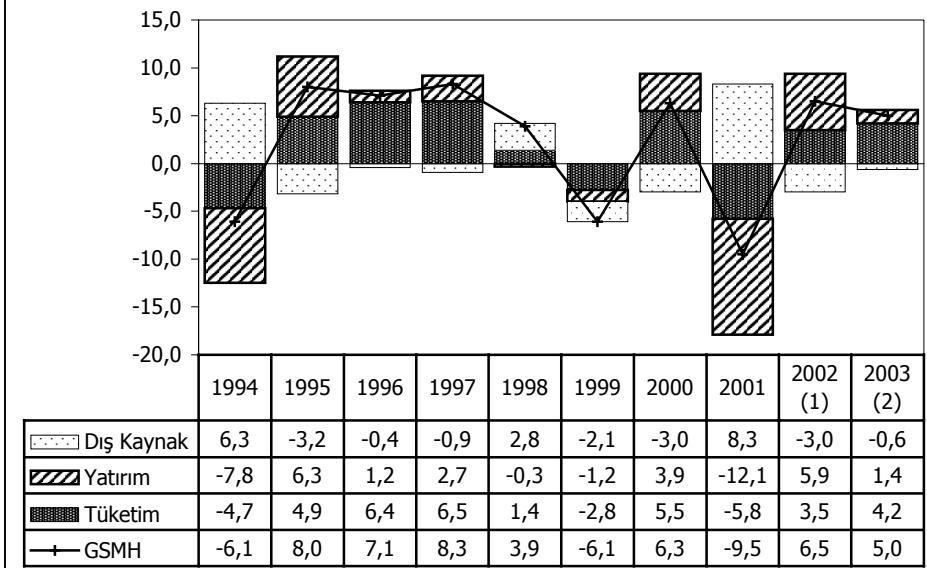
Kaynak: DİE OECD DPT.

- (1) DİE yıl ortası nüfus tahminidir.
- (2) Merkez Bankası döviz alış kuru kullanılarak hesaplanmıştır.
- (3) OECD tarafından GSYİH için hesaplanan satın alma gücü paritesidir.
- (4) DPT tahminidir.
- (5) Program

2. EKONOMİNİN GENEL DENGESİ

Ekonomik kriz sonucunda 2001 yılında toplam yurt içi talep reel olarak yüzde 16,9 oranında azalırken, GSMH'daki daralma yüzde 9,5 oranında gerçekleşmiştir. 2002 yılının dokuz aylık döneminde yüzde 7,2 oranında artan toplam yurt içi talebin yılın tamamında yüzde 9,7 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Bu gelişmede GSMH artışıyla beraber, dış kaynak girişindeki artış belirleyici olmuştur.

GRAFİK 2- GSMH Büyümesine Katkılar

(1) Gerçekleşme Tahmini (2) Program

2002 yılında toplam yurt içi talepte gözlenen artışta, özel kesim stok değişimindeki artış belirleyici olacaktır. 2002 yılında özel tüketimin yüzde 3,8, kamu tüketiminin ise yüzde 7,1 oranında artması sonucunda toplam tüketimin yüzde 4,3 oranında yükseleceği tahmin edilmektedir. Diğer taraftan, 2002 yılında kamu sabit sermaye yatırımlarının yüzde 8,1 artması, özel sektör sabit sermaye yatırımlarının yüzde 0,3 oranında azalması ve böylece toplam sabit sermaye yatırımlarının yüzde 2,4 oranında artması beklenmektedir.

2002 yılında kamu harcanabilir gelirin GSMH'ya oranı, 2001 yılına göre 3 puan yükselerek yüzde 6,3 oranında gerçekleşmiştir. Bu gelişmede GSMH'ya oran olarak vergi gelirlerindeki düşmeye rağmen faktör gelirlerindeki artış ile faiz ödemelerindeki azalma belirleyici olmuştur.

2001 yılında cari fiyatlarla, yüzde 17,4 olarak gerçekleşen toplam yurt içi tasarrufların GSMH içindeki payının, 2002 yılında yüzde 16,6 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

TABLO: II.5 - Ekonominin Genel Dengesi

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

					(GSMH İçindeki Paylar)		
		2001	2002 (1)	2003 (2)	2001	2002 (1)	2003 (2)
I.	1. GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA	176 483 953	271 406 000	354 575 000	100,0	100,0	100,0
	2. Dış Kaynak	-2 360 709	9 293 512	14 934 614	-1,3	3,4	4,2
	3. Toplam Kaynaklar	174 123 244	280 699 512	369 509 614	98,7	103,4	104,2
	4. Toplam Yatırımlar	28 379 906	54 385 139	72 387 571	16,1	20,0	20,4
	5. Sabit Sermaye Yatırımı	33 470 391	47 080 557	64 324 105	19,0	17,3	18,1
	5.1 Kamu	11 108 742	16 066 143	19 199 154	6,3	5,9	5,4
	5.2 Özel	22 361 649	31 014 414	45 124 951	12,7	11,4	12,7
	6. Stok Değişmesi	-5 090 485	7 304 582	8 063 466	-2,9	2,7	2,3
	6.1 Kamu	-1 475 148	-364 381	-552 435	-0,8	-0,1	-0,2
	6.2 Özel	-3 615 337	7 668 962	8 615 902	-2,0	2,8	2,4
	7. Toplam Tüketim	145 743 338	226 314 374	297 122 043	82,6	83,4	83,8
II.	8. KAMU HARC. GELİRİ	5 760 829	17 014 973	22 837 515	3,3	6,3	6,4
	9. Kamu Tüketimi	23 213 529	35 030 157	45 238 784	13,2	12,9	12,8
	10. Kamu Tasarrufu	-17 452 700	-18 015 184	-22 401 269	-9,9	-6,6	-6,3
	11. Kamu Yatırımı	9 633 594	15 701 762	18 646 719	5,5	5,8	5,3
	12. Kamu (Tas.-Yat.) Farkı	-27 086 294	-33 716 946	-41 047 988	-15,3	-12,4	-11,6
III.	13. ÖZEL HARCANABİLİR GELİR	170 723 124	254 391 027	331 737 485	96,7	93,7	93,6
	14. Özel Tüketim	122 529 809	191 284 217	251 883 259	69,4	70,5	71,0
	15. Özel Tasarruf	48 193 315	63 106 810	79 854 226	27,3	23,3	22,5
	16. Özel Yatırım	18 746 312	38 683 376	53 740 853	10,6	14,3	15,2
	17. Özel (Tas.-Yat.) Farkı	29 447 003	24 423 434	26 113 374	16,7	9,0	7,4
	18. Özel Tasarruf Oranı	28,2	24,8	24,1	-	-	-
	19. Toplam Yurt içi Tasarruflar	30 740 615	45 091 626	57 452 957	17,4	16,6	16,2
	20. S.Ser. Yatırımı/GSMH	19,0	17,3	18,1	-	-	-
	21. Yurt içi Tasarruf/GSMH	17,4	16,6	16,2	-	-	-

Kaynak: DPT (1) Gerçekleşme Tahmini (2) Program

TABLO: II.6- Ekonominin Genel Dengesi

(1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL)

					Yüzde Değişme		
		2001	2002 (2)	2003 (3)	2001	2002 (2)	2003 (3)
I	1. GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA	48 350 537	51 493 322	54 067 988	-9,5	6,5	5,0
	2. Dış Kaynak (1)	-1 270 326	176 711	509 011	8,3	-3,0	-0,6
	3. Toplam Kaynaklar	47 080 211	51 670 033	54 576 999	-16,9	9,7	5,6
	4. Toplam Yatırımlar	7 548 873	10 423 424	11 169 879	-46,1	38,1	7,2
	5. Sabit Sermaye Yatırımı	8 908 220	9 123 895	10 012 060	-30,8	2,4	9,7
	5.1 Kamu	2 880 178	3 113 645	2 992 675	-29,3	8,1	-3,9
	5.2 Özel	6 028 042	6 010 250	7 019 385	-31,5	-0,3	16,8
	6. Stok Değişmesi (1)	-1 359 347	1 299 528	1 157 819	-4,6	5,5	-0,3
	6.1 Kamu	-393 919	-64 825	-79 323	-0,8	0,7	-0,0
	6.2 Özel	-965 428	1 364 354	1 237 143	-3,9	4,8	-0,2
	7. Toplam Tüketim	39 531 338	41 246 609	43 407 120	-7,3	4,3	5,2
II	8. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	1 578 269	3 228 217	3 482 418	-61,6	104,5	7,9
	9. Kamu Tüketimi	6 359 989	6 813 960	7 011 167	-1,4	7,1	2,9
	10. Kamu Tasarruf	-4 781 719	-3 585 743	-3 528 748			
	11. Kamu Yatırım	2 486 260	3 048 820	2 913 352	-39,4	22,6	-4,4
	12. Kamu Tasarruf Yatırım Farkı	- 7 267 979	-6 634 563	-6 442 100			
III	13. ÖZEL HARCANABİLİR GELİR	46 772 268	48 265 105	50 585 570	-5,2	3,2	4,8
	14. Özel Tüketim	33 171 349	34 432 649	36 395 953	-8,3	3,8	5,7
	15. Özel Tasarruf	13 600 919	13 832 456	14 189 616	3,5	1,7	2,6
	16. Özel Yatırım	5 062 614	7 374 604	8 256 528	-48,9	45,7	12,0
	17. Özel Tasarruf Yatırım Farkı	8 538 305	6 457 852	5 933 089			
	18. Özel Tasarruf Oranı	29,1	28,7	28,1			
	19. Toplam Yurt içi Tasarruflar	8 819 199	10 246 713	10 660 868	-18,4	16,2	4,0
	20. S.Sermaye Yatırımı/GSMH	18,4	17,7	18,5			
	21. Yurt içi Tasarruflar/GSMH	18,2	19,9	19,7			

Kaynak: DPT (1) Yüzde değişimleri GSMH büyümesine katkıları göstermektedir.

(2) Gerçekleşme (3) Tahmini

(3) Program

2003 yılında toplam yurt içi talebin yüzde 5,6 oranında artması, dış dengenin GSMH büyümesine katkısının ise negatif 0,6 puan olması neticesinde GSMH'nın yüzde 5 oranında artması beklenmektedir. 2003 yılında kamu tüketiminin yüzde 2,9, özel tüketimin yüzde 5,7, toplam tüketimin ise yüzde 5,2 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

2003 yılında kamu sabit sermaye yatırımlarının reel olarak yüzde 3,9 oranında azalması, özel sabit sermaye yatırımlarının ise yüzde 16,8 oranında artması ve böylece toplam sabit sermaye yatırımlarındaki artış hızının yüzde 9,7 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

Böylece, cari fiyatlarla toplam sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payının 2002 yılında yüzde 17,3 olan seviyesinden 2003 yılında yüzde 18,1'e yükseleceği tahmin edilmektedir.

2003 yılında kamu harcanabilir gelirinin GSMH'ya oranının, 2002 yılının seviyesine yakın olarak yüzde 6,4 oranında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

TABLO: II.7- Kaynaklar Harcamalar Dengesi

	2001	2002 (2)	2003 (3)	2001	2002 (2)	2003 (3)
	(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)			(Yüzde Değişme)		
1. GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA	176 483 953	271 406 000	354 575 000	40,5	53,8	30,6
2. DIŞ KAYNAK (1)	-2 360 709	9 293 512	14 934 614	-8,5	6,6	2,1
3. TOPLAM KAYNAKLAR	174 123 244	280 699 512	369 509 614	30,0	61,2	31,6
4. SABİT SERMAYE YATIRIMI	33 470 391	47 080 557	64 324 105	17,1	40,7	36,6
-Kamu	11 108 742	16 066 143	19 199 154	27,9	44,6	19,5
-Özel	22 361 649	31 014 414	45 124 951	12,4	38,7	45,5
5. STOK DEĞİŞMESİ (1)	-5 090 485	7 304 582	8 063 466	-6,1	7,0	0,3
-Kamu	-1 475 148	-364 381	-552 435	-1,2	0,6	-0,1
-Özel	-3 615 337	7 668 962	8 615 902	-4,9	6,4	0,3
6. TOPLAM YATIRIMLAR	28 379 906	54 385 139	72 387 571	-9,0	91,6	33,1
-Kamu	9 633 594	15 701 762	18 646 719	10,1	63,0	18,8
-Özel	18 746 312	38 683 376	53 740 853	-16,4	106,4	38,9
7. TOPLAM TÜKETİM	145 743 338	226 314 374	297 122 043	41,9	55,3	31,3
-Kamu	23 213 529	35 030 157	45 238 784	49,9	50,9	29,1
-Özel	122 529 809	191 284 217	251 883 259	40,4	56,1	31,7
	(1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL)			(Yüzde Değişme)		
1. GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA	48 350 537	51 493 322	54 067 988	-9,5	6,5	5,0
2. DIŞ KAYNAK (1)	-1 270 326	176 711	509 011	8,3	-3,0	-0,6
3. TOPLAM KAYNAKLAR	47 080 211	51 670 033	54 576 999	-16,9	9,7	5,6
4. SABİT SERMAYE YATIRIMI	8 908 220	9 123 895	10 012 060	-30,8	2,4	9,7
-Kamu	2 880 178	3 113 645	2 992 675	-29,3	8,1	-3,9
-Özel	6 028 042	6 010 250	7 019 385	-31,5	-0,3	16,8
5. STOK DEĞİŞMESİ (1)	-1 359 347	1 299 528	1 157 819	-4,6	5,5	-0,3
-Kamu	-393 919	-64 825	-79 323	-0,8	0,7	-0,0
-Özel	-965 428	1 364 354	1 237 143	-3,9	4,8	-0,2
6. TOPLAM YATIRIMLAR	7 548 873	10 423 424	11 169 879	-46,1	38,1	7,2
-Kamu	2 486 260	3 048 820	2 913 352	-39,4	22,6	-4,4
-Özel	5 062 614	7 374 604	8 256 528	-48,9	45,7	12,0
7. TOPLAM TÜKETİM	39 531 338	41 246 609	43 407 120	-7,3	4,3	5,2
-Kamu	6 359 989	6 813 960	7 011 167	-1,4	7,1	2,9
-Özel	33 171 349	34 432 649	36 395 953	-8,3	3,8	5,7

Kaynak: DPT

(1) Yüzde Değişimleri GSMH büyümesine katkılarını göstermektedir.

(2) Gerçekleşme Tahmini (3) Program

3. SERMAYE BİRİKİMİ

A. SERMAYE BİRİKİMİNİN KAYNAKLARI

2002 yılında sabit sermaye yatırımlarının yüzde 2,4 oranında artmasında kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarındaki artış etkili olacaktır. Özel sektör sabit sermaye yatırımlarında 2002 yılında herhangi bir artış beklenmemektedir. Böylece 2002 yılının tamamında sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranının yüzde 17,3 olması beklenmektedir.

2003 yılında toplam sabit sermaye yatırımlarının artışında, özel sektör sabit sermaye yatırımlarındaki artış belirleyici olacaktır. Kamu sabit sermaye yatırımlarında ise 2003 yılında, bir önceki yıla göre düşüş öngörülmektedir. Bu gelişmeler çerçevesinde toplam sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payının 18,1 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

B. YATIRIMLARIN SEKTÖREL DAĞILIMI

2002 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının yüzde 47,1'inin genel ve katma bütçeli kuruluşlar, yüzde 23,5'inin KİT'ler ve özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar, yüzde 24,5'inin mahalli idareler, yüzde 2,5'inin döner sermayeli kuruluşlar ve sosyal güvenlik kuruluşları, yüzde 2,4'ünün İller Bankası tarafından gerçekleştirileceği tahmin edilmektedir.

2002 yılında kamu sabit sermaye yatırımları içinde enerji sektörünün payının 2001 yılına göre artacağı, tarım, ulaştırma, eğitim, sağlık ve diğer hizmetler sektörlerinin paylarının azalacağı, madencilik, imalat, turizm ve konut sektörlerinin paylarında ise önemli bir değişikliğin olmaması beklenmektedir.

2002 yılında özel kesim sabit sermaye yatırımlarının özellikle tarım, enerji, konut ve eğitim sektörlerinde azaldığı; ulaştırma, turizm ve diğer hizmetler sektörlerinde arttığı; madencilik, imalat ve sağlık sektörlerinde aynı seviyede kaldığı tahmin edilmektedir.

2003 yılında kamu sabit sermaye yatırımlarının reel olarak yüzde 3,9 oranında azalacağı öngörülmüştür. Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının yüzde 45,8'inin genel ve katma bütçeli kuruluşlar, yüzde 27,3'ünün mahalli idareler, yüzde 17,8'inin KİT'ler, yüzde 3,1'inin özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar, yüzde 3'ünün İller Bankası, yüzde 2,9'unun döner sermayeli kuruluşlar ve sosyal güvenlik kuruluşları tarafından gerçekleştirileceği tahmin edilmektedir.

2003 yılında kamu sabit sermaye yatırımları içinde, 2002 yılına göre madencilik, ulaştırma ve diğer hizmetler sektörlerinin paylarının artması; enerji sektörünün payının azalması ve geri kalan sektörlerin paylarının ise, 2002 yılı ile aynı düzeyde kalması veya azalması öngörülmüştür.

2003 yılında özel kesim sabit sermaye yatırımlarının enerji, konut ve diğer hizmetler sektörlerinde azalacağı; madencilik, imalat, ulaştırma, turizm, eğitim ve sağlık sektörlerinde artacağı; tarım sektöründe ise aynı düzeyde kalacağı tahmin edilmektedir.

TABLO: II-8 Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2001)

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL.)

Sektörler	Genel + Katma (1)	KİT	Özelleş. Kap. Kur	Fonlar	İller Bankası	Döner Ser.+SGK+ İş.Sig.F.	ALT TOPLAM	Yüzde Dağılım	Mahalli İdareler	TOPLAM KAMU	Yüzde Dağılım
Tarım	659 232	28 700	1	0	0	20 589	708 522	9,4	70 588	779 110	7,8
Madencilik	9 302	80 566	2 304	0	0	0	92 172	1,2	196	92 368	0,9
İmalat	3 251	139 662	271 949	0	327	6 023	421 212	5,6	25 765	446 977	4,4
Enerji	799 620	687 892	0	0	0	0	1 487 512	19,7	68 842	1 556 354	15,5
Ulaştırma	1 437 053	493 154	105 388	0	0	14 314	2 049 909	27,1	889 022	2 938 931	29,3
Turizm	37 036	0	0	0	1 993	5 250	44 279	0,6	10 112	54 391	0,5
Konut	11 770	0	0	0	0	0	11 770	0,2	79 378	91 148	0,9
Eğitim	1 000 558	0	0	145 526	0	55 910	1 201 994	15,9	165 269	1 367 263	13,6
Sağlık	184 246	271	0	137 815	0	138 818	461 150	6,1	88 171	549 321	5,5
Diğer Hizmetler	656 100	651	0	36 694	380 210	17 849	1 091 504	14,4	1 079 965	2 171 469	21,6
İktisadi	656 100	651	0	36 694	14 645	17 849	725 939	9,6	102 725	828 664	8,2
Sosyal	0	0	0	0	365 565	0	365 565	4,8	977 240	1 342 805	13,4
Toplam	4 798 168	1 430 896	379 642	320 035	382 530	258 753	7 570 024	100,0	2 477 308	10 047 332	100,0
Yüzde Dağılım	63,4	18,9	5,0	4,2	5,1	3,4	100,0	-	-	-	-
Yüzde Dağılım	47,8	14,2	3,8	3,2	3,8	2,6	75,3	-	24,7	100,0	-

Kaynak:DPT

(1) Yatırım işçiliği hariçtir.

TABLO: II-9 Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2002) (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL.)

Sektörler	Genel + Katma (2)	KİT	Özelleş Kap.Kur	Fonlar	İller Bankası	DönerSer.+ S.G.Kur.+ İş.Sig.	ALT TOPLAM	Yüzde Dağ.	Mahalli İdareler	TOPLAM KAMU	Yüzde Dağılım
Tarım	1 013 741	7 234	2 780	0	0	29 530	1 053 285	9,5	102 156	1 155 441	7,9
Madencilik	14 595	109 290	2 860	0	0	0	126 745	1,1	283	127 028	0,9
İmalat	3 600	236 885	323 990	0	0	8 639	573 114	5,2	37 206	610 320	4,2
Enerji	1 011 571	2 087 970	0	0	0	0	3 099 541	28,1	98 105	3 197 646	21,9
Ulaştırma	2 062 109	517 401	142 309	0	0	20 530	2 742 349	24,8	1 221 846	3 964 195	27,1
Turizm	54 897	0	0	0	1 100	7 530	63 527	0,6	15 102	78 629	0,5
Konut	15 269	0	0	0	0	0	15 269	0,1	114 962	130 231	0,9
Eğitim	1 256 564	380	0	0	0	80 190	1 337 134	12,1	252 894	1 590 028	10,9
Sağlık	473 018	5 200	0	0	0	199 103	677 321	6,1	128 478	805 799	5,5
Diğer Hizmetler	982 179	0	0	3 908	346 629	25 557	1 358 273	12,3	1 609 276	2 967 549	20,3
İktisadi	478 569	0	0	0	3 374	25 557	507 500	4,6	150 198	657 698	4,5
Sosyal	503 610	0	0	3 908	343 255	0	850 773	7,7	1 459 078	2 309 851	15,8
Toplam	6 887 543	2 964 360	471 939	3 908	347 729	371 080	11 046 559	100,0	3 580 308	14 626 867	100,0
Yüzde Dağılım	62,4	26 8	4,3	0,0	3,1	3,4	100,0	-	-	-	-
Yüzde Dağılım	47,1	20,3	3,2	0,0	2,4	2,5	75,5	-	24,5	100,0	-

Kaynak:DPT

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Yatırım işçiliği hariçtir.

TABLO: II-10 Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2003) (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL.)

Sektörler	Genel+ Katma(2)	KİT	Özelleş Kap.K.	Fonlar	İller Bankası	DönerSer.+ S.G.Kur.+ İş.Sig.	ALT TOPLAM	Yüzde Dağ.	Mahalli İdareler	TOPLAM KAMU	Yüzde Dağılım
Tarım	1 069 156	17 500	3 950	0	0	40 844	1 131 450	8,9	135 133	1 266 583	7,2
Madencilik	18 222	239 400	7 900	0	0	0	265 522	2,1	372	265 894	1,5
İmalat	5 778	199 600	375 900	0	3 000	11 948	596 226	4,7	48 877	645 103	3,7
Enerji	1 288 889	1 636 100	0	0	0	0	2 924 989	23,0	119 396	3 044 385	17,4
Ulaştırma	1 727 556	1 017 750	156 750	0	0	28 396	2 930 451	23,0	1 589 754	4 520 205	25,9
Turizm	62 222	0	0	0	2 000	10 415	74 637	0,6	21 937	96 574	0,6
konut	17 778	0	0	0	0	0	17 778	0,1	152 431	170 209	1,0
Eğitim	1 877 778	500	0	0	0	110 913	1 989 191	15,6	392 045	2 381 236	13,6
Sağlık	568 444	5 650	0	0	0	275 385	849 479	6,7	173 622	1 023 101	5,9
Diğer Hizmetler	1 364 178	0	0	20 150	514 600	35 349	1 934 277	15,2	2 137 411	4 071 688	23,3
İktisadi	604 622	0	0	0	17 000	35 349	656 971	5,2	205 110	862 081	4,9
Sosyal	759 556	0	0	20 150	497 600	0	1 277 306	10,0	1 932 301	3 209 607	18,4
Toplam	8 000 000	3 116 500	544 500	20 150	519 600	513 250	12 714 000	100,0	4 770 978	17 484 978	100,0
Yüzde Dağılım	62,9	24,5	4,3	0,2	4,1	4,0	100,0	-	-	-	-
Yüzde Dağılım	45,8	17,8	3,1	0,1	3,0	2,9	72,7	-	27,3	100,0	-

Kaynak:DPT

(1) Program

(2) Yatırım işçiliği hariçtir.

TABLO: II.11- Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL.)

	2001			2002 (1)			2003 (2)		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	1 125 888	468 302	1 594 190	1 571 302	458 161	2 029 464	1 865 220	712 441	2 577 660
Madencilik	174 454	350 201	524 655	242 301	503 577	745 879	399 178	1 002 321	1 401 498
İmalat	448 953	5 492 514	5 941 467	614 148	7 708 896	8 323 044	647 991	11 987 334	12 635 324
Enerji	1 566 206	1 356 622	2 922 828	3 336 384	1 435 870	4 772 254	3 097 462	1 518 289	4 615 751
Ulaştırma	2 975 171	5 233 239	8 208 410	3 995 726	8 276 995	12 272 721	5 235 118	12 355 898	17 591 016
Turizm	63 111	1 393 897	1 457 008	88 754	2 053 958	2 142 712	110 207	3 066 149	3 176 356
Konut	95 713	5 351 059	5 446 772	138 175	6 711 868	6 850 042	179 511	8 767 042	8 946 553
Eğitim	1 551 739	410 942	1 962 681	2 017 470	451 925	2 469 395	2 468 041	787 072	3 255 114
Sağlık	651 259	880 418	1 531 677	739 466	1 193 130	1 932 596	929 100	2 003 743	2 932 843
Diğer Hizmetler	2 456 248	1 424 456	3 880 703	3 322 417	2 220 033	5 542 450	4 267 326	2 924 663	7 191 989
TOPLAM	11 108 742	22 361 649	33 470 391	16 066 143	31 014 414	47 080 557	19 199 154	45 124 951	64 324 105

Kaynak:DPT

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

TABLO: II.12 - Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

(Cari Fiyatlarla Yüzde Dağılım)

	2001			2002 (1)			2003 (2)		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	10,1	2,1	4,8	9,8	1,5	4,3	9,7	1,6	4,0
Madencilik	1,6	1,6	1,6	1,5	1,6	1,6	2,1	2,2	2,2
İmalat	4,0	24,6	17,8	3,8	24,9	17,7	3,4	26,6	19,6
Enerji	14,1	6,1	8,7	20,8	4,6	10,1	16,1	3,4	7,2
Ulaştırma	26,8	23,4	24,5	24,9	26,7	26,1	27,3	27,4	27,3
Turizm	0,6	6,2	4,4	0,6	6,6	4,6	0,6	6,8	4,9
Konut	0,9	23,9	16,3	0,9	21,6	14,5	0,9	19,4	13,9
Eğitim	14,0	1,8	5,9	12,6	1,5	5,2	12,9	1,7	5,1
Sağlık	5,9	3,9	4,6	4,6	3,8	4,1	4,8	4,4	4,6
Diğer Hizme.	22,1	6,4	11,6	20,7	7,2	11,8	22,2	6,5	11,2
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DPT

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

C. KAMU YATIRIMLARI UYGULAMASI

2002 yılında kamu yatırım tahsislerinde daha çok ekonomik ve sosyal alt yapıyı geliştirecek yatırımlara ağırlık verilmiştir.

Sektörel öncelikler açısından eğitim, sağlık, teknoloji alt yapısı, enerji, sulama, kentsel alt yapı yatırımlarına ve ulaştırma alt sektörleri arasında dengeyi sağlayıcı yatırımlara, bölgesel gelişme stratejileri dikkate alınarak öncelik verilmiştir.

Bölgesel öncelikler açısından, başta GAP olmak üzere, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve geri kalmış bölgelerin kalkınmasına hız kazandırıcı ekonomik ve sosyal alt yapı yatırımları ile istihdam ağırlıklı projelere öncelik verilmiştir. Deprem felaketi yaşanan bölgelerde sosyo-ekonomik hayatın normale döndürülmesi amacı doğrultusunda, bölgenin yeniden yapılandırılmasına yönelik projeler de 2002 yılında öncelikli projeler olarak değerlendirilmiştir.

2002 yılında, devam eden projelerden yıl içinde bitirilmesi muhtemel veya uygulamasında önemli aşama kaydedilmiş, dış kredisi sağlanmış ve diğer projelerle bağlantılı veya eş zamanlı olarak yürütülmesi önem taşıyan projelere ağırlık verilmiştir.

2002 Yılı Yatırım Programında, belediyeler, il özel idareleri ve su-kanalizasyon idarelerinin yatırımları ve Eğitim, Gençlik, Spor ve Sağlık Hizmetleri Vergisinin İhdasına ilişkin 3418 sayılı Kanun ve otoyol gelirlerinden yatırımlara tahsis edilen ödenekler hariç olmak üzere, 4.414 projeye 9,8 katrilyon lira ödenek tahsis edilmiştir. Yıl içinde ayrıca 3418 sayılı Kanun gelirlerinden 555 trilyon liranın, otoyol gelirlerinden ise 200 trilyon liranın yatırımlara tahsis edilmesi programlanmıştır. Böylece, mahalli idare yatırımları hariç kamu yatırımları için tahsis edilen ödenek miktarı 10,6 katrilyon liraya ulaşmaktadır. 9,8 katrilyon liralık tahsis içinde yüzde 24,2'lik pay ile ulaştırma-haberleşme sektörü ilk sırayı almış, bunu enerji yüzde 20,9, eğitim yüzde 16,3, hizmetler yüzde 15,5 ve tarım yüzde 8,4 ile izlemiş, sağlık sektörünün payı ise yüzde 5,2 olmuştur. 2002 yılı kamu yatırım tahsisleri içinde madencilik, imalat, turizm ve konut sektörlerinin toplam payı ise yüzde 9,4'tür.

2002 yılında tahsis edilen 9,8 katrilyon liralık yatırım ödeneğinin yüzde 58,3'üne karşılık gelen 5,7 katrilyon liralık kısmı konsolide bütçe kapsamındaki yatırımlar için tahsis edilmiştir. Konsolide bütçe yatırımlarından en büyük payı yüzde 26,2 ile eğitim sektörü yatırımları almıştır.

Programda yer alan 4.414 projenin toplam maliyeti 2002 yılı fiyatlarıyla 166,8 katrilyon liradır. Bunlardan 236 proje 1985 ve öncesinde, 259 proje 1986-1990 döneminde, 1.038 proje 1991-1995 döneminde, 1.502 proje 1996-2000 döneminde, 378 proje 2001 yılında, büyük ölçüde yıllık projelerden oluşan 1.001 proje ise 2002 yılında başlatılmıştır. Bu projelerin toplam proje stoku içindeki payları sırasıyla; yüzde 23,1, yüzde 14,8, yüzde 23,2, yüzde 33,1 yüzde 3,4 ve yüzde 2,5'tir.

Programda yer alan 4.414 adet projenin 1.859 adedi 2002 yılında, 2.376 adedi 2001-2005 döneminde, 179 adedi ise 2006 ve sonrasında tamamlanması programlanan projeler olup, bunların toplam proje stoku maliyeti içindeki payları sırasıyla yüzde 10, yüzde 61 ve yüzde 29'dur.

2002 Yılı Yatırım Programı verilerine göre, 166,8 katrilyon lira tutarındaki 4.414 proje için 2001 yılı sonu itibarıyla gerçekleştirilen kümülatif harcama tutarı 66,0 katrilyon liradır. Böylece, tamamlanmak üzere kalan proje stoku büyüklüğü 100,8 katrilyon lira olmaktadır. Bu durumda, kamu yatırımları için sonraki yıllarda da 2002 yılı düzeyinde ödenek ayrılması ve programa yeni proje alınmaması varsayımıyla, mevcut stokun tamamen bitirilebilmesi 8,5 yıl alacaktır. 2001 yılında program değerleri itibarıyla 9,4 yıl olan söz konusu sürenin kriz sonrası 12,5 yıla çıktığı göz önüne alınırsa, yapılan rasyonelleştirme çalışmalarının sonucunda, bu sürenin yüzde 32 oranında azaltıldığı, proje sayısının ise 5.047'den 4.414'e düşürüldüğü görülmektedir.

1994-2002 dönemi göz önüne alınarak program değerleri itibarıyla aynı bazda karşılaştırma yapıldığında, kamu yatırımlarına tahsis edilen ödeneğin toplam proje tutarı büyüklüğüne oranının 1994'te yüzde 10,2 iken 1996 yılında yüzde 5,7'ye kadar gerilediği, bu yıldan itibaren tekrar artarak yüzde 6'lar seviyesinde gerçekleştiği, 2001 yılında yüzde 6,6'ya ulaştığı, 2002 yılında ise yüzde 6,2 olduğu görülmektedir.

2002 yılının ilk dokuz ayında, mahalli idareler ve yatırım işçiliği hariç olmak üzere, 5,4 katrilyon lira kamu yatırım harcaması yapılmış ve böylece program ödeneğine göre yüzde 54,8, Eylül sonu revize ödeneye göre yüzde 48,2 oranında nakdi gerçekleşme sağlanmıştır.

TBMM'ye sunulan 2003 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının hükümet değişikliği sebebiyle kanunlaşamaması sonucu, 2003 yılının ilk üç ayını kapsamak üzere 4776 sayılı Geçici Bütçe Kanunu 28.12.2002 tarih ve 24977 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kanuna göre, 2002 Mali Yılı Bütçe Kanunlarındaki başlangıç ödenekleri dikkate alınmak suretiyle, her ay için yatırım ödenekleri içerisinde dış proje kredileri için yüzde 20, diğerleri için yüzde 3,1 hesabı ile bulunacak miktarlara kadar harcama yapmaya kuruluşlar yetkili kılınmıştır.

TABLO:II.13- 2002 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projelerin Başlama Yıllarına Göre Dağılımı (1)

(2002 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

Başlama Yılı	Proje Sayısı	Proje Tutarı	2002 Yılı		Yüzde Pay		
			Program Eylül Sonu Ödeneği	Rev. Öden.	Proje Tutarı	Program Eylül Sonu Ödeneği	Rev. Öden.
1985 ve Öncesi	236	38.463.204	1.284.199	1.687.435	23,1	13,1	15,1
1986	66	14.446.427	475.611	583.243	8,7	4,8	5,2
1987	39	1.729.553	149.331	148.216	1,0	1,5	1,3
1988	40	1.651.504	126.850	152.130	1,0	1,3	1,4
1989	25	3.904.493	92.140	120.095	2,3	0,9	1,1
1990	89	2.974.502	140.119	147.398	1,8	1,4	1,3
1991	157	10.947.841	471.376	478.927	6,6	4,8	4,3
1992	110	3.072.615	150.088	149.969	1,8	1,5	1,3
1993	171	12.521.739	625.316	835.360	7,5	6,4	7,5
1994	364	6.324.986	444.825	504.095	3,8	4,5	4,5
1995	236	5.825.727	294.034	301.913	3,5	3,0	2,7
1996	213	15.963.307	1.080.478	1.069.514	9,6	11,0	9,6
1997	355	17.616.638	666.308	980.864	10,6	6,8	8,8
1998	435	9.523.839	677.032	731.344	5,7	6,9	6,5
1999	244	5.718.075	300.571	399.122	3,4	3,1	3,6
2000	255	6.327.382	311.777	312.803	3,8	3,2	2,8
2001	378	5.605.550	577.117	575.401	3,4	5,9	5,1
2002	1.001	4.179.445	1.967.828	2.005.021	2,5	20,0	17,9
TOPLAM	4.414	166.796.827	9.835.000	11.182.850	100,0	100,0	100,0

(1) Mahalli idare yatırımları ile Yatırım Programında toplam dışı tutulan yatırımlar hariçtir.

TABLO:II.14- 2002 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projelerin Bitiş Yıllarına Göre Dağılımı (1)

(2002 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

Bitiş Yılı	Proje Sayısı	Proje Tutarı	2002 Yılı		Yüzde Pay		
			Program Ödeneği	Eylül Sonu Rev. Öden.	Proje Tutarı	Program Ödeneği	Eylül Sonu Rev. Öden.
2002	1.859	16.674.584	3.244.916	3.301.271	10,0	33,0	29,5
2003	1.616	35.715.628	2.836.465	3.104.265	21,4	28,8	27,8
2004	489	33.729.633	1.283.013	1.921.238	20,2	13,0	17,2
2005	271	32.301.352	1.319.813	1.528.823	19,4	13,4	13,7
2006 ve Sonrası	179	48.375.630	1.150.793	1.327.253	29,0	11,7	11,9
TOPLAM	4.414	166.796.827	9.835.000	11.182.850	100,0	100,0	100,0

(1) Mahalli idare yatırımları ile Yatırım Programında toplam dışı tutulan yatırımlar hariçtir.

4. ÖDEMELER DENGESİ

A. DIŞ Dengeyi Etkileyen Faktörler

Türkiye'nin ihracat pazarlarındaki büyüme açısından AB ülkelerindeki büyüme hızı önem taşımaktadır. 2002 yılında yüzde 1,1 oranında olması beklenen AB ülkelerindeki ortalama büyüme hızının, 2003 yılında yüzde 2,3 oranına ulaşacağı tahmin edilmektedir. OECD tarafından yapılan tahminlere göre Türkiye'nin ihracat pazarlarındaki büyüme hızının 2002 yılında yüzde 1,7 olması, 2003 yılında ise 5,9 puan artarak yüzde 7,6 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir.

IMF tarafından yapılan tahminlere göre ise dünya ekonomisinin 2002 yılında yüzde 2,8, 2003 yılında ise yüzde 3,7 oranında büyümesi beklenmektedir. 2002 yılında yüzde 2,1 seviyesinde gerçekleşmesi beklenen dünya ticaret hacmi artış hızının, dünya ekonomisindeki canlanmaya bağlı olarak 2003 yılında yüzde 6,1 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Dünya ticaret hacmindeki artışın ihracatı olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir.

Dış ticaret fiyatlarındaki gelişmeler de dış ticaret üzerinde etkili olmaktadır. 2002 yılında 23,4 dolar/varil olarak gerçekleşen ortalama ham petrol fiyatının 2003 yılında 27 dolar/varile yükselmesi beklenmektedir. 2002 yılında bir önceki yıla göre ihracat fiyatlarının yüzde 2,3, ithalat fiyatlarının ise yüzde 1,5 oranında düşeceği tahmin edilmektedir. 2003 yılında ihracat fiyatlarının yüzde 4,5, ithalat fiyatlarının ise yüzde 5 oranında artması beklenmektedir.

TABLO: II.15- Dış Ticaret Dengesini Etkileyen Faktörlerdeki Gelişmeler

(Yüzde Değişme)

	2001	2002 ⁽¹⁾	2003 ⁽²⁾
Dünya Üretimi	2,2	2,8	3,7
Dünya Ticaret Hacmi	-0,1	2,1	6,1
Türkiye İhracat Pazar Büyümesi	3,6	1,7	7,6
İhracat Fiyatları	-2,5	-2,3	4,5
İthalat Fiyatları	-0,3	-1,5	5,0
Petrol (\$/varil)	22,7	23,4	27,0
Petrol (% değişme)	-15,9	3,1	15,4
Petrol Dışı	-0,2	-1,2	4,1
GSMH Büyümesi	-9,5	6,5	5,0
Sanayi Büyümesi	-7,5	9,4	5,6
Yurtiçi Talep Büyümesi	-18,5	9,7	5,6
Cari Fiyatlarla İhracat (*)	12,8	12,0	12,2
Cari Fiyatlarla İthalat (**)	-25,9	22,5	12,3
Reel İhracat (*)	15,8	14,6	7,3
Reel İthalat (**)	-25,6	24,4	6,9

Kaynak: DPT, IMF ve OECD

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Projeksiyon

(*) Bavul Ticareti Hariç

(**) Altın Hariç

Reel kur gelişmeleri değerlendirildiğinde, 1 dolar+1,5 euro ağırlıklı reel kur endeksine göre 2002 yılında Türk Lirasının reel olarak bir önceki yıla göre yüzde 17 oranında değer kazandığı gözlenmektedir.

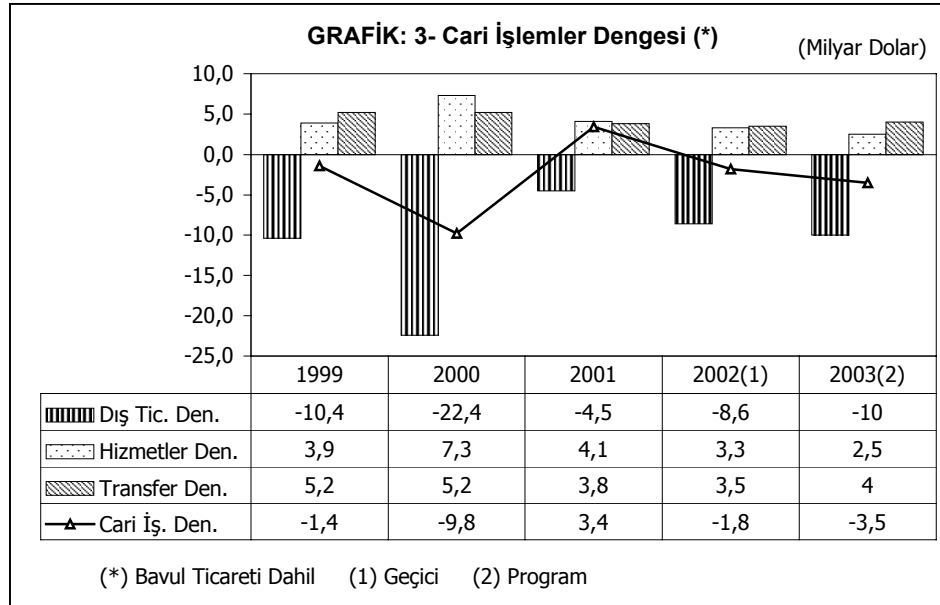
Diğer yandan, dolar/ euro paritesinin euro lehine gelişmesi, euro bazında yapılan dış ticaretin dolar cinsinden karşılığını artırmış ve dolar bazında dış ticaretin daha yüksek gerçekleşmesinde etkili olmuştur.

Yurt içi üretim ve talep gelişmeleri dış dengeyi önemli ölçüde etkilemektedir. 2002 yılında üretimde ve stok değişiminde kaydedilen artışlar ithalattaki artışta etkili olmuştur. Söz konusu yılda ihracatta kaydedilen yüksek oranlı artışta ise özellikle toplam nihai yurt içi talepteki sınırlı artış nedeniyle, üreticilerin dış pazarlara yönelmesi ve ihracat pazarlarının korunması amacıyla ihracat fiyatlarının düşürülerek ihracatın sürdürülmesi etkili olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda dış ticaret açığı 2002 yılında uzun yıllar ortalama açık seviyesinin altında kalmıştır.

2003 yılında ise üretim ve talepteki artışa bağlı olarak dış ticaret açığında bir miktar yükselme beklenmektedir.

B. CARİ İŞLEMLER DENGESİ

2001 yılında yüzde 75,7 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2002 yılında yüzde 69'a gerilemiştir. Dış ticaret açığı (ödemeler dengesinde yer aldığı şekliyle) 2001 yılındaki 4,5 milyar dolarlık seviyesinden 2002 yılında 8,6 milyar dolara yükselmiştir. 2002 yılında dış ticaret açığının artması ve ayrıca net diğer mal ve hizmetler dengesinde yaşanan gerilemeler neticesinde cari işlemler dengesi 1,8 milyar dolar açık vermiştir.

2003 yılında dış ticaret açığının 10 milyar dolar civarında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Net diğer mal ve hizmet gelirlerinin de bir miktar gerileyeceği tahmini altında 2003 yılında cari işlemler dengesinin 3,5 milyar dolar açık vermesi beklenmektedir.

a) İhracattaki Gelişmeler

2002 yılında ihracat bir önceki yıla göre yüzde 12 oranında artarak 35,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracat fiyatlarının yüzde 2,3 oranında düşeceği tahmini altında reel ihracat artışının 2002 yılında yüzde 14,6 olması beklenmektedir. Aynı dönemde, imalat sanayi ürünleri ihracatı yüzde 13,8 oranında artarken, tarım ve ormancılık ürünleri ihracatında yüzde 10,5, madencilik ve taş ocaklığı ürünleri ihracatında ise yüzde 0,4 oranında azalma kaydedilmiştir.

2002 yılında en önemli ihrac pazarımız olan OECD ülkelerine yönelik ihracat bir önceki yıla göre yüzde 11,5, AB ülkelerine olan ihracat ise yüzde 12 oranında artmıştır. Aynı dönemde OECD üyesi olmayan ülkelere olan ihracatımız ise yüzde 9,3 oranında artış göstermiştir.

İhracatçı birliklerinin kayıtlarına göre ihracat 2003 yılının Ocak-Şubat döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 34 oranında artarak 6,4 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır.

2003 yılında ihracatın bir önceki yıla göre yüzde 12,2 oranında artarak 39,4 milyar dolar seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Diğer taraftan, 2003 yılında ihracat fiyatlarının yüzde 4,5 oranında artması ve böylece reel ihracat artışının yüzde 7,3 olması beklenmektedir.

2003 yılında tarım, ormancılık ve balıkçılık ürünleri ihracatının yüzde 15,6, madencilik ürünleri ihracatının yüzde 24,5, imalat sanayi ürünleri ihracatının ise yüzde 11,8 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

Bu gelişmeler ve tahminler çerçevesinde, ihracatın GSMH'ya oranının, 2002 ve 2003 yıllarında sırasıyla yüzde 19,4 ve 19,6 seviyesinde olacağı tahmin edilmektedir.

TABLO: II.16- İhracatın Sektörel Dağılımı (*)

	Milyon Dolar			Yüzde Pay			Yüzde Değiş.	
	2001	2002	2003 (1)	2001	2002	2003 (1)	2002/ 2001	2003/ 2002
TOPLAM İHRACAT	31 334	35 081	39 350	100,0	100,0	100,0	12,0	12,2
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	2 264	2 043	2 361	7,2	5,8	6,0	-9,8	15,6
Madencilik ve Taş Ocaklığı	349	348	433	1,1	1,0	1,1	-0,4	24,5
İmalat Sanayii	28 695	32 656	36 517	91,6	93,1	92,8	13,8	11,8
Diğer	26	34	39	0,1	0,1	0,1	30,2	16,3

(*) ISIC Revize 3 sınıflandırmasına göre, bavul ticareti hariç

(1) Program

2002 yılında bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, bankaların özellikle risk ve sermaye yeterliliği alanlarındaki yeni yasal düzenlemelere uyum sağlama yönündeki çalışmaların etkisiyle ihracat kredilerine aracılık işlemlerinin kısıtlanması ve ihracatçıların mevcut bankalardan teminat mektubu almakta zorluklarla karşılaşması, savaş olasılığının

yarattığı belirsizlik ortamında ihracatçıların üretim planlamasında zorlanmaları kredi talebinin azalmasına neden olmuştur. Bu şartlar altında Eximbankın 3,4 milyar dolar olarak programlanan nakdi kredi desteği 2,3 milyar dolar düzeyinde, 3,3 milyar dolar olarak programlanan sigorta/garanti desteği 2,7 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiş, toplam ihracatın yüzde 14'üne tekabül eden 5,0 milyar dolar düzeyinde destek sağlanmıştır.

b) İthalattaki Gelişmeler

2002 yılında ithalat bir önceki yıla göre yüzde 22,8 oranında artarak 50,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan, ithalat fiyatlarının 2002 yılında yüzde 1,5 oranında gerileyeceği ve böylece altın dahil reel ithalat artışının yüzde 24,7 oranında olacağı tahmin edilmektedir. Bu dönemde ara malları ithalatı yüzde 23,1, tüketim malları ithalatı yüzde 21,9 ve sermaye malları ithalatı ise yüzde 20,4 oranında artış göstermiştir. Ham petrol ithalatı ise sözkonusu dönemde yüzde 5,4 oranında artmıştır. Aynı dönem itibarıyla imalat sanayi ürünleri ithalatı yüzde 25,1, tarım ve ormancılık ürünleri ithalatı yüzde 18,2 ve madencilik ürünleri ithalatı yüzde 9,0 oranında artmıştır.

2002 yılında AB ülkelerinden yapılan ithalatın toplam ithalatımız içindeki payının bir miktar artmasının da etkisiyle OECD ülkelerinden yapılan ithalatın payında 1,3 puanlık artış olmuştur. Bu dönemde, OECD üyesi olmayan ülkelerin payında 1,6 puanlık azalış gerçekleşmiştir.

Altın ithalatı 2002 yılında bir önceki yıla göre yüzde 34,6 oranında artarak 1,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

2003 yılında iç talep ve GSMH'da öngörülen büyümeye paralel olarak altın hariç ithalatın yüzde 12,3 oranında artarak 55,6 milyar dolar seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2003 yılında ithalat fiyatlarının yüzde 5,0 oranında artması ve böylece reel ithalat artışının yüzde 6,9 olması beklenmektedir.

2003 yılında sermaye malları ithalatının bir önceki yıla göre yüzde 15,8, tüketim malları ithalatının yüzde 13,5, petrol dışı ara malları ithalatının yüzde 10,6 ve ham petrol ithalatının ise yüzde 23,4 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Altın ithalatının ise söz konusu yılda 1,5 milyar dolar olması beklenmektedir.

Bu gelişmeler ve tahminler çerçevesinde 2002 yılında altın dışı ithalatın GSMH'ya oranının yüzde 27,4, 2003 yılında ise yüzde 27,7 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

TABLO: II.17- İthalatın Mal Grupları İtibariyle Dağılımı (*)

	(Milyon Dolar)			(Yüzde Pay)			(Yüzde Değiş.)	
	2001	2002	2003 (1)	2001	2002	2003 (1)	2002/ 2001	2003/ 2002
Tüketim Malları	4 084	4 979	5 653	9,9	9,8	9,9	21,9	13,5
Sermaye Malları	6 964	8 382	9 707	16,8	16,5	17,0	20,4	15,8
Ara Malları	29 971	36 903	41 338	72,4	72,6	72,4	23,1	12,0
Petrol	3 878	4 088	5 043	9,4	8,0	8,8	5,4	23,4
Petrol Dışı	26 093	32 816	36 295	63,0	64,6	63,6	25,8	10,6
Diğer	380	567	400	0,9	1,1	0,7	49,3	-29,5
TOPLAM	41 399	50 832	57 097	100,0	100,0	100,0	22,8	12,3

(*) BEC Sınıflamasına Göre (1) Program

c) Görünmeyen İşlemler

2002 yılının geçici verilerine göre turizm gelirleri bir önceki yıla göre yüzde 5 oranında artarak 8,5 milyar dolar olmuştur. DİE tarafından yayınlanan turizm istatistiklerine göre 2002 yılında ülkemize gelen turist sayısı yüzde 14 oranında artarak 13,2 milyon kişiye ulaşmıştır. 2003 yılında turizm gelirlerinin 2002 yılı seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

TABLO: II.18- Ödemeler Dengesi

(Milyon Dolar)

	2001	2002 (1)	2003(2)
A. Cari İşlemler Dengesi	3 396	-1 808	-3 489
Mal İhracatı (Fob)	35 258	39 950	44 868
İhracat (Fob)	31 340	35 081	39 350
Bavul Ticareti	3 039	4 065	4 569
Transit Ticaret	879	804	949
Mal İthalatı (Fob)	-39 748	-48 541	-54 837
İthalat (Cif)	-40 410	-49 501	-55 580
Altın (Cif)	-989	-1 331	-1 517
Transit Ticaret	-832	-759	-1 055
İthalat Sigortası ve Navlunu	2 483	3 050	3 315
Dış Ticaret Dengesi	-4 490	-8 591	-9 969
Diğer Mal ve Hizmet Gelirleri	17 936	16 380	17 710
Turizm	8 090	8 491	8 575
Faiz	2 753	2 480	2 698
Diğerleri	7 093	5 409	6 437
Diğer Mal ve Hizmet Giderleri	-13 853	-13 108	-15 190
Turizm	-1 738	-1 880	-2 024
Faiz	-7 134	-6 394	-7 501
Diğerleri	-4 981	-4 834	-5 665
Toplam Mal ve Hizmet Dengesi	-407	-5 319	-7 449
Özel Karşılıksız Transferler (Gelirler)	3 596	3 005	3 433
İşçi Gelirleri	2 786	1 943	2 277
Diğerleri	810	1 062	1 156
Karşılıksız Resmi Transferler (Net)	207	506	527
İşçi Gelirleri	51	54	56
Diğerleri	156	452	471
B. Sermaye Hareketleri (Rezerv Hariç)	-14 198	1 801	4 250
Doğrudan Yatırımlar (Net)	2 769	410	1 150
Portföy Yatırımları (Net)	-4 515	-670	-482
Diğer Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri	-1 131	2 426	2 155
Kredi Kullanımı	12 614	15 247	15 601
Anapara Geri Ödemesi	-14 350	-13 437	-14 046
Kredi Mektuplu DTH	605	616	600
Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri	-11 321	-365	1 427
Varlıklar	-156	429	-988
Verilen Krediler	-734	29	-100
Bankalar Döviz Mevcutları	927	869	-200
Diğer Varlıklar	-349	-469	-688
Yükümlülükler	-11 165	-794	2 415
Sağlanan Krediler	-9 728	-522	1 865
Mevduatlar	-1 437	-272	550
C. Net Hata ve Noksan	-2 122	-207	0
D. Rezerv Hareketleri	12 924	214	-761
Uluslararası Para Fonu Nezdindeki Varlıklarımız	0	0	0
Uluslararası Para Fonu Kredileri	10 230	6 365	2 325
Resmi Rezervler	2 694	-6 151	-3 086

(1)Geçici (2) Program

2002 yılında 3,3 milyar dolar fazla veren diğer mal ve hizmet dengesinin (net), 2003 yılında 2,5 milyar dolar fazla vermesi öngörülmektedir.

C. SERMAYE HAREKETLERİ

2002 yılı geçici verilerine göre rezerv hariç sermaye hareketlerinde 1,8 milyar dolarlık net giriş gerçekleşmiştir. 2003 yılında rezerv hariç sermaye hareketlerinde 4,3 milyar dolarlık net sermaye girişi olacağı tahmin edilmektedir.

2002 yılında doğrudan yabancı yatırımlarda net 410 milyon dolar giriş gerçekleşmiş olup, 2003 yılında 1,2 milyar dolar net giriş beklenmektedir.

2002 yılında 670 milyon dolar net çıkış gerçekleşen portföy yatırımlarında 2003 yılında 482 milyon dolar net çıkış olacağı tahmin edilmektedir.

2002 yılının tamamında 15,3 milyar dolar olarak gerçekleşen orta ve uzun vadeli kredi kullanımının 2003 yılında 15,6 milyar dolar tutarında olacağı öngörülmektedir. 2002 yılında 13,4 milyar dolar olarak gerçekleşen dış borç ana para ödemelerinin 2003 yılında 14,1 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir.

2002 yılının tamamında 365 milyon dolar net çıkış gerçekleşen kısa vadeli sermaye hareketlerinde, 2003 yılında 1,4 milyar dolar tutarında net giriş olması beklenmektedir.

2002 yılında Merkez Bankası rezervlerinde 6,2 milyar dolar artış gerçekleşmiştir. Bu artışın 2003 yılında 3,1 milyar dolar olacağı öngörülmektedir.

2002 yılında yüzde 63 olarak gerçekleşen dış borç anapara ve faiz ödemelerinden oluşan dış borç servisinin ihracata oranının, 2003 yılında yüzde 65 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Dış borç servisinin toplam döviz gelirlerine oranı ise 2002 yılında yüzde 37,2 olarak gerçekleşmiş iken, bu oranın 2003 yılında yüzde 38,8 düzeyinde olması beklenmektedir.

2001 yıl sonu itibarıyla 115,2 milyar dolar olan dış borç stoku, 2002 yılı Eylül sonu itibarıyla 12,3 milyar dolar artarak 127,5 milyar dolara yükselmiştir. Bu dönemde kısa vadeli borçlar 2001 yılı sonuna göre 2,1 milyar dolar azalırken, orta ve uzun vadeli borçlarda 14,4 milyar dolarlık artış kaydedilmiştir. 2002 yılının ilk dokuz ayı itibarıyla toplam dış borç stokunun yüzde 11,1'i kısa vadeli, yüzde 88,9'u ise orta ve uzun vadeli dış borçlardan oluşmaktadır.

D. YABANCI SERMAYE

2002 yılında izin verilen yabancı sermaye tutarı bir önceki yıla göre yüzde 17,7 oranında azalarak 2,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Böylece 1980-2002 dönemi itibarıyla izin verilen yabancı sermaye tutarı 34 milyar dolara ulaşmıştır.

2002 yılında verilen yabancı sermaye izinlerinin içinde hizmetler sektörü yüzde 58, imalat sektörü yüzde 39,8, tarım sektörü yüzde 1,5 ve madencilik sektörü yüzde 0,8 oranında paya sahiptir.

2002 yılında verilen yabancı sermaye izinlerinin ülkelere göre dağılımı incelendiğinde, OECD ülkelerinin toplam içindeki payının yüzde 90,4 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Söz konusu dönemde yatırımcı ülkeler arasında yüzde 16,9 ile en yüksek

paya sahip olan Hollanda'yı sırasıyla yüzde 13,9 ve yüzde 12,1 ile ABD ve Almanya izlemektedir.

TABLO: II.19- Yıllar İtibarıyla İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı ve Fiili Girişler

(Milyon Dolar)

	İzin Verilen Yabancı Sermaye Miktarı					Fiili
	İmalat	Tarım	Madencilik	Hizmetler	Toplam	Girişler
1980	89	0	0	8	97	35
1981	247	1	1	89	338	141
1982	99	1	2	65	167	103
1983	89	0	0	14	103	87
1984	186	6	0	79	271	113
1985	143	6	4	81	234	99
1986	193	17	1	153	364	125
1987	294	13	1	347	655	115
1988	491	27	6	297	821	354
1989	950	9	12	541	1 512	663
1990	1 214	66	47	534	1 861	684
1991	1 095	22	40	810	1 967	907
1992	1 274	34	19	493	1 820	911
1993	1 569	21	11	462	2 063	746
1994	1 107	28	6	336	1 477	636
1995	1 996	32	61	850	2 939	934
1996	641	64	8	3 124	3 837	914
1997	872	12	27	768	1 679	852
1998	1 017	6	14	610	1 647	953
1999	1 123	16	7	553	1 699	813
2000	1 105	60	5	2 307	3 477	1 707
2001	1 245	135	29	1 317	2 726	3 288
2002	892	33	17	1 301	2 243	590 (1)
TOPLAM	17 931	609	318	15 139	33 995	15 770

(1) Geçici

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

TABLO: II.20- Yabancı Sermaye İzinlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

(Milyon Dolar)

	2000		2001		2002	
	İzin Verilen Yabancı Sermaye	Yüzde Dağılım	İzin Verilen Yabancı Sermaye	Yüzde Dağılım	İzin Verilen Yabancı Sermaye	Yüzde Dağılım
I. OECD Ülkeleri	3 044	87,6	2 470	90,6	2 028	90,4
A. AB Ülkeleri	2 451	70,5	1 805	66,2	1 426	63,6
-Almanya	637	18,3	319	11,7	272	12,1
-Belçika- Lüksemburg	194	5,6	80	2,9	56	2,5
-Danimarka	10	0,3	70	2,6	5	0,2
-Fransa	34	1,0	138	5,1	134	6,0
-Hollanda	1 381	39,8	635	23,3	379	16,9
-İngiltere	98	2,8	507	18,6	248	11,0
-İrlanda	0	0,0	1	0,0	3	0,1
-İtalya	18	0,5	34	1,2	244	10,9
-Yunanistan	33	0,9	3	0,1	5	0,2
-İspanya	6	0,2	12	0,5	43	1,9
-Portekiz	0	0,0	0	0,0	0	0,0
-Avusturya	28	0,8	2	0,1	20	0,9
-İsveç	9	0,3	2	0,1	8	0,3
-Finlandiya	3	0,1	1	0,0	11	0,5
B. Diğer OECD Ülkeleri	594	17,1	666	24,4	602	26,8
-ABD	291	8,4	316	11,6	311	13,9
-Japonya	151	4,3	259	9,5	129	5,7
-İsviçre	35	1,0	86	3,2	149	6,7
-Diğerleri	116	3,4	5	0,2	13	0,6
II. İslam Ülkeleri	48	1,4	32	1,2	59	2,6
III. Diğer Ülkeler	384	11,0	224	8,2	156	6,9
TOPLAM	3 477	100,0	2 726	100,0	2 243	100,0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

E. SERBEST BÖLGELER

2002 yılı içerisinde Denizli ve TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgelerinin ticari faaliyete açılmasıyla, faaliyette bulunan serbest bölge sayısı 21'e ulaşmıştır. 2002 yılı sonu itibarıyla faaliyette bulunan toplam 21 serbest bölgede 557'si yabancı, 2.841'i yerli sermayeli olmak üzere toplam 3.398 firma faaliyet göstermekte olup bu firmalarda yaklaşık 28.750 kişi istihdam edilmektedir.

2000 yılında 11,3 milyar dolar olan serbest bölgeler ticaret hacmi 2001 yılında ülkemizde yaşanan ekonomik daralmaya paralel olarak 8,3 milyar dolar düzeyinde kalmıştır. 2002 yılında ise 11,1 milyar dolarlık ticaret hacmine ulaşılmıştır. Serbest bölgelerde yapılan ticaret 2001 yılında toplam dış ticaret hacminin yüzde 11,4'ünü oluştururken, bu oranın 2002 yılında yüzde 12 olarak gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

2002 yılı sonu itibarıyla serbest bölgeler ticaret hacminde, Türkiye yüzde 47,3, AB ülkeleri yüzde 29,1 ve diğer OECD ülkeleri yüzde 7,2 oranında paya sahip bulunmaktadır.

Aynı dönemde sektörler itibarıyla ticaret hacminde, sanayi sektörü yüzde 95,5, tarım sektörü ise yüzde 4,3'lük paya sahiptir.

2002 yılında serbest bölgeler ticaret hacminin yüzde 25,5'i İstanbul Deri ve Endüstri, yüzde 22,3'ü İstanbul Atatürk Havalimanı, yüzde 14,8'i Mersin ve yüzde 16,5'i Ege Serbest Bölgesinde gerçekleştirilmiştir.

5. KAMU FİNANSMANI

A. KAMU KESİMİ GENEL DENGESİ

2002 yılında toplam kamu gelirlerinin GSMH içindeki payının bir önceki yıla göre 1,6 puan azalarak yüzde 31,6 oranında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Özelleştirme gelirleri hariç tutulduğunda, toplam kamu gelirlerinin GSMH içindeki payının bir önceki yıla göre 0,9 puan azalarak yüzde 31,4 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Genel bütçe vergi gelirlerinden mahalli idare fonlarına aktarılan payların kaldırılması bu düşüşte etkili olmuştur. 2002 yılında kamu gelirlerinin yüzde 77,1'ini oluşturmaları beklenen vergi gelirlerinin GSMH içindeki payı 2001 yılına göre 2,7 puanlık düşüşle yüzde 24,4 seviyesine gerilemesi beklenmektedir. Bu azalışta, GSMH içindeki payının bir önceki yıla göre 2,5 puan düşerek yüzde 8 oranında gerçekleşeceği tahmin edilen vasıtasız vergiler belirleyici olmuştur. Faiz ve ücretlerdeki düşük oranlı artış vasıtasız vergilerdeki azalmada temel etken olmuştur.

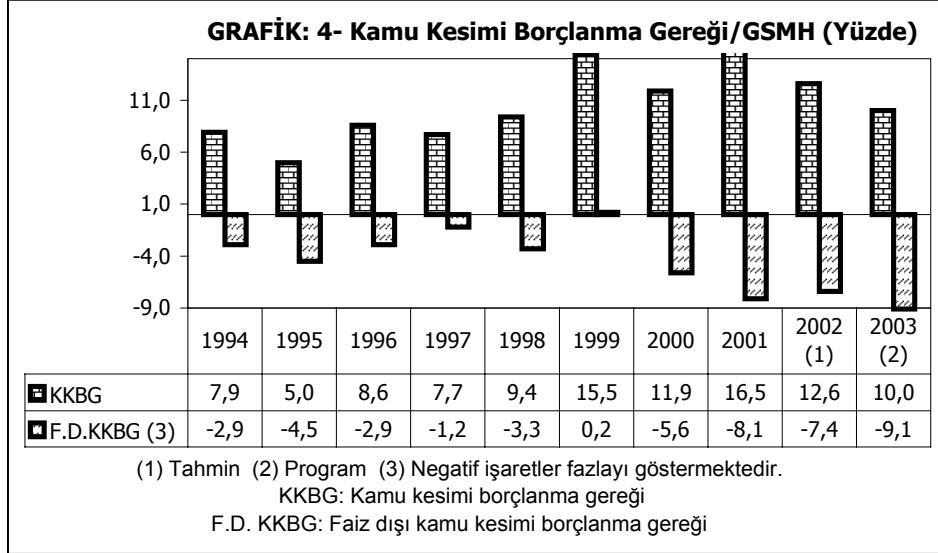
2002 yılında, vergi dışı normal gelirlerin GSMH içindeki payının bir önceki yıla göre 0,8 puan artarak yüzde 3 olması, faktör gelirlerinin GSMH içindeki payının ise 2 puan artarak yüzde 7,3'e çıkması beklenmektedir. Bu gelişmede KİT'lerin istihdam ve finansman giderlerindeki düşüş ile fiyat ayarlamaları nedeniyle hasılatlarındaki artış etkili olmuştur. Sosyal fonlardaki açığın 2002 yılında da devam ederek GSMH içindeki payının 0,9 puanlık artışla yüzde 3,3 seviyesine çıkacağı tahmin edilmektedir. Sosyal güvenlik kuruluşları açıklarının artmasında, prim gelirlerinin yeterince artırılmaması ve tahsilat oranının düşmesi ile emekli aylıkları ve sağlık giderlerindeki artış önemli etkenlerdir.

2002 yılında toplam kamu harcamalarının GSMH içindeki payının bir önceki yıla göre 5,4 puan azalarak yüzde 44,2 olacağı tahmin edilmektedir. Cari harcamaların GSMH'ya oranının 0,3 puan azalarak yüzde 12,9, sabit sermaye yatırımlarının 0,4 puan azalarak yüzde 5,9 ve transfer harcamalarının 4,6 puan azalarak yüzde 24,8 seviyesinde olması beklenmektedir. Transfer harcamalarındaki düşüşte, GSMH içindeki payı bir önceki yıla göre 4,2 puan gerileyerek yüzde 19,1 seviyesinde gerçekleşen konsolide bütçe faiz ödemeleri etkili olmuştur. Burada diğer bir etken de, mahalli idare fonlarının tasfiye edilmesi nedeniyle bu fonlardan bütçeye aktarma yapılmamasıdır.

2002 yılında kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya oranının bir önceki yıla göre 3,9 puan azalarak yüzde 12,6 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Faiz ödemeleri ve özelleştirme gelirleri hariç tutulduğunda, bir önceki yılda GSMH'nın yüzde 7,2'si oranında fazla veren kamu kesiminin 2002 yılında 0,1 puan artışla yüzde 7,3 oranında fazla vereceği tahmin edilmektedir.

İlk defa 2001 yılında konsolide bütçe açığı toplam kamu açığının üzerine çıkmıştır. Bu durum 2002 yılında da devam etmiştir. 2002 yılında GSMH'ya oran olarak, konsolide bütçe yüzde 14,4 oranında açık verirken önceki yıl yüzde 0,9 olan diğer kamu kesimi fazlası yüzde 1,8'e yükselmiştir. Diğer kamu kesimi fazlasındaki iyileşmede temel belirleyici, KİT sisteminin 2001 yılında yüzde 0,4'lük açıktan 2002 yılında yüzde 0,8 fazlaya dönüşmüş olmasıdır.

Kamu kesimi, 2001 yılı hariç 1999-2002 döneminde net dış borç kullanıcısı durumundadır.

2003 yılında, toplam kamu gelirlerinin yüzde 81,7'sini oluşturan vergi gelirlerinin GSMH içindeki payının alınan tedbirlerin de etkisiyle 2,2 puan artışla yüzde 26,6 oranında olması öngörülmektedir. Özelleştirme gelirleri hariç tutulduğunda, GSMH'nın yüzde 31,6'sı kadar olması beklenen kamu gelirleri, özelleştirme gelirleri dahil edildiğinde GSMH'nın yüzde 32,6'sına yükselmektedir. Vergi dışı normal gelirlerin 2002 yılına göre 0,3 puan düşerek GSMH'nın yüzde 2,7'sine gerileyeceği tahmin edilmektedir. Faktör gelirleri ise, bir önceki yıla göre 1,5 puan düşüşle yüzde 5,8 oranında programlanmıştır. Bu düşüş özellikle Merkez Bankası safı hasılatındaki gerilemeden kaynaklanmaktadır.

2003 yılında toplam kamu harcamalarının GSMH içindeki payının 1,6 puan azalarak yüzde 42,6 olması öngörülmüştür. Bu gerilemede faiz ödemelerinin düşeceği öngörüsü önemli bir rol oynamaktadır. Nitekim faiz ödemeleri hariç tutulduğunda toplam kamu harcamalarının GSMH içindeki payının, konsolide bütçe faiz dışı harcamalarındaki gerilemeye paralel olarak, 0,7 puan düşüşle yüzde 24,2 seviyesinden yüzde 23,5 seviyesine gerilemesi programlanmıştır.

2003 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payının 0,5 puan düşüşle yüzde 5,4, toplam kamu tüketiminin ise 0,1 puan düşüşle yüzde 12,8 oranında olması öngörülmektedir.

2003 yılında kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya oranının 2002 yılına göre 2,6 puan gerileyerek yüzde 10 olarak gerçekleşmesi programlanmıştır. Bu azalma, faiz ödemelerindeki reel düşmeye bağlı olarak konsolide bütçe, işsizlik sigortası fonu ve fon dengesinde hedeflenen iyileşmeden kaynaklanmaktadır. Konsolide bütçe dışındaki kamu kesiminin 2003 yılında da fazla vermeye devam etmesi öngörülmektedir.

Faiz ödemeleri hariç tutulduğunda 2003 yılında kamu kesimi finansmanının GSMH'nın yüzde 9,1'i oranında fazla vermesi öngörülmektedir. Böylece, faiz dışı fazlada geçen yıla göre GSMH'ya oran olarak 1,7 puanlık bir artış hedeflenmektedir.

TABLO: II.21 - Kamu Kesimi Toplam Gelir ve Harcamaları

	(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)					(GSMH'ya Oranlar, Yüzde)				
	1999	2000	2001	2002 (1)	2003 (2)	1999	2000	2001	2002 (1)	2003 (2)
Vergiler	17 414 465	31 559 403	47 899 811	66 131 405	94 485 868	22,2	25,1	27,1	24,4	26,6
-Vasıtasız	7 218 308	11 960 364	18 465 353	21 803 784	29 091 158	9,2	9,5	10,5	8,0	8,2
-Vasıtalı	9 866 376	19 052 016	28 759 005	42 941 529	61 577 246	12,6	15,2	16,3	15,8	17,4
-Servet	329 781	547 023	675 453	1 386 092	3 817 464	0,4	0,4	0,4	0,5	1,1
Vergi Dışı Normal Gelirler	1 186 383	2 808 720	3 928 988	8 260 994	9 733 887	1,5	2,2	2,2	3,0	2,7
Faktör Gelirleri	3 722 129	4 344 087	9 426 003	19 761 167	20 444 233	4,8	3,5	5,3	7,3	5,8
Sosyal Fonlar	-2 370 118	-2 411 122	-4 306 530	-8 836 903	-12 780 701	-3,0	-1,9	-2,4	-3,3	-3,6
TOPLAM	19 952 858	36 301 088	56 948 272	85 316 664	111 883 287	25,5	28,9	32,3	31,4	31,6
-Özelleştirme Gelirleri (3)	62 580	1 913 975	1 618 295	456 334	3 717 000	0,1	1,5	0,9	0,2	1,0
TOPLAM GELİR	20 015 438	38 215 063	58 566 567	85 772 998	115 600 287	25,6	30,4	33,2	31,6	32,6
Cari Harcamalar	10 438 286	15 481 515	23 213 529	35 030 157	45 238 785	13,3	12,3	13,2	12,9	12,8
Yatırım Harcamaları	5 200 503	8 749 312	9 633 590	15 701 763	18 646 722	6,6	7,0	5,5	5,8	5,3
-Sabit Sermaye	5 172 830	8 684 140	11 108 741	16 066 143	19 199 154	6,6	6,9	6,3	5,9	5,4
-Stok Değişmesi	27 674	65 172	-1 475 151	-364 380	-552 432	0,0	0,1	-0,8	-0,1	-0,2
Transfer Harcamaları	15 448 971	27 814 063	51 913 980	67 377 841	85 885 478	19,7	22,1	29,4	24,8	24,2
-Cari Transferler (Net)	14 368 093	26 085 150	50 511 990	66 915 598	85 228 308	18,4	20,8	28,6	24,7	24,0
-Sermaye Transferleri	1 080 878	1 728 913	1 401 990	462 244	657 170	1,4	1,4	0,8	0,2	0,2
Stok Değişim Fonu	1 076 796	1 114 043	2 853 048	1 855 026	1 326 552	1,4	0,9	1,6	0,7	0,4
TOPLAM HARCAMA	32 164 557	53 158 933	87 614 148	119 964 787	151 097 537	41,1	42,3	49,6	44,2	42,6
BORÇLANMA GEREĞİ	12 149 119	14 943 870	29 047 581	34 191 789	35 497 250	15,5	11,9	16,5	12,6	10,0

Kaynak : DPT

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

(3) Özelleştirme gelirleri kamu kesimi genel dengesi tablolarında "sermaye transferleri" kalemi altında yer almaktadır.

TABLO: II.22 - Kamu Kesimi Borçlanma Gereği ve Finansmanı

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)	2003 (2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)					
Konsolide Bütçe	3 895 127	9 284 629	13 725 888	30 790 402	38 991 285	44 847 000
KİT	699 047	1 883 455	2 615 667	648 222	-2 162 447	-3 324 394
-İşletmecisi	652 583	1 691 395	1 847 565	11 420	-2 222 570	-1 857 169
-Özelleştirme Kapsa. Kuru.	1 611	68 700	555 597	636 802	60 123	-1 467 225
-Tasarruflu	44 853	123 360	212 505	0	0	0
Mahalli İdareler	206 187	309 497	600 416	579 032	342 410	663 355
Döner Sermaye	-14 371	-49 807	-139 833	-166 743	-298 458	-235 875
Sosyal Güv. Kuruluşları	204 709	194 484	-17 186	-135 714	102 029	0
İşsizlik Sigortası Fonu	0	0	-362 127	-1 845 432	-2 771 530	-3 770 906
Fonlar	26 204	526 860	-1 478 956	-822 185	-11 497	-2 68 931
TOPLAM KAMU	5 016 903	12 149 118	14 943 871	29 047 582	34 191 792	35 497 249
TOPLAM KAMU (FAİZ HARİÇ) (3)	-1 746 468	181 385	-7 008 894	-14 309 774	-20 148 560	-32 376 038
TOPLAM KAMU (ÖZEL. HARİÇ)	5 534 216	12 211 698	16 857 846	30 665 877	34 648 126	39 214 249
TOPLAM KAMU (FAİZ+ÖZEL. HARİÇ) (3)	-1 229 155	243 965	-5 094 919	-12 691 479	-19 692 226	-28 659 038
BORÇLANMA GEREĞİNİN						
FINANSMANI						
TOPLAM	5 735 542	13 307 243	16 288 374	32 116 514	35 108 333	36 206 537
Dış Borçlanma (Net)	-491 577	1 617 644	4 657 987	-3 182 701	18 010 277	7 276 608
-Dış Borç Ödemesi	-2 224 238	-2 604 026	-4 162 264	-10 594 088	-10 036 175	-15 145 896
-Dış Borç Kullanımı	1 732 661	4 221 670	8 820 250	7 411 387	28 046 452	22 422 504
İç Borç/Alacak (Net)	6 227 119	11 689 599	11 630 387	35 299 216	17 098 056	28 929 929
-Bono (Net)	3 293 156	-2 493 400	-1 333 878	15 007 939	18 370 532	1 106 262
-Tahvil (Net)	1 311 144	12 233 900	10 141 531	8 534 382	-896 072	36 302 590
-Hazine Kısa Vadeli Avansı	0	0	0	0	0	0
-Diğer	1 622 819	1 949 099	2 822 735	11 756 895	-376 404	-8 478 923
(GSMH'ya Oranlar, Yüzde)						
Konsolide Bütçe	7,3	11,9	10,9	17,4	14,4	12,6
KİT	1,3	2,4	2,1	0,4	-0,8	-0,9
-İşletmecisi	1,2	2,2	1,5	0,0	-0,8	-0,5
-Özelleştirme Kapsa. Kuru.	0,0	0,1	0,4	0,4	0,0	-0,4
-Tasarruflu	0,1	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0
Mahalli İdareler	0,4	0,4	0,5	0,3	0,1	0,2
Döner Sermaye	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	0,4	0,2	0,0	-0,1	0,0	0,0
İşsizlik Sigortası Fonu	0,0	0,0	-0,3	-1,0	-1,0	-1,1
Fonlar	0,0	0,7	-1,2	-0,5	0,0	-0,8
TOPLAM KAMU	9,4	15,5	11,9	16,5	12,6	10,0
TOPLAM KAMU (FAİZ HARİÇ) (3)	-3,3	0,2	-5,6	-8,1	-7,4	-9,1
TOPLAM KAMU (ÖZEL. HARİÇ)	10,3	15,6	13,4	17,4	12,8	11,1
TOPLAM KAMU (FAİZ+ÖZEL. HARİÇ) (3)	-2,3	0,3	-4,1	-7,2	-7,3	-8,1
BORÇLANMA GEREĞİNİN						
FINANSMANI						
TOPLAM	10,7	17,0	13,0	18,2	12,9	10,2
Dış Borçlanma (Net)	-0,9	2,1	3,7	-1,8	6,6	2,1
-Dış Borç Ödemesi	-4,2	-3,3	-3,3	-6,0	-3,7	-4,3
-Dış Borç Kullanımı	3,2	5,4	7,0	4,2	10,3	6,3
İç Borç/Alacak (Net)	11,6	14,9	9,3	20,0	6,3	8,2
-Bono (Net)	6,2	-3,2	-1,1	8,5	6,8	0,3
-Tahvil (Net)	2,4	15,6	8,1	4,8	-0,3	10,2
-Hazine Kısa Vadeli Avansı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
-Diğer	3,0	2,5	2,2	6,7	-0,1	-2,4

Not : Konsolide bütçe dengesinde, 2001 yılında bütçeden sosyal güvenlik kuruluşlarına nakit olarak ödenen ve bütçeden mahsup edilecek ödenek hesabına kaydedilen 950 trilyon lira 2001 yılı transfer harcamalarında yer almaktadır.

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

(3) Negatif işaret fazlayı göstermektedir.

TABLO: II.23- 2001 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	Genel+	Mahalli	Döner	Sosyal		İşsizlik	ALT	KİT			TOPLAM
				Güvenlik	Fonlar			İşletmecisi	Öz Kap	TOPLAM	
	Katma	İdareler	Sermaye	Kuruluş		Sigortası	TOPLAM		Kur.		KAMU
1 Vergiler	39 302 644	5 250 563	-11 934	0	3 345 514	0	47 886 787	-427 763	-234 666	-662 429	47 224 358
a Vastatasız	15 647 635	2 188 963	-11 934	0	1 303 118	0	19 127 782	-427 763	-234 666	-662 429	18 465 353
b Vastalı	23 655 009	3 061 600	0	0	2 042 396	0	28 759 005	0	0	0	28 759 005
2 Vergi Dışı N. Gelirler	2 806 065	1 335 627	-75 942	0	295 138	0	4 360 888	-190 123	-241 777	-431 900	3 928 988
3 Faktör Gelirleri	4 057 208	1 697 510	437 414	645 860	-99 858	747 559	7 485 693	1 516 900	423 410	1 940 310	9 426 003
4 Sosyal Fonlar	0	0	0	-5 084 403	0	777 873	-4 306 530	0	0	0	-4 306 530
5 (Cari Transferler)	-51 776 745	-2 603 090	102 297	4 672 000	-1 331 291	320 000	-50 616 829	104 839	0	104 839	-50 511 990
I KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	-5 610 828	5 680 610	451 835	233 457	2 209 503	1 845 432	4 810 008	1 003 853	-53 033	950 820	5 760 828
II CARİ GİDERLER	-19 338 610	-3 258 165	0	0	-616 754	0	-23 213 529	0	0	0	-23 213 529
III KAMU TASARRUFU	-24 949 438	2 422 445	451 835	233 457	1 592 749	1 845 432	-18 403 521	1 003 853	-53 033	950 820	-17 452 701
IV YATIRIMLAR	-5 859 578	-2 830 762	-139 476	-97 743	-320 035	0	-9 247 594	-547 684	161 688	-385 996	-9 633 590
a Sabit Sermaye	-5 859 578	-2 859 837	-161 010	-97 743	-320 035	0	-9 298 203	-1 430 896	-379 642	-1 810 538	-11 108 741
B Stok Değişmesi	0	29 075	21 534	0	0	0	50 609	883 212	541 330	1 424 542	1 475 151
V TASARRUF-YATIRIM FARKI	-30 809 016	-408 317	312 359	135 714	1 272 714	1 845 432	-27 651 115	456 169	108 655	564 824	-27 086 291
VI SERMAYE TRANSFERLERİ	18 614	-133 636	-75 561	0	-450 529	0	-641 112	979 812	553 058	1 532 870	891 758
1 Servet Vergileri	433 284	237 838	0	0	4 331	0	675 453	0	0	0	675 453
2 (Diğer Transferler)	-572 911	-183 220	530	0	-450 288	0	-1 205 890	999 580	472 555	1 472 135	266 246
3 (Kamulaş ve S. Değer Art.)	158 241	-188 254	-76 090	0	-4 572	0	-110 675	-19 768	80 503	60 735	-49 940
VII KASA-											
BANKA/BORÇLANMA	30 790 402	541 954	-236 798	-135 714	-822 185	-1 845 432	28 292 227	-1 435 980	-661 713	-2 097 693	26 194 534
1 Kasa-Banka Değişimi	0	-472 397	-138 027	0	-908 873	0	-1 519 297	-1 137 330	-412 305	-1 549 635	-3 068 932
2 Dış Borçlanma(net)	-4 448 179	124 545	454	0	-41 839	0	-4 365 019	1 150 057	32 261	1 182 318	-3 182 701
-Dış Borç Ödemesi	-9 705 876	-338 143	0	0	-142 993	0	-10 187 012	-391 060	-16 016	-407 076	-10 594 088
-Dış Borç Kullanımı	5 257 697	462 688	454	0	101 154	0	5 821 993	1 541 117	48 277	1 589 394	7 411 387
3 İç Borç/Alacak(net)	35 238 581	926 884	-29 170	-135 714	128 528	-1 845 432	34 283 677	-1 307	1 016 846	1 015 539	35 299 216
4 Stok Değişim Fonu	0	-37 078	-70 055	0	0	0	-107 133	-1 447 400	-1 298 515	-2 745 915	-2 853 048

Not : Konsolide bütçe dengesinde, 2001 yılında bütçeden sosyal güvenlik kuruluşlarına nakit olarak ödenen ve bütçeden mahsup edilecek ödenek hesabına kaydedilen 950 trilyon lira 2001 yılı transfer harcamalarında yer almaktadır.

(1) Geçici

TABLO: II.24 - 2002 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	Sosyal							KİT				TOPLAM
	Genel+	Mahalli	Döner	Güvenlik	Fonlar	İşsizlik	ALT	Öz Kap		TOPLAM		
	Katma	İdareler	Sermaye	Kuruluş			TOPLAM	İşletmeci	Kur			
1 Vergiler	58 900 145	5 032 151	-18 385	0	1 552 794	0	65 466 705	-420 221	-301 171	-721 392	64 745 313	
a Vasıtasız	19 343 131	1 894 731	-18 385	0	1 305 699	0	22 525 176	-420 221	-301 171	-721 392	21 803 784	
b Vasıtalı	39 557 014	3 137 420	0	0	247 095	0	42 941 529	0	0	0	42 941 529	
2 Vergi Dışı N. Gelirler	6 719 307	1 980 929	-113 781	0	286 632	0	8 873 087	-486 263	-125 830	-612 093	8 260 994	
3 Faktör Gelirleri	8 608 654	2 771 529	656 740	1 272 655	-565 736	1 809 713	14 553 555	3 764 631	1 442 981	5 207 612	19 761 167	
4 Sosyal Fonlar	0	0	0	-9 539 720	0	702 817	-8 836 903	0	0	0	-8 836 903	
5 (Cari Transferler)	-74 780 785	-1 549 075	166 150	8 295 000	-177 487	260 000	-67 786 198	787 000	83 600	870 600	-66 915 598	
I KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	-552 679	8 235 534	690 724	27 935	1 096 203	2 772 530	12 270 247	3 645 147	1 099 580	4 744 727	17 014 974	
II CARİ GİDERLER	-29 073 749	-4 752 730	0	0	-1 203 678	0	-35 030 157	0	0	0	-35 030 157	
III KAMU TASARRUFU	-29 626 428	3 482 804	690 724	27 935	-107 475	2 772 530	-22 759 910	3 645 147	1 099 580	4 744 727	-18 015 183	
IV YATIRIMLAR	-8 326 819	-3 902 314	-252 880	-129 964	-3 908	-1 000	-12 616 885	-2 571 829	-513 049	-3 084 878	-15 701 763	
a Sabit Sermaye	-8 326 819	-3 928 037	-240 116	-129 964	-3 908	-1 000	-12 629 844	-2 964 360	-471 939	-3 436 299	-16 066 143	
B Stok Değişmesi	0	25 723	-12 764	0	0	0	12 959	392 531	-41 110	351 421	364 380	
V TASARRUF-YATIRIM FARKI	-37 953 247	-419 509	437 844	-102 029	-111 383	2 771 530	-35 376 795	1 073 318	586 531	1 659 849	-33 716 946	
VI SERMAYE TRANSFERLERİ	-1 038 038	94 093	-92 042	0	122 881	0	-913 107	1 732 352	560 937	2 293 289	1 380 183	
1 Servet Vergileri	734 338	651 754	0	0	0	0	1 386 092	0	0	0	1 386 092	
2 (Diğer Transferler)	-1 671 842	-306 528	698	0	143 435	0	-1 834 238	1 336 477	587 270	1 923 747	89 510	
3 (Kamulaş.ve S. Değer Art.)	-100 534	-251 133	-92 740	0	-20 554	0	-464 961	395 875	-26 333	369 542	-95 419	
VII KASA-BANKA/BORÇLANMA	38 991 285	325 420	-345 803	102 029	-11 497	-2 771 530	36 289 904	-2 805 670	-1 147 468	-3 953 138	32 336 766	
1 Kasa-Banka Değişimi	0	-165 605	-253 042	0	-470 391	0	-889 038	246 471	-273 974	-27 503	-916 541	
2 Dış Borçlanma(net)	16 570 480	-52 103	0	0	205 282	0	16 723 659	1 144 889	141 730	1 286 619	18 010 278	
-Dış Borç Ödemesi	-9 008 712	-444 982	0	0	-188 744	0	-9 642 438	-373 639	-20 098	-393 737	-10 036 175	
-Dış Borç Kullanımı	25 579 192	392 879	0	0	394 026	0	26 366 096	1 518 528	161 828	1 680 356	28 046 452	
3 İç Borç/Alacak(net)	22 420 806	560 118	-45 416	102 029	253 612	-2 771 530	20 519 619	-3 613 930	192 367	-3 421 563	17 098 056	
4 Stok Değişim Fonu	0	-16 990	-47 345	0	0	0	-64 335	-583 100	-1 207 591	-1 790 691	-1 855 026	

Not : Konsolide bütçe dengesinde, 2001 yılında bütçeden sosyal güvenlik kuruluşlarına nakit olarak ödenen ve bütçeden mahsup edilecek ödenek hesabına kaydedilen 950 trilyon lira 2002 yılı transfer harcamalarında yer almamaktadır.

(1) Gerçekleşme Tahmini

TABLO: II.25 - 2003 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	Genel+	Mahalli	Döner	Sosyal		İşsizlik	ALT	KİT			TOPLAM
				Güvenlik	Fonlar			İşletmecisi	Öz Kap	TOPLAM	
	Katma	İdareler	Sermaye	Kuruluş		Sigortası	TOPLAM		Kur		KAMU
1 Vergiler	83 626 353	6 368 429	-25 165	0	1 710 263	0	91 679 880	-689 375	-322 101	-1 011 476	9 066 404
a Vasıtasız	26 115 078	2 302 458	-25 165	0	1 710 263	0	30 102 634	-689 375	-322 101	-1 011 476	29 091 158
b Vasıtalı	57 511 275	4 065 971		0	0	0	61 577 246			0	61 577 246
2 Vergi Dışı N. Gelirler	7 785 500	2 623 274	-170 949	0	400 220	0	10 638 045	-824 592	-79 566	-904 158	9 733 887
3 Faktör Gelirleri	6 350 572	3 269 749	734 869	1 507 285	-932 839	2 524 672	13 454 308	5 085 530	1 904 395	6 989 925	20 444 233
4 Sosyal Fonlar	0	0		-13 678 185	0	897 484	-12 780 701			0	-12 780 701
5 (Cari Transferler)	-97 092 072	-1 824 453	192 273	12 313 000	-105 761	350 000	-86 167 013	830 315	108 390	938 705	-85 228 308
I KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	670 353	10 436 999	731 028	142 100	1 071 883	3 772 156	16 824 519	4 401 878	1 611 118	6 012 996	22 837 515
II CARİ GİDERLER	-37 097 824	-6 500 969		0	-1 639 992	0	-45 238 785			0	-45 238 785
III KAMU TASARRUFU	-36 427 471	3 936 030	731 028	142 100	-568 109	3 772 156	-28 414 266	4 401 878	1 611 118	6 012 996	-22 401 270
IV YATIRIMLAR	-9 714 176	-5 281 431	-368 374	-142 100	-20 150	-1 250	-15 527 481	-2 990 285	-128 956	-3 119 241	-18 646 722
a Sabit Sermaye	-9 714 176	-5 290 578	-369 900	-142 100	-20 150	-1 250	-15 538 154	-3 116 500	-544 500	-3 661 000	-19 199 154
B Stok Değişmesi	0	9 147	1 526	0	0	0	10 673	126 215	415 544	541 759	552 432
V TASARRUF-YATIRIM FARKI	-46 141 647	-1 345 401	362 654	0	-588 259	3 770 906	-43 941 747	1 411 593	1 482 162	2 893 755	-41 047 992
VI SERMAYE TRANSFERLERİ	1 294 647	691 211	-89 295	0	3 270 190	0	5 166 753	833 363	877 178	1 710 541	6 877 294
1 Servet Vergileri	2 328 647	1 488 817		0	0	0	3 817 464			0	3 817 464
2 (Diğer Transferler)	-1 334 000	-483 319	984	0	3 291 430	0	1 475 095	997 370	791 661	1 789 031	3 264 126
3 (Kamulaş.ve S. Değer Art.)	300 000	-314 287	-90 279	0	-21 240	0	-125 806	-164 007	85 517	-78 490	-204 296
VII KASA-BANKA/BORÇLANMA	44 847 000	654 190	-273 359	0	-2 681 931	-3 770 906	38 774 994	-2 244 956	-2 359 341	-4 604 297	34 170 697
1 Kasa-Banka Değişimi	0	0	-275 105	0	-370 942	0	-646 047	90 045	-153 286	-63 241	-709 288
2 Dış Borçlanma(net)	7 438 148	-606 812	0	0	153 844	0	6 985 180	273 942	17 486	291 428	7 276 608
-Dış Borç Ödemesi	-12 570 000	-1 011 383	0	0	-217 856	0	-13 799 239	-1 296 771	-49 886	-1 346 657	-15 145 896
-Dış Borç Kullanımı	20 008 148	404 571	0	0	371 700	0	20 784 419	1 570 713	67 372	1 638 085	22 422 504
3 İç Borç/Alacak(net)	37 408 852	1 270 167	39 230	0	-2 464 833	-3 770 906	32 482 510	-2 221 156	-1 331 425	-3 552 581	28 929 929
4 Stok Değişim Fonu	0	-9 165	-37 484	0	0	0	-46 649	-387 787	-892 116	-1 279 903	-1 326 552

(1) Program

B. KONSOLİDE BÜTÇE

2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında yaşanan ekonomik krizler sonucu faiz oranları yükselmiş, enflasyon oranındaki önemli artışlar ve döviz kurlarındaki dalgalanma ekonomideki belirsizliğin artmasına neden olmuştur. Böylece, kamu açığı ve kamu borç stoku önemli ölçüde yükselmiştir. 2002 yılında, uygulanan maliye politikasının temel hedefi önemli oranda faiz dışı fazla vererek kamu borç stokunun sürdürülebilirliğini sağlamak olmuştur. Bu amaçla, gelir artırıcı ve harcama disiplini sağlayıcı tedbirlere ve yapısal düzenlemelere 2002 yılında da devam edilmiştir.

2002 yılı bütçesinde harcamaların 98,3 katrilyon lira, gelirlerin 71,2 katrilyon lira, GSMH'ya oranlarının ise sırasıyla yüzde 35 ve yüzde 25,4 olması öngörülmüştür. Bunun sonucunda GSMH'ya oranı yüzde 9,6 olan bütçe açığının 27,1 katrilyon lira, GSMH'ya oranı yüzde 5,6 olan faiz dışı fazlanın ise 15,7 katrilyon lira olması programlanmıştır. Konsolide bütçe için IMF tanımlı faiz dışı fazlanın GSMH'ya oranının ise yüzde 5,2'ye yükselmesi hedeflenmiştir.

2002 yılında vergi idaresinin yeniden yapılandırılması ve vergi politikasının yeniden şekillendirilmesi amacıyla 2002-2004 yılları arasında vergi alanında yapılacak düzenlemeleri içeren vergi stratejisi hazırlanarak uygulanmaya başlanmıştır. Bu kapsamda, 1 Ağustos 2002 tarihinden itibaren uygulamaya konulan ÖTV Kanunuyla (Özel Tüketim Vergisi), 16 adet fon ve vergi kaldırılmıştır. Böylece, birçok mal ve hizmetin vergilendirilmesinde basitlik sağlanarak KDV oran sayısı 5'ten 3'e indirilmiş ve Avrupa Birliği mevzuatına uyum açısından önemli bir gelişme kaydedilmiştir. ÖTV Kanununun uygulanmasıyla gelir kaybına uğrayan bazı bakanlık ve fonlara ÖTV hasılatından pay verilmiş, ancak söz konusu paylar 2001/5142 sayılı BKK ile 1 Ocak 2003 tarihinden itibaren sıfırlanmıştır.

2002 yılı bütçe hedeflerine ulaşmak amacıyla, gelirleri artırıcı tedbirlerle birlikte, harcamaları azaltıcı önlemler de alınmıştır. Maaş artışları enflasyon hedefleriyle uyumlu bir şekilde belirlenmiş, bütçe kapsamındaki kamu kurum ve kuruluşlarında yeni personel istihdamı (eğitim, sağlık ve emniyet hizmetleri hariç) bir önceki yılda emeklilik, ölüm ve istifa sonucu ayrılan personel sayısının yüzde 50'sini aşmayacak şekilde oluşturulmuştur.

Harcamaların kontrol altına alınması ve etkinliğinin artırılması amacıyla; yeni bir ihale kanunu çıkarılmış ve Kamu İhale Kurumu oluşturulmuş, yatırım programının rasyonelize edilmesi sürecine başlanılmış, kamu mali yönetimi ve kontrol sisteminin yeniden yapılandırılmasına ilişkin çalışmalara başlanmış ve bu amaçla Kamu Mali Yönetimi ve Mali Kontrol Kanunu Tasarısı hazırlanarak TBMM'ye sunulmuş, kamu kuruluşlarında stratejik planlamaya geçişe ilişkin çalışmalar başlatılmıştır.

2002 yılı içinde büyük ölçüde mali disiplinin sağlanmasına dikkat edilmesine rağmen; 1 Ekim 2002 tarihinden itibaren memur ve emekli maaşlarına yapılan seyyanen zam; yüksek miktarda dış proje kredileri revizyonu nedeniyle yatırım harcamalarındaki artış; özellikle ihracattaki KDV iadesinin etkisiyle vergi iadelerindeki artış; bütçe sağlık giderlerinin öngörülenin üzerinde artması; prim ve tahsilat oranlarındaki düşme ve sağlık giderlerindeki artıştan dolayı yükü gittikçe artan sosyal güvenlik kuruluşlarına transferler; yeşil kart ödemeleri ile ilama bağlı borçlar faiz dışı bütçe harcamalarını olumsuz etkilemiştir. Böylece, GSMH'nın yüzde 19,8'i olarak öngörülen faiz dışı harcamalar yüzde 23,4 olarak gerçekleşmiştir. Aynı zamanda bu oran 2001 yılına göre 0,7 puanlık bir artış ifade etmektedir.

Kamu bankalarının güçlenen mali yapıları ve sağlanan ek dış finansman sonucu, iç piyasalardan borçlanma gereğinin hızla düşmesi kamu kesimi iç borcunun çevrilmesini görece olarak kolaylaştırmış; döviz cinsi ve dövize endeksli senet ile değişken faizli senet ihracına ağırlık verilmesi, iç borç piyasasındaki likiditenin artırılması amacıyla piyasa yapıcılığı uygulamasına yeniden başlanması gibi stratejiler borç yönetiminin temelini oluşturmuştur. Böylece, GSMH'ya oran olarak, borç faizi ödemeleri, bir önceki yıla göre 4,2 puanlık düşüşle yüzde 19,1 seviyesine gerilemesine rağmen bütçe hedefinin 3,8 puan üzerinde gerçekleşmiştir.

2002 yılında, faiz oranlarındaki görece düşüş, bankacılık sistemindeki daralma ve iç talebin yeterince canlı olmaması vergi gelirlerinde azaltıcı etkide bulunmuş, buna karşılık, ÖTV ihdası, ithalatın öngörülenin üzerinde artması vergi gelirlerini olumlu etkileyen başlıca unsurlar olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda, 2002 yılında konsolide bütçe vergi gelirleri GSMH'nın yüzde 22'si oranında gerçekleşmiştir. Bu oran bir önceki yıla göre 0,5 puan düşüşü ifade etmektedir. Ancak, 2001 yılı ve öncesinde özel gelir ve fonlar içerisinde yer alan kaldırılan fonların vergi niteliğindeki gelirlerinin 2002 yılı gerçekleştirmelerinde vergi gelirleri içerisinde yer aldığı gözönüne alındığında, bir önceki yıla göre fark yaklaşık GSMH'nın yüzde 1,4'ü seviyesine ulaşmaktadır.

Vergi dışı normal gelirlerin GSMH'ya oranı, 3 katrilyon lira olarak gerçekleşen Merkez Bankası safi hasılatına rağmen, özellikle devlet patrimuvanı gelirlerindeki düşüşün de etkisiyle 0,2 puan gerileyerek yüzde 4 olarak gerçekleşmiştir. Özel gelir ve fonların GSMH içindeki payı ise, fonların tasfiye edilmek ve bütçe içine alınmak suretiyle kapatılmasının ve daha önce bu kalemden gözüken bazı gelirlerin vergi gelirlerine alınmasının da etkisiyle 0,5 puan düşüşle yüzde 1,5 seviyesine gerilemiştir.

Bütün bu gelişmeler sonucunda, 2002 yılı sonunda, konsolide bütçe harcamaları 115,5 katrilyon lira, konsolide bütçe gelirleri 75,5 katrilyon lira; GSMH'ya oranları ise sırasıyla yüzde 42,6 ve yüzde 27,8 olarak gerçekleşmiştir. Böylece, GSMH'ya oranı yüzde 14,7 olan bütçe açığı 39,9 katrilyon liraya; GSMH'ya oranı yüzde 4,4 olan faiz dışı fazla ise 11,9 katrilyon liraya ulaşmıştır. Konsolide bütçe için IMF tanımlı faiz dışı fazlanın GSMH'ya oranı ise, hedefin 2 puan altında yüzde 3,2 olarak gerçekleşmiştir.

Borç yönetiminin etkinliğinin artırılması, finansman ihtiyaçlarının orta ve uzun vadede mümkün olan en düşük maliyet ve makul bir risk oranı çerçevesinde karşılanması öncelikli hedefler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, borçlanma vadesinin uzatılması, borçlanma maliyetinin düşürülmesi, yeni enstrümanların geliştirilmesi, yatırımcı tabanının genişletilmesi ve ikincil piyasaların derinleştirilmesi yönünde tedbirler alınmaya devam edilmektedir.

Mali disiplini ve şeffaflığı sağlamayı, etkin bir borç ve alacak yönetimini gerçekleştirmeyi hedefleyen Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun 9 Nisan 2002 tarihinde yayımlanmıştır.

2 Eylül 2002 tarihi itibarıyla piyasa yapıcılığı sistemine yeniden geçilmiş, böylece devlet iç borçlanma senetlerinin (DİBS) ihracında ve ikincil piyasa işlemlerinde etkinliğin ve likiditesinin artırılması amaçlanmıştır.

Bununla birlikte, Mayıs ayından itibaren siyasi belirsizlik söylemlerinin sürekli gündemde tutulması ve daha sonra erken seçim ortamına girilmesinin etkisiyle faiz oranlarında beklenen gerileme sağlanamamıştır.

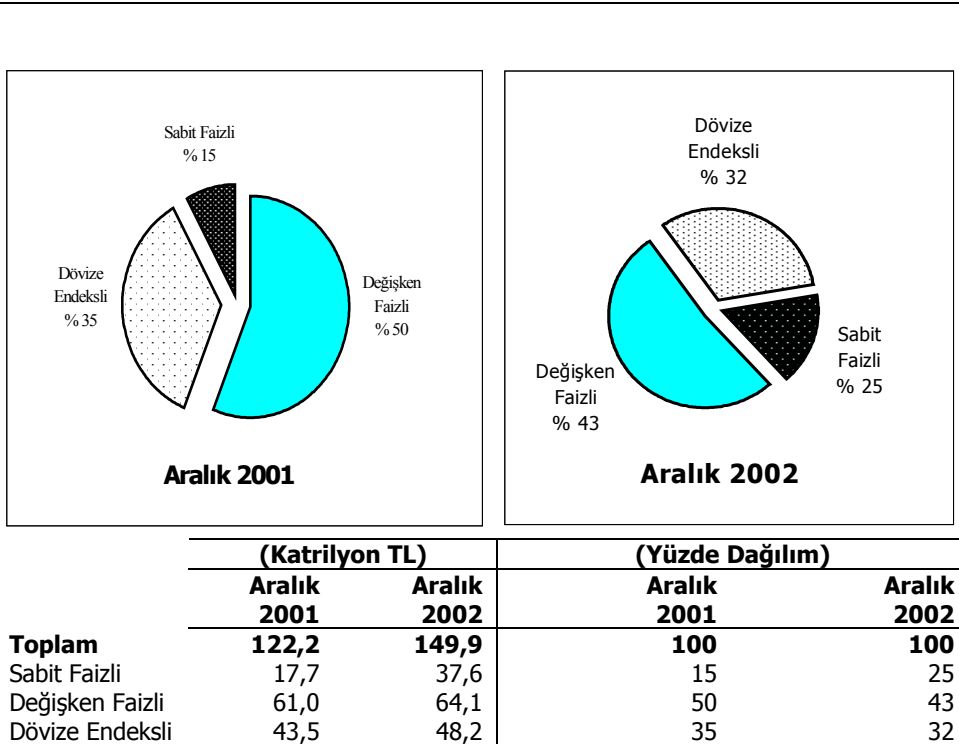
Tüm bu gelişmeler çerçevesinde, 2001 yılında 122,2 katrilyon lira olan iç borç stoku, 2002 yılı sonunda 149,9 katrilyon liraya yükselmiş; GSMH'ya oranı ise, 2001 yılında yüzde 69,2 iken, 2002 yılı sonunda yüzde 55,2 düzeyine gerilemiştir. Bu gerilemede, uygulanmakta olan program çerçevesinde yürütülen sıkı maliye politikası ve para politikaları ile uyumlu borçlanma stratejilerinin yanısıra uluslararası kuruluşlardan sağlanan kredilerin iç borç finansmanında kullanılması önemli rol oynamıştır.

2002 yılı Aralık sonunda, yüzde 59,6'sı nakit, yüzde 40,4'ü nakit dışı olan iç borç stokunun yüzde 32,1'i döviz cinsinden ve dövizde endeksli, yüzde 42,8'i değişken faizli ve yüzde 25,1'i sabit faizli senetlerden oluşmaktadır.

TABLO : II.26 - İç Borç Stokundaki Gelişmeler

	(Cari Fiyatlarla, Trilyon TL.)				(GSMH'ya Oranlar, Yüzde)			
	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002
Toplam	22 920	36 421	122 157	149 870	29,3	29,0	69,2	55,2
Tahvil	19 683	34 363	102 128	112 850	25,1	27,4	57,9	41,6
Nakit	16 961	27 373	40 704	52 251	21,7	21,8	23,1	19,3
Nakit Dışı	2 723	6 990	61 424	60 599	3,5	5,6	34,8	22,3
Bono	3 237	2 058	20 029	37 020	4,1	1,6	11,3	13,6
Nakit	3 237	2 049	17 650	37 020	4,1	1,6	10,0	13,6
Nakit Dışı	0	8	2 380	0	0,0	0,0	1,3	0,0

GRAFİK : 5- İç Borç Stokunun Yapısı

İç borç stokunun alacaklılarının yüzde 52,8'ini kamu, yüzde 47,2'sini özel kesim oluşturmaktadır.

Devlet iç borçlanma senetlerinin 2001 yılında yüzde 96,2 olan yıllık bileşik faiz oranı, 2002 yılında yüzde 64'e gerilemiş, 2001 yılında 148 gün olan yıllık ortalama borçlanma vadesi ise 2002 yılında 255 güne yükselmiştir.

Özellikle IMF'den sağlanan kredi kullanımlarının da etkisiyle, 2001 yılında 70,6 milyar dolar olan Merkez Bankası dahil kamu dış borç stoku, 2002 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla 82,5 milyar dolara yükselmiştir.

3 Kasım 2002 tarihinde yapılan erken seçim nedeniyle, 2003 yılının ilk üç ayını kapsayan geçici bütçe uygulamasına gidilmiştir. Bu çerçevede, harcama bazında, 31,8 katrilyon lira gider, 18,3 katrilyon lira gelir öngörülmüş, böylece, 2003 yılının ilk üç ayında konsolide bütçe açığının 13,5 katrilyon lira olması programlanmıştır.

Geçici bütçe büyüklüklerini de içeren 2003 yılı bütçesi, mali disiplini sağlayarak kamu borç stokunun sürdürülmesine katkıda bulunacak şekilde hazırlanmıştır.

2003 yılı konsolide bütçe harcamaları 145,6 katrilyon lira, faiz dışı harcamalar ise 80,2 katrilyon lira olarak programlanmıştır. Böylece, harcamaların GSMH'ya oranının bir önceki yıla göre 1,5 puan düşerek yüzde 41,1, faiz dışı harcamaların ise 0,8 puan düşerek yüzde 22,6 seviyesinde olması hedeflenmiştir. Toplam ödeneklerin yüzde 20,3'ü personel, yüzde 6,4'ü diğer cari, yüzde 5,5'i yatırım, yüzde 44,9'u faiz ödemeleri, yüzde 10,2'si işsizlik sigortası dahil sosyal güvenlik kuruluşları, yüzde 4,6'sı vergi iadeleri, yüzde 1,8'i kuruluş transferleri, yüzde 1,5'i tarımsal destekleme ile ilgili sübvansiyonlara, yüzde 1,1'i 2003 yılında uygulamasına başlanacak olan ve hazine garantileri kapsamında ödenen bütün tutarlar ile risk yönetimi kapsamında önceden öngörülmesi mümkün olmayan ödemeler için oluşturulan risk hesabına, yüzde 3,7'si ise diğer transfer ödeneklerine ayrılmıştır.

2003 yılında personel açıktan atamalarının 35 bin kişiyle sınırlandırılması hedeflenmiştir. Ayrıca, sağlık giderlerinde, ilaç katkı paylarının memur aylığından kesilmesi, reçete kontrolü uygulamasının başlatılması, antibiyotiklerin reçete edilmesinin yeni esaslara bağlanması, sarf malzemelerinde standart ve fiyat birliği sağlanması, negatif ilaç listesi uygulamasına gidilmesi, emeklilik yaşının 61'e çekilmesi, işçilerin bir ikramiyesinin ertelenmesi gibi tasarruf sağlayıcı tedbirlerin alınması öngörülmüştür. Memur maaşlarının, 2002 yılı Ekim ayında yapılan seyyanen zammın 2003 yılına sarkan kısmın üzerine olmak üzere, 2003 yılının ilk altı ayı için yüzde 5 oranında artırılması programlanmıştır. Böylece, 29,5 katrilyon lira olarak öngörülen personel giderlerinin GSMH içindeki payının bir önceki yıla göre 0,2 puan azalışla yüzde 8,3 düzeyine gerileyeceği tahmin edilmektedir.

Diğer cari harcamalarda, kamu kurum ve kuruluşları bünyesinde faaliyet gösteren dernek ve vakıflara ait taşıtların bakım, onarım ve işletme giderleri için bütçeden harcama yapılmaması, kurumların diğer cari ödeneklerinden yıl içinde kullanmadıkları kısımlarının ertesi yıla devredilmesine imkan verilmesi gibi kısıntı sağlayıcı tedbirlerin alınması hedeflenmektedir. Böylece, diğer cari harcamalar, savunma ve güvenlik hizmetlerinin ihtiyaçları dikkate alınarak 9,3 katrilyon lira olarak belirlenmiştir. Bu durumda, diğer cari harcamaların GSMH içindeki payı bir önceki yıl seviyesine göre 0,1 puan düşerek yüzde 2,6 oranında olacaktır.

2003 yılında, geçmiş yıllardan farklı olarak, mali disiplini ve şeffaflığı artırmak amacıyla, aynı dış proje kredileri bütçe sürecinde bütünüyle kayda alınmaktadır. Ayrıca dış kredili projelerde yılı içi ödenek revizyonu uygulamasına son verilmekte, proje ödeneklerinin mümkün olduğu ölçüde başlangıç ödenekleriyle karşılanması esası getirilmektedir. Bunlara ek olarak, kamu projelerinin yeterli ödenek sağlanarak kısa sürede tamamlanması, projelerin gerçekleşme sürelerinin uzamasından doğan maliyet artışlarının önüne geçilmesi, bu suretle mevcut kısıtlı kaynakların etkin kullanımı ile projelerin bir an önce ekonomiye kazandırılması hedeflerine yönelik olarak başlatılan kamu yatırım programında rasyonelleştirme çalışmaları sürdürülmektedir. Bu rasyonelleştirme işleminden 2003 yılında 2,6 katrilyon lira civarında bir tasarruf beklenmektedir. Ayrıca, yeni binek ve diğer hizmet taşıtı alımının yapılmaması hedeflenmektedir. Bu şartlar altında, bütçede yatırım ödeneği 9 katrilyon lira gözükmese rağmen, Bütçe Kanununda yer alan bir maddeyle 1 katrilyon liralık kısmının kesilmesi öngörülmektedir. Böylece, 8 katrilyon lira ile sınırlandırılan konsolide bütçe yatırım ödeneğinin GSMH içindeki payının yüzde 2,3 olması öngörülmektedir.

Doğrudan gelir desteği ödemelerinde sadece 2002 yılından kalan ödemelerin yapılması, 2003 yılından doğan yükümlülüklerin ise bir sonraki yıla sarkıtılması öngörülmektedir. Mevzuat gereği, bütçe başlangıç ödenek ve gelirlerinde öngörülmeyen ancak yıl içinde gelir ve harcama kaydedilen özel gelir ve ödeneklerden 1,4 katrilyon liralık tasarruf sağlanması öngörülmektedir. Böylelikle, diğer cari ve yatırım harcamalarına yıl içinde dahil olan bu tür giderlerin bir önceki yıla göre reel olarak azalması beklenmektedir.

Başta sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılan transferler olmak üzere, faiz dışı transfer harcamalarında tasarruf sağlayıcı tedbirlerin alınması öngörülmektedir. Yeşil kart ve ilama bağlı borçlarda ödenek üstü harcama yapma yetkisi kaldırılacaktır. Yeşil kartların sağlık karnesine dönüştürülmesinden de önemli bir tasarruf sağlanması beklenmektedir. Bunlara ek olarak, bazı transfer ödeneklerinin 281 trilyon liralık kısmının Bütçe Kanununda yer alan bir madde ile kesilmesi öngörülmektedir. Ayrıca, tertipler arasında yapılacak ödenek aktarmalarına sınırlama getirilmesinin mali disipline katkıda bulunması beklenmektedir.

Sonuç olarak, 146,9 katrilyon lira ödenekle TBMM'ye sevk edilen konsolide bütçenin harcama büyüklüğü, Bütçe Kanunu Tasarısında yer alan hüküm gereği kesilecek 1,3 katrilyon lira düşülerek, 145,6 katrilyon lira olarak 2003 Yılı Programında yer almıştır. Ancak, Programda yer alan tutarın, diğer cari ve yatırım ödeneklerinden harcanmayacağı öngörülen 830 trilyon lira hariç tutulduğunda 144,8 katrilyon lirasının harcamaya dönüşmesi beklenmektedir.

2003 yılında, 100,8 katrilyon lira olarak hedeflenen konsolide bütçe gelirlerinin GSMH içindeki payının bir önceki yıla göre 0,6 puan artarak yüzde 28,4 olması öngörülmüştür. GSMH'ya oran olarak, gelir üzerinden alınan vergilerin 0,3 puan artışla yüzde 7,4, servetten alınan vergilerin 0,4 puan artışla yüzde 0,7, mal ve hizmetlerden alınan vergilerin 1,6 puan artışla yüzde 12,7, dış ticaret üzerinden alınan vergilerin ise bir önceki yıl seviyesini koruyarak yüzde 3,5 olması hedeflenmektedir. Böylece, 86 katrilyon lira olması beklenen vergi gelirlerinin GSMH içindeki payının bir önceki yıla göre 2,2 puan artarak yüzde 24,2 seviyesine ulaşması öngörülmektedir.

Bu gelir hedeflerine ulaşmak amacıyla aşağıdaki tedbirler alınmıştır:

- Vergi affı, matrah artırımı ve stok affı olmak üzere üç bölümden oluşan Vergi Barışı Kanunu ile çok sayıda ihtilaflı vergi dosyasının tasfiye edilmesi hedeflenmektedir. Kamu kesimi genel dengesi hesaplarında, 1.718 trilyon lirası konsolide bütçe vergi gelirlerinde, 470 trilyon lirası konsolide bütçe vergi dışı normal gelirlerinde, 212 trilyon lirası ise mahalli idareler vergi gelirlerinde olmak üzere, vergi barışından toplam 2.400 trilyon lira tahsilat öngörülmüştür.
- Tütün mamulleri ve alkollü içkilerden alınan ÖTV artırılmıştır. Bu artıştan yaklaşık 1.250 trilyon liralık gelir beklenmektedir.
- ÖTV'den tahsis edilen fon ve paylar 2003 yılı başından itibaren sıfırlanmıştır. Buradan yaklaşık 2 katrilyon lira gelir beklenmektedir.
- Özel işlem ve özel iletişim vergilerinin süresi 2003 yılı sonuna kadar uzatılmış olup 2 katrilyon lira civarında gelir öngörülmektedir.
- Ayrıca aşağıdaki tedbirlerin alınması hedeflenmektedir:
- Kurum geçici vergi oranının yükseltilmesinden 780 trilyon liralık gelir,
- Kurumlar vergisindeki bazı istisna ve muafiyetlerin azaltılması yönünde gerekli tedbirlerin alınmasından 200 trilyon liralık gelir,
- Ek motorlu taşıtlar vergisinden 1,1 katrilyon liralık gelir,
- Ek emlak vergisinden sağlanacak gelirin mahalli idarelere bırakılması, bunun karşılığında belediyelere nüfuslarına göre toplam vergi gelirlerinden dağıtılan yüzde 6'lık payın bir yıl için yüzde 5 olarak uygulanması ve büyükşehir belediyelerinin vergi gelirlerinden aldığı payların düşürülmesinden 925 trilyon liralık gelir sağlanması beklenmektedir.
- 2002 yılında uygulanan hayat standardı uygulamasının 2003 yılında yürürlükten kaldırılması ile beyana dayalı gelir vergisinden elde edilecek gelirlerde belli bir oranda düşme beklenmektedir. Bununla birlikte, vergi denetiminin yoğunlaştırılması, denetim elemanı sayısının yükseltilmesi ve vergi idaresinin etkinliğinin artırılması ile bu düşme belli oranda telafi edilecektir.
- Yatırım gelirleri üzerindeki vergilerin uyumlaştırılması, vergi sistemindeki enflasyon ayarlamalarının rasyonelleştirilmesi ve yatırım teşvik sisteminin rasyonel hale getirilmesi ilke ve hedeflerine uygun olarak dolaysız vergilerde yapılan çalışmaların 2003 yılında tamamlanması hedeflenmektedir.

2003 yılında, vergi dışı normal gelirlerin 10,3 katrilyon lira, özel gelir ve fonların 4,1 katrilyon lira, GSMH içindeki paylarının ise sırasıyla yüzde 2,9 ve yüzde 1,2 olması programlanmıştır. Merkez Bankası safi hasılatındaki gerileme vergi dışı normal gelirlerin GSMH'ya oranının bir önceki yıla göre 1,1 puan düşmesine neden olmuştur. Döner sermaye hasılatlarından yapılan kesintilerin yükseltilmesi, otoyol ve köprü geçiş ücretlerinin artırılması, kamu taşınmazlarının değerlendirilerek ek gelir sağlanması gibi gelir artırıcı tedbirlerin alınması hedeflenmiştir. Diğer taraftan, bütçede özelleştirme geliri öngörülmemiştir.

TABLO: II.27- Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri

	(Cari Fiyatlarla, Trilyon TL)			(Yüzde Artış)		(Yüzde Dağılım)			(GSMH İçindeki Paylar)		
	2001	2002 (1)	2003 (2)	2002	2003	2001	2002	2003	2001	2002	2003
HARCAMALAR	81 175	115 484	145 629	42,3	26,1	100	100	100	46,0	42,6	41,1
Cari	20 400	30 513	38 812	49,6	27,2	25,1	26,4	26,7	11,6	11,2	10,9
-Personel	15 212	23 160	29 532	52,3	27,5	18,7	20,1	20,3	8,6	8,5	8,3
-Diğer Cari	5 188	7 353	9 280	41,7	26,2	6,4	6,4	6,4	2,9	2,7	2,6
Yatırım	4 798	6 888	8 000	43,5	16,1	5,9	6,0	5,5	2,7	2,5	2,3
Transfer	55 977	78 083	98 817	39,5	26,6	69,0	67,6	67,9	31,7	28,8	27,9
GELİRLER	51 335	75 543	100 782	47,2	33,4	100	100	100	29,1	27,8	28,4
Genel Bütçe	50 726	74 531	100 357	46,9	34,7	98,8	98,7	99,6	28,7	27,5	28,3
-Vergi Gelirleri	39 736	59 634	85 955	50,1	44,1	77,4	78,9	85,3	22,5	22,0	24,2
-Vergi Dışı Normal Gelirler	7 418	10 877	10 294	46,6	-5,4	14,5	14,4	10,2	4,2	4,0	2,9
-Özel Gelir ve Fonlar	3 571	4 020	4 108	12,6	2,2	7,0	5,3	4,1	2,0	1,5	1,2
Katma Bütçe	609	1 012	425	66,1	-58,0	1,2	1,3	0,4	0,3	0,4	0,1
BÜTÇE AÇIĞI	-29 840	-39 941	-44 847	33,8	12,3				-16,9	-14,7	-12,6
Emanet ve Avanslardaki Net Değişme	-3 550	4 698	0						-2,0	1,7	0,0
NAKİT AÇIĞI	-33 391	-35 244	-44 847	5,5	27,2				-18,9	-13,0	12,6
BORÇ İDARESİ											
Borç Ödemeleri	63 718	87 208	98 294	36,9	12,7	100	100	100	36,1	32,1	27,7
-Dış Borç Ödemesi	9 706	9 009	12 570	-7,2	39,5	15,2	10,3	12,8	5,5	3,3	3,5
-İç Borç Ödemesi	54 012	78 199	85 724	44,8	9,6	84,8	89,7	87,2	30,6	28,8	24,2
-Tahvil	26 557	30 413	28 504	14,5	-6,3	41,7	34,9	29,0	15,0	11,2	8,0
-Bono	27 455	47 786	57 220	74,1	19,7	43,1	54,8	58,2	15,6	17,6	16,1
Borçlanma	82 812	121 253	143 141	46,4	18,1	100	100	100	46,9	44,7	40,4
-Dış Borç Kullanımı	5 258	25 579	20 008	386,5	-21,8	6,3	21,1	14,0	3,0	9,4	5,6
-İç Borçlanma	77 554	95 674	123 132	23,4	28,7	93,7	78,9	86,0	43,9	35,3	34,7
-Tahvil	35 091	29 517	64 806	-15,9	119,6	42,4	24,3	45,3	19,9	10,9	18,3
-Bono	42 463	66 157	58 326	55,8	-11,8	51,3	54,6	40,7	24,1	24,4	16,4
-Merkez Bankası (Net)	0	0	0								
DİĞER	14 297	1 199	0	-91,6		17,3	1,0	0,0	8,1	0,4	0

Not: -2001 yılında bütçeden sosyal güvenlik kuruluşlarına nakit olarak ödenen ve bütçeden mahsup edilecek ödenek hesabına kaydedilen 950 trilyon lira 2002 yılı transfer harcamalarında yer almaktadır.

-2002 yılında özel gelirlerden harcanmayan 858 trilyon liralık tutar, bir sonraki yıla gelir devri nedeniyle, 2002 yılı gelirlerinden düşülmüştür.

-Bütçe Kanunu gereği iptal edilen 1 katrilyon liralık yatırım ödeneği ve 281 trilyon liralık transfer ödeneği 2003 yılı harcamalarında yer almamaktadır.

-2003 yılında, 1.440 trilyon liralık özelleştirme fonu geliri tahvil kullanımı içinde yer almaktadır.

(1) Tahmin

(2) Program

TABLO : II 28 - Konsolide Bütçe Temel Göstergeleri

	(Cari Fiyatlarla, Trilyon TL)							(GSMH İçindeki Paylar, Yüzde)						
	1997	1998	1999	2000	2001	2002 (1)	2003 (2)	1997	1998	1999	2000	2001	2002 (1)	2003 (2)
Harcamalar	7 991	15 601	28 094	46 970	81 175	115 484	145 629	27,2	29,2	35,9	37,4	46,0	42,6	41,1
Gelirler	5 749	11 706	18 809	33 244	51 335	75 543	100 782	19,6	21,9	24,0	26,5	29,1	27,8	28,4
Açık	-2 241	-3 895	-9 285	-13 726	-29 840	-39 941	-44 847	-7,6	-7,3	-11,9	-10,9	-16,9	-14,7	-12,6
Toplam Faiz Ödemeleri	2 278	6 177	10 721	20 440	41 062	51 871	65 450	7,7	11,5	13,7	16,3	23,3	19,1	18,5
Faiz Dışı Açık / Fazla	37	2 281	1 436	6 714	11 222	11 929	20 603	0,1	4,3	1,8	5,3	6,4	4,4	5,8
Toplam İç Borç Kullanımı (Bono+Tahvil)	5 050	11 995	23 743	25 284	77 554	95 674	123 132	17,2	22,4	30,3	20,1	43,9	35,3	34,7
Toplam İç Borç Anapara Ödemesi (Bono+Tahvil)	2 545	7 391	14 003	16 476	54 012	78 199	85 724	8,7	13,8	17,9	13,1	30,6	28,8	24,2
Hazine Kısa Vadeli Avansı	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
İç Borç Servisi (Faiz+Anapara)	4 523	13 020	23 828	35 268	91 506	125 006	143 774	15,4	24,3	30,4	28,0	51,8	46,1	40,5
Toplam İç Borç Stoku	6 283	11 613	22 920	36 421	122 157	149 870		21,4	21,7	29,3	29,0	69,2	55,2	
(Oranlar Yüzde)														
Faiz / Toplam Harcama	28,5	39,6	38,2	43,5	50,6	44,9	44,9							
Yatırım / Toplam Harcama	7,4	6,4	5,6	5,9	5,9	6,0	5,5							
Personel / Toplam Harcama	25,9	24,8	24,6	21,2	18,7	20,1	20,3							
Vergi Gelirleri / Toplam Harcama	59,4	59,2	52,7	56,4	49,0	51,6	59,0							
Vasıtasız Vergiler / Toplam Vergiler	40,7	46,6	45,4	40,9	40,5	33,7	33,1							
Vasıtalı Vergiler / Toplam Vergiler	59,3	53,4	54,6	59,1	59,5	66,3	66,9							
Net Tahvil+Bono Kull. / Toplam Mevduat Değişimi	45,8	47,9	48,6	56,4	49,4	137,3								
Yıllık Ağırlıklı Ort. Basit Faiz Oranı (Stopaj Dahil)	110,7	102,0	94,0	36,6	75,9	56,2								
Yıllık Ağırlıklı Ort. Basit Faiz Oranı (Stopaj Hariç)	96,0	97,0	94,0	36,6	75,9	56,2								
Yıllık Ağırlıklı Ort. Bileşik Faiz Oranı (Stopaj Dahil)	127,2	122,5	109,5	38,0	96,2	64,0								
Yıllık Ağırlıklı Ort. Bileşik Faiz Oranı (Stopaj Hariç)	108,4	115,5	109,5	38,0	96,2	64,0								
Yıllık Borçlanma Vade Yapısı (Gün)	349	233	479	410	148	255								

Not: -2001 yılında bütçeden sosyal güvenlik kuruluşlarına nakit olarak ödenen ve bütçeden mahsup edilecek ödenek hesabına kaydedilen 950 trilyon lira 2002 yılı transfer harcamalarında yer almaktadır.

-2002 yılında özel gelirlerden harcanmayan 858 trilyon liralık tutar, bir sonraki yıla gelir devri nedeniyle, 2002 yılı gelirlerinden düşülmüştür.

-Bütçe Kanunu gereği iptal edilen 1 katrilyon liralık yatırım ödeneği ve 281 trilyon liralık transfer ödeneği 2003 yılı harcamalarında yer almamaktadır.

(1) Tahmin

(2) Program

Bu harcama ve gelir hedefleri sonucunda 2003 yılı konsolide bütçe açığının 44,8 katrilyon lira olması öngörülmüştür. Böylece, konsolide bütçe açığının GSMH'ya oranının bir önceki yıla göre 2,1 puan azalarak yüzde 12,6, faiz dışı bütçe fazlasının ise 1,4 puan artarak yüzde 5,8 olması programlanmıştır. IMF tanımlı konsolide bütçe faiz dışı fazlasının GSMH'ya oranı ise, bir önceki yıl gerçekleşmesinin 2,8 puan üzerinde yüzde 6 olarak hedeflenmiştir.

Bütçe açığı ile iç ve dış borç anapara ödemelerinden oluşan 143,1 katrilyon liralık finansman ihtiyacının, yüzde 14'ünün dış borçlanmayla, yüzde 86'sının ise iç borçlanmayla karşılanması öngörülmektedir. Özelleştirme fonundan geleceği öngörülen 1,1 katrilyon lira da bütçenin finansmanında kullanılacaktır.

2003 yılında da kamu borcunun sürdürülebilirliğine imkan veren bir borçlanma politikasının izlenmesi, finansman ihtiyaçlarının mümkün olan en düşük maliyet ve makul bir risk oranı çerçevesinde karşılanması öncelikli hedefler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, borçlanma vadesinin uzatılması, borçlanma maliyetinin düşürülmesi, yeni enstrümanların geliştirilmesi, yatırımcı tabanının genişletilmesi ve ikincil piyasaların derinleştirilmesi yönünde tedbirler alınmaya ve bu yönde alınan tedbirlerin de etkin bir şekilde uygulanmasına devam edilecektir.

C. MAHALLİ İDARELER

Mahalli idareler dengesi; belediyeler, il özel idareleri, büyükşehir belediyelerine bağlı su ve kanalizasyon idareleri ile doğalgaz ve toplu taşıma işletmeleri ve İller Bankası hesaplarını kapsamaktadır.

2001 yılında bir önceki yıla göre yüzde 57 oranında artarak 8.522 trilyon liraya ulaşan mahalli idare gelirlerinin GSMH içindeki payı yüzde 4,83 olarak gerçekleşmiştir. Gelirlerin yüzde 64,4'ünü vergiler, yüzde 15,7'sini vergi dışı normal gelirler, yüzde 19,9'unu faktör gelirleri oluşturmuştur.

2001 yılında bir önceki yıla göre yüzde 51 oranında artarak 9.101 trilyon liraya ulaşan mahalli idare harcamalarının GSMH içindeki payı yüzde 5,16 olarak gerçekleşmiştir. Harcamaların yüzde 35,8'ini cari giderler, yüzde 31,4'ünü sabit sermaye yatırımları, yüzde 32,8'ini de diğer harcamalar oluşturmuştur.

2001 yılında mahalli idarelerin açığının GSMH'ya oranı bir önceki yıla göre 0,15 puan azalarak yüzde 0,33 olarak gerçekleşmiştir. Bu düşüşte, gelir kalemlerinde meydana gelen artışlar ile yatırım harcamalarındaki gerileme etkili olmuştur.

2002 yılı mahalli idare gelirlerinin bir önceki yıla göre yüzde 22,5 oranında artarak 10.436 trilyon liraya ulaştığı, GSMH içindeki payının da yüzde 3,85 olduğu tahmin edilmektedir. Yıl içinde gerçekleşen yasal düzenlemelerin etkisiyle gelirlerdeki artış yeterli düzeye ulaşamamıştır. 3030 sayılı Kanunun 18'inci maddesinin (b) fıkrasında yer alan ve 85/9382 sayılı Kararname uyarınca yüzde 5 olarak uygulanmakta olan pay, 2002/3548 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla yüzde 4,1'e düşürülmüştür. Bu durum, mahalli idarelerin genel bütçe vergi gelirlerinden aldıkları paylarda azaltıcı etkide bulunmuştur. 08.01.2002 tarih ve 4736 sayılı Kanunun 6'ncı maddesi söz konusu payın dağıtım usulünü değiştirmiştir. 4736 sayılı Kanuna göre, genel bütçe vergi gelirlerinden büyükşehir belediyelerine dağıtılması gereken payın yüzde 40'ı yer esasına göre, kalan yüzde 60 nispetindeki pay ise İller Bankası tarafından nüfus esasına göre büyükşehir belediyelerine dağıtılacaktır. 4736 sayılı Kanunun getirdiği yeni düzenlemeyle verginin toplandığı belli

başlı yerleşim yerlerinden diğer büyükşehir belediyelerine kaynak akışının olması beklenmektedir.

Genel bütçe vergi gelirlerinden büyükşehir belediyelerine tahsis edilen paylarda meydana gelen düşüş sebebiyle oluşan gelir kaybını telafi etmek amacıyla, 4736 sayılı Kanunun 4'üncü maddesi ile 3030 sayılı Kanunun uygulandığı büyükşehir ve mücavir alanlarında emlak vergisinin yüzde 100 artırımlı olarak uygulanması hükmü getirilmiştir. Buradan sağlanacak ilave gelir, düzenleme gereği, büyükşehir belediyelerine verilecektir. Ayrıca 03.04.2002 tarih ve 4751 sayılı Kanun, emlak vergisi gelirlerini artırıcı ve istikrar sağlayıcı önemli değişiklikler getirmektedir. Bu kapsamda Kanun; emlak vergisinde beyan usulünü kaldırmakta, arazi ve arsaların vergi değerinin tespitinde takdir komisyonlarını yetkilendirmekte ve binalar için vergi değerinin tespitinde yıllık olarak belirlenen bina inşaat birim maliyet bedellerini esas almaktadır. Kanun, ayrıca vergi değerini değiştiren durumlarda mükelleflere bildirimde bulunma zorunluluğu getirmektedir.

2002 yılı mahalli idare harcamalarının bir önceki yıla göre yüzde 18,4 oranında artarak 10.779 trilyon liraya ulaştığı, GSMH içindeki payının da yüzde 3,97 olduğu tahmin edilmektedir. Harcamaların yüzde 44,1'ini cari giderler, yüzde 36,4'ünü sabit sermaye yatırımları, yüzde 19,5'ini de diğer harcamalar oluşturmaktadır.

Bu gelişmeler sonucunda mahalli idarelerin 2002 yılında 342 trilyon lira açık vermesi ve açığın GSMH içindeki payının yüzde 0,13 olması beklenmektedir. Mahalli idareler açığının azalmasında, yatırım harcamalarındaki gerileme etkili olmuştur. Belediyelerin artan borçları nedeniyle genel bütçe vergi gelirlerinden aldıkları paylarda yapılan kesintinin yarattığı nakit sıkıntısı, yatırım eğiliminin azalmasında en önemli etkindir.

TABLO: II.29– Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Mahalli İdarelere Ayrılan Paylar

	(Cari Fiyatlarla, Milyar TL.)			(GSMH'ya Oranlar, Yüzde)		
	2001	2002 (1)	2003 (2)	2001	2002 (1)	2003 (2)
Belediyeler	2 044 152	2 689 484	3 181 391	1,16	0,99	0,90
Büyük Şehir Belediyeleri	1 364 770	1 474 180	1 790 487	0,77	0,54	0,50
İl Özel İdareleri	388 389	502 595	712 632	0,22	0,19	0,20
Belediyeler Fonu	1 022 076			0,58		
-Kullanılan Ödenek	56 145	68 000	60 000	0,03	0,03	0,02
İl Özel İdareleri Fonu	95 393			0,05		
-Kullanılan Ödenek	29 268	8115	6 000	0,02	0,00	0,00
Mahalli İdareler Fonu	181 567			0,10		
-Kullanılan Ödenek	8 575	13 897	10 500	0,01	0,00	0,00
TOPLAM (3)	3 891 299	4 756 271	5 761 010	2,21	1,75	1,62
TOPLAM (4)	5 096 347	4 756 271	5 761 010	2,89	1,75	1,62

(1) Tahmin

(2) Program

(3) Mahalli idarelerin kullandıkları net tutarı ifade etmektedir.

(4) Mahalli idarelere aktarılan toplam brüt tutarı ifade etmektedir.

Fonların bütçe kapsamına alındığı 1993 yılından itibaren fon gelirlerinden mahalli idarelerin kullanımı için aktarılan miktar sürekli olarak gerilemiştir. Fon gelirlerinin müşterek fon hesabına alınıp; önce fon gelirlerinin belli oranının kullandırılması, daha sonra bütçeden ödenek verilmesi uygulamaları bu fonların kaynaklarından yapılan hizmetleri ve bu kaynakları kullanan idarelerin finansman yapılarını olumsuz yönde

etkilemiştir. Fonların kaldırılmasından sonra ise, mahalli idareler fonlarının gördüğü hizmetler için genel bütçede ödenek ayrılması uygulamasına devam edilmiş, ancak fonlara pay tahakkuk ettirilmesi uygulaması sona erdirilmiştir. Bu nedenle, 2002 yılında mahalli idarelerin gelir ve harcamalarının GSMH içindeki paylarında fiktif bir düşüş yaşanmıştır.

Borç kullanımı ve ödemelerinde mali prensiplerin sağlıklı bir şekilde oluşmamasının bir sonucu olarak; Hazine, garanti verdiği dış borçların geri ödemesinin önemli bir bölümünü üstlenmek zorunda kalmıştır. Nitekim, 1992-2002 döneminde Hazine toplam 4.950 milyon dolar borç ödemesini üstlenmiştir. Hazine garantili dış borçlanmaya 1998 yılından itibaren bütçe kanunları ile getirilen sınırlama sonrasında Hazine garantisi ile sağlanan dış kredi miktarı oldukça azalmış ve 1998 yılında 2.434 milyon dolar olan mahalli idareler garantili dış borç stoku, 2001 yılında 1.684 milyon dolara, 2002 yılı üçüncü çeyreği itibarıyla 1.459 milyon dolara kadar gerilemiştir. Buna karşılık mahalli idarelerin, üstlenilen dış borç ödemeleri dolayısıyla, Hazineye borçları 2002 yılı sonu itibarıyla toplam 3.957 trilyon liraya ulaşmıştır.

2003 yılında, mahalli idare gelirleri 13,8 katrilyon lira, harcamaları 14,4 katrilyon lira, GSMH içindeki payları ise sırasıyla yüzde 3,88 ve yüzde 4,07 olarak öngörülmüştür. Böylece, mahalli idareler açığının GSMH içindeki payı yüzde 0,19 olarak hedeflenmiştir.

2002/4100 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 2003 yılından itibaren şehir içi aydınlatma giderlerinin ilgili mahalli idare birimleri tarafından karşılanması hükmüne bağlanmıştır. Bu Kararın bir sonucu olarak, mahalli idare birimlerinin, 2003 yılında yaklaşık 410 trilyon lira ilave harcamaya katlanacağı tahmin edilmektedir.

2003 yılı bütçe faiz dışı fazla hedefine yönelik olarak, 2380 ve 3030 sayılı Kanunlara göre genel bütçe vergi gelirlerinden belediyelere ve büyükşehir belediyelerine verilmekte olan paylardan kesinti yapılması öngörülmektedir. Bu kesintinin bir sonucu olarak mahalli idarelerin 2003 yılında uğrayacakları gelir kaybının telafisi amacıyla, yalnızca 2003 yılına mahsus olmak üzere ek emlak vergisi alınacaktır. Ayrıca, diğer belediye vergi, harç ve harcamalara katılma paylarının maktu miktarları ve vergi oranları arttırılacaktır.

28.03.2002 tarih ve 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunun geçici 3'üncü maddesi uyarınca, mahalli idare birimlerinin borçlarının yeniden yapılandırılması amacıyla oluşturulan uzlaşma komisyonu, çalışmalarını 13.12.2002 tarihi itibarıyla tamamlamıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde bir çok idare ile Hazine arasında uzlaşma sağlanarak, gecikmiş borçlar ile vadeye bağlı ödemeler konusunda mutabakata varılmıştır. Bu kapsamda, 2003 yılında uzlaşma sağlanamayan idarelerin vadesi geçmiş borçları hariç olmak üzere, 552 trilyon liranın Hazineye ödeneceği tahmin edilmektedir. Mutabakata varılamayan idarelerin yükümlülükleri hususunda ise ilgili Kanunun 11'inci maddesi uyarınca 6183 sayılı Kanun hükümleri uygulanacaktır. Diğer taraftan, mahalli idarelerin 2003 yılında vadesi gelen dış borç ödemeleri için 429 milyon dolar ödeme yapması beklenmektedir. Bu durum önümüzdeki dönemde gerek genel bütçe vergi paylarının kesilmesi, gerekse dış finansman imkanlarının sınırlandırılması ve Hazine garantili borçların geri ödenmesi nedeniyle özellikle büyükşehir belediyeleri ve bağlı işletmelerinin yatırım ve finansman imkanlarını olumsuz yönde etkileyecektir.

TABLO : II.30- Mahalli İdareler Gelir ve Harcamaları (1)

	(Cari Fiyatlarla, Milyar TL.)			(GSMH'ya Oranlar, Yüzde)		
	2001 (2)	2002 (3)	2003 (4)	2001(2)	2002(3)	2003 (4)
GELİRLER	8 521 538	10 436 363	13 750 268	4,83	3,85	3,88
1.Vergiler	5 488 401	5 683 905	7 857 245	3,11	2,09	2,22
2.Vergi Dışı Normal Gelir	1 335 627	1 980 929	2 623 274	0,76	0,73	0,74
3.Faktör Gelirleri	1 697 510	2 771 529	3 269 749	0,96	1,02	0,92
HARCAMALAR	9 100 569	10 778 772	14 413 624	5,16	3,97	4,07
1.Cari Giderler	3 258 165	4 752 730	6 500 969	1,85	1,75	1,83
2.Yatırım Harcamaları	2 867 840	3 919 303	5 290 596	1,62	1,44	1,49
a. Sabit Sermaye	2 859 837	3 928 037	5 290 578	1,62	1,45	1,49
b. Stok Değişimi	8 003	-8 733	18	0,00	-0,00	0,00
3.Cari Transferler	2 603 090	1 549 076	1 824 453	1,47	0,57	0,51
4.Kamulaştırma ve Sabit Değer Artışı	188 254	251 133	314 287	0,11	0,09	0,09
5.Sermaye Transferleri	183 220	306 529	483 319	0,10	0,11	0,14
GELİR-GİDER FARKI	-579 031	-342 410	-663 356	-0,33	-0,13	-0,19

(1) Belediyeler, il özel idareleri, İller Bankası ve büyükşehir belediyelerine bağlı su ve kanalizasyon idareleri ile doğalgaz ve toplu taşıma işletmelerini kapsamaktadır.

(2) Geçici

(3) Tahmin

(4) Program

D. DÖNER SERMAYELİ İŞLETMELER

Döner sermayeli işletmeler tanımı içinde yer alan kurumlar iki grupta toplanmaktadır. Birinci grupta, genel ve katma bütçeli idarelere bağlı olarak faaliyet gösteren ve Mart 2003 itibarıyla sayıları 1.457 olan işletmeler yer almaktadır. Bu grupta yer alan kuruluşların önemli bir kısmı ilk defa kamu sektörü hesapları içine 2002 yılı programı kapsamında dahil edilmiştir. İkinci grupta ise bu kuruluşların dışında kalan ve kendi özel bütçeleri olan TRT, Milli Piyango ve YURTKUR Genel Müdürlükleri ile Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü bulunmaktadır.

Genel ve katma bütçeli idarelere bağlı olarak faaliyet gösteren döner sermayeli işletmeler, kanunlarla bağlı oldukları kurumlara verilen asli ve sürekli kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi sürecinde ortaya çıkan, piyasada fiyatlandırılabilen ve genel idare ilkelerine göre yürütülmesi mümkün olmayan mal ve hizmetlerin üretilmesi ve yararlanıcılara sunulabilmesi açısından 1050 sayılı Kanun başta olmak üzere çeşitli kanunlara dayanarak kurulan birimlerdir.

2002 yılı programı öncesinde, birinci grupta yer alan döner sermayeli işletmelerin bir kısmı yatırım harcamaları tutarında kamu hesaplarına dahil edilmekle birlikte, geri kalan kısmı mali raporlama yapılmadığı için kamu hesapları dışında tutulmuştur.

İkinci grupta yer alan kuruluşlar ise özel kanunlarla belli amaçları yerine getirmek için kurulan ve bu kanunların kendilerine devrettiği yetki çerçevesinde kendi kaynakları ile giderlerini karşılayan ve ayrı bir kurumsal yapı içinde faaliyetlerini sürdüren kamusal birimlerdir.

Uygulamasına 2002 Yılı Programından başlamak üzere, döner sermayeli işletmeler; toplam gelir, gider ve diğer mali büyüklükleri açısından seride geriye doğru düzeltme yapılarak, 1999 yılından itibaren kamu kesimi genel dengesi hesaplarına dahil edilmiştir.

2000 yılında döner sermayeli işletmelerin net bütçe fazlası GSMH'nın yüzde 0,11'i, 2001 yılında ise yüzde 0,09'u düzeyinde gerçekleşmiştir.

2002 yılında, net fazlanın 299 trilyon lira, GSMH'ya oranının ise yüzde 0,11 olduğu tahmin edilmektedir.

2003 yılında ise net fazlanın 236 trilyon lira ile GSMH'nın yüzde 0,07'si düzeyinde olması programlanmıştır.

Döner sermayeli işletmelerin bütçe transferleri hariç borçlanma gereği; 2000 yılında GSMH'nın yüzde 0,03'ü düzeyinde iken, 2001 yılında bu oranın yüzde 0,06, 2002 yılında yüzde 0,05 düzeyinde gerçekleşmesi ve 2003 yılında ise yüzde 0,10 düzeyine yükselmesi beklenmektedir.

Döner sermayeli işletmelerin dönem karı 2001 yılında GSMH'nın yüzde 0,37'si düzeyinde gerçekleşmiştir. 2002 yılında bu oranın yüzde 0,38 düzeyinde, 2003 yılında ise yüzde 0,35 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Döner sermayeli işletmelerin bütçeden yapılan transferler de dahil olmak üzere toplam gelirleri 2001 yılında GSMH'ya oran olarak 2000 yılındaki yüzde 1,96'dan yüzde 2,18'e yükselmiş ve yaklaşık olarak 3,9 katrilyon lira düzeyinde gerçekleşmiştir. 2002 yılında döner sermayeli işletmelerin toplam gelirlerinin yaklaşık 5,9 katrilyon lira ile GSMH'ya oran olarak yüzde 2,18 seviyesinde, 2003 yılında ise yaklaşık 7,6 katrilyon lira ile GSMH'ya oran olarak yüzde 2,15 seviyesinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

Döner sermayeli işletmelere yönelik bütçe transferleri esas olarak YURTKUR'a yapılmaktadır. 2002 yılında 445 trilyon lira düzeyinde gerçekleşen YURTKUR'a yönelik bütçe transfer miktarı, 2003 yılında 600 trilyon lira olarak programlanmıştır.

2000 yılında, yüzde 1,85 seviyesinde gerçekleşen toplam giderlerin GSMH'ya oranının, 2001 yılında yüzde 2,09'a yükselmesi, 2002 yılında yüzde 2,07, 2003 yılında ise yüzde 2,08 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Döner sermayeli işletmelerin 2003 yılında 370 trilyon lira yatırım yapması programlanmıştır. Döner sermayeli işletmelerin yatırımlarının yüzde 22,4'ü eğitim sektörüne, yüzde 39,5'i sağlık sektörüne, yüzde 18,8'i ise tarım sektörüne ayrılmıştır. Geri kalan kısım ise ulaştırma, imalat ve diğer hizmetler sektörlerine dağıtılmıştır.

Genel ve katma bütçeli idarelere bağlı döner sermaye saymanlıklarının toplam sayısı; 2001 yılında 2.548 iken, 2002 yılında 1.498'e, Mart 2003 tarihi itibarıyla 1.457'ye düşürülmüştür.

TABLO: II.31- Döner Sermayeli İşletmeler Finansman Dengesi

	2000	2001	2002 (1)	2003 (2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyar TL.)			
I. İŞLETME GELİRLERİ	2 255 091	3 531 940	5 395 638	6 928 751
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	2 104 117	3 226 775	4 996 308	6 450 011
2. Diğer Gelirler	150 974	305 165	399 330	478 740
II. KURUM BÜNYESİNDE KALAN FONLAR	30 044	49 555	65 781	85 032
1. Amortismanlar	27 430	44 664	56 992	76 067
2. Karşılıklar	2 614	4 891	8 788	8 965
III. BÜTÇE TRANSFERLERİ	178 504	270 858	445 698	600 984
1.Sermaye	5 504	530	698	984
2.Yardım-Diğer	173 000	270 328	445 000	600 000
A.TOPLAM GELİRLER	2 463 639	3 852 354	5 907 117	7 614 768
I. İŞLETME GİDERLERİ	1 965 361	3 144 082	4 804 679	6 278 914
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	654 023	1 432 505	2 191 605	2 938 163
2. Diğer Giderler	1 311 339	1 711 576	2 613 074	3 340 752
-Genel Yönetim Gid.	989 682	1 287 432	1 905 266	2 414 572
-Diğer	321 656	424 144	707 808	926 180
II. YATIRIM HARCAMALARI	115 739	161 010	240 116	369 900
III. STOK ARTIŞI	40 169	48 522	60 110	35 958
IV. SABİT KIYMET ARTIŞI	60 576	76 090	92 740	90 279
V. DOLAYSIZ VERGİLER	6 201	12 714	19 675	26 956
VI. FONLARA TRANSFERLER	49 472	75 162	112 490	169 157
VII. BORÇ VERME EKSİ GERİ ÖDEME (3)	86 288	168 031	278 850	407 727
B.TOPLAM GİDERLER	2 323 806	3 685 610	5 608 659	7 378 892
C.BORÇLANMA GEREĞİ (4)	139 833	166 743	298 458	235 875
D.FİNANSMAN	-139 833	-166 743	-298 458	-235 875
I. KASA BANKA DEĞİŞİMİ	-202 402	-138 027	-253 042	-275 105
II. İÇ BORÇLANMA (NET)	62 260	-29 170	-45 416	39 230
III. DIŞ BORÇLANMA (NET)	309	454	0	0
DÖNEM KAR/ZARARI	462 730	658 187	1 035 960	1 249 836
	(GSMH'ya Oranlar, Yüzde)			
I. İŞLETME GELİRLERİ	1,80	2,00	1,99	1,95
II. KURUM BÜNYESİNDE KALAN FONLAR	0,02	0,03	0,02	0,02
III. BÜTÇE	0,14	0,15	0,16	0,17
A. TOPLAM GELİRLER	1,96	2,18	2,18	2,15
I. İŞLETME GİDERLERİ	1,56	1,78	1,77	1,77
II. YATIRIM HARCAMALARI	0,09	0,09	0,09	0,10
III. STOK ARTIŞI	0,03	0,03	0,02	0,01
IV. SABİT KIYMET ARTIŞI	0,05	0,04	0,03	0,03
V. DOLAYSIZ VERGİLER	0,00	0,01	0,01	0,01
VI. FONLARA TRANSFERLER	0,04	0,04	0,04	0,05
VII. BORÇ VERME EKSİ GERİ ÖDEME (3)	0,07	0,10	0,10	0,11
B. TOPLAM GİDERLER	1,85	2,09	2,07	2,08
C. BORÇLANMA GEREĞİ (4)	0,11	0,09	0,11	0,07
D. FİNANSMAN	-0,11	-0,09	-0,11	-0,07
I. KASA BANKA DEĞİŞİMİ	-0,16	-0,08	-0,09	-0,08
II. İÇ BORÇLANMA (NET)	0,05	-0,02	-0,02	0,01
III. DIŞ BORÇLANMA (NET)	0,00	0,00	0,00	0,00
DÖNEM KARI	0,37	0,37	0,38	0,35

Kaynak: Birinci grupta yer alan işletmelerin 2000 ve 2001 yılı verileri Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğünden temin edilmiştir.

(1) Gerçekleşme Tahmini,

(2) Program,

(3) YURTKUR kredi ödemeleri ve kredi tahsilatları net tutarı,

(4) Borçlanma gereğinde artı işaret fazlayı göstermektedir.

E. SOSYAL GÜVENLİK KURULUŞLARI

Sosyal güvenlik kuruluşlarının GSMH'ya oran olarak, toplam gelirleri 2001 yılında yüzde 7,3 olarak gerçekleşmiş ve 2002 yılında da aynı seviyede kalmış, buna karşılık giderler 2001 yılında yüzde 9,9 iken 2002 yılında yüzde 10,4'e yükselmiştir. Bu çerçevede, 2001 yılında yüzde 90,3 olan prim gelirlerinin sigorta giderlerini karşılama oranı yüzde 88,3'e düşmüştür. Böylece, sosyal güvenlik kuruluşlarının 2001 yılında GSMH'nın yüzde 2,6'sı seviyesinde olan gelir gider açığı 2002 yılında yüzde 3,1'e yükselmiştir.

2002 yılında ekonomik krizin etkileri göz önüne alınarak 4747 sayılı Kanunun 3'üncü ve 4'üncü maddeleri ile prime esas kazanç alt ve üst sınırlarını belirleme yetkisi Bakanlar Kuruluna verilmiş, Bakanlar Kurulu da gelir kaybı doğurmayacak şekilde Nisan ayında yüzde 32,3, Temmuz ayında yüzde 17,9 oranında olmak üzere iki defa artış yapılmasına karar vermiştir.

2002 yılında finansman açığının GSMH'ya oranının yükselmesinde ekonomik krizin devam eden etkileri nedeniyle SSK ve BAĞ-KUR prim tahsilat oranının düşük gerçekleşmesi, istihdam sorunundan dolayı aktif sigortalı sayısında beklenen artışın olmaması etkili olmuştur. Bunun yanı sıra, sosyal güvenlik kuruluşlarının sağlık harcamalarında yüzde 30'lara ulaşan reel artış, açığı artıran başlıca unsur olmuştur.

2001 yılında BAĞ-KUR'un prim tahsilatının yaklaşık yüzde 83'üne ulaşan sağlık giderleri nedeniyle kurumun finansman yapısı göz önüne alınarak 2002 yılında yürürlüğe giren 4736 sayılı Kanunun 3'üncü maddesi ile BAĞ-KUR sigortalılarının yürürlükteki basamak gösterge tutarlarının yüzde 15'i oranında ödedikleri sağlık sigortası prim oranı yüzde 20'ye yükseltilmiştir. 10 Ekim 2002 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Bakanlar Kurulu Kararı ile, devlet memurları ve emeklilerine 1 Ekim 2002 tarihinden geçerli olmak üzere Ekim, Kasım, Aralık aylarında 75 milyon TL; 2003 yılının Ocak ayında ise ilgili dönemde ödenmeyen farkların da bir defada ödenmesi kaydıyla aylık brüt 100 milyon TL tutarında seyyanen maaş artışı yapılmıştır. Bu karar, Emekli Sandığının giderlerini artırırken gelirlerine olumlu etkide bulunmuştur.

2002 yılında sosyal güvenlik kuruluşları için 2.689 trilyon lirası SSK'ya, 2.630 trilyon lirası BAĞ-KUR'a, 2.976 trilyon lirası Emekli Sandığına olmak üzere toplam 8.295 trilyon lira transfer yapılmıştır. Emekli Sandığına yapılan faturalı ödemeler ve ek karşılıklarla beraber bütçe transferi 9.995 trilyon liraya, GSMH'ya oran olarak da yüzde 3,7'ye ulaşmıştır.

17 Ocak 2003 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla sadece 2003 yılı için geçerli olmak üzere, SSK emeklileri ve 1479 sayılı Kanuna tabi BAĞ-KUR sigortalılarının 13-24'üncü basamakları arasında yer alan emeklileri için 75 milyon TL, BAĞ-KUR tarım sigortalıları ve 1479 sayılı Kanuna tabi BAĞ-KUR sigortalılarının 1-12'inci basamakları arasında yer alan emeklileri için 100 milyon TL sosyal destek ödemesi yapılmaya başlanmıştır. Bu karar ile ekonomik krizden olumsuz etkilenen emeklilerin alım güçlerinin artırılması öngörülmüştür. Ayrıca, 2022 sayılı Kanun kapsamındaki aylıklarda yüzde 100 artış yapılması öngörülmüştür.

2003 yılında, sosyal güvenlik kuruluşlarının toplam gelirlerinin 27,9 katrilyon lira, yalnızca 2003 yılında geçerli olmak üzere SSK ve BAĞ-KUR emeklilerine yapılacak olan

sosyal destek ödemesiyle beraber toplam giderlerinin 40,2 katrilyon lira ve toplam finansman açığının 12,3 katrilyon lira olması öngörülmüştür.

2003 yılında, sosyal güvenlik kuruluşları açıklarının finansmanı amacıyla, GSMH'nin yüzde 3,5'ine tekabül eden 12.313 trilyon lira bütçe ödeneği ayrılmıştır. Söz konusu bütçe transferlerinin 4.589 trilyon lirasının SSK'ya, 4.094 trilyon lirasının BAĞ-KUR'a, 3.630 trilyon lirasının da Emekli Sandığına yapılması öngörülmüştür. Ayrıca, faturalı ödemeler ve ek karşılıklar için 2.260 trilyon liralık ödenek ayrılmıştır. Böylece, sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılan toplam transferlerin 14.573 trilyon lira olması programlanmıştır.

2003 yılında aktüeryal dengeleri iyice bozulan kuruluşların mali yapılarını düzeltmek, prim gelirlerini artırmak ve sağlık harcamalarının yüksek artış eğilimini sınırlandırmak için bazı tedbirler öngörülmektedir.

Öncelikle sağlık harcamalarındaki hızlı artışın önüne geçebilmek için Emekli Sandığında Mart ayı itibarıyla ilaçta ortalama fiyat uygulamasına geçilecek, böylece Emekli Sandığı tarafından her ilaç grubu için belirlenecek ortalama fiyatların üstündeki ilaçlar için aradaki fiyat farkının emekli tarafından ödenmesi ya da o referans fiyata denk gelen veya daha düşük fiyata sahip ilacın kullanılması önerilecektir. Temmuz ayından başlamak üzere emekliler, aldıkları ilaçların fiyatı eşdeğer ilaçların fiyatından yüksekse, ya en ucuz eşdeğer ilacı alacaklar ya da fiyat farkını kendileri ödeyecektir. Yine büyük bir kaynak israfına ve yolsuzluğa yol açan sarf malzemelerinin alımlarında fiyat ve standart birliği temin edilecektir. Emekli Sandığı içinde önemli bir yekün tutan raporlu hastaların ilaçlarından tasarruf sağlamak için bu hastaların ilaçlarının ihale yoluyla temini sağlanacaktır. Bütçe uygulama talimatı ile Ocak ayından itibaren, dünya ortalamasının üzerinde bir tüketime sahip olan ve aynı zamanda ilaç giderleri içinde önemli bir pay tutan antibiyotik kapsamındaki ilaçların reçete edilmesi yeni esaslara bağlanmış, negatif ilaç listesi uygulamasına gidilmiştir.

BAĞ-KUR'da prim tahsilatlarını artıracak ve birikmiş prim alacaklarının tahsilini sağlayacak tedbirlere başvurulacaktır. Hem birikmiş alacakları tahsil etmek hem de uzun süredir kurumla herhangi bir ilişkisi kalmadığı ya da diğer sosyal güvenlik kuruluşlarının kapsamına girdiği halde BAĞ-KUR kapsamında yer alan kişileri sistemden çıkarmak için, 5 yıl ve daha fazla süredir prim ödemeyenlerin belli bir tarihe kadar primlerini ödemeleri ya da sistemden çıkarılmaları sağlanacaktır. Yine geçmiş dönem borçları ile ilgili olarak icra davaları özel avukatlara verilerek tahsilatlara hız kazandırılacak, 2000 ve 2001 yıllarında taksitlendirme taahhüdünde bulunup bunu ihlal edenler hakkında icra takibiyle prim borcunun tahsili yoluna gidilecektir. 1479 ve 2926 sayılı Kanunlara tabi olanların prim tahsilat oranlarının artırılması için idari tedbirler alınacaktır. Ayrıca, sağlık harcamalarından tasarruf sağlamak amacıyla Mart ayından itibaren ilaç katılım tutarlarının BAĞ-KUR sigortalılarının ve emeklilerinin aylıklarından kesilmesi sağlanacaktır. Bütçe uygulama talimatı ile negatif ilaç listesi kapsamının genişletilmesi, tedavi hizmetleri ile ilgili olarak bazı hastanelerle paket anlaşmalar yapılması sağlık alanında öngörülen diğer tedbirlerdir.

Sosyal Sigortalar Kurumu ile ilgili olarak sistem içindeki kaçakların azaltılması yoluna gidilecektir. Bu kapsamda, işveren bildirge ve bordroların birleştirilmesi, akıllı form uygulamasının başlatılması, vergi idaresi ve SSK beyannamelerinin karşılaştırılması, ayrıca

hizmet alımı yapan kamu kuruluşlarının hizmet aldıkları firmalardaki çalışanların SSK'ya kayıtlı olup olmadıklarını SSK'nın internet sayfasından kontrol etmesi öngörülmektedir.

TABLO: II.32- Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir-Gider Dengesi

	2000	2001	2002 (1)	2003 (2)
	(Cari Fiyatlarla, Trilyon TL.)			
I-GELİRLER	8 447	12 968	19 749	27 859
-Prim Tahsilatları	6 943	10 259	15 801	22 964
-Diğer Gelirler	1 503	2 709	3 948	4 895
II-GİDERLER	10 850	17 504	28 146	40 172
-Sigorta Giderleri	7 089	11 366	17 890	23 556
-Sağlık Giderleri	2 472	3 908	7 177	9 404
-Sosyal Destek Ödemeleri				3 097
-Diğer Giderler	1 289	2 229	3 079	4 115
III-GELİR-GİDER FARKI	- 2 404	- 4 536	- 8 397	- 12 313
-SSK	- 407	- 1 123	- 2 686	- 4 589
-BAĞ-KUR	- 1 106	- 1 745	- 2 735	- 4 094
-Emekli Sandığı	- 891	- 1 668	- 2 976	- 3 630
IV-BÜTÇE TRANSFERLERİ	2 396	4 672	8 295	12 313
-Bütçe Transferleri (3)	3 226	5 742	9 995	14 573
-SSK	400	1 221	2 689	4 589
-BAĞ-KUR (4)	1 051	1 750	2 630	4 094
-Emekli Sandığı	945	1 701	2 976	3 630
-Emekli Sandığı (3)	1 775	2 771	4 676	5 890
V-FİNANSMAN AÇIĞI	- 8	136	- 102	0
	(GSMH'ya Oranlar, Yüzde)			
I-GELİRLER	6,7	7,3	7,3	7,9
-Prim Tahsilatları	5,5	5,8	5,8	6,5
-Diğer Gelirler	1,2	1,5	1,5	1,4
II-GİDERLER	8,6	9,9	10,4	11,3
-Sigorta Giderleri	5,6	6,4	6,6	6,6
-Sağlık Giderleri	2,0	2,2	2,6	2,7
-Sosyal Destek Ödemeleri				0,9
-Diğer Giderler	1,0	1,3	1,1	1,2
III-GELİR-GİDER FARKI	-1,9	-2,6	-3,1	-3,5
-SSK	-0,3	-0,6	-1,0	-1,3
-BAĞ-KUR	-0,9	-1,0	-1,0	-1,2
-Emekli Sandığı	-0,7	-0,9	-1,1	-1,0
IV-BÜTÇE TRANSFERLERİ	1,9	2,6	3,1	3,5
-Bütçe Transferleri (3)	2,6	3,3	3,7	4,1
-SSK	0,3	0,7	1,0	1,3
-BAĞ-KUR (4)	0,8	1,0	1,0	1,2
-Emekli Sandığı	0,8	1,0	1,1	1,0
-Emekli Sandığı (3)	1,4	1,6	1,7	1,7
V-FİNANSMAN AÇIĞI	0,0	0,1	0,0	0,0

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) Faturalı ödemeler ve ek karşılıklar dahildir.

(4) Müşterek emeklilik karşılığı BAĞ-KUR üzerinden SSK'ya transfer edilecek ödemeler dahildir.

Yukarıdaki tedbirlere ilave olarak sosyal güvenlik kuruluşlarının finansman dengelerini düzeltici ve bütçeye olan yüklerini azaltıcı düzenlemeler yapılacaktır. Emekli Sandığında kesenek oranı yüzde 15'ten yüzde 16'ya, SSK'da isteğe bağlı sigortalıların sigorta prim oranı yüzde 20'den yüzde 30'a çıkarılacak, Emekli Sandığına tabi emeklilerin aylıklarından yüzde 1 oranında sağlık kesintisi yapılacaktır.

2003 yılı gelir artırıcı, gider azaltıcı tedbir ve düzenlemelerle beraber üç sosyal güvenlik kuruluşunda toplam tasarruf tutarının 2,1 katrilyon lira civarında olması beklenmektedir.

F. İŞSİZLİK SİGORTASI FONU

1 Haziran 2000 tarihinde yürürlüğe giren ve prim toplanmasına başlanan İşsizlik Sigortası Fonundan aylık ödemelerine ve sağlık yardımlarına Mart 2002 tarihinden itibaren başlanmıştır.

2001 yılında prime esas kazanç üzerinden işsizlik sigortasına katkı oranları Kanunda öngörüldüğü şekilde, işveren için yüzde 3, sigortalı için yüzde 2 ve devlet katkısı yüzde 2 olarak uygulanmıştır. 2002 yılında, ekonomik krizin istihdam ve işveren üzerine olan maliyetlerini hafifletmek için prime esas kazanç üzerinden işsizlik sigortasına katkı oranları işveren, sigortalı ve devlet katkısında birer puan düşük uygulanmıştır. Bu nedenle, 2002 yılındaki prim gelirleri 1.019 trilyon lira olarak gerçekleşerek 2001 yılındaki değerinin altında kalmıştır.

2003 yılında, bir önceki yılda olduğu gibi prime esas kazanç üzerinden işsizlik sigortasına katkılarının düşük oranlarda uygulanması öngörülmüştür. 2003 yılında prim gelirinin 1.396 trilyon lira, faiz gelirinin 2.496 trilyon lira, toplam gelirin ise 3.921 trilyon lira ile GSMH'nın yüzde 1,1'i oranında gerçekleşmesi hedeflenmiştir. 2003 yılında sigorta giderlerinin 119 trilyon lira, toplam giderin ise sigorta giderlerinin yanı sıra sağlık giderleri, eğitim giderleri ve diğer giderlerle beraber 150 trilyon lira olması öngörülmüştür. Böylece, 2003 yılı toplam fon varlığının 8.750 trilyon lira ile GSMH'nın yüzde 2,5'i oranında gerçekleşmesi hedeflenmiştir.

TABLO: II.33- İşsizlik Sigortası Fonu Gelir-Gider Dengesi

	(Cari fiyatlarla, Trilyon TL.)				(GSMH'ya Oranlar, Yüzde)			
	2000	2001	2002 (1)	2003 (2)	2000	2001	2002 (1)	2003 (2)
I-GELİRLER	362	1 846	2 828	3 921	0,3	1,0	1,0	1,1
-Prim Gelirleri (3)	334	1 098	1 019	1 396	0,3	0,6	0,4	0,4
-Faiz Gelirleri	28	747	1 801	2 496	0,0	0,4	0,7	0,7
II-GİDERLER	0	0	57	150	0,0	0,0	0,0	0,0
-Sigorta Giderleri	0	0	47	119	0,0	0,0	0,0	0,0
-Diğer Giderler	0	0	10	31	0,0	0,0	0,0	0,0
III-GELİR-GİDER FARKI	362	1 845	2 772	3 771	0,3	1,0	1,0	1,1
IV-DEVLET KATKISI	95	320	260	350	0,1	0,2	0,1	0,1
V-TOPLAM FON VARLIĞI	362	2 208	4 979	8 750	0,3	1,3	1,8	2,5

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

(3) Devlet Katkısı dahildir.

Prim gelirleri içerisinde yer alan devlet katkısı; 2001 yılında 320 trilyon lira, 2002 yılında prim oranındaki azalma nedeniyle 260 trilyon lira olmuştur. 2003 yılında ise toplam devlet katkısının 350 trilyon lira olması öngörülmüştür.

G. FONLAR

2002 yılı fon dengesi kapsamı, bütçe içi Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu ile; bütçe dışı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Savunma Sanayii Destekleme Fonu ve Özelleştirme Fonundan meydana gelmektedir. Bu kapsamın 2003 yılı için değişmeyeceği öngörülmüştür.

Bütçe kapsamında yer alan Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonuna ait gelirlerin bütçeye gelir kaydedilmesi, fon harcamaları için bütçeden ödenek ayrılması ve bütçe dışı fonların harcamalarının öz gelirleri ile beraber bu fonların kendi usulleri çerçevesinde yapacakları borçlanmalarla karşılanması ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu gelirlerinden bütçeye kesinti yapılması uygulamasına 2002 yılında da devam edilmiştir.

2001 yılında fon dengesi kapsamındaki fonlardan bütçeye 1.684 trilyon lira gelir kaydedilmiş, söz konusu fonlara bütçeden kullanılan ödenek 483 trilyon lira olmuştur. 2002 yılında ise, bütçeye gelir kaydedilen tutar 244 trilyon lira, tahsis edilen ödenek 234 trilyon lira olarak gerçekleşmiştir. Kapsamdaki fon ödeneklerinin GSMH'ya oranının 2001 yılındaki yüzde 0,3 seviyesinden 2002 yılında yüzde 0,09'a düşmesi fon sisteminin küçültülmesi politikasının tabii sonucudur. Nitekim, bütçeye aktarılan fon gelirlerinin GSMH'ya oranı da, 2002 yılında bir önceki yıldaki yüzde 0,9 seviyesinden yüzde 0,09'a düşmüştür.

2003 yılında, fon dengesi kapsamındaki Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan bütçeye toplam 67 trilyon lira gelir kaydedilmesi öngörüldürken, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonuna harcamalarını karşılamak üzere 330 trilyon lira ödenek ayrılmıştır. Ayrıca Savunma Sanayii Destekleme Fonunun Özel Tüketim Vergisi gelirlerinden aldığı payların 2001/5142 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 1.1.2003 tarihinden itibaren sıfırlanmasından doğacak kaybı önlemek üzere, bütçeye 270 trilyon lira ödenek konulmasına karar verilmiştir. 2003 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu gelirlerinden bütçeye kesinti yapılmayacaktır.

Kamu kesimi genel dengesinde yer alan fonların 2002 yılında 1.962 trilyon lira ile GSMH'nın yüzde 0,7'si seviyesinde gerçekleşen kaynaklarının, 2003 yılında 5.381 trilyon lira ile GSMH'nın yüzde 1,5'ine yükselmesi öngörülmektedir. Bu artış, esas itibarıyla 3.717 trilyon TL olarak öngörülen özelleştirme gelirlerinden kaynaklanmaktadır.

2002 yılında 1.951 trilyon liralık tutarla GSMH'nın yüzde 0,7'si seviyesinde gerçekleşen fon harcamalarının GSMH içindeki payının, 2003 yılında 2.699 trilyon lira ile yüzde 0,8'e yükselmesi öngörülmektedir.

2002 yılında gelir ve giderleri arasında denklik bulunan fon sisteminin, 2003 yılında yüzde 0,8 oranında fazla vermesi beklenmektedir. Fon gelir gider farkının dalgalı bir seyir izlemesi, büyük ölçüde, süreklilik arz etmeyen ve yıldan yıla değişen özelleştirme gelirlerinden kaynaklanmaktadır.

TABLO: II.34- Fon Gelir ve Giderleri (1)

	(Cari Fiyatlarla, Milyar TL.)			(GSMH İçindeki Pay, Yüzde)		
	2001	2002 (2)	2003 (3)	2001	2002 (2)	2003 (3)
A. Fon Gelirleri	3 644 983	1 962 307	5 380 673	2,0	0,7	1,5
Vergi Gelirleri	3 349 844	1 552 794	1 710 263	1,9	0,6	0,5
Vergi Dışı Normal Gelirler	295 138	286 632	400 220	0,2	0,1	0,1
Cari Transferler (Net)	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Sermaye Transferleri (Net)	0	122 881	3 270 190	0,0	0,0	0,9
B. Fon Giderleri	2 822 799	1 950 810	2 698 742	1,6	0,7	0,8
Cari Giderler	616 754	1 203 678	1 639 992	0,3	0,4	0,5
Faktör Giderleri (Net)	99 858	565 736	932 839	0,1	0,2	0,3
Cari Transferler (Net)	1 331 291	177 487	105 761	0,7	0,1	0,0
Sermaye Transferleri (Net)	454 860	0	0	0,3	0,0	0,0
Sabit Sermaye Yatırımları	320 035	3 908	20 150	0,2	0,0	0,0
C. Gelir Gider Farkı	822 184	11 497	2 681 931	0,5	0,0	0,8
D. Finansman	-822 184	-11 497	-2 681 931	-0,5	-0,0	-0,8
Dış Borç Kullanımı	101 154	394 026	371 700	0,1	0,1	0,1
Dış Borç Ödemesi	-142 993	-188 744	-217 856	-0,1	-0,1	-0,1
İç Borç – Alacak ilişkisi (Net)	128 528	253 612	-2 464 833	0,1	0,1	-0,7
Kasa Banka Değişmesi	-908 873	-470 391	-370 942	-0,5	-0,2	-0,1

(1) Kamu kesimi genel dengesine giren fonları ve hesapları kapsamaktadır. Fon kapsamı, tasfiyeler nedeniyle yıllar itibarıyla değişmektedir. İşsizlik Sigortası Fonu hariçtir.

(2) Geçici

(3) Program

H. KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ

a) KİT'lerin Genel Yatırım ve Finansman Dengesi

2003 yılı itibarıyla, 233 sayılı KHK kapsamında genel yatırım ve finansman dengesi oluşturulan 19 kamu iktisadi teşebbüsü (KİT) bulunmaktadır. Bu KİT'ler MKEK, Eti Holding, TTK, TKİ, EÜAŞ, TEİAŞ, TETAŞ, TEDAŞ, TPAO, BOTAS, TMO, ÇAYKUR, TİGEM, DMO, TCDD, PTT, DHMİ, KIYEM ve Sümer Halı'dır. Halen özelleştirme kapsamında bulunup programa alınmamış olan T. Şeker Fabrikaları AŞ. ile birlikte, 4046 sayılı Kanuna tabi olarak özelleştirme portföyünde yer alan ve yüzde 50'nin üzerinde kamu payı bulunan kuruluşlar özelleştirme kapsamındaki işletmeciler KİT'lerin finansman dengesinde izlenmektedir.

233 sayılı KHK'ya tabi işletmeciler KİT'lerin borçlanma gereğinin GSMH'ya oranı, 2001 yılında yüzde -0,01 seviyesindeyken, 2002 yılında finansman fazlasına dönüşmek suretiyle yüzde 0,82 seviyesine yükseldiği tahmin edilmektedir. Bu gelişmede, kuruluş kârlılığında meydana gelen artış ve amortismanlardaki yükselmenin sonucu olarak faktör gelirlerinde meydana gelen düzelme rol oynamıştır. Aynı dönemde kuruluşlara yapılan bütçeden cari transferlerde de önemli bir artış gözlenmiştir.

2002 yılında, Bütçe Kanunu uyarınca bazı KİT'lerin (Türk Telekom dahil) hasılatlarından yapılan kesintiler kapsamında 956 trilyon lira Hazine payı ödenmiştir. Ayrıca kuruluşlar tarafından Hazineye 865 trilyon lira tutarında temettü aktarılmıştır. Buna karşılık Hazine tarafından 233 sayılı KHK'ya tabi kuruluşlara 2.185 trilyon lira tutarında yardım dahil bütçe transferi gerçekleştirilmiştir. Bir önceki yılda 883 trilyon lira zarar eden işletmeciler KİT'lerin 2002 yılında 1.784 trilyon lira dönem kârı elde ettikleri tahmin edilmektedir.

TABLO: II.35- İşletmeciler KİT Finansman Dengesi

	2000	2000*	2001*	2002* (1)	2003* (2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyar TL.)				
A. Toplam Gelirler	18 063 205	14 840 409	27 514 606	39 667 993	49 085 857
I. İşletme Gelirleri	16 093 780	13 199 214	23 148 688	34 597 647	44 478 723
1. Mal ve Hizmet Satış Has.	15 045 784	12 325 270	20 794 352	32 155 670	41 967 381
2. Diğer Gelirler	1 047 996	873 945	2 354 337	2 441 977	2 511 343
II. Kurum Bünyesinde K. Fon	1 069 381	746 516	3 249 480	2 885 346	2 765 679
1. Amortismanlar	743 334	491 316	816 198	1 614 890	2 007 973
2. Karşılıklar	326 046	255 200	2 433 282	1 270 456	757 706
III. Bütçe Transferleri (Yardım Dahil)	894 192	894 192	1 116 439	2 185 000	1 841 315
IV. Diğer Gelirler	5 852	486	0	0	140
B. Toplam Giderler	19 910 769	16 725 099	27 526 026	37 445 423	47 228 688
I. İşletme Giderleri	16 874 250	14 426 660	24 881 268	33 718 362	42 158 872
1. Mal ve Hizmet Satış Mal.	11 987 842	10 247 575	18 696 875	27 025 728	35 683 868
2. Diğer Giderler	4 886 408	4 179 085	6 184 392	6 692 633	6 475 004
II. Yatırım Harcamaları	1 834 736	1 442 157	1 430 896	2 964 360	3 116 500
III. Stok Artışı	757 273	750 733	564 189	190 569	261 572
IV. Diğer Giderler	444 510	105 549	649 674	572 132	1 691 744
C. Borçlanma Gereği (3)	-1 847 564	-1 884 690	-11 420	2 222 570	1 857 169
D. Finansman	1 847 564	1 884 690	11 420	-2 222 570	-1 857 169
I. Kasa Banka Değişimi	-278 075	-297 764	-1 137 330	246 471	90 045
II. İç Borçlanma (Net)	1 426 550	1 482 476	-1 307	-3 613 930	-2 221 156
III. Dış Borçlanma (Net)	699 089	699 978	1 150 057	1 144 889	273 942
Dönem Kar Zararı	-141 537	-588 512	-883 200	1 784 450	2 882 479
Faktör Gelirleri	288 910	-480 929	1 516 900	3 764 631	5 085 530
Maas ve Ücret Ödemeleri	3 286 052	2 663 965	3 208 250	3 880 918	4 578 235
	(GSMH'ya Oranlar, Yüzde)				
A. Toplam Gelirler	14,4	11,8	15,3	14,6	13,8
I. İşletme Gelirleri	12,8	10,5	12,9	12,7	12,5
1. Mal ve Hizmet Satış Has.	12,0	9,8	11,6	11,8	11,8
2. Diğer Gelirler	0,8	0,7	1,3	0,9	0,7
II. Kurum Bünyesinde K. Fon.	0,9	0,6	1,8	1,1	0,8
1. Amortismanlar	0,6	0,4	0,5	0,6	0,6
2. Karşılıklar	0,3	0,2	1,4	0,5	0,2
III. Bütçe Transferleri	0,7	0,7	0,6	0,8	0,5
IV. Diğer Gelirler	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
B. Toplam Giderler	15,9	13,3	15,3	13,8	13,3
I. İşletme Giderleri	13,4	11,5	13,9	12,4	11,9
1. Mal ve Hizmet Satış Mal.	9,5	8,2	10,4	10,0	10,1
2. Diğer Giderler	3,9	3,3	3,4	2,5	1,8
II. Yatırım Harcamaları	1,5	1,1	0,8	1,1	0,9
III. Stok Artışı	0,6	0,6	0,3	0,1	0,1
IV. Diğer Giderler	0,4	0,1	0,4	0,2	0,5
C. Borçlanma Gereği (3)	-1,5	-1,5	0,0	0,8	0,5
D. Finansman	1,5	1,5	0,0	-0,8	-0,5
I. Kasa Banka Değişimi	-0,2	-0,2	-0,6	0,1	0,0
II. İç Borçlanma (Net)	1,1	1,2	0,0	-1,3	-0,6
III. Dış Borçlanma (Net)	0,6	0,6	0,6	0,4	0,1
Dönem Kar Zararı	-0,1	-0,5	-0,5	0,7	0,8
Faktör Gelirleri	0,2	-0,4	0,8	1,4	1,4
Maas ve Ücret Ödemeleri	2,6	2,1	1,8	1,4	1,3

* Türk Telekom hariçtir.

(1) Gerçekleşme tahmin

(2) Program

(3) (-) İşaret açığı göstermektedir.

TABLO: II.36- İşletmeciler KİT Özet Finansal Göstergeler

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

Kuruluşlar	Dönem Karı veya Zararı	Bütçe Trans. (1)	Yüzde	Borç. Gereği (2)	Yüzde	İstihdam Giderleri	Yüzde
2000 Yılı							
T.Taşkömürü Kurumu	-226 277	250 958	28,3	20 538	-1,1	200 515	6,1
T.Elektrik Üretim İletim A.Ş.	-409 472	88 000	9,9	-1 929	0,1	230 901	7,0
T.Elektrik Dağıtım A.Ş.	-222 111	3 200	0,4	-600	0,0	349 857	10,6
T.Şeker Fabrikaları A.Ş.	-47 281	149 000	16,8	-272 648	14,8	206 405	6,3
Toprak Mahsulleri Ofisi	83 695	0	0,0	-313 382	17,0	40 335	1,2
TEKEL	80 828	0	0,0	-321 040	17,4	337 909	10,3
T.C. Devlet Demiryolları	-328 747	324 500	36,6	-36 924	2,0	325 138	9,9
Ara Toplam	-1 069 365	815 658	92,1	-925 985	50,1	1 691 059	51,5
Diğer Kuruluşlar	927 828	70 250	7,9	-921 579	49,9	1 594 993	48,5
İşletmeciler KİT Toplamı (3)	-141 537	885 908	100,0	-1 847 564	100,0	3 286 052	100,0
2001 Yılı							
T.Taşkömürü Kurumu	-289 259	259 400	23,4	-10 452	-2,0	283 918	6,3
T.Elektrik Üretim İletim A.Ş.	-1 854 307	65 000	5,9	-478 088	-92,0	315 262	7,0
T.Elektrik Dağıtım A.Ş.	37 165	60 000	5,4	13 297	2,6	484 983	10,7
T.Şeker Fabrikaları A.Ş.	29 907	250 000	22,6	312 675	60,2	279 915	6,2
Toprak Mahsulleri Ofisi	173 669	0	0,0	-815 033	-156,8	55 029	1,2
TEKEL	221 943	0	0,0	-428 175	-82,4	438 307	9,7
T.C. Devlet Demiryolları	-571 452	349 500	31,6	-123 298	-23,7	449 245	9,9
Ara Toplam	-2 252 334	983 900	88,9	-1 529 074	-294,2	2 306 659	50,9
Diğer Kuruluşlar	3 241 605	123 181	11,1	2 048 885	394,2	2 222 129	49,1
İşletmeciler KİT Toplamı (3) (4)	989 271	1 107 081	100,0	519 811	100,0	4 528 788	100,0
2002 Yılı (5)							
T.Taşkömürü Kurumu	-368 456	357 000	15,8	-4 888	-0,2	354 523	4,8
Elektrik Üretim A.Ş.	539 957	0	0,0	-361 273	-12,3	243 345	3,3
T.Elektrik İletim A.Ş.	-24 442	0	0,0	105 168	3,6	158 993	2,2
T.Elektrik Tic. ve Taahhüt A.Ş.	12 215	35 000	1,6	310 269	10,6	4 302	0,1
T.Elektrik Dağıtım A.Ş.	120 779	25 000	1,1	-395 058	-13,5	672 939	9,2
T.Şeker Fabrikaları A.Ş.	324 614	0	0,0	-359 724	-12,3	368 768	5,0
Toprak Mahsulleri Ofisi	122 308	602 000	26,7	827 105	28,3	74 969	1,0
TEKEL	328 271	83 600	3,7	-7 406	-0,3	530 813	7,3
T.C. Devlet Demiryolları	-529 862	561 500	24,9	-69 873	-2,4	588 807	8,0
Ara Toplam	525 384	1 664 100	73,8	44 320	1,5	2 997 459	40,9
Diğer Kuruluşlar	3 649 754	589 500	26,2	2 883 048	98,5	4 324 002	59,1
İşletmeciler KİT Toplamı (3) (4) (6)	4 175 138	2 253 600	100,0	2 927 368	100,0	7 321 461	100,0

(1) TCDD yardımı hariç bütçe transferlerini göstermektedir.

(2) (-) İşaret açığı göstermektedir.

(3) Türk Telekom dahildir.

(4) 2001 yılında özelleştirme kapsamına alınan TEKEL dahildir.

(5) Gerçekleşme tahmini.

(6) 2001 yılında özelleştirme kapsamına alınan TEKEL ile 2002 yılında kapsama alınan T. Şeker Fabrikaları dahildir.

TABLO : II.37- İşletmeci KİT'lerin Personel Giderleri ve Üretim Değeri**(Cari Fiyatlarla)**

Yıllar	Personel Sayısı (Kişi)				Personel Gideri (Milyar TL.)				Üretim Değeri		Personel Gideri/ Üretim Değeri (Yüzde)	Yıllık Ortalama Maaş ve Ücret (Bin TL.)	Personel Başına Üretim Değeri (Bin TL.)
	İşçi	Memur-Teknik Personel	Toplam	Yüzde Artış	Ücret	Maaş	Toplam	Yüzde Artış	Milyar TL.	Yüzde Artış			
1990	392 128	203 666	595 794	-1,1	10 533	4 498	15 031	100,7	42 958	67,5	35,0	25 228	72 103
1990 (1)	375 565	198 453	574 018	-4,7	9 770	4 410	14 180	89,4	32 456	26,5	43,7	24 703	56 542
1991	362 771	198 818	561 589	-2,2	21 283	7 612	28 895	103,8	57 299	76,5	50,4	51 453	102 031
1992	353 111	192 973	546 084	-2,8	37 525	12 393	49 918	72,8	98 443	71,8	50,7	91 411	180 272
1992 (2)	343 361	189 148	532 509	-5,2	36 581	12 111	48 692	68,5	92 311	61,1	52,7	91 440	173 351
1993	331 382	192 207	523 589	-4,1	64 533	19 681	84 214	68,7	145 522	47,8	57,9	160 840	277 932
1994	299 389	181 041	480 430	-8,2	101 704	28 989	130 694	55,2	279 029	91,7	46,8	272 035	580 789
1994 (3)	281 846	181 026	462 872	-11,6	94 700	28 985	123 685	46,9	265 984	82,8	46,5	267 212	574 638
1995	249 500	170 083	419 583	-12,7	126 468	48 915	175 383	41,8	470 591	76,9	37,3	417 994	1 121 568
1995 (4)	246 045	169 153	415 198	-10,3	124 554	48 803	173 357	40,2	462 394	73,8	37,5	417 529	1 113 671
1996	249 650	168 120	417 770	-0,4	187 844	106 525	294 369	67,8	915 100	97,9	32,2	704 620	2 190 440
1996 (5)	247 180	167 891	415 071	0,0	185 528	106 367	291 895	68,4	873 089	88,8	33,4	703 241	2 103 469
1997	237 413	169 170	406 583	-2,0	390 813	248 693	639 506	119,1	2 144 191	145,6	29,8	1 572 879	5 273 686
1998 (6)	214 434	164 639	379 073	-6,8	624 149	444 273	1 068 422	67,1	3 921 882	82,9	27,2	2 818 513	10 345 981
1999	212 075	164 039	376 114	-0,8	1 280 704	758 752	2 039 456	90,9	6 347 144	61,8	32,1	5 422 441	16 875 586
2000	228 082	145 955	374 037	-0,6	2 278 512	1 007 540	3 286 052	61,1	10 939 852	72,4	30,0	8 785 366	29 248 048
2000 (7)	181 996	120 076	302 072	-19,7	1 969 594	694 371	2 663 965	30,6	9 199 555	44,9	29,0	8 818 974	30 454 842
2001 (8)	198 754	130 463	329 217	-12,0	2 717 160	1 281 377	3 998 537	21,7	17 218 453	65,8	22,0	12 145 598	55 082 751
2001 (9)	144 658	109 817	255 475	-16,1	1 115 134	931 510	2 047 644	13,4	15 426 610	66,2	18,8	10 882 809	58 974 216
2002 (10)	163 179	123 371	286 550	-13,0	3 364 906	1 715 813	5 080 719	27,1	29 408 450	70,8	17,3	17 730 654	102 629 384
2002 (11)	117 839	104 627	222 466	-12,9	2 469 905	1 411 013	3 880 918	89,5	26 718 893	73,2	14,5	17 444 994	120 103 265

- (1) 1990 yılında özelleştirilmesine karar verilerek 1991 yılından itibaren KİT kapsamından çıkarılan TÜPRAŞ, Petrol Ofisi A.Ş. ve THY A.O. hariçtir.
- (2) 1992 yılında özelleştirilmesine karar verilerek 1993 yılından itibaren KİT kapsamından çıkarılan EBK, TSEK, YEMSAN ve ORÜS hariçtir.
- (3) 1993 yılında özelleştirilmesine karar verilerek 1994 yılından itibaren KİT kapsamından çıkarılan D.B. DEN.NAK., T.GEMİ SAN., TDİ, KBI, ÇİNKUR ve HAVAŞ hariçtir.
- (4) 1995 yılından itibaren KİT kapsamından çıkarılan DİTAŞ ve ÇİTOSAN dahildir.
- (5) 1995 yılından itibaren KİT kapsamından çıkarılan DİTAŞ ve ÇİTOSAN hariçtir.
- (6) 1998 yılında özelleştirme kapsamına alınan TAKSAN, TUMOSAN, ASİL ÇELİK, SEKA, TÜGSAŞ, İGSAŞ ve TZDK hariçtir.
- (7) 2000 yılında özelleştirme amacıyla KİT kapsamından çıkarılan TÜRK TELEKOM hariçtir.
- (8) Özelleştirme amacıyla KİT kapsamından çıkarılan TEKEK, GERKONSAN ve TDÇİ hariç, TÜRK TELEKOM dahildir.
- (9) Özelleştirme amacıyla KİT kapsamından çıkarılan TÜRK TELEKOM, TEKEK, GERKONSAN ve TDÇİ hariçtir.
- (10) Özelleştirme amacıyla KİT kapsamından çıkarılan T. ŞEKER FAB. AŞ. hariç, TÜRK TELEKOM dahildir.
- (11) Özelleştirme amacıyla KİT kapsamından çıkarılan T. ŞEKER FAB. AŞ. ve TÜRK TELEKOM hariçtir.

TABLO: II.38-İşletmeciler KİT'leri Hakkında Özet Bilgiler

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar Hariç Toplam					Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar Dahil Toplam				
	2000	2000*	2001*	2002*(1)	2003*(2)	2000	2000*	2001*	2002*(1)	2003*(2)
Toplam Personel Adedi (Kişi)	374 037	302 072	256 256	222 466	216 739	434 655	362 690	351 334	320 806	309 994
-Memur ve Sözleşmeli Personel	145 955	120 076	110 696	104 627	101 422	152 130	126 251	122 965	119 412	115 273
-İşçi	228 082	181 996	145 560	117 839	115 317	282 525	236 439	228 369	201 394	194 721
Toplam Personel Harcamaları	3 286 052	2 663 965	3 208 250	3 880 918	4 578 235	4 116 951	3 494 864	4 828 642	6 117 661	7 075 908
-Memur ve Sözleşmeli Personel	1 007 540	694 371	972 911	1 411 013	1 715 330	1 065 210	752 041	1 089 905	1 621 903	1 975 010
-İşçi	2 278 512	1 969 594	2 235 339	2 469 905	2 862 905	3 051 741	2 742 822	3 738 737	4 495 758	5 100 898
Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	15 045 784	12 325 270	20 794 352	32 155 670	41 967 381	23 644 499	20 923 984	38 490 092	57 338 041	75 038 486
Görev Zararı Tahakkukları	638 933	638 933	849 379	905 165	562 628	638 933	638 933	849 379	996 111	624 199
İşletme Faaliyet Kar-Zararı	273 701	-258 786	1 122 844	2 775 834	2 882 742	302 650	-229 836	1 242 207	3 546 233	4 038 280
Faiz Ödemeleri	423 324	421 663	653 899	641 932	290 021	482 787	481 127	1 072 632	874 744	427 349
Dönem Kar-Zararı	-141 537	-588 512	-883 200	1 784 450	2 882 479	-113 586	-560 561	-1 037 497	2 390 970	4 037 915
Sabit Sermaye Yatırımları	1 834 736	1 442 157	1 430 896	2 964 360	3 116 500	2 206 608	1 814 029	1 810 538	3 436 299	3 661 000
Bütçe ve Fon Transferleri	885 908	885 908	1 107 081	2 170 000	1 822 610	1 140 773	1 140 773	1 582 456	2 884 800	2 727 500
Borçlanma Gereği (3)	-1 847 564	-1 884 690	-11 420	2 222 570	1 857 169	-2 403 160	-2 440 287	-648 221	2 162 446	3 324 394
Borçlanma Gereği (3) (4)	-2 741 756	-2 778 882	-1 127 858	37 570	15 854	-3 552 217	-3 589 344	-2 240 035	-737 354	578 189
Pers. Harcamaları/Hasılat (Yüzde)	21,8	21,6	15,4	12,1	10,9	17,4	16,7	12,5	10,7	9,4
Faiz Ödemeleri/Hasılat (Yüzde)	2,8	3,4	3,1	2,0	0,7	2,0	2,3	2,8	1,5	0,6
Borçlanma Ger./GSMH (Yüzde) (3)	-1,5	-1,5	0,0	0,8	0,5	-1,9	-1,9	-0,4	0,8	0,9
Borçlanma Ger./GSMH (Yüzde) (3)(4)	-2,2	-2,2	-0,6	0,0	0,0	-2,8	-2,9	-1,2	-0,3	0,2

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) (-) İşaret açığı göstermektedir.

(4) Bütçe ve fon transferleri hariçtir.

(*) Türk Telekom hariçtir.

TABLO: II.39- Özelleştirme Kapsamındaki İşletmeciler KİT Finansman Dengesi

	1999	2000	2001	2002 (1)	2003 (2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)				
A. Toplam Gelirler	6 978 174	9 720 633	19 840 400	28 101 138	35 686 955
I. İşletme Gelirleri	6 643 630	9 235 416	18 787 317	26 458 931	33 971 535
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	6 113 808	8 598 715	17 695 740	25 182 371	33 071 105
2. Diğer Gelirler	529 822	636 702	1 091 578	1 276 560	900 430
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	187 459	229 102	577 707	927 407	810 530
1. Amortismanlar	144 776	198 129	399 529	719 014	654 596
2. Karşılıklar	42 683	30 973	178 178	208 393	155 934
III. Bütçe ve Fon Transferleri	147 052	254 865	475 375	714 800	904 890
IV. Diğer Gelirler	33	1 250	1	0	0
B. Toplam Giderler	7 046 874	10 276 229	20 477 201	28 161 262	34 219 729
I. İşletme Giderleri	6 410 461	9 207 465	18 941 614	25 943 357	32 877 670
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	3 991 483	5 867 968	10 083 070	13 171 202	17 216 497
2. Diğer Giderler	2 418 978	3 339 497	8 858 544	12 772 155	15 661 173
II. Yatırım Harcamaları	273 281	371 872	379 642	471 939	544 500
III. Stok Artışı	244 318	368 059	757 185	1 248 702	476 572
IV. Diğer Giderler	118 814	328 833	398 761	497 264	320 988
C. Borçlanma Gereği (3)	-68 700	-555 597	-636 801	-60 124	1 467 226
D. Finansman	68 700	555 597	636 801	60 124	-1 467 226
I. Kasa Banka Değişimi	-299 774	198 871	-412 305	-273 974	-153 286
II. İç Borçlanma (Net)	128 697	33 921	1 016 846	192 367	-1 331 425
III. Dış Borçlanma (Net)	239 777	322 805	32 261	141 730	17 486
Dönem Kar Zararı	233 168	27 951	-154 296	606 520	1 155 436
Faktör Gelirleri	420 627	257 053	423 410	1 442 981	1 904 395
Maaş ve Ücret Ödemeleri	548 908	830 899	1 620 392	2 240 742	2 497 673
	(GSMH'ya Oranlar, Yüzde)				
A. Toplam Gelirler	8,9	7,7	11,1	10,4	10,1
I. İşletme Gelirleri	8,5	7,4	10,5	9,7	9,6
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	7,8	6,8	9,9	9,3	9,3
2. Diğer Gelirler	0,7	0,5	0,6	0,5	0,3
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	0,2	0,2	0,3	0,3	0,2
1. Amortismanlar	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2
2. Karşılıklar	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0
III. Bütçe Transferleri	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
IV. Diğer Gelirler	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
B. Toplam Giderler	9,0	8,2	11,4	10,4	9,7
I. İşletme Giderleri	8,2	7,3	10,6	9,6	9,3
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	5,1	4,7	5,6	4,9	4,9
2. Diğer Giderler	3,1	2,7	4,9	4,7	4,4
II. Yatırım Harcamaları	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2
III. Stok Artışı	0,3	0,3	0,4	0,5	0,1
IV. Diğer Giderler	0,2	0,3	0,2	0,2	0,1
C. Borçlanma Gereği (3)	-0,1	-0,4	-0,4	0,0	0,4
D. Finansman	0,1	0,4	0,4	0,0	-0,4
I. Kasa Banka Değişimi	-0,4	0,2	-0,2	-0,1	0,0
II. İç Borçlanma (Net)	0,2	0,0	0,6	0,1	-0,4
III. Dış Borçlanma (Net)	0,3	0,3	0,0	0,1	0,0
Dönem Kar Zararı	0,3	0,0	-0,1	0,2	0,3
Faktör Gelirleri	0,5	0,2	0,2	0,5	0,5
Maaş ve Ücret Ödemeleri	0,7	0,7	0,9	0,8	0,7

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) (-) İşaret açığı göstermektedir.

2003 yılında işletmeci KİT'lerin finansman fazlasının GSMH'ya oranının bir önceki yıla göre 0,3 puan gerileyerek yüzde 0,52 seviyesinde gerçekleşmesi programlanmıştır. Söz konusu fazla, faiz gelir ve gideri dışarıda tutulduğunda GSMH'nın yüzde 0,48'ine tekabül etmektedir. Bütçe transferleri hariç tutulduğunda 2003 yılında işletmeci KİT'lerin borçlanma gereği yüzde 0 olarak öngörülmektedir.

Körfezde savaş beklentisiyle birlikte petrol fiyatlarında meydana gelen yükselme, enerji alanında faaliyet gösteren KİT'lerin fiyat yapılarını etkilemektedir. EÜAŞ'ın devam etmekte olan yüksek proje bedelli santral yatırımları, TETAŞ'ın özel sektör üreticilerine olan alım taahhütleri sebebiyle alım maliyetinin aynı oranda satış fiyatlarına yansıtılamaması ve TETAŞ'ın alım garantileri nedeniyle EÜAŞ'ın üretimi azaltmak durumunda kalması borçlanma gereğini artırıcı yönde olumsuz etki yapan faktörlerdir. Diğer sektörlerde temel girdi temin eden elektrik enerjisi sektöründe düşük maliyetli kamu üretim tesislerinin yerine yüksek maliyetli üreticilerin tercih edilmek zorunda kalınması son kullanıcıya yansıyan fiyatı yükseltmektedir. Bu durum aynı zamanda tüm ticaret ve sanayi kuruluşlarının maliyet yapılarını olumsuz etkilemek suretiyle ülkemizin dış ticaretteki rekabet gücünü önemli ölçüde zayıflatmaktadır.

Uzun yıllar boyunca tarım alanında faaliyet gösteren bazı KİT'lerde (TEKEL, T. Şeker Fabrikaları AŞ., TMO vb.) üretim ihtiyacı dışında ve işletmecilik ilkelerine aykırı olarak yapılan destekleme alımları, kuruluşların stoklarını aşırı seviyelere taşımıştır. 2003 yılından itibaren TEKEL'in destekleme alımının kaldırılarak yalnızca kendi üretim ihtiyacına yönelik tütün alımı gerçekleştirilmesi ve ihracatın yeni pazarlar bulunarak artırılması suretiyle yüksek miktarlardaki stokların kısmen de olsa eritilmesi hedeflenmiştir. Böylelikle tarım alanında faaliyet gösteren KİT'lerin bütçe transferleri hariç tutulduğunda finansman açıklarının 2003 yılında bir miktar düşürülmesi öngörülmüştür.

2003 yılında TMO'nun 2 milyon ton hububat, Türkiye Şeker Fabrikalarının 11 milyon ton şeker pancarı, TEKEL'in 50 bin ton yaprak tütün ve ÇAYKUR'un 450 bin ton yaş çay yaprağı alması programlanmıştır.

İstihdam harcamalarının toplam maliyetler içerisindeki payı incelendiğinde, işletmeci KİT'lerin faaliyet gösterdiği sektörlerde rekabet edemez duruma geldiği görülmektedir. Özellikle, istihdam harcamaları kendi kaynakları yerine konsolide bütçe kaynaklarından karşılanan bazı KİT'lerin (TTK, TCDD gibi) ticari olarak faaliyetlerini sürdürmeleri her geçen gün güçleşmektedir. 2002 yılı gerçekleşme tahminine göre bu kapsamdaki KİT'lere yapılan bütçe transferleri hariç tutulduğunda borçlanma gereğinin GSMH içerisindeki payı yüzde -0,37'dir. 2003 yılı programında ise bütçe transferleri hariç tutulduğunda istihdam giderleri Hazine tarafından karşılanan KİT'lerin borçlanma gereğinin GSMH içerisindeki payının, istihdam maliyetlerinde öngörülen tedbirlere paralel olarak, yüzde -0,25'e indirilmesi öngörülmüştür.

2003 yılında işletmeci KİT'lerin 3.117 trilyon lira tutarında sabit sermaye yatırımı yapmaları programlanmıştır. Böylece işletmeci KİT sabit sermaye yatırımlarının toplam kamu sabit sermaye yatırımları içindeki payının yüzde 17,8 olması öngörülmüştür. İşletmeci KİT sabit sermaye yatırımları içinde enerji ve ulaştırma-haberleşme sektörlerinin payı sırasıyla yüzde 52 ve yüzde 33'tür.

Özelleştirme kapsamındaki KİT finansman dengesi, kapsama yeni giren ve özelleştirme nedeniyle kapsamdan çıkan kuruluşlara bağlı olarak değişmektedir. Bu

çerçevede, T.Şeker Fabrikaları AŞ., özelleştirme kapsamına alınması nedeniyle 2002 yılı içinde işletmecî KİT kapsamından özelleştirme portföyüne aktarılmıştır.

Uzun yıllar boyunca özelleştirme kapsamında bulunan kuruluşlarda verimliliğin ve işgücü motivasyonunun düştüğü gözlenmektedir. Özellikle rekabete açık sektörlerde faaliyet gösteren kapsama dahil kuruluşların işletmecilik anlayışlarının yeniden gözden geçirilmesi ve maliyet yapılarının kârlılık hedefleri doğrultusunda düzenlenmesi zaruret arz etmektedir.

Özelleştirme kapsamında izlenen KİT'lerin borçlanma gereğinin GSMH içindeki payının 2001 yılındaki yüzde -0,35'lik seviyesinden 2002 yılında yüzde -0,02'ye gerilediği tahmin edilmektedir. Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlarda stoklardaki nispi düşüşün etkisiyle 2003 yılında GSMH'nın yüzde 0,41'i oranında finansman fazlası verilmesi hedeflenmektedir.

Özelleştirme kapsamındaki KİT'lerin 2001 yılında sabit sermaye yatırımları 380 trilyon lira olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılında 472 trilyon liraya ulaşan sabit sermaye yatırımlarının 2003 yılında 545 trilyon lira olması programlanmıştır.

2001 yılını 154 trilyon lira dönem zararıyla kapatan özelleştirme kapsamındaki KİT'lerin, 2002 yılında 607 trilyon lira kâr ettikleri tahmin edilmektedir. 2003 yılında ise 1.155 trilyon lira dönem kârı elde etmeleri hedeflenmektedir.

b) Özelleştirme

1985 yılından itibaren 221 kuruluşta kamu hisseleri, 22 yarım kalmış tesis, 5 taşınmaz ve 4 elektrik santrali özelleştirme kapsamına alınarak Özelleştirme İdaresi Başkanlığına devredilmiştir. Bunlardan 167 kuruluşta hisse senedi veya varlık satış/devir işlemi yapılmış ve 150 tanesinde hiç kamu payı kalmamıştır. Özelleştirme kapsamına alınan 16 yarım kalmış tesisin satış veya defter değeri üzerinden devir işlemi gerçekleştirilmiştir. 22 kuruluşta kamu payı, 4 elektrik santrali ve 4 taşınmaz değişik nedenlerle özelleştirme kapsamından çıkarılarak eski statülerine iade edilmiş olup halen özelleştirme kapsamında 34 kuruluş bulunmaktadır.

Özelleştirme uygulamalarının başlangıcından itibaren 2001 yılı sonuna kadar temettü geliri hariç 7,4 milyar dolar tutarında özelleştirme geliri gerçekleştirilmiştir. Gelir paylaşımı esaslı olarak özel sektöre devredilen üç GSM lisans satışından elde edilen 3,5 milyar dolarlık gelir de dahil edildiğinde özelleştirme işlemlerinden sağlanan kaynaklar toplamı 10,9 milyar dolara ulaşmaktadır.

2002 yılında Özelleştirme İdaresi Başkanlığı portföyündeki özelleştirme uygulamalarından 518 milyon dolarlık gelir elde edilmiştir. POAŞ'ta bulunan 168 milyon dolar değerindeki kamu hissesi Mart 2002'de, 238 milyon dolar değerindeki kamu hissesi ise Temmuz 2002'de özelleştirilmiştir. Ayrıca bir çok kuruluşu ait tesis ve varlık satışı ile bedelli devir işlemi 2002 yılı içinde gerçekleştirilmiş olmakla beraber piyasa şartlarındaki belirsizlik ve yabancı sermayenin yeterince çekilememesi sonucu daha büyük miktarda özelleştirme geliri elde edilememiştir.

TABLO : II.40- Özelleştirme Gelirleri

	(Milyon ABD Doları)						
	1986-96	1997	1998	1999	2000	2001	Toplam
TOPLAM (A+B)	4 229	709	1 172	242	2 999	107	9 458
A-Net Özelleştirme Gelirleri(1)	3 099	466	1 020	38	2 712	60	7 395
Blok Satış	1 493	251	289	0	1 479	5	3 517
Halka Arz	763	0	633	0	1 104	0	2 500
İMKB'de Satış	524	0	2	0	0	0	526
Tesis Satış/Devri	319	214	96	19	72	55	775
Bedelli Devir	0	0	0	19	57	0	76
B-Temettü Gelirleri	1 130	244	152	204	286	47	2 063

Kaynak: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı

(1) Gelirler satış bedelleri olup vadeli satışlar dahildir.

ÇELBOR, 31.5.2002 tarihinde ERDEMİR'e 100 bin dolar bedelle devredilmiştir. TDÇİ bünyesinde faaliyet gösteren DİVHAN AŞ. ayrı bir şirket olarak yapılandırılarak kapsama dahil edilmiştir. Özelleştirme Yüksek Kurulunun (ÖYK) 16 Eylül 2002 tarih ve 2002/47 sayılı kararı ile Boru Hatları ile Petrol Taşıma AŞ. (BOTAŞ) Genel Müdürlüğü'nün bağlı ortaklıkları Eskişehir Şehirçi Doğalgaz Dağıtım Ticaret ve Taahhüt AŞ. (ESGAZ) ile Bursa Şehirçi Doğalgaz Dağıtım Ticaret ve Taahhüt AŞ. (BURSAGAZ) özelleştirme kapsam ve programına alınmıştır. Özelleştirme kapsam ve programında bulunan TAKSAN AŞ., GERKONSAN AŞ. ve TÜGSAŞ'ın bağlı ortaklığı olan İstanbul Gübre San. AŞ.'de (İGSAŞ) bulunan İdare hisselerinin blok satış yöntemi ile, SEKA'ya ait Afyon, Balıkesir, Çaycuma ve Kastamonu İşletmeleri varlık satışlarıyla, T. Zirai Donatım AŞ.'ye ait Traktör ve Tarım Makinaları İşletmeleri varlık satışlarıyla, TDİ'ye ait Çeşme, Dikili, Kuşadası ve Trabzon Limanları 30 yıl süreyle işletme hakkı verilmesi suretiyle, bu limanların envanterinde kayıtlı makine, ekipman, demirbaş, yedek parça, kara ve deniz taşıtları ve benzerinin satış yöntemiyle özelleştirilmesi amacıyla 16 Eylül 2002 tarihinden itibaren verilen ilanlarla ihale açılmıştır. TAKSAN AŞ., GERKONSAN AŞ., T. Zirai Donatım AŞ. ve SEKA'ya ait Balıkesir ve Çaycuma İşletmeleri için açılan ihaleler, sadece bir teklif alınması ya da hiç teklif alınamaması nedeniyle iptal edilmiştir. 2002 yılı Ağustos ayı içinde Türk Telekom'un özelleştirilmesi çalışmaları çerçevesinde değer tespit komisyonuna bir danışman firma seçilmiştir. ÖYK kararıyla DİTAŞ'ın yüzde 50,98 oranındaki hissesi 16,5 milyon dolar bedelle TÜPRAŞ'a devredilmiştir.

2003 yılında 4 milyar dolarlık özelleştirme uygulaması sonucunda 2,1 milyar dolar nakit girişi sağlanması hedeflenmiştir. Bu hedefe ulaşmak amacıyla;

- TDİ'ye ait Çeşme, Dikili, Trabzon ve Kuşadası Limanları, SEKA'ya ait Afyon ve Kastamonu İşletmeleri, İGSAŞ, PETKİM, TAKSAN AŞ., GERKONSAN AŞ., Eti Gümüş, Eti Elektrometalurji, T. Zirai Donatım AŞ.'ye ait Adapazarı İşletmesi, SEKA'ya ait Akdeniz, Aksu, Balıkesir ve Çaycuma İşletmeleri yılın ilk çeyreğinde özelleştirilmesi planlanan kuruluşlardır.
- Yılın ikinci çeyreğinde TÜPRAŞ; TÜGSAŞ'a ait Gemlik, Samsun, Kütahya İşletmeleri; Sümer Holding AŞ.'ye ait Diyarbakır, Malatya, Adıyaman, Tercan, Akdeniz, Çanakkale, Van işletmeleri, Adana Çırçır Fabrikası, Sarıkamış Fabrikası ve TEKEL'in özelleştirilmesi öngörülmektedir.

- THY, ATAÖY Otelcilik ve Marina, KBİ, Eti Bakır, SEKA'ya ait İzmit İşletmesi ve Taşucu Limanı, Sümer Holding AŞ.'ye ait Merinos, Bakırköy, Beykoz, Antalya, Bergama ve Manisa İşletmeleri ise yılın üçüncü çeyreğinde özelleştirilmesi planlanan kuruluşlardır.

Özelleştirilecek şirketlerin piyasa şartlarına göre blok satış, halka arz ve kuruluşa özgü diğer metotlarla özelleştirilmesi programlanmıştır. Sümer Holding, THY, TÜGSAŞ ve EBÜ AŞ.'ye ait bazı işletmeler blok hisse satışıyla, TDİ'ye ait bir işletme varlık satışıyla, SEKA'ya ait bazı işletmeler varlık satışı ve blok hisse satışı yöntemiyle ilgili kuruluşlar tarafından ihaleye çıkarılacaktır. TEKEK'in ise bazı gayrimenkullerinin kuruluş tarafından özelleştirilmesi öngörülmektedir.

2003 yılında Turban, TUMOSAN ve T. Ziraî Donatım AŞ.'nin tasfiyesiz infisahla Sümer Holding bünyesinde birleştirilmesi, TDÇİ'nin tasfiye edilmesi, EBÜ AŞ., Erdemir, DİVHAN A.Ş., Eti Krom, BURSAGAZ ve ESGAZ'ın gelişmelere göre değerlendirilerek özelleştirilmesi; T. Şeker Fabrikaları AŞ.'nin özelleştirme programına alınması; Türk Telekom ve Vakıfbank'ın özelleştirme işlemlerine devam edilmesi; İMKB, İstanbul Altın Borsası, Milli Piyango, T. Halk Bankası, enerji üretim ve dağıtım tesislerinin özelleştirme kapsam ve programına alınması öngörülmektedir.

24 Şubat 2003 tarihli ÖYK kararı ile otoyollar ve boğaz köprüleri özelleştirme kapsamına alınmıştır.

c) Tarımsal Destekleme

2001 yılında uygulanmaya başlanan Tarım Reformu Uygulama Projesi ile; fiyat ve girdi desteği şeklindeki tarımsal desteklerin kaldırılarak doğrudan gelir desteği sistemine geçilmesi, fındık, çay ve tütün gibi arz fazlası olan ürünlerde alternatif ürünlere geçişin sağlanması ve Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin (TSKB) yeniden yapılandırılması öngörülmektedir. Bu çerçevede destekleme alımları kademeli olarak kaldırılmaktadır. TSKB'lerin satın aldığı ürünler de destekleme alımları kapsamı dışında tutulmaktadır. Bu kuruluşların alımları için ihtiyaç duydukları finansman, imkanlar ölçüsünde Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan (DFİF) karşılanmaya devam edilmektedir.

2001 yılında ortalama yüzde 50,2 oranında artan tarımsal ürün alım fiyatlarının, 2002 yılında yüzde 34,2 oranında arttığı tahmin edilmektedir. 2002 yılında tarımsal ürün başlangıç alım fiyatlarındaki artış oranları; ekmeklik buğdayda yüzde 40,2, tütünde yüzde 36,4 olmuştur. TSKB'lerin satın aldığı ürünlerin başlangıç alım fiyatlarındaki artış oranları; fındıkta yüzde 7,7, pamukta (prim hariç) yüzde 17,6 ve ayçiçeğinde yüzde 23,1 olarak gerçekleşmiştir.

2002 yılında 2,5 milyon ton olarak programlanan hububat alımlarının 870 bin ton olarak gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Diğer taraftan, 12,1 milyon ton olarak programlanan şeker pancarı alımının 12,7 milyon ton, 90 bin ton olarak programlanan (destekleme alım miktarı 47,3 bin ton) tütün alımının ise 63,3 bin ton (destekleme alım miktarı 33,9 bin ton) olarak gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Destekleme alımları kapsamında olmamakla birlikte 550 bin ton olarak öngörülen yaş çay yaprağı alım miktarının ise programlanan düzeyde gerçekleştiği tahmin edilmektedir. 2003 yılında

hububat alımları 2 milyon ton, şeker pancarı alımı 11 milyon ton ve yaş çay yaprağı alımı 450 bin ton olarak programlanmıştır.

2002 yılında, 1.469 trilyon lirası doğrudan gelir ödemesi olmak üzere bütçeden tarımsal destekleme için toplam 1.868 trilyon lira kaynak aktarılırken, 2003 yılı için bu tutar, toplam 2.145 trilyon lira olarak programlanmıştır. Bu kapsamda, 2003 yılı bütçesine tarımsal destekleme için konulan ödeneğin 1.610 trilyon lirasının doğrudan gelir ödemesi için ayrılmasına karar verilmiştir.

03.01.2002 tarih ve 4733 sayılı Kanunla, TEKEL'in yeniden yapılandırılması, Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumunun kurulması, bu kurumun görev ve yetkilerinin belirlenmesi ve tütün ve tütün mamullerinin Türkiye'de üretimi, iç ve dış alım ve satımına ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir.

2002/4199 sayılı Kararname ile, 2002-2003 dönemi hububat fiyatlarının ve alım satım esaslarının Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından belirlenmesi karara bağlanmıştır. Böylece fındık, tütün ve haşhaş kapsülü haricinde 2002 yılında destekleme alımı uygulamasına son verilmiştir.

2001/3488 sayılı Kararname ile; tohumculuğun teşvikine ilişkin kararname, süt üreticilerine teşvik primi ödenmesine ilişkin kararname ve zirai mücadele ilaçları için çiftçilere destekleme ödemesi yapılmasına ilişkin kararname yürürlükten kaldırılmıştır.

TABLO: II.41- Bazı Tarımsal Ürünlerin Başlangıç Alım Fiyatları

	Fiyatlar (TL/Kg)				Yüzde Artış		
	1999	2000	2001	2002	2000	2001	2002
1. Buğday (Ekmeklik)	80 000	102 000	164 000	230 000	27,5	60,8	40,2
2. Arpa (Beyaz)	60 000	81 600	131 200	149 500	36,0	60,8	13,9
3. Mısır	68 000	91 800	155 800	218 500	35,0	69,7	40,2
4. Pamuk (Ege) (1)	230 000	380 000	680 000	800 000	65,2	78,9	17,6
5. Tütün (Ege)	1 400 000	1 750 000	2 200 000	3 000 000	25,0	25,7	36,4
6. Şeker Pancarı	27 000	33 750	50 000	79 500	25,0	48,2	59,0
7. Ayçiçeği	130 000	165 000	325 000	400 000	26,9	97,0	23,1
8. Fındık	1 020 000	1 100 000	1 500 000	1 615 000	7,8	36,4	7,7
9. Kuru İncir	600 000	700 000	1 300 000	2 250 000	16,7	85,7	73,1
10. Çekirdeksiz Kuru Üzüm	405 000	500 000	800 000	1 250 000	23,5	60,0	56,3
11. Tiftik (2)	1 000 000	1 320 000	1 600 000	1 100 000	32,0	21,2	-31,3
12. Haşhaş Kapsülü	450 000	640 000	980 000	1 300 000	42,2	53,1	32,7
13. Yaş Koza (2)	1 900 000	2 375 000	3 500 000	2 000 000	25,0	47,4	-42,9
14. Çay	118 000	162 500	250 000	320 000	37,7	53,8	28,0

(1) Destekleme primleri hariçtir.

(2) Destekleme primleri dahildir. Ayrıca tiftik ürünüde kg başına 2001 yılında 1.900.000 TL, 2002 yılında 5.000.000 TL ve yaş koza ürünüde kg başına 2001 yılında 1.000.000 TL, 2002 yılında 5.500.000 TL doğrudan gelir ödemesi yapılmıştır.

2002/3594 sayılı Kararname ile, tiftik ve yaş ipekböceği kozası üretiminin teşviki için, bu ürünleri üretenlere doğrudan destek ödemesi yapılması, bu iş için gerekli finansmanın DFİF'ten karşılanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, 2002/4296 sayılı Kararname ile 2002 dönemi haşhaş kapsülü ve tohumu destekleme alımı ve satımı hakkında karar alınmıştır.

TABLO: II.42- Tarımsal Ürün Fiyatlarındaki Gelişmeler

Ürünler	Ortalama Alım Fiyatları (TL/Kg)			Yüzde Artış		
	2000	2001	2002(1)	2000	2001	2002(1)
1. Buğday (2)	103 781	157 062	229 322	33,1	51,3	46,0
2. Arpa (2)	77 670	126 851	151 401	29,3	63,3	19,4
3. Çavdar (2)	73 378	124 980	170 903	29,7	70,3	36,7
4. Mısır (2)	93 887	78 362	214 178	44,8	-16,5	173,3
5. Yulaf (2)	78 743	111 500	181 895	40,4	41,6	63,1
6. Pamuk (3)	404 329	638 054	733 963	62,1	57,8	15,0
7. Tütün (4)	1 302 470	1 805 358	2 466 227	20,9	38,6	36,6
8. Şeker Pancarı (2)	35 796	49 427	79 500	28,4	38,1	60,8
9. Ayçiçeği	165 000	366 156	460 002	26,9	121,9	25,6
10. Fındık (4)	1 080 253	1 515 974	1 604 118	0,0	40,3	5,8
11. Kuru İncir	642 260	1 340 972	2 093 103	14,0	108,8	56,1
12. Çekirdeksiz Kuru Üzüm	497 638	865 060	1 184 314	19,0	73,8	36,9
13. Zeytinyağı	1 246 378	2 770 648	2 749 052	23,4	122,3	-0,8
14. Tiftik (5)	1 298 279	1 559 064	972 050	32,0	20,1	-37,7
15. Antepfıstığı	2 212 055	2 757 895	5 033 333	16,4	24,7	82,5
16. Soya Fasulyesi	157 425	352 672	365 727	35,4	124,0	3,7
17. Haşhaş Kapsülü (4)	640 000	1 218 452	1 276 418	43,9	90,4	4,8
18. Çeltik	225 000	387 398	553 558	20,1	72,2	42,9
19. Yerfıstığı	350 436	594 091	1 428 571	19,2	69,5	140,5
20. Yaş Koza (5)	2 329 071	3 551 163	1 971 899	22,4	52,5	-44,5
21. Çöplü Kırmızıbiber	1 002 398	1 000 648	-	67,6	-0,2	-
22. Zeytin	928 205	1 148 200	1 555 823	42,9	23,7	35,5
23. Gülçiçeği	350 057	900 000	1 400 200	40,0	157,1	55,6
24. Kırmızı Mercimek	-	-	428 571	-	-	-
25. Çay	162 499	253 226	320 000	29,1	55,8	26,4
26. Limon	152 511	167 397	403 023	105,8	9,8	140,8
27. Yaş Üzüm	94 483	121 106	167 061	31,7	28,2	37,9
28. Kayısı	690 207	1 471 184	4 342 466	-30,8	113,2	195,2
29. Çekirdekli Kuru Üzüm	-	-	-	-	-	-
30. Portakal	-	180 238	289 694	-	-	60,7
31. Greyfurt	-	161 090	-	-	-	-

(1) 2002 yılı tahmindir.

(2) 2002 yılında destekleme alım fiyatı açıklanmamıştır.

(3) Destekleme primleri hariçtir.

(4) Devlet destekleme alımları kapsamındaki ürünlerdir.

(5) Destekleme primleri dahildir.

2002/4165 sayılı Kararname ile, tarımsal üretimle iştigal eden çiftçilere işledikleri tarım alanları dikkate alınarak doğrudan gelir desteği ödenmesine karar verilmiştir. 2002/41 nolu tebliğ ile, çiftçilere yıl içinde işledikleri tarım arazisi büyüklüğü dikkate alınarak 500 dekar kadar doğrudan gelir desteği ödemesi yapılması kararlaştırılmıştır. Ödeme miktarı dekar başına 13,5 milyon TL olarak belirlenmiştir.

TABLO: II.43- Alım Miktarları ve Üreticilere Yapılan Ödemeler

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL.)

Ürünler	Alım Miktarı (Bin Ton)			Üreticilere Yapılan Ödemeler		
	2000	2001	2002(4)	2000	2001	2002 (4)
1. Buğday (1)	3 011	1 459	333	312 484	229 183	76 321
2. Arpa (1)	512	952	380	39 767	120 725	57 470
3. Çavdar (1)	25	12	20	1 834	1 545	3 335
4. Mısır (1)	260	1	78	24 411	88	16 804
5. Yulaf (1)	2	0	2	157	0	430
6. Pamuk	354	439	460	143 153	280 096	337 898
7. Tütün (3)	153	93	34	199 511	168 243	83 706
8. Şeker Pancarı (1) (2)	14 678	9 783	12 227	525 417	483 534	972 047
9. Ayçiçeği	424	241	411	69 950	88 158	189 069
10. Fındık (3)	92	124	47	99 003	188 622	75 570
11. Kuru İncir	6	3	3	3 595	3 394	7 284
12. Çekirdeksiz K. Üzüm	76	45	23	37 776	38 650	27 135
13. Zeytinyağı	34	12	20	42 735	34 284	55 803
14. Tiftik	0	0	0	30	72	118
15. Antepfıstığı	4	0	0	9 014	262	302
16. Soya Fasulyesi	19	19	41	3 022	6 699	15 125
17. Haşhaş Kapsülü (3)	12	21	18	7 465	26 176	22 733
18. Çeltik	40	20	58	9 000	7 593	31 937
19. Yerfıstığı	0	0	0	137	7	10
20. Yaş Koza	0	0	0	34	45	195
21. Çöplü Kırmızıbiber	0	2	0	201	1 545	0
22. Zeytin	44	17	36	40 687	19 834	55 616
23. Gülçiçeği	2	1	2	619	792	2 799
24. Kırmızı Mercimek	0	0	0	0	0	69
25. Çay	499	540	550	81 103	136 742	176 000
26. Limon	1	1	0	85	191	160
27. Yaş Üzüm	14	13	11	1 376	1 629	1 836
28. Kayısı	3	1	0	2 261	1 889	634
29. Çekirdekli K. Üzüm	0	0	0	0	0	0
30. Portakal	0	0	0	0	14	104
31. Greyfurt	0	0	0	0	13	0
TOPLAM				1 654 828	1 840 025	2 210 510

(1) 2002 yılında destekleme alım fiyatı açıklanmamıştır.

(2) Alım bedelini göstermektedir. Bu tutarın yaklaşık % 40'ı cari yılda, % 60'ı bir sonraki yılda ödenmektedir.

(3) Devlet destekleme alımları kapsamındaki ürünlerdir.

(4) Tahmindir.

2002/3977 sayılı Kararname ile, tütün üretim, alım ve satımının desteklenmesi konusunda TEKEL Genel Müdürlüğü görevlendirilmiş olup 2001 yılı ürünü için uygulanacak fiyatlar açıklanmıştır.

2002/4842 sayılı Kararname ile, kütlü pamuk, yağlık ayçiçeği, soya fasulyesi, kanola ve zeytinyağı üreticilerine destekleme primi ödenmesine karar verilmiştir. Tütün ve şeker kanunları çerçevesinde piyasa düzenleyici bir dizi Bakanlar Kurulu Kararı, tebliğ, yönetmelik ve kurul kararı çıkartılmıştır.

2002/4765 sayılı Kararname ile, fındık üreticisinin fiyat hareketlerinden korunması ve Tarım Reformu Uygulama Projesi gözetilerek piyasa istikrarının sağlanması amacıyla

2002 yılı ürünü arz fazlası kabuklu fındığın devlet adına satın alınmasına karar verilmiştir. Ayrıca, 2003/5222 sayılı Kararname ile fındık alım süresinin 7.3.2003 tarihine kadar uzatılması kararlaştırılmıştır.

2003/5203 sayılı Kararname ile, 2002 yılı doğrudan gelir desteği ödemelerinden faydalanmak üzere üretici belgesine sahip fındık üreticilerine 500 dekara kadar olan arazileri için dekar başına 25 milyon TL ödeme yapılmasına karar verilmiştir.

6. MALİ PİYASALARDA GELİŞMELER

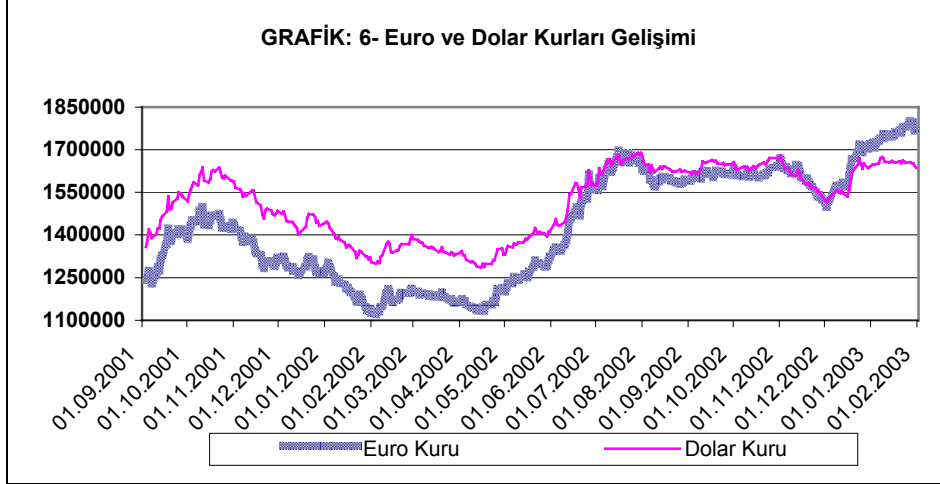
A. PARA POLİTİKASI VE MERKEZ BANKASI

22 Şubat 2001 tarihinde dalgalı kur rejimine geçilmesiyle birlikte Merkez Bankasının öncelikleri, ödemeler sistemindeki tıkanıklığın giderilmesi ve bankacılık sistemine yeniden işlerlik kazandırılması olmuştur. Bu çerçevede, Merkez Bankası faiz oranlarındaki aşırı yükselişi önlemek, sisteme yeterli likiditeyi sağlamak ve kur üzerindeki kısa vadeli aşırı dalgalanmaları engellemek amacıyla piyasalara aktif şekilde müdahale etmiştir. Merkez Bankası, Hazine tarafından kamu bankaları ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankalar için ihraç edilen özel tertip devlet tahvillerini doğrudan satın alarak veya ters-repo yaparak söz konusu bankaları fonlamış ve bankacılık sisteminin döviz yükümlülüklerini karşılayabilmesi için döviz satış ihaleleri düzenlemiştir. Bu işlemler sonucu ortaya çıkan aşırı likidite, repo, interbank ve döviz işlemleri yoluyla çekilmiştir.

Söz konusu operasyonların ardından, 5 Mayıs 2001 tarihinde Merkez Bankası Kanunu yeniden düzenlenerek Merkez Bankası bağımsız bir yapıya kavuşturulmuştur. Kanunda, fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek hedefinin, Bankanın temel görevi olduğu belirtilmiştir. Bu çerçevede, Bankanın fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikası ve kullanacağı politika araçlarını kendisinin belirleyeceği ilan edilmiştir. Yaşanan krizler nedeniyle 5 Kasım 2001 tarihine kadar geçiş süreci tanınmıştır. Söz konusu dönemde, Bankanın Hazinesin ihraç ettiği borçlanma araçlarını birincil piyasadan da satın alabileceğine dair bir geçici madde eklenerek, Merkez Bankasının Hazine operasyonlarına destek sağlaması amaçlanmıştır. Geçiş süreci, Merkez Bankası portföyünde bulunan TMSF ve kamu bankaları için ihraç edilen özel tertip tahvillerin uzun vadeli tahvillerle değiştirilmesi ile sona ermiştir. Geçiş sürecinin ardından, Merkez Bankasının Hazineye doğrudan borç vermesi uygulamasına tamamen son verilmiştir.

Şubat krizinin ardından dalgalı kur rejimine geçilmesiyle birlikte, TL reel olarak hızla değer kaybetmiş ve döviz kurlarında önemli dalgalanmalar gözlenmiştir. ABD’de yaşanan 11 Eylül olaylarının da etkisi ile döviz kurları nominal olarak 2001 yılındaki en yüksek değerlerine Ekim ayında ulaşmıştır. 2002 yılı makroekonomik politikalarının belirginleşmesi ve IMF ile yapılan 2002-2004 dönemini kapsayan stand-by anlaşmasının ekonomik beklentileri olumlu yönde etkilemesi ile döviz kuru TL’ye karşı 2001 yılı Kasım ayından itibaren değer kaybetmeye başlamıştır. Söz konusu süreç 2002 Mayıs dönemine kadar devam etmiş, bu dönemden sonra Kasım ayı hariç döviz kuru TL karşısında tekrar değer kazanma eğilimine girmiştir. 2001 yılı Aralık ayı sonu itibarıyla 1.439.567 TL düzeyinde gerçekleşen Merkez Bankası günlük gösterge niteliğinde dolar alış kuru 2002 yılı Aralık ayı sonu itibarıyla yüzde 13,9 oranında artarak 1.639.745 TL düzeyinde gerçekleşmiştir. 2002 yılı boyunca döviz kurlarında belli dönemlerde kendi iç fiyat dinamiklerinden ziyade yapay ve spekülasyon hareketlerinden oluşan dalgalanmalar gözlenmiştir. Merkez Bankası, 2002 yılı içerisinde döviz kurunda meydana gelen aşırı

dalgalanmaları önlemek için döviz piyasalarına mesaj verme niteliğinde iki defa müdahalede bulunmuştur.

2002 yılına 0,886 oranıyla başlayan euro/dolar paritesi yıl boyunca dalgalı bir seyir izlerken, euronun dolara karşı değer kazanmasıyla parite 1,048 oranından yılı tamamlamıştır. Euro lehine oluşan parite yükselişinde iki para birimi cinsinden faiz oranı farklılığı, ABD'nin Irak'a yapmayı planladığı askeri hareket ve ABD cari işlemler açığındaki büyüme etkili olmuştur.

Güçlü ekonomiye geçiş programında, emisyon, bankalar serbest tevdiatı ve bankalar zorunlu karşılıklar kalemlerinden oluşan para tabanı nominal çıpa olarak seçilmiştir. Para tabanının artış oranı hedeflenen enflasyon ve beklenen büyüme oranı doğrultusunda belirlenmiş ve para tabanı talebindeki değişimlere göre revize edilmesi öngörülmüştür. Kısa vadeli faizlerin enflasyonist baskıları gidermek için aktif olarak kullanılması benimsenmiştir. Net iç varlıklar ve net uluslararası rezervler ise performans kriteri olarak seçilmiştir. 31 Temmuz 2001 tarihli niyet mektubunda söz konusu hedefler revize edilmiştir. 2001 yılı sonu itibarıyla para tabanı 7.642 trilyon TL, net iç varlıklar 19.493 trilyon TL ve net uluslararası rezervler değişim miktarı -1.730 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Böylece, revize edilen hedeflere ulaşılmıştır.

Kamu bankaları ve TMSF bünyesindeki bankaların gecelik borçlanma ihtiyacının ortadan kaldırılması ve yapısal reformları kapsayan yeni bir ekonomik programa geçilmesi faiz oranları üzerinde olumlu etki yaratmıştır. Nitekim, 2001 yılı Mart ayında yüzde 126,6 düzeyinde gerçekleşen bankalar arası para piyasası ortalama bileşik faiz oranları, Haziran ayında yüzde 87,7, Eylül ayında yüzde 80,5, Aralık ayında yüzde 80,3 düzeyine gerilemiştir. Kriz sonrası dönemde belirsizliğin etkisiyle faiz oranlarındaki aşırı yükseliş Hazine'nin borçlanma maliyetlerini olumsuz yönde etkilemiştir. 2001 yılı Ocak ayı itibarıyla yüzde 64,9 düzeyinde gerçekleşen Hazine ihaleleri ortalama bileşik faiz oranı, Mart ayında yüzde 193,7, Haziran ayında yüzde 88,5, Eylül ayında yüzde 87,4, Aralık ayı itibarıyla da yüzde 73,9 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2000 yılında 410 gün olarak

gerçekleşen Hazine ihaleleri ortalama vade yapısı önemli ölçüde azalarak 2001 yılında 148 gün düzeyine gerilemiştir.

2002 yılı başından itibaren 2002-2004 dönemini kapsayacak şekilde, enflasyonu düşürmenin yanı sıra istikrarlı büyümeyi sağlamaya yönelik kararlı bir politika uygulamasına başlanmıştır. Bu program çerçevesinde 2002 yılında para politikası, Merkez Bankası bilanço kalemlerine ilişkin belirlenen hedefleri sağlamaya yönelik olarak önemli miktarda faiz dışı fazla hedeflerine dayanan sıkı maliye politikaları ile uyumlu olarak yürütülmüştür. 2002 yılı para programı ile bir önceki programda belirlenen performans kriterleri ve gösterge niteliğindeki değerler için bazı değişiklikler yapılmıştır. 18 Ocak 2002 tarihli Niyet Mektubunda Merkez Bankası bilançosu temel büyüklükleri olan para tabanı, net iç varlıklar ve net uluslararası rezervler ile ilgili olarak yılın ikinci yarısına ilişkin gösterge niteliğinde hedefler konmuş, 30 Temmuz 2002 tarihli ek Niyet Mektubunda ise, para tabanı ve net uluslararası rezervlere ilişkin gösterge niteliğindeki hedefler performans kriterlerini oluşturmuştur. Net iç varlıklara ilişkin gösterge niteliğindeki hedefler ise yenilenmiştir.

TABLO: II.44- Niyet Mektubunda Hedef Olarak Verilen Parasal Büyüklükler

	Para Tabanı (Trilyon TL)	Net İç Varlıklar (NİV) (Trilyon TL) (5)	Net Uluslararası Rezervler (NUR) (Milyon Dolar) (4)	Merkez Bankası Net Uluslararası Rezervleri (NUR) (Milyon Dolar)
28 Şubat 2002 (1)	7 823	24 318	-4 907	5 580
28 Şubat 2002 (2)	8 250	26 100	-6 500	4 200
30 Nisan 2002 (1)	8 680	25 197	-4 926	6 659
30 Nisan 2002 (2)	8 900	27 700	-7 200	4 600
30 Haziran 2002 (2)	9 250	28 739	-7 800	5 100
30 Haziran 2002 (1)	9 009	26 374	-5 755	6 281
30 Eylül 2002 (3)	10 600	31 139	-8 500	5 500
30 Eylül 2002 (1)	10 104	28 551	-5 889	8 918
31 Aralık 2002 (3)	10 850	33 139	-9 700	5 900
31 Aralık 2002 (1)	10 720	28 603	-4 614	10 042

(1) 18 Ocak tarihli Niyet Mektubundaki hedef değerlerin ay sonu itibarıyla gerçekleşme düzeyleri

(2) Bu değerler NUR, Para Tabanı ve NİV için üst limit performans kriteridir.

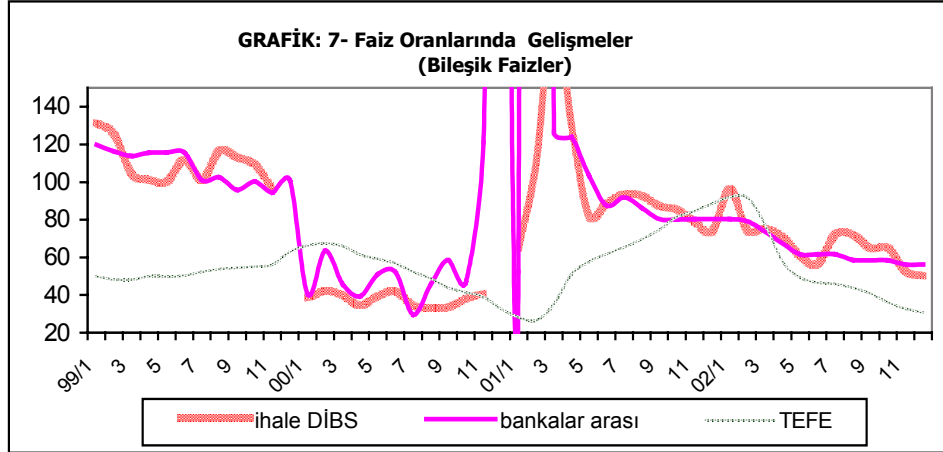
(3) Bu değerler para tabanı ve NİV için endikatif üst limittir. NUR performans kriteridir.

(4) Net uluslararası rezervler, Merkez Bankası'nın net uluslararası rezervlerinden Hazinenin IMF'ye olan yükümlülükleri ve vadesi 1 yıldan kısa döviz cinsinden borçlarının çıkarılması ile tanımlanmaktadır.

(5) Net iç varlıklar hesabı, Merkez Bankası bilançosunun net iç varlıklar hesabına Hazinenin IMF yükümlülüklerinin ve bir yıldan kısa vadeli YP cinsinden borçlarının eklenmesinden oluşmaktadır.

2002 yılı için para tabanı büyüme hedefi, büyüme ve enflasyon hedefleri doğrultusunda yüzde 40 olarak belirlenmiştir. Örtük enflasyon hedeflemesi olarak tanımlanan söz konusu para politikasının en önemli ve güçlü aracı kısa vadeli faiz oranlarıdır. Merkez Bankası, kısa vadeli faiz oranları ile enflasyon beklentilerini yönlendirmeye çalışmaktadır. Enflasyon beklentilerindeki olumlu gelişmeler, döviz kurlarında yaşanan istikrar, talep baskısının azalması ve ekonomik programda gözlenen ilerlemeler neticesinde, Merkez Bankası 2002 yılı Şubat ayından itibaren kısa vadeli faiz oranlarını aşamalı olarak düşürmüştür. Nitekim, yıl içinde bankalar arası gecelik

borçlanma faiz oranları altı defa düşürülerek yüzde 59'dan 11 Kasım 2002 tarihi itibarıyla yüzde 44'e indirilmiştir.

TABLO: II.45- Faiz Oranları

(Yüzde)

AYLAR	D İ B S			Tasarruf Mevduatı		Bankalar arası Gecelik Ortalama	
	Ağırlıklı Ortalama Basit	Ağırlıklı Ortalama Bileşik	Ortalama Vade(gün)	3 ay	1 yıl	Basit	Bileşik
2001							
Ocak	57,7	64,9	195	60,4	45,2	42,2	52,5
Subat	76,1	110,3	57	81,4	53,8	436,0	7525,7
Mart	125,0	193,7	98	120,2	77,6	81,9	126,6
Nisan	100,9	130,4	165	102,2	68,4	80,6	123,7
Mayıs	70,0	82,0	189	72,8	62,0	71,2	103,7
Haziran	70,9	88,5	129	68,0	60,7	63,0	87,7
Temmuz	77,1	93,5	162	67,9	60,0	65,2	91,8
Ağustos	73,9	92,8	131	67,7	61,3	62,3	86,4
Eylül	70,1	87,4	124	67,6	66,6	59,1	80,5
Ekim	68,6	85,5	119	65,1	65,0	58,9	80,1
Kasım	66,5	79,0	162	61,6	62,5	59,0	80,3
Aralık	63,1	73,9	166	61,2	62,5	59,0	80,3
2002							
Ocak	62,6	74,5	289	59,2	61,6	59,0	80,3
Subat	64,3	75,3	379	58,9	61,4	58,4	79,2
Mart	61,4	71,0	345	54,1	58,3	55,3	73,8
Nisan	54,5	60,6	283	49,6	52,7	51,6	67,5
Mayıs	50,9	56,6	265	47,3	49,6	48,0	61,6
Haziran	60,9	72,1	149	49,1	52,0	48,0	61,6
Temmuz	61,5	72,1	156	49,9	53,1	48,0	61,6
Ağustos	57,4	65,0	298	49,2	53,1	46,2	58,7
Eylül	54,6	63,3	207	49,3	53,3	46,0	58,4
Ekim	59,3	65,0	283	49,3	53,8	46,0	58,4
Kasım	47,3	52,7	181	44,9	49,5	44,7	56,3
Aralık	46,3	50,2	260	44,8	48,2	44,0	55,2

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, DPT

2002 yılında enflasyon oranında ve makroekonomik dengelerde iyileşmenin sağlanması ile Hazine ihaleleri faiz oranları da 2001 yılına göre düşüş kaydetmiştir. 2001 yılı itibarıyla yüzde 96,2 oranında gerçekleşen Hazine ihaleleri yıllık ortalama bileşik faizi 2002 yılında yüzde 63,8 düzeyine gerilemiştir. Ancak Mayıs ayına kadar yaşanan düşüş eğiliminin ardından, faizlerin tekrar yükselmesi ve Kasım ayına kadar yüksek seviyede seyretmesi, 2002 yılında Toptan Eşya Fiyat Endeksindeki (TEFE) yüzde 30,8 artış da dikkate alındığında Hazinenin borçlanma maliyetini reel olarak artırmıştır.

TABLO: II.46- 2002 Yılı Merkez Bankası Net Döviz Pozisyonu (1)

(Milyon Dolar)

	2001	2002			
	Aralık	Mart	Haziran	Eylül	Aralık
Net Döviz Pozisyonu	-11 039	-3 531	-2 817	-2 958	-2 177
- Net Dış Varlıklar	-1 668	5 365	5 836	7 780	7 879
Net Rezervler	18 419	20 035	21 893	24 728	26 319
Kredi Mek. Döv. Tevd. Hes. (-)	10 808	11 114	12 308	13 171	13 985
Diğer	-9 278	-3 556	-3 854	-3 777	-4 455
- İç Döviz Yükümlülükleri	9 371	8 896	8 653	10 738	10 056
Döviz Olarak Tak. Ed. Kamu Mvd.	2 179	2 148	2 071	4 292	3 670
Hazine Mevduatı	1 375	1 509	1 336	3 403	2 716
Bankaların Döviz Mevduatı	7 192	6 748	6 582	6 445	6 386

Kaynak: Merkez Bankası.

(1) Ayın son günü itibarıyla.

2002 yılının ilk çeyreğinde, stand-by anlaşması ile sağlanan dış kaynak girişi, bankacılık sisteminde yeniden yapılanma nedeniyle açık pozisyonlarda iyileşme, ödemeler dengesinde yaşanan olumlu gelişmeler, TL'nin değer kazanması ve ters para ikamesi gibi faktörlerin etkisiyle döviz arzında artış meydana gelmiştir. Merkez Bankası, 1 Nisan 2002 tarihinden başlamak üzere dalgalı döviz kuru rejimi ile çalışmayacak ve döviz kurunun uzun dönemli eğilimini ve doğal denge değerini bozmayacak şekilde döviz rezervlerini artırmaya yönelik günlük döviz alım ihaleleri düzenlemiştir. Söz konusu ihaleler sonucu ortaya çıkan likidite fazlalığı ise dört hafta standart vadeli TL depo alım ihaleleri ile sterilize edilmiştir. Döviz alım ihaleleri, ters para ikamesinde gözlenen duraklama, döviz piyasası işlem hacminde yaşanan daralma ve döviz fiyatlarındaki dalgalanma sonucunda Temmuz ayı başında iptal edilmiştir. TL depo alım ihaleleri, Çarşamba ve Cuma günleri olmak üzere haftada iki gün ve ihale miktarı 200 trilyon TL olarak devam etmektedir.

Merkez Bankası tarafından 29 Mart 2002 tarihinde yayımlanan Zorunlu Karşılıklar ve Umumi Disponibilite Hakkında Tebliğlerle, bankaların ayırmak zorunda oldukları karşılıklara ve umumi disponibilitelere ilişkin önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, zorunlu karşılık oranları TL yükümlülükler için yüzde 6 ve yabancı para (YP) yükümlülükler için yüzde 11 olarak belirlenirken, zorunlu karşılıklara Merkez Bankası tarafından faiz ödenmesi uygulamasına devam edilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, bu düzenleme ile bankalar ve özel finans kurumları (ÖFK) tarafından Merkez Bankasına tesis edilecek zorunlu karşılıkların kapsamı genişletilmiş ve TL ve YP zorunlu karşılıkların yüzde

3'lük kısmının iki haftalık ortalama şeklinde tutulması istenmiştir. Diğer taraftan, bankaların TL ve YP yükümlülükleri için tutmak zorunda oldukları umumi disponibiliteler oranlarında da indirimle gidilmiş, bu oranlar TL yükümlülükler için yüzde 4 ve YP yükümlülükler için yüzde 1 olarak belirlenmiştir. Bu düzenlemelerle bankaların likidite yönetimlerinde esneklik sağlanması ve kaynak maliyetlerinin düşürülmesi amaçlanmıştır.

Merkez Bankası, mali piyasalarda derinliği ve etkinliği artırmak, riske dayalı fiyatlama mekanizmalarını oluşturmak amacıyla, bankalar arası para ve döviz piyasası aracılık işlemlerinden 2 Aralık 2002 tarihine kadar tedricen çekilmiştir.

Bu düzenlemelerle Merkez Bankası, gerek döviz, gerekse Türk Lirası likidite gelişmelerinde piyasanın kendi dinamiklerini ön plana çıkartabilecek bir yapı amaçlamaktadır. Söz konusu yapının işlemesi için son borç verme mercii sıfatıyla piyasaları limitsiz olarak fonlayabileceği bir para politikası aracı olarak geç likidite penceresi uygulamasına 1 Temmuz 2002 tarihi itibarıyla başlamıştır. Geç likidite penceresi uygulaması ile bankalar 16.00-16.30 saatleri arasında teminatları karşılığında limitsiz olarak borçlanabilmekte veya Merkez Bankasına borç verebilmektedir. Bu uygulama kapsamında, 2002 yılı sonu itibarıyla borçlanma faiz oranı yüzde 61, borç verme faiz oranı yüzde 5 olmuştur.

Merkez Bankası enflasyon hedeflemesi politikası çerçevesinde gerekli teknik altyapı hazırlıklarını 2002 yılı içinde tamamlamıştır. Bu kapsamda, 2001 yılında Merkez Bankası Kanununda yapılan değişikliklerin yanı sıra kamu sektöründe disiplinin ve şeffaflığın geliştirilmesini sağlayacak Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun 28 Mart 2002 tarihi itibarıyla kabul edilmiştir.

Borçlanma ihtiyacının en uygun vade ve borçlanma aracı ile karşılanması ve kamu borç yönetiminde etkinliğin sağlanması amacıyla 2 Eylül 2002 tarihi itibarıyla piyasa yapıcılığı sistemine geçilmiştir. Bu uygulama ile kamu borçlanmasında istikrar sağlanması, devlet iç borçlanma senetleri (DİBS) birincil ve ikincil piyasasının derinleştirilmesi amaçlanmıştır.

2002 yılında Merkez Bankası bilançosunun pasif tarafında bulunan emisyon ve rezerv para artış göstermiştir. Emisyon ve rezerv para genişlemesi 2002 yılında sırasıyla yüzde 45,9 ve yüzde 33,7 oranında gerçekleşmiştir. Söz konusu büyüklükler 2001 yılında reel olarak azalırken; 2002 yılında reel olarak artış göstermiştir. Toplam bilanço içinde en büyük artış net dış varlıklar hesabında gözlenmiştir. Söz konusu artışın temel kaynağı; stand-by anlaşması çerçevesinde 7 Şubat 2002 tarihinde IMF tarafından serbest bırakılan 9,1 milyar dolar kredi diliminin kullanılmasıdır. Bu kredinin 3,7 milyar dolarlık kısmı, 2001 yılında TMSF ve kamu bankalarına ihraç edilmiş olan ve Merkez Bankası tarafından söz konusu bankaları fonlamak için repo, ters-repo yapılan dövize endeksli iç borçlanma senetlerinin erken itfa edilmesinde kullanılmıştır. Söz konusu kullanım net dış varlıklar hesabında önemli bir artış meydana getirirken net döviz pozisyonu hesabında iyileşme sağlamıştır. Diğer önemli artış ise döviz kurlarında yaşanan istikrarla beraber ters para ikamesinin başlaması sonucu döviz arz fazlalığının döviz alım ihaleleri yoluyla çekilmesinden kaynaklanmıştır.

TABLO: II.47- Merkez Bankası Vaziyeti (1)

(Trilyon TL)

	2000	2001	2002			
	Aralık	Aralık	Mart	Haziran	Eylül	Aralık
Varlıklar						
I.Net Dış Varlıklar	7 606	-2 401	7 149	9 353	12 911	13 660
II.Toplam İç Krediler	1 321	33 767	30 488	28 527	28 878	30 296
1.Kamu Sektörüne Açılan Krd.	821	32 921	29 863	29 274	29 763	31 181
- Değerleme Hesabı	-869	80	-327	-1 511	-1 650	-1 148
- DİBS	1 515	19 015	22 127	20 207	20 373	21 500
- Döviz Endeksli DİBS	-	13 768	7 782	9 328	9 565	9 742
2.Bankalara Açılan Krediler	500	766	761	764	766	263
III.Diğer Kalemler (Net)	-2 445	-8 008	-9 941	-5 175	-5 314	-7 257
IV.Net İç Varlıklar(II+III)	-1 124	25 759	20 547	23 352	23 564	23 040
V. Toplam Varlıklar(I+IV)	6 482	23 358	27 696	32 705	36 475	36 699
Yükümlülükler						
Emisyon	3 773	5 283	5 563	6 592	6 938	7 636
I.Rezerv Para	5 949	7 976	8 621	9 139	10 759	10 668
- Açık Piy. İşlemlerinden Borçlar	-5 219	1 244	6 214	8 855	6 779	9 579
II.Parasal Taban	730	9 220	14 835	17 794	17 538	20 247
- Kamu Mevduatı	249	648	1 007	1 043	1 286	272
III.Merkez Bankası Parası	979	9 868	15 842	18 837	18 824	20 519
- Döviz Mevduatı	1 208	3 138	2 862	3 319	7 050	5 460
IV.TL Yükümlülükler	2 134	13 005	18 804	22 155	25 874	25 980
- Bankaların Döviz Mevduatları	4 295	10 353	8 992	10 549	10 601	10 720
V.Toplam İç Yükümlülükler	6 482	23 358	27 696	32 705	36 475	36 699

Kaynak: Merkez Bankası.

(1) Ayın son günü itibarıyla.

Dar tanımlı para arzı M1, 2002 yılında yüzde 28,8 oranında artış göstermiştir. Aynı dönem için geniş tanımlı M2 ve M2Y para arzlarının artış oranları sırasıyla yüzde 30,3 ve yüzde 28,2 oranında gerçekleşmiştir. 2002 yılı için TEFE endeksindeki artışın yüzde 30,8 oranında gerçekleştiği göz önüne alındığında, M1, M2 ve M2Y para arzlarının reel olarak azalış gösterdiği gözlenmiştir.

TABLO: II.48- Başlıca Parasal Büyüklükler(1)

(Trilyon TL)

	2000	2001	2002			
	Aralık	Aralık	Mart	Haziran	Eylül	Aralık
Emisyon Hacmi	3 772	5 329	5 563	6 592	6 933	7 707
Para Arzı (M1)	8 210	11 073	11 486	12 871	13 707	14 259
Para Arzı (M2)	32 813	46 986	50 104	53 345	55 882	61 195
Para Arzı (M2Y)	57 167	104 133	103 335	117 240	125 409	133 450
Merkez Bankası Kredileri (Dolaysız)	1,7	0	0	0	0	0
Mevduat Bank. Yurt içi Krd.	25 689	31 249	30 911	30 610	30 318	31 845
- Tüketici Kredileri	4 619	2 323	2 077	2 337	2 499	2 902
KYB Yurt içi Kredileri (2)	1 584	2 798	2 510	2 808	3 046	3 064
Net Yurt içi Kredi Hacmi	27 275	34 047	33 421	33 418	33 364	34 910
Toplam Mevduat	56 745	102 069	100 451	113 444	121 529	128 549
- TL. Mevduat	30 854	44 922	47 221	49 548	52 003	56 294
- Döviz Tevdiat Hesapları	25 891	57 147	53 230	63 896	69 526	72 255

Kaynak: Merkez Bankası.

(1) Emisyon hacmi ayın son günü, diğer büyüklükler ayın son cuma günü itibarıyla.

(2) Kalkınma ve Yatırım Bankaları.

B. BANKACILIK SİSTEMİ

2001 yılı Mayıs ayında uygulamaya konulan bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı çerçevesinde; kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması, TMSF bünyesindeki bankaların en kısa sürede çözüme kavuşturulması, yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankalara sağlıklı bir yapı kazandırılması, bankacılık sektöründe gözetim ve denetim artırılarak daha etkin ve rekabetçi bir yapının oluşturulması amaçlanmıştır.

Programın; banka birleşmelerini, devirlerini ve tasfiyelerini öngörmesi sonucu, finansal krizlerle zayıflayan bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka sayısı 1999 ve 2000 yıllarındaki seviyesine göre büyük bir azalma göstermiştir. Nitekim, 1999 yılında 81 olan banka sayısı 2000 yılında 79'a, 2001 yılında 61'e, 2002 yıl sonu itibarıyla 54'e gerilemiştir.

Finansal açıdan yeniden yapılandırma çerçevesinde ilk olarak, kamu bankalarının görev zararları alacakları tasfiye edilmiş ve söz konusu bankalara bütçede kaynağı olmayan herhangi bir görev verilemeyeceği hükmü getirilmiştir. Görev zararı alacaklarının tasfiyesi, Hazine tarafından 2001 yılı içinde kamu bankalarına 23 katrilyon TL tutarında özel tertip devlet tahvili verilmesi suretiyle gerçekleştirilmiştir. 2001 yılında ayrıca kamu bankalarına, sermayelerini güçlendirmek için nakit olarak 326 trilyon TL ve nakit dışı kağıt yoluyla da 3,2 katrilyon TL ek destek sağlanmıştır. Emlak Bankasının Ziraat Bankasına devri sırasında ortaya çıkan zarar için verilen 1,7 katrilyon TL'lik özel tertip tahvil ile birlikte kamu bankalarına aktarılan kaynak tutarı 28,7 katrilyon TL'ye ulaşmıştır. Yapılan kaynak aktarımları sonucu kamu bankalarının ödenmiş sermaye tutarı 2000 yılında 476 trilyon TL iken, 2002 Eylül döneminde 3,4 katrilyon TL'ye, öz kaynakları ise aynı dönemlerde 713 trilyon TL'den 5 katrilyon TL'ye yükselmiştir.

Sermaye aktarımı nedeniyle kamu bankalarının sermaye yeterlilik rasyolarında 2001 yılında önemli oranda iyileşmeler gerçekleşmiştir. Ayrıca, 2002 yılında bankalar üzerinde denetimin ve bilançolarda şeffaflığın artması nedeniyle, hem tahsili gecikmiş alacaklarda, hem de gerekli karşılıkların ayrılmasında kamu bankaları ihtiyatlı bir uygulama içine girmişlerdir. Nitekim, 2000 yılı sonunda kamu bankalarının takipteki alacakları 1.017 trilyon TL ve bu alacaklar için ayrılan karşılıklar 296 trilyon TL iken, 2002 yılı Eylül ayı itibarıyla takipteki alacaklar 3.663 trilyon TL'ye, ayrılan karşılıklar ise 2.957 trilyon TL'ye yükselmiştir.

Ortak yönetim kurulu tarafından yönetilen ve özelleştirmeye hazırlanan kamu bankalarının finansal açıdan yeniden yapılandırılmaları 2002 yılında sonuçlandırılmış, operasyonel açıdan yeniden yapılandırma alanında da önemli adımlar atılmıştır. Nitekim, 2000 yılı sonu itibarıyla 2.494 olan şube sayısı 2002 yılı Eylül ayı itibarıyla 1.687'ye gerilemiş, personel sayısı 61.601 iken, 30.896'ya indirilmiştir.

TMSF bankalarının yeniden yapılandırılması; bu bankaların satış, birleşme, devir veya tasfiye yollarından biriyle çözümlenmesi, finansal yeniden yapılandırma, operasyonel yeniden yapılandırma ve sorunlu varlıkların çözümü adımlarından oluşmaktadır.

TABLO: II.49- TMSF Bünyesine Devredilen Bankalar (1)

Devralınan Bankalar		Geçiş Bankaları	Satışı Gerçekleşen Bankalar	Tasfiye Edilen Bankalar	Mevcut Bankalar
Türk Ticaret Bankası	Demirbank	Etibank	Bank Ekspres	Etibank	Bayındırbank
Bank Ekspres	Ulusal Bank	Interbank	Sümerbank	İktisat Bankası	Pamukbank
Interbank	İktisat Bankası	Esbank	Demirbank	Kentbank	
Egebank	Sitebank		Sitebank	EGS Bank	
Yurtbank	Tarişbank	Sümerbank	Tarişbank	Toprakbank	
Sümerbank	Bayındırbank	Egebank		Türk Ticaret Bankası	
Esbank	Kentbank	Yurtbank			
Yaşarbank	EGS Bank	Yaşarbank			
Etibank	Toprakbank	Bank Kapital			
Bank Kapital	Pamukbank	Ulusal Bank			

Kaynak: TBB, DPT.

(1) Bayındırbank altında birleştirilip lisansı iptal edilen bankalar da tasfiye edilenler kısmında gösterilmiştir. Tarişbank, Denizbank'a devredildiği için satılan bankalar grubunda gösterilmiştir.

Son 5 yılda TMSF bünyesine 20 sorunlu banka devralınmıştır. Bunlardan 7'si birleştirmek suretiyle, 5 banka satış, 6 banka ise bankacılık izninin iptali yoluyla çözüme kavuşturulmuştur. Halen Fon bünyesinde 2 banka bulunmaktadır. Bayındırbank varlık yönetimi fonksiyonunu yerine getiren geçiş bankası olarak tutulmaktadır. Fon bünyesindeki diğer banka olan Pamukbank, hukuki sürecin tamamlanmasından sonra yeniden satışa çıkarılmıştır.

Fon bünyesine alınan bankaların mali bünyelerinin güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılması ve yükümlülüklerinin devri için ihtiyaç duyulan kaynaklar, Hazine Müsteşarlığınca Fona ikrazen ihraç edilen özel tertip tahviller, Merkez Bankasından kullanılan avanslar ve Fonun kendi kaynaklarından karşılanmıştır. Döviz cinsinden ve dövize endeksli olarak ihraç edilen senetler 31 Ağustos 2002 tarihindeki kur ile TL'ye dönüştürüldüğünde, Hazinenin TMSF'ye ihraç ettiği özel tertip tahvillerin ilk ihraç değerleri üzerinden anapara tutarı 27,5 katrilyon TL'dir. TL cinsinden ihraçlar dolara çevrildiğinde ise söz konusu ihraç tutarı 16,9 milyar dolar seviyesindedir. Hazineden sağlanan kaynakların önemli bir bölümü kısa vadeli yükümlülüklerin tasfiyesi, bazı yükümlülüklerin nakden ödenmesi ve mevduatların devrinde kullanılmıştır.

Operasyonel yapılandırılması çalışmaları kapsamında devir tarihi itibarıyla 1.815 olan TMSF bankaları şube sayısı 2002 yılı sonunda 342'ye indirilmiştir. TMSF bankalarının personel sayısı 37.889'dan 2002 yılı sonu itibarıyla 7.928'e düşürülmüştür.

Özel bankaların yeniden yapılandırma çalışmaları çerçevesinde ise söz konusu bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi, sorunlu kredilerinin çözülmesi, açık döviz pozisyonlarının kapatılması ve devir ve birleşmelerin özendirilmesi konularında adımlar atılmıştır. Bu çerçevede, sermaye yetersizliği sorununu çözmek üzere banka sahipleri ve hissedarlardan takvime bağlı taahhüt mektupları alınmış ve 31 Aralık 2001 tarihi itibarıyla 2,2 katrilyon TL tutarında sermaye aktarmaları sağlanmıştır. Benzer eğilim 2002 yılında da devam etmiş ve Ağustos ayı itibarıyla 632 trilyon TL tutarında sermaye artışı gerçekleştirilmiştir.

2001 yılı Haziran ayında Hazine tarafından gerçekleştirilen iç borç takas işlemi ve krizlerden sonra bankaların daha ihtiyatlı davranmalarının etkisiyle özel bankaların açık döviz pozisyonları 2002 yılında önemli ölçüde azaltılmıştır. Nitekim, program öncesi dönem olan 2000 yıl sonunda 9 milyar dolar olan özel bankaların açık pozisyonları, 18 Ocak 2002 tarihi itibarıyla 1,3 milyar dolara, 11 Ekim 2002 tarihi itibarıyla da 199 milyon dolara düşmüştür.

2002 yılında temel olarak bankacılık sisteminin güçlü bir yapıya kavuşmasını sağlayacak sermaye desteği sürecinin gerçekleşmesini, sorunlu varlıkların çözümünü ve reel sektörün yeniden canlandırılmasını amaçlayan finansal yeniden yapılandırma (İstanbul yaklaşımı) ve varlık yönetim şirketi mekanizmalarının hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. Bu yeni mekanizmalara ilişkin düzenlemeleri içeren 4743 sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun 31 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

İstanbul yaklaşımı kapsamında, mali kurumlarla reel sektör arasında anlaşmaların çerçevesini çizmek üzere Türkiye Bankalar Birliği tarafından finansal yeniden yapılandırma çerçeve anlaşması açıklanmıştır. Bu anlaşma ile; finansal darboğaz yaşamakta olup, yeniden yapılandırılmaları halinde yaşamaları mümkün olan ve katma değer yaratabilecek mal ve hizmet üreten gerçek ve tüzel kişi borçlulara, faaliyetlerini verimli bir şekilde sürdürebilecekleri bir ortamın sağlanması amaçlanmıştır.

Finansal yeniden yapılandırma çerçeve anlaşmasını 25 banka, 17 banka dışı mali kurum, tasfiye halindeki Emlak Bankası ve TMSF imzalamıştır. 2002 yılı Temmuz-Aralık döneminde toplam 211 firma anlaşma çerçevesine alınmış, bu firmaların 84 tanesi ile finansal yeniden yapılandırma anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmalarla 3,3 milyar dolarlık kredi borcu yeniden yapılandırılmıştır.

Yine 4743 sayılı Kanunla, bankaların tahsili gecikmiş alacaklarını çözüme kavuşturmak ve donmuş alacaklarının tahsilini sağlamak amacıyla vergi kolaylıkları da getirilerek varlık yönetim şirketlerinin kurulmasına olanak tanınmıştır. Varlık yönetim şirketlerinin temel amacı, bankaların alacaklarının hızlı bir şekilde tahsil edilmesi ve en yüksek geri dönüşün sağlanmasıdır. Bu çerçevede, TMSF'nin yüzde 20 oranında varlık yönetim şirketlerine ortak olabilmesine imkan veren, 1 Ekim 2002 tarihinde, Varlık Yönetim Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik yayımlanmıştır. Söz konusu Yönetmelik ile varlık yönetim şirketlerinin yapısı, kurucularda aranacak özellikler, şirketin faaliyet alanları ve şirketin tasfiye durumu konularının çerçevesi çizilmiştir.

4389 sayılı Bankalar Kanununa 4743 sayılı Kanun ile eklenen geçici 4. madde uyarınca Program kapsamındaki 25 özel banka nezdinde üçlü denetimler yapılarak söz konusu bankaların 31 Aralık 2001 tarihi itibarıyla gerçek mali durumunu ortaya koyan standart raporlar hazırlanmıştır. Söz konusu raporlara göre, nakit sermaye artışı, sorunlu kredilere ayrılan karşılıkların düzeltilmesi, piyasa riskinde ve menkul kıymetlerin değerlendirilmesinde meydana gelen olumlu gelişmelerin etkisiyle sadece Vakıflar Bankası, Pamukbank ve Şekerbank olmak üzere 3 bankanın sermaye ihtiyaçları bulunduğu tespit edilmiştir. Denetim sonucu bankacılık sektörü sermaye yeterlilik oranı ortalamasının 2001 yıl sonu itibarıyla yüzde 14,8 seviyesinde olduğu ortaya çıkmıştır. Güvenli bir bankacılık sektörü için gerekli sermaye yeterlilik oranının yüzde 8 olarak kabul edildiği göz önünde bulundurulduğunda sermaye yeterlilik oranı ortalamasının standartların üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Denetim sonucu sermaye yeterlilik oranını tutturamayan bankalardan

ikisinin sermayeye ilişkin sorunları çözülmüş ve diğer banka da Fona devredilerek satış işlemleri başlatılmıştır.

Türkiye Bankalar Birliğinin 2002 yılı Eylül sonu itibarıyla enflasyon muhasebesine göre düzenlenmiş banka bilançoları değerlendirildiğinde, Türkiye'de faaliyet gösteren ticari bankaların toplam aktiflerinin 2001 yıl sonuna göre yüzde 19,5 oranında artarak 192,6 katrilyon TL'ye ulaştığı görülmektedir. Toplam aktifler dolar bazında 2001 yıl sonuna göre yüzde 4,3 oranında artarak 116,8 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.

TABLO: II.50- Ticaret Bankalarının Bilançolarına Ait Bazı Büyüklükler

Bilanço Kalemleri	(Trilyon TL)		(Milyon Dolar)		(Yüzde Artış)	
	2001	2002 Eylül	2001	2002 Eylül	TL bazında 2002 Eylül/2001	\$ bazında 2002 Eylül/2001
Mevduat	116 647	135 983	81 029	82 480	16,6	1,8
-TL	51 408	59 830	35 711	36 290	16,4	1,6
-YP	65 239	76 153	45 318	46 191	16,7	1,9
Mevduat Dışı Kaynaklar	22 358	27 286	15 531	16 551	22,0	6,6
-İnterbank ve Repo İşl. Fonlar	3 966	8 776	2 755	5 323	121,3	93,2
-Yurt Dışından Kullanılan Krediler	12 994	12 116	9 026	7 349	-6,8	-18,6
Öz Kaynaklar	12 891	15 887	8 955	9 636	23,2	7,6
Kar	568	1 896	394	1 150	234,1	191,7
Net Kar/Zarar	-10 783	-1 119	-7 490	-679	-89,6	-90,9
Krediler	31 757	40 891	22 060	24 802	28,8	12,4
-Tahsili Gec.Alacaklar(Brüt)	13 481	13 767	9 365	8 350	2,1	-10,8
Menkul Değerler	16 711	22 107	11 609	13 409	32,3	15,5
Diğer Aktif	13 717	17 227	9 528	10 449	25,6	9,7
Bilanço Toplamı	161 187	192 610	111 969	116 828	19,5	4,3
Nazım Hesaplar	84 983	94 495	59 034	57 316	11,2	-2,9
Gelir-Gider						
Faiz Gelirleri(Net)	9 640	6 155	6 697	3 733	-36,2	-44,2
Faiz Dışı Gelirler(Net)	-16 463	-5 093	-11 436	-3 089	-69,1	-73,0

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği.

Ticari bankalar mevduatlarının toplam pasifler içindeki payı 2001 yıl sonunda yüzde 72,4 iken, 2002 yılı Eylül ayı itibarıyla yüzde 70,6 seviyesine gerilemiştir. Bu gerilemede, hem TL hem de YP mevduatların toplam kaynak içindeki payının azalması etkili olmuştur. Nitekim, 2001 yılında toplam pasifler içinde TL mevduatların payı yüzde 31,9, YP mevduatların payı yüzde 40,5 iken; 2002 yılı Eylül ayında TL mevduatların payı yüzde 31,1, YP mevduatların payı yüzde 39,5 olarak gerçekleşmiştir.

Mevduatların kompozisyonunda, 2002 yılının üçüncü çeyreği itibarıyla YP mevduatların ağırlığı devam etmektedir. Nitekim, 2001 yıl sonunda YP mevduatların toplam mevduatlara oranı yüzde 55,9 olup, 2002 yılı Eylül ayında bu oran yüzde 56 olarak gerçekleşmiştir.

Bankaların mevduat dışı kaynaklarının toplam kaynaklara oranı 2001 yılında yüzde 13,9 seviyesinde iken, 2002 yılı Eylül ayında yüzde 14,2 seviyesine çıkmıştır. Söz konusu hesabın alt kalemlerinden olan interbank ve repo işlemlerinden sağlanan fonlar hesabının mevduat dışı kaynaklar içindeki payı 2001 yıl sonundaki yüzde 17,7 seviyesinden 2002 yılı Eylül ayı itibarıyla yüzde 32,2 seviyesine çıktığı görülmektedir. Bu gelişmede bankaların repo işlemlerine konu olan menkul kıymetlerin 2002 yılı Şubat ayından itibaren bilanço içine alınarak söz konusu hesapta takip edilmesi etkili olmuştur. Diğer bir alt kalem olan bankaların yurt dışı kredi kullanımlarının mevduat dışı kaynaklar içindeki payı ise, kur riski ve fon maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle, 2001 yılındaki yüzde 58,1 seviyesinden, 2002 yılı Eylül ayı itibarıyla yüzde 44,4 seviyesine düşmüştür.

Ticari banka kredilerinin toplam aktif içindeki payı 2001 yılında yüzde 19,7 iken, ağırlıklı olarak özel sermayeli bankaların etkisiyle, 2002 yılı Eylül ayı itibarıyla yüzde 21,2 olarak gerçekleşmiştir. Böylece, 2002 yılının 9 aylık döneminde ticari banka kredilerinde canlanma olduğu gözlenmektedir. Bu artışın büyük ölçüde tüketici kredileri ve kredi kartlarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Takipteki kredilerin toplam kredilere oranı ise; aynı dönemde, özel sermayeli bankalar ve TMSF bankalarının etkisiyle, yüzde 42,5 seviyesinden yüzde 33,7 seviyesine gerilemiştir. 2002 yılı içinde bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma programı kapsamında etkin denetimlerin yapılması ve karşılıklar kararnamesinin yeniden düzenlenmesi takipteki kredilerin artışını sınırlandırmıştır. Gruplar bazında incelendiğinde; takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payının kamu bankalarında 2001 yıl sonunda yüzde 55,7 iken, 2002 yılı Eylül ayında yüzde 59,7'ye yükseldiği görülmektedir. Buna karşılık, söz konusu oran aynı dönemde, özel sermayeli ticari bankalarda yüzde 36,4'ten yüzde 22,3'e, TMSF bankalarında yüzde 209,1'den yüzde 182'ye, yabancı bankalarda yüzde 5,4'ten yüzde 4,8'e gerilemiştir.

TABLO: II.51- Bankacılık Sisteminin Mali Yapısı

	(Yüzde)									
	Kamu		Özel		Yabancı		TMSF		Toplam	
	2001	2002 Eylül	2001	2002 Eylül	2001	2002 Eylül	2001	2002 Eylül	2001	2002 Eylül
PASİF YAPISI										
Mevduat/Toplam Kaynaklar	70,0	71,9	74,3	70,2	46,4	53,8	85,5	76,2	72,4	70,6
-TL. Mevduat/Toplam Kaynaklar	44,5	46,5	24,9	21,7	10,3	13,6	50,1	41,5	31,9	31,1
Mevd.Dışı Kayn/ Top. Kayn	16,1	14,4	12,8	13,2	20,5	16,8	4,6	20,5	13,9	14,2
(Öz Kaynak+Kar)/Toplam Kayn.	8,8	8,9	7,8	10,9	22,2	21,4	-0,3	-12,0	8,3	9,2
Kar/Öz Kaynaklar	0,0	10,6	6,0	11,1	13,6	6,2	0,0	-4,5	4,4	11,9
AKTİF YAPISI										
Krediler/Toplam Kaynaklar	14,8	12,0	22,8	27,2	26,0	32,0	8,0	11,2	19,7	21,2
-Takipteki Kred./Toplam Kred.	55,7	59,7	36,4	22,3	5,7	4,8	209,1	182,0	42,5	33,7
Likit Varlıklar / Toplam Kayn.	21,2	21,8	36,2	30,4	43,9	39,6	72,0	45,4	32,7	28,6
Donuk Varlıklar/Toplam Kayn.	54,9	55,6	33,1	34,5	19,8	23,0	8,2	31,8	39,1	41,2
Diğer Aktif/Toplam Kaynaklar	9,1	10,5	7,9	7,9	10,3	5,4	11,7	11,5	8,5	8,9
GELİR TABLOSU										
Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri	142,2	131,7	151,5	154,1	193,9	227,7	72,0	115,4	145,4	141,0
NAZIM HESAPLAR										
Bilanço Dışı İşlem/Toplam Aktif	22,5	15,3	59,6	65,1	169,2	137,5	117,3	41,8	52,7	49,1

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği.

Bankacılık sektöründe donuk aktiflerin toplam kaynaklar içindeki payı 2001 yılında yüzde 39,1 iken, 2002 yılı Eylül ayında yüzde 41,2'ye yükselmiştir. Donuk aktiflerdeki bu artış, bağlı menkul değerlerdeki artıştan kaynaklanmaktadır.

2002 yılı Eylül ayında 2001 yıl sonuna göre likit aktiflerin toplam aktifler içindeki payı yüzde 32,7'den yüzde 28,6'ya gerilemiştir. Bu gerilemede, menkul değerler cüzdanının artmasına karşılık, bankaların likit kalma tercihlerinin düşmesine bağlı olarak özellikle özel sermayeli bankaların nakit değerler ve bankalar hesabındaki azalış etkili olmuştur.

2002 yılında repo işlemlerinin nazım hesaplar kaleminden çıkarılarak bilanço içinde gösterilmesi ve döviz ve faiz haddiyle ilgili işlemlerin azalmasının etkisiyle, bankaların bilanço dışı işlemlerinin toplam aktiflere oranı 2001 yılında yüzde 52,7 olup, 2002 yılı Eylül ayı itibarıyla yüzde 49,1'e gerilemiştir.

2001 yılında önemli ölçüde zarar eden ticari bankaların zararları, mevduata ödenen faizin ve kurdan kaynaklanan zararların azalması sonucu 2002 yılı Eylül ayında gerilemiştir. Nitekim, ticari bankaların 2001 yılında 7,5 milyar dolar olan zararları, 2002 yılı Eylül ayı itibarıyla 679 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. Bu gelişmede, özel bankaların 5,1 milyar dolar zarardan 353 milyon dolar kara geçmesi önemli ölçüde etkili olmuştur.

Bankacılık sektöründe karın öz kaynaklara oranı artmış, 2001 yılında yüzde 4,4 olan söz konusu oran, 2002 yılı Eylül ayında yüzde 11,9 seviyesine yükselmiştir. Öz kaynaklarda yaşanan iyileşmenin de etkisiyle bankacılık sektöründe öz kaynaklar ve kar toplamının toplam kaynaklara oranı bir önceki yıl sonuna göre 0,9 puan artış göstererek, 2002 yılı Eylül ayında yüzde 9,2 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO: II.52- Ticaret Bankaları Net Kar Zarar

(Milyon Dolar)

	2001		2002	
	IV	I	II	III
Ticaret Bankaları	-7 490	613	-469	-679
Kamu	-1 111	61	-57	340
Özel	-5 128	336	382	353
TMSF	-1 274	182	-808	-1 414
Yabancı Bankalar	23	34	15	43

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği.

2002 yılı Eylül ayında 2001 yıl sonuna göre, toplam ticari banka aktifleri içinde kamusal sermayeli bankaların payı yüzde 33,6'dan yüzde 34,1'e, TMSF'ye devredilen bankaların payı yüzde 3,6'dan yüzde 5,9'a yükselmiştir. Buna karşılık, özel sermayeli bankaların payı ise yüzde 59,6'dan yüzde 56,9'a düşmüştür. Özel bankaların payındaki azalış, Pamukbankın 2002 yılı Haziran ayında TMSF'na devredilmesinden kaynaklanmaktadır.

Bankacılık sektöründe gözetim ve denetim çerçevesinin güçlendirilmesi ve sektörde etkinliğin artırılması amacıyla önemli düzenlemeler getirilmiştir.

4672 sayılı Bankalar Kanununda yapılan değişikliklerle, 2009 yılına kadar geçiş süreci tanınarak bankaların mali kurumlar dışındaki bir ortaklığa iştirakleri kendi öz kaynaklarının yüzde 15'i, bu iştiraklerin toplam tutarı ise banka öz kaynaklarının yüzde 60'ı ile sınırlı tutulmuş, 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren vadeli işlem, opsiyon sözleşmesi ve benzer diğer türev ürünler kredi tanımına dahil edilmiş, özel karşılıkların kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider sayılması konusuna açıklık getirilmiştir.

4743 sayılı Kanunla, kamu bankalarında özel hukuk hükümlerine tabi olmayan personel çalıştırılmayacağına ve kamu bankalarında çalışan personelin emekliliğe teşvik edilmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte 31 Ocak 2002 tarihinde değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik, öz kaynak tanımı değiştirilerek genel kredi karşılığının netleştirme yapılmaksızın katkı sermayeye ilave edilmesi sağlanmış ve sermayeden indirilecek değerlere tüm mali kurumlara yapılan sermaye katılımları dahil edilmiştir. Böylece sistemde tek bir öz kaynak tanımı kullanılması sağlanarak bu konuda uluslar arası düzenlemelere uyum sağlanmıştır.

31 Ocak 2002 tarihinde, YP Net Genel Pozisyon/Öz kaynak Standart Oranının Bankalarca Konsolide ve Konsolide Olmayan Bazda Hesaplanmasına ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik yayımlanmıştır. Buna göre net genel pozisyon açıklarının belirtilen sınırı aşan kısmının disponibilitate uygulamasında taahhüt olarak dikkate alınması uygulaması kaldırılmıştır.

31 Ocak 2002 tarihinde yayımlanan bir genelge ile, 30 Haziran 2001 tarihinde yayımlanan Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmeliğin, kredilerin ve diğer alacakların yeniden yapılandırılması ve yeni bir itfa planına bağlanmasına ilişkin esas ve usuller hakkındaki hükümleri değiştirilmiştir.

13 Aralık 2001 ve 31 Ocak 2002 tarihlerinde Bankalarca Uygulanacak Muhasebe Standartları, Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesinde 1 Şubat 2002 tarihinden geçerli olmak üzere değişiklikler yapılmıştır. Bu düzenlemelerle repo ve ters-repo işlemlerinin muhasebeleştirilmesi uluslar arası standartlara uygun hale getirilmiştir.

31 Ocak 2002 tarihinde Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelikte bankaların sermaye yeterliliğine ilişkin ilave düzenlemeler getirilmiştir.

Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik 31 Ocak 2002 tarihinde yayımlanarak, bağımsız denetim yapılırken uyulacak ilke ve esasların uluslararası denetim standartları ile uyumu daha detaylı bir şekilde yeniden düzenlenmiştir.

4743 sayılı Kanunun Geçici 4. maddesi kapsamında gerçekleştirilecek devlet katkılı sermaye artırımının usul ve esasları, 1 Şubat 2002 tarihinde çıkartılan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programının Uygulama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelikte netleştirilmiştir.

1 Şubat 2002 tarihinde BDDK tarafından 4389 sayılı Bankalar Kanununun Geçici 4 üncü Maddesi Uyarınca Yapılacak Özel Bağımsız Denetimin Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik yayımlanmıştır.

7 Mart 2002 tarihinde Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte değişiklik gerçekleştirilerek söz konusu kurumların sermaye yeterliliğinin hesaplanmasında dikkate alınacak hususlar bankalarla paralel hale getirilmiştir.

Bankaların hesap ve kayıt düzeninde saydamlık ve yeknesaklığın sağlanması, işlemlerin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde muhasebeleştirilmesi, mali tabloların zamanında doğru bir şekilde hazırlanması, bağımsız denetime tabi tutulması, raporlanması ve yayımlanmasını belirleyen Muhasebe Uygulama Yönetmeliği 21 Haziran 2002 tarihinde yayımlanmıştır. Bu yönetmelik ile bankaların 2002 yılı sonu bilançolarının uluslararası muhasebe standartlarına uygun bir biçimde hazırlanması hedeflenmiştir.

18 Eylül 2002 tarihinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Yönetmeliğinde değişiklikler yapan Yönetmelikle TMSF bünyesinde ikinci bir tahsilat dairesi kurulmuştur.

TABLO: II.53- Mali Varlıklar

	Trilyon TL.		Yüzde Pay		Yüzde Artış
	2001	2002 (1)	2001	2002 (1)	2002(1)/ 2001
Mevduat	104 916	115 153	44,0	45,2	9,8
Türk Lirası	44 518	49 688	18,7	19,5	11,6
- Tasarruf Mevduatı	27 366	30 981	11,5	12,2	13,2
- Diğer	17 152	18 707	7,2	7,3	9,1
Döviz Tevdiat Hesapları	60 398	65 465	25,3	25,7	8,4
Menkul Kıymetler	133 447	139 657	56,0	54,8	4,7
Kamu	122 930	127 557	51,6	50,1	3,8
- Hazine Bonosu	20 029	28 011	8,4	11,0	39,9
- Devlet Tahvili	102 170	98 819	42,9	38,8	-3,3
- Diğer	731	727	0,3	0,3	-0,5
Özel	10 517	12 100	4,4	4,7	15,1
- Hisse Senedi	10 516	12 100	4,4	4,7	15,1
- Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	0	0	0,0	0,0	0,0
- Diğer	1	0	0,0	0,0	-100,0
Toplam	238 363	254 810	100,0	100,0	6,9
TOPLAM MALİ VARLIKLAR/GSMH	135,1	114,7			
M2 / GSMH	26,6	24,0			
M2Y / GSMH	59,0	52,8			

Kaynak: SPK, Merkez Bankası, DPT.

(1) Haziran sonu itibarıyla

C. SERMAYE PİYASASI

Ekonomide yaşanan daralma sonrası büyük değer kaybına uğrayan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Ulusal-100 Bileşik Endeksi, 2001 yılı Eylül ayında 7.625 seviyesine kadar düşmüş ve Ekim ayında başladığı yükseliş trendini Aralık ayına kadar

sürdürmüştür. 2001 yılı Aralık ayında 13.783 puan seviyesinden kapanan endeks 2002 yılı Eylül ayında 8843 puan seviyesine inmiştir. 2002 yılı sonu itibarıyla 10.370 puan düzeyinden kapanan endeks, bir önceki yıla göre yüzde 24,8 değer kaybetmiştir. Dolar bazında ise bir önceki yıla göre yüzde 33,8 oranında değer kaybeden endeks, 369,2 puan düzeyine gerilemiştir. 2001 yılında 93,2 katrilyon TL düzeyinde olan İMKB hisse senetleri piyasası işlem hacmi yüzde 12,9 oranında artarak, 2002 yılında 105,1 katrilyon TL seviyesinde gerçekleşmiştir.

TABLO: II.54- Menkul Kıymetler Borsalarında Çeşitli Göstergeler

YILLAR	İMKB Endeksi		Hisse Senetleri Piyasası		Kamu Menk. Kıymetleri		Repo-Ters Repo Piyas.	
	Bileşik	Dolar	Kesin Alım-Satım					
	Endeks	Bazında	İşlem Hacmi (1)		İşlem Hacmi		İşlem Hacmi	
	(Ocak 1986=100)		(Trilyon TL)	(Milyar \$)	(Trilyon TL)	(Milyar \$)	(Trilyon TL)	(Milyar \$)
1999	15 029	1 654	36 877	84,0	35 430	83,8	250 723	589,3
2000	9 437	818	111 165	181,9	166 336	262,9	554 121	886,7
2001	13 783	558	93 119	80,4	39 776	37,3	696 338	627,2
2002	10 370	369	105 132	69,9	102 094	67,3	736 423	480,7
Yıllık Değişim (Yüzde)								
2000	-37,2	-50,6	201,4	116,5	369,5	213,6	121,0	50,5
2001	46,1	-31,8	-16,2	-55,8	-76,1	-85,8	25,7	-29,3
2002	-24,8	-33,8	12,9	-12,9	156,7	80,3	-5,8	-23,4

Kaynak: İMKB.

(1) Toplam Pazar.

(2) Kesin Alım-Satım Pazarı.

İMKB bünyesindeki repo-ters repo piyasasında 2001 yılında 696,4 katrilyon TL olan işlem hacmi, 2002 yılında yüzde 5,8 oranında artarak 736,4 katrilyon TL'ye yükselmiştir.

İMKB bünyesindeki ikincil piyasalardan kamu menkul kıymetleri kesin alım-satım pazarındaki işlem hacmi ise 2001 yılında 39,8 katrilyon TL iken, 2002 yılında yüzde 156,7 oranında artarak 102,1 katrilyon TL'ye ulaşmıştır.

D. SİĞORTACILIK

2001 yılında Türkiye'de 61'i sigorta ve 4'ü reasürans şirketi olmak üzere toplam 65 şirket sigortacılık alanında faaliyet göstermiştir. Sigorta şirketlerinin 2001 yılı sonu itibarıyla yurt içi direkt prim üretimi bir önceki yıla göre yüzde 41,1 oranında artarak 2,5 katrilyon TL seviyesinde gerçekleşmiştir. Prim üretimindeki artış, TEFE'deki yüzde 88,6 oranındaki artışın gerisinde kalmıştır. 2000 yılında 27,1 milyon TL seviyesinde olan kişi başına ödenen sigorta primi, 2001 yılında, 36,2 milyon TL'ye yükselmekle birlikte, ABD doları bazında reel olarak 1998 yılı seviyesinin de altında kalmış ve 25,1 dolar olarak gerçekleşmiştir.

TABLO: II.55- Türk Sigortacılık Sistemi

(Trilyon TL)

Sigorta Dalları	Alınan Primler	
	2000	2001
Yangın	255,8	440,3
Nakliyat	70,3	107,5
Kaza	860,2	1 035,9
Makine-Montaj	67,1	120,6
Tarım	6,5	8,5
Sağlık	188,8	271,6
Diğer	-	-
Hayat	326,2	459,4
Toplam	1 774,9	2 503,8

Kaynak: Hazine, Sigorta Denetleme Kurulu.

2001 yılında makine-montaj, yangın, nakliyat ve sağlık sigortalarının toplam prim üretimi içindeki payları artarken, kaza, tarım ve hayat sigortalarının payları düşmüştür.

Sigorta dallarında ödenen tazminat tutarları bir önceki yıla göre yüzde 51,1 oranında gerçekleşerek üretilen prim artışının üzerinde bir artış göstermiştir. Yangın, nakliyat, kaza, tarım ve sağlık dalları dışındaki alanlara ait tazminatların toplam tazminat içindeki payları bir önceki yıla göre artmıştır.

27.9.2000–31.12.2001 tarihleri arasında zorunlu deprem sigortası alanında 2.444.512 adet poliçe satılmış, 16.235.786 konuttan yüzde 15,1'i sigorta kapsamına alınmıştır. Sigorta kapsamına alınan konutlar için 58,5 trilyon TL tutarında prim tahakkuk ettirilmiş, 36 katrilyon TL tutarında teminat verilmiştir. Doğal Afet Sigorta Kurumu (DASK) tarafından bu alanda ödenen tazminatların toplamı 2001 yılı sonu itibarıyla 134,4 milyar TL'ye ulaşmıştır.

Sigortacılığın geliştirilmesini, güven içinde yürütülmesini, sigorta sektöründe yer alan kişi ve kuruluşların mesleki kurallar içerisinde faaliyet göstermelerini ve özellikle sigorta sözleşmelerinden doğan hak ve alacakların güvence altına alınmasını sağlamak üzere 2001 yılında sigortacılık mevzuatında aşağıdaki düzenlemeler yapılmıştır.

Sigorta şirketlerinin asgari ödenmiş sermaye tutarı, 10.4.2001 tarihi itibarıyla 5 trilyon TL'ye çıkartılmıştır.

30.12.2001 tarihinde yürürlüğe giren 2001/3480 sayılı Karar gereğince sigorta şirketlerinin her türlü reasürans sözleşme ve anlaşmalarının (hayat sigortası hariç) yüzde 20'sini yurt içi reasürans havuzu sistemine devretmeleri şartı getirilmiş ve sistemin işletilmesi ve yönetimi 1.1.2002-31.12.2006 tarihleri arasında 5 yıl süre ile Milli Reasürans TAŞ'ne verilmiştir.

Sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak düşünülen bireysel emeklilik sistemine ilişkin olarak, 28.3.2001 tarih ve 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, 28.2.2002 tarihinde Bireysel Emeklilik Sistemi ve Bireysel

Emeklilik Aracıları ve Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar ve Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkındaki Yönetmelikler ve 6.4.2001 tarihinde Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Tebliğ yayımlanmıştır.

Bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sistemine ilişkin olarak, 10.7.2001 tarihinde 4697 sayılı Kanunla 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nda yeni düzenlemeler yapılmış; bireysel emeklilik katılımcıları için vergi teşvikleri getirilmiştir. Bu çerçevede sistemden emeklilik hakkı kazananlar ile sistemden vefat, maluliyet veya tasfiye nedeniyle ayrılanlara yapılan ödemelerin yüzde 25'i, sistemde on yıl süreyle prim ödeyenler ile vefat, maluliyet veya tasfiye nedeniyle ayrılanlara yapılan ödemelerin yüzde 10'u ve tek primli yıllık gelir sigortalarından yapılan ödemeler gelir vergisinden muaf tutulmuştur. Muafiyet dışında kalan yüzde 75 ve yüzde 90 oranındaki ödemeler 2002 yılında 4.900 milyon TL'yi, 2003 yılında 6.650 milyon TL'yi geçmemek kaydıyla sadece stopaja tabi olup beyana tabi olmamaktadır.

Ayrıca Türkiye'de kurulmuş bir sigorta ve emeklilik şirketine ücretlinin şahsına, eşine ve çocuklarına ait hayat, ölüm, kaza, sakatlık ve diğer bazı sigorta poliçeleri için ödenen primler, ödendiği ayda elde edilen ücretin yüzde 5'ini ve bireysel emeklilik sistemine ödenen primler ödendiği ayda elde edilen ücretin yüzde 10'unu geçmemek şartıyla gelir vergisi matrahından düşülmektedir. Aynı kanun kapsamında emeklilik yatırım fonlarının kazançları kurumlar vergisinde yapılan değişiklikte tevkifata tabi tutulmamaktadır. Ayrıca emeklilik, hayat, sağlık ve ihracata ait nakliyat sözleşmeleri bankacılık ve sigorta muameleleri vergisinden muaf tutulmaktadır.

7. FİYATLAR

2001 yılı sonunda 12 aylık fiyat artış hızı, Toptan Eşya Fiyatları Endeksinde (TEFE) yüzde 88,6, Tüketici Fiyatları Endeksinde (TÜFE) ise yüzde 68,5 olarak gerçekleşmiştir. Finansal kriz sürecinde, özellikle yılın ilk yarısında dalgalı döviz kuru rejimine geçilmesiyle birlikte mali piyasalarda güven ortamının bozulması, belirsizliğin uzun süre devam etmesi ve bu gelişmelerin döviz kuru ve faiz oranlarına yansımaları genel fiyat seviyesini hızla yükseltmiştir. Kamu finansmanında ortaya çıkan sorunlar nedeniyle yüksek oranda yapılan kamu fiyat ayarlamaları da enflasyon oranlarını artıran diğer bir faktör olmuştur.

2001 yılı Ekim ayında IMF ile ek finansman imkanı içeren yeni bir anlaşma yapılacağına gündeme gelmesi piyasaları rahatlatmış ve Kasım-Aralık aylarında Türk Lirası yabancı paralar karşısında değer kazanmaya başlarken, DİBS faizleri ve enflasyon oranları azalma eğilimine girmiştir. Enflasyon oranlarında başlayan bu düşme eğilimi 2002 yılının genelinde de devam etmiştir.

2002 yılında enflasyonda kaydedilen önemli miktardaki azalmada; yurt içi talepteki gelişmelerin enflasyon üzerinde yukarı doğru baskı yaratmaması, döviz kurunun serbest piyasada istikrarlı olarak dalgalanması ve bununla birlikte TL'nin reel olarak değer kazanması sonucunda ithal girdi maliyetlerindeki düşme, bu gelişmelerle özel imalat sanayii fiyatlarında (çekirdek enflasyon) kaydedilen gerileme, genel olarak mali disiplinin korunması, kamu kesiminde maaş ve ücret ayarlamalarının program hedefleri kapsamında yapılması, Merkez Bankasının para politikasını kararlı bir şekilde uygulayarak parasal genişlemeyi sınırlandırması etkili olmuştur. Uygulanan para ve maliye politikaları ve yapısal reformlarda kaydedilen önemli ilerlemeler programın inandırıcılığını artırmış, enflasyonist beklentileri düşürerek enflasyonun aşağı çekilmesine katkıda bulunmuştur.

Bu gelişmeler sonucunda, 2002 yılında TEFE artış hızı yüzde 30,8 ile hedeflenen düzeyde, TÜFE artış hızı ise yüzde 29,7 ile hedeflerin 5,3 puan altında gerçekleşmiştir. 2001 yılına göre TEFE'de 57,8 puan, TÜFE'de ise 38,8 puan gerileme kaydedilmiş, böylece TEFE'de son on altı yılın, TÜFE'de ise son yirmi yılın en düşük seviyelerine inilmiştir.

TEFE artış hızı kamu kesiminde 2001 yılında yüzde 99,7 iken, 2002 yılında yüzde 32,4'e, özel kesimde ise yüzde 84,6'dan yüzde 30,3'e gerilemiştir. Aynı yıllar itibarıyla fiyat artış hızları, tarım sektöründe yüzde 65,5'den yüzde 35,2'ye, imalat sanayiinde yüzde 96,1'den yüzde 29,7'ye, enerji sektöründe ise yüzde 115,8'den yüzde 24,3'e düşmüştür.

2002 yılında kamu kesimi fiyat artış hızındaki düşme, özellikle kamu imalat sanayiinde fiyat artışlarının bir önceki yıla göre 65,5 puan, enerji sektöründe ise 91,5 puan gerilemesinden kaynaklanmıştır. Uluslar arası petrol fiyatlarının özellikle yılın ilk yarısında düşük seviyede seyretmesi de bu gelişmelerde etkili olmuştur.

Özel imalat sanayii fiyat artış hızı (çekirdek enflasyon), 2001 yılında yüzde 94,5 olan seviyesinden 2002 yılında yüzde 27,7'ye düşmüştür. Bu gelişmede, döviz kurunun istikrarlı bir seyir izlemesi, kamu fiyat ayarlamalarının hedef enflasyon doğrultusunda yapılması etkili olmuştur.

2001 yılında yüzde 68,5 olan TÜFE artış hızı, 2002 yılında yüzde 29,7'ye inmiştir. 2002 yılında özellikle gıda, konut, ev eşyası ve ulaştırma alt sektörlerinde fiyat artış hızlarında önemli düşüşler kaydedilmiştir. Gıda sektöründe fiyat artışı (yüzde 24,7) son on beş yılın en düşük seviyesinde gerçekleşmiştir. Nitekim, gıda hariç tutulduğunda 2002 yılında TÜFE yıllık artış hızı yüzde 31,5'e yükselmektedir. TÜFE'de özellikle kamu kontrolünde olan mal fiyatlarındaki yaklaşık 55 puanlık düşüş dikkat çekicidir. Bu gelişmelerin yanı sıra, yurt içi talepteki durgunluk ve döviz kurunun istikrarlı bir seviyede seyretmesi, TÜFE'nin 2002 yılı sonunda hedeflenen düzeyinin de altına inmesinde etkili olmuştur.

2003 yılının ilk iki ayında tarım sektöründe mevsimselliğin olumsuz yönde etkisiyle gerçekleşen yüksek oranlı fiyat artış hızının yanı sıra, kamu imalat sanayiinde yapılan fiyat ayarlamaları ve uluslar arası petrol fiyatlarındaki yükselme, TEFE'nin beklentilerin de üzerinde artmasına neden olmuştur. TEFE artış hızı, 2003 yılı Ocak-Şubat döneminde yüzde 8,9 oranında gerçekleşmiştir. Özel imalat sanayii fiyat artış hızında da geçen yılın aynı dönemine göre hızlanma kaydedilmiş ve yüzde 5,1 oranında gerçekleşmiştir. TÜFE artış hızı ise 2003 yılının ilk iki ayında yüzde 4,9 oranında olmuştur.

2002 yılı Kasım ayında yapılan erken seçim sonrasında siyasi belirsizliğin ortadan kalkması piyasalarda geleceğe dönük beklentileri olumlu yönde etkilemiştir. Nitekim, Merkez Bankası Eğilim Anketine göre piyasalarda 2003 yıl sonu enflasyonu beklentileri hükümetin hedef aldığı seviyelere yaklaşmıştır. Mali disiplinin sağlanması ve yapısal reformların sürdürülmesi piyasalarda programa olan güveni artıracak, beklentileri ve dolayısıyla enflasyondaki düşmeyi olumlu yönde etkileyecektir.

Merkez Bankasının yıl sonu enflasyon hedefine yönelik olarak sıkı para politikasına devam etmesi, kamu kesiminde gelirler politikasının enflasyon hedefleri ile uyumlu bir yapıda sürdürülmesi, ileriye dönük endeksleme alışkanlığının yaygınlaştırılması enflasyonla mücadelede öne çıkan politikalar olmaktadır. Enflasyonun aşağı çekilmesi

sürecinde özel sektörün de gelirler ve fiyatlama politikasını enflasyon hedefini dikkate alarak belirlemesi önem arz etmektedir.

Bu politikalar ve önlemler çerçevesinde 2003 yılı sonunda 12 aylık fiyat artış hızının TEFE’de yüzde 17,4’e, TÜFE’de ise yüzde 20’ye indirilmesi hedef alınmıştır.

Diğer taraftan, iç talepte öngörülenin üzerinde bir canlanma, tarımsal ürün ve gıda fiyatlarındaki artışlar ve piyasalar tarafından programdan sapma olarak tanımlanacak uygulamalar, 2003 yılında enflasyonu olumsuz yönde etkileyecek içsel riskler olmaktadır. Dışsal riskler ise Irak’a yönelik askeri müdahalenin gerçekleşmesi durumunda bunun bekleyişler, döviz kuru ve uluslar arası petrol fiyatları üzerindeki olumsuz etkisidir.

TABL0: II.56- Aralık Ayı İtibarıyla Fiyat Endekslerinde Gelişmeler (1994=100)

	Aylık Yüzde Değişme		12 Aylık Yüzde Değişme		Yıllık Ortalama Yüzde Değişme	
	2001	2002	2001	2002	2001	2002
TEFE						
Genel	4,1	2,6	88,6	30,8	61,6	50,1
-Tarım	13,2	5,2	65,5	35,2	42,3	56,4
-Madencilik	-2,5	-5,2	72,3	38,4	68,9	46,7
-İmalat	1,8	2,3	96,1	29,7	66,7	48,3
-Enerji	4,6	0,3	115,8	24,3	89,7	49,7
Özel	5,5	3,0	84,6	30,3	58,3	50,5
-Tarım	13,2	5,2	65,5	35,2	42,3	56,4
-Madencilik	1,7	0,7	91,6	58,5	69,0	69,5
-İmalat	2,4	2,0	94,5	27,7	66,4	47,7
Kamu	0,8	1,6	99,7	32,4	70,8	49,0
-Madencilik	-3,8	-7,3	66,7	31,7	68,8	40,1
-İmalat	0,4	2,8	99,8	34,3	67,2	49,8
-Enerji	4,6	0,3	115,8	24,3	89,7	49,7
TÜFE						
Genel	3,2	1,6	68,5	29,7	54,4	45,0
- Gıda, İçki, Tütün	6,2	3,3	80,2	24,7	50,3	49,9
-Giyim ve Ayakkabı	0,5	0,3	65,2	40,1	51,7	52,5
-Konut ve Kira	2,5	1,6	59,6	28,9	56,8	38,7
-Ev Eşyası	1,3	-0,4	72,7	25,9	60,5	43,9
-Sağlık	2,6	0,6	58,4	27,5	48,4	38,8
-Ulaştırma	2,7	0,9	77,5	36,8	58,2	51,9
-Eğlence ve Kültür	3,1	0,4	61,7	24,5	58,1	35,3
-Eğitim	0,0	0,0	52,4	53,8	39,0	53,1
-Otel,Pastane,Lokanta	1,5	2,5	46,2	32,3	42,5	38,3
-Çeşitli Mal ve Hiz.	2,7	2,0	81,2	30,5	58,7	44,5

TABLO: II.57- Toptan Eşya ve Tüketici Fiyat Endekslerindeki Gelişmeler

(Yüzde Değişmeler, Üçer Aylık ve Yıllık Olarak) (1994=100)

		TEFE					TÜFE
		Genel	Tarım	Maden	İmalat	Enerji	Genel
1995	I, Dönem	24,7	38,3	20,3	21,3	12,7	19,7
	II, Dönem	13,2	18,2	14,1	11,5	10,2	14,1
	III, Dönem	7,0	-1,5	10,0	9,8	12,4	11,8
	IV, Dönem	11,8	17,1	16,5	10,1	6,4	18,2
	Yıl Sonu	65,6	86,6	75,4	60,0	40,8	76,0
	Yıllık Ortalama	86,0	107,8	85,6	81,0	56,4	89,1
1996	I, Dönem	21,4	28,9	20,3	18,2	34,0	18,2
	II, Dönem	19,4	22,8	17,8	17,7	24,0	16,6
	III, Dönem	10,1	3,6	18,2	12,2	15,8	11,0
	IV, Dönem	15,6	17,8	18,9	14,7	14,7	17,6
	Yıl Sonu	84,9	89,9	93,7	80,6	129,9	79,8
	Yıllık Ortalama	75,9	86,5	89,3	70,9	101,7	80,4
1997	I, Dönem	17,0	21,1	14,2	15,6	17,1	16,3
	II, Dönem	17,0	25,5	6,2	14,5	10,0	17,0
	III, Dönem	15,7	3,1	22,6	21,4	10,9	17,3
	IV, Dönem	19,2	23,3	15,8	17,9	17,0	22,9
	Yıl Sonu	91,0	96,5	72,6	91,2	64,1	99,1
	Yıllık Ortalama	81,8	86,9	76,2	80,1	71,8	85,7
1998	I, Dönem	17,2	29,1	5,1	12,9	17,1	18,2
	II, Dönem	11,3	13,9	6,1	10,1	13,7	12,6
	III, Dönem	8,3	1,9	12,6	10,8	14,5	11,5
	IV, Dönem	12,0	17,4	9,9	9,8	10,9	16,6
	Yıl Sonu	54,3	71,9	34,0	47,1	69,9	69,7
	Yıllık Ortalama	71,8	86,8	48,6	66,7	71,8	84,6
1999	I, Dönem	10,3	12,7	5,3	9,2	12,9	12,4
	II, Dönem	12,2	8,6	20,8	13,6	14,0	12,1
	III, Dönem	10,8	-3,5	18,5	16,8	13,7	12,3
	IV, Dönem	15,4	12,0	20,9	16,5	15,5	17,4
	Yıl Sonu	62,9	30,0	94,1	76,7	71,3	68,8
	Yıllık Ortalama	53,1	41,8	62,4	57,2	64,7	64,9
2000	I Dönem	16,2	17,2	18,1	15,9	12,8	14,2
	II, Dönem	7,2	9,2	7,5	6,4	6,8	7,3
	III, Dönem	3,2	-3,1	10,1	5,1	7,2	6,0
	IV, Dönem	7,0	10,9	10,3	5,6	7,4	9,5
	Yıl Sonu	32,7	39,8	46,1	29,4	37,4	39,0
	Yıllık Ortalama	51,4	38,0	73,7	56,1	52,0	54,9
2001	I, Dönem	9,8	13,2	4,9	8,3	18,4	8,9
	II, Dönem	29,2	13,5	34,0	34,5	36,0	20,5
	III, Dönem	11,9	-0,1	17,3	15,0	18,3	10,4
	IV, Dönem	16,4	20,3	9,3	15,9	13,1	15,6
	Yıl Sonu	88,6	65,5	72,3	96,1	115,8	68,5
	Yıllık Ortalama	61,6	42,3	68,9	66,7	89,7	54,4
2002	I, Dönem	11,0	31,4	-0,9	5,4	12,4	10,7
	II, Dönem	4,6	0,7	13,8	5,9	2,1	4,1
	III, Dönem	6,2	-6,3	15,0	10,1	5,8	4,7
	IV, Dönem	8,1	15,8	7,1	6,0	6,0	9,1
	Yıl Sonu	30,8	35,2	38,4	29,7	24,3	29,7
	Yıllık Ortalama	50,1	56,4	46,7	48,3	49,7	54,4

TABLO: II.58- Fiyat Artışlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Gelişmeler

	(Yıllık Ortalama Yüzde Artış Oranı)							
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Toptan Eşya Fiy. Endeksi (1)	86,0	75,9	81,8	71,8	53,1	51,4	61,6	50,1
-Kamu Genel	76,8	81,9	85,5	58,4	71,2	69,4	70,8	49,0
-Özel İmalat	81,1	68,2	77,6	70,0	52,0	50,1	66,4	47,7
Tüketici Fiyatları Endeksi (1)	89,1	80,4	85,7	84,6	64,9	54,9	54,4	45,0
-Gıda	92,1	72,2	92,5	82,3	48,6	49,8	50,3	49,9
Dolar Kuru (2)	53,9	77,5	86,6	71,7	60,6	49,4	96,1	23,0
Emisyon Hacmi (2)	86,3	76,4	82,1	71,3	94,0	57,8	41,3	44,6
Para Arzı (M2Y) (2)	101,7	109,6	99,3	91,8	106,5	42,5	82,2	28,2
Ort.Faiz Oranı (Yüzde) (3)	121,8	132,8	108,4	115,5	109,5	37,9	96,2	63,8
Nominal Ücret (Net)								
-Kamu	60,4	35,3	121,4	82,1	134,3	65,7	36,6	31,7
-Özel	77,5	83,7	80,2	115,9	84,0	56,5	23,2
Nominal Net Maaş	84,4	94,0	116,3	82,2	72,4	37,1	48,6	53,3
Kamu Kesimi Borçlanma								
Gereği / GSMH (Yüzde)	5,0	8,6	7,7	9,4	15,5	11,9	16,5	12,6 (4)
İhracat Fiyat Endeksi (1)	12,6	-4,5	-4,8	-4,0	-6,8	-4,3	-2,5	-2,7(5)
İthalat Fiyat Endeksi (1)	16,8	-6,1	-8,7	-4,1	-5,5	4,5	-0,3	-2,5(5)

(1) 1994=100 bazlı endekse göredir.

(2) 12 Aylık yüzde değişme.

(3) Devlet iç borçlanma senetleri ortalama faiz oranı(Yıllık bileşik, stopajsız).

(5) Ocak-Kasım dönemi itibarıyla.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLER

I. AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLERDE GELİŞMELER

Türkiye'nin, 10-11 Aralık 1999 tarihinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesinde, diğer ülkelerle eşit şartlarda aday ülke ilan edilmesinin ardından, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi AB Konseyince onaylanmış ve bu Belgeye paralel olarak Türkiye tarafından hazırlanan AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı (Ulusal Program) Mart 2001'de kabul edilmiştir.

Ulusal Programda yer alan kısa ve orta vadeli önceliklerin tamamlanması yönünde, gerek mevzuat uyumu gerek idari yapılanma bakımından pek çok alanda çalışmalar sürdürülmüştür. Laeken Zirvesinde, Ekim 2001'de gerçekleştirilen Anayasa değişiklikleri, Türkiye ile müzakerelerin başlatılması yönünde önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiş ve Türkiye'nin siyasi ve ekonomik kriterlere uyum yönünde reformlara devam etmesinin önemi vurgulanmıştır. Ayrıca, söz konusu Zirvede, Türkiye'nin müktesebata uyum durumunun değerlendirilmesinde yeni bir aşamaya geçilmesi gereğine dikkat çekilmiştir.

Haziran 2002'de gerçekleştirilen Seville Zirvesinde, Türkiye'nin, Katılım Ortaklığı Belgesinde belirtilen önceliklerin tamamlanması konusundaki gayretlerinin desteklendiği belirtilmiş, siyasi ve ekonomik reformların hayata geçirilmesiyle, Türkiye'nin AB'ye katılım ihtimalinin ortaya çıkacağı ifade edilmiştir. Türkiye'nin adaylığının bir sonraki aşaması ile ilgili kararın da, Kopenhag Zirvesinde alınabileceği belirtilmiştir.

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesinde, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum yönünde 2002 yılı içinde kaydettiği ilerlemelerin olumlu karşılandığı belirtilmiş, ancak siyasi kriterlere uyum bakımından uygulamanın da önem taşıdığı vurgulanmıştır. Zirvede, Komisyonun görüş ve tavsiyeleri ışığında, Avrupa Konseyinin Aralık 2004'te Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiği yönünde bir karar alması halinde, müzakerelerin gecikmeksizin başlatılacağı ifade edilmiştir.

Kopenhag siyasi kriterlerine uyum yönünde 2002 yılında kaydedilen en önemli gelişme, 4771 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunun TBMM tarafından kabul edilmesidir. Söz konusu Kanunla; savaş ve çok yakın savaş tehdidi hallerinde işlenmiş suçlar için öngörülen idam cezaları hariç olmak üzere, bu Kanunda yer alan idam cezaları, müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülmüştür. Halkı düşmanlığa, kin beslemeye ve cürüm işlemeye tahrik suçlarını düzenleyen Türk Ceza Kanununun (TCK) 312'nci maddesi değiştirilmiştir. TCK'ya insan ve organ kaçakçılığı ile ilgili hükümler; Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlal edildiği saptanan mahkeme kararları hakkında yargılamanın yenilenmesine imkan veren maddeler ilave edilmiştir. Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunda, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilmesine ilişkin değişiklik yapılmıştır. Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanunda, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tabi olmak üzere özel kurslar açılabilmesine yönelik değişiklik yapılmıştır. Ayrıca, Basın Kanununda, Polis Vazife ve Salahiyet Kanununda, Serbest Bölgeler Kanununda, Dernekler Kanununda, Vakıflar Kanununda, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda önemli değişiklikler yapılmıştır.

Siyasi kriterler alanında kaydedilen diğer önemli bir gelişme, 4778 sayılı Kanunun Ocak 2003'te kabul edilerek yürürlüğe girmesidir. Söz konusu Kanunla, Ulusal Programdan kaynaklanan yükümlülüklerimiz doğrultusunda ve son dönemde gerçekleştirilen Anayasa değişiklikleri çerçevesinde çeşitli kanunlarda önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu çerçevede; TCK'da işkence ve kötü muameleyle ilişkin düzenleme gerçekleştirilmiştir. 2762 sayılı Vakıflar Kanununda cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinebilmelerine ilişkin değişiklik yapılmıştır. 5680 sayılı Basın Kanununda, basının haber kaynaklarını açıklamaya zorlanamaması düzenlenmiştir. 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanununda yapılan değişiklikler ile, siyasî partilere üye olma koşulları yeniden düzenlenmiş, siyasî partilere bağış yapılmasına ilişkin hükümler getirilmiş ve siyasî partilerin kapatılmasına ilişkin yeni düzenlemeler yapılmıştır. 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda savunma hakkının güçlendirilmesine yönelik düzenleme yapılmıştır. 2908 sayılı Dernekler Kanununda yapılan değişiklikler ile, derneklerin Türkiye Cumhuriyetinin resmi kurumlarıyla yazışmaları haricinde Türkçe dışında bir dil kullanabilmelerine imkan tanınmış ve tüzel kişilerin dernek üyelikleri hakkında düzenleme yapılmıştır. 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanunda, Türk vatandaşlarının ve Türkiye'de ikamet eden yabancıların dilekçe haklarına ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir. 430 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede yapılan değişiklik ile, hükümlü veya tutukluların, ifade alma, yer gösterme, yüzleştirme, teşhis ve tıbbi muayene için ceza infaz kurumu veya tutukevinden alınmasına ve yasal konumlarının gerektirdiği haklardan yararlanmasına ilişkin düzenleme yapılmıştır. 4483

sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanunda yapılan değişiklik ile, kamu görevlilerinin, işkence ve kötü muamele iddialarında, idari izin prosedürü kapsamı dışında tutulması düzenlenmiştir. 4721 sayılı Türk Medenî Kanununda yapılan değişiklikler ile, derneklerin, uluslar arası faaliyette ve işbirliğinde bulunabilmeleri, yurt dışında şube açabilmeleri ve yurt dışında kurulmuş dernek veya kuruluşlara üye olarak katılabilmelerine ve yabancı derneklerin Türkiye’de faaliyette bulunmalarına ve şube açabilmelerine ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir.

Şubat 2003’de kabul edilen 4793 sayılı Kanun ile, daha önce 4771 sayılı Kanunla yargılamanın yenilenmesi konusunda yapılmış düzenlemelerde değişikliğe gidilmiştir. Bu çerçevede, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda ve 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda değişiklik yapılarak, mahkeme kararının, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlâli suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması halinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde yargılamanın yenilenmesinin istenebilmesine yönelik düzenleme yapılmıştır. Ayrıca, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte kesinleşmiş olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına ilişkin yargılamanın yenilenmesi istemlerinin, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılabilmesine imkan tanınmıştır.

Kopenhag ekonomik kriterlerine uyum yönünde Türkiye’nin gerçekleştirmeyi öngördüğü ekonomik reformları içeren, 2002 yılına ilişkin Katılım Öncesi Ekonomik Program hazırlanarak Ağustos 2002’de Avrupa Komisyonuna iletilmiştir.

Avrupa Topluluğunun eğitim ve gençlik programlarına (Sokrates, Leonardo da Vinci, Gençlik) Türkiye’nin katılmasına yönelik olarak Ulusal Ajans işlevini yerine getirmek üzere, 2002/3547 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca DPT Müsteşarlığı bünyesinde Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Daire Başkanlığı kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Topluluğu Arasında İmzalanan, Türkiye Cumhuriyetinin Topluluk Programlarına Katılmasının Genel İlkeleri Hakkında Çerçeve Anlaşması 2002/4615 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır. 27 Aralık 2002 tarihinde Sokrates, Leonardo da Vinci ve Gençlik Programları Hazırlık Tedbirleri Anlaşmaları ile Sokrates Programı Pilot Uygulamalar Anlaşması imzalanmış ve yürürlüğe girmiştir.

Türkiye’nin, AB’nin Araştırma ve Teknolojik Gelişme Alanındaki 6. Çerçeve Programına katılımına ilişkin olarak, 29 Ekim 2002 tarihinde Brüksel’de imzalanan Mutabakat Zaptı, 2002/5096 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.

KOBİ’lerin desteklenmesi ve geliştirilmesi suretiyle AB hedeflerine ulaşılmasını temin etmek amacıyla hazırlanan Avrupa Küçük İşletmeler Şartı 23 Nisan 2002 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye’nin İşletme ve Girişimcilik ve Özellikle Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Alanındaki Topluluk Programına (2001-2005) katılımına ilişkin Mutabakat Zaptı, 2002/4995 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.

Bölgesel politika alanında, AB’ye üye ülkelerde kullanılmakta olan NUTS sınıflandırmasına karşılık gelecek olan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması, 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir.

II. MEVZUAT UYUMU VE KURUMSAL DÜZENLEMELER

2002 yılında, Türkiye tarafından, AB'ye üyelik hedefi doğrultusunda, Ulusal Programda yer alan önceliklere ilişkin önemli hukuki ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Malların serbest dolaşımı alanında, 4703 sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun 11 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Çerçeve Kanunun yürürlüğe girmesini takiben, uygulama usul ve esaslarını belirlemek amacıyla, Ürünlerin Piyasa Gözetimi ve Denetimine Dair Yönetmelik, CE Uygunluk İşaretinin Ürüne İliştirilmesine ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik, Uygunluk Değerlendirme Kuruluşları ile Onaylanmış Kuruluşlara Dair Yönetmelik ve Teknik Mevzuatın ve Standartların Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Bildirimine Dair Yönetmelik çıkartılmıştır. Uygunluk Değerlendirme Kuruluşlarının Akreditasyonu Hakkında Yönetmelik yürürlüğe girmiştir.

4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ve 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu, 1 Ocak 2003 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Kamu İhale Kanununun etkili bir biçimde uygulanabilmesi amacıyla, 4761 sayılı Kanun ile, uluslar arası ihaleye çıkılması için belirlenen eşik bedel, bu eşik bedel kapsamındaki işler için öngörülen ihale süreleri ve Kamu İhale Kurumunun teşkilat yapısıyla ilgili bazı değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Kamu İhale Kanununa dayanarak çeşitli uygulama mevzuatı çıkartılmıştır.

Kişilerin serbest dolaşımı alanında, Tıpta Uzmanlık Tüzüğü çıkartılmıştır.

4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun çıkartılmıştır. Söz konusu Kanun ile, 2007 sayılı Türkiye'deki Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

Rekabet alanında, 2002/2 sayılı Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyet Tebliği yürürlüğe girmiştir.

Tütün, Tütün Mamûlleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün Yeniden Yapılandırılması ile Tütün ve Tütün Mamullerinin Üretimine, İç ve Dış Alım ve Satımına, 4046 sayılı Kanunda ve 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 4733 sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kanunla, Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu oluşturulmuş ve bu Kanuna dayanarak ilgili yönetmelikler çıkartılmıştır.

Tarım alanında, çiftçi kayıt sistemi ve doğrudan gelir desteğinin esaslarını belirleyen uygulama tebliği çıkartılmıştır.

AB mevzuatına uyumlu, Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik çıkartılmıştır.

Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği çıkartılmıştır. Ayrıca, yeni bir BSE izleme sistemi yürürlüğe girmiştir.

4631 sayılı Hayvan Islahı Kanununa dayanarak; hayvanların verimliliklerinin artırılması, hayvan gen kaynaklarının korunması, soy kütüğü kayıtlarının tutulması ve hayvan ırklarının ıslahının sağlanması gibi amaçlarla çeşitli yönetmelikler çıkartılmıştır.

AB'nin yem katkıları ile ilgili mevzuatına uyum amacıyla, 1734 sayılı Yem Kanununa dayanarak, Yem Katkıları ve Premikslerin Üretimi, İthalatı, İhracatı, Satışı ve Kullanımı Hakkında Yönetmelik çıkartılmıştır.

Karantinaya konu hastalıklar ve zararlı organizmalar listesinde değişiklik yapan Zirai Karantina Yönetmeliği çıkartılmıştır.

Su ürünlerinin hijyen, kalite ve standartlara uygun olarak, serbest rekabet ortamında, hızlı ve güvenilir bir biçimde tüketiciye sunulması amacıyla hazırlanan Su Ürünleri Toptan ve Perakende Satış Yerleri Yönetmeliği çıkartılmıştır.

4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu çıkartılmıştır.

Bankalar ve diğer finans kuruluşları ile ilgili olarak, uluslar arası muhasebe standartlarına uyum sağlamak üzere, konsolidasyon ve bağımsız denetim şirketlerinin muhasebe denetimine ilişkin hükümler içeren Muhasebe Uygulama Yönetmeliği çıkartılmıştır.

4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun çıkartılmıştır.

Telekomünikasyon alanında, Ulusal Dolaşım Anlaşması Yapılması ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ile GSM Telefon Aboneliğine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik çıkartılmıştır.

Görsel-işitsel alanda, Kablolu Yayın Lisans ve İzin Yönetmeliği, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Kapalı Devre Radyo ve Televizyon Yayınları Yönetmeliği, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Teşkilatı Kuruluş ve Görev Yönetmeliği ve Radyo ve Televizyon Yayınlarının Dili Hakkında Yönetmelik çıkartılmıştır.

Sosyal politika alanında, 4773 sayılı İş Kanunu, Sendikalar Kanunu ile Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun 15 Mart 2003 tarihinde yürürlüğe girmek üzere kabul edilmiştir.

Göçmen İşçi Çocuklarının Eğitime İlişkin Yönetmelik çıkartılmıştır.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine İlişkin İhtiyari Protokol, 2002/4703 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.

Gemiadamları Yönetmeliği ile Seyir Halindeki Gemilerde Daha İyi Tıbbi Hizmet Verilmesi İçin Gerekli Asgari Sağlık ve Güvenlik Koşulları Hakkında Yönetmelik çıkartılmıştır.

Enerji alanında, elektrik ve doğal gaz piyasalarının düzenlenmesine ilişkin olarak, AB mevzuatı ile uyumlu ilgili yönetmelikler çıkartılmıştır.

Ulaştırma alanında, Karayoluyla Uluslar Arası Yolcu ve Eşya Taşımaları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile Yurtiçi ve Yurtdışı Acele Posta Servisi Yönetmeliği çıkartılmıştır.

4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda AB mevzuatına uyum amacıyla değişiklikler yapılmıştır.

Çevre alanında, Toprak Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği, Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği, Tehlikeli Kimyasallar Yönetmeliği, Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslar Arası Ticaretine İlişkin Sözleşmenin Uygulanmasına Dair Yönetmelik, İyi Laboratuvar Uygulamaları Prensipleri ve Test Laboratuvarlarının Belgelendirilmesine Dair Yönetmelik, İyi Laboratuvar Uygulamalarının Denetlenmesi ve Çalışmaların Kontrolüne Dair Yönetmelik ve Avrupa Birliği Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Direktifi doğrultusunda revize edilen ÇED Yönetmeliği çıkartılmıştır.

Avrupa Çevre Ajansına ve Avrupa Bilgi ve Gözlem Ağına Türkiye Cumhuriyetinin Katılımı ile ilgili Olarak Avrupa Topluluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Yapılan Anlaşmanın Kabul Edilmesi ile İlgili Müzakerelerin Nihai Senedinin ve Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Topluluğu Arasında Türkiye Cumhuriyetinin Avrupa Çevre Ajansı ve Avrupa Bilgi ve Gözlem Ağına Katılımı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair 4794 sayılı Kanun kabul edilmiştir.

Adalet ve içişleri alanında; 4723 sayılı Kanun ile, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunda, Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanununda ve 3842 sayılı Kanunda çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

4744 sayılı Kanun ile; TCK'nın 159'uncu ve 312'nci maddelerinde, Terörle Mücadele Kanununun 7'nci ve 8'inci maddelerinde, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 16'ncı maddesinde ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 107'nci ve 128'inci maddelerinde değişiklik yapılmıştır.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, 1 Ocak 2002 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

4748 sayılı Kanun ile; 5680 sayılı Basın Kanununda, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununda, 2908 sayılı Dernekler Kanununda ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda değişiklikler gerçekleştirilmiş ve 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanununun, 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun, 2908 sayılı Dernekler Kanununun ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun bazı hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır.

4756 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kabul edilmiştir.

4769 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Eğitim Merkezleri Kanunu kabul edilmiştir.

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 2002/4171 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol, 2002/4241 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.

4771 ve 4778 sayılı Kanunlar ile, çeşitli kanunlarda Kopenhag siyasi kriterlerine uyum yönünde önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir.

4777 sayılı Kanun ile, Anayasada değişiklik yapılarak milletvekilliği seçilme yeterliliği ve ara seçime ilişkin şartlar yeniden düzenlenmiştir.

4780 sayılı Kanun ile, Türk vatandaşları hakkında yabancı ülke mahkemelerinden verilen mahkumiyet kararları ile yabancılar hakkında Türk mahkemelerince verilen mahkumiyet kararlarının yerine getirilmesine ilişkin yetki, Adalet Bakanına verilmiştir.

4782 sayılı Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Rüşvet Verilmesinin Önlenmesi İçin Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kabul edilmiştir.

4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun ile, aile hukukundan doğan dava ve işleri görmek üzere aile mahkemelerinin kuruluş, görev ve yargılama usulleri düzenlenmiş, eşlerin ve çocukların karşı karşıya olduğu sorunların önce sulh yoluyla çözüme kavuşturulması öngörülmüştür.

4789 sayılı Kanun ile, Milli Güvenlik Kurulunun yapısı ve işlevine ilişkin değişiklik yapılmıştır.

4793 sayılı Kanun ile, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ışığında yargılamanın yenilenmesine ilişkin düzenlemelerde değişiklikler yapılmıştır.

4800 sayılı Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, 4803 sayılı Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun ve 4804 sayılı Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun kabul edilmiştir.

4806 sayılı Kanun ile, hükümlü ve tutukluların haberleşmeleri, ziyaretçileriyle görüşmeleri, kültürel programlara katılmaları, açlık grevi yapanlara tıbbi müdahale edilmesi gibi konularda yeni düzenlemeler yapılmıştır.

4809 sayılı Kanun ile, basın ve yayın yoluyla işlenen suçlardan hüküm giyenlerin, belli şartlar altında, mahkumiyetlerinin hiç vaki olmamış sayılması ve memnu haklarının iadesine ilişkin hususlar düzenlenmiştir.

Adli Tıp Kurumunun çağın gelişmelerine uygun olarak yapılandırılmasını sağlamak amacıyla, 4810 sayılı Adli Tıp Kurumu Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun çıkartılmıştır.

4818 sayılı Kanun ile, yasak veya kaçak şüphesiyle mal ve eşya yakalanması halinde müsadir ve muhbirlere ödenecek ikramiyeler konusunda, 2004 yılı başında yürürlüğe girmek üzere, değişiklikler getirilmiştir.

4819 sayılı Kanun ile, uyuşturucu madde arama eğitimine ve uyuşturucu maddelerin tıbbi amaçlı kullanımına ilişkin düzenleme yapılmıştır.

Dış ilişkiler alanında, Topluluğun ortak ticaret politikasına uyum çerçevesinde, 4815 sayılı Türkiye Cumhuriyeti ile Bosna ve Hersek Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun kabul edilmiştir.

Mali kontrol alanında; kamu mali yönetimi ve kontrolü sisteminin geliştirilmesi, kaliteli muhasebe kayıtlarının tutulabilmesi ve güvenilir mali tablolar ile her türlü verinin üretilebilmesine ilişkin ortak muhasebe ve raporlama standartları oluşturulması çalışmaları sonuçlandırılmıştır. Bu kapsamda, ESA 95 ve GFS standartlarına uygun bütçe sınıflandırması ve muhasebe planı çalışmaları tamamlanmış ve pilot kurum ve kuruluşlarda uygulanmıştır.

III. MALİ İŞBİRLİĞİ

Türkiye-AT Ortaklık ilişkisi çerçevesinde, AB tarafından 1963-1995 döneminde Türkiye'ye, üç Mali Protokol, Tamamlayıcı Protokol ve Özel İşbirliği Fonu kapsamında, 78 milyon ECU tutarındaki kısmı hibe olmak üzere, toplam 830 milyon ECU mali kaynak sağlanmıştır. 1996-2002 döneminde, gümrük birliği, MEDA-I, MEDA-II ve Katılım Öncesi Mali Yardım kapsamında, Türkiye'ye toplam 925,4 milyon euro tutarında hibe nitelikli mali kaynak tahsis edilmiş olup, bu kaynağın 246 milyon euro tutarındaki kısmı kullanılmıştır. Ayrıca söz konusu dönemde, Yenileştirilmiş Akdeniz Programı, EUROMED-I, EUROMED-II ve Özel Eylem Programı kapsamında toplam 1.126 milyon euro tutarında kaynak tahsis edilmiş olup, bu kaynağın 733,5 milyon euro tutarındaki kısmı kullanılmıştır.

Mali işbirliği çerçevesinde sağlanan kaynaklar dışında, AB'nin deprem yardımları kapsamında, 35 milyon euro tutarında hibe ile 600 milyon euro tutarında Avrupa Yatırım Bankası (AYB) kredisi Türkiye'ye tahsis edilmiş olup, bu kredinin 450 milyon euro tutarındaki kısmına ilişkin anlaşma imzalanmıştır.

Türkiye'nin önümüzdeki dönemde, MEDA-II, EUROMED-II, Türkiye için Avrupa Stratejisi, Gümrük Birliğinin Güçlendirilmesi ve Derinleştirilmesi, Katılım Öncesi Kolaylığı, Akdeniz Ortaklığı Kolaylığı kapsamında çeşitli mali yardımlardan yararlanması öngörülmektedir.

TABLO: III.1- AB Mali Yardımları

Yardım Kalemi	(milyon euro)		
	Miktar	Nitelik	Dönem
MEDA-II***	889	hibe	2000-2006
EUROMED-II	1.470	AYB kredisi	2000-2006
Türkiye için Avrupa Stratejisi***	150	hibe	2000-2002
Gümrük Birliğinin Güçlendirilmesi ve Derinleştirilmesi	450	AYB kredisi	2000-2004
Katılım Öncesi Kolaylığı *	8.500	AYB kredisi	2000-2003
Akdeniz Ortaklığı Kolaylığı **	1.000	AYB kredisi	2001-2006

* Katılım Öncesi Kolaylığı kapsamında sağlanacak olan kredilerden, diğer 12 aday ülkeyle birlikte Türkiye'nin de faydalandırılması öngörülmektedir.

** Akdeniz Ortaklığı Kolaylığı kapsamında sağlanacak kredilerden, diğer MEDA ülkeleriyle birlikte Türkiye'nin de faydalandırılması öngörülmektedir.

*** Bu kalemler çerçevesinde Türkiye'ye sağlanacak yardımlar, 2002 yılından itibaren AB Bütçesinin Türkiye için Katılım Öncesi Strateji kalemi altında birleştirilmiştir.

2002 yılı mali işbirliği programlama çalışmaları tamamlanmış olup, desteklenecek proje paketi 20 Aralık 2002 tarihinde Komisyon tarafından onaylanmış ve söz konusu pakete ilişkin Finansman Zaptı Türkiye ile Avrupa Komisyonu arasında Ocak 2003'te imzalanmıştır. 18 projeden oluşan paket kapsamında 2002 yılında Türkiye'ye 126 milyon euro tutarında bir kaynak tahsis edilmiştir.

2003 yılında mali yardımlardan faydalanacak projelerin belirlenmesiyle ilgili programlama çalışmaları başlatılmıştır. Söz konusu dönem için Türkiye'ye 144 milyon euro tutarında bir kaynak tahsis edilmesi beklenmektedir.

Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali Yardım Tüzüğü, 17 Aralık 2001 tarihinde Konsey tarafından kabul edilmiş ve 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Katılım öncesi mali yardımın kullanılmasına yönelik yeni esaslar çerçevesinde, 2002 yılından itibaren, Türkiye'nin AB tarafından finanse edilecek projelerin yatırım bölümlerine yüzde 25 oranında katkı sağlaması gerekmektedir.

Türkiye ile Avrupa Komisyonu arasında Merkezi Finans ve İhale Birimi ile Ulusal Fonun Kurulmasına İlişkin Mutabakat Zabıtları 14 Şubat 2002 tarihinde imzalanmış ve söz konusu Mutabakat Zabıtlarının onaylanmasının uygun bulunduğu ilişkin Kanun 30 Ocak 2003 tarihinde kabul edilmiştir.

IV. AB'YE UYUM SÜRECİNDE YAPILACAK DÜZENLEMELER

Türkiye'nin AB'ye üyelik hedefi doğrultusunda, siyasi ve ekonomik alanlardaki Kopenhag kriterlerinin yanı sıra, AB müktesebatına uyum sağlanması yönünde çalışmalar hızlandırılacak ve müktesebatın uygulanmasına yönelik idari kapasite geliştirilecektir. Bu kapsamda, katılım müzakerelerinin ivedilikle başlatılmasını teminen, Katılım Ortaklığı Belgesinin yenilenmesini müteakip, Ulusal Programın, Katılım Ortaklığı Belgesi ve VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında öngörülen temel makroekonomik ve sektörel öncelikler dikkate alınarak güncelleştirilmesi çalışmaları tamamlanacaktır.

Ayrıca, AB'ye üyelik yönünde gerçekleştirilmesi öngörülen ekonomik reformları içeren Katılım Öncesi Ekonomik Program yenilenecek Avrupa Komisyonuna iletilecektir.

2003-2005 dönemine ilişkin olarak, entegre bölgesel kalkınma planlarını içeren bir Ulusal Kalkınma Planı, İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey 2 esas alınmak suretiyle hazırlanacaktır.

Türkiye ile AB arasında hizmetlerin serbestleştirilmesi ve kamu ihalesi pazarlarının karşılıklı olarak açılmasına ilişkin müzakerelerin tamamlanması hedeflenmektedir.

Ulusal Programda yer alan öncelikli alanlarda öngörülen hukuki ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilecek ve program dönemi boyunca AB müktesebatına uyum çalışmalarına devam edilecektir. Ayrıca, gümrük birliği çerçevesindeki yükümlülüklerimizin tamamlanması amacıyla sürdürülen çalışmalara hız kazandırılacaktır.

Ticarette teknik engellerin kaldırılması amacıyla sürdürülen mevzuat uyum çalışmalarının tamamlanması sağlanacaktır. Bu çerçevede, öncelikle, AB ile Türkiye arasında ürünlerin serbest dolaşımını engelleyen önlemlerin karşılıklı bildirimi konusunda bir yönetmelik yürürlüğe konulacaktır.

Teknik mevzuata uygunluğu değerlendirecek olan uygunluk değerlendirme kuruluşları ile bazı yüksek risk grubu ürünlere yönelik mevzuata uygunluğu değerlendirecek ve belgelendirecek onaylanmış kuruluşlar oluşturulacak ve gelişmeleri özendirilecektir. Bu çerçevede, mevcut test, muayene ve belgelendirme kuruluşları, gerekli teçhizat ve personel ile güçlendirilecek; ölçü ve kalibrasyon merkezi laboratuvarları ile motorlu taşıtlar için deney, muayene ve tip onayı laboratuvarları kurulacaktır.

Piyasa gözetimi ve denetimi yapan kuruluşların idari alt yapıları güçlendirilecek ve gerekli hukuki düzenlemelerin yapılması sağlanacaktır.

Kamu ihaleleri alanında, mevzuatın AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi sağlanacaktır.

Meslek Standartları, Sınav ve Belgelendirme Kurumunun oluşturulmasına ilişkin yasal düzenleme tamamlanacaktır.

Kişilerin serbest dolaşımı bakımından önem arz eden sosyal güvenlik sistemlerinin koordinasyonuna ilişkin gerekli alt yapının oluşturulması amacıyla, sosyal güvenlik mevzuatına, mevcut idari kapasitenin güçlendirilmesini de içeren değişiklikler getirilecektir.

Hizmet sunumuna ilişkin Türk mevzuatının AB müktesebatına uyumunun sağlanmasına yönelik çalışmalar hızlandırılacaktır.

Yatırım hizmetleri ve menkul kıymet piyasaları alanında, yatırımcının zararının telafisi, sermaye yeterliliği ve her türlü bilginin sağlanması gibi konularda, Türk mevzuatının ilgili AB müktesebatına uyumu sağlanacaktır.

Aracı kuruluşların sermaye yeterlilikleri konusunda AB müktesebatına uyum sağlanacaktır.

Sigortacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesi ile ilgili yeni bir yasal düzenleme yapılacaktır.

Sigortaya Tâbi Tasarruf Mevduatı ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primler Hakkında Karar ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Yönetmeliğinin AB müktesebatı ile uyumlaştırılması sağlanacaktır.

Motorlu taşıt mali sorumluluk sigortası ve hayat dışı sigorta alanlarında sigortacılık faaliyetine başlama ve yürütme ile ilgili AB müktesebatına uyum sağlanacaktır.

Sermaye hareketleri alanında, yabancıların taşınmaz mal edinmeleri ve yerli yatırımlara iştirakleri konularında AB müktesebatına uyum sağlanacaktır.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Tasarısının yasalaşması sağlanacaktır.

Türk Ticaret Kanununun değiştirilmesine ilişkin çalışmalar tamamlanacaktır.

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu ve bu alandaki ikincil mevzuat AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilecektir. WIPO Telif Hakları Antlaşması ile WIPO İcralar ve Fonogramlar Antlaşmasına katılım

sağlanması yönündeki çalışmalar tamamlanacaktır. Fikri haklar ile ilgili kurumsal yapı yeniden düzenlenecektir.

Fikri ve sınai mülkiyet haklarının güçlendirilmesi ve korsanlık ve sahtecilikle mücadele amacıyla mevzuatın etkili biçimde uygulanması sağlanacaktır.

Sınai mülkiyet hakları alanında, entegre devre topografyalarının korunması amacıyla gerekli hukuki düzenleme gerçekleştirilecektir. Tıbbi ürünlere patent belgesi ile sağlanan korumanın süresi konusunda, AB mevzuatına uyum sağlanması yönünde 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK'da değişiklik yapılacaktır. Endüstriyel tasarımlara ilişkin mevzuatın AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi amacıyla, 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında KHK'da değişiklik yapılacaktır. WIPO Marka Kanunları Antlaşmasına ve Endüstriyel Tasarımların Uluslar Arası Tesciline İlişkin Lahey Anlaşması Cenevre Metnine Türkiye'nin taraf olması sağlanacaktır.

544 sayılı Türk Patent Enstitüsünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında KHK'da Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısının yasalaşması sağlanacaktır.

Bitki türlerinin korunması amacıyla, Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun Tasarısının yasalaşması sağlanacak ve Bitki Türlerinin Korunması Hakkında UPOV Sözleşmesine katılım sağlanması yönündeki çalışmalar tamamlanacaktır. Tarım ve Köyleri Bakanlığının, bitki türlerinin korunması konusu ile ilgili olarak yeniden yapılandırılması sağlanacaktır.

Rekabet alanında, teknoloji transferi, araştırma ve geliştirme ve de minimis konularında gerekli tebliğler çıkartılacaktır.

Rekabet kurallarının kamu teşebbüslerine teşmil edilmesine yönelik çalışmalar tamamlanacaktır.

Devlet yardımları alanında, Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde devlet yardımlarının izlenmesinden ve denetlenmesinden sorumlu bir birimin oluşturulması çalışmaları tamamlanacak ve AB müktesebatına uyum çalışmaları hızlandırılacaktır.

Tarımsal üretici birlikleri, tarımsal ürün sigortaları ve tarım hizmetlerinin düzenlenmesi ile ilgili yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Entegre İdari ve Kontrol Sisteminin ana unsurları olan çiftçi kayıt sistemi, arazi kayıt sistemi ve hayvan kimlik sistemlerinin oluşturulması tamamlanacak ve AB'nin Çiftlik Muhasebe Veri Ağına uyum çalışmaları sonuçlandırılacaktır.

Ortak piyasa düzenlerine ve Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonuna uyum sağlanması yönündeki çalışmalar sürdürülecektir.

Tarım ve balıkçılık istatistikleri AB normlarına uygun hale getirilecektir.

Bitki sağlığı ile ilgili kurum ve kuruluşların, başta laboratuvar olmak üzere, alt yapılarının geliştirilmesi sağlanacak ve bitki pasaportu uygulaması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Hayvan sağlığı ve refahı alanında AB müktesebatına uyum çalışmaları sürdürülecektir.

Hayvanlarda görülen salgın hastalıklarla mücadele amacıyla gerekli düzenlemelerin yapılmasına devam edilecek, canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin sınır noktalarında denetimini etkili hale getirmek için, uygun karantina laboratuvarları oluşturulacak ve hayvan sağlığı ve zabıtası mevzuatı AB mevzuatı ile uyumlaştırılacaktır.

Öncelikle Kritik Kontrol Noktaları ve Tehlike Analizi ile İyi İmalat Uygulamaları olmak üzere, gıda güvenliği ile ilgili AB müktesebatına uyum sağlanacaktır.

Genetik yapıları değiştirilmiş mikroorganizmaların geliştirilmesi ve kullanımı, genetik yapıları değiştirilmiş organizmaların üretilmesi ve pazara sürülmesi ve tarımsal ürünlerin ekolojik metotlarla üretilmesi konularına ilişkin yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Tarım ürünlerinin üretim ve ticaretinde AB standartlarına uyum sağlanmasına yönelik düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

AB uygulamaları doğrultusunda kırsal kalkınma stratejisi geliştirilecektir.

Türk balıkçılık mevzuatının AB mevzuatına yaklaştırılmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir. Bu çerçevede; 1380 sayılı Su Ürünleri Kanununda değişiklik yapılacak, denetleme ve kontrol önlemleri yoluyla balıkçılık piyasasının yapısal gelişimini izleyecek idari yapı kurulacak ve balıkçılık filosu kayıtları iyileştirilecek, balıkçılık sektöründe pazarlama alt yapısı eksikliklerinin giderilerek pazar koşullarının öngördüğü düzenlemelerin yapılması sağlanacak ve teknelerde uygulanan kayıt sistemlerinin pazarlama kanallarında da işlerlik kazanmasına öncelik verilecektir.

Orman Kanununda ve Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanununda AB mevzuatına uygun değişiklikler yapılacaktır.

AB mevzuatına uyum amacıyla Kadastro Kanununda değişiklik yapılacak ve Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü teşkilat yasaının çıkartılması sağlanacaktır.

AB'nin Ortak Ulaştırma Politikasına uyum sağlanması çerçevesinde, Karayolu Taşıma Kanunu Tasarısının yasallaşması sağlanacak, karayolu taşımacılığı alanındaki ikincil mevzuat yeniden düzenlenecek ve uluslar arası sözleşmelere katılım sağlanması yönündeki çalışmalar sürdürülecektir.

Demiryolu taşımacılığı alanında, TCDD'nin yeniden yapılandırılması çalışmaları, AB'ye uyum amacı da dikkate alınmak suretiyle sonuçlandırılacaktır.

AB'ye uyum yönünde, sivil havacılık alanında gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Deniz güvenliği ile ilgili uluslar arası sözleşmelere katılım sağlanacaktır.

Doğrudan ve dolaylı vergiler alanlarındaki mevzuat, AB müktesebatına uyum sağlanması amacıyla gözden geçirilecektir.

DİE'nin Görev, Yetki ve Kuruluşu Hakkındaki Kanunda gerekli değişiklikler yapılacaktır.

İstatistik alanında, sosyal istatistikler, sınıflandırmalar, makroekonomik istatistikler ve iş kayıtları konularında, AB uygulamalarına uyum sağlanmasına yönelik çalışmalar

tamamlanacak ve GSYİH tahminlerinin Avrupa Hesap Sistemi ile uyumlaştırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

AB uygulamaları ile uyumlu istatistikler üretilmesi amacıyla, veri derleyen kurumların mevzuatının gözden geçirilmesi çalışmaları sürdürülecektir.

İş hukuku alanında, ilgili AB müktesebatının iç hukuka aktarılmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik çalışmalar çerçevesinde, 15-18 yaş grubundaki çocukların çalışabilecekleri hafif işlerin ve bu işlerin bulunduğu sektörlerin belirlenmesine yönelik çalışmalar tamamlanacak ve ILO/IPEC projesi sürdürülecektir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü bünyesindeki Çalışan Çocuklar Bölümünün idari kapasitesi güçlendirilecektir.

Esnek ve standart dışı çalışmaya ilişkin yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde, İşgücü Piyasası Bilgi Danışma Kurulu ile İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisinin oluşturulması ve Avrupa Sosyal Fonunun yaptığı çalışmaları takip edecek bir birimin oluşturulmasına ilişkin çalışmalar tamamlanacaktır.

Sosyal yardım ve hizmetler ile yaşlılar ve sosyal dışlanma konularında ihtiyaç duyulan yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılacaktır.

Avrupa Birliği Yaşlılar İçin İrtibat Grubuna katılım sağlanmasına yönelik hazırlık çalışmaları tamamlanacaktır.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği alanında gerekli mevzuat değişiklikleri yapılacaktır.

Özürlüler İdaresi Başkanlığının idari kapasitesi güçlendirilecektir.

Türk sanayiinin rekabet gücünü geliştirmeye ve AB sanayi politikalarına uyum sağlamaya yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

Ulusal KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanmasına yönelik çalışmalar sonuçlandırılacak ve uygulamaya konulacaktır.

KOBİ'leri desteklemeye yönelik AB mevzuatına uyum sağlamak amacıyla, 3624 sayılı KOSGEB Kuruluş Kanununda gerekli değişiklikler yapılacaktır.

Bilim ve teknoloji alanında, 6. Çerçeve Programdan azami ölçüde yararlanmak için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

Bilgi toplumu çerçevesinde, e-Avrupa ve e-Avrupa+ da kapsanacak şekilde, e-Dönüşüm Türkiye projesinin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülecek ve eylem planı hazırlanacaktır.

Telekomünikasyon alanında, AB mevzuatıyla uyumlu bir çerçeve kanun ve ikincil mevzuat çıkartılacaktır.

Posta idaresinin yeniden yapılandırılması ve pazarın serbestleştirilmesine yönelik çalışmalar tamamlanacaktır.

Görsel-işitsel alandaki mevzuatın, AB mevzuatına ve uluslar arası standartlara uyumu yönündeki yasal düzenleme çalışmalarına devam edilecektir.

Dijital yayıncılık alanında gerekli hukuki düzenleme çalışmaları tamamlanacaktır.

2863 sayılı Kültürel ve Doğal Varlıkların Korunması Kanununda, AB müktesebatına uyum yönünde gerekli değişiklikler yapılacaktır.

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulmasına ilişkin yasal düzenlemenin yapılması sağlanacaktır.

AB'ye uyumlu bölgesel kalkınma programları hazırlanması ve uygulanmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

GAP, DAP ve DOKAP projeleri ile Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesinin AB standartlarına uyumlu uygulama programlarına dönüştürülmesi için gerekli çalışmalara başlanacaktır.

Çevre alanında, bir faaliyetin ÇED kapsamında olup olmadığını tespitiye yönelik sektörel tarama-eleme rehberleri ile ÇED raporu veya ÖNÇED raporu için izlenen inceleme-değerlendirme sürecini detaylandıran sektörel inceleme ve değerlendirme rehberleri hazırlanacaktır.

Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliğinde ilgili AB mevzuatına uygun değişiklikler yapılacak ve hava kalitesinin ilk değerlendirmesi ve izlenecek yerleşim yerlerinin tanımlanmasına yönelik kriterlerin geliştirilmesi amacıyla gerekli düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

Çöp yakma tesisleri, uçucu organik bileşik emisyonları ile büyük yakma tesislerine ilişkin mevzuat AB mevzuatı ile uyumlaştırılacaktır.

3959 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Refik Saydam Merkez Hıfızssihha Müessesesi Teşkiline Dair Kanunda ve Gayrisihhi Müesseseler Yönetmeliğinde AB mevzuatına uyum yönünde gerekli değişiklikler yapılacaktır.

Atık yönetimi konusunda envanter çalışmaları yapılacak ve Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği ve Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliğinde gerekli değişiklikler gerçekleştirilecektir.

AB mevzuatına uyum çalışmaları kapsamında, Su Ürünleri Yönetmeliği ile Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliğinde değişiklik yapılacaktır.

Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi kapsamında, ilgili mevzuat AB mevzuatı ile karşılaştırılarak, uyum için gerekli değişiklikler, yeni düzenlemeler ve ihtiyaçlar belirlenecektir.

Hayvanları Koruma Kanunu Tasarısının yasalaşması sağlanacaktır.

Doğanın korunmasına ilişkin yasal düzenleme yapılacaktır.

2873 sayılı Milli Parklar Kanunu AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilecektir.

Araç ve makinelerden kaynaklanan gürültü ile ilgili test ve belgelendirme konusunda gerekli kurumsal düzenleme yapılacaktır.

Nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma konusunda, AB mevzuatına uyum sağlanacaktır.

İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine katılım sağlanacaktır.

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda yapılan değişiklikler doğrultusunda AB mevzuatına uygun ikincil düzenlemeler yapılacaktır.

Tüketiciler tarafından açılan dava sayısına bağlı olarak, yeni tüketici mahkemelerinin kurulması konusunda çalışmalar yapılacaktır.

Siyasi kriterler ile adalet ve içişlerine ilişkin olarak Ulusal Programda yer alan hedefler çerçevesinde, gerekli hukuki düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

Gümrük idaresinin teşkilat ve alt yapı bakımından güçlendirilmesi amacıyla, Gümrük Müsteşarlığı Teşkilat Kanunu çıkartılacaktır.

Gümrük İdaresinin Modernizasyonu Projesi tamamlanacaktır.

Eşyanın Sınır Kontrollerinin Uyumlu Hale Getirilmesine İlişkin Uluslar Arası Sözleşmeye, Geçici Kabule İlişkin Sözleşmeye (İstanbul Sözleşmesi), Gümrük İşlemlerinin Basitleştirilmesi ve Uyumlu Hale Getirilmesine Dair Uluslar Arası Sözleşmeye (Kyoto Sözleşmesi) ve Tek İdari Belge Sözleşmesine ve Ortak Transit Rejimine katılım sağlanacaktır.

1/95 sayılı OKK'nın 16'ncı maddesi çerçevesinde, AB'nin tercihli ticaret rejimlerinin Türkiye tarafından üstlenilmesi amacıyla, Tunus, Fas, Mısır, Filistin, ve Faroe Adaları ile yürütülmekte olan serbest ticaret anlaşması müzakerelerinin tamamlanması yönünde çalışmalar sürdürülecek ve Malta, Meksika, Cezayir, Lübnan, Sırbistan ve Karadağ, Arnavutluk, Suriye, Ürdün, Güney Afrika Cumhuriyeti ve MERCOSUR ile serbest ticaret anlaşması müzakerelerine başlanacaktır.

Topluluğun Genelleştirilmiş Tercihler Sisteminin tamamı üstlenilecektir.

Mali kontrol ve bütçesel işler alanındaki mevzuat, AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilecek ve bütçe hazırlama, uygulama ve kontrol sisteminin geliştirilmesi ile ilgili yasal düzenlemeler tamamlanacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN BÖLGE ÜLKELERİ VE DİĞER ÜLKELERLE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

I. GENEL DURUM

AB’ye üyelik süreci ve ABD’nin Irak’a yönelik muhtemel bir operasyonu önümüzdeki dönemde Türkiye’nin ikili ekonomik ilişkilerini belirleyen en önemli faktörler olarak görülmektedir.

Çeşitli teknik işbirliği anlaşmalarının yanı sıra; 2002 yılı sonu itibarıyla altı ülke ile imzalanan Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) Protokollerinden oluşan ikili anlaşmalar yürürlüğe girmiştir.

Toplam ihracat bir önceki yıla göre yüzde 12,0 artışla 2002 yılında 35,1 milyar dolar olarak gerçekleşirken, Almanya yüzde 16,6 pay ile geleneksel birinci konumunu muhafaza etmiş, onu ABD (yüzde 9,2), İngiltere (yüzde 8,5), İtalya (yüzde 6,4) ve Fransa (yüzde 6,0) izlemiştir.

Toplam ithalat bir önceki yıla göre yüzde 22,8 oranında bir artışla 2002 yılında 50,8 milyar dolara ulaşmış, Almanya yüzde 13,7 pay ile geleneksel birinci ülke konumunu korumuş, onu yüzde 8,1 pay ile İtalya izlerken Rusya yüzde 7,6 pay ile ilk kez üçüncü konuma yükselmiş, ABD ve Fransa sırasıyla yüzde 6,0 ve yüzde 5,9 paylarla dördüncü ve beşinci sırada yer almışlardır.

Ülke grupları itibarıyla 2002 yılında yüzde 65,5 olarak gerçekleşen OECD’nin ihracattaki payı bir önceki yıla göre yüzde 11,5 oranında artmıştır. İkinci sıradaki AB ülkelerinin payı yüzde 51,5 olarak gerçekleşirken, yıllık artış oranı toplam ihracat artışı ile aynı oranda olmuştur. İKT üyesi ülkelere yapılan ihracat üçüncü sıradaki yerini korumuş ve toplam içindeki payı yüzde 14,3 olarak gerçekleştirmiştir. Ülke grupları içinde KEİ’ye yapılan ihracat bir önceki yıla göre yüzde 19,9 artarak toplam ihracatta yüzde 9,7 pay ile dördüncü sıraya yükselmiştir.

İthalatta ise OECD ülkelerinin payı yüzde 64,1 olarak ve toplam ithalatın yıllık artış oranının 2,4 puan üzerinde yüzde 25,2 olarak gerçekleşmiştir. AB ikinci sıradaki yerini yüzde 45,5 pay ile korurken bir önceki yıla göre ithalatın artış oranı yüzde 26,5 olmuştur. İKT üyesi ülkelere ithalat dördüncü sıradaki yerini korurken toplam ithalat içindeki payı yüzde 13,1 olarak gerçekleşmiştir. KEİ ülkeleri dördüncü sıradaki yerini korumuştur.

Eximbank’ın 2.177 milyon dolara ulaşan kısa vadeli kredi limiti toplamı içerisinde, 1992-2001 dönemindeki toplam gerçekleştirme 1.196 milyon dolar, 2002 yılı gerçekleştirilmesi 23,7 milyon dolardır.

2002 yılında izin verilen yabancı sermaye miktarı 2.243 milyon dolar olmuş, giriş yapan yabancı sermaye miktarı ise 590 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde yabancı sermayenin ülkelere göre dağılımında ilk beş ülke ise ; Hollanda (yüzde 17), ABD (yüzde 14), Almanya (yüzde 12), İngiltere (yüzde 11), İtalya (yüzde 11) olmuştur.

2002 yılında Mısır ile imzalanan Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması (YKTK) yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, Avustralya ve Birleşik Arap Emirlikleri ile müzakereler gerçekleştirilerek anlaşmalar parafe edilmiştir.

2002 yılında Kırgız Cumhuriyeti, Tacikistan ve Singapur ile imzalanan Çifte Vergilendirmeyi Önleme (ÇVÖ) Anlaşmaları yürürlüğe girmiş, 14 ülke (İsviçre, Gürcistan, Yunanistan, Lübnan, Umman, Bahreyn, Avusturya, Nijerya, Suriye, Vietnam, İrlanda, Etiyopya, Portekiz, Küba) ile müzakereler sürdürülmektedir.

II. TÜRK CUMHURİYETLERİ İLE İLİŞKİLER

a) Mevcut Durum

Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları ile ilişkilerimiz ülkemizin ve bölgenin orta ve uzun vadeli menfaatlerine uygun şekilde 2002 yılında da sürdürülmüştür.

Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattının temeli 18 Eylül 2002 tarihinde Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan Cumhurbaşkanı'nın katılımı ile atılmıştır. 1750 km uzunluğundaki boru hattının 2004 yılında tamamlanması öngörülmektedir.

Azerbaycan Şah Deniz Projesinde, Azerbaycan doğal gazının Türkiye'ye sevkine ilişkin 12 Mart 2001 tarihinde imzalanan anlaşma uyarınca Türkiye kısmının mühendislik çalışmalarına başlanması beklenmektedir.

TPAO'nun yüzde 49 hissesine sahip olduğu Kazakistan'daki Kazaktürkmenay Ltd. Şirketi 2002 yılı sonu itibarıyla halen 4 sahada günde ortalama 5200 varil (680 ton) ham petrol üretimi yapmaktadır. 2001 ve 2002 yıllarında kuyu tamamlama, saha geliştirme ve petrol satış faaliyetlerine devam edilmiş ve yaklaşık 273 milyon dolarlık yatırım transferi yapılmış ve üretilen 1.045 milyon ton petrolün 1.025 milyon tonu satılarak 130 milyon dolar gelir elde edilmiştir.

TPAO'nun yüzde 6,75 hissesine sahip olduğu Azerbaycan'daki Azeri-Çıralı-Güneşli projesindeki faaliyetler planlandığı şekilde devam etmektedir. Erken üretim safhasında Ocak 2003'te günde ortalama 133 bin varil (18 bin ton) petrol üretilmiştir. Ocak 2003 itibarıyla TPAO adına toplam 17,5 milyon varil (2,6 milyon ton) ham petrol satılarak, yaklaşık 407 milyon dolar gelir elde edilmiştir.

Şah Deniz Projesi ile ilgili çalışmalar devam etmiş, ticari miktarda petrol bulunamaması nedeniyle Kürdaşı Projesinin tasfiye edilmesi gündeme gelmiştir. Hazar Denizinin orta kesiminde yer alan Alov arama projesinde sismik veri toplama işlemi tamamlanmış olup, Hazar Denizinin statüsü ile ilgili sorunlar sebebiyle, deniz tabanı etüdü çalışmalarına ara verilmiştir.

23-24 Nisan 2002 tarihlerinde Aşgabat'ta yapılan Hazar Denzine kıyıdaş ülkeler Devlet Başkanları Zirvesinin ortak bir belge imzalanmaksızın sonuçlanmasının ardından Rusya Federasyonu, Hazar Denizi statüsünü ikili anlaşmalar yolu ile belirleme stratejisi geliştirerek, sırasıyla Kazakistan ve Azerbaycan ile ayrı ayrı anlaşmalar yapmıştır. Türkiye'nin konuya yaklaşımı, bölgenin refahı ve istikrarı bakımından, meselenin zamanında ve barışçı yollardan mâkul bir çözüme kavuşturulması yönündedir. Kıyıdaş ülkelerce mutabık kalınacak nihaî düzenlemelerin, Hazar geçişli petrol ve doğal gaz boru hatları projelerine engel teşkil etmemesi önem taşımaktadır.

Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasında kesintisiz demiryolu bağlantısının sağlanması amacıyla planlanan Türkiye-Gürcistan (Kars-Tiflis) Demiryolu Projesi ile ilgili olarak 20-21 Haziran 2002 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan ulaştırma bakanları üçlü toplantısı sonunda imzalanan protokol çerçevesinde ön fizibilite etüdü çalışmaları Ulaştırma Bakanlığı DLH Genel Müdürlüğünce yürütülmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının yürüttüğü Büyük Öğrenci Projesi kapsamında lisans, yüksek lisans eğitimi ve TÖMER'de Türkçe öğrenimine devam eden öğrenci sayısı 2001 yılı sonu itibarıyla 5.959 kişi, Ağustos 2002 itibarıyla 5.772 kişidir. Söz konusu öğrencilerin burs giderleri olarak ödenen miktar 2001 yılında 4,8 trilyon lira, Ağustos 2002 sonu itibarıyla 2,7 trilyon lira olmuştur. Ayrıca, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan'a hibe olarak ders kitapları ve eğitim araç ve gereçleri gönderilmiştir.

TABLO: IV.1- Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Öğrencileri*

(Kişi)

Ülke	Tömer	Ön Lisans	Lisans	Y. Lisans	Doktora	Toplam
Azerbaycan	54	54	314	176	46	644
Kazakistan	83	15	407	103	22	630
Kırgız Cum.	79	73	380	137	50	719
Özbekistan	-	-	3	-	-	3
Türkmenistan	55	-	738	75	3	871
Diğer Asya	177	57	798	212	50	1.294
Balkanlar	227	142	1.141	91	10	1.611
TOPLAM	685	341	3.781	794	181	5.772

*Ağustos 2002 itibarıyla.

Bakü ve Kırgız menkul kıymetler borsalarına ortak olan İMKB, ortaklıktan ileri gelen yükümlülükleri çerçevesinde söz konusu borsalara yönelik teknik yardım vermeye devam etmektedir. Bakü Bankalar Arası Döviz Piyasası ile Bakü Menkul Kıymetler Borsasından 22 kişinin, Kazakistan Sermaye Piyasasından 14 kişinin, Kırgız-Türk Manas Üniversitesi öğrencilerinden 5 kişinin eğitim giderleri karşılanmıştır. İMKB'nin Avrasya Borsalar Federasyonu (FEAS) bünyesindeki etkinlikleri sürdürmektedir. FEAS bütçesine 2001 yılında 57,5 bin dolar, 2002 yılında ise 30 bin dolar ödeme yapılmıştır. İMKB ayrıca Eylül 2002'de, OECD ile işbirliği halinde, yükselen pazarlarda iş geliştirme, finansman ve büyüme konulu bir sempozyum düzenlemiştir.

İçişleri Bakanlığının 2001 ve 2002 yıllarında düzenlediği İnterpol, özel harekât, parmak izi ve halkla ilişkiler, mâli suçlar, temel trafik ve kaza inceleme, temel istihbarat, balıkadam ve kaçakçılık kurslarında Türk Cumhuriyetleri ve KKTC emniyet mensupları eğitilmiş, KKTC'ye olay yeri inceleme konusunda teknik yardım ve teçhizat verilmiştir.

Milli Savunma Bakanlığınca Türk Cumhuriyetlerine 2002 yılında çeşitli araç-gereç ve makine yardımıyla bulunulmuştur.

Sağlık Bakanlığınca ikili anlaşmalar çerçevesinde 2001 ve 2002 yılı içinde Azerbaycan ve KKTC'den ülkemize gelen hastaların tedavisi yapılmış, KKTC'ye 51 bin,

Nahçıvan'a 491 bin dolar değerinde tıbbî malzeme ve aşı gönderilmiştir. Kliniklerde görevlendirmek ve tıp alanında eğitim vermek üzere KKTC, Azerbaycan ve Kazakistan'a sağlık personeli gönderilmiştir. KKTC, Azerbaycan ve Kırgız Cumhuriyetinden ülkemize gelen sağlık personeline tıbbi alanlarda eğitim verilmiştir.

Maliye Bakanlığı, TİKA ve OECD'nin işbirliği ile çalışmalarını sürdüren OECD Ankara Çok Taraflı Vergi Merkezinde, Türk Cumhuriyetlerinden gelen üst düzey vergi memurlarına eğitim vermeye devam edilmiştir. Ayrıca, Türk Cumhuriyetlerinden ülkemize gelen elemanlara yönelik; vergileme yöntemleri, KDV, vergi kaçakçılığı, anlaşmalar, elektronik ticaret konularında eğitim verilmiştir.

Kültür Bakanlığınca, Ocak 2002'de Kazakistan'ın Almatı kentinde düzenlenen TÜRKSOY 17. Dönem Daimi Konsey Toplantısına iştirak edilmiştir. TÜRKSOY 5. Ressamlar Buluşması, Kültür Bakanlığı ve TÜRKSOY Genel Müdürlüğünün koordinasyonu ile Mayıs 2002'de gerçekleştirilmiştir. Ahıska Türklerinin sosyal ve kültürel yaşamının araştırılması amacıyla Kazakistana uzmanlar gönderilmiştir. Türk Dili Konuşan Ülkeler Kültür Bakanları 18. Dönem Daimi Konsey Toplantısı Temmuz 2002'de İstanbul'da yapılmıştır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlı liselerde KKTC'den 20 öğrenciye eğitim verilmektedir. KKTC'ye, tarımsal konulardaki ihtiyaçların tespiti, fidan üretimi, Türkiye'ye ithal edilen gıda maddelerinin teknik yeterliklerinin tespiti, biçerdöver operatörlerinin eğitimi, gıda kontrolü ve üretim yerlerinin denetimi ve damla sulama sistemleri alanlarında uzman desteği sağlanmıştır.

Turizm Bakanlığı tarafından 2002 yılında düzenlenen otel işletmeciliği ve seyahat acentacılığı programı ile işbaşı eğitimi kurslarına Azerbaycan, Kırgız Cumhuriyeti ve Türkmenistan'dan uzmanlar katılmıştır. Programlar TİKA'nın desteği ile gerçekleştirilmiştir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığının UNIDO ve TÜBİTAK ile ortaklaşa düzenlediği meyve ve sebze işlemede gıda güvenliği, gıda teknolojisi ve saklanması konularındaki uluslararası toplantılara Özbekistan ve Türkmenistandan uzmanlar katılmıştır.

Ülkemiz adına PTT Genel Müdürlüğünün katıldığı Avrasya Posta Birliği I. Kongresi Haziran 2001'de İstanbul'da, İcra Konseyi Birinci Toplantısı Mart 2002'de Pakistan'da yapılmıştır. DHMİ Genel Müdürlüğünce, KKTC Sivil Havacılık teknik personeline hava trafik güvenliği elektronik sistemleri konusunda eğitim verilmiştir. Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğünce Türk Cumhuriyetlerinden gelen katılımcılara uluslararası enerji yöneticiliği kursu verilmiştir. Karayolları Genel Müdürlüğünce, karayolu master planı, bakım hizmetleri, karayolu ağının iyileştirilmesi ve yol inceleme alanlarında teknik eğitim vermek üzere KKTC'ye uzman gönderilmiştir.

TİKA tarafından Türk Cumhuriyetlerine, yerel yönetimlerin geliştirilmesi konusunda eğitim verilmiştir. Nahçıvan ve Kırgız Manas radyo-televizyonu personeli eğitilmiştir. Kazakistan'daki Korkut Ata Üniversitesine mali destek sağlanmıştır. Hizmet içi eğitim seminerlerinde Türk Cumhuriyetlerinden gelen uzmanlara eğitim verilmiştir. Uluslararası interpol kursu için Türk Cumhuriyetlerinden katılıma destek sağlanmıştır. İstatistik faaliyetlerinin güçlendirilmesi projesine 2002 yılında da devam edilmiştir. Azerbaycan Tarım Bakanlığı personeline ülkemizde eğitim verilmiş ve tarımsal alanlarda aynı ve nakdi yardımlar yapılmaya devam edilmiştir. Kırgız Cumhuriyeti uzmanlarına hayvan

hastalıkları, tavukçuluk ve tarımsal gelişme alanlarında eğitim verilmiştir. Sigortacılık, bankacılık ve merkez bankacılığı alanlarında Türk Cumhuriyetlerinden gelen uzmanlara eğitim verilmiştir. Giderleri TİKA tarafından karşılanan OECD Özel Sektörü Geliştirme Merkezinde verilen eğitimlere Türk Cumhuriyetlerinden gelen uzmanlar da katılmıştır.

Gümrük Müsteşarlığınca düzenlenen Türk Gümrük Mevzuatı ve Uygulamaları Eğitim Programına Türk Cumhuriyetlerinden katılım sağlanmıştır. Merkez Bankasında Kırgız Cumhuriyetinden katılımcılara staj imkanı sağlanmıştır. Türkiye Bankalar Birliğince, Taşkent Bölgesel Bankacılık Eğitim Merkezinde Özbek ve Kırgız bankacılara eğitim verilmiştir. Devlet İstatistik Enstitüsünce, istatistik faaliyetlerinin güçlendirilmesi kapsamında Türk Cumhuriyetlerine uzman gönderilmiş ve bu ülkelerden gelen uzmanlara ülkemizde eğitim verilmiştir. Ayrıca KKTC'ye istatistik alanında teknik yardım sağlanmaktadır. Toprak Mahsulleri Ofisince eğitim vermek üzere KKTC'ye uzman desteği sağlanmıştır. TSE'nin 2002 yılında düzenlediği Bölgeler Arası Standardizasyon Birliği 11. Genel Kuruluna ve Birliğe üye ülkelerin öğrencilerine yönelik eğitim programlarına Türk Cumhuriyetlerinden katılım sağlanmıştır. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun yürüttüğü Başlangıçtan Günümüze Türk Dünyası Tarihi Projesine devam edilmiş, 2002 yılında Türk Cumhuriyetleri kütüphanelerine çeşitli kitaplar gönderilmiş, bu ülkelerden uluslararası toplantılara bilim adamları davet edilmiştir. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğünce Ankara-Bakü ve Ankara-Aşgabat Data Hattı Tesisi (METCAP 4.0 paketinin) kurulması için 2002 yılı içinde uzmanlar gönderilmiştir. THY Genel Müdürlüğünce, Kazakistan Astana Hava Yollarına uzman desteği sağlanmıştır. DPT'nin koordinatörlüğünde İslam Kalkınma Bankası tarafından finanse edilen teknik işbirliği programları uygulanmaya devam edilmiştir. TRT Genel Müdürlüğünün düzenlediği eğitim programlarına Azerbaycan, Özbekistan ve KKTC'den uzmanlar katılmıştır. Kızılay Genel Müdürlüğünce, Azerbaycan'a gıda ve sağlık malzemesi gönderilmiştir. MTA Genel Müdürlüğünce Türk Cumhuriyetlerine yönelik yeraltı kaynaklarının aranması ve değerlendirilmesi amacıyla eğitim programı düzenlenmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığınca, Türk Cumhuriyetlerine kitap gönderilmiş ve ilahiyat fakültelerine mali destek sağlanmıştır. Türkiye Diyanet Vakfınca aynı ve nakdi yardımlara devam edilmiştir.

Türkiye'deki üniversitelerden öğretim görevlileri Türk Cumhuriyetlerinde ve KKTC'de çeşitli alanlarda teknik işbirliği kapsamında görev yapmakta, konferans vermek, sempozyumlara katılmak, kısa süreli eğitim vermek üzere öğretim görevlileri YÖK tarafından Türk Cumhuriyetlerinde gönderilmektedir.

Türk Eximbank tarafından, Türk Cumhuriyetlerine yönelik kredi programları kapsamında 1992-2001 döneminde 413,2 milyon doları mal kredisi, 732,3 milyon doları proje kredisi olmak üzere toplam 1.145,4 milyon dolar kredi tahsis edilmiş, bu miktarın 852,6 milyon dolarlık kısmı kullanılmıştır. 2002 yılında ise kredi kullanılmamıştır.

Bu ülkelere Türkiye'den 1995 – 2001 döneminde toplam 405 milyon dolar sermaye ihrac edilmiştir. En çok sermaye ihracı gerçekleşen ülkeler, sırasıyla yüzde 41 ve yüzde 38 payları ile Kazakistan ve Azerbaycan'dır. 2002 yılı sonu itibarıyla Azerbaycan ve Özbekistan'a 1,2 milyon dolar sermaye ihracı gerçekleşmiştir.

2000-2001 yıllarında yurtdışında yapılan 993 milyon dolarlık müteahhitlik hizmetlerinin yüzde 24'üne tekabül eden 242 milyon dolarlık kısmı Türk Cumhuriyetlerine gerçekleştirilmiştir. Bu hizmetlerin yüzde 62'si Kazakistan'da, yüzde 22'si Özbekistan'da, yüzde 14'ü Azerbaycan'da, yüzde 2'si Türkmenistan'da yapılmıştır.

2001 yılında 839 milyon dolar olarak gerçekleşen Türkiye-Türk Cumhuriyetleri dış ticaret hacmi, 2002 yılında yüzde 26,8 artışla 1.064 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

2002 yılında Türkiye'nin genel ihracatındaki yüzde 12 oranında artışa karşılık, bölgeye yapılan ihracatta yüzde 10,4 oranında bir artış kaydedilmiştir. İthalatta ise toplam ithalattaki yüzde 22,8 artışa karşılık Türk Cumhuriyetlerinden yapılan ithalat yüzde 59,3 oranında artmış, bu artış Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan'dan yapılan ithalatın artışından kaynaklanmıştır. Bu gelişmeler sonucu 2002 yılında Türk Cumhuriyetleri ile ticaretimiz 165 milyon dolar fazla vermiştir.

2002 yılında ihracatta birinci sırayı 223 milyon dolarla Azerbaycan, ithalatta ise birinci sırayı 201 milyon dolarla Kazakistan almaya devam etmiştir.

Türk Cumhuriyetlerine yapılan ihracatın Türkiye'nin toplam ihracatı içindeki yüzde 1,8 olan payında 2002 yılında bir değişiklik olmamış, bölgeden yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı da 0,5 puan artarak yüzde 1,3 olarak gerçekleşmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Türk Cumhuriyetleri ile her alanda ilişkilerimizin ve işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla başlatılan çalışmalara ve teknik işbirliği projelerinin uygulanmasına bütçe imkanları çerçevesinde devam edilecektir.

Türk Cumhuriyetleri ile Karma Ekonomik Komisyon toplantılarının gerçekleştirilmesi ve bu çerçevede söz konusu ülkeler ile ülkemiz arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin en üst seviyeye çıkarılmasına çalışılacaktır.

Ayrıca ulaştırma, haberleşme, televizyon yayını, bankacılık, müteahhitlik, tarım, madencilik gibi ekonomik ve kültürel faaliyetlerin yürütülmesinde alt yapıya yönelik programlara önem verilecektir.

Bu ülkelerle mevcut ahdi belgelerde bulunan yükümlülüklerden henüz uygulamaya konulmamış olanların yerine getirilmesine öncelik verilecektir.

Müteşebbislerin bu ülkelerde küçük ve orta ölçekli işletmeler kurması için gerekli bilgi ve alt yapı desteği sağlanacaktır.

TABLO: IV.2- Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri İle Ticareti

Ülke	1998		1999			2000			2001			2002		
	Değer (Milyon Dolar)	Toplam İçindeki Payı %	Değer (Milyon Dolar)	Bir Önceki Yıla Göre Değişim%	Toplam İçindeki Payı %	Değer (Milyon Dolar)	Bir Önceki Yıla Göre Değişim%	Toplam İçindeki Payı %	Değer (Milyon Dolar)	Bir Önceki Yıla Göre Değişim%	Toplam İçindeki Payı %	Değer (Milyon Dolar)	Bir Önceki Yıla Göre Değişim%	Toplam İçindeki Payı %
Azerbaycan														
İhracat (a)	327	1,21	248	-24,2	0,93	230	-7,3	0,83	225	-2,2	0,72	223	-1,0	0,64
İthalat (b)	50	0,11	44	-12,0	0,11	96	118,2	0,18	78	-18,8	0,19	61	-21,8	0,12
Tic.Hacmi (a+b)	377	0,52	292	-22,5	0,43	326	11,6	0,40	303	-7,1	0,42	284	-6,4	0,33
Tic.Dengesi (a-b)	277		204			134			147			162		
Kazakistan														
İhracat (a)	214	0,79	97	-54,7	0,36	119	22,7	0,43	120	0,8	0,38	157	31,1	0,45
İthalat (b)	254	0,55	296	16,5	0,73	346	16,9	0,63	90	-74,0	0,22	201	123,0	0,39
Tic.Hacmi (a+b)	468	0,64	393	-16,0	0,58	465	18,3	0,57	210	-54,8	0,29	358	70,4	0,42
Tic.Dengesi (a-b)	-40		-199			-227			30			-43		
Kırgız Cumhuriyeti														
İhracat (a)	42	0,16	23	-45,2	0,09	21	-8,7	0,08	17	-19,0	0,05	24	39,3	0,07
İthalat (b)	7	0,02	3	-57,1	0,01	2	-33,3	0,00	6	200,0	0,01	16	162,5	0,03
Tic.Hacmi (a+b)	48	0,07	26	-45,8	0,04	23	-11,5	0,03	23	0,0	0,03	39	71,5	0,05
Tic.Dengesi (a-b)	35		20			19			11			8		
Özbekistan														
İhracat (a)	156	0,58	99	-36,5	0,37	83	-16,2	0,30	90	8,4	0,29	93	3,1	0,27
İthalat (b)	96	0,21	47	-51,0	0,12	86	83,0	0,16	36	-58,1	0,09	73	102,6	0,14
Tic.Hacmi (a+b)	252	0,35	146	-42,1	0,22	169	15,8	0,21	126	-25,4	0,17	166	31,5	0,19
Tic.Dengesi (a-b)	60		52			-3			54			20		
Türkmenistan														
İhracat (a)	96	0,36	106	10,4	0,40	120	13,2	0,43	105	-12,5	0,34	118	12,7	0,34
İthalat (b)	42	0,09	67	59,5	0,16	98	46,3	0,18	72	-26,5	0,17	99	37,5	0,19
Tic.Hacmi (a+b)	137	0,19	173	26,3	0,26	218	26,0	0,26	177	-18,8	0,24	217	22,8	0,25
Tic.Dengesi (a-b)	54		39	-27,8		22	-43,6		33	50,0		19	-41,4	
Türk Cumh. Top.														
İhracat (a)	835	3,10	574	-31,3	2,16	573	-0,2	2,06	557	-2,8	1,78	615	10,4	1,76
İthalat (b)	449	0,98	457	1,8	1,12	628	37,4	1,15	282	-55,1	0,68	449	59,3	0,88
Tic.Hacmi (a+b)	1.284	1,76	1.031	-19,7	1,53	1.201	16,5	1,46	839	-30,1	1,15	1.064	26,8	1,24
Tic.Dengesi (a-b)	386		117			-55			275			165		
Türkiye Genel Toplamı														
İhracat (a)	26.974	100,0	26.587	-1,4	100,0	27.775	4,5	100,0	31.334	12,8	100,0	35.000	11,7	100,0
İthalat (b)	45.921	100,0	40.687	-11,4	100,0	54.503	34,0	100,0	41.399	-24,0	100,0	50.831	22,8	100,0
Tic.Hacmi (a+b)	72.895	100,0	67.274	-7,7	100,0	82.278	22,3	100,0	72.733	-11,6	100,0	85.831	18,0	100,0
Tic.Dengesi (a-b)	-18947		-14.100			-26.728			-10.065			-15.831		

Kaynak: DPT

TABLO: IV.3 - Türkiye-Türk Cumhuriyetleri Ticaretinin Diğer Ülke Grupları Ticaretiyle Karşılaştırılması

Ülke Grupları	1998		1999			2000			2001			2002		
	Değer (Milyon Dolar)	Toplam İçindeki Payı %	Değer (Milyon Dolar)	Bir Önceki Yıla Göre Değişim %	Toplam İçindeki Payı %	Değer (Milyon Dolar)	Bir Önceki Yıla Göre Değişim%	Toplam İçindeki Payı %	Değer (Milyon Dolar)	Bir Önceki Yıla Göre Değişim %	Toplam İçindeki Payı %	Değer (Milyon Dolar)	Bir Önceki Yıla Göre Değişim %	Toplam İçindeki Payı %
Türk Cumhuriyetleri														
İhracat (a)	835	3,1	574	-31,3	2,2	573	-0,2	2,1	557	-2,8	1,8	615	10,4	1,8
İthalat (b)	449	1,0	457	1,8	1,1	628	37,4	1,2	282	-55,1	0,7	449	59,3	0,9
Tic.Hacmi (a+b)	1.284	1,8	1.031	-19,7	1,5	1.201	16,5	1,5	839	-30,1	1,2	1.064	26,8	1,2
Tic.Dengesi (a-b)	386		117			-55			275			165		
İslam Konferansı Teşkilatı (İKT)														
İhracat (a)	4.375	16,2	3.948	-9,8	14,8	3.915	-0,8	14,1	4.886	24,8	15,6	5.004	2,4	14,3
İthalat (b)	4.211	9,2	4.050	-3,8	10,0	7.353	81,6	13,5	6.031	-18,0	14,6	6.654	10,3	13,1
Tic.Hacmi (a+b)	8.586	11,8	7.998	-6,8	11,9	11.268	40,9	13,7	10.917	-3,1	15,0	11.658	6,8	13,6
Tic.Dengesi (a-b)	164		-102			-3.438			-1.145			-1.650		
AB														
İhracat (a)	13.498	50,0	14.348	6,3	54,0	14.510	1,1	52,2	16.118	11,1	51,4	18.059	12,0	51,5
İthalat (b)	24.075	52,4	21.416	-11,0	52,6	26.610	24,3	48,8	18.280	-31,3	44,2	23.124	26,5	45,5
Tic.Hacmi (a+b)	37.573	51,5	35.764	-4,8	53,2	41.120	15,0	50,0	34.398	-16,3	47,3	41.183	19,7	47,9
Tic.Dengesi (a-b)	-10.577		-7.068			-12.100			-2.162			-5.065		
OECD														
İhracat (a)	16.979	62,9	18.056	6,3	67,9	19.006	5,3	68,4	20.615	8,5	65,8	22.988	11,5	65,5
İthalat (b)	33.472	72,9	28.326	-15,4	69,6	35.682	26,0	65,5	20.007	-43,9	48,3	32.567	62,8	64,1
Tic.Hacmi (a+b)	50.451	69,2	46.382	-8,1	68,9	54.688	17,9	66,5	40.622	-25,7	55,9	55.555	36,8	64,7
Tic.Dengesi (a-b)	-16.493		-10.270			-16.676			608			-9.579		
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)														
İhracat (a)	3.238	12,0	2.172	-32,9	8,2	2.368	9,0	8,5	2.851	20,4	9,1	3.417	19,9	9,7
İthalat (b)	4.332	9,4	4.297	-0,8	10,6	6.699	55,9	12,3	5.546	-17,2	13,4	6.510	17,4	12,8
Tic.Hacmi (a+b)	7.570	10,4	6.469	-14,5	9,6	9.067	40,2	11,0	8.397	-7,4	11,5	9.927	18,2	11,6
Tic.Dengesi (a-b)	-1.094		-2.125			-4.331			-2.695			-3.093		
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)														
İhracat (a)	1.125	4,2	866	-23,0	3,3	874	0,9	3,1	972	11,2	3,1	998	2,7	2,8
İthalat (b)	948	2,1	1.123	18,5	2,8	1.543	37,4	2,8	1.238	-19,8	3,0	1.526	23,3	3,0
Tic.Hacmi (a+b)	2.073	2,8	1.989	-4,1	3,0	2.417	21,5	2,9	2.210	-8,6	3,0	2.524	14,2	2,9
Tic.Dengesi (a-b)	177		-257			-669			-266			-528		
Türkiye Genel Toplamı														
İhracat (a)	26.974	100,0	26.587	-1,4	100,0	27.775	4,5	100,0	31.334	12,8	100,0	35.081	12,0	100,0
İthalat (b)	45.921	100,0	40.687	-11,4	100,0	54.503	34,0	100,0	41.399	-24,0	100,0	50.832	22,8	100,0
Tic.Hacmi (a+b)	72.895	100,0	67.274	-7,7	100,0	82.278	22,3	100,0	72.733	-11,6	100,0	85.913	18,1	100,0
Tic.Dengesi (a-b)	-18.947		-14.100			-26.728			-10.065			-15.751		

Kaynak: DPT

III. BÖLGESEL VE KÜRESEL İŞBİRLİKLERİ

1. İSLAM KONFERANSI TEŞKİLATI EKONOMİK VE TİCARİ İŞBİRLİĞİ DAİMİ KOMİTESİ (İSEDAK)

a) Mevcut Durum

İslam ülkeleri ile ekonomik ilişkilerimizin geliştirilmesine yönelik çabalar ikili ve çok taraflı olarak sürdürülmektedir. İslam ülkeleriyle çok taraflı ekonomik ilişkilerimiz İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK) çerçevesinde ve İKT'nin değişik platformlarında yürütülmektedir.

İSEDAK İzleme Komitesi 18. Toplantısı Mayıs 2002'de İstanbul'da yapılmıştır. Toplantıda, üye ülkeler arasında ticaretin artırılması, Dünya Ticaret Örgütü faaliyetleri çerçevesinde işbirliği, Ekonomik İşbirliği Eylem Planının uygulanmasının hızlandırılması ve 18. İSEDAK Toplantısı gündemi gibi konular ele alınmıştır.

Eylül 2002'de İKT Üyesi Ülkelerde Özel Sektör Yatırımları ve İslam Kalkınma Bankasının Rolü konulu seminer düzenlenmiştir. Seminerde alınan tavsiyeler 18. İSEDAK Toplantısına sunulmuştur. Bu öneriler arasında, İslam ülkelerindeki sermaye birikiminin yine İslam ülkelerinin kalkınmalarında değerlendirilmesi, KOBİ'lerin teşviki, yenilikçi projelerin desteklenmesi, İslam Kalkınma Bankası (İKB)'nin özel sektöre yönelik faaliyetlerinin genişletilmesi, İKB olanaklarına daha kolay ulaşılabilmesi için bölgesel şubeler/ofisler açılması, üye ülkelerde serbest ticaret bölgelerinin kurulmasının teşviki, özel sektöre yönelik finansman imkanlarının artırılması, özel sektörün uluslararası pazarlara açılmasına yardım edilmesi, İslam İhracat Kredi Sigortası ve Yatırımların Garantisi Şirketi tarafından sağlanan garanti hizmetlerinin kapsamının genişletilmesi, İKB'nin garanti şartlarının kolaylaştırılması, ticari bilgi akışının teşvik edilmesi, ürün bazında fuarlar düzenlenmesi ve İKB imkanlarının daha iyi tanıtılması gibi konular yer almaktadır.

18. İSEDAK Toplantısı 22-25 Ekim 2002 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenmiştir. Toplantıda, dünyadaki ve İslam Konferansı Teşkilatı üyesi ülkelerdeki ekonomik gelişmeler, Yeni Eylem Planı'nın uygulanma durumu, üye ülkeler arasında ticaretin artırılması, 9. Özel Sektör Toplantısı ve İslam Ticaret Fuarı hazırlıkları, İslam Ticaret Fuarları Yönetmelik Taslağı, Dünya Ticaret Örgütü ile ilgili konular görüşülmüş ve İKT Üyesi Ülkelerde Özel Sektör Yatırımları ve İslam Kalkınma Bankasının Rolü konusunda görüş alışverişi oturumları düzenlenmiştir.

Bir İSEDAK projesi olan İKT Üyesi Ülkeler Arasında Tercihli Ticaret Sistemi Çerçeve Anlaşması (TPSOIC) yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Anlaşmayı şimdiye kadar 23 ülke imzalamış, 12 ülke onaylamıştır.

İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) çerçevesinde özel sektörler arasındaki işbirliğini artırmaya yönelik çabalar sürdürülmektedir. Bu kapsamda, Dokuzuncu Özel Sektör Toplantısı Aralık 2002'de 9. İslam Ticaret Fuarıyla eşzamanlı olarak Birleşik Arap Emirlikleri'nde yapılmıştır.

Ülkemizin İslam Kalkınma Bankasıyla olan işbirliği de sürdürülmektedir. Banka'nın sunduğu imkanlardan firmalarımız ve kamu kuruluşlarımız yararlanmaktadır.

Kuruluşundan beri İKB kaynaklarından alınan toplam finansman onayı miktarı 2,8 milyar dolara ulaşmıştır.

2001 yılında Türkiye'nin İslam ülkelerine ihracatı, 4.886 milyon dolar iken, 2002 yılında yüzde 2,4 oranında bir artışla 5.004 milyon dolar, bu ülkelerden aynı yıllar itibarıyla ithalatı ise, 6.031 milyon dolardan yüzde 10,3 oranında artışla 6.655 milyon dolar düzeyine yükselmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Küreselleşme sürecinde çok yönlü dış ekonomik ilişkiler hedefi doğrultusunda, Avrupa Birliği'ne tam üyelik çalışmalarının yanı sıra, dış ekonomik ilişkilerimizde önemli bir boyut olan, İslam ülkeleri ile çok taraflı ve ikili ekonomik ve ticari ilişkilerimizin geliştirilmesi amacıyla yürütülmekte olan faaliyetlerin nitelik ve kapsamı geliştirilecektir.

düşürmüştür. Nitekim, yıl içinde bankalar arası gecelik borçlanma faiz oranları altı defa düşürülerek yüzde 59'dan 11 Kasım 2002 tarihi itibarıyla yüzde 44'e indirilmiştir.

Özel sektörün, İSEDAK çalışmaları sonucunda oluşturulmuş mekanizmalardan daha fazla yararlanmaları özendirilecektir. Özellikle ticaret fuarları ve özel sektör toplantılarına özel sektör temsilcilerinin katılması teşvik edilecektir. Söz konusu platformlarda ortaya çıkan tavsiye kararları İSEDAK gündemine taşınarak özel sektörün işbirliği çabalarına destek olunacaktır.

İSEDAK toplantıları sırasında yapılan muhtelif görüş alışverişi oturumlarında ortaya çıkan görüşler ve tespit edilen sorunlar ve sektörel uzmanlar grubu toplantılarında yapılan öneriler ışığında yeni projeler başlatılacaktır. İKT Eylem Planının uygulanması ile ilgili yeni bir mekanizmanın geliştirilmesi çalışmalarına devam edilecektir. Özellikle dünyada meydana gelen gelişmeler ışığında Dünya Ticaret Örgütü faaliyetleri yakından izlenerek gerekli çalışmalar yapılacaktır. TPSOIC Anlaşması kapsamında yapılacak ticaret müzakerelerinin ilk turuna Türkiye ev sahipliği yapacaktır. Söz konusu ilk tur müzakerelerinin başlayabilmesi için gerekli hazırlıklar tamamlanacaktır.

Gerek İslam ülkeleri ile ortak projelerin, gerekse ulusal kamu ve özel sektör projelerinin finansmanında, İslam Kalkınma Bankası kaynaklarından daha fazla istifade edilmesi yolları aranacak ve Türkiye'nin 6. büyük ortağı olduğu İslam Kalkınma Bankası imkanlarının daha iyi tanıtılması yönünde çabalar artırılabilecektir.

İslam Ülkeleriyle turizm alanında işbirliği çabaları desteklenecektir. Bu çerçevede 2003 yılı içerisinde Turizm Bakanlığımızın ev sahipliğinde Türkiye'de düzenlenecek olan İslam Ülkeleri Birinci Turizm Fuarının gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

2. EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI (EİT)

a) Mevcut Durum

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) çerçevesinde ticaret ve yatırım, ulaştırma ve haberleşme, enerji, maden ve çevre, tarım, sanayi, sağlık ve turizm, ekonomik araştırma ve istatistik, eğitim, bilim, kültür ve uyuşturucu kontrolü alanlarında işbirliği faaliyetleri devam etmektedir.

EİT Bölgesel Planlama Konseyinin 12. Toplantısı Mart 2002'de Tahran'da, EİT Bakanlar Konseyi 12. Toplantısı ile 7. EİT Devlet Başkanları Zirvesi ise Ekim 2002'de İstanbul'da yapılmıştır. Bakanlar Konseyi 12. Toplantısı ile EİT dönem başkanlığı ülkemize geçmiş bulunmaktadır.

Merkezi İstanbul'da olacak EİT Ticaret ve Kalkınma Bankasının kuruluş anlaşması üç kurucu ülke tarafından onaylanmış olup Bankanın kurulmasına ilişkin çalışmalar sürdürülmektedir.

Tarife ve tarife-dışı engellerin kaldırılmasını öngören EİT Ticaret Anlaşması (ECOTA) hazırlanması çalışmaları sürdürülmektedir.

Özel sektörün EİT faaliyetlerine daha aktif katılımının sağlanması için, 2001 Ekim ayından itibaren üye ülkelerin özel sektörlerine görüşme imkanı sağlayan çeşitli sektörlerde alıcılar/satıcılar toplantısı yapılmaktadır.

Enerji işbirliği alanında EİT üyesi ülke kaynaklarının rasyonel ve verimli kullanılması için çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. EİT Enerji /Petrol Bakanları 2. Toplantısının 2003 yılı Nisan veya Mayıs ayında Tahran'da yapılması öngörülmektedir.

Ulaştırma ve haberleşme alanlarında, üye ülkeler arasında işbirliğini arttıracak sağlam bir alt yapının kurulması için Almatı Ana Planı ve EİT Ulaştırma ve Haberleşme On Yıllık Eylem Planı (1998-2007) çerçevesinde çalışmalar yürütülmektedir. Bu çerçevede EİT Ülkeleri Ulaştırma ve Haberleşme Bakanları 4. Toplantısı 26-27 Eylül 2002 tarihlerinde İzmir'de yapılmıştır. Bölge içi ticaretin artırılması amacıyla 2002 yılında Almatı-Taşkent-Tahran-İstanbul hattında yük treninin düzenli, yolcu treninin de deneme seferlerine başlanmıştır.

2001 yılında Türkiye'nin EİT ülkelerine olan ihracatı 972 milyon dolar iken, 2002 yılında yüzde 2,7 artarak 998 milyon dolar, aynı yıllarda bu ülkelerden ithalatı ise, 1.238 milyon dolardan yüzde 23,3 artışla 1.526 milyon dolar seviyesine yükselmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler, Politikalar

EİT Ticaret Anlaşması (ECOTA) hazırlıklarına aktif katılım sağlanacaktır.

EİT çerçevesinde yapılan toplantılarda öncelikli işbirliği alanı olarak belirlenmiş olan konulardaki faaliyetlere ulusal politikalar çerçevesinde aktif katılım sağlanacak, bölge içi ticaretin serbestleştirilerek artırılması ve bölge ülkelerinin batı ile ulaştırma, haberleşme ve enerji nakil bağlarının Türkiye üzerinden güçlendirilmesi doğrultusunda çabalar sarf edilecektir.

EİT Ticaret ve Kalkınma Bankasının kuruluş çalışmaları sürdürülecektir.

Aralık 2003 tarihinde yapılması öngörülen EİT Bölgesel Planlama Konseyi 14. Toplantısına ülkemiz ev sahipliği yapacaktır.

3. KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ (KEİ)

a) Mevcut Durum

Bölgesel bir ekonomik işbirliği teşkilatı haline gelmiş olan KEİ'nin halihazırda faal olan, çeşitli alanlardaki çalışma gruplarında iki yıllık sürelerle koordinatör ülke uygulamasına devam edilmektedir. Ülkemiz KOBİ'lere ilişkin kurulan çalışma grubunun koordinatörlüğünü üstlenmiştir.

KEİ Katılımcı Devletleri Hükümetleri Arasında Suçla, Özellikle Örgütlü Suç Türleriyle Mücadelede İşbirliği Anlaşmasına Ek Protokol, 15 Mart 2002 tarihinde Kiev'de yapılan Beşinci İçişleri Bakanları Toplantısında imzalanmıştır.

5-6 Eylül 2002 tarihlerinde İstanbul'da KEİ Enerji Çalışma Grubu Toplantısı gerçekleştirilmiştir. Anılan toplantıda KEİ ülkelerinin bir bölümünün Avrupa Elektrik İletimi Koordinasyon Birliği (UCTE) ile entegrasyon aşamasında olduğu dikkate alınarak, KEİ ülkeleri enterkoneksiyonuna ilişkin çalışmalarda bu durumun göz önünde bulundurulması ve fizibilite şartnamesinin buna göre revize edilme gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Güney Avrupa Gaz Ringi Projesi ile Avrupa'nın doğal gaz talebinin bir kısmının karşılanması amacıyla çalışmalar yapılmaktadır. Bu proje ile Türkiye ile Yunanistan'ın doğal gaz sistemlerinin bir boru hattı ile birbirine bağlanarak, önce Yunanistan'ın daha sonra da Avrupa'nın doğal gaz talebinin karşılanması amaçlanmaktadır. Ayrıca, Türkiye'den başlayıp Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'dan geçecek bir hatla Avusturya'nın da doğal gaz sistemine bağlanması planlanmaktadır.

Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankasının çeşitli projelere desteği sürmektedir. 2002 yılında Türk özel sektörüne 11 milyon dolar tutarında kredi sağlanmıştır. Banka, KEİ ülkeleri için 2002-2004 yıllarına ilişkin Ülke Stratejisi raporlarını tamamlayarak Direktörler Kurulunun onayını almıştır. Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankasının IV. Güvernörler Kurulu Toplantısı 14 Nisan 2002 tarihinde Selanik'te gerçekleştirilmiştir.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütünün onuncu kuruluş yıldönümü vesilesiyle 25 Haziran 2002 tarihinde İstanbul'da KEİ Devlet veya Hükümet Başkanları Olağanüstü Doruk Toplantısı düzenlenmiştir.

2001 yılında KEİ ülkelerine Türkiye'nin ihracatı 2.851 milyon dolar iken, 2002 yılında yüzde 19,9 artarak 3.417 milyon dolar, bu ülkelere ithalatı ise 5.546 milyon dolar düzeyinden yüzde 17,4 artarak 6.510 milyon dolar seviyesine yükselmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

KEİ'nin ana hedefi bölgesel strateji geliştirmektir. Bu strateji içinde, bölgenin mukayeseli üstünlüklerini tespit etmek, yatırım için öncelikli sektörleri ve bölgesel işbirliğinin maliyet ve yararlarını saptamak ve küresel düzeyde bölgenin üstlenmesi gereken ekonomik rolü belirlemek gibi unsurlar bulunmaktadır.

KEİ ülkeleri ile akdedilmiş olan anlaşmaların uygulanmasına önem verilecek, özellikle organize suçlarla mücadele anlaşmasının uygulanması konusunda gerekli çabalar

gösterilecektir. Üye ülkeler arasında iç güvenliğin sağlanması konusunda işbirliği ve ortak politikalar geliştirilmesine çalışılacaktır.

KEİ ülkeleriyle olan ilişkilerimizde özel sektöre ağırlık verilecek, serbest girişimcilik özendirilecektir. KEİ ülkeleri arasında iş ortamının iyileştirilmesi, bu kapsamda iş adamlarına vize kolaylıklarının sağlanması, küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi, ticari engellerin tedricen ortadan kaldırılması ve serbest bölgelerde işbirliğine gidilmesi için gereken önlemler alınacaktır.

Ortak projelerin finansmanında ve özel sektörün desteklenmesinde KEİ Ticaret ve Kalkınma Bankasının imkanlarının etkin bir şekilde kullanılmasına devam edilecektir.

Enerji verimliliğinin ve çevrenin, özellikle Karadenizin biyo üretim potansiyelinin korunması, işletilmesi ve geliştirilmesi için ortak faaliyetler desteklenecek, enerji verimliliği ile ilgili olarak bölgeye yönelik eğitim programları planlanacaktır.

Ülkemiz KEİ’de etkin rol oynamaya devam edecek, ekonomik işbirliğini geliştirmek suretiyle bölgede siyasi istikrar ve barışa katkıda bulunacaktır.

4. GELİŞMEKTE OLAN SEKİZ ÜLKE (D-8)

a) Mevcut Durum

Ülkemizin girişimi ve Bangladeş, Endonezya, İran, Malezya, Mısır, Nijerya ve Pakistan’ın katılımıyla 1997 yılı Haziran ayında yapılan İstanbul Zirve Konferansından sonra resmen faaliyetlerine başlamış bulunan D-8 çerçevesinde işbirliği çabaları sürdürülmektedir. Bu kapsamda İstanbul, Dakka ve Kahire’de olmak üzere 3 Zirve ve 5 Bakanlar Konseyi Toplantısı yapılmıştır.

Özel sektörün üye ülke ekonomilerindeki ağırlığı nedeniyle işadamlarının D-8 işbirliğine katılmalarına büyük önem verilmektedir. Bu amaçla D-8 ticaret ve sanayi odaları ve iş dernekleri forumu kurulmuş ve ilk toplantısı Kahire’de yapılmıştır. Dördüncü zirve sırasında forumun ikinci toplantısı yapılacaktır. İşadamları arasındaki temasları kolaylaştırmak amacıyla bir vize anlaşması yapılmıştır. Anlaşma, en az dört üye ülke tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girecektir. Türkiye anlaşmayı onaylamıştır.

2001 yılında Türkiye’nin D-8 ülkelerine ihracatı 966 milyon dolar iken , 2002 yılında yüzde 7,7 azalarak 892 milyon dolar seviyesine düşmüş, aynı yıllarda bu ülkelerden ithalatı ise 1.697 milyon dolardan yüzde 14 artarak 1.934 milyon dolara yükselmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Ülkemiz, D-8 çerçevesinde işbirliğini desteklemeye devam edecektir.

D(8)’in işbirliği projelerinden biri olan ve ülkemizin katkılarıyla geliştirilen tarım ilaçlama uçağının ticari üretimine geçilememiş olması nedeniyle üye ülkeler arasında sanayi alanında yeni işbirliği konularına yönelinecektir.

Uluslararası Ticaret ve Pazarlama Şirketinin kurulması çalışmaları sürdürülecektir.

IV. ULUSLARARASI TEKNİK İŞBİRLİĞİ VE TÜRKİYE'NİN DIŞ YARDIMLARI

a) Mevcut Durum

Türkiye'nin gelişmekte olan ülkelere yaptığı yardımlarda 1998 yılında başlayan azalma eğilimi 2001 yılında da devam etmiştir. Miktar olarak azalma görülmesine karşılık, yardımların GSMH'ya oranı yüzde 0,04 seviyesinde kalmıştır. Ancak bu oranlar OECD/DAC'ın 2001 yılı ortalamasının (yüzde 0,4) ve bu konuda Birleşmiş Milletlerin belirlediği hedefin (yüzde 0,7) çok uzağındadır.

Türk Cumhuriyetlerine yapılan yardımlarda miktar olarak bir azalma görülmekle birlikte, bu yardımların toplam yardımlar içindeki payı artış göstermiştir. Türk Cumhuriyetleri haricindeki İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) üyesi ülkelere yapılan yardımlar miktar ve oran olarak azalma göstermiş, diğer ülkelere yapılan yardımlar ise miktar olarak azalmış olmakla birlikte oran olarak değişmemiştir.

Yardım faaliyetlerinin yürütülmesi sırasında özellikle 1992 yılından itibaren hissedilen mevzuat eksikliğinin giderilmesi amacıyla 2001 yılında başlatılan çalışmalara devam edilmiştir.

Çeşitli kaynaklardan temin edilen sınırlı teknik yardımlardan ve uluslar arası faaliyetlerden azami faydanın elde edilmesi amacıyla kurumlar arasında eş güdüm sağlanması için gerekli çalışmalar sürdürülmektedir.

İkili teknik işbirliği anlaşmaları çerçevesinde, Almanya Federal Cumhuriyeti, Japonya, İsrail, Hollanda ve çok taraflı iş birliği çerçevesinde UNDP, UNFPA, WHO, UNICEF, ILO, UNIDO, FAO, UNESCO gibi Birleşmiş Milletler (BM) kuruluşlarından sağlanan teknik yardımlar; insan kaynaklarımızın niteliğinin geliştirilmesi, mevcut kuruluşlarımızın günün şartlarına uyum sağlaması, gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesi ve az gelişmiş bölgelerde gelir getirici faaliyetlerin desteklenmesi, iyi yönetim, çevreye duyarlı teknolojiler, kadınların ekonomik ve sosyal faaliyetlerde daha fazla yer alması amacıyla kullanılmaktadır.

DPT Müsteşarlığınca yürütülen Gelişmekte Olan Ülkeler Arası Teknik İşbirliği, (TCDC) kapsamında Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü tarafından biyoteknoloji ve bilgisayar destekli tasarım/bilgisayar destekli imalat (CAD/CAM) konularında Türk Cumhuriyetleri ve Moldovaya yönelik eğitim programları başlatılmıştır. Yine TCDC Projesi kapsamında, Boğaziçi Üniversitesi bünyesinde İnsan Kaynakları Geliştirme Merkezi kurulmuş olup, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Türkiye Ofisi tarafından ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde hazırlanan ve her yıl yayınlanmakta olan Türkiye İnsan Kaynakları Gelişim Raporu bu merkez tarafından hazırlanacaktır.

Japon Teknik İşbirliği çerçevesinde 2003-2008 yıllarını kapsayan Türkiye ülke programının hazırlıkları devam etmekte olup, 2002 yılı içinde 84 bursa çeşitli kurum ve kuruluşlardan katılım sağlanmıştır. Japon Teknik İşbirliği kapsamında 2002 yılı itibarıyla toplam 9 proje tamamlanmış olup, 5 projenin çalışmaları devam etmektedir. Alman Teknik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde ise toplam 14 proje uygulanmaktadır.

Üçüncü ülke eğitim programları kapsamında MTA, Sağlık Bakanlığı ve TİKA işbirliği ile özellikle Türk Cumhuriyetlerine yönelik eğitim programları düzenlenmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Kalkınmakta olan ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesinde bu ülkelere verilen teknik yardımların önemli bir işbirliği aracı olarak kullanılabilmesi için gerekli koordinasyon ve mevzuat geliştirme çalışmalarına devam edilecektir.

Başta Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları ile tarihi bağlarımız olan ülkeler ve İKT üyesi ülkeler olmak üzere, gelişmekte olan ülkelere yönelik ekonomik, teknik, insanî ve kültürel amaçlı yardımlara imkanlar ölçüsünde devam edilecek, Türkiye'nin ekonomik ve teknik yardım potansiyeli, bu ülkelerle ilişkilerimizi geliştirmek amacıyla kullanılacaktır.

İnsan kaynaklarımızın niteliğinin geliştirilmesi, gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesi ve az gelişmiş bölgelerde gelir getirici faaliyetlerin desteklenmesi, iyi yönetim, çevreye duyarlı teknolojiler konularında çok taraflı ve ikili teknik işbirliği imkanlarından azami ölçüde yararlanılacaktır.

Uluslararası teknik işbirliği faaliyetlerine gönüllü kuruluşların ve özel teşebbüsün katılımı teşvik edilecek, bu alandaki faaliyetlere ilişkin bilgi ve veriler sistemli bir şekilde tutulacaktır.

Bilgi ve becerilerini geliştirmek üzere, Türk uzmanların uluslar arası kuruluşlarda ve projelerde belirli sürelerle istihdam edilmesine ilişkin çabalar sürdürülecektir.

OECD/DAC üyeliğini gerçekleştirmek için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

Ülkemizden talep edilen teknik yardımların karşılanmasını teminen uluslar arası kuruluşlarla işbirliğine gidilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Gelişmekte olan ülkelere kamu kurum ve kuruluşları tarafından sağlanan ayni ve nakdi yardımların, belirlenen strateji ve hedefler doğrultusunda yürütülebilmelerini temin edecek yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Kamu ve özel kesimde çalışan personelin, teknik işbirliği kapsamında yurt dışında ve uluslar arası kuruluşlarda geçici olarak görevlendirilebilmesine ilişkin gerekli mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.

TABLO: IV.4- 1997 – 2001* Yıllarında Türkiye’nin Yardımları

ÜLKELER	Proje ve Program Yardımı					Teknik İşbirliği					Acil Yardımlar					Diğer					Toplam Bağışlar									
	1997	1998	1999	2000	2001	1997	1998	1999	2000	2001	1997	1998	1999	2000	2001	1997	1998	1999	2000	2001	1997		1998		1999		2000		2001	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
İKİLİ YARDIMLAR	2.946	3.530	12.923	4.112	1658	40.621	72.647	16.186	19.671	14.506	11.765	2.062	10.279	2.393	1.276	2.982	6.344	2.445	3.791	5.733	58.314	100	84.583	100	41.833	100	29.967	100	23.173	100
AZERBAIJAN	110	226	135	1.484	304	7.590	6.304	1.812	1.761	2.294	1.024	583	270	468	472	98	193	61	11	780	8.822	15	7.306	9	2.278	5	3725	12	3.850	17
KAZAKİSTAN	71	17	1.616	56	139	4.455	4.532	1.669	1.585	1.063	40	9				108	104	3	5	348	4.674	8	4.662	6	3.288	8	1647	5	1.550	7
KIRGIZİSTAN	122	765	576	331	171	3.535	6.304	1.481	1.735	1.075	13	41				46	137	0	19	540	3.716	6	7.247	9	2.057	5	2084	7	1.785	8
KKTC	43	0	211	394	92	421	1.818	2.907	1.177	772	6	21	13	85		59	0	188	0	181	530	1	1.839	2	3.318	8	1657	6	1045	5
ÖZBEKİSTAN	102	1.353	215			2.605	34.708	713	274	149	10	45				16	191	0	3	268	2.733	5	36.297	43	928	2	276	1	417	2
TÜRKMENİSTAN	173	32	215	309	150	8.044	6.069	1.689	2.023	1.110	3	11				32	234	10	305	415	8.252	14	6.346	8	1.914	5	2637	9	1.675	7
TÜRK CUM. TOPLAMI	622	2.392	2.968	2.574	855	26.649	59.735	10.271	8.555	6.462	1.097	710	282	553	472	358	859	262	343	2.532	28.727	49	63.696	75	13.783	33	12.026	40	10.322	45
İKT ÜLKELERİ TOP.(TÜRK CUM.HARIÇ)(41 Ülke)	180	22	9.302	355	242	2.672	6.820	400	3.522	1.479	5.722	661	6.374	423	340	63	183	2	12	554	8.637	15	7.685	9	16.078	38	4311	14	2615	11
DİĞER ÜLKELER (39 Ülke)	2.143	1.116	654	1.183	561	11.301	6.093	5.515	7.593	6.565	4.946	692	3.623	1.417	464	2.561	5.303	2.181	3.437	2.646	20.951	36	13.202	16	11.972	29	13.630	45	10.237	44
ÇOK TARAFLI YARDIMLAR																					76.717		101.933		83.494		56108		45.185	
TOPLAM																					135.031		186.516		125.327		86.075		68.358	

* Geçici veriler

Kaynak:DİE

BEŞİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL GELİŞME HEDEF VE POLİTİKALARI

I. BÖLGESEL GELİŞME VE KALKINMADA ÖNCELİKLİ YÖRELER

a) Mevcut Durum

Bölgeler ve iller arası gelişmişlik farklarının azaltılması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve kaynakların yerinde ve daha etkin kullanılmasının sağlanması halen önemini korumaktadır.

DPT Müsteşarlığı koordinatörlüğünde ve DİE Başkanlığının da katkılarıyla, Avrupa Birliği'nin ülkemizden talep ettiği ve Ulusal Programımızda da yer alan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması çalışması tamamlanmıştır. Bu çalışmaya göre; 12 adet Düzey 1, 26 adet Düzey 2 ve 81 adet Düzey 3 (iller) İstatistiki Bölge Birimi tanımlanmıştır.

2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, ülke nüfusunun; yüzde 25,6'sı Marmara Bölgesinde, yüzde 17,1'i İç Anadolu, yüzde 13,2'si Ege, yüzde 12,8'i Akdeniz, yüzde 12,4'ü Karadeniz, yüzde 9,7'si Güneydoğu Anadolu ve yüzde 9,1'i Doğu Anadolu Bölgesinde yaşamaktadır.

1990-2000 döneminde ülke genelinde yıllık ortalama nüfus artış hızı yüzde 1,8 olmuştur. Yıllık ortalama nüfus artış hızı Marmara Bölgesinde yüzde 2,7, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yüzde 2,5 ve Akdeniz Bölgesinde yüzde 2,1 ile Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşirken, Ege ve İç Anadolu Bölgelerinde yüzde 1,6 ve Doğu Anadolu Bölgesinde yüzde 1,4 ile Türkiye ortalamasının altında gerçekleşmiştir. Karadeniz Bölgesinde yıllık ortalama nüfus artış hızı ise yüzde 0,4 ile Türkiye ortalamasının oldukça altında gerçekleşmiştir.

Bölgelerin 2000 yılı itibarıyla GSYİH'ya katkıları incelendiğinde Marmara Bölgesinin yüzde 38 ile birinci sırada bulunduğu, Doğu Anadolu Bölgesinin yüzde 3,3 ile son sırada yer aldığı görülmektedir. Aynı yılda diğer bölgelerin GSYİH'ya katkıları; Ege Bölgesinin yüzde 16,8, İç Anadolu Bölgesinin yüzde 16,1, Akdeniz Bölgesinin yüzde 11,7, Karadeniz Bölgesinin yüzde 9,1 ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin yüzde 5,1 olarak sıralanmaktadır.

GSYİH 2000 yılında bir önceki yıla göre reel olarak yüzde 7,4 oranında artmıştır. Bölgeler itibarıyla GSYİH artışı sırasıyla; İç Anadolu Bölgesinde yüzde 9,6, Ege Bölgesinde yüzde 8,7, Marmara Bölgesinde yüzde 8,1, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yüzde 5,5, Karadeniz Bölgesinde yüzde 4,8, Doğu Anadolu Bölgesinde yüzde 4,3 ve Akdeniz Bölgesinde yüzde 3,8 olarak gerçekleşmiştir.

2000 yılında kişi başına GSYİH ülke ortalaması 100 kabul edildiğinde, Marmara ve Ege Bölgelerinde endeks değerleri sırasıyla, 149 ve 127 ile Türkiye ortalamasının üzerinde, Akdeniz ve İç Anadolu Bölgelerinde 91 ve 94 ile Türkiye ortalamasına yakın olup Karadeniz Bölgesinde 73, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 53 ve Doğu Anadolu Bölgesinde 36 ile ortalamanın oldukça altındadır.

2002 yılı itibarıyla kalkınmada öncelikli yöreler 49 il ve 2 ilçe ile ülke yüzölçümünün yüzde 55'ini, ülke nüfusunun ise yüzde 36'sını kapsamaktadır.

Ülke genelinde halen faaliyette bulunan toplam 21 serbest bölgeden 5'i, Kalkınmada Öncelikli Yörelere bulunmaktadır.

2002 yılında 2'si kalkınmada öncelikli yörelerde olmak üzere, tamamlanmış olan toplam 5 organize sanayi bölgesi ile; kalkınmada öncelikli yörelerdeki organize sanayi bölgesi sayısı 25'e, ülke genelinde ise 70'e ulaşmıştır.

2002 yılında 7'si kalkınmada öncelikli yörelerde olmak üzere, tamamlanmış olan toplam 13 küçük sanayi sitesi ile; kalkınmada öncelikli yörelerdeki küçük sanayi sitesi sayısı 162'ye, ülke genelinde ise 362'ye ulaşmıştır.

2002-2003 öğretim yılında 8'i kalkınmada öncelikli yörelerde olmak üzere yeni hizmete açılmış olan toplam 11 pansiyonlu ilköğretim okulu ile; kalkınmada öncelikli yörelerdeki pansiyonlu ilköğretim okulu sayısı 169'a, ülke genelinde ise 248'e ulaşmıştır.

2002-2003 öğretim yılında tamamı kalkınmada öncelikli yörelerde olmak üzere yeni hizmete açılmış olan 3 yatılı ilköğretim bölge okulu ile; kalkınmada öncelikli yörelerdeki yatılı ilköğretim bölge okulu sayısı 246'ya, ülke genelinde ise 284'e ulaşmış bulunmaktadır.

Halen ülke genelindeki 76 üniversiteden; 30'u Marmara, 16'sı İç Anadolu, 10'u Ege, 7'si Akdeniz, 5'i Doğu Anadolu, 5'i Karadeniz ve 3'ü Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yer almaktadır. Ülke genelindeki üniversitelerin 13'ü, kalkınmada öncelikli yörelerde bulunmaktadır.

1989 yılında tamamlanarak yürürlüğe konulan GAP Master Planı, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından GAP Bölge Kalkınma Planı ve GAP Bölge Kalkınma Planı Uygulama Programı olarak yenilenmiş olup; 2002 yılında uygulamaya konulmuştur.

GAP kapsamındaki Hükümetler Arası İkili İşbirliği Anlaşmaları çerçevesinde, 2001 yılında kredi temin edilen ve yapımına 2002 yılı içinde başlanan Yaylak Ovası Sulaması ve Bozova Pompaj Sulaması I. Kısım inşaatlarına devam edilmektedir.

GAP sulama projelerinin tamamlanmasıyla 1,8 milyon hektar alanın sulamaya açılması hedeflenmektedir. 2002 yılı sonu itibarıyla DSİ Genel Müdürlüğü tarafından sulamaya açılan alan 224 bin hektar olmuştur. Fiziki gerçekleşme açısından sulama projelerinin yüzde 12'si işletmede, yüzde 10'u inşaat halinde, yüzde 24'ü ihale ve yüzde 54'ü planlama aşamasındadır.

GAP kapsamında bulunan, Batman Hidroelektrik Santrali Projesi 2002 yılında tamamlanmasıyla, GAP Bölgesindeki toplam yıllık ortalama üretim kapasitesi 20.349 GWh olmuştur.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması ve geri kalmış yörelerdeki refah seviyesinin yükseltilmesi çalışmalarına ağırlık verilerek kamu yönetimi ve yerel yönetimler reformu ile kaynakların daha rasyonel ve dengeli dağılımı sağlanması temel amaçtır.

Kamu yönetiminde dengeli personel dağılımı hususuna hassasiyet gösterilerek, kalkınmada öncelikli yörelerdeki nitelikli personel açığının giderilmesi çalışmaları sürdürülecektir.

Ulusal ve bölgesel gelişme hedefleri ile uyumlu olarak, bölgesel gelişmeyi hızlandırmak ve kaynakların yerinden ve daha etkin kullanılmasını sağlamak için; özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile kamu kesimi arasında işbirliğini geliştirmek ve bu çerçevede iller arası koordinasyonu sağlamak üzere, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması düzeyleri de dikkate alınarak, Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulacaktır.

Tüm temel politikalar, kalkınma planları ve yıllık programlar da dikkate alınarak devlet yardımları tek elden tespit edilecek, şekillendirilecek ve uygulama sonuçlarına göre bölgesel ve sektörel bazda yeni tedbirler belirlenecektir.

Kalkınmada öncelikli yörelerdeki organize sanayi bölgelerindeki tahsis edilmemiş araziler, gerçekleştirilecek yatırımın büyüklüğü ile orantılı olarak makul sürelerde işletmeye geçilmesi şartıyla, yatırımcılara bedelsiz olarak tahsis edilecektir.

Yatırımlarda devlet yardımları özellikle geri kalmış yörelerde etkinliğini kaybetmiştir. Yatırımlarda devlet yardımları bakımından bölgesel ayrımlar; AB'ye uyum çerçevesinde çalışmaları tamamlanan İstatistiki Bölge Düzeylerine (NUTS) göre yeniden belirlenecek, endüstriyel politikalar ile uygulanacak teşvikler; alt bölge, il ve gerektiğinde belirli sorunlara sahip ve desteklenmesi gereken özel alanlar için, DPT tarafından tekrar gözden geçirilecektir. Bu çerçevede, bölgesel ve sektörel öncelikler dikkate alınarak devlet yardımlarıyla ilgili bir çerçeve kanun çıkarılacaktır.

Kalkınmada öncelikli yörelerde işsizliği azaltıcı ve gelir artırıcı aile işletmeciliğine yönelik faaliyetlerin desteklenmesine devam edilecektir.

Metropollere göçün önlenmesi amacıyla, geri kalmış yörelerde ve özellikle fonksiyonel bölge merkezlerinde alt yapı yatırımlarına önem verilecektir.

II. BÖLGE PLANLAMASI

a) Mevcut Durum

Bölgesel gelişme planları ve il gelişme planları ile; bölgeler arası gelişmişlik farkının dengelenmesi, uygulanan sektörel ve makro kalkınma planlarının etkinliğinin artırılarak; çarpık kentleşmenin önlenmesi, metropollere ve kentsel alanlara yönelik göçün asgariye indirilmesi, çevre ve mekan kalitesinin korunarak kentsel büyümenin kontrol altına alınması konuları önemini korumaktadır.

Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK), Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP) ve Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı'nın (DOKAP) uygulama çalışmalarına devam edilmektedir.

Diğer taraftan; Orta Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (Çankırı-Kastamonu-Sinop), Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi (Amasya-Çorum-Samsun-Tokat), Orta Akdeniz Bölgesel Gelişme Projesi (Adana-Mersin), Doğu Akdeniz Bölgesel Gelişme Projesi (Hatay-Kahramanmaraş-Osmaniye), Kayseri-Sivas-Yozgat Bölgesel Gelişme Projesi ve Konya-Karaman Bölgesel Gelişme Projesinin ön hazırlık çalışmaları başlatılmış olup, 2003 yılında çalışmalara devam edilecektir.

Öncelikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ile deprem bölgesi illerini kapsayan il gelişme planı çalışmalarına devam edilmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Geri kalmış bölgelerde ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmak, özel sektörün bu bölgelerde gelişmesini sağlayacak ve çarpık kentleşmeyi önleyecek uygun koşulları oluşturmak, bölge planlarının temel amacıdır.

Zonguldak-Bartın-Karabük (ZBK), DAP ve DOKAP Bölgesel Gelişme Planlarının, kamu kurum ve kuruluşlarınca değerlendirilerek, özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile etkin olarak uygulanması esastır.

Bölgesel gelişme planlarının uygulanmasında kamu ve özel kesim kaynaklarının yanı sıra, AB ve Dünya Bankası gibi çeşitli kuruluş ve organizasyonlardan da finansal destek sağlanması hususunda çalışmalara devam edilecektir.

Hazırlık çalışmalarına 2002 yılında başlanan ve Türkiye-Avrupa Birliği mali işbirliği çerçevesinde desteklenecek olan bölgesel kalkınma programlarından; Doğu Anadolu Kalkınma Programı-I (Van-Bitlis-Hakkari-Muş), Doğu Anadolu Kalkınma Programı-II (Erzurum-Erzincan-Bayburt), Yeşilirmak Havzası Gelişim Programı (Amasya-Çorum-Samsun-Tokat) ve Orta Karadeniz Bölgesel Kalkınma Programının (Çankırı-Kastamonu-Sinop) çalışmaları tamamlanarak, 2003 yılında uygulamaya konulması hedeflenmektedir.

Kayseri-Sivas-Yozgat Bölgesel Kalkınma Programı ile Konya-Karaman Bölgesel Kalkınma Programının, program dokümanlarının 2003 yılında tamamlanması hedeflenmektedir.

GAP, Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi, DAP ve DOKAP'ın, Avrupa Birliği normlarında birer uygulama programına dönüştürülmesi için 2003 yılında gerekli çalışmalar yapılacaktır.

AB bölgesel politikalarına uyum çerçevesinde 2003-2005 dönemine ilişkin olarak, devam etmekte olan Ulusal Kalkınma Planı hazırlık çalışmaları 2003 yılı sonunda tamamlanacaktır.

III. KIRSAL KALKINMA**a) Mevcut Durum**

Kırsal kesimde yaşayanların desteklenerek gelirlerinin artırılması, yaşam seviyelerinin yükseltilmesi amacıyla başlatılmış olan, bir kısım finansmanı Uluslararası Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu (IFAD) tarafından karşılanan Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi kapsamında Ordu ilinde 108, Giresun ilinde 117 köyün kalkınmasına yönelik planlar hazırlanmış, 2003 yılı proje köyleri tespitleri yapılmıştır. Şimdiye kadar uygulanan kırsal kalkınma projelerinden farklı olarak ilk defa bir kırsal kalkınma projesinde, köy kalkınma planları hazırlanmakta ve bu planlar çerçevesinde; hayvancılığı geliştirme, mera ıslahı, suni mera tesisi, suni ve tabii tohumlama çalışmaları, meyve bahçesi tesisi, sulama, köy yolu tesviyesi, stabilize kaplaması, bakım ve onarımı ve içme suyu tesisleri gerçekleştirilmektedir. Ayrıca proje kapsamında ağaçlandırma, erozyon kontrol ve enerji ormanı tesis çalışmaları yapılmıştır.

Gümüşhane-Bayburt-Rize Kırsal Kalkınma Projesinin dış finansmanı konusundaki çalışmalar devam etmektedir.

Küçük çiftçileri bir kooperatif altında toplayarak, güç ve imkanlarını birleştirmeyi, girdi ve kredi temininde, üretim, işleme ve pazarlamada karşılaştıkları bireysel sorunlarını çözümlenerek gelirlerinin ve refah düzeylerinin artırılmasını hedefleyen Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesinin dış finansmanı konusundaki çalışmaların tamamlanarak, proje faaliyetlerinin 2003 yılında uygulanmaya başlanması beklenmektedir. Söz konusu projenin önemli amaçlarından birisi de halihazırda kırsal alanda tarımsal faaliyetlerin büyük bir kısmını yürüten kadınların sosyal statülerini ve ekonomik durumlarını yükseltmek ve iş yoğunluklarını azaltmaktır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

İstihdam ve gelir artırıcı faaliyetleri baz alan yeni kırsal kalkınma yaklaşım ve modelleri geliştirilerek kırsal kesim ve tarım sektöründen çekilen nüfusa yeni imkanlar sunulması temel amaçtır.

Kırsal programlar; ülkenin temel yapısal problemlerinin çözümüne, gelir ve istihdam artırılmasına, yerel toplumsal kapasitenin oluşturulmasına ağırlık ve öncelik verecek şekilde belirlenecektir. Ayrıca, yöresel potansiyeli olan turizm, el sanatları, dokumacılık gibi alanlarda girişimcilik desteklenecektir.

Program ve projelerin geliştirilmesi, uygulanması ve izlenmesinde toplumun katılımı ve sorumluluğu esas alınacaktır.

AB kaynaklı kırsal kalkınma inisiyatifi LEADER programının ülkemizde de uygulanmasına yönelik çalışmalar başlatılacaktır.

Doğu Anadolu Bölgesinde hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla, yem bitkilerinin üretiminin geliştirilmesine yönelik çalışmalara devam edilecektir.

Kırsal alanda çiftçilere yönelik eğitim faaliyetleri sürdürülecektir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde, geçmişte terör nedeniyle köylerini terk etmek zorunda kalan yurttaşlarımızdan, geri dönüş yapmak isteyenler için, ekonomik ve sosyal alt yapının sağlanması çalışmalarına devam edilecektir.

ALTINCI BÖLÜM

SOSYAL VE EKONOMİK SEKTÖRLERLE İLGİLİ GELİŞME HEDEF VE POLİTİKALARI

I. GİRİŞ

Dünya gündemini oluşturan ekonomik ve sosyal gelişmelerin ülkemizdeki etkileri küreselleşmeyle hız kazanmakta, özellikle Kuzey Irak'ta ortaya çıkması muhtemel askeri ve siyasi çatışmalarda ülkemizin doğrudan veya dolaylı olarak üstleneceği rolün uzun dönemli ekonomik ve sosyal yansımalarına her bakımdan hazırlıklı olunması için hassas politika ve uygulamalara ihtiyaç bulunmaktadır. Sahip olduğu önemli jeo-stratejik konum itibarıyla ülkemizin gerek bölge ülkeleriyle, gerekse dahil olduğu çeşitli uluslararası oluşumlar ve Avrupa Birliği adaylık süreci çerçevesinde diğer ülkelerle ilişkilerinde belirleyici olabilmesi, önümüzdeki dönemin en önemli sorun alanını teşkil etmektedir.

Dünyadaki politik gelişmelerin yanında ekonomik ilişkilerdeki öngörülmesi kolay olmayan yönelimlerin ve mevcut bilimsel ve teknolojik gelişmelerdeki giderek artan ivmenin ülkemiz kalkınma politikalarını etkilemesi kaçınılmazdır. Bu itibarla ekonomik ve sosyal sektörlerde öncelik, hedef ve politikalar belirlenirken hem tehditlerle başedilmesi, hem de yeni fırsatların değerlendirilmesi esas alınmalıdır. İnsan kaynağının niteliklerinin geliştirilmesi hususu uluslararası pazarlarda rekabet edebilme gücüne sahip üretim yapısının oluşturulabilmesi için temel şart olarak görülmekte; bunu sağlayacak insan gücünün eğitiminin de her kademedede yeniden gözden geçirilerek dinamik bir sistem içerisinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

2001 yılında yaşanan kriz sonrasında ekonomik ve sosyal sektörlerde istikrarlı bir gelişmeyi sağlamak amacıyla uygun ortamı ve gerekli yapısal düzenlemeleri gerçekleştirmek üzere, hem Ekonomik Program, hem de Acil Eylem Planı kapsamında başlatılan uygulamaların hızla sonuçlandırılması önem taşımaktadır.

2002 yılında Johannesburg'da yapılan Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi ile de dünya gündeminde önemli yer tutan sürdürülebilir kalkınma anlayışının bu süreçte kalkınmanın bütün alanlarındaki program ve politikalara dahil edilmesi önemli bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda Plan döneminde kalkınma politikalarında önem kazanan sivil toplum kuruluşlarının ve diğer sivil girişimlerin daha demokratik ve müreffeh bir ülke olma hedefine doğru tamamlayıcı bir rol üstlenmeleri önem arz etmektedir.

II. İNSAN KAYNAKLARININ GELİŞTİRİLMESİ

1. NÜFUS

a) Mevcut Durum

22 Ekim 2000 tarihinde yapılan Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Türkiye'nin nüfusu 67.803.927'dir. 1940-1945 döneminde yüzde 1,06 ile Cumhuriyet tarihinin en düşük seviyesinde olan nüfus artış hızı, bu tarihten sonra ilk kez yüzde 2'nin altına düşerek 1990-2000 döneminde yüzde 1,83 olmuştur. Yapılan tahminlere göre, nüfusumuzun 2003 yılı ortasında 70,9 milyona ulaşacağı beklenmektedir.

TABLO: VI.1- Bölgelere Göre Şehir, Köy Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı

Bölgeler	1990 Genel Nüfus Sayımı (1) (Bin kişi)			2000 Genel Nüfus Sayımı (Bin kişi)			1990-2000 Yıllık Nüfus Artış Hızı (Binde)		
	Toplam	Şehir (2)	Köy	Toplam	Şehir (2)	Köy	Toplam	Şehir (2)	Köy
Toplam	56.473	33.656	22.817	67.804	44.006	23.798	18,28	26,81	4,21
Marmara	13.296	10.350	2.946	17.365	13.731	3.634	26,69	28,26	21,00
Ege	7.595	4.344	3.251	8.939	5.496	3.443	16,29	23,50	5,76
Akdeniz	7.026	4.052	2.975	8.706	5.204	3.502	21,43	25,03	16,30
İç Anadolu	9.913	6.413	3.500	11.609	8.039	3.570	15,78	22,59	1,96
Karadeniz	8.137	3.337	4.799	8.439	4.137	4.302	3,65	21,48	-10,94
Doğu Anadolu	5.349	2.286	3.063	6.137	3.256	2.882	13,75	35,37	- 6,10
Güney D.Anadolu	5.157	2.874	2.283	6.609	4.143	2.465	24,79	36,57	7,67

Kaynak : DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı.

(1) 1990 Genel Nüfus Sayımının kesin sonuçları, 2000 Genel Nüfus Sayımı günündeki İdari bölünüşe göre yeniden düzenlenmiştir.

(2) İl ve ilçe merkezleri belediye sınırları içindeki nüfustur.

2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, nüfusun bölgeler arası dağılımı incelendiğinde; yoğun göç alan Marmara Bölgesinde nüfus yüzde 2,67, buna karşılık yoğun göç veren Karadeniz Bölgesinde sadece yüzde 0,37 artmıştır.

2002 yılında 2,47 olan toplam doğurganlık hızının 2003 yılında 2,45'e gerilemesi, 68,8 yıl olarak tahmin edilen doğuştan hayatta kalma umudunun ise 68,9 yıla yükselmesi beklenmektedir. 2002 yılında binde 37,8 olan bebek ölüm hızının gerileyerek 2003 yılında binde 36,8 olacağı tahmin edilmektedir.

Nüfusun büyüklüğünü ve yaş yapısını belirleyen en önemli etkenlerden olan doğurganlığın ülke genelinde düşmeye devam etmesi, yerleşim yeri ve bölgeler arası doğurganlık düzeyi farklılıklarının azalması beklenmektedir. Doğurganlık düzeyindeki düşüş ve doğuştan hayatta kalma umudundaki artışla, çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki payında düşüşün, yetişkin ve yaşlı nüfusun payındaki artışın sürmesi beklenmektedir.

TABLO: VI.2- Demografik Göstergelerde Gelişmeler

(Yıl Ortası)

Demografik Göstergeler (1)	Birim	2000	2001	2002	2003
Toplam Nüfus (Yıl Ortası)	Bin Kişi	67.461	68.610	69.749	70.877
Toplam Nüfus (Yıl Sonu)	Bin Kişi	68.036	69.180	70.713	71.436
Yıllık Nüfus Artış Hızı (2)	Yüzde	1,56	1,52	1,48	1,44
Kaba Doğum Hızı	Binde	22,3	22,0	21,6	21,2
Kaba Ölüm Hızı	Binde	6,7	6,7	6,8	6,8
Toplam Doğurganlık Hızı	Çocuk Sayısı	2,52	2,50	2,47	2,45
Bebek Ölüm Hızı	Binde	39,7	38,7	37,8	36,8
Doğuştan Hayatta Kalma Umidi					
Toplam	Yıl	68,5	68,6	68,8	68,9
Erkek	Yıl	66,2	66,4	66,5	66,7
Kadın	Yıl	70,9	71,0	71,2	71,3
Nüfusun Üç Ana Yaş Grubu İtibarıyla Dağılımı					
0-14 Yaş Grubu	Yüzde	29,99	29,71	29,41	29,12
15-64 Yaş Grubu	Yüzde	64,61	64,84	65,09	65,34
65 + Yaş Grubu	Yüzde	5,40	5,45	5,50	5,54
Nüfusun Eğitimle İlgili Yaş Grupları İtibarıyla Dağılımı					
3-5 Yaş Grubu	Yüzde	6,02	6,05	6,06	6,06
6-13 Yaş Grubu	Yüzde	15,59	15,33	15,14	15,01
14-16 Yaş Grubu	Yüzde	5,99	5,87	5,75	5,63
17-20 Yaş Grubu	Yüzde	8,05	7,92	7,78	7,63

Kaynak: DİE, DPT.

(1) Tahmin.

(2) Göçleri kapsamamaktadır.

Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) projesi kapsamında 2002 yılı sonu itibarıyla, nüfus idarelerinin iletişim alt yapısının kurulması çalışmaları tamamlanmıştır. MERNİS projesinin devamı olarak, veri tabanındaki kimlik bilgilerinin kamu kurum ve kuruluşları ile elektronik ortamda belli ölçüde paylaşımı amacıyla bir ön çalışma başlatılmıştır.

Nüfus kütüklerinde bilgi alış verişini kolaylaştırmak ve kamu kurum ve kuruluşları arasında bağ oluşturmaya esas olmak üzere tüm vatandaşlara T.C. Kimlik Numarası

verilmiştir. Ancak, nüfusa ilişkin bilgilerin çok amaçlı olarak kamu hizmetlerinde kullanılması için gerekli alt yapı ihtiyacının sağlanması önemini korumaktadır.

Vatandaş evde kalmaya mecbur etmeyecek bir nüfus sayım sisteminin geliştirilmesini, eksik sayımları önleyecek güncel bir adres çerçevesinin hazırlanmasını ve sürekli takibini sağlayacak çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çerçevede MERNİS projesinin bir sonraki aşaması olarak, daimi ikametgahı esas alan kayıt sisteminin geliştirilmesi yoluyla nüfusa ilişkin bilgi ve gelişmelerin güncel olarak takibinin sağlanması mümkün olabilecektir.

Anne ve çocuk sağlığı ve aile planlaması politikasının en önemli hedeflerinden olan anne ve bebek ölümlerinin azaltılması, sağlık göstergelerinin iyileştirilmesi ve hastalıklarla mücadele; etkili, ucuz, ulaşılabilir ve kolay uygulanabilir yöntem ve programlar, düzenli olarak yapılan çalışmalar ve özel programlar vasıtasıyla, özellikle sağlık sorunlarının fazla olduğu yörelere öncelik verilerek yürütülmektedir. Kadın sağlığı ve aile planlaması hizmetlerini kapsayan üreme sağlığı hizmetleri çerçevesinde çocuk, ergin, erişkin, menopoz ve yaşlılık dönemini de içine alan özel programlarda, ailenin tüm öncelikli sağlık ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran uygulamalara yer verilmektedir.

Üreme sağlığı kapsamındaki hizmetlerin temel sağlık hizmetlerine entegre edilmesi ve kademeli olarak ülke düzeyinde birinci basamak sağlık kuruluşlarına yaygınlaştırılması çalışmalarına devam edilmektedir. Sağlık Bakanlığı'na bağlı hizmet birimlerince 15-49 yaş grubu kadınlara yönelik izleme çalışmalarına ağırlıklı olarak kırsal kesimde devam edilmekte, hizmet birimleri ve aile planlaması yöntem çeşitliliğinin artırılmasına çalışılmakta, doğurgan çağıdaki kadınlara bilgilendirme ve danışmanlık hizmeti sağlanmaktadır. Hizmet sunan personelin niteliklerinin iyileştirilmesi amacıyla mezuniyet öncesi eğitim için 17 üniversitenin tıp fakültesinde ve hizmet içi eğitim için 126 eğitim merkezinde çalışmalara devam edilmektedir.

Doğum ve düşük sonrası aile planlaması danışmanlığı ve kontraseptif yöntemler konusunda klinik hizmet sunumunun yaygınlaştırılması önem taşımaktadır. Bu alanlarda, personel hareketliliğinin olumsuz etkileri dikkat çekmektedir.

Aile planlaması alanında olumlu gelişmeler gözlenmesine rağmen, modern yöntem kullanımı istenen düzeye ulaştırılamamıştır. Bu alanda, sosyal ve kültürel yapıyı dikkate alan ve kaliteli hizmet sunumunu hedefleyen bir yaklaşımın geliştirilerek yaygınlaştırılması önemini korumaktadır.

Çocuk sahibi olmak isteyip olamayan ailelere yönelik üremeye yardımcı tedavi tekniklerinin kullanılması amacıyla 31'i özel sektör, 12'si üniversiteler ve 2'si Sağlık Bakanlığı tarafından kurulmuş 45 merkezde hizmet verilmektedir.

Ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetleri alanında, bölgeler ve yerleşim yerleri arasındaki farklılıklar devam etmektedir. Ana-çocuk sağlığı göstergelerinde istenen düzeye ulaşılabilmesi amacıyla, doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası bakım hizmetlerine ağırlık verilmesi, hizmetlerin nitelik ve ulaşılabilirliğinin artırılması, ilgili personelin eğitimi ve eğitildikleri alanlarda istihdamı, ilgili kuruluşlar arası eş güdüm ve iş birliğinin temini ve toplumun ana-çocuk sağlığı alanında bilinçlendirilmesi hususları önemini korumaktadır.

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) iş birliği ile 2001-2005 dönemi için uygulanmakta olan III. Ülke Programı kapsamında üreme sağlığı, tanıtım-savunuculuk ve nüfus-kalkınma alanlarındaki faaliyetler sürdürülmektedir.

Sağlık Bakanlığınca ülke genelinde 2002-2005 döneminde uygulanmak üzere Anne ve Çocuk Ölümelerini Önleme Programı geliştirilmiştir.

Ana-çocuk sağlığı göstergelerinin güncel olarak takibine imkan verecek bir kayıt sisteminin geliştirilmesi önemini korumaktadır.

Yurt içine ve yurt dışına yönelik son yıllarda artan nüfus hareketlerinin takibi ve analizi amacıyla kayıt sisteminin geliştirilmesine olan ihtiyaç devam etmektedir.

Yasal olmayan uluslar arası nüfus hareketlerinde ülkemizin geçiş noktası olarak kullanılmasının artan önemi dikkate alınarak, ortaya çıkan sorunların tespit ve çözümüne yönelik çalışmaların önemi giderek artmaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 2.290 yerleşim yerinde yürütülen kalite kontrol çalışması sonucunda ülke genelinde yaklaşık 3,4 milyon hayali nüfusun yazıldığı tespit edilmiştir. Hayali nüfus yazımının önlenmesine yönelik çalışmalara olan ihtiyaç önemini korumaktadır.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından beş yıllık dönemler halinde yapılan ve demografi ile sağlık alanında bilgi ihtiyacının önemli bir kısmını karşılayan 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasının ön çalışmaları tamamlanmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Aile planlaması hizmetlerinin üreme sağlığı yaklaşımı ile temel sağlık hizmeti kapsamında ele alınması, üreme çağının her dönemindeki erkek ve kadınların üreme sağlığının korunması ve iyileştirilmesi temel amaçtır.

Ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetlerine talebin artırılmasına, hizmetlerden yararlanamayan gruplara ve bölgelere öncelik verilmesine, hizmette sürekliliğin sağlanmasına ve kalitenin artırılmasına, sağlık personelinin eğitimi ve personelin eğitildiği alanda istihdamına önem verilecektir.

Nüfus ve aile planlaması konularındaki verilerin güncel ve nitelikli olarak toplanabilmesi, kapsamlarının yeterli olması ve kullanıcılara süratli biçimde ulaştırılabilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Kamu yönetiminde gereksinimi duyulan nüfus kayıt sisteminin güvenilir ve çok amaçlı bilgi üretebilmesi amacıyla, İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün yeniden yapılandırılması çalışmalarına devam edilecektir.

Yurt içi ve yurt dışına yönelik nüfus hareketlerinin takibi ve analizine imkan verecek kayıt sistemi geliştirilecektir.

Yasal olmayan nüfus hareketleri başta olmak üzere, göç yolu ile gelenler, iltica edenler ve vatandaşlığa alınanların demografik, ekonomik ve sosyal niteliklerinin tespiti,

bu alanda alınacak tedbirlerin belirlenmesi ve bu kesime götürülecek hizmetlerin koordinasyonu ile ilgili mevzuat çalışmaları başlatılacaktır.

2. EĞİTİM

a) Mevcut Durum

2001-2002 öğretim yılında okullaşma oranları, okul öncesi eğitimde yüzde 10,5'e, ilköğretimde yüzde 100,4'e, yüzde 23,5'i mesleki teknik eğitim ve yüzde 47,4'ü genel lise eğitimi olmak üzere orta öğretimde yüzde 70,9'a, yüksek öğretimde ise yüzde 19,1'i örgün öğretim olmak üzere toplam yüzde 28,7'ye ulaşmıştır.

Okul öncesi eğitimde öğretmen açığının giderilmesi amacıyla, Kız Meslek Lisesi Çocuk Gelişimi bölümü mezunlarına Anadolu Üniversitesi'nde ön lisans ve lisans tamamlama imkanı getirilmiş ve bu kapsamda 2001-2002 öğretim yılında 1.300 usta öğretici yetiştirilerek görevlendirilmiştir.

İlköğretim ve orta öğretimde öğretmen ihtiyacının karşılanması amacıyla 2002 yılında 40 bin öğretmen ataması yapılmıştır. Eğitim kurumlarındaki destek personel ihtiyacı ise devam etmektedir.

2001-2002 öğretim yılında 630 bin öğrenci 5.375 okula taşınmış ve ilköğretim öğrencilerinin yaklaşık yüzde 6,2'si taşınmalı eğitimden yararlanmıştır.

Orta öğretimin mesleki ve teknik eğitim ağırlıklı yeniden yapılandırılmasına ve yüksek öğretime geçişin düzenlenmesine ilişkin Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik ile mesleki ve teknik eğitim bölgelerinin oluşturulması, bu bölgeler kapsamında yer alan mesleki eğitim kurumları arasında iş birliği ve koordinasyonun sağlanması ve yürütülmesi, ilköğretim mezunu kalfa ve ustalar ile genel lise mezunlarına telafi eğitimi yoluyla mesleki orta öğretim diploması kazandırılması amaçlanmaktadır. Yönetmelik gereği, mesleki teknik eğitim merkezlerinin kurulduğu bölgelerde, mesleki teknik eğitim programlarının uygulandığı okul ve kurumlar açılmayacaktır.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının Ağustos 2002 tarihinde aldığı bir karar ile; orta öğretim kurumlarında eğitim öğretim süresinin 2003-2004 öğretim yılından itibaren 9. sınıftan başlamak üzere, kademeli olarak 4 yıla çıkarılması, ders türü ve yükünün azaltılması, genel ve mesleki orta öğretimde 9. sınıfın genel kültür dersleri ortak olacak biçimde düzenlenerek öğrencilere programlar arası yatay ve dikey geçiş imkanı sağlanması ve yabancı dil öğretiminin 4 yıllık eğitim süresi boyunca yeniden düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.

Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Yönetmelik yürürlüğe girmiştir.

Mesleki ve teknik eğitim ile sanayi arasındaki iş birliğinin yeterince geliştirilememesi sebebiyle, mesleki ve teknik eğitim okullarına öğrenci talebinde hedeflenen düzeyde artış kaydedilememiştir.

Bilgisayar destekli eğitim kapsamında bilgisayar kullanımının yaygınlaştırılması yönünde çalışmalar devam etmektedir. 2001-2002 öğretim yılı itibarıyla ilköğretim okullarında 2.837, orta öğretim okullarında ise halk katkısı ile açılanlarla beraber toplam 7.257 adet bilgi teknolojisi sınıfı bulunmaktadır. Kırsal kesimde yer alan 23 bin ilköğretim okulu için yaklaşık 40 bin bilgisayar satın alınmıştır. 2002 yılında 750 bilgisayar öğretici öğretmen yetiştirilmiş, 240 öğretmen ve 900 personel hizmet içi eğitim imkanlarından faydalanmış, toplam 30 bin öğretmene bilgisayar işletmenliği eğitimi verilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığınca, toplam kalite yönetiminin yaygınlaştırılması amacıyla oluşturulan proje kapsamında hazırlanan kılavuzlar illere gönderilmiştir. Taşra teşkilatındaki okullara rehberlik yapmak amacıyla 6.375 kişinin toplam kalite yönetimi seminerlerine katılımı sağlanmıştır.

Temel Eğitim Projesine Dünya Bankasınca sağlanan 300 milyon Dolar tutarındaki kredinin 2002 yılı sonu itibarıyla yaklaşık 202 milyon Doları kullanılmış olup, proje Haziran 2003 tarihine kadar uzatılmıştır.

Temel Eğitim Projesinin 1. fazının değerlendirilmesi çalışmalarının tamamlanması, bilgi teknolojisi sınıflarının etkin ve verimli kullanımının ölçülmesi amacıyla bir çalışma yapılması ihtiyacı bulunmaktadır.

Kırsal ve gecekondü bölgelerinde eğitim düzeyini artırarak yaşam koşullarının iyileştirilmesine katkıda bulunmak ve sekiz yıllık ilköğretim reformunu desteklemek amacıyla Avrupa Birliği Akdeniz Programı (MEDA) çerçevesinde sağlanan 100 milyon Euro tutarındaki hibe ile finanse edilecek Temel Eğitimin Desteklenmesi Projesi başlatılmıştır.

MEDA kapsamında 51 milyon Euro tutarındaki hibeyle finanse edilecek olan Türkiye’de Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesinin danışmanlık faaliyetleri başlatılmıştır.

MEDA programı çerçevesinde mesleki eğitim ve öğretim reformuna katkı sağlamak üzere başlatılan Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumlarının Modernizasyonu projesine işlerlik kazandırılmamıştır.

2001-2002 öğretim yılında yaygın eğitim ile kamu ve özel kesim eğitim merkezlerinde toplam 7.261 kursta 3.211 bin kişiye genel, kültürel, mesleki, çıraklık ve hizmet içi eğitim imkanı sağlanmıştır. Bu kursiyerlerin 160 bini okuma yazma kursları ile okur yazar hale getirilmiştir. 2001-2002 öğretim yılında 109 ana meslek grubunda 248 bin aday çırak, çırak, kalfa ve usta öğretici eğitim görmüştür.

Avrupa Eğitim Vakfı (ETF) tarafından finanse edilen ve Berlin Kalkınma ve İşbirliği Ajansı ile Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfının (MEKSA) birlikte yürüttüğü Türkiye’de kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi projesi 2002 yılında tamamlanmıştır. MESKA Vakfı tarafından 2002 yılı sonuna kadar 14 ildeki 26 işletmeler üstü eğitim merkezinde eğitim verilmiş, 41.451 kişiye çıraklık eğitimi sağlanmıştır.

2002 yılında açık öğretim lisesinde 108 bini yeni kayıt olmak üzere 745 bin, açık ilköğretim okulunda ise 300 bin öğrenci eğitim görmektedir.

TABLO: VI.3- Eğitim Kademelerinde Öğrenci Sayıları ve Okullaşma Oranları

Eğitim Kademeleri	1999-2000		2000-2001 (1)		2001-2002	
	Öğrenci Sayısı (Bin)	Okullaşma Oranı (Yüzde)	Öğrenci Sayısı (Bin)	Okullaşma Oranı (Yüzde)	Öğrenci Sayısı (Bin)	Okullaşma Oranı (Yüzde)
Okul Öncesi Eğitim	252	9,8	259	9,7	289	10,5
İlköğretim (2)	10.053	97,6	10.460	99,5	10.562	100,4
Orta öğretim (3)	2.444	59,4	2.607	64,5	2.856	70,9
-Genel Lise	1.506	36,6	1.704	42,1	1.909	47,4
-Mes.veTeknik Eğitim	925	22,8	903	22,4	947	23,5
Yüksek Öğretim (4)	1.492	27,8	1.595	27,9	1.664	28,7
- Örgün Öğretim (5)	1.006	18,7	1.079	18,3	1.142	19,1
- Açık Öğretim	486	9,1	516	9,6	522	9,6
Yaygın Eğitim	2.990	-	3.174	-	3.211	-

Kaynak: MEB, YÖK, DPT

- (1) 2000-2001 yılı okullaşma oranları 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre tekrar düzenlenmiştir.
- (2) 2001-2002 öğretim döneminde 220 bin açık ilköğretim öğrencisi ve yüzde 2,1 okullaşma oranı toplama dahildir.
- (3) 2001-2002 öğretim döneminde 496 bin açık orta öğretim öğrencisi ve yüzde 12,3 okullaşma oranı toplama dahildir.
- (4) Askeri ve polis yüksek öğretim kurumları hariç.
- (5) Okullaşma oranları hesabında lisansüstü eğitimindeki öğrenciler dikkate alınmamıştır.

Yüksek öğretim sisteminde rekabetçi bir yapının geliştirilmesine, idari ve mali özerkliğin sağlanmasına, bilimsel özgürlüğün güçlendirilmesine, üniversite ve fakülte yönetimlerinin yetkilerinin artırılmasına yönelik düzenlemeler gerçekleştirilememiştir.

2002 yılı itibarıyla üniversite sayısı, 23'ü vakıf üniversitesi olmak üzere 76'dır. 2001-2002 öğretim yılında fakülte sayısı 602'ye, enstitü sayısı 282'ye, yüksek okul sayısı 228'e, meslek yüksek okulu sayısı 555'e ve öğretim elemanı sayısı 70.012'ye ulaşmıştır. Öğrenci sayılarındaki hızlı artışa koşut olarak öğretim elemanı sayılarının artırılamaması sebebiyle, öğretim elemanlarının ders yükleri artmakta ve bilimsel araştırmaya ayıracakları zamanları kısıtlanmaktadır. Diğer taraftan, öğrencilerin yüzde 23'ü, öğretim elemanlarının yüzde 39,7'si üç büyük ilde yoğunlaşmış bulunmaktadır. Öğretim elemanı açığının yanı sıra, bu dağılım bozukluğu eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Başta öğretmen yetiştirme olmak üzere kritik ileri teknoloji ve özürü eğitimi alanlarında öğretim elemanı açığı bulunmaktadır. İlköğretim ve okul öncesi öğretmenliği gibi dallarda bir öğretim üyesine 460 öğrenci düşmektedir.

Uzun vadede öğretim elemanı açığını kapatmak üzere 2002 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) bünyesinde Bilim İnsanı Yetiştirme Projesi başlatılmıştır. Öğretim elemanı ihtiyacını karşılamak, üniversiteler arası iletişimi artırmak ve uzaktan eğitim alt yapısını güçlendirmek üzere ODTÜ'nün öncülüğünde 8 üniversite arasında imzalanan protokol doğrultusunda Etkileşimli Güç Birliği Merkezlerinin (Akıllı Sınıf) kurulması projesi başlatılmıştır.

Yüksek öğretim kurumlarımızda, öğrencilerin yurt dışında aldıkları ve başarılı oldukları ders kredilerinin, bir yüksek öğretim kurumundan diğerine transfer edilmesini

sağlayan Avrupa Kredi Transfer Sistemine (AKTS) uyum çalışmaları başlatılmış ve AKTS Kurum Koordinatörleri belirlenmiştir.

AB eğitim programlarına (Erasmus) katılım konusunda yüksek öğretim kurumlarımız gerekli hazırlıkları yapmakta olup, tam katılım öncesi hazırlık çalışmaları ve pilot uygulamalara ilişkin anlaşma imzalanarak yürürlüğe girmiştir.

4702 sayılı Kanun uyarınca meslek yüksek okullarına sınavsız geçiş uygulamasına 2002-2003 eğitim-öğretim yılından itibaren başlanmış olup, 282.677 başvuruya karşılık 192.978 öğrenci yerleştirilmiş bulunmaktadır. Söz konusu Kanunla birlikte kısa sürede nitelikli iş gücüne sahip ara eleman yetiştirilmesi ve mesleki eğitimin yüksek öğretim sistemindeki payının yüzde 30 seviyesine yükseltilmesi hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda 26 meslek yüksek okulunun makine ve teçhizat açısından desteklenmesi amacıyla, 2002 yılından itibaren yatırım programında kaynak ayrılmasına başlanmıştır.

Üniversitelere ait fiziki mekanların ve makine-teçhizat alt yapısının etkin kullanılabilmesi amacıyla, merkezi derslikler ve laboratuvarlar anlayışı doğrultusunda sınıfların ve laboratuvarların derslere tahsisinin tek elden yapılarak doluluk oranlarının artırılması ihtiyacı devam etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Eğitim sisteminin temel amacı; Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, demokratik değerlere bağlı, yeni fikirlere açık, kişisel sorumluluk duygusuna sahip, milli kültürü özümsemiş, farklı kültürleri yorumlayabilen ve çağdaş uygarlığa katkıda bulunabilen, bilim ve teknoloji üretimine yetkin ve beceri düzeyi yüksek, bilgi çağı insanını yetiştirmektir.

Milli eğitim, herkes için yaşam boyu öğrenme yaklaşımıyla bilgiye ulaşma yol ve yöntemlerini öğreten, etkin bir rehberlik hizmetini içeren, piyasa meslek standartlarına uygun, üretime dönük eğitime ağırlık veren, üniversiteye giriş sistemindeki aksaklıkları çözmeye yönelik bir sistem bütünlüğü içerisinde yeniden düzenlenecektir.

Mesleki ve teknik eğitimde dünyadaki gelişmelere uygun olarak hızla değişen iş piyasalarının ihtiyaç duyduğu nitelik ve türde programlara yer verecek ve ülkemizin ara insan gücü ihtiyacını karşılayacak şekilde orta öğretim ve mesleki eğitimin yeniden yapılandırılması çalışmaları başlatılacaktır.

Eğitim ve iş gücü piyasasının ilişkisi açısından önem arz eden izleme ve değerlendirme çalışmaları, okul öncesi eğitimden başlayarak eğitimin her kademesinde sürekli hale getirilecektir.

Özel eğitim içinde yer alan üstün zekalı ve özel yeteneğe sahip çocuklara uygun bir ortamın sağlanması ve eğitim süreci dışında kalan engelli çocukların genel ve mesleki ve teknik eğitim imkanına kavuşturulması için alt yapı çalışmalarına hız verilecektir.

Eğitim öğretimin kalitesinin yükseltilmesi için planlı okul gelişim modeli ve toplam kalite yönetimi anlayışı içerisinde okul yönetimlerine yeni bir yapılanma anlayışı kazandırılacak, bu amaçla yönetici, öğretmen, veli, üniversite, kamu kuruluşları ve çevre ile iş birliği yapılarak yönetime katkıları sağlanacak, okul yönetimleri daha aktif ve şeffaf hale getirilecektir.

Eğitimin her kademesinde zeka işlevlerini geliştiren, araştırmacılığı ve yaratıcılığı ön plana çıkaran bilimsel ve teknolojik faaliyet programları geliştirilerek teşvik edilecektir.

Bütçe dışı kaynaklar kullanılarak çeşitli kamu kuruluşları tarafından yaptırılan ilk ve orta öğretim kurumlarının yer seçimi, okul türü ve kapasitesi gibi konularda kamu kaynaklarının rasyonel kullanımının temin edilmesi amacıyla projelerin hazırlanma safhasında Milli Eğitim Bakanlığından uygun görüş alınacaktır.

DİE Başkanlığınca yürütülecek Ulusal Eğitim Harcamaları Projesi tamamlanacaktır.

Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumlarının Modernizasyonu projesine işlerlik kazandırılacaktır.

555 sayılı Kanuna göre hizmet veren sağlık eğitim enstitülerinde eğitim süresinin dört yıla çıkarılması ve bu okullardan daha önce mezun olanlara lisans tamamlama imkanının verilmesi için gerekli yasal düzenleme çalışmaları başlatılacaktır.

Eğitimin her kademesinde özel öğretim kurumlarının yaygınlaştırılması ve kaliteli hizmet verilebilmesi için özel öğretim kurumlarına teşvik imkanları sağlanacaktır.

Eğitim istatistiklerinin uluslar arası karşılaştırmalara imkan verecek şekilde; UNESCO, OECD ve AB tarafından hazırlanan göstergelerle uyumu sağlanacaktır.

Yüksek Öğretim Kurulu, yüksek öğretimin uzun vadeli planlamasını yapan, bu plan kapsamındaki uygulamaları değerlendirerek öneriler geliştiren ve yüksek öğretim kurumları arasında eş güdümü sağlayan bir kurum olarak yeniden yapılandırılacaktır.

ÖSYM, kamu ve özel kesime yönelik üstleneceği sınavlarla ilgili olarak yeniden yapılandırılacaktır.

Üniversitelerin eğitim, öğretim, araştırma, bilgi üretme, üretilen bilginin uygulanması ve teknolojiye dönüşmesi ile üretilen bilgilerin yayılması işlevlerini yerine getirebilmesi amacıyla bilimsel özgürlüğe tam olarak kavuşturulması, mali kaynakları yeterli olanlardan başlamak üzere idari ve mali özerkliğe sahip olması sağlanacaktır.

Yüksek öğretim kurumlarının sanayi, araştırma, bilim ve teknoloji alanlarında faaliyet gösteren kesimlerle iş birliğinin geliştirilmesi sağlanacaktır. Üniversitelerin en önemli fonksiyonlarından birinin bilimsel araştırma olduğundan hareketle, fiziki imkanları, makine-teçhizat, teknoloji ve insan gücü alt yapısı yeterli olan üniversitelerin bilimsel araştırmaya yoğunlaşmaları teşvik edilecektir.

Öğretim üyesi yetiştirme kaynağı olarak araştırma görevliliği cazip hale getirilecek, özellikle öğretmen yetiştirme, özürü eğitimi ve kritik ileri teknoloji alanları başta olmak üzere öğretim elemanı açığını giderecek ve yurt dışında dengeli dağılımını sağlayacak idari, mali ve hukuki tedbirler alınacaktır.

Yurt dışındaki başarılı yerli ve yabancı öğretim elemanlarının ülkeye gelmesi için gerekli şartlar hazırlanacaktır.

Yeni üniversite ve bağlı birimlerin kurulmasına ilişkin hukuki düzenlemeler objektif ölçütlere bağlanacak, üniversitelerin yurt dışında dengeli dağılımına önem verilecektir. Yüksek öğretim kurumlarının sahip oldukları beşeri ve fiziki imkanları kullanarak ilave

finansman kaynakları oluşturmaları, etkin bir harç-burs-kredi sistemi geliştirmeleri teşvik edilecektir.

Üniversitelerde akademik terfilerde, bilimsel liyakat sistemini esas alan kriterler güçlendirilecektir.

Üniversitelere ait mevcut fiziki mekanlar ile makine-teçhizatın etkin kullanılabilmesine yönelik gerekli tedbirlerin alınması sağlanacaktır.

2003 yılında 930 ilköğretim okulu (15.000 derslik), 62 genel lise inşaatının tamamlanarak hizmete alınacağı, bu suretle ilköğretimde 450 bin, genel orta öğretimde ise 44 bin öğrencilik ilave kapasite yaratılacağı tahmin edilmektedir. Mesleki ve teknik eğitimde, çeşitli branşlarda toplam 88 mesleki ve teknik eğitim projesinin hizmete alınarak 50 bin öğrencilik ilave kapasite yaratılması hedeflenmektedir. 2003 yılında uzaktan eğitim yolu ile eğitim sunulan öğrenci sayısının 1,3 milyonu aşacağı tahmin edilmektedir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

3797 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı teşkilat kanununda merkez teşkilatında hizmet esasına dayalı bir yapılanmaya gidilmesi, Bakanlık taşra teşkilatlarına yetki ve sorumluluk devredilmesi amacıyla gerekli düzenleme çalışmaları tamamlanacaktır.

625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununda ilgili kesimlere teşvik imkanı getirecek şekilde düzenleme yapılacaktır.

Okul öncesi eğitimde birliğin sağlanması amacıyla Okul Öncesi Eğitim Kanunu çıkarılacaktır.

YÖK Kanunu değiştirilecektir.

ÖSYM'nin kamu ve özel kesime yönelik üstleneceği sınavlarla ilgili olarak yeniden yapılandırılması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

3. SAĞLIK

a) Mevcut Durum

Ülkemizde son yıllarda yürütülen etkili çalışmalarla hizmet kalitesi ve sağlık düzeyinin yükseltilmesi konusunda önemli ilerlemeler sağlanmıştır.

2002 yılı sonu itibarıyla hastane sayısı 1.270'e ulaşmıştır. Bu durumda 825 kişiye bir hekim, 390 kişiye bir hasta yatağı düşmektedir. Hasta yataklarının yüzde 40'ı, hekimlerin ise yüzde 48'i nüfusun yüzde 25,7'sinin yaşadığı üç büyük ilde bulunmaktadır. Ülkemizde hekim başına düşen hemşire sayısı 0,91'dir. Gelişmiş ülkelerde ise bu oran ortalama 2,7'dir. Ülke genelinde yatak kullanım oranı yüzde 60,2'dir. Özellikle ilçe hastanelerinde yatak kullanım oranı yüzde 25'in altında kalırken, büyük illere hasta akını devam etmektedir.

2002 yılında 5.773 sağlık ocağının 773'ünde hekim, 11.389 sağlık evinin 8.384'ünde ebe bulunmamakta, toplam hasta yataklarının yüzde 20'si yeterli sayı ve nitelikte hekim, hemşire ve destek personeli sağlanamadığından hizmet dışı kalmaktadır.

Ülke genelinde Sağlık Bakanlığına bağlı kurumlarda sağlık personeli kadro doluluk oranları pratisyen hekimlerde yüzde 79, uzman hekimlerde yüzde 76, diş hekimlerinde yüzde 38, eczacılarda yüzde 18,5, hemşirelerde yüzde 62, ebelerde yüzde 72, sağlık memuru ve teknisyenlerde ise yüzde 55,7'dir. Özellikle büyük şehirlerde birinci basamak sağlık hizmeti açığı devam etmektedir.

2002 yılı içinde yeniden yürürlüğe konulan hekimler için zorunlu hizmet uygulamasındaki aksaklıklar devam etmektedir.

SSK Başkanlığına bağlı sigortalı üyelerin Sağlık Bakanlığının sağlık hizmet birimlerinden de yararlandırılmalarını öngören protokol yıl içinde uygulamaya konulmuştur.

Üniversite tıp fakültelerinin sayı ve kapasitelerindeki artışlara rağmen öğrenci kontenjanlarında azalma görülmektedir. Bu durum gelişmiş tıp fakültelerinin öğrenci kontenjanlarını azaltmasından kaynaklanmaktadır. Yeni tıp fakülteleri kurulması yerine mevcut tıp fakültelerinin eğitim, araştırma, insan gücü ve alt yapı bakımından güçlendirilerek yeni kayıt olan öğrenci kontenjanlarında azalmanın önlenmesi ve etkili bir insan gücü planlaması yapılması ihtiyacı önemini korumaktadır.

Tıp eğitiminde yöntem ve müfredat birliğinin sağlanamamış olması, tıp fakülteleri arasında farklı uygulamalara ve tıp eğitiminde aksamalara yol açmaktadır.

Hizmet açığının giderilmesi amacıyla Sağlık Bakanlığına bağlı 76 hastanede başlatılan vardiya uygulamasının yaygınlaştırılması ihtiyacı devam etmektedir.

Hastanelerde tam otomasyona geçilmesi, gelir kayıplarının önlenmesi ve profesyonel yönetim ve işletmecilik anlayışıyla yönetilmesi, döner sermaye gelirlerinin etkin kullanımı ile ilgili esasların yeniden belirlenmesi ihtiyacı önem taşımaktadır.

Sağlık hizmetlerinin maliyet etkili, kaliteli, yaygın, sürekli, toplumun beklenti ve ihtiyaçlarına uygun olarak sunumunun sağlanması, sağlık hizmet basamakları arasında iş birliğinin ve sevk sisteminin geliştirilmesi, toplum sağlığının iyileştirilmesi, yaşam kalitesinin artırılması ve sağlık alanında hizmet veren kuruluşların yeniden örgütlenmesi amacıyla sistemin; yönetim, organizasyon, finansman, insan gücü, eğitim ve mevzuat boyutlarıyla yeniden yapılandırılması ihtiyacı devam etmektedir. Bu amaçla Sağlıkta Dönüşüm Projesi çalışmaları başlatılmıştır.

Sağlık harcamalarını tespit etmek amacıyla Ulusal Sağlık Hesapları çalışması başlatılmıştır.

Mevcut kaynakların rasyonel tahsisi ve sağlıkta önceliklerin belirlenmesi amacıyla kriterler geliştirmeyi hedefleyen ulusal hastalık yükü ve maliyet etkililik çalışması başlatılmıştır. Ayrıca sağlık hizmetleri sistemi temel fonksiyonlarının performans ölçümü çalışması başlatılmıştır.

İkinci Sağlık Projesi kapsamında Çekirdek Kaynak Yönetimi, Birinci Basamak ve Hastane Bilgi Sistemi projelerinin yıl sonunda tamamlanması öngörülmektedir.

Sağlıklı beslenme, beslenme eğitimi, gıda güvenliği, çevre sağlığı, halkın sağlık alanında bilinçlendirilmesi, akılcı ilaç kullanımı, bulaşıcı hastalıkların standart tanıları ve

bildirimleri kriterleri, kronik hastalıklar, ana ve çocuk ölümlerini önleme, kanser ile mücadele, sigarayı bırakma programları uygulamaya konulmuştur.

2514 sayılı Kanuna eklenen geçici madde ile; sağlık hizmetleri sınıfı kadrolarına 31.12.2002 tarihine kadar atanan personelin ilk dört yılının en az iki yılını kalkınmada öncelikli illerde ifa etme zorunluluğu getirilmiştir.

Özel hastaneler, tıbbi cihazlar, vücuda yerleştirilebilir aktif tıbbi cihazlar, ilk yardım ve oyuncaklar ile kan ürünlerinin ruhsatlandırılması konularında hazırlanan yönetmelikler 2002 yılı içinde yürürlüğe girmiştir.

Tıpta Uzmanlık Tüzüğü yürürlüğe girmiştir.

Sağlık Bakanlığınca 2002 yılı Anne ve Çocuk Ölümlerini Önleme Yılı ilan edilmiş, bu alanda hazırlanan proje ile 2005 yılına kadar anne ölüm hızının yüz binde 40'a, 5 yaş altı çocuk ölüm hızının binde 30'a, bebek ölüm hızının binde 20'ye indirilmesi ve bölgesel farklılıkların yüzde 50 azaltılması hedeflenmiştir.

Hızlı kentleşme ile birlikte artan kentli nüfusun birinci basamak sağlık hizmeti talebini karşılayabilecek etkili bir model geliştirilmesine ve birinci basamak sağlık hizmet birimleriyle entegre olacak nitelikte aile hekimliği sistemine geçilmesine olan ihtiyaç devam etmektedir.

Sağlık hizmet basamakları arasında etkili bir sağlık sevk sisteminin geliştirilmesi ve uygulanması ihtiyacı önemini korumaktadır.

Acil yardım hizmetlerinin daha da güçlendirilmesi, afet durumunda kurtarma merkezleri ile eş güdüm sağlanması ihtiyacı devam etmektedir.

Aşı ile korunulabilir hastalıklara karşı mücadele programlarına devam edilmiştir. 0-11 aylık bebek aşılama oranları 2001 sonu itibarıyla sırasıyla BCG'de yüzde 81, DPT/OPV3'de yüzde 82, kızamıkta yüzde 84, Hepatit-B'de yüzde 72 , TT2+'da yüzde 38 olmuştur.

0-11 aylık bebeklerin yüzde 95'inin her bir antijen ile aşılması, sıfır yaş genelindeki çocukların en az yüzde 90'ının tam aşı olmaları ve beş yaş altı çocukların rapel aşılarının tamamlanması, tüm gebelerin tetanoza karşı aşılması hedeflerine ulaşılması önem taşımaktadır.

Ülkemizde başlıca çocuk ölüm nedenlerinden olan ishale bağlı ölümleri önlemek amacıyla ishalleri hastalıkların kontrolü programının etkili bir şekilde yürütülmesi, su ve gıdalarla bulaşan hastalıklara karşı mücadelenin artırılması, cinsel yolla bulaşan hastalıkların kontrolü, sıtma ile mücadeleye devam edilmesi ihtiyacı sürmektedir.

2002 yılında 30 hastane, 2 verem savaş dispanseri, 75 sağlık ocağı, 33 sağlık evi, 5 SSK dispanseri, 2 hizmet binası inşaatı tamamlanmış, Sağlık Bakanlığınca, üniversitelere, SSK Başkanlığına ait toplam 4.850 hasta yatağı hizmete hazır duruma getirilmiştir.

Özel kesime ait hasta yataklarının toplam yataklara oranı yüzde 7'dir. Sağlık alanında özel sektör yatırımlarının teşviki ihtiyacı devam etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Sağlığın korunması, hastalıkların tedavisi, toplumun sağlık düzeyinin yükseltilmesi, sağlıklı yaşam yıllarının artırılması, eşitsizliklerin ve sağlık risklerinin azaltılması, nüfusun tamamının sağlık güvencesi altına alınması esastır.

Sağlık hizmetlerinin sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması amacıyla sistemin insan gücü, finansman, organizasyon, yönetim, denetim, teknoloji ve fiziki alt yapı bakımından güçlendirilmesi için başlatılan çalışmalara devam edilecektir.

Toplum sağlığının korunması ve iyileştirilmesinde sektörler arası iş birliği sağlanacaktır.

Sağlık hizmetlerinin sistem, hizmet birimi, tesis, insan gücü, makine ve teçhizat bakımlarından başarı ölçümlerinin yapılması ve buna dayalı hizmet modelinin oluşturulması sağlanacaktır.

Koruyucu ve birinci basamak sağlık hizmet birimlerinin insan gücü, fiziki ve teknolojik alt yapısının güçlendirilmesine ağırlık verilecektir.

Şehir kesimi için etkili bir birinci basamak sağlık hizmet modeli geliştirilecek, kırsal alan birinci basamak sağlık hizmet birimlerinin fonksiyonları yeniden değerlendirilecek, bu hizmetlerin aile hekimliği sistemi ile entegrasyonunu sağlayıcı düzenlemeler yapılacaktır.

Sağlık hizmet kademeleri arasında etkili bir hasta sevk sistemi geliştirilecektir.

Evde hasta bakımı ve takibine yönelik bir hizmet modeli geliştirilecektir.

İkinci ve üçüncü basamak sağlık hizmet birimlerinin asli fonksiyonlarına dönmeleri, bina, personel, teknoloji ve hizmet standartlarının geliştirilmesi, yatak kullanım kapasitelerinin artırılması, başarı ölçümlerinin yapılması ve modern işletmecilik kuralları ile yönetilmelerini öngören düzenlemeler yapılacaktır.

Mobil sağlık hizmetleri ile birlikte acil sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve etkinleştirilmesine devam edilecektir.

Tıp eğitiminde yöntem ve müfredat birliği sağlanacak, tıp ve tıpta uzmanlık kontenjanlarının yeniden belirlenmesi amacıyla etkin bir sağlık insan gücü planlaması yapılacaktır.

Sağlık insan gücü açığı olan hizmet birimlerinin ihtiyaçlarının karşılanmasına ağırlık verilecek, norm kadro çalışmaları tamamlanacak, bölgeler ve sağlık hizmet birimleri arasındaki dağılım dengesinin temini amacıyla zorunlu hizmet uygulaması için gerekli kadro tahsisinin sağlanmasına öncelik verilecektir.

Mevcut teşhis ve tedavi imkanlarından azami ölçüde yararlanmak amacıyla başlatılan vardiya uygulaması yaygınlaştırılacaktır.

Hastanelerde tam otomasyona geçmek, döner sermaye gelirlerini arttırmak ve harcamaları disipline etmek amacıyla temel esasları belirleyen bir çalışma başlatılacaktır.

Bütçe dışı kaynaklardan yaptırılmak istenen hastanelerin yer seçimi, türü ve kapasitesi gibi konularda kamu kaynaklarının etkin kullanımını sağlamak amacıyla projelerin hazırlanma safhasında Sağlık Bakanlığından uygun görüş alınacaktır.

Sağlık hizmet sunumu ile finansmanının birbirinden ayrılması amacıyla başlatılan çalışmalar tamamlanacaktır.

Sağlık güvencesinden yoksun nüfusun güvence kapsamına alınması sağlanacaktır.

Sağlık Bakanlığı ile SSK Başkanlığı arasında yapılmış olan hizmet protokolu geliştirilerek yaygınlaştırılacaktır.

Sağlık eğitim programlarının geliştirilmesine önem verilecektir.

Sağlık hizmetleri alanında standartların oluşturulmasına devam edilecek, mevcut çalışmalar tamamlanacaktır.

Sağlık alanında faaliyet gösteren, kar amacı gütmeyen kuruluşların çalışmaları desteklenecek, özel sektör yatırımlarının teşvikine devam edilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Sağlık Bakanlığı yeniden yapılandırılacaktır.

Devlet hastanesi, sigorta hastanesi ve kurum hastanesi ayrımı kaldırılarak tüm hastaneler tek çatı altında toplanacaktır.

Hastaneler idari ve mali yönden özerk bir yapıya kavuşturulacaktır.

Sağlık hizmetlerinin sunumu ve finansmanının ayrılması amacıyla yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılacaktır.

Genel sağlık sigortası sistemi ve kurumu kurulacaktır.

Zorunlu hizmet uygulamalarının gerektirdiği kadro ihdası ile ilgili düzenlemeler yapılacaktır.

TABLO: VI.4- Kuruluşlara Göre Hastane ve Yatak Sayısı

Kuruluşlar	2001		2002 (1)	
	Hastane Sayısı	Yatak Sayısı	Hastane Sayısı	Yatak Sayısı
Sağlık Bakanlığı	751	87.709	775	90.709
Milli Savunma Bakanlığı	42	15.900	42	15.900
SSK Başkanlığı	118	28.517	120	29.017
KİT	8	1.607	8	1.607
Diğer Bakanlıklar	2	680	2	680
Tıp Fakülteleri	43	24.754	48	26.054
Belediyeler	9	1.341	10	1.389
Yabancılar	4	338	4	338
Azınlıklar	5	934	5	934
Dernekler	19	1.488	19	1.577
Özel	239	11.922	237	11.835
TOPLAM	1.240	175.190	1.270	180.040

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

(1) Tahmin.

TABLO: VI.5- Bazı Sağlık Göstergelerindeki Gelişmeler

Göstergeler	2001	2002 (1)
Yatak Sayısı	175.190	180.040
Yatak Başına Düşen Nüfus	392	390
Yatak Kullanım Oranı (Yüzde)	60,0	60,2
Sağlık Ocağı Sayısı	5.773	5.848
Hekim Sayısı	82.500	86.880
Bir Hekime Düşen Nüfus	832	825
Diş Hekimi Sayısı	14.600	15.000
Bir Diş Hekimine Düşen Nüfus	4.699	4.650
Eczacı Sayısı	21.675	22.370
Bir Eczacıya Düşen Nüfus	3.165	3.117
Hemşire Sayısı	75.000	79.100
Bir Hemşireye Düşen Nüfus	915	882
Doğuşta Hayatta Kalma Ümidi (Yıl)	68,6	68,8
Bebek Ölüm Hızı (Binde)	38,7	37,8

Kaynak : Sağlık Bakanlığı, DPT

(1)Tahmin.

Not : İlgili yılların yıl ortası nüfusu esas alınarak hesaplanmıştır.

4. İNSAN GÜCÜ

a) Mevcut Durum

Nüfusun ve iş gücünün eğitim düzeyinde gelişmeler görülmekle birlikte, örgün ve yaygın eğitim sisteminin nitelik ve nicelik olarak geliştirilmesine olan ihtiyaç devam etmektedir.

Eğitim sisteminin insan gücü ihtiyaçlarındaki gelişme eğilimlerini yeterli ölçüde dikkate alamaması sonucunda bilgi teknolojisi, tıp, hemşirelik gibi bazı alanlarda arz yetersizliği görülürken, ziraat ve inşaat mühendislikleri gibi bazı alanlarda da ihtiyacın üzerinde kapasite bulunmaktadır.

Ekonomide 2002 yılında büyüme eğilimi tekrar başlamakla birlikte bir önceki yıl yaşanan ciddi gerilemenin etkileri tam olarak giderilememiş olup, birçok meslekte eğitilmiş iş gücünün iş bulamaması önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Uzun dönemli gelişme hedefleri dikkate alındığında yüksek nitelikli insan gücü yetiştirilmesine yönelik çalışmaların aralıksız sürdürülmesi ihtiyacı önemini korumaktadır.

Mesleki ve teknik eğitimin iş hayatının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde geliştirilmesi ve yaygın eğitime öncelik verilmesi gerekliliği devam etmektedir.

Çıraklık eğitimi kapsamında gelişmeler görülmekle birlikte kayıtlı çırakların sayısı toplam çıraklara oranla sınırlı kalmaya devam etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

İnsan gücü yetiştirilmesi ve istihdamına yönelik çalışmalar arasında uyum sağlanarak insan gücü planlamasının etkinleştirilmesi esastır.

Örgün ve yaygın eğitim ile iş gücü piyasası arasındaki ilişkiler geliştirilerek uygulamalı eğitimde işyerlerinin ağırlığı artırılacaktır.

Eğitim, sağlık, bilim-araştırma, bilgi teknolojisi alanlarında eleman yetiştirilmesine öncelik verilecektir.

5. GENÇLİK, BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR

A. GENÇLİK

a) Mevcut Durum

2002 yılında, genç nüfus grubunu oluşturan 19-24 yaş grubu nüfusun 8.131 bin, ülke nüfusu içerisindeki payının ise yüzde 11,4 olması beklenmektedir. Bu nüfus grubunun yüzde 49,1'ini genç kadın nüfusu, yüzde 50,9'unu ise genç erkek nüfusu oluşturmaktadır.

Yurt-Kur yurtlarında barınmak için 2001-2002 öğretim yılında müracaat eden öğrenci sayısı 205.091'e yükselmiş, talebin ancak yüzde 38'i karşılanabilmektedir. Aynı dönemde üniversiteler tarafından işletilen yurtlarda toplam 37.334 öğrenciye barınma hizmeti verilmiştir. Ayrıca, Türk Cumhuriyetleri ve diğer Türk Topluluklarından eğitim ve öğretim görmek üzere ülkemize gelen öğrencilere yurtlarda ücretsiz barınma hizmeti verilerek öğrenimlerini sağlıklı ve güvenli bir ortamda sürdürebilmeleri sağlanmıştır.

2001-2002 öğretim yılında 196.126 öğrenciye öğrenim kredisi tahsisi yapılmış, 150.826 öğrenciye kredi ödenmiştir. Böylece öğrenim kredisi kullandırılan toplam öğrenci sayısı 451.550'ye ulaşmıştır. Aynı dönemde, 177.199 öğrenciye katkı kredisi tahsisi yapılmış ve 127.287 öğrenci kredi kullanmış olup, katkı kredisi kullandırılan öğrenci sayısı 405.782'ye ulaşmıştır.

2001-2002 öğretim yılında lisans öğrencilerine 45 milyon TL/Ay, yüksek lisans öğrencilerine 90 milyon TL/Ay ve doktora öğrencilerine 135 milyon TL/Ay öğrenim kredisi ödenmiştir.

2002 yılında gençlerin serbest zamanlarının değerlendirilmesi, birbirleriyle tanışma, kaynaşma ve dinlenmelerini sağlamak amacıyla Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğüne ait gençlik merkezlerinde 26.165 genç, gençlik faaliyetlerine katılmıştır. Yaz aylarında gençlere tatil imkanı sunabilmek amacıyla bir merkezde açılan gençlik kampında 13-17 yaş grubunda yer alan 1.560 gence hizmet götürülmüştür. Ayrıca, 60 ilde toplumsal kalkınmada gençlik ve ulusal gençlik kamplarına 565'i yabancı olmak üzere toplam 12.565 genç katılmıştır.

Özellikle büyük şehirlerde ortaya çıkan madde bağımlılığı sorunu sadece gençleri değil, toplumumuzun her kesimini tehdit eder boyutlara ulaşmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Sorumluluk duygusu gelişmiş, yeni fikirlere açık, kültürel değerlerimizi benimsemiş, ülkenin hedef ve imkanlarını bilen, araştırıcı, eleştirel yaklaşım ve demokratik tavırlar gösterebilen, kendi kişiliklerini geliştirirken topluma ve kalkınma sürecine katkıda bulunan özgüvenli bir gençlik yetiştirilmesi temel amaçtır.

Gençlik kesimine sunulacak hizmetlerin kalitesinin artırılması çalışmalarında fırsat eşitliği ilkesi gözetilecek, kişilik, düşünce ve beden yönünden sağlıklı gelişmelerini sağlayacak okul içi ve dışı düşünce, kültür, sanat ve spor gibi faaliyetler özendirilecektir.

Gençleri zararlı alışkanlıklardan koruyucu ve caydırıcı tedbirlerin alınması ile suça itilme ortamları yaratan unsurları ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar için kuruluşlar arası iş birliği geliştirilerek bu konuda faaliyet planları hazırlama ve araştırma çalışmaları hızlandırılacak; özellikle madde bağımlılığı, AIDS ve benzeri hastalıklar konusunda gençleri ve çevrelerini bilgilendirme çalışmalarına devam edilecektir.

Mahalli idarelerin gençlere yönelik kültür, sanat, spor, folklor, okuma ve araştırma alışkanlığı kazandırıcı faaliyetleri düzenleyici ve teşvik edici programlar hazırlamaları, gençlik merkezlerinin yurt genelinde yaygınlaştırılması ve bu merkezlerde uzman personel istihdam edilmesi sağlanacaktır.

Yurt dışında yaşayan Türk gençlerinin devlete ve milli kültüre bağlılığını korumak ve geliştirmek, Türkiye Cumhuriyeti ile olan ilişkilerini kuvvetlendirmek, milli menfaatlerimize aykırı faaliyetlerden uzaklaştırmak amacıyla, yurt içindeki gençlerimizle kaynaştırıcı ve bütünleştirici çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetlere önem verilecektir.

B. BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR

a) Mevcut Durum

Toplumsal en önemli eğitim araçlarından biri olan beden eğitimi ve spor faaliyetleri; sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmanın temel unsuru olan insanın, fiziksel, ruhsal, sosyal ve zihinsel gelişimini sağlamak, etik ve estetik duygularını geliştirmek, bireysel, toplumsal ve evrensel barışa ve dayanışmaya katkıda bulunmak, bireyde kurallar içinde mücadele ve rekabet anlayışını yerleştirmek, ülke kültürünü sporcularla dünyaya tanıtmak gibi çok yönlü fonksiyonları yerine getirmektedir.

İllerdeki spor tesisleri ve personelinin il idarelerine devri konularında gerekli hukuki düzenlemelerin yapılması ihtiyacı devam etmektedir.

Kamu kesiminin spor sektöründe yönlendirici, özendirici, destekleyici ve denetleyici olması, spor alt yapısının ve faaliyetlerinin bağımsız spor kulüplerince ve bunların oluşturduğu federasyonlarca gerçekleştirilmesi ve sivil toplum örgütlerinin ve özel teşebbüsün desteklenmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Spor tesislerinin kullanımı ve işletilmesi konusunda Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, üniversiteler, orta öğretim kurumları, mahalli idareler ve spor kulüpleri arasındaki koordinasyon eksikliği sorunu devam etmektedir.

Sporcu sağlığı konusundaki yasal boşlukların giderilmesi ve etkin bir denetimin sağlanması konularında mevzuat düzenlemesi yapılması ihtiyacı önemini korumaktadır.

Spor istatistiklerinin uluslararası standartlara uygun olarak geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Bedenen ve ruhen sağlıklı bir toplum yetiştirilmesinin temel unsuru olan sporun, toplumumuzun tüm kesimlerine düzenli spor yapma alışkanlığı kazandırılarak yaygınlaştırılması, alt yapının bütün dallar itibarıyla ülke genelinde dengeli dağılımı, sporcu ve spor elemanlarının eğitim ve istihdam sorunlarının giderilmesi, tesis sayılarının artırılması ve etkin kullanılması temel amaçtır.

Spor tesislerinin inşası, işletilmesi, spor faaliyetleri, spor elemanlarının hizmet içi eğitimlerinin; spor kulüpleri, bunların oluşturduğu federasyonlar ile özel teşebbüs ve sivil toplum kuruluşları tarafından yapılması özendirilecektir. Kamu kesiminin bu alandaki görevi denetlemek, yönlendirmek ve bilim ve teknolojiye yenilikleri takip etmek olacaktır.

Okulların spor alt yapısı imkanları geliştirilecektir.

Sporcu sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesi ve sağlık güvencesi olmayan sporcuların sağlık güvencesine kavuşturulması sağlanacaktır.

Spor alanında uluslar arası standartlara uygun olarak veri tabanı oluşturulacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Spor teşkilatının yeniden yapılandırılması, spor federasyonlarının özerkleşmesi ve spor kulüplerinin mali ve idari açıdan tam bağımsız dinamik bir yapıya kavuşturulması amacıyla yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Kamuya ait spor tesislerinin halka açılması ve etkili kullanımı için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

6. KADIN, AİLE ve ÇOCUK**A. KADIN****a) Mevcut Durum**

2001 yılı itibarıyla kadınlarda okur-yazarlık oranı; kentlerde yüzde 85,4, kırsal kesimde 67,8 olmak üzere toplam 78,6'dır.

2002 yılı ikinci üç aylık döneminde kadınların iş gücüne katılma oranı; kentlerde yüzde 19,2, kırsal kesimde yüzde 42,7 olmak üzere, toplam yüzde 27,9 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Kadınların her alandaki durumunu iyileştirmeye yönelik projelerin desteklenmesi, kurumsal yapıların güçlendirilmesi ve toplumsal bilinç oluşturulması amacıyla BM Nüfus Fonu Üçüncü Ülke Programı Tanıtım-Savunuculuk Alt Programı Projesi yürütülmektedir.

Eğitim seviyesi yetersiz olan ve iş gücü piyasasının gerektirdiği niteliklere sahip olmayan kadınlar için meslek ve aile yaşamını uyumlaştıracak yeterli destek programlarının geliştirilememiş olması, kadınların iş gücü piyasasında etkin bir şekilde yer almasını engellemektedir.

Kadının okur-yazarlık oranının yükseltilmesi için kamu kurum ve kuruluşlarının, sivil toplum örgütlerinin, yazılı ve görsel medyanın, özel sektör ve yerel yönetimlerin desteğinin sağlanması ihtiyacı sürmektedir.

Yoksulluğun kadınlar üzerinde artarak devam eden olumsuz etkilerini giderici tedbirler alınması ihtiyacı önemini korumaktadır.

1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ile, kadınların toplumsal ve ekonomik alanlardaki haklarını erkekler ile eşit olarak kullanmalarını sağlayan değişiklikler gerçekleştirilmiştir.

4770 sayılı BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne (CEDAW) İlişkin İhtiyari Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun 2 Ağustos 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Kadınların ve kız çocukların eğitim, sağlık, sosyal hizmetlere tam ve eşit olarak erişimlerinin sağlanması temel amaçtır.

Kadınların toplumsal konumlarının güçlendirilmesi, etkinlik alanlarının genişletilmesi, eşit fırsat ve olanaklardan yararlanmalarının sağlanması için eğitim seviyelerini yükseltecek, kalkınma sürecine, iş hayatına ve karar alma mekanizmalarına daha fazla katılımlarını sağlayacak düzenlemeler yapılacaktır.

Kadınların iş gücüne ve istihdama daha etkin ve aktif olarak katılımlarını artırmak amacıyla, iş alanlarına ve mesleklere yönlendirilmeleri için gerekli önlemler alınacaktır.

Kadınlara yönelik şiddetin ve istismarın önlenmesi için gerekli eğitim programları hazırlanacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Kadına yönelik politika ve uygulamaların koordinasyonundan sorumlu ulusal mekanizmanın yasal alt yapısı güçlendirilecektir.

Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevleri Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük, Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanun, Ceza ve Tevkifevleri İç Yönetmeliği; kadın tutuklu ve mahkumların yaşam koşulları, ihtiyaçları ve Türkiye'nin imzaladığı CEDAW Sözleşmesi doğrultusunda yeniden ele alınarak düzenlemeler yapılacaktır.

CEDAW ve diğer uluslararası anlaşmalar doğrultusunda, kadınlara yönelik şiddetin ve istismarın önlenmesi amacıyla, 5680 sayılı Basın Kanunu ve RTÜK Kanununun ilgili maddelerinde düzenlemeler yapılacaktır.

B. AİLE

a) Mevcut Durum

Toplumdaki hızlı sosyal ve ekonomik değişimlere bağlı olarak aileye yönelik destek çalışmalarının kurumsal düzeyde yürütülmesinin önemi artmaktadır.

Ailelere yönelik koruyucu, önleyici, eğitici ve geliştirici işlevleri olan toplum merkezlerinin nitelikli uzmanlarla desteklenerek yaygınlaştırılması ihtiyacı devam etmektedir.

Aileyi korumayı amaçlayan görsel ve işitsel yayınların artırılması için gerekli önlemlerin alınması önem taşımaktadır.

Aileye yönelik hizmet veren kuruluşların yeniden yapılandırılması; teşkilat, personel ve mevzuat açısından ihtiyaçlarının karşılanması ve kuruluşlar arasında eş güdümün sağlanması önemini korumaktadır.

Ailenin gelir sürekliliğinin, sağlık ve eğitim hizmetleri ihtiyacının karşılanması ve aileye sosyal güvenlik ve sosyal yardım sağlanması hususunda gerekli düzenlemelerin yapılması ihtiyacı artarak devam etmektedir.

Aile hukukundan doğan dava ve işleri görmek üzere hazırlanan 4787 sayılı Aile Mahkemeleri Kanunu 9 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Aileye verilecek hizmetlere ulaşılabilirliği kolaylaştırmak amacıyla mevcut hizmetlerin tanıtımının yapılması, kurum ve kuruluşlar arasında iş birliğinin sağlanması ve etkin bir sosyal hizmet ağına oluşturulması temel esastır.

Ailede eşlerin her ikisinin de çalışması durumunda çocukların bakımına ilişkin toplumsal hizmetlerin geliştirilmesi amaçtır.

Ailelere sosyal, ekonomik ve hukuki konularda rehber olması amacı ile aile danışma büroları kurulması ve yaygınlaştırılması hızlandırılacaktır.

Aile bireyleri arasında uyum sağlanması amacıyla ana-baba okulları açılarak yaygınlaştırılacaktır.

Aile Dokümantasyon Merkezi kurularak, ailelerle ilgili genel boyuttaki verilerin oluşturulması çalışmalarına başlanacaktır.

Aile yaşamı eğitimi örgün ve yaygın eğitim programları ile uyumlu olarak yaygınlaştırılacaktır.

Ailenin toplumsal ve ekonomik değişmeye uyum sağlamasına yardımcı olacak tedbirler alınacak, aile bireyleri arasında bağlılık ve dayanışmayı artırıcı politikalara ağırlık verilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Aileye yönelik politika ve hizmetlerin yürütülmesi alanındaki kurumsal yapılanma çalışmaları tamamlanacaktır.

C. ÇOCUK**a) Mevcut Durum**

Çocuk nüfusunu oluşturan 0-18 yaş grubu nüfusun 2003 yılında 25.986 bin, ülke nüfusu içerisindeki payının ise yüzde 36,6 olması beklenmektedir. Bu nüfusun yüzde 51'ini erkek çocuklar, yüzde 49'unu ise kız çocukları oluşturmaktadır. 0-14 yaş grubu nüfusun ise 20.637 bin ve toplam nüfus içerisindeki payının yüzde 29,1 olacağı tahmin edilmektedir.

Çocuklara yönelik uygulamaların, 1995 yılında onaylanarak yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi ilke ve standartları ile çocuklarla ilgili diğer uluslar arası yükümlülüklerle uyumlu hale getirilebilmesi için tüm mevzuatın taranarak uyum yasalarının çıkarılması ihtiyacı devam etmektedir.

Çocuklara yönelik tüm verilerin toplandığı bir veri tabanı ve bilgi ağı oluşturulması çalışmalarının tamamlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Özellikle kırsal kesimdeki kız çocuklar ile büyük şehirlerde yaşayan çocukların aile bütçesine katkı amaçlı çalıştırılmaları sebebiyle temel eğitime devam edememeleri, belirli özür gruplarındaki çocuklara yönelik yeterli düzeyde özel eğitim hizmetinin sunulamaması, temel eğitimden ayrılmak zorunda kalmış çocukların tekrar eğitim sürecine döndürülememesi ve bu çocuklara bir meslek kazandırılamaması, temel eğitim çağındaki çocukların önemli sorunları arasında yer almaktadır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) tarafından uygulanan Erken Çocukluk Gelişimi Destekleme Projesi çerçevesinde 2002 yılında 19 ilde 27.000 çocuğa hizmet verilmiştir.

Ülkemizde 500 bin civarında korunmaya muhtaç çocuk bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu çocuklara yönelik olarak SHÇEK başta olmak üzere belediyeler, il özel idareleri ve sivil toplum kuruluşları tarafından hizmet götürülmektedir. Ancak, ulaşılan çocuk sayısı yeterli değildir.

Çocuk işçiliği, sokak çocukları, sokakta çalışan çocuklar ve suça itilmiş veya suça maruz kalmış çocuklar sorunu önemini korumaktadır.

Suç işlemiş, suça maruz kalmış, kimsesiz, terk edilmiş çocuklardan polise intikal etmiş olanlarla ilgili yasal işlemlerin yürütülmesi sürecinde sosyal hizmet uzmanlarının görevlendirilmesi uygulamasının yaygınlaştırılması ve Jandarma teşkilatına intikal eden çocuklar için de bu uygulamanın yapılması ihtiyacı önem arz etmektedir.

Sokakta yaşayan ve çalışan/çalıştırılan çocukların sorunu giderek artmaktadır. Özellikle göç alan büyük şehirlerde ekonomik ve sosyal şartların zorlaması ile sokakta yaşayan çocukların sayısında her geçen gün artış yaşanmaktadır. SHÇEK tarafından sokakta yaşayan ve çalışan çocukların rehabilitasyonları ve topluma yeniden kazandırılmaları amacıyla kurulan 22 Çocuk ve Gençlik Merkezinde 2001 yılı sonu itibarıyla toplam 13.421 çocuğa hizmet götürülmüştür.

İş Kanununda çalışan çocuklar lehine düzenlemelerin kısa sürede gerçekleştirilmesi ve tüm çalışma yaşamını kapsayacak şekilde zorunlu temel eğitimi bitirme yaşı da dikkate alınarak bir asgari çalışma yaşı belirlenmesi önem arz etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Çocuklara yönelik uygulamaların, Çocuk Hakları Sözleşmesi ilke ve standartları ile çocuklarla ilgili diğer uluslar arası yükümlülüklerle uyumlu hale getirilmesi esastır.

Çocuğun bakım ve yetiştirilmesinde ideal ve öncelikli ortamın aile olduğu ilkesinden hareketle, özürli çocuklar ve korunmaya muhtaç çocukların aileleri yanında korunup yetişmesini sağlayacak aileye yönelik sosyal destek programlarına ağırlık verilecek; kimsesiz, aile ve yakın çevresinde yaşamaları riskli olan çocuklar yönünden aile dışında alternatif bakım modelleri geliştirilip yaygınlaştırılacaktır.

Yerel yönetimler ve gönüllü kuruluşlarla işbirliği içinde çocukların sokağa yönelmesini önleyici projeler geliştirilecek, sokak çocuklarının barınma, eğitim, rehabilitasyon ve tedavi imkanları artırılarak topluma yeniden kazandırılmaları sağlanacaktır.

Suça yönelen çocukların eğitimi, rehabilitasyonu ve topluma yeniden kazandırılmaları açısından çocuk mahkemelerinin sayısı artırılacak, tutuklu ve hükümlü çocukların yetişkinlerden ayrı ortamlarda kalmalarını sağlayacak yeni çocuk tutukevleri ve çocuk islahevleri açılması faaliyetleri hızlandırılacaktır.

Çocukların çalışmasını önlemek için eğitim imkanlarından yararlanmayı engelleyen nedenler ortadan kaldırılacak, çağ nüfusunun tamamının zorunlu temel eğitim sürecinde kalmalarını sağlayacak bir eğitim sistemi oluşturulacaktır. Uzun dönemde ise çocuklar çalışma hayatından tamamen çıkarılacaktır.

Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan çocuk polisi, Emniyet Müdürlüğü binalarından ayrı binalarda, çocuk konusunda uzman personel istihdamına da imkan verecek şekilde yapılandırılacaktır

Çocuklara ilişkin her türlü verinin yer alacağı çocuk bilgi ağı oluşturulacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Çocuklara yönelik uygulamaların Çocuk Hakları Sözleşmesi ve çocuklarla ilgili diğer uluslar arası yükümlülüklerle uyumlu hale getirilebilmesi için, uyum yasalarının hazırlanması amacıyla Adalet Bakanlığı bünyesinde bir komisyon oluşturulacaktır.

Çocuk Hakları Sözleşmesini etkin bir şekilde uygulamak, izlemek ve koordinasyonunu sağlamak için kurulan Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Üst ve Alt Kurullarının yasal alt yapıya kavuşturulması çalışmaları tamamlanacaktır.

Emniyet Genel Müdürlüğü ile SHÇEK arasında imzalanmış olan protokolün kapsamı genişletilecek ve benzer bir protokolün jandarma teşkilatına intikal eden çocuklar için de hazırlanması sağlanacaktır..

2828 sayılı Kanun çerçevesinde koruma altında iken evlenen kız çocuklarına ödenen evlenme yardımının, erkek çocuklara da ödenebilmesi için gerekli düzenleme yapılacaktır.

7. SERBEST ZAMANLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

a) Mevcut Durum

Serbest zamanları değerlendirme faaliyetleri, ülkemizde merkezi ve mahalli idareler, üniversiteler, vakıflar, sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla ve fertlerin kendileri tarafından yürütülmektedir. Kuruluşlar arasında etkin bir koordinasyon ve iş birliğinin olmaması, tesislerin tam kapasite ile kullanılamaması, eğitici insan gücü açığı, kaynak ve zaman israfını önleyici organizasyon çalışması yapılamaması gibi sorunlar önemini korumaktadır.

Gençlerin serbest zamanlarını değerlendirmeye yönelik faaliyetlerinde bilgiye ulaşması, beceri kazanmaları ve meslek edinmeleri gayesiyle eğitilmesi, sokak çocuklarının ve özürlülerin de üretken bir biçimde topluma kazandırılması konularındaki çalışmalar yeterli düzeye ulaşamamıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Zaman yönetimi ile birlikte düşünülmesi gereken serbest zamanların üretken, verimli ve katılımcı bir şekilde değerlendirilerek yaşamın bir parçası haline getirilmesi temel amaçtır.

Çocukların erken yaşlarda sanat ve geleneksel el sanatları ile tanışmalarının sağlanması amacıyla araştırmalar yapılarak, Kültür Bakanlığının koordinatörlüğünde uygulamaya konulmak üzere projeler geliştirilecektir.

Büyük kentler çevresinde oluşan yerleşim yerlerinde serbest zamanları değerlendirme faaliyetlerinde kullanılmak üzere ortak mekanların oluşturulması, herkesin kolayca ulaşabileceği basit ve çok amaçlı tesislerin yapılması için gerekli tedbirler mahalli idarelerce alınacaktır.

III. KÜLTÜR

a) Mevcut Durum

Dışa açılma politikaları, gelişen iletişim teknolojileri, sanayileşme ve şehirleşmenin etkisiyle sosyal değişme sürecinin hız kazanmasına koşut olarak ekonomik, sosyal ve kültürel politikaların bir bütünlük içinde ele alınması ihtiyacı devam etmektedir.

Dünya ülkeleri ile ikili ilişkilerimizde kültür değişim programlarının hazırlanması, bu çerçevede Türk Cumhuriyetlerine öncelik verilmesi ve kültürün her alanında bu ülkelerle çok sıkı bir iş birliğine gidilmesi önemini korumaktadır.

Diğer ülkelerdeki soydaşlarımızın Türk kültürünü ve Türkçeyi yaşatıp geliştirebilmesi için uluslar arası anlaşmaların sağladığı haklar çerçevesinde gerekli faaliyetlerin yürütülmesi önem arz etmektedir.

Türk kültürünün yaşatılması ve geliştirilmesi için kültür merkezlerinin mekansal örgütlenme olanaklarının daha etkin kullanımını sağlayacak politikalar üretilmesi gereksinimi devam etmektedir.

Geleneksel kültürel değerlerimizin yeni işlevler kazandırılarak günlük hayatın parçası haline getirilmesi, hızla değişen toplumsal kalıplar ve yaşam koşulları karşısında ayakta

kalabilmesi açısından önem kazanmakta ve bu konuda araştırma ve geliştirme çalışmaları yapılmaktadır.

Türk halk kültürünün ülkemizde ve yurt dışında tanıtılması ve genç kuşaklara aktarılmasında kültürel değerlerimizin belgelenerek arşivlenmesi önem arz etmektedir. Yurt içinde ve yurt dışında saha, derleme ve yayım çalışmaları sürdürülmektedir.

Osmanlı arşiv malzemelerinin kopyalarının çıkartılıp günümüz bilgi ve iletişim teknolojilerine uygun olarak tasnifi çalışmaları kapsamında 1 milyona yakın belge sayısal ortama aktarılmıştır.

2002 yılında mevcut kütüphane sayısı 1.430'a, gezici kütüphane sayısı 70'e ulaşmış; kütüphanelerdeki kitap sayısı ise 13 milyonu aşmıştır. Kütüphanelerin çağdaş gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan gereksinimleri karşılayacak bir yapılanmaya kavuşturulması zorunluluğu devam etmektedir.

Yurt düzeyinde kültür faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve topluma daha nitelikli hizmet sunulması amacıyla gerçekleştirilen kültür merkezlerinin sayısı 2002 yılı itibarıyla 42'ye ulaşmıştır.

2002 yılında 90'ı özel olmak üzere toplam 280 müze ve ziyarete açık 545 ören yeri bulunmakta olup, müzelerdeki eser sayısı 2,6 milyondur. Müzelerin, güvenliklerinin sağlanması ve çağdaş müzecilik anlayışına uygun eğitim ve kültür kurumları haline getirilmesi için, teknik ve idari yönden güçlendirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Kültür Bakanlığı tarafından 2002 yılında 40 ilde muhtelif geleneksel Türk sanatları dallarında 71 adet kurs düzenlenmiştir.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığınca sürdürülen Türkiye Türkçesi sözlükleri ve karşılaştırmalı Türk lehçe ve şiveleri sözlük ve dil bilgisi çalışmalarında önemli aşama kaydedilmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 66 ilde vakıf eserlerinin envanter ve tespit çalışmaları tamamlanmıştır. Aynı kapsamda yurt dışında bulunan eski Türk eserlerinden öncelikle ele alınması gerekenler tespit edilmiş olup, bunu izleyen hazırlık çalışmaları devam ettirilmektedir.

Yurt dışındaki Tarihi Türk eserlerinin korunması amacıyla ilgili kuruluşlara tahsis edilen ödeneklerin yurt dışında harcanabilmesi konusunda yaşanan sıkıntıların giderilmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Türk toplumunun birliği, bütünlüğü ve varlığının gelecekte devamı açısından, kültürün korunması, geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve gelecek kuşaklara aktarılması temel amaçtır.

Türk kültürüyle ilgili olarak istihdam edilen insan gücünün eğitim düzeyinin, Türk kültürünün uluslar arası alanda rekabet ve katkı kapasitesini artıracak şekilde geliştirilmesine özen gösterilecektir.

Osmanlı arşivlerinin düzenlenmiş olarak günümüz literatürüne kazandırılması çalışmaları hızlandırılarak sürdürülecektir.

Türkçenin doğru ve güzel kullanımını sağlamaya yönelik tedbirler alınacak ve uluslar arası nitelikte bilim, sanat, ticaret, tele-iletişim dili olarak geliştirilmesi için gerekli çalışmalar artırılabilecektir.

Türk kültürünün bütün öğelerinin tespiti, tasnifi ve Türkçenin bütün lehçeleriyle anlaşılabilir ve kullanılabilir olması için Türkiye’de ve Türkçe konuşulan ülke ve topluluklarda yapılacak araştırma ve eylem planları desteklenecektir.

Samsun Opera ve Bale Müdürlüğünün 2003 yılında faaliyete geçmesi planlanmaktadır.

Kaybolmaya yüz tutan hat, tezhib, dağlama, ebru, telkari, ciltçilik, tezyini ve minyatür sanatlarını tanıtmaya ve eski eser onarımı konusunda eğitim programları yaygınlaştırılacaktır.

Türkçe köken bilgisi (etimolojik) sözlük çalışmaları hız kazandırılarak devam ettirilecektir.

Türk dili ve kültürü ile ilgili yabancı dillerdeki temel eserlerin tercüme edilmesine ilişkin çalışmalar başlatılacaktır.

Türkiye Türkçesi öğretimi ve Türk kültürünün tanıtımı amacıyla yurt dışında Türk kültür merkezleri açılması için gerekli çalışmalar hızlandırılacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Korunması gerekli kültür varlıklarına ait bilgi, belge ve görüntülü dokümanı bir araya getirecek Türk kültürü arşiv ve dokümantasyon merkezi kurulması için hukuki ve kurumsal düzenleme çalışmaları başlatılacaktır.

Yurt dışında bulunan tarihi Türk eserlerinin bakım onarım ve restorasyonu ile ilgili hukuki ve kurumsal düzenleme çalışmaları başlatılacaktır.

Yurt içi ve yurt dışındaki vakıf eserlerinin bakım-onarım ve kullanımının sağlanabilmesi amacıyla hukuki, idari ve mali düzenleme çalışmaları başlatılacaktır.

Medyada ve ticari alandaki yoğun yabancı kelime kullanımının önlenmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

IV. SOSYAL REFAHIN ARTIRILMASI

1. GELİR DAĞILIMININ İYİLEŞTİRİLMESİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE

a) Mevcut Durum

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ve sonrasında azalan istihdam imkanları ve düşen reel gelirler gibi nedenlerle, özellikle kentlerde yaşayan yoksul kesimler, sahip oldukları sosyal destek mekanizmalarının giderek zayıflaması veya ortadan kalkması sonucu, ekonomik ve sosyal hayattan dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmışlardır.

Sosyal kesimler itibarıyla, özellikle tek ebeveynli hane halkları, işsizler, özürölüler, yaşlılar, hane halkı reisi kadın olan aileleler krizin etkilerini en fazla hissedenden kesimlerin başında gelmektedir.

2001 yılı itibarıyla, GSYİH içinde faktörlere yapılan ödemelerin payları dikkate alındığında, bir önceki yıla göre iş gücü ödemeleri ve tarım gelirlerinin payında azalma, diğer gelirlerin payında ise artış meydana geldiği görülmektedir. İşgücü ödemelerinin payındaki azalma, özel sektör iş gücü ödemelerindeki azalmadan kaynaklanmaktadır. Kriz döneminde, özellikle özel sektör üzerinde, istihdam daralması ve reel ücret kayıplarının etkili olduğu görülmektedir.

TABLO: VI.6- GSYİH İçindeki Faktör Ödemelerinin Payı (Yüzde)

Faktör Ödemeleri	1998	1999	2000	2001
Üretim ve İthalat Vergileri (Net)	10,5	11,0	13,4	13,8
Sabit Sermaye Tüketimi	6,3	6,9	6,5	8,1
İşgücü Ödemeleri	25,5	30,7	28,7	27,9
Kamu	13,7	16,4	14,7	14,9
Özel	11,8	14,3	14,0	12,9
İşletme Artığı	57,7	51,4	51,3	50,2
Tarım Geliri	14,3	11,8	11,8	10,3
Diğer (Kar, Faiz, Kira) Gelirler	43,4	39,6	39,5	39,9
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : DİE

Kriz döneminde üretici kesimler üzerindeki vergi yükünün artmış olması, istihdam imkanlarını daha da daraltıcı yönde etkide bulunmuştur. Bu dönemde reel gelirlerde gerileme yaşanırken, toplam vergi yükünün de artış göstermesi üretim yanında tüketim üzerinde de caydırıcı rol oynamış ve böylece gelir artırıcı mekanizmaları zayıflatmıştır.

Bütçe içerisinde, özellikle iç borç faiz ödemelerinin payının giderek büyük boyutlara ulaşması ve uygulanan ekonomik istikrar programının mali ve parasal disiplini ön planda tutan bir nitelik taşıması, devletin genelde sosyal refahı, özelde ise gelir dağılımını düzeltici ve yoksulluğu azaltıcı politikalar uygulama imkanlarını daraltmıştır.

Doğrudan gelir ödemeleri programı çerçevesinde 2002 yılında çiftçilere dekar başına yapılan ödeme miktarı yüzde 35 oranında artırılarak 13,5 milyon liraya, işlenen tarım arazisi büyüklüğü de 500 dekara çıkarılmıştır.

2005 yılı sonunda tamamlanması öngörülen ve Dünya Bankası kredisi ile finanse edilen Sosyal Riskin Azaltılması Projesinin ilk bölümü 2001 yılında gerçekleştirilmiştir.

Başbakanlık tarafından, 2002 yılı sonunda uygulamaya konulan Acil Eylem Planı doğrultusunda, ülke genelinde yoksulların belirlenmesine yönelik bir çalışma başlatılmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Gelir dağılımının iyileştirilerek yoksulluğun azaltılması ve ekonomik refah artışından toplumun bütün kesimlerinin adil pay alması esastır.

Ülke genelinde, tüm yoksul kesimler belirlenerek bu kesimlere yönelik yardım programları uygulamaya konulacaktır.

Sosyal yardım ve hizmetlerin yoksul kesimlere daha etkin bir şekilde ulaştırılması sağlanacaktır. Bu çerçevede, merkezi idare ile iş birliği içinde mahalli idarelerin, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının yoksullukla mücadele programlarında daha etkili bir şekilde yer almaları teşvik edilecektir.

Yoksul aile çocuklarına temel eğitim ve sağlık yardımı yapılacaktır.

2. İSTİHDAM

a) Mevcut Durum

İş gücü, 2002 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık yüzde 2,5 artarak 22,8 milyona, istihdam ise yaklaşık yüzde 0,2 oranında artarak 20,4 milyona yükselmiştir. İşsizlik oranı yüzde 10,6'ya yükselirken, eksik istihdam oranı yüzde 6'dan yüzde 5,4'e düşmüştür. Böylece atıl iş gücü oranı yüzde 16 olarak gerçekleşmiştir.

DİE Hanehalkı İşgücü Anketine (HİA) göre, kentsel iş gücünde yüzde 5, kentsel istihdamda ise yaklaşık yüzde 1,7 oranında artış olmuştur. Kentteki işsizlik oranı 2001 yılında yüzde 11,5 iken, 2002 yılında yüzde 14,3'e yükselmiştir. Eksik istihdam ise yüzde 6,5'den yüzde 5,7'e düşmüştür. Böylece, kentte atıl iş gücü oranı yüzde 18'den yüzde 20'ye yükselmiştir. Kentlerde eğitilmiş gençler arasındaki işsizlik oranı yüzde 30 olarak gerçekleşmiş olup, bu kesimde işsizlik önemini korumaya devam etmektedir.

Kırsal kesimde 2001 yılında yüzde 4,8 olan işsizlik oranı 2002 yılında yüzde 5,7'ye yükselmiştir. Eksik istihdam ise yüzde 5,4'ten yüzde 5,1'e düşmüştür. Böylece kırsal kesimdeki atıl iş gücü oranı yüzde 10,8 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO: VI.7- Yurtiçi İşgücü Piyasasında Gelişmeler

(15+Yaş, Bin Kişi)

	2000	2001	2002	2003(1)
Sivil İşgücü	22.029	22.269	22.824	23.095
Sivil İstihdam	20.578	20.367	20.402	20.896
Tarım	7.187	7.217	6.913	6.930
Sanayi	3.733	3.734	3.851	3.970
Hizmetler	9.658	9.416	9.638	9.996
İşgücüne Katılma Oranı	49,2	48,7	48,9	-
İşsiz	1.451	1.902	2.422	2.199
İşsizlik Oranı(%)	6,6	8,5	10,6	9,5
Eksik İstihdam	1.541	1.338	1.238	1.300
Eksik İstihdam Oranı(%)	7,0	6,0	5,4	5,6
Atıl İşgücü Oranı (%)	13,6	13,8	16,0	15,1

Kaynak: DPT, DİE
(1) Tahmin.

TABLO: VI.8- Kentsel ve Kırsal İşgücü Piyasasında Gelişmeler

	Kent			Kır		
	2000	2001	2002(1)	2000	2001	2002(1)
Sivil İşgücü	12.213	12.380	12.999	9.816	9.889	9.825
Sivil İstihdam	11.128	10.953	11.142	9.450	9.414	9.261
Tarım	448	447	511	6.739	6.770	6.403
Sanayi	3.081	3.048	3.047	652	686	805
Hizmetler	7.559	7.458	7.584	2.059	1.958	2.053
İşgücüne Katılma Oranı	44,1	43,3	43,9	57,4	57,9	57,7
İşsiz	1.085	1.427	1.857	366	475	564
İşsizlik Oranı(%)	8,9	11,5	14,3	3,7	4,8	5,7
Eksik İstihdam	907	807	747	634	531	493
Eksik İstihdam Oranı(%)	7,4	6,5	5,7	6,5	5,4	5,1
Atıl İşgücü Oranı(%)	16,3	18,0	20,0	10,2	10,2	10,8

Kaynak: DPT, DİE

(1): HİA, 2002 Yılı Geçici Sonuçları.

2002 yılında tarımsal istihdamın toplam istihdam içerisindeki payı yüzde 33,9 olarak gerçekleşmiştir. Verimliliğin çok düşük olduğu tarım sektöründe geniş bir iş gücünün barındırılması iş gücü piyasasının etkinliğinin sınırlanmasına yol açmaktadır. Toplam istihdam içerisinde sanayinin payı yüzde 18,9, hizmetler sektörünün payı ise yüzde 47,2'dir.

TABLO: VI.9- Sivil İstihdamın Sektörel Dağılımı

	2000		2001		2002		2003 (1)	
	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)
Tarım	7.187	34,9	7.217	35,4	6.913	33,9	6.930	33,1
Sanayi	3.733	18,1	3.734	18,3	3.851	18,9	3.970	19,0
Hizmetler	9.658	47,0	9.416	46,3	9.638	47,2	9.996	47,9
Toplam	20.578	100,0	20.367	100,0	20.402	100,0	20.896	100,0

Kaynak: DPT, DİE

(1): Tahmin.

2002 yılında toplam istihdam içerisinde ücretlilerin payı yüzde 50,6'dır. Kentsel iş gücünde bu oran yüzde 72,7'yi bulmaktadır. Tarım kesiminde ücretli çalışma çok düşük düzeylerde olup, çalışanların yüzde 52,3'ü ücretsiz aile işçisi durumundadır. Ücretsiz aile işçilerinin yaklaşık yüzde 72,4'ü ise kadınlardan oluşmaktadır.

2002 yılında iş gücüne katılma oranı yüzde 48,9'dur. Bu oran, erkeklerde yüzde 70,6, kadınlarda yüzde 27,4 olarak gerçekleşmiştir. Kentlerde iş gücüne katılma oranı erkeklerde yüzde 68,7, kadınlarda yüzde 18,9 olarak gerçekleşmiş iken, kırsal kesimde bu oran erkeklerde yüzde 73,8, kadınlarda ise yüzde 41,9 olmuştur.

İşgücünün yüzde 72,7'si, istihdamın ise yüzde 73,6'sı ilkokul ve ortaokuldan mezun olan veya herhangi bir okuldan mezun olmayanlar ile okuma yazma bilmeyenlerden oluşmaktadır. Bu durum, iş gücünün niteliğinin yükseltilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

TABLO: VI.10- İşgücünün Eğitim Düzeyi (2001)

(15 + Yaş, Bin Kişi)

	Sivil İşgücü	Pay (%)	Sivil İstihdam	Pay (%)	İşsiz	Pay (%)
Okur Yazar Olmayan	1.754	7,8	1.697	8,3	57	3,0
Bir Okul Bitirmeyen	746	3,4	701	3,4	45	2,3
İlkokul Mezunu	11.375	51,0	10.517	51,6	857	45,0
İlköğretim	94	0,4	84	0,4	9	0,4
Ortaokul Mezunu	2.192	9,8	1.955	9,6	237	12,4
Orta Dengi Meslek Mezunu	37	0,1	32	0,1	5	0,2
Lise Mezunu	2.456	11,0	2.129	10,4	327	17,2
Lise Dengi Meslek Lisesi Mezunu	1.558	7,0	1.350	6,6	208	10,9
Yüksekokul veya Fak. Mezunu	2.056	9,2	1.900	9,3	156	8,2
TOPLAM	22.269	100,0	20.367	100,0	1902	100,0

Kaynak : DPT, DİE

Türkiye İş Kurumunun (İş-Kur) verilerine göre 2002 yılında Kuruma kayıtlı işsiz sayısı 464.228'dir. 2002 yılında Kuruma 324.760 kişi başvurmuş, 125.071 kişi Kurum aracılığıyla işe yerleştirilmiştir.

İş ve İşçi Bulma Kurumunun günün ihtiyaç ve koşullarına göre Türkiye İş Kurumu olarak yeniden yapılandırılması için yasal düzenleme ihtiyacı devam etmektedir.

Özelleştirme Sosyal Destek Projesi çerçevesinde, özelleştirme kapsamındaki kuruluşlarda, 2002 yılı sonu itibarıyla, 3.763 kişi işten çıkartılmıştır. Bu personele toplam 57,7 milyon Dolar kıdem ve ihbar tazminatı ile iş kaybı tazminatı ödenmiştir.

Aktif iş gücü programları çerçevesinde İş-Kur tarafından düzenlenen iş gücü yetiştirme kurslarında 2002 yılında 3.823 kişinin katıldığı 111 kurs ve özürliülere yönelik olarak 262 özürliünün katıldığı 20 mesleki eğitim kursu düzenlenmiştir. İş-Kur bünyesinde, 40 il müdürlüğünde yürütülmekte olan iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri kapsamında yıl içinde 8.916 kişi ile bireysel danışmanlık görüşmesi yapılmış, 711 okulda toplam 88.038 öğrencinin katıldığı meslek seçiminin önemi ve meslek seçerken dikkat edilecek hususlar ile, Kurumun danışmanlık hizmetleri konularının işlendiği sınıf görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Aynı yıl çoğunluğu özel sektöre ait değişik işyerlerinde 48 adet sanayide eğitim semineri düzenlenerek 1.055 kursiyerin katılımı sağlanmıştır.

İşgücünün niteliğinin artırılması amacıyla örgün ve yaygın mesleki ve teknik eğitime, eğitim ile iş gücü piyasası ilişkilerinin geliştirilmesine, eğitim ve istihdam kuruluşlarının yeniden yapılandırılmasına, uygulamalı mesleki teknik eğitimde sosyal tarafların daha fazla katılımlarının sağlanmasına ve sorumluluk almalarına olan ihtiyaç devam etmektedir.

TABLO: VI.11- Kayıtlı İşgücünde İşten Çıkarmalar (1)

SEKTÖR	2000			2001			2002
	1.Altı Ay	2.Altı Ay	Toplam	1.Altı Ay	2.Altı Ay	Toplam	1.Altı Ay
Kamu	7.033	5.722	12.755	3.163	2.886	6.049	7.550
Özel	93.864	78.729	172.593	118.270	102.735	221.005	100.179
Toplam	100.897	84.451	185.348	121.433	105.601	227.034	107.729

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

(1) Çıkarılma Nedenleri: İşe ara verilmesi, iş yeri kapanması, tenkiset, 1475 sayılı İş Kanununun 13.ve 16.maddeleri.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

2003 yılında iş gücünün yaklaşık olarak 23,1 milyon, istihdamın 20,9 milyon ve işsizlik oranının ise yüzde 9,5 olacağı tahmin edilmektedir. Eksik istihdamın yüzde 5,6 ve atıl durumdaki toplam iş gücünün de yüzde 15,1 düzeyinde olması beklenmektedir.

İstihdamın yapısı tarım dışı sektörler lehine değiştirilmesi, ekonominin ihtiyaç duyduğu iş gücünün yetiştirilmesi, bilgi çağının gerekleri doğrultusunda niteliğinin yükseltilmesi ve iş gücü piyasasında etkinliğin artırılması temel amaçtır.

Özellikle gençlere, kadınlara ve özörlölere yönelik işsizliği önleyici tedbirler alınacaktır.

İstihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılması bakımından önem taşıyan ve sanayi sektörünün gelişmesine girdi sağlayan küçük ve orta boy işletmelerin istihdam yaratma kapasitesinden azami ölçüde yararlanılacaktır. Daha fazla üretim ve istihdam oluşturulması için yerel kaynaklar harekete geçirilecektir. Bu amaçla küçük ve orta boy işletmeler ile bireysel girişimlere yönelik eğitim, proje, finansman, organizasyon ve teknoloji alanındaki destekler artırılacaktır. KOSGEB'in bu alandaki işlevleri güçlendirilecektir.

Beyin göçünü önlemek amacıyla nitelikli iş gücünün yurt içinde istihdamını sağlayıcı tedbirler alınacaktır.

Meslek standartları, sınav ve belgelendirme sisteminin kurulması ve bu sisteme süreklilik kazandırılması çalışmaları tamamlanacaktır.

Tarım sektöründeki ücretsiz aile işçilerine, kentlerdeki ev kadınlarına ve gençlere yönelik istihdam sağlayıcı ve katma değer yaratıcı projeler geliştirilecektir.

Türkiye'deki yabancı kaçak işçilere yönelik araştırmalar yapılacak ve bu kesimin, kaçak olarak istihdamını önleyici etkili tedbirler alınacaktır.

Standart dışı çalışma biçimlerinin ülke şartları ve uluslar arası standartlara uygun yasal düzenlemeye kavuşturulması ile istihdam artışı sağlanacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Türkiye İş Kurumu ile ilgili yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Meslek Standartları, Sınav ve Belgelendirme Kurumunun kurulmasına ilişkin yasal düzenleme yapılacaktır.

3. ÇALIŞMA HAYATI

a) Mevcut Durum

Ülkemizde katılımcı sosyal diyalogun önemli mekanizmalarından olan Ekonomik ve Sosyal Konsey ilk toplantısını 25 Aralık 2002'de gerçekleştirmiştir.

158 sayılı ILO Sözleşmesi çerçevesinde; İş Kanunu, Sendikalar Kanunu ile Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında 4773 sayılı Kanun 15 Mart 2003 tarihinde yürürlüğe girmek üzere, 15 Ağustos 2002 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Kanun ile işçinin, hizmet aktinin işveren tarafından sona erdirilmesinde geçerli bir sebep gösterme ve ispat yükü işverene bırakılmaktadır. Kanunla yetkili sendikaların bulunmadığı işyerlerinde İşyeri İşçi Temsilciliği Müessesesi oluşturulmakta, tarım ve orman işçileri de Kanun kapsamına alınmakta ve basın mesleğinde çalışanlara da Kanunun kıyasen uygulanması hükmü yer almaktadır.

İstihdamın Teşviki Amacıyla Ücret Dışı Yüklerden Bazılarının Ödenmesinin Ertelenmesiyle Sosyal Sigortalar Kanunu, Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu ve 631 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 4747 sayılı Kanun 1 Nisan 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun 27.2.2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

4688 sayılı Kanun gereğince Kamu Görevlileri Sendikaları Kanununa Göre Sendika Üye Sayılarının ve Her Hizmet Kolunda Yetkili Kamu Görevlileri Sendikaları ve Bunların Bağlı Bulundukları Konfederasyonların Belirlenmesine İlişkin Tebliğ 7 Haziran 2002 tarih ve 24778 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

2002 yılının Temmuz ayı itibarıyla 4.572.841 sigortalı işçinin 2.680.966'sı sendika üyesidir. Buna göre, Temmuz 2001'de yüzde 57,2 olan sendikalaşma oranı, Temmuz 2002'de yüzde 58,6'ya yükselmiştir. 2003 yılı Ocak ayı itibarıyla 4.686.618 sigortalı işçinin 2.717.326'sı sendika üyesidir. Sendikalaşma oranı ise yaklaşık yüzde 58 olmuştur.

2002 yılında kadrosuzluk nedeniyle hak ettikleri dereceye terfi edemeyen memurlara da her yıl bir derece verilmek kaydıyla hak ettikleri derecelere yükseltilmeleri sağlanmıştır.

Kamu Görevlileri Sendikalarının Üye Sayılarının Tespitine İlişkin Tebliğ 7 Temmuz 2002 tarih ve 24808 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. 31 Mayıs 2002 tarihi itibarıyla, sendika kapsamındaki kamu görevlisi sayısı 1.357.326, sendika üye sayısı 650.770, sendikalaşma oranı yüzde 48'dir.

4688 sayılı Kanunun 44'üncü maddesi gereğince, en çok üyeye sahip memur sendikaları konfederasyonu olan Türkiye Kamu-Sen Ekonomik ve Sosyal Konseyin daimi üyesi olmuştur.

Türkiye AB Mali İşbirliği çerçevesinde İşçi Sağlığı ve Güvenliği Merkezi (İSGÜM)'ün yeniden yapılandırılmasını amaçlayan proje AB Komisyonu tarafından kabul edilmiştir. Proje 2003 yılında başlayacak ve 2005 yılında tamamlanacaktır.

Dünya Bankası ile imzalanan ikraz anlaşmaları ile başlatılan II. Program Amaçlı Mali ve Kamu Sektörü Uyum Kredisi çerçevesinde kamu istihdamının gözden geçirilerek mevzuatın yenilenmesi çalışmaları sürdürülmüş ve konu ile ilgili çalışmaları yürütmek üzere Kamu İstihdamı İzleme Komitesi kurulmuştur.

4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu çerçevesinde ilk işsizlik ödemeleri 1 Mart 2002'de başlamış, 2002 yılı sonu itibarıyla işsizlik ödeneğinden 41.953 kişi yararlanmıştır.

İşsizlik sigortası primi oranları 2002 Mali Yılı Bütçe Kanunu gereği, 2002 yılı için işveren, işçi ve devlet primleri birer puan düşürülerek işveren payı yüzde 2, sigortalı payı yüzde 1 ve Devlet payı yüzde 1 olarak belirlenmiştir.

Ücret üzerinden yapılan kesintilerin yüksek oluşu, kayıt dışı çalışmanın önemli bir nedeni olmaya devam etmektedir. Ülkemizde izinsiz çalışan yabancı uyruklular da kayıt dışı ekonomide sorun olmaktadır.

Anayasamızın 55'inci maddesinde değişiklik yapan 4709 sayılı Kanun ile asgari ücretin tespitinde sosyal durum yerine geçim şartlarının dikkate alınmasını öngören düzenlemelerin Asgari Ücret Tespit Yönetmeliğine yansıtılması çalışmaları sürdürülmektedir.

İş gücü piyasası enformasyon sistemi ve veri tabanının güçlendirilmesi, kurumsallaşma eksiklerinin giderilmesi ve ücretliler kesimi tüketici fiyat endekslerinin oluşturulması ihtiyacı devam etmektedir.

2002 yılında kamu kesiminde ortalama net ele geçen işçi ücreti nominal olarak yüzde 31,7 artmış, reel olarak ise yüzde 9,2 oranında gerilemiştir.

2002 yılında, ortalama net memur maaşı nominal olarak yüzde 53,3, reel olarak ise yüzde 5,7 oranında artmıştır.

Asgari Ücret Tespit Komisyonları aylık brüt asgari ücreti 2002 yılının ilk altı ayında 16 yaşından büyük işçiler için 222.000.750 TL, 16 yaşından küçük işçiler için 188.700.750 TL olarak tespit etmiştir. Haziran 2002'de toplanan Asgari Ücret Tespit Komisyonu 1 Temmuz 2002 tarihinden geçerli olmak üzere yeni asgari ücreti yaş grupları için sırasıyla 250.875.000 TL ve 213.210.000 TL olarak belirlemiştir. 2003 yılı için asgari ücret 16 yaşından büyük işçiler için brüt 306.000.000 TL, 16 yaşından küçük işçiler için ise 256.500.000 TL olarak tespit edilmiştir.

2002 yılında, nominal olarak yüzde 56,6 oranında artan 16 yaş ve üstü sanayi ve hizmetler kesimi ortalama aylık net asgari ücretin reel artış oranı yüzde 8 olmuştur.

2002 yılı Aralık ayı itibarıyla, özel sektörde gerçekleşen toplam 19 greve 25 iş yerinde çalışan 1.883 işçi katılmış, kaybedilen iş günü sayısı 28.435 olmuştur. Kamu sektöründe ise, toplam 8 grev kararı uygulanmış ve 37 iş yerinde 2.735 işçinin katıldığı bu grevler nedeniyle 15.450 iş günü kaybı yaşanmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Çalışma hayatı mevzuatının, başta ILO ve AB olmak üzere uluslararası norm ve standartlara uygunluğunun sağlanması esastır.

Çocuklar, kadınlar ve özürli kişiler başta olmak üzere, çalışma hayatında özel ilgiye muhtaç gruplara gerekli özen gösterilmeye devam edilecektir.

Katılımcı sosyal diyalog ve çoklu danışma mekanizmalarının güçlendirilmesi çalışmaları sürdürülecektir.

İş gücü piyasasında kayıt dışı çalışma önlenerek, iş gücü piyasasının ihtiyaç duyduğu esneklikler sağlanacak, yeni çalışma biçimleri düzenlenecektir.

İşletmeler üzerindeki istihdama dayalı mali yükler azaltılacak, esas ücret/yan ödeme paritesini esas ücret ağırlıklı kıtlama politikaları sürdürülecek ve verimliliğe dayalı ücret sistemlerine geçiş sağlanacaktır.

İş sağlığı ve güvenliği önlemleri geliştirilecek, iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin ölçüm, meslek hastalıklarının ortaya çıkartılması, iş yeri hekimliği, danışmanlık-egitim hizmetleri, meslek hastalıkları hastaneleri ve denetim hizmetleri yeniden yapılandırılarak geliştirilecektir.

İş gücü piyasası ve çalışma hayatı veri tabanı güçlendirilecek, ulusal veri tabanı ile ilişkili veri üreticisi kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarına destek verilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Tarım kesiminde ücretli çalışanları bir bütünlük içinde kapsayacak yasal düzenleme yapılacaktır.

TABLO: VI.12- İşgücü Maliyetlerindeki Gelişmeler (1)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Reel İşgücü Maliyeti Endeksi (1994=100)							
İşçi(2)							
Kamu	60,7	78,6	79,1	107,7	130,1	115,7	99,5
Özel	90,0	92,7	107,7	124,1	140,8	115,9	-
Memur	110,8	128,3	132,7	146,8	129,7	117,0	120,3
Asgari Ücret(3)	118,6	133,9	128,2	177,0	155,7	128,3	132,8
Reel Yüzde Değişme							
İşçi(2)							
Kamu	-21,5	29,6	0,6	36,1	20,8	-11,1	-14,0
Özel	5,2	3,0	16,1	15,2	13,4	-17,7	-
Memur	14,0	15,8	3,4	10,7	-11,7	-9,7	2,8
Asgari Ücret(3)	21,9	13,0	-4,3	38,1	-12,0	-17,6	3,5

Kaynak: Kamu İşveren Sendikaları, TİSK, Maliye Bakanlığı, DİE, DPT

(1) Reel hesaplamalarda DİE Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (1994=100) kullanılmıştır.

(2) TİSK ve Kamu İşveren Sendikaları verilerinden hesaplanmıştır.

(3) 16 ve üstü yaş sanayi ve hizmetler kesimi asgari ücretinin yıllık ortalamaları esas alınmıştır.

Sosyal diyalog ve çoklu danışma mekanizmaları ile ilgili mevzuat düzenlenecektir.

Asgari ücret tespit yöntemlerinin yeniden belirlenmesine yönelik mevzuat değişikliği çalışmaları tamamlanacaktır.

İş sağlığı ve güvenliği alanında teknolojik gelişmeleri izleyebilir mevzuat değişikliği çalışmaları tamamlanacaktır.

TABLO: VI.13- Net Ele Geçen Ücretlerdeki Gelişmeler (1)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Reel Net Ele Geçen Ücret Endeksi (1994=100)							
İşçi(2)							
Kamu	62,2	74,1	73,1	103,8	111,1	98,2	89,2
Özel	93,4	90,6	105,9	118,2	119,4	95,3	-
Memur	102,5	119,3	117,8	123,1	108,9	104,8	110,8
Asgari Ücret(3)	110,6	121,2	115,2	154,9	132,6	113,9	123,0
Reel Yüzde Değişme							
İşçi(2)							
Kamu	-25,0	19,2	-1,3	42,1	6,9	-11,5	-9,2
Özel	1,9	-3,0	17,0	11,6	1,1	-20,3	-
Memur	7,6	16,4	-1,3	4,5	-11,5	-3,8	5,7
Asgari Ücret(3)	18,5	9,6	-4,9	34,4	-14,4	-14,1	8,0

Kaynak: Kamu İşveren Sendikaları, TİSK, Maliye Bakanlığı, DİE, DPT.

(1) Reel hesaplamalarda DİE Tüketici Fiyatları Endeksi (1994=100) kullanılmıştır.

(2) TİSK ve Kamu İşveren Sendikaları verilerinden hesaplanmıştır.

(3) 16 ve üstü yaş sanayi ve hizmetler kesimi asgari ücretinin yıllık ortalamaları esas alınmıştır.

4. SOSYAL SİGORTA SİSTEMLERİ

a) Mevcut Durum

2001 yılında sosyal sigorta programları tarafından kapsanan nüfusun oranı yüzde 85,1, sağlık hizmetleri bakımından sosyal sigorta kapsamındaki nüfusun oranı da yüzde 81'dir. Toplam sivil istihdamın yüzde 56,9'u aktif sigortalı olarak sosyal sigorta programları kapsamında bulunmaktadır. İstihdam kapsamındaki aktif sigortalıların toplam sivil istihdama oranı ise yüzde 51,3'tür. Ücretli olarak istihdam edilenlerin yaklaşık yüzde 74,3'ü sigortalı olarak çalışmaktadır. Kendi hesabına çalışanların ise yüzde 50,3'ü sigortalıdır.

Ülkemizde aktif sigortalılar ile pasif sigortalılar arasındaki denge olumsuz yönde gelişmesini sürdürmüş ve 2001 yılında sosyal sigorta sistemine prim ödeyen aktif sigortalı sayısı yüzde 2,3 oranında azalırken, pasif sigortalı sayısı yüzde 5,9 oranında artmıştır. 2000 yılında ortalama 1,98 aktif sigortalıya bir pasif sigortalı düşerken, 2001 yılında bu oran 1,83'e düşmüştür. Pasif sigortalı başına düşen aktif sigortalı sayısı Emekli Sandığında 1,65, BAĞ-KUR'da 2,48 ve Sosyal Sigortalar Kurumunda (SSK) 1,67 olarak gerçekleşmiştir. İsteğe bağlı sigortalılar hariç tutulduğunda SSK'da pasif sigortalı başına düşen aktif sigortalı sayısı 1,42'dir.

2001 yılında prim tahsilat oranı SSK'da yüzde 81,7, BAĞ-KUR'da ise yüzde 63,5 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında SSK'da aktif sigortalıların yaklaşık yüzde 55'i için prime esas kazancın alt sınırından, yüzde 5'lik kısmı için de prime esas kazancın üst sınırından prim ödenmiştir.

Aktüeryal dengeleri bozulan sosyal sigorta kuruluşlarına 2002 yılında bütçeden yapılan transferler, Emekli Sandığında faturalı ödemeler ve ek karşılıklar hariç 2.976 trilyon TL, SSK'da 2.689 trilyon TL ve BAĞ-KUR'da 2.630 trilyon TL olmak üzere toplam 8.295 trilyon TL'ye ulaşmış ve toplam transferlerin GSMH'ya oranı, yüzde 3,1 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran 2001 yılında yüzde 2,6'dır.

2001 yılı sonu itibarıyla, 4325 sayılı Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere İstihdam Yaratılması ve Yatırımların Teşvik Edilmesine İlişkin Kanun kapsamındaki 22 ilde, kapsama ilave edilen 96.563 yeni sigortalı için 3.907 milyar TL Hazine tarafından işveren primi olarak SSK'ya ödenmiştir.

2002 yılında ortalama emekli aylıkları, Emekli Sandığında yüzde 4,1, SSK'da yüzde 1,3, Bağ-Kur'da ise, yüzde 0,6 oranında reel olarak artmıştır. Sosyal sigorta kuruluşlarında aktüeryal dengeleri olumsuz yönde etkileyen ve prim karşılığı olmayan ödemelerin azaltılması politikası çerçevesinde Sosyal Yardım Zammı (SYZ) tutarları sabit tutulmaya devam edilmiştir. 2002 yılında SYZ'nin ortalama emekli aylıkları içindeki payı SSK'da yüzde 1,9 ve Bağ-Kur'da yüzde 3,3 seviyesine gerilemiştir.

4 Ekim 2000 tarihinde yürürlüğe giren ve sosyal güvenlik mevzuatında önemli değişiklikler getiren Sosyal Sigortalar Kurumu, Türkiye İş Kurumu, Sosyal Güvenlik Kurumu Teşkilatı, Bağ-Kur ve T.C. Emekli Sandığı Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnameler Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. İptal edilen kararnameler yeniden kanun tasarıları olarak düzenlenerek TBMM gündemine alınmıştır.

Bireysel emeklilik sistemi ile ilgili hukuki alt yapı oluşturulmuştur.

2002 yılında SSK'ya prim borcu bulunan gerçek ve tüzel kişiler ile Bağ-Kur'a prim ödemeyen veya prim borcu bulunan sigortalıların prim borçlarının tahsilini kolaylaştırmak amacıyla yeniden taksitlendirilme imkanı getirilmiştir.

Bakanlar Kurulunca 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa göre alınacak prim ve verilecek ödeneklerin hesabına esas tutulan günlük kazancın alt ve üst sınırı 1 Nisan 2002 - 30 Haziran 2002 dönemi için yüzde 32,3, 1 Temmuz 2002 - 31 Mart 2003 dönemi için ise yüzde 17,9 oranında yükseltilmiştir. Bakanlar Kurulunca Bağ-Kur sigortalılarının ödeyecekleri primler ile bağlanacak aylıklarının hesabına esas alınan gelir basamak tutarları da söz konusu dönemler için aynı oranlarda artırılmıştır.

4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'nda emeklilik yaşı ile ilgili öngörülen kademeli geçiş sürecine ilişkin düzenleme Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Kademeli geçişi yeniden düzenleyen 4759 sayılı Kanun 23 Mayıs 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun, emeklilik yaşı ile ilgili kademeli geçiş sürelerini uzatmıştır. Ayrıca, kademeli geçiş için esas alınan tarih 8 Eylül 1999 yerine 23 Mayıs 2002 olarak kabul edilmiştir.

Acil Eylem Planında (AEP) öngörülen Herkese Sosyal Güvenlik başlığı altındaki sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında toplanması, uzun vadeli sigorta programları ile kısa vadeli sigorta programlarının birbirinden ayrılması ve genel sağlık sigortasının kurulmasına ilişkin komisyonlar oluşturulmuştur. İlgili kurum ve kuruluşların katıldığı komisyonlar öngörülen hedefler doğrultusunda çalışmalarına devam etmektedir.

Uygulanan sigorta programları, üyelerin aylığa hak kazanma şartları, emekli aylıklarının alt ve üst sınırları, prim oranları, sağlanan haklar ve yükümlülükler açısından sosyal sigorta kuruluşları arasında farklılıklar devam etmektedir.

Başka bir sosyal sigorta kuruluşuna tabi olup ek sigorta haklarından yararlanmak isteyenler ile herhangi bir sosyal sigorta kuruluşuna tabi olmayan kişileri kapsayan özel hayat sigortası branşında 2000 yılında 7.091.561 olan poliçe sayısı 2001 yılında 5.065.194'e gerilemiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Sosyal sigorta risklerini asgari düzeyde karşılayan kamu sigorta programlarının bütün nüfusu kapsayacak şekilde genişletilmesi temel amaçtır.

Sosyal sigorta sistemi kapsamındaki aktif sigortalı nüfusun artırılması ve kayıt dışı istihdamın önlenmesi esastır.

Sosyal sigorta kuruluşlarının idari ve mali etkinliği artırılacak, norm ve standart birliği sağlanacaktır. Sigorta hizmetleri, nimet-külfet dengesi içinde kurumların aktüeryal yapılarını bozmadan kendi finansman kaynaklarından karşılanacak ve prim karşılığı olmayan ek yükümlülükler getirilmeyecektir.

Sosyal sigorta kuruluşlarında gelirleri artırıcı ve giderleri azaltıcı düzenlemeler yapılması prensibi çerçevesinde, ödenmeyen primlerin gecikme zammı affına ve sigortasız hizmetlerin borçlanma yoluyla sigortalanmasına imkan verilmeyecektir.

Sosyal sigorta kuruluşlarının muhasebe sistemleri uluslar arası muhasebe standartlarına uygun ve birbirleriyle uyumlu olarak yeniden yapılandırılacaktır. Böylece, sosyal sigorta kuruluşlarında performans değerlendirilmesi yapılarak sigorta ve sağlık harcamaları disiplin altına alınacaktır.

Emekli Sandığının sigortacılık ilkelerine göre yeniden yapılandırılması ve sigortacılık faaliyetleri dışındaki görevlerinin ilgili kurumlara devredilmesine ilişkin hazırlık çalışmaları başlatılacaktır.

Ekonomik ve teknolojik gelişmelere uygun olarak fiili ve itibari hizmet sürelerinin yeniden düzenlenmesine ilişkin çalışmalar başlatılacaktır.

Sosyal Sigortalar Kanununda uygulanmakta olan iş kazaları ve meslek hastalıkları sigortası prim tarifi yeni oluşan meslek grupları da dikkate alınarak yeniden düzenlenecektir.

İşsizlik sigortası uygulaması da dikkate alınarak, SSK'da aylık prim bildirgesi ile dört aylık sigorta primleri bordrosunun birleştirilmesi için gerekli çalışmalar tamamlanacaktır.

TABLO: VI.14- Sosyal Sigorta Programlarının Kapsadığı Nüfus

(Bin kişi)

KURULUŞLAR	1999	2000	2001
I. EMEKLİ SANDIĞI TOPLAMI	9.476	9.766	10.137
1. Aktif Sigortalılar	2.118	2.164	2.236
2. Aylık Alanlar	1.239	1.297	1.356
3. Bağlımlılar ¹	6.118	6.305	6.546
4. Aktif Sig./Pasif Sig. (1)/(2)	1,71	1,67	1,65
5. Bağlımlılık Oranı (3+2)/(1)	3,47	3,51	3,53
II. SOSYAL SİGORTALAR KURUMU TOPLAMI²	32.811	34.139	33.140
1. Aktif Sigortalılar	5.031	5.283	4.914
2. İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	901	844	889
3. Tarımdaki Aktif Sigortalılar	194	185	142
4. Aylık Alanlar	3.149	3.339	3.561
5. Bağlımlılar ¹	23.536	24.488	23.635
6. Aktif Sig./Pasif Sig. (1+2+3)/(4)	1,95	1,89	1,67
7. Bağlımlılık Oranı (5+4)/(3+2+1)	4,36	4,41	4,57
III. BAĞ-KUR TOPLAMI	13.900	15.036	15.282
1. Aktif Sigortalılar	1.940	2.182	2.198
2. İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	264	255	249
3. Tarımdaki Aktif Sigortalılar	861	876	889
4. Aylık Alanlar	1.180	1.277	1.344
5. Bağlımlılar ¹	9.656	10.446	10.601
6. Aktif Sig./Pasif Sig. (1+2+3)/(4)	2,60	2,59	2,48
7. Bağlımlılık Oranı (5+4)/(3+2+1)	3,54	3,54	3,58
IV. ÖZEL SANDIKLAR TOPLAMI	333	324	323
1. Aktif Sigortalılar	79	78	73
2. Aylık Alanlar	69	71	75
3. Bağlımlılar ¹	185	174	174
4. Aktif Sig./Pasif Sig. (1)/(2)	1,14	1,10	0,97
5. Bağlımlılık Oranı (3+2)/(1)	3,22	3,12	3,41
V. GENEL TOPLAM	56.519	59.265	58.882
1. Aktif Sigortalılar	9.167	9.707	9.421
2. İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	1.166	1.099	1.138
3. Tarımdaki Aktif Sigortalılar	1.055	1.061	1.031
4. Aylık Alanlar	5.637	5.985	6.335
5. Bağlımlılar ¹	39.494	41.413	40.956
6. Aktif Sig./Pasif Sig. (1+2+3)/(4)	2,02	1,98	1,83
7. Bağlımlılık Oranı (5+4)/(3+2+1)	3,96	3,99	4,08
VI. SAĞLIK HİZMETLERİ BAKIMINDAN SOSYAL SİGORTALAR KAPSAMI ³	53.608	56.539	56.012
VII. GENEL NÜFUS TOPLAMI ⁴	66.784	68.036	69.180
VIII. SİGORTALI NÜFUS ORANI (Yüzde)	84,6	87,1	85,1
IX. SAĞLIK SİGORTASI KAPSAMINDAKİ NÜFUS ORANI (Yüzde)	80,3	83,1	81,0

Kaynak: Emekli Sandığı, SSK, BAĞ-KUR, DPT

¹ Tahmin.² İsteğe bağlı ve topluluk sigortalıları bağımlıları da sigorta kapsamında değerlendirilmiştir.³ 1479 ve 2926 sayılı Kanuna tabi aktif ve pasif sigortalılar ile bunların bağımlılarının tamamının sağlık sigortası kapsamında olduğu varsayılmıştır. SSK'da isteğe bağlı sigortalılar ile bunların bağımlıları sağlık sigortası kapsamında değildir.⁴ 2000 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına dayalı yıl sonu nüfus tahminleri esas alınmıştır.

Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20. maddesine göre kurulan ve sosyal güvenlik hakları sağlayan vakıf statüsündeki kurum ve kuruluşların, sigortacılık esasları çerçevesinde denetimleri yapılacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Emekli Sandığı, SSK ve Bağ-Kur'un idari ve mali yapılarının yeniden düzenlenmesi ile norm ve standart birliği sağlanması amacıyla gerekli hukuki ve kurumsal düzenlemeler tamamlanacaktır.

Uzun vadeli sigorta programları ile kısa vadeli sigorta programlarının birbirinden ayrılması için gerekli çalışmalar tamamlanacaktır.

TABLO: VI.15- Emekli Aylıklarındaki Gelişmeler (1)

Yıllar	Reel Emekli Aylıkları Endeksi (1994=100)			Reel Yüzde Değişme		
	Emekli Sandığı	SSK	BAĞ-KUR	Emekli Sandığı	SSK	BAĞ-KUR
1994	100	100	100			
1995	92	98	102	-7,8	-1,9	1,5
1996	113	118	160	22,4	20,3	58,1
1997	121	134	204	7,6	13,1	27,0
1998	114	124	189	-6,4	-7,3	-7,3
1999	118	127	194	4,2	2,7	2,6
2000	104	110	185	-12,5	-13,0	-4,8
2001	100	107	184	-3,8	-3,0	-0,6
2002	104	109	185	4,1	1,3	0,6

Kaynak: Emekli Sandığı, SSK, BAĞ-KUR, DPT

Ortalama emekli aylığı olarak memur emeklileri için 3. derece 1. kademe, işçi emeklileri için normal gösterge tablosu 1. derece 9. kademe ve BAĞ-KUR emeklileri için 6. basamak esas alınmıştır. Ayrıca, reel hesaplamalarda 12 aylık ortalama TÜFE kullanılmıştır.

5. SOSYAL HİZMETLER VE YARDIMLAR

a) Mevcut Durum

Sosyal hizmet ve yardımlara olan ihtiyaç, göç ve kentleşmeden dolayı aile yapısında meydana gelen değişim, son ekonomik krizin etkisiyle de artan işsizlik, giderek bozulan gelir dağılımı ve yoksulluğun büyümesi gibi nedenlerle artarak devam etmektedir.

Sosyal hizmet ve yardımların yürütülmesinde, dağınık kurumsal ve finansal yapılanma ile kurumlar arasındaki koordinasyon ve işbirliği eksikliğinden kaynaklanan önemli sorunlar bulunmakta, nitelikli personel eksikliği ve kaynak yetersizliği devam etmektedir.

Sosyal yoksunluk ve ekonomik gereksinim içindeki ihtiyaç gruplarına aynı ve nakdi yardım hizmeti sunan kurum ve kuruluşlar arasında ortak kriter ve hizmet standardı oluşturulamamıştır.

Acil Eylem Planı doğrultusunda bütünleştirilmiş bir sosyal hizmet ve yardım ağı ve kurumsal yapı oluşturulması amacıyla çalışmalar başlatılmıştır.

Korunmaya muhtaç çocukların, kurum bakımından aile bakımına geçişlerinde istenilen düzeye ulaşamamıştır. Korunmaya muhtaç çocukların aile bakımı çerçevesinde desteklenmeleri amacıyla, 2002 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) tarafından 24.257 kişiye yaklaşık 5,2 trilyon TL aynı ve nakdi yardım yapılmıştır. Aylık nakdi sosyal yardım ödemesi 65.170 bin TL'dir.

SHÇEK'in koruyucu, önleyici, geliştirici, eğitici, tedavi ve rehabilite edici hizmetlerinin bir arada yürütülmesini sağlayan toplum merkezlerinin sayısı 57 aile odaklı ve 15 genç odaklı olmak üzere toplam 72'ye ulaşmıştır. Verilen hizmetlerden 2002 yılında yaklaşık 200 bin kişi yararlanmıştır.

Kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla kurulmuş olan SHÇEK'e bağlı kadın konukevi sayısı 8'e yükselmiştir.

8-12 Nisan 2002 tarihleri arasında Madrid'de toplanan Birleşmiş Milletler II. Dünya Yaşlılık Asamblesinde Yaşlanma 2002 uluslar arası Eylem Planı ile Siyasi Deklarasyon kabul edilmiştir.

SHÇEK'e bağlı huzur evlerinin ve özürllülerle ilgili bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinin nitelik ve nicelik olarak geliştirilmesi sürdürülmektedir. 2002 yılı itibarıyla kuruma ait 59 huzur evinde 4.637 yaşlıya hizmet verilmektedir. Ancak 2001 yılında 5 olan yaşlı dayanışma merkezlerinin sayısı 4'e düşmüştür. 60 ve yukarı yaş grubuna götürülen huzur evi, yaşlı danışma merkezi, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinin artırılması ihtiyacı önemini korumaktadır.

TC Emekli Sandığına ait İstanbul, Ankara ve İzmir Dinlenme ve Bakım Evlerinde toplam 1.767 kişilik kurulu kapasiteye karşılık 821 yaşlıya hizmet verilmektedir.

Belediyelere ait 22, derneklere ve vakıflara ait 24, azınlıklara ait 6, özel sektöre ait 43 huzur evinde yaşlılara bakım ve rehabilitasyon hizmeti verilmektedir.

Özürllülere yönelik hizmetlerin yasal ve kurumsal bütünlük içinde ele alınıp yeniden düzenlenmesi ihtiyacı önemini korumaktadır. Özürllü veri tabanı oluşturmaya yönelik DPT koordinatörlüğünde, Özürllüler İdaresi Başkanlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı iş birliği ile yapılan Uygulamalı Özürllüler Araştırması Anketi 2002 yılı sonunda tamamlanmıştır. Anket sonuçları 2003 yılı içinde yayınlanacaktır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) kapsamında 2002 yılında sağlık, eğitim, yakacak, gıda ve muhtelif yardımlar kategorisinde muhtaç durumdaki kişilere 501,3 trilyon TL tutarında yardım yapılmıştır. 2002 Ekim ayı sonu itibarıyla yardımlardan 7.589.246 kişi yararlanmıştır.

Ekonomik krizin yoksul kesimler üzerindeki etkilerini azaltmak amacıyla 500 milyon Doları Dünya Bankası kredi katkısından oluşan ve 2001-2005 yılları arasında

uygulanacağı öngörülen 636,4 milyon Dolarlık Sosyal Riskin Azaltılması Projesi kapsamında acil yardım bileşeninden 2001 yılında krizden etkilenen yaklaşık 3 milyon yoksul kişiye eğitim, yakacak, gıda, sağlık yardımı olarak 144,2 trilyon TL dağıtılmıştır.

2002 yılı sonu itibarıyla, 2022 sayılı Kanun gereğince 65 yaşını doldurmuş muhtaç güçsüz ve kimsesiz Türk vatandaşlarından 746.468 kişiye yaşlılık, 68.598 kişiye malullük, 193.780 kişiye sakatlık olmak üzere toplam 991.576 kişiye sosyal yardım aylığı ödemesi yapılmıştır. 1 Ocak 2003 tarihinden itibaren aylık ödeme miktarları gösterge rakamının 750'den 1500'e çıkartılması ile 51.450 bin TL'ye yükseltilmiştir.

2002 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 57 imarethanede her gün 20.285 muhtaç kişiye yemek verilmektedir. Muhtaç ve özürlü 1.097 vatandaşa kişi başına aylık 131.700 bin TL sosyal yardım ödenmektedir.

2002 yılı Aralık ayı itibarıyla 3816 sayılı Kanun ile ödeme gücü olmayan vatandaşlara Devlet tarafından toplam 12.783.757 yeşil kart verilmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Sosyal hizmet ve yardımların, hedef kitlelere daha etkin bir hizmet sunmak amacıyla yeni bir sisteme kavuşturulması esas amaçtır.

Yoksulluğu azaltmak, muhtaç durumda bulunan kişi ve gruplara etkin bir sosyal koruma sağlamak, kaynakları daha verimli bir biçimde kullanmak ve sosyal hizmetleri daha etkili bir işleyişe kavuşturulabilmek için Sosyal Hizmetler Ana Planı hazırlanacaktır.

Sosyal hizmet ve yardım sağlayan kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetimler, özel sektör ve gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği geliştirilecektir.

Sosyal koruma bilgi sistemi oluşturulacak, sosyal hizmet ve yardımlardan yararlanacak kesimler objektif şekilde belirlenerek uygulama sonuçları izlenecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Sosyal yardım programlarını düzenleyen ve sosyal yardımın temel esaslarını belirleyen Sosyal Yardım Temel Yasası çıkarılmasına ilişkin hazırlıklar sürdürülecektir.

Kamuya ait her türlü sosyal hizmet ve yardım programının düzenlenmesi ve koordinasyonundan sorumlu tek bir kurumsal yapılanma çalışmaları sürdürülecektir.

6. ESNAF VE SANATKARLARA GÖTÜRÜLEN HİZMETLER

a) Mevcut Durum

2003 yılı Şubat ayı itibarıyla, Esnaf ve Sanatkar Siciline kayıtlı küçük işletmelerin sayısı 2.769 bine ulaşmıştır. Sicile kayıtlı olmayan işletmelerle birlikte bu rakamın 3 milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu kesim, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu bünyesinde yer alan 13 adet mesleki federasyon ve 3.475 adet oda şeklinde örgütlenmiştir.

Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri aracılığıyla kullandırılan işletme ve tesis kredilerinin üst limitleri yükseltilmiştir.

Bağ-Kur Yönetim Kurulunca; sigorta primi ve gecikme zammı borcu bulunan sigortalılara, birikmiş prim ve gecikme zammı borçlarını yıllık yüzde 3 tecil faiziyle 18 ay taksitlendirme imkanı tanınmıştır.

Esnaf ve Sanatkar ile Tacir ve Sanayiciyi Belirleme Koordinasyon Kurulunun 11.06.2002 tarihli ve 24782 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 11 no’lu kararı ile, Esnaf ve Sanatkar Kolları listesi güncelleştirilmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Esnaf ve sanatkarların, ulusal ve uluslar arası gelişmeleri izleyebilen, iş potansiyelini geliştirebilen bir niteliğe kavuşturulması, sosyal ve ekonomik refah düzeyinin artırılması esastır.

Yapılan işin niteliği gereği şehir merkezinde yer alması gereken örgütlenmiş esnaf ve sanatkarların toplu işyerleri kurmalarına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Kamunun esnaf ve sanatkar kesimi ile kesişen alanlarda verdikleri hizmetler gözden geçirilecek ve ilgili mevzuat yeniden düzenlenecektir.

Esnaf ve sanatkarlara yönelik ana plan ve buna bağlı uygulama planı hazırlanacaktır.

4. Esnaf ve Sanatkarlar Şurası düzenlenecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

507 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Kanunu günün anlayış ve ihtiyaçlarına uygun olarak yeniden düzenlenecektir.

7. YURT DIŞINDA YAŞAYAN TÜRK VATANDAŞLARI

a) Mevcut Durum

Uluslar arası iş gücü piyasalarında ortaya çıkan gelişmeler Türkiye’den nitelikli iş gücü talebini artırmıştır. 2002 yılı Haziran ayı itibarıyla yurt dışında yaşayan kayıtlı yurttaşlarımızın sayısı 3,5 milyon olup, bunların 1,2 milyonunu çalışanlar oluşturmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan 3 milyondan fazla vatandaşımız gelişen Türkiye-AB ilişkilerinde önemli bir rol üstlenmektedir. 2000 yılı itibarıyla, Almanya’da Türk kökenli 59.500 Türk işletmesi bulunmakta ve bunların çalıştırmakta olduğu toplam 327.000 işçinin yüzde 16,7’sini Almanlar teşkil etmektedir. Yapısal bir değişim süreci içerisinde bulunan Türk kökenli girişimciler hemen her sektörde faaliyet göstermektedir.

2002 yılında, AB üyesi ülkelerdeki ekonomik ve sosyal gelişmeler çerçevesinde kaçak göçü önlemek amacıyla, Avrupa Birliği Komisyonu, AB’nin istihdam pazarının ihtiyaçlarını, işverenlerin istek ve beklentilerini, göçmen işçilerin sosyal haklarını dikkate alarak, özellikle belirli alanlarda uzman olan AB dışı işçilerin istihdam edilebilmesine yönelik yeni kararlar almıştır. Bu durum gelecekte ancak nitelikli Türk iş gücü göçünün tekrar söz konusu ülkelere yönelebileceğine işaret etmektedir.

2001 yılında yurt dışına gönderilen iş gücü sayısı 20.270’dir. Bu sayı Ocak-Kasım 2002’de, 2001 yılının aynı dönemine göre yüzde 38,4’lük bir artışla 25.663 kişi olmuştur.

2001 yılında yurt dışına en fazla iş gücü gönderilen ülkeler sırasıyla 4.657 kişi ile Suudi Arabistan, 4.190 kişi ile Rusya Federasyonu, 3.917 kişi ile İsrail, 2.437 kişi ile Almanya, 1.327 kişi ile Türkmenistan ve 1.290 kişi ile Kazakistan olmuştur. 2002 yılında da yurt dışına iş gücü gönderimi, yurt dışında özellikle inşaat sektöründe iş alan, Türk ve yabancı firmalarda kendi çabalarıyla iş bulan nitelikli iş gücünün geçici göç hareketi ile gerçekleşmiştir.

Yurt dışında daimi olarak yaşayan ve aile birleştirmesi nedeniyle yabancı ülkelere yerleşme amacıyla giden vatandaşlarımıza yönelik olarak hazırlanan Güler Yüz, İleri Haklar, Dostluk, Altın Bilezik, Birinci Kuşak ve Paydos adıyla 6 ayrı eylem planı çerçevesinde yürütülecek projeler uygulamaya konulmuştur.

Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının bulundukları ülkelerden Türkiye'deki seçimlere katılma haklarının hayata geçirilememesi bu alanda sorun olmaya devam etmektedir.

Vatandaşlarımızın hak ve çıkarlarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla daha önce imzalanmış bulunan sosyal güvenlik sözleşmelerinin günün koşullarına göre ihtiyaç duyulan ülkelerle yeniden düzenlenmesi ve çeşitli ülkelerle yeni anlaşmalar yapılması için çalışmalar sürdürülmektedir. 1966 tarihli Hollanda Krallığı ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki sosyal güvenlik sözleşmesinin revizyonunu amaçlayan anlaşma 2002 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın çeşitli ihtiyaçlarını sağlamakla görevli kamu kurumlarının yurt dışı kadrolarının daha etkin ve verimli hale getirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımıza göçmen işgücü anlayışı ile değil, daha geniş bir perspektiften yaklaşılması esastır.

Yurt dışındaki vatandaşlarımızın sosyal, kültürel, psikolojik ve sağlık problemlerinin çözümü ve çeşitli gruplar tarafından istismar edilmelerini önlemek amacıyla, eğitim düzeylerinin yükseltilmesi sağlanacak ve kendi kültürel değerlerini muhafaza ederek bulundukları toplumlara uyum ve katılımları desteklenecektir.

Türkiye'de iş gücü hareketliliği ile uyumlu bir çerçeve oluşturacak genel bir göç politikasının ilgili tüm kesimlerin katılımı ile belirlenmesi çalışmaları sonuçlandırılacaktır.

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın sorunlarının çözümü amacıyla ilgili ülkelerle iş birliği geliştirilecektir.

Avrupa ülkelerinde çalışan vatandaşlarımızın bulundukları ülkelerin gereksinimleri doğrultusunda ileri teknoloji kullanımına bağlı olarak değişen iş gücü piyasasındaki işsizlik olgusundan etkilenmeden yer alabilmeleri için ev sahibi ülkelerle iş birliği içinde mesleki eğitim ve yönlendirme projelerinin uygulanmasına devam edilecektir.

Yurt dışındaki vatandaşlarımızın ulusal ve uluslar arası girişimciliklerinin desteklenmesi, ekonomik birikimlerinin ulusal ekonomiye de destek olacak şekilde

değerlendirilebilmesi amacıyla, etkin danışmanlık hizmeti verilecek, bu alandaki teknik sorunların giderilmesine yönelik hazırlıklar tamamlanacaktır.

TABLO: VI.16- Yurt Dışındaki Vatandaşlarımızın ve İşçilerimizin Ülkelere Göre Dağılımı (2002) (1)

Ülkeler	Vatandaşlarımızın Dağılımı		İşçilerimizin Dağılımı	
	Sayı	Yüzde Pay	Sayı	Yüzde Pay
Almanya	1.998.534	55,9	713.775	59,8
Fransa	325.887	9,1	87.992	7,4
Hollanda (2)	319.600	8,9	92.000	7,7
Avusturya	134.243	3,8	54.227	4,5
Belçika	56.172	1,6	21.171	1,8
İsveç	36.062	1,0	5.700	0,5
İngiltere	80.000	2,2	30.000	2,5
Danimarka	33.383	0,9	14.936	1,3
İtalya	5.284	0,1	2.780	0,2
Finlandiya	1.981	0,1	659	0,1
İspanya	1.289	0,0	-	-
Lüksemburg	287	0,0	-	-
İsviçre	79.621	2,2	34.200	2,9
Norveç	10.915	0,3	-	-
Lichtenstein	809	0,0	339	0,0
Avrupa Ülkeleri Toplamı	3.084.067	86,3	1.057.829	88,6
Suudi Arabistan	100.000	2,8	95.000	8,0
Libya	2.400	0,1	1.934	0,2
Kuveyt	3.000	0,1	2.750	0,2
Ürdün	1.600	0,0	255	0,0
Katar	1.348	0,0	1.348	0,1
Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri Toplamı	108.348	3,0	101.287	8,5
Azerbaycan	4.500	0,1	1.850	0,2
Türkmenistan	5.000	0,1	4.500	0,4
Özbekistan	700	0,0	630	0,1
Kazakistan	6.000	0,2	1.032	0,1
Kırgızistan	3.200	0,1	543	0,0
Tacikistan	400	0,0	225	0,0
Türk Cumhuriyetleri Toplamı	19.800	0,6	8.780	0,7
Rusya Federasyonu	18.000	0,5	-	-
Gürcistan	2.300	0,1	500	0,0
Ukrayna	550	0,0	296	0,0
Moldova	1.000	0,0	500	0,0
Avustralya	54.411	1,5	18.900	1,6
ABD	220.000	6,2	-	-
İsrail	22.000	0,6	6.000	0,5
Kanada	40.000	1,1	-	-
Japonya	2.424	0,1	-	-
Güney Afrika	1.100	0,0	-	-
Belarus	154	0,0	-	-
Diğer Ülkeler Toplamı	361.939	10,1	26.196	2,2
GENEL TOPLAM	3.574.154	100,0	1.194.092	100,0

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

(1) Haziran ayı itibarıyla.

(2) Vatandaş sayılarına çifte vatandaş statüsünde olanlar dahildir.

(-) Veri mevcut değildir.

Yurt dışındaki temsilciliklerimiz, Diyanet İşleri Başkanlığı ve TRT'nin iş birliği ile yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızı eğitim, sağlık, kültür, sosyal güvenlik gibi konularda bilgilendirerek sorunların çözümüne yardımcı olacak ve bulundukları ülkelerde sahip oldukları haklar konusunda bilinçlenmelerini sağlayacak eğitici ve öğretici yayınlar yapılmasına devam edilecektir.

Uluslar arası iş gücü göçünde gelişen yeni iş formları, kaçak işçilik ve özellikle karşılıklı sınır faaliyetlerindeki artış nedeniyle sosyal güvenlik alanında yeni sözleşme biçimleri geliştirilecektir. Sosyal güvenlik anlaşması bulunmayan ülkeler ile bu anlaşmaların yapılabilmesi için gerekli çalışmalar sürdürülecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Yurt dışında bulunan yurttaşlarımızın oylarını bulundukları ülkelerde kullanabilmeleri için gerekli yasal düzenleme çalışmaları tamamlanacaktır.

8. TÜKETİCİNİN KORUNMASI

a) Mevcut Durum

AB mevzuatına uyum çalışmaları, teknolojik yenilikler ve yaşanan gelişmeler sonucu 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda değişiklik yapılması ihtiyacı ortaya çıkmış olup, bu yönde değişiklikler getiren 4822 sayılı Kanun çıkartılmıştır.

4703 sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun Ocak 2002'de yürürlüğe girmiştir. Kanunun uygulama usul ve esaslarını belirleyen, Ürünlerin Piyasa Gözetimi ve Denetimine Dair Yönetmelik, Uygunluk Değerlendirme Kuruluşları ile Onaylanmış Kuruluşlara Dair Yönetmelik, CE Uygunluk İşaretinin Ürüne İliştirilmesine ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik ile Teknik Mevzuatın ve Standartların Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Bildirimine Dair Yönetmelik yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Tüketici mahkemeleri çalışmalarını sürdürmekte olup, dördüncü tüketici mahkemesi Ankara'da kurulmuştur.

Üniversitelerin kamu ve özel sektörde yer alan kuruluşlarla iş birliğini gerçekleştirmek ve kamuoyunun bu alanda bilgilendirilmesine ve eğitilmesine katkıda bulunmak amacıyla, Hacettepe Üniversitesi Tüketici-Pazar-Araştırma-Danışma Test ve Eğitim Merkezi (TÜPADEM) kurulmuştur.

Tüketici sorunları hakem heyetlerine 2002 yılı içerisinde 33.375 şikayet başvurusu yapılmış, bu başvuruların 18.942'si incelenerek 16.842'si olumlu, 2.100'ü olumsuz sonuçlandırılmıştır. Şikayetlerin yüzde 30,1'ini ayıplı mal ve hizmetler, yüzde 67,4'ünü taksitli-kampanyalı-kapıdan satışlar, yüzde 2,3'ünü promosyon, yüzde 0,2'sini turistik hizmetler oluşturmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Tüketicinin korunmasında, sağlıklı bir rekabet ortamının sağlanması, tüketici bilincinin geliştirilmesi, yaşam kalitesinin artırılması ve kaliteli ürün sunumuyla ekonomik kayıpların önlenmesi esastır.

Tüketici mahkemelerinin yaygınlaştırılması ile reklam kurulu ve tüketici sorunları hakem heyetlerinin etkinliklerinin artırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

Elektronik ticaretin gelişmesini ve yaygınlaşmasını da sağlamak amacıyla, tüketici haklarının korunması, tüketici güvenliğinin sağlanmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

Tüketicilerin hak ve sorumlulukları, mal ve hizmet kullanımının çevre ve insan sağlığı üzerindeki etkileri, atıkların yeniden değerlendirilmesi, geri dönüşümlü ambalaj kullanımı gibi konularda tüketicilerin bilgilendirilme ve bilinçlendirilmesine yönelik eğitim çalışmaları artırılabacaktır.

Tüketicilerin sağlığını korumak ve güvenliğini sağlamak amacıyla, piyasa denetimleri etkinleştirilecek ve gıdalara ilişkin bilgilerin tüketicilere ulaştırılması sağlanacaktır.

V. SINAİLEŞME

1. MADENCİLİK

a) Mevcut Durum

Sanayinin temel girdilerini sağlayan sektörlerden biri olan madencilik, sınılaşme ve ulusal kalkınma açısından ihmal edilemeyecek bir öneme sahiptir. Ancak, madenciliğin ülkemiz ekonomisi içindeki yeri genellikle sınırlı düzeyde kalmıştır. 2001 yılı verilerine göre, madencilik sektörü GSYİH içinde yüzde 1,2, ihracatta yüzde 1,1 ve yatırımlarda yüzde 1,3 paya sahiptir.

Madencilik sektörü 2001 yılında yüzde 8,8, 2002 yılında ise yüzde 9,5 küçülmüştür. 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan mali krizler sektörde faaliyet gösteren firmaların üretimlerini kısmasına ve yatırımlarını ertelemesine neden olmuştur. 2002 yılındaki küçülme kömür, krom, demir gibi madenlerin üretiminin önemli ölçüde düşmesinden kaynaklanmaktadır.

Sektörün en önemli kalemi olan linyitin üretimi, tüvenan bazda 2001 yılında bir önceki yıla göre yüzde 5,5 azalarak 57,9 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılında enerji arz fazlası nedeniyle termik santrallerin kapasite kullanım oranı düşmüş, buna bağlı olarak kömür talebi azalmıştır. 2002 yılında kamunun linyit üretimi yüzde 15 azalmış olup, 2003 yılında da azalma eğiliminin devam etmesi beklenmektedir.

Son yıllarda, büyük ölçekli petrol sahalarının keşfedilememesi ve mevcut petrol sahalarının da eski olması nedeniyle ham petrol üretimimiz sürekli düşmektedir. 2001 yılında ham petrol üretimi 2.551 bin ton olarak gerçekleşmiş ve iç talebin yüzde 10'unu karşılayabilmiştir. 2002 yılında ham petrol üretimi yüzde 4 azalarak 2.441 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Arama çalışmalarından olumlu sonuçlar alınamaması halinde önümüzdeki yıllarda ham petrol üretiminin azalarak devam etmesi beklenmektedir.

2001 yılında yüzde 51 azalarak 312 milyon m³ olan ve doğal gaz talebinin yüzde 2'sini karşılayan doğal gaz üretimi 2002 yılında yüzde 21 artarak 378 milyon m³ olmuştur.

Madencilik ihracatı 2001 yılında bir önceki yıla göre yüzde 12,5 azalarak 350 milyon dolara, 2002 yılında ise yüzde 0,4 azalarak 348 milyon dolara gerilemiştir. Madencilik

ihracatı içinde değer olarak yaklaşık yüzde 27'lik payla birinci sırada gelen ham bor ihracatı 2001 yılında 95 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılında ise 81 milyon dolara gerilemiştir.

2001 yılında ithalat bir önceki yıla göre yüzde 7,3 azalarak 6,6 milyar dolar, 2002 yılında ise yüzde 9 artarak 7,2 milyar dolar olmuştur.

Dünya ham petrol fiyatı 2001 yılında ortalama 24,5 dolar/varil, 2002 yılında ortalama 24,99 dolar/varil olmuş, 2003 yılı başından itibaren ise 30 dolar/varil'in üzerinde seyretmektedir.

Doğal gaz ithalatımız 2001 yılında 16,1 milyar m³ olmuştur. İthalatın, imzalanan uluslar arası doğal gaz alım anlaşmaları nedeniyle artarak seyretmesi ve 2002 yılında toplam doğal gaz ithalatının 17,3 milyar m³'e ulaşması beklenmektedir.

Madencilik sektörünün en önemli sorunları; yatırım izni ve ruhsat alma sürecinin uzun ve bürokrasi yoğun olması nedeniyle sektöre yeterli yatırımın yapılmaması, mevzuat karmaşası, önemli potansiyele sahip olduğumuz bor gibi madenlerde uluslar arası pazardan cevher rezervi ve kalitesine paralel pay alınamaması, cevherlerin çoğunlukla ham olarak ihraç ediliyor olması ve özelleştirme çalışmalarının sonuçlandırılmaması sonucu kurumların rekabet güçlerini kaybetmeleridir.

Son yıllarda, farklı bakanlıklara bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren madencilik kurumları özelleştirme kapsamındakiler hariç olmak üzere 2002 yılında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına bağlanmıştır. Bu düzenleme ile koordinasyon eksikliğinin giderilmesi beklenmektedir.

Özelleştirme kapsamına alınan madencilik kurumlarından halen özelleştirilen olmamıştır. 2003 yılı özelleştirme programına göre birinci çeyrekte Eti Gümüş ve Eti Elektrometalurji, yılın ikinci yarısında ise Karadeniz Bakır İşletmeleri ile Eti Bakırın birlikte özelleştirilmesi için ihaleye çıkılacaktır.

2002 yılında Maden Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik değiştirilerek, kömür (demir-çelik sektörü hariç), petrokok ve krom ithalatından yapılan yüzde 10 ve demir ithalatından yapılan yüzde 2,5 oranlarındaki kesintiler, yüzde 1'e indirilmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Yer altı kaynaklarının yüksek katma değer sağlayacak şekilde ekonomiye kazandırılması, sanayinin ve enerji sektörünün ham madde ihtiyacının güvenli ve ekonomik olarak karşılanması madencilik sektöründe temel amacı oluşturmaktadır. Bu kapsamda, öncelik imalat sanayiine girdi sağlayan, rezervi tükenmekte olan cevherlerde ve enerji ham maddelerinde olmak üzere, arama faaliyetlerine devam edilecek, özellikle enerji üretiminde, ekonomik olarak işletilebilir yurt içi kaynakların kullanım miktarının artırılmasına özen gösterilecektir.

Madenlerin yurt içinde işlenerek, ülke ekonomisine sağlanan katkının artırılmasına ve bu çerçevede ham madde ihracatının azaltılarak, işlenmiş ürün ihracatının artırılmasına çalışılacaktır.

Sektörde faaliyet gösteren kamu kurumlarının özelleştirilmesinin hızlandırılmasına ve özelleştirme stratejileri belirlenirken, iç ve dış pazarlarda rekabet güçlerini kaybetmemelerine özen gösterilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Sektörde mevzuat birliğinin sağlanması ve ülke madenciliğinin canlandırılması amacıyla hazırlanan 3213 Sayılı Maden Kanunu ve Diğer Kanunların Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısının yasalaşması beklenmektedir.

MTA Genel Müdürlüğünün yeniden yapılandırılması çalışmalarına devam edilecek, kurum bünyesinde oluşturulan Sondaj Karot Bilgi Bankasına ilgili kuruluşlardan düzenli bilgi akışının sağlanmasına yönelik yasal düzenleme çalışmaları sonuçlandırılacaktır.

Jeotermal enerjinin aranması, üretilmesi ve işletilmesi konusundaki yasal boşluğun giderilmesi ve kaynakların daha etkin bir biçimde değerlendirilebilmesi amacıyla mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.

Bor işletmelerinin özerkleştirilmesini sağlamak üzere Eti Holding Genel Müdürlüğünde gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Madencilikte arama ve üretim faaliyetleri ile işlenmiş mermer ihracatının teşvikine yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

Madencilik sektöründe faaliyet gösteren kuruluşlardan özelleştirme kapsamına yeni alınacaklar belirlenecektir.

2. İMALAT SANAYİİ

a) Mevcut Durum

İmalat sanayii; bir yandan son yıllarda ileri teknoloji ve bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişmeler ile ticaretin serbestleşmesi nedenleriyle giderek artan uluslar arası rekabetin, diğer yandan 2000 yılı sonundan itibaren yurt içinde yaşanan mali krizin olumsuz etkisi altında kalmıştır.

2000 yılı sonlarında ve 2001 yılında ortaya çıkan mali krizler, faizlerde ve enflasyonda artış, devalüasyon ve döviz kurlarında dalgalanmayla birlikte ekonomide bir belirsizlik ortamına yol açmıştır. Bu durum reel sektörü ve dolayısıyla sanayiye olumsuz etkilemiştir.

Bu kapsamda, kredi faizlerindeki aşırı yükselme ve ekonomideki belirsizlik ortamı üretim, yatırım ve ihracatın finansmanını zorlaştırırken iç talepte de daralmaya yol açmıştır. İç talepte meydana gelen daralma ise firmaların satışlarının azalmasına ve ödeme sıkıntısına düşmelerine neden olmuştur. Belirsizlik ortamından etkilenen firmalar, siparişlerini iptal etme yoluna gitmişlerdir. Diğer taraftan firmaların kullandıkları mevcut kredilerin geri ödenmesi ve faiz oranları konularında firmalarla bankacılık sektörü arasında sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu firmaların kredilerden kaynaklanan finansman yükleri artmıştır. Ayrıca, kamu bankalarının da tüm kredilerindeki faiz oranlarını piyasa seviyesine yükseltmesi başta KOBİ'ler olmak üzere düşük faizli kredi kullanan kesimlerde krizin etkilerini ağırlaştırmıştır.

Ayrıca, sanayinin genel olarak karşılaştığı sorunlar; finansman maliyetlerinin yüksekliği, uygun makroekonomik ortamın eksikliği, kayıt dışı ekonominin yarattığı haksız rekabet, fiziki alt yapıdaki yetersizlikler, yatırım ve işletme aşamasında karşılaşılan bürokrasinin fazlalığı, kamu tarafından sağlanan bazı girdilerin temininde uluslar arası fiyatlara oranla yükseklik, vergi ve SSK primi oranlarındaki yükseklik, akreditasyon ve belgelendirme hizmetlerindeki yetersizliklerdir. Ayrıca, çoğu kuruluşun mali, organizasyon ve pazarlama yapısındaki, teknoloji üretimindeki, özgün tasarım, marka geliştirilmesi ve yenilik yaratma gücündeki yetersizlikler, kalite, çevre ve verimlilik bilincinin eksikliği, özellikle KOBİ'lerde rekabet ortamına uyum sorunları ve desteklenme ihtiyacı ile ihracatta gıda, tekstil-giyim, demir-çelik gibi emek yoğun sektörlerin öneminin devam etmesi de önemli sorunlardır. Diğer taraftan, bazı sektörlerde kapasite fazlalığı bulunmakta ve geleneksel sektörler dışında yeni gelişen sektörlerle yönelik önemli yatırımlar yapılamamaktadır.

Yaşanan mali krizlerin sanayi üzerindeki olumsuz etkisi, 2001 yılında giderek ağırlaşmıştır. 2001 yılı verileri değerlendirildiğinde kapasite kullanım oranı, üretim, yatırım ve istihdamda azalma gözlenmiştir. 2001 yılında ihracatta sürekli artış eğilimi, ithalatla ise yüksek oranda azalma görülmüştür.

Ekonomik Programın kararlılıkla uygulanması ile birlikte 2002 yılı ilk çeyreğinden itibaren piyasalarda güven ortamı oluşmaya başlamış, döviz kurundaki dalgalanma azalmış, enflasyon oranı ve faiz oranları düşüş eğilimine girmiştir. Buna paralel olarak imalat sanayii üretimi ve kapasite kullanım oranı Mart ayından itibaren hızla artmaya başlamış, üretim artışına bağlı olarak ara malları, talebin canlanmasına bağlı olarak tüketim malları ithalatı yeniden yükselme göstermiştir. İhracatta ise artış eğilimi devam etmektedir. Bu olumlu gelişmeler sonucunda özel kesim yatırım eğilimi artış sürecine girmiştir.

2001 yılında imalat sanayii üretimi yüzde 9,5 oranında, katma değeri ise yüzde 8,1 oranında azalmıştır. İmalat sanayiinde üretimin en fazla azaldığı sektörler deri, ağaç ürünleri, basım, kimya, toprak sanayileri, metal eşya, makine imalat, elektrikli makine ve otomotiv olmuştur.

DİE üç aylık sanayi üretim endeksi sonuçlarına göre imalat sanayii üretimi 2002 yılının ilk çeyreğinde yüzde 3,2, ikinci çeyreğinde yüzde 13,7, üçüncü çeyreğinde yüzde 12,9, ilk 9 ay itibarıyla da yüzde 10,2 oranında artmıştır. Böylece, 2002 yılı ilk 9 ayı sonunda imalat sanayii üretim endeksi 2000 yılının aynı dönemindeki üretim endeksini aşmıştır. Aylık verilere göre, üretim artışının 2002 yılında yüzde 10,6 olduğu gözlenmiştir. Üretim artışı en çok tütün, tekstil, deri, ağaç ürünleri, kağıt, petrol ürünleri, kimya, makine imalat, elektronik ve bilgi işlem makineleri sektörlerinde görülmüştür.

DİE üç aylık imalat sanayi eğilim anketi verilerine göre; 2000 yılı dördüncü çeyreğinde yüzde 74,7 olan özel kesim kapasite kullanım oranı, 2001 yılında çeyrekler itibarıyla yüzde 66-68 aralığında seyretmiş, 2002 yılının ilk çeyreğinde yüzde 70,7, ikinci çeyreğinde yüzde 73,8, üçüncü çeyreğinde ise yüzde 73,5 olmuştur. Aylık verilere göre ise özel kesim kapasite kullanım oranı 2002 yılı Ekim ayında yüzde 76,1, Kasım ayında yüzde 75,7, Aralık ayında yüzde 72,1 ve 2003 yılı Ocak ayında yüzde 72,0 olmuştur.

2001 yılında imalat sanayiinde verilen yatırım teşvik belgelerinin sayısı yüzde 38, yatırım tutarı ise dolar bazında yüzde 14 oranında azalmıştır. 2002 yılında özel sektör yatırım eğiliminde Mayıs ayından itibaren artış başlamış ve imalat sanayiine verilen

yatırım teşvik belgelerinin sayısında yüzde 50,3, dolar bazında yatırım tutarında ise yüzde 25,4 artış gerçekleşmiştir.

İhracatımızın yapısı yaşanan küresel rekabet sonrası değişmektedir. 1996-2001 yılları arasında toplam ihracat içinde orta ve yüksek teknoloji sektörlerin payı yüzde 23,5'ten yüzde 33,7'ye yükselmiş, düşük teknoloji sektörlerin payı yüzde 64,3'ten yüzde 58'e inmiştir. Özellikle orta ve yüksek teknoloji sektörlerden makine imalat, elektrikli makineler, elektronik ve karayolu taşıtları ile diğer imalat sektörlerinin payının artışı dikkat çekicidir. Buna karşılık ihracattaki ağırlığı süren geleneksel sektörlerimizden gıda, tekstil-giyim, demir-çelik sektörlerinin toplam payı 1996 yılında yüzde 54,6 iken 2001 yılında yüzde 46,6'ya düşmüştür. Diğer taraftan, 1996 yılında daha çok emek yoğun, doğal kaynağa dayalı ihracat yapılırken 2001 yılında bu faktörlere dayalı sektörlerin ihracattaki payı azalmış, ülkemiz göreceli olarak daha ölçek yoğun, yenilikçi buluşa (inovasyon) dayalı ve ihtisaslaşma gereken sektörlerle yönelmiştir. Bu sektörler 1996 yılında yüzde 35 paya sahip iken 2001 yılında bu pay yüzde 44'e yükselmiştir.

2001 yılında ihracatta, özellikle döviz kurundaki artışın ve iç talepte yüksek orandaki daralmanın etkisiyle giderek artan bir eğilim gözlenmiştir. Toplam ihracat 2001 yılında yüzde 12,8 oranında artarak 31,3 milyar dolara yükselmiştir. Toplam ihracatın yüzde 91,6'sını oluşturan imalat sanayiinde ihracat artışı yüzde 13,2 olmuştur. 2001 yılında ihracatta yüksek artış gösteren başlıca sektörler otomotiv, petrol ürünleri, elektrikli makine, ana metaller, lastik-plastik, makine imalat ve gıda olmuştur. 2001 yılında Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri ekonomilerindeki büyümenin yavaşlaması ihracat artışını sınırlamıştır.

2002 yılında da ihracattaki artışın devam ettiği görülmektedir. 2002 yılında toplam ihracat yüzde 12 artarak 35 milyar dolara, imalat sanayii ürünleri ihracatı ise yüzde 13,8 artarak 32,7 milyar dolara yükselmiştir. Başlıca artış tekstil, giyim, petrol ürünleri, toprak sanayileri, ana metal sanayii, makine imalat, elektronik ve otomotiv sektörlerinde olmuştur.

2001 yılında toplam ithalat yüzde 24 azalarak 41,4 milyar dolar olmuştur. İmalat sanayii ürünleri ithalatı yüzde 26,2 oranında azalarak 33,2 milyar dolara düşmüştür. 2002 yılında ise ithalat, toplamda yüzde 22,8 artarak 50,8 milyar dolar, imalat sanayiinde yüzde 25,1 artarak 41,6 milyar dolara yükselmiştir. İthalat artışında ara malı niteliğindeki ürünler ve gıda, tütün, tekstil, kimya, ana metal, metal eşya ve elektrikli makine sektörleri etkili olmuştur.

2001 yılı içinde mali krizlerin sanayi üzerindeki etkilerini azaltmak üzere ağırlıklı olarak ihracatı artırıcı ve maliyet düşürücü çeşitli tedbirler alınmıştır. Bunlara ilaveten 2002 yılında maliyet düşürücü, mevcut ortamı iyileştirici ve bankalarla reel kesim arasındaki sorunları çözmeyi amaçlayan bazı tedbirler getirilmiş ve çalışmalar başlatılmıştır.

2002 yılı başında, İşsizlik Sigortası Fonuna devlet, işveren ve işçi tarafından yapılan ödemeler birer puan azaltılmıştır.

2002 yılında istihdamın teşviki amacıyla, sigorta primleri ile işsizlik sigorta primlerinin işveren hisselerinin ve ücretlerden kesilen gelir vergilerinin belirli orandaki kısımlarının ertelenmesi konusunda düzenleme yapılmıştır.

Reel kesim ile bankalar arasındaki tahsili gecikmiş alacak sorununun çözülmesi ve böylece hem bankaların, hem firmaların rahatlatılması yönünde çözüm getirecek olan 4743 sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun 31.01.2002 tarihinde yasalaşmıştır. 2002 yılı sonu itibarıyla finansal yeniden yapılandırma kapsamına 211 adet firma alınmış olup, bunlardan 165 adedi büyük ölçekli, 46 adedi ise küçük ölçekli firmalardan oluşmaktadır. Bu kapsama alınan firmalar içinde gıda ve hayvansal ürünler, çimento ve hazır beton üretimi, işlenmiş metal ve metal ürünleri, tekstil ve giyim ürünlerinin öne çıktığı görülmektedir. Bu firmaların 2000 sonu itibarıyla toplam istihdamı 32.169, ihracat hacmi 656 milyon dolardır. Bu kapsama alınıp anlaşma yapılan firma sayısı 84 adet, yeniden yapılandırılan borç tutarı ise 3,3 milyar dolardır. Bu konudaki uygulama devam etmektedir. Ayrıca, varlık yönetim şirketi kurulması ile ilgili mevzuat yayınlanmıştır.

Yatırım ortamının iyileştirilerek yerli ve yabancı yatırımların artırılması amacıyla Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı 2001 yılında Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilerek uygulamaya konulmuştur. Bu kapsamda, yatırımların gerçekleştirilmesinde karşılaşılan idari engellerin ortadan kaldırılması ve bürokratik işlemlerin azaltılarak, prosedürün hızlandırılması hedeflenmektedir. Reform programı çerçevesinde; şirket kuruluşu, istihdam, sektörel izinler, yatırım yeri, vergi ve teşvikler, gümrükler ve standartlar, fikri mülkiyet hakları, doğrudan yabancı yatırım mevzuatı, yatırım promosyonu alanlarında kurulan ve kamu ve özel kesim temsilcilerinden oluşan teknik komitelerin çalışmaları halen devam etmektedir. Sektörel izinler kapsamında madencilik, gıda, kimya, ilaç ve turizm sektörlerindeki durum incelenmiştir.

Toplu Konut İdaresi Başkanlığından daha önce kredi açılmış olup inşaatı halen devam eden projelerin tamamlanmasını sağlamak amacıyla kredi miktarları artırılmıştır.

Yapılan bu düzenlemelerin ve alınan tedbirlerin sanayi sektöründe başlayan canlanmaya katkısı olduğu düşünülmektedir. Ancak sektörel gelişmenin kalıcı olabilmesi için, mevcut tedbir uygulamalarının hızlandırılması, ihracatın daha da artırılması ve Acil Eylem Planında öngörülen tedbirlerin belirlenen takvime göre uygulamaya konulması önem arz etmektedir.

AB'ye tam üyelik hedefi doğrultusunda AB müktesebatına uyum sağlanması için Ulusal Programda belirlenen sanayi politikaları ve malların serbest dolaşımı konuları kapsamında gerekli çalışmalara ve ilgili mevzuatın uyumlaştırılmasına devam edilmiştir.

2002 yılında; yatırımlarda devlet yardımları kararları kapsamında çeşitli araçlarla yatırımların desteklenmesine devam edilmiştir. Belli büyüklüğe kadar olan imalat sanayii yatırımları için teşvik belgesi müracaatları ve değerlendirme yetkisi sanayi odalarına devredilmiş ve yatırım teşvik belgesinin alınması sürecinde gerekli olan belge sayısı azaltılmıştır. Ancak devlet yardımları için bir çerçeve oluşturulması ve temel politikaların tek elden belirlenmesi ve izlenmesi ihtiyacı devam etmektedir.

İmalat sanayiinde, ithalatta haksız rekabetin önlenmesi konusunda 2001 yılı ile 2002 yılı Kasım ayı sonu arasındaki dönemde; 6 adet ürün grubu ve 11 adet üründe çeşitli ülkelerin damping uygulamalarına karşı kesin önlem uygulanması, 1 adet ürün grubunda dampinge karşı geçici önlem uygulanması, 1 adet ürün grubu ve 7 adet üründe soruşturma açılması kararı alınmıştır. Genellikle Uzakdoğu ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerinden kaynaklanan ithalatta haksız rekabet plastik, demir-çelik, tekstil ve lastik sektörlerinde yoğunlaşmaktadır.

2002 yılında toplam 518 milyon dolarlık özelleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir. İmalat sanayiinde ise İSDEMİR ve ÇELBOR'daki yüzde 100 oranındaki kamu hisseleri ERDEMİR'e devredilmiştir.

2003 yılı Özelleştirme Programı çerçevesinde, kapsamda bulunan imalat sanayii tesislerinin çoğunluğunda özelleştirme işlemlerinin başlatılması veya devam ettirilmesi öngörülmüştür. Bu çerçevede, PETKİM'in blok satış yöntemiyle özelleştirilmesi amacıyla 2003 yılı Ocak ayında ihaleye çıkmıştır.

Enerji girdileri fiyatlarının sanayinin rekabet gücü üzerindeki olumsuz etkisi devam etmektedir. Ülkemizde, sanayide kullanılan elektrik enerjisi ve doğal gazın fiyatı oecd ülkeleri arasında en pahalı olanlardan biridir. Uluslararası Enerji Ajansı verilerine göre, ülkemizdeki yıllık ortalama elektrik enerjisi fiyatı (8 cent/kwh), 2000 yılında OECD ortalamasının (4,7 cent/kwh) çok üzerinde gerçekleşmiş ve bu durum 2001 yılında da devam etmiştir. Benzer şekilde ülkemiz 2001 yılında 200,2 dolar/10⁷kcal yıllık ortalama doğal gaz fiyatıyla Japonya ve İsviçre ile birlikte sanayide en pahalı doğal gaz kullanan birkaç ülke arasındadır. Diğer taraftan bu girdilerin yurt içi fiyatları 2001 yılında TEFE'nin üzerinde artarak sanayiciler üzerindeki yükü ağırlaştırmıştır. 2001 yılı sonunda imalat sanayii TEFE artışı 2000 yılı sonuna göre yüzde 96,1 iken sanayide kullanılan elektrik fiyatı yüzde 109,5, doğal gazın fiyatı yüzde 126,1 artmıştır. 2002 yılı sonu itibarıyla imalat sanayii TEFE artışı 2001 yılı sonuna göre yüzde 29,7 artarken elektrik enerjisi fiyatı yüzde 16,8 yükselmiş, doğal gaz fiyatı ise yüzde 3,4 azalmıştır. Buna göre 2002 yılında enerji girdilerinin sanayiciye maliyetinde reel olarak gerileme gözlenmektedir.

Türk standartlarının, AB standartları ile uyumlaştırılması çalışmalarına, mevcut standartlar yanında yeni hazırlanmış veya değişikliğe uğramış AB veya ISO standartları ile uyumlaştırılması şeklinde devam edilmektedir.

Gıda sanayiinde, 2001 yılında yaşanan gerilemenin ardından 2002 yılında iç talepte bir miktar iyileşme olduğu anlaşılmaktadır. DİE verilerine göre, gıda sanayii toplam üretiminde 2001 yılında yüzde 1,5 civarında gerileme izlenirken, 2002 yılının ilk 9 ayında toparlanma yaşandığı ve bir önceki yılın aynı dönemine göre yaklaşık yüzde 1'lik bir artış olduğu anlaşılmaktadır. Bitkisel yağlar ile şeker ihracatındaki düşüş nedeniyle gıda sanayii ihracatında 2002 yılı sonunda bir önceki yıla göre yaklaşık yüzde 15'lik azalma olduğu tahmin edilmektedir. Gıda ürünleri ithalatında ise yüzde 42 civarında artış beklenirken, bu durumun büyük oranda ham deri ve ham yağlar ithalatındaki artıştan kaynaklandığı izlenmektedir.

2001 yılında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından, ilgili kuruluşların katılımıyla bir Ulusal Gıda ve Beslenme Stratejisi belgesi hazırlanmış, 2002 yılında da belirlenen bu strateji çerçevesinde, Ulusal Gıda ve Beslenme Eylem Planı hazırlıklarının ilk aşaması tamamlanmıştır.

Sigara üretiminde geçmiş yıllarda özel sektöre izin verilmesiyle birlikte ithal tütün kullanan sigaraların ve yabancı firmaların payında artış görülmüştür. Halen TEKEL'in kapasitesi 93.600 ton/yıldır ve Türkiye toplamının yarısını oluşturmaktadır. Şark tütününden üretilen sigaraların toplam sigara üretimi içindeki payı 1995 yılında yüzde 60 iken, 2001 yılında yaklaşık yüzde 39'a düşmüştür. Yurt içinde üretilen sigaralarda kullanılan şark tipi tütün oranı, oryantal sigaralarda yüzde 100 iken, harmanlı sigaralarda yüzde 15 dolayındadır.

3.1.2002 tarih ve 4733 sayılı Kanun ile TEKEL, kamu iktisadi kuruluşu kapsamından çıkarılarak iktisadi devlet teşekkülüne dönüştürülmüş, böylece 4046 sayılı Kanun doğrultusunda yeniden yapılandırılma ve özelleştirilme imkanına kavuşmuş ve 2002 yılı içinde kuruluşun özelleştirilmesi ile ilgili danışmanlık ihalesi yapılarak bu süreç başlatılmıştır. Ayrıca, 4733 sayılı Kanunla Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurulu kurulmuştur. Bu Yasayla birlikte tütün ürünü, 2002 yılından geçerli olmak üzere destekleme kapsamından çıkarılmıştır. Böylece, tütün üretiminin 2002 yılından itibaren gerçek talep olan 150 bin ton seviyesine düşmesi beklenmektedir. Bu üretimin yaklaşık 50 bin tonluk kısmı yurt içi sigara sanayiinde kullanılmaktadır.

İçki sektöründe, özellikle turizm sektöründe yaşanan olumlu gelişmeler, alkolsüz ve düşük alkollü içkilerin tüketiminde artışa neden olmaktadır. 2001 yılındaki durgunluktan sonra, 2002 yılında da rakı tüketimi bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 5 oranında azalma göstermiştir. Rakı tüketiminde görülen bu azalmanın ithal edilen düşük fiyatlı viski ve yasal olmayan yollarla gelen alkollü içkilerden kaynaklandığı gözlenmiştir.

Tekstil sanayii üretimi mali krizin etkisiyle 2001 yılında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 3 oranında azalmış ve birçok fabrika geçici olarak üretime ara vermiş veya vardiya sayılarını azaltmışlardır. Buna karşılık ihracat yüzde 4,1 oranında artarak 6,1 milyar dolar olmuştur. Ekonomik krizin etkilerinin hafiflemesiyle birlikte 2002 yılında üretimde ve ihracatta artış gözlenmektedir. 2002 yılı ilk 9 ayında sektör üretimi yüzde 11,7 artarken, ilk 10 aylık dönemde ihracat yüzde 11,3, ithalat ise yüzde 43 oranında artmıştır.

Giyim ve kürk ürünleri sanayiinde, 2001 yılında yurt içi talebin daralmasına bağlı olarak üretim yüzde 4 azalmıştır. 2001 yılında giyim ve kürk ürünleri sanayii ihracatı ise bir önceki yıla göre yüzde 1,4 oranında artarak 4,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. DİE verilerine göre 2002 yılı ilk 9 ayında sektör üretimi yüzde 5,8 yükselmiştir. Giyim ve kürk ürünleri ihracatı 2002 yılının ilk 10 ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 19,1 oranında artarak 4,2 milyar dolar olmuştur. Aynı dönemde sektör ithalatı ise yüzde 19,1 oranında artarak 264 milyon dolar olmuştur.

Deri ve deri ürünleri sanayiinde, 2001 yılında ihracatta gözlenen artışa rağmen, yurt içi talebin daralmasına bağlı olarak özellikle ayakkabı ve ayakkabılık deri üreten kesimden başlayarak sektörde üretim ve istihdam hızla azalmıştır. 2001 yılında sektör ihracatı yüzde 11,8 artarken üretim yüzde 10,2 azalmıştır. Krizin olumsuz etkilerinin azalmaya başladığı 2002 yılı ilk 9 aylık dönemde yurt içi talebin canlanması sonucu sektör üretimi yüzde 13,6 artmıştır. Buna karşılık, sektör ihracatı 2002 yılı Ocak-Ekim döneminde yurt dışı talebin düşmesi nedeniyle yüzde 2,7 azalarak 176 milyon dolar olmuştur. Bavul ticaretinin sınırlandırılmasına yönelik olarak Rusya Federasyonunun 2003 yılında almayı öngördüğü önlemlerin sektör üretimini olumsuz etkilemesi beklenmektedir. Yurt içinden elde edilen ham derilerde sık rastlanan ve önemli ekonomik kayba yol açan kesim, yüzüm ve koruma hatalarını önlemek üzere bir yönetmelik 21 Aralık 2002 tarihinde yayımlanmıştır. Ayrıca ham deri kalitesini iyileştirmek üzere kaçak hayvan kesimlerinin azaltılması da önem arz etmektedir.

Rafinerilerde sürdürülmekte olan yatırım projelerinden İzmit Rafinerisi İzomerizasyon Projesi tamamlanmış bulunmaktadır. Böylece benzindeki kurşun katkısı azalacağı gibi İzmit Rafinerisinin toplam benzin üretiminde, yılda ortalama 200.000 tonluk artış sağlanacaktır. Petrol ürünleri sanayiinde, 2002 yılında tüketim yaklaşık yüzde

3,5 artmıştır. 2001 yılında 2,5 milyon ton olan ürün ihracatı, 2002 yılında yaklaşık 3 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Kimya sanayii 2001 yılı üretimi 8,9 milyar dolar civarında olup, ithalat 6,4 milyar dolar, ihracat 1,5 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Üretim 2001 yılında yüzde 11,7 oranında azalmış olup, ana girdileri itibarıyla yüzde 70-75 oranında ithalata bağımlı olan boya ve tarım ilaçları gibi mevsimsel hareketlilik yaşayan sektörler özellikle etkilenmiştir. 2002 yılında ihracattaki durgunluğa rağmen iç talebe bağlı olarak ilk 9 aydaki üretim artışı yüzde 20,2 olmuştur. İthalatta ise 2002 yılının ilk 8 ayında yüzde 20,8 oranında artış gerçekleşmiştir. En yüksek artış oranı her bir alt sektörde yüzde 33 civarında olmak üzere suni ve sentetik elyaf sanayii, sentetik ve kauçuk plastik ham maddeleri sanayii ve boya sanayii alt sektörlerinde görülmektedir.

Ham madde açısından dışa bağımlı olan kimya sektörü, üretimin talebi karşılamaması ve yeni yatırımların daha çok tevsi niteliğinde ve küçük olması nedeniyle, ithalata daha da bağımlı hale gelmektedir. Yeni yatırımların gerçekleşmemesi durumunda sektörde dış ticaret dengesinin ithalat lehinde gelişmesi kaçınılmazdır. Kimya sanayicilerinin çevreye duyarlılığı artırılarak çevre-insan sağlığı-güvenlik üçlüsünün bir arada korunması ve bu gönüllü uygulamanın tüm sektöre yaygınlaştırılması önem kazanmaktadır.

2001 yılında, devalüasyon sonucu maliyetin yüzde 70-80'ini oluşturan ithal ham maddelere bağlı olarak gübre fiyatlarının artması ve çiftçilerin alım gücünün gerilemesi nedeniyle, gübre tüketimi yüzde 19 oranında azalarak 4,3 milyon ton olmuştur. Tarım ve Köyşleri Bakanlığından alınan geçici verilere göre, 2002 yılında gübre üretim miktarı yüzde 34 oranında artarak 3,5 milyon ton olmuştur. Bu artışta İGSAS tesislerinin 2001 Kasım ayında kesintisiz üretime başlamasının önemli bir payı vardır. Yağışlı geçen iklim koşullarının da etkisi ile canlanan talep sonucu gübre tüketim miktarı yüzde 4,6 oranında artmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak aynı dönemde ithalat miktarı yüzde 2 oranında gerilemiştir.

Cam sanayiinde 2001 yılında toplam üretim 1,51 milyon ton olmuş ve bu üretimin 612 bin tonu ihraç edilmiştir. 2002 yılında sektör üretiminin yüzde 6,7 artarak 1,6 milyon ton olduğu, ihracatın ise yüzde 4,7 oranında arttığı tahmin edilmektedir. 2001 yılında iç piyasadaki olumsuzluklara rağmen sektörün ihracata yönelik olması performansını iyileştirmektedir. Sektörde yurt içinde ve yurt dışında bazı tevsi ve komple yeni yatırımlar sürdürülmektedir.

Çimento sanayii üretimi 2001 yılında yüzde 14,2 azalarak 30,9 milyon tona gerilemiştir. 2001 yılında TL'nin değer kaybetmesi nedeniyle ihracatın avantajlı duruma geçmesi sonucu ihracatta yüzde 26,2 artış kaydedilmiştir. İhracattaki bu artış mali krizin sektöre olan etkisini azaltmıştır. 2002 yılının ikinci yarısından itibaren iç tüketimde artış görülmüş ve yıl sonunda tahminen yüzde 7 artış kaydedilmiştir. 2002 yılında, çimento üretim miktarının yüzde 8,0 artarak 32,4 milyon tona ulaştığı, ihracatın ise yüzde 22 arttığı tahmin edilmektedir.

Seramik, kil, taş ve çimentodan gereçler sektöründe mali kriz, iç tüketime yönelik üretim yapan tuğla, kiremit, hazır beton gibi ürünleri olumsuz etkilemiştir. Kaplama malzemeleri, sağlık gereçleri, porselen ve işlenmiş mermerde ise krizin etkisi ihracata ağırlık verilerek çözülmeye çalışılmıştır. 2001 yılında sektör üretimi yüzde 10 düşerken, sektör ihracatı yüzde 5,9 artmıştır. 2002 yılı ilk 8 aylık döneminde ihracat yüzde 21,8

oranında artmıştır. Ayrıca, konut tamamlama kredilerinin artırılmasının etkisi ekonomideki belirsizlik nedeniyle sektör ürünlerinin talebine tam olarak yansımadığından, 2002 yılında üretimde beklenen artış olmamıştır.

Seramik sektöründe LPG kullanan üreticilerin doğal gaz kullanan üreticiler karşısında maruz kaldıkları haksız rekabeti önlemek üzere getirilen mali destek uygulaması bir yıllık yürürlük süresini tamamladığı için Haziran 2002 sonunda uygulamadan kaldırılmıştır. Bu yüzden iki grup üretici arasındaki haksız rekabetin önlenmesi için 2003 yılı geçici bütçesine 15 trilyon TL ödenek konulmuştur. Ancak, LPG ile üretim yapan üreticilerin pahalı yakıt kullanma sorunları doğal gaz boru hattı inşaatları tamamlanıncaya kadar devam edecektir. Tüm sanayi kollarında yapılan doğal gaz fiyat indirimleri LPG kullanan seramik üreticilerinin maruz kaldığı haksız rekabeti ağırlaştırmamak için doğal gaz kullanan seramik üreticilerine uygulanmamıştır.

Toplam yurt içi demir-çelik ürünleri talebi 2001 yılında yüzde 30 azalmıştır. İç talepteki bu daralmaya karşın, devalüasyon nedeniyle kazanılan rekabet avantajı, üreticilerin dış pazarlara yönelmelerini sağlamış ve ihracat miktar olarak yüzde 36,5 artmıştır. İthalat ise, aynı nedenlerle yüzde 32,1 azalmıştır. Bunun sonucunda, demir-çelik üreticileri krizden daha az etkilenmiş ve ham çelik üretimi yüzde 4,6 artmıştır. 2002 yılında, Mart ayından itibaren iç talepte gözlenen canlanmanın etkisiyle demir-çelik üretimi artış eğilimine girmiş ve ham çelik üretimi yüzde 10 artmıştır. Bu dönemde ark ocaklı tesisler üretimlerini yüzde 16,8 artırırken, entegre tesislerin üretimi yüzde 2,6 düşmüştür. Demir-çelik ürünleri ihracatı, İhracatçı Birlikleri verilerine göre, 2002 yılında yüzde 3,8 artmış, yassı ürün ihracatında görülen yüzde 23,4 oranındaki düşüş kütük ihracatındaki yüzde 44,5 artışla dengelenmiştir. Demir-çelik ürünleri ithalatı ise, 2002 yılının ilk 10 ayında yüzde 25,1 artmıştır. 2002 yılının Nisan ayında yeni bir tesisin faaliyete geçmesiyle birlikte yıllık ham çelik üretim kapasitesinin 22 milyon tona ulaştığı tahmin edilmektedir.

İSDEMİR'in, kapasitesinin büyük bir bölümü yassı ürüne dönüştürülmek üzere, ERDEMİR'e devri 31 Ocak 2002 tarihinde gerçekleşmiştir. İSDEMİR tesislerinde 5 yıl içerisinde yaklaşık 700 milyon dolar tutarında yatırım yapılması planlanmaktadır. Ayrıca Temmuz 2002'de KARDEMİR'in ekonomik sorunlarının çözümü için bir Bakanlar Kurulu Kararı çıkarılmış olup, bu yöndeki çalışmalar devam etmektedir. Diğer taraftan, Türkiye-Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) Serbest Ticaret Anlaşması çerçevesinde gündeme gelen Türk demir çelik sanayiinin yeniden yapılandırılması konusunda AB tarafının mali ve teknik katkısıyla bir çalışma başlatılmıştır.

Makine imalat sanayiinde üretim, 2002 yılı Ocak-Eylül döneminde yüzde 18,5 oranında artmıştır. 2002 yılı ilk 8 ayında ihracat yüzde 17,0 oranında artarken ithalat ancak yüzde 0,7 oranında artmıştır. Üretimdeki artış beyaz eşya ürünlerinden kaynaklanmaktadır. İthalatta yurt içi talebin düşmesi sonucu başlayan gerileme süreci, 2002 yılı Haziran ayında sona ermiş ve ithalat tekrar artmaya başlamıştır.

Beyaz eşya talebi 2001 yılında yurt içi özel tüketim harcamalarında görülen daralmaya paralel olarak yüzde 52 azalmıştır. Beyaz eşya sektörünün toplam ithalatı 2001 yılında yüzde 50 azalarak 531 milyon dolardan 360 milyon dolara inmiş, toplam ihracatı toplamı yüzde 14 artarak 540 milyon dolardan 613 milyon dolara ulaşmıştır. Buzdolabı ve fırında ihracat yapılarak üretim seviyesi korunabilmiştir. 2002 yılında beyaz eşya sanayii üretiminde yüzde 38, ihracatında yüzde 55, talebinde ise yüzde 4,8 oranında

artış gerçekleşmiştir. Üretim büyük oranda ihracata yönelmiş olup, buzdolabı ve çamaşır makinesi üretiminin yüzde 50'den, bulaşık makinesinin yüzde 60'dan fazlası ihraç edilmektedir. 2002 yılında ithalat bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 13 daralmıştır.

Elektronik sanayii üretimi Ocak-Ağustos 2002 döneminde yüzde 46,6 artmıştır. Haberleşme teçhizat ve cihazları ihracatı aynı dönemde yüzde 51,8 artmış, ithalatı ise yüzde 5,6 azalmıştır.

Otomotiv sanayiinde, 2000 yılı Kasım ayında başlayan iç talepteki azalış, 2001 yılında sektörü olumsuz etkilemiştir. Sektör içerisinde önemli ağırlığı olan otomobilde 2000 yılında yaklaşık 470.000 olan iç talep, 2001 yılında 131.500 adete düşmüştür. 2001 yılında sektör ihracatında önemli orandaki artışa rağmen, iç talep daralmasının etkisiyle üretim ve ithalatta büyük oranda düşüşler gözlenmiştir. Taşıt araçlarında adet olarak iç talepte yüzde 70, üretimde yüzde 37, ithalatta yüzde 72 azalma, ihracatta ise yüzde 100 civarında artış olmuştur. İhracat artışında, otomobilde gerçekleştirilen ürün çeşitliliği yanında, bazı ürünlerin sadece Türkiye'de üretilip dünya pazarlarına satılması önemli etken olmuştur. İç piyasaya yönelik olarak yapılan üretimde büyük düşüşler yaşanması, ihracatın sürdürülebilirliği açısından olumsuzluk yaratmaktadır. 2002 yılında ise adet olarak taşıt araçları toplam üretimi yüzde 28, ihracatı yüzde 30 oranında artmıştır. 2002 yılında da yurt içi talepteki daralma devam etmekte olup, üretimdeki artış ihracattan kaynaklanmaktadır. Otomotiv Sanayii Derneği verilerine göre, 2002 yılında yaklaşık 204.000 adet olan otomobil üretiminin 170.000 adedi ihraç edilmiştir.

Tarım alet ve makineleri sanayiinin temel ürünü olan traktörde, yüksek oranda iç talep daralması nedeniyle üretimdeki düşüşe bağlı olarak 2001 ve 2002 yıllarında kapasite kullanım oranları oldukça düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Otomotiv Sanayii Derneği verilerine göre, 2002 yılında, traktör ihracatı yüzde 15 artmasına rağmen üretim yüzde 29 azalmıştır. Bu çerçevede 2002 yılında traktör üretimi 10.652 adet, ihracatı ise 4.159 adet olmuştur.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

İmalat sanayiinin; yerel kaynakları harekete geçiren, çevre normlarına uygun üretim yapan, tüketici sağlığını ve tercihlerini gözetken, yüksek nitelikli işgücü kullanan, çağdaş işletmecilik anlayışını uygulayan, AR-GE'ye önem veren, teknoloji üreten, özgün tasarım ve marka yaratarak uluslararası pazarlarda yerini alan, dışa dönük ve rekabet edebilen bir yapıya kavuşturulması temel amaçtır.

Bilgi ve teknoloji yoğun nitelik taşıyan savunma ve havacılık, makine imalat, kimya, elektronik sanayilerinin ve yazılım sektörünün geliştirilmesi, sanayide ileri teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması, geleneksel sanayilerin rekabet gücünün artırılması hedeflenmektedir.

İmalat sanayiinde, bilgi ve iletişim teknolojileri başta olmak üzere AR-GE, yeni ürün ve teknoloji geliştirme, çevre koruma, KOBİ'lerin gelişmesi, istihdam yaratma ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik yatırımların desteklenmesine devam edilecektir.

Sanayinin rekabet gücünü artırması ve dünya pazarlarından daha fazla pay alabilmesi için, tasarım, toplam kalite yönetimi, ürün ve marka geliştirme ve pazarlama

konularına önem verilerek, çevre dostu üretim tekniklerinin geliştirilmesine yönelik AR-GE faaliyetleri özendirilecektir.

Reel sektörle bankacılık kesimi arasındaki sorunların çözümüne yönelik düzenlemeler KOBİ'leri de kapsayacak şekilde daha yaygın olarak uygulamaya geçirilecek, böylece bankacılık kesiminin borç verebilir, reel kesimin de üretim faaliyetlerini sürdürebilir konumu devam ettirilecektir.

Yatırım ortamının iyileştirilmesi çalışmaları hızlandırılarak, ortaya çıkan tedbirler uygulamaya konulacak, devlet yardımları mevzuatı ve diğer bürokratik işlemler basitleştirilecek, uygulamada koordinasyon sağlanacak, böylece yabancı ve yerli yatırımcıların önündeki çeşitli engeller kaldırılarak yatırım ve istihdamın artması sağlanacaktır.

Devlet yardımları politikalarının Kalkınma Planları ve Yıllık Programlar da dikkate alınarak tek elden tespit edilmesi, şekillendirilmesi ve uygulama sonuçlarına göre bölgesel ve sektörel bazda yeni tedbirler belirlenmesi, veri tabanı oluşturulması, ayrılan kaynakların kullanımının değerlendirilmesi ve önümüzdeki yıllarda konu ile ilgili alınacak kararlara yol gösterici olması sağlanacaktır.

Küreselleşmenin olumsuz etkilerinden korunmak, sektörel ve bölgesel bağımlılıktan kurtulmak ve rekabet edilebilecek alanları belirlemek amacıyla, özel sektör katılımı ile ihracata dönük bir stratejik planlama yapılacaktır.

Komşu ülkeler başta olmak üzere ihracat potansiyeli olan devletler seçilerek ticaret hacminin artırılması için gerekli girişimlerde bulunulacaktır.

İhtisas gümrükleri etkin şekilde çalıştırılarak, ithalatta kalitesiz mal girişi önlenecektir.

Ülkemizin kıt finansman kaynakları ve rekabetçi bir yurt içi piyasanın varoluşu, yatırım maliyetlerini azaltıcı etkisi nedeniyle kullanılmış makine ithalatını gerekli kılmaktadır. Bu amaçla, mevcut yerli sanayinin olumsuz etkilenmemesi, ekonomik ömrünü doldurmamış olması ve asgari güvenlik şartlarını sağlaması kaydıyla kullanılmış makine ithaline yönelik kapsam gözden geçirilmelidir.

Metroloji ve kalibrasyon konusunda merkez laboratuvarı etüt çalışması yapılacaktır.

Kamu sağlığını gıda tüketimi ile oluşan risklerden korumak ve gıda sanayii ürünleri dış ticaretinin gelişmesini sağlamak üzere yürürlükte olan gıda güvenliği sistemini; tehlike analizi kritik kontrol noktaları (HACCP), gıda işletmeleri uygun teknoloji gerekleri (GMP) ve uygun hijyen gerekleri (GHP) esaslarını uygulayarak, AB ülkelerinde hedeflenen çiftlikten sofraya güvenli gıda üretimi esasına dayalı risk analizi anlayışı ile uyumlu, ilgili kuruluşlar arası koordinasyonun sağlandığı bir denetim sistemine dönüştürmek amaçlanmaktadır.

Ekonomik kriz nedeniyle başta hayvansal protein olmak üzere zengin besin öğeleri kaynağı olan gıda ürünleri tüketiminin azalmasının yaratmakta olduğu beslenme sorunlarının önlenmesine öncelik verilecektir. Bu çerçevede, gıda zenginleştirme uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.

Bazı giyim sanayii ürünlerinde ABD'nin ülkemize tahsis ettiği kotaların artırılması veya ABD ile ticaret anlaşmalarının yapılması çalışmalarına öncelik verilecektir.

AKÇT ile imzalanan serbest ticaret anlaşması kapsamında, çelik sanayiinde devlet yardımı verilmesiyle ilgili sürenin uzatılması konusundaki çalışmalar yeniden yapılanma projesi de göz önüne alınarak sürdürülecektir.

Otomobilde gerçekleştirilen ürün çeşitliliği yanında, bazı ürünlerin sadece Türkiye'de üretilip dünya pazarlarına satılması şeklinde yerli ve yabancı ortaklar arasında sağlanan işbirliğiyle, ihracatta son yıllarda önemli artış sağlanmıştır. Sektörde ekonomik ölçekte üretim yapılabilmesi, ihracata dayalı ve sürdürülebilir bir büyümenin sağlanabilmesi için söz konusu işbirliğinin yaygınlaştırılmasına ve Türkiye'nin otomotiv sanayiinde bir üretim merkezi olmasına yönelik çalışmalara önem verilecektir.

Yüksek katma değer sağlayacak öncelikli alanlarda yeni ürün geliştirmeye yönelik destekler artırılarak elektronik sanayiinin küresel pazardan daha fazla pay alması çalışmalarına devam edilecektir.

Büyük ölçekli savunma projelerinin gerçekleştirilmesinde olduğu gibi küçük ve orta büyüklükteki projelerde de yerli sanayinin katkısını artırmak amacıyla çalışmalar yapılacaktır. Savunma sanayiinde kaynaklar yurt içi üretimi geliştirici yönde kullanılacaktır.

c) Hukukî ve Kurumsal Düzenlemeler

Sanayicilerin enerji, istihdam ve haberleşme giderleri üzerindeki vergiler azaltılarak girdi maliyetleri düşürülecektir.

Devlet Yardımları Çerçeve Kanunu Tasarısı hazırlanacaktır.

DPT Müsteşarlığı bünyesinde, yatırımlarda devlet yardımları politikasını belirleyecek, bütün kurum ve kuruluşlarca uygulanacak devlet yardımlarının koordinasyonunu sağlayacak, uygulama sonuçlarını değerlendirerek AB'ne bildirimde bulunacak yeni bir birim oluşturulacaktır.

Uygulanan çeşitli teşvik tedbirleri bir komisyon oluşturularak gözden geçirilecektir. Ayrıca, vergisel teşvik tedbirleri otomatik olarak uygulanır hale getirilecektir.

Uluslar arası marka oluşturulması faaliyetleri özendirilecektir.

Yasal metroloji alanında faaliyet gösteren Ölçüler ve Standartlar Genel Müdürlüğünün Enstitüye dönüştürülmesi ile ilgili Kanun Taslağı hazırlama çalışmaları tamamlanacaktır.

Ulusal gıda ve beslenme politikalarının uygulanması ile ilgili Eylem Planı DPT koordinatörlüğünde tamamlanacaktır.

560 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair KHK'nın gıda işletmelerinde sorumlu yönetici çalıştırılması konusundaki hükümlerine bağlı olarak sorumlu yönetici olabilme koşulları, sorumlu yöneticinin istihdam, çalışma güvencesi, görev, yetki ve sorumlulukları konularını düzenleyen yasal düzenleme ivedilikle yapılacaktır.

Gıda üretimi, hazırlanması, satışı ile ilgili konularda çalışacak kişilerin belli bir eğitimden geçmesi, gıda denetimini yapacak elemanların gıda konusunda eğitilmiş olması ve bu konudaki yasal düzenlemelerin tamamlanması sağlanacaktır.

DPT koordinasyonunda Ulusal Gıda ve Beslenme Koordinasyon Kurulu oluşturulacaktır.

Halen değişik kurumlarca yürütülmekte olan beşeri ve veteriner ilaçlar, bitkisel ilaçlar, kan ürünleri, aşılar, kozmetikler, parenteral beslenme ürünleri ve medikaller ile ilgili izin, kontrol ve denetim çalışmalarını yürütecek bir kurumun kurulmasına yönelik yasal düzenleme yapılacaktır.

Ülkemizdeki bor kaynaklarından yeterince yararlanılabilmesi için nihai ürün üretimine yönelmesi ve bu konudaki yatırımların hızlandırılması, bor ürünlerinin kullanım alanlarının çeşitlendirilmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilecektir. Bu çerçevede, Bor Araştırma Enstitüsü kurulacaktır.

3. KOBİ'LERİN GELİŞTİRİLMESİ

a) Mevcut Durum

2002 yılında toplam 1.865 iş yeri kapasiteli 13 adet küçük sanayi sitesi tamamlanmıştır. Böylelikle hizmete açılan küçük sanayi sitesi sayısı 362'ye, iş yeri sayısı 83.318'e istihdam potansiyeli de 500 bine ulaşmıştır. Hizmete açılan küçük sanayi sitelerinin 275 adedinde çıraklık okulu veya eğitim merkezi bulunmaktadır.

Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığına (KOSGEB) yürütülen faaliyetler çerçevesinde, KOBİ'lere yatırım, üretim, yönetim ve pazarlama konularında danışmanlık hizmetleri verilmiş, ortak kullanım atölyeleri ve laboratuvar hizmetleri ile özellikle imalat sanayiinde çalışan firmaların gelişmiş teknolojilerle tanışması sağlanmıştır. 2001 yılında KOSGEB fonunun kaldırılmasından sonra kuruluşun gelir kaynakları yeniden belirlenmiş ve 2002 yılı ikinci yarısı içinde önemli tutarda gelir sağlanmasıyla KOSGEB yatırım ihtiyacını tamamen kendi kaynaklarından karşılayabilecek düzeye ulaşmıştır.

KOSGEB tarafından işletilen Küçük ve Orta Boy İşletmeler Bilgi Ağına üye olan işletmelerin sayısı 12 bine ulaşmıştır. Özel sektör tarafından işletilen ve KOBİ'lere internet üzerinden bilgilendirme hizmetleri veren internet sitelerinin sayısında önemli oranda artış gözlenmektedir.

KOBİ'lere sağlanan finansman destekleri içindeki en önemli payı Türkiye Halk Bankası tarafından kullanılan uygun koşullu krediler oluşturmaktadır. Görev zararı uygulamasının kaldırılmasıyla kredi kullandırma sayısı ve kredi miktarında azalmalar meydana gelmiştir. Bu uygulamanın, kredilerin daha rasyonel bir şekilde kullanımında olumlu etki yapacağı düşünülmekle beraber, ülkemiz KOBİ'lerinin uluslararası rekabet üstünlüklerini ele geçirmelerini teminen uygun koşullu kredi kullandırılması ihtiyacı devam etmektedir.

TABLO: VI.17- Türkiye Halk Bankası A.Ş. Kredilerinin Yıllar İtibarıyla Dağılımı

(Milyar TL)

Yıl	KOBİ Kredileri				Kooperatif Kredileri			
	Fon Kaynaklı Krediler		Sanayi Kredileri		Esnaf ve Sanatkar Kredileri		Girişimci Kredileri	
	Sayı	Tutar	Sayı	Tutar	Sayı	Tutar	Sayı	Tutar
1999		304.227	26.074	76.243	707.546	300.012	29.614	7.229
2000		426.328	26.849	87.617	877.757	391.587	4.536	3.034
2001	37.492	612.291	14.191	28.914	891.222	173.486	2.568	403
2002	33.567	610.781	18.873	102.644	145.059	146.645	520	64

Kaynak: T. Halk Bankası A.Ş.

KOBİ'lerin Türkiye Halk Bankası A.Ş.'den kullandıkları kredilere teminat desteği sağlamak amacıyla kurulan Kredi Garanti Fonu (KGF) aracılığıyla, 2002 yılı sonu itibarıyla toplam 631 KOBİ'ye 18 trilyon TL tutarında garanti/kefalet desteği sağlanmıştır. KGF'nin KOBİ'lere kredi kullandıran diğer bankalarla işbirliği yapılmasına yönelik çalışmalar sonucunda 2002 yılında Türkiye Garanti Bankası A.Ş. ile de bir protokol imzalanmıştır.

KOBİ Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar kapsamında KOBİ'lerin kullandığı krediler ile yaptıkları yatırımlar son yıllarda azalmaktadır.

TABLO: VI.18- KOBİ Teşvik Belgelerinin Yıllar İtibarıyla Dağılımı

(Milyar TL)

Yıl	KOBİ Sayısı	Yatırım Kredisi	İşletme Kredisi	Toplam Kredi	Sabit Yatırım	İstihdam
1997	1.550	16.359	3.280	19.639	31.375	14.974
1998	1.171	15.579	3.858	19.437	33.188	12.117
1999	1.695	25.637	16.764	42.401	57.977	10.222
2000	1.229	21.686	15.072	36.758	49.095	5.587
2001	246	4.648	3.522	8.170	15.326	674
2002	390	20.272	7.933	28.205	66.321	1.498
2003 (1)	80	5.418	1.965	7.384	19.433	355
TOPLAM	6.205	97.988	48.592	146.580	239.911	44.684

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

(1) Şubat 2003 itibarıyla.

Söz konusu karar hükümleri çerçevesinde 2001 yılından itibaren, mevcut kredi garanti kuruluşlarının faaliyetlerinde devlet desteği sağlanması ve yeni kredi garanti kuruluşlarının kurulmasının desteklenmesi uygulamalarına başlanmıştır.

KOBİ'lere yönelik hizmetlerin nitelik ve nicelik açısından geliştirilmesi ve kurumlar arası etkin koordinasyon sağlanması ihtiyacı devam etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

KOBİ kredi sisteminin kapasitesi artırılacak, teşvik sistemi gözden geçirilerek seçicilik ilkesi dahilinde işler hale getirilecek ve bölgesel önceliklerle uyumlu bir şekilde çeşitlendirilecektir.

KOBİ'ler ve KOBİ'lere hizmet vermek amacıyla kurulmuş yapılanmalar uluslar arası anlaşmalarla belirlenen yükümlülüklerimiz çerçevesinde azami ölçüde desteklenecektir.

Sanayi envanteri çıkartılacaktır.

Esnaf ve sanatkar ile tüccar ve sanayici sicillerine kayıtlı işletme sayısının artırılması için gerekli tedbirler alınacaktır.

İhtisas küçük sanayi siteleri oluşturulması, bu sitelerde sektörel dış ticaret şirketleri kurulması ve KOBİ'lerin dış pazarlara açılarak yabancı firmalarla ortaklıklar kurmaları özendirilecektir.

KOBİ'lerin ürün ve üretim süreçlerinin kalitesini artırmaya yönelik faaliyetleri, ulusal ve uluslar arası fuarlara katılımları, tanıtım ve pazarlama faaliyetleri desteklenecektir.

KOBİ'lerin yönetim yapılarını modern organizasyon anlayışı içinde geliştirmelerine ortam hazırlanacaktır.

KGF'nin kaynakları artırılacak, teminat sorumluluk fonunun daha etkin kullanılması için fon çarpanının yükseltilmesine çalışılacak, KGF'nin daha çok banka ile iş birliği içinde çalışabilmesi için gerekli çalışmalar yapılacaktır. Yeni kredi garanti kuruluşları kurulması desteklenecektir.

KOBİ'ler sermaye piyasası ve mali piyasalarla düzenli çalışan bir ortamda modern finansman araçları ve kurumları ile desteklenecektir. Risk sermayesi, finansman yatırım ortaklığı, gayrimenkul yatırım ortaklığı gibi finansman sağlama uygulamaları yaygınlaştırılacak bu uygulamalara kaynak teşkil edebilecek fonlar harekete geçirilecektir.

KOSGEB hizmet merkezlerinin sayısı ile bu merkezlerde verilen hizmetlerin kalitesi ve çeşitliliği artırılacaktır.

KOBİ finansman kolaylığı mekanizması kapsamında, sadece Türkiye Sınai Kalkınma Bankası aracılığıyla erişilebilen kredilerin, işletmeler açısından kullanılabilirliğini artıracak ilave tedbirler alınacaktır.

Organize sanayi bölgelerinin kamu kredisi kapsamı dışında, girişimci kaynakları yoluyla yurt dışında yaygınlaştırılması yönündeki uygulamalara devam edilecektir.

KOBİ Yatırımlarına Ortaklık A.Ş. işler hale getirilecektir.

KOBİ'lerde çevreye duyarlı üretim süreçlerinin geliştirilmesi ve temiz üretim teknolojilerinin yaygınlaştırılması desteklenecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

3624 sayılı KOSGEB Kuruluş Kanunu yeniden düzenlenecektir.

KOBİ'lerin sermaye piyasasında menkul kıymet ihraç edebilmelerini sağlayacak mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.

Ortak bir KOBİ tanımının belirlenmesine yönelik mevzuat düzenleme çalışmaları yapılacaktır.

VI. BİLİM VE TEKNOLOJİ YETENEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ**a) Mevcut Durum**

Bilim ve teknoloji politikaları, eğitim-öğretim, sanayi, tarım ve hizmet politikaları ile bütünlük içinde ele alınamamıştır. Ar-Ge faaliyetlerine GSYİH'den ayrılan pay, eşik değer olarak kabul edilen yüzde 1'e ve 10 bin iş gücüne düşen tam zaman eşdeğer araştırmacı personel sayısı 15 kişiye çıkarılamamıştır.

Bilim adamı ve araştırmacı sayısını artırmak amacıyla bazı üniversitelerde ileri araştırma ve eğitim programları başlatılmıştır.

Kamu-üniversite-sanayi iş birliğini geliştirici çalışmalara ve bu iş birliğini kullanarak kamu ve üniversitelerdeki bilgi birikiminin ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürülmesini sağlayacak teknopark, yenilik merkezleri ve Ar-Ge merkezlerinin faaliyetlerine ve geliştirilmelerine devam edilmiştir. Bu kapsamda Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ve ilgili yönetmelik çıkartılarak konuya ilişkin mevzuat düzenlemeleri tamamlanmıştır.

TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezinin üniversite-sanayi iş birliği çerçevesinde pazara yönelik hizmet veren bir kurum haline getirilmesine yönelik alt yapısının güçlendirilmesi çalışmaları Dünya Bankası destekli Teknoloji Geliştirme Projesi II kapsamında sürdürülmektedir. Aynı proje kapsamında Ulusal Metroloji Enstitüsü ve Türk Patent Enstitüsü'nün alt yapılarının güçlendirilmesi çalışmaları sürdürülmektedir.

Ar-Ge faaliyetlerinden elde edilecek teknolojik bilginin ürüne dönüştürülmesinde finans imkanı sağlayacak olan risk sermayesi konusunda çalışmalar hızlandırılmış ve Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) ile Türkiye İş Bankası tarafından risk sermayesi fon şirketi kurulmuştur.

Stratejik hedeflerin tespiti için uzun vadeli teknoloji öngörü çalışmalarının yapılmasına destek sağlamak amacıyla TÜBİTAK tarafından Vizyon-2023 adıyla bir proje başlatılmıştır.

Avrupa Birliği Bilimsel ve Teknolojik Gelişme Alanındaki Altıncı Çerçeve Programından Türk araştırmacıları ve firmaları üye ülkelerle eşit şartlarda yararlanabileceklerdir. Programa katılımı kolaylaştırmak ve Avrupa Komisyonunun ilgili birim ve organları nezdinde bilim ve teknoloji sistemimizin talep ve önceliklerini gözetmek üzere, Çerçeve Programın öncelikli tematik alanları, Türkiye Ulusal İrtibat Noktaları ve Türkiye Ulusal Koordinatörü belirlenmiş, Ulusal İrtibat Kuruluşu olarak da TÜBİTAK görevlendirilmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Bilgi toplumu olma amacı doğrultusunda bilimsel ve teknolojik alanda uluslar arası düzeyde rekabet gücü kazanmak esastır.

Üniversitelerin, enstitülerin ve araştırma kurumlarının müspet ilimler ile sosyal ve kültürel alanda yapacakları bilimsel araştırma faaliyetleri, yenilikçi buluşları ve teknolojik gelişmeye sağladıkları katkılar desteklenecektir.

Ekonomik ve sosyal gelişme ile büyümeyi etkileyen bilimsel ve teknolojik araştırma düzeyinin yükseltilebilmesi için gerekli fiziki, beşeri ve hukuki alt yapı geliştirilecektir. Ar-Ge faaliyetlerine GSYİH'den ayrılan pay Plan dönemi sonunda yüzde 1,5 seviyesine ve 10 bin iş gücüne düşen tam zaman eş değer araştırmacı sayısı 20'ye çıkarılacaktır.

Teknoloji talebi ve karşılama yolları, teknoloji transferinin yönleri ve yükleri araştırılacak ve Teknoloji Ödemeler Dengesi tablosu çıkarılması çalışmaları başlatılacaktır.

Ar-Ge sisteminde mevcut araştırmacıların, bilim ve araştırma dalları, nitelikleri ve coğrafi dağılımları hakkında envanter ve bibliyometrik değerlendirme çalışması ile beyin göçü nedenlerinin irdelenmesi çalışması başlatılacaktır.

Kamusal bilim ve teknoloji sisteminin kurumsal alt yapısının yeniden tanımlanarak değerlendirilmesi ve bu alandaki mevzuatın analitik envanterinin çıkarılması çalışmaları başlatılacaktır.

Ulusal araştırma kurumları arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve koordinasyonu ile çalışmalardaki etkinliğin artırılması sağlanacaktır.

Sağlam bir bilim temeli ve belirli bir yenilik kapasitesine sahip olabilmek için gerekli olan ulusal yenilik sistemi tamamlanacaktır.

Tarımda ulusal biyoteknoloji araştırmaları programı hazırlanacaktır.

Deprem konuları ve afet yönetimi ile ilgili araştırmalar desteklenecek, bu konuda gerekli yapılanma sağlanacak ve sismolojik veri bankası oluşturulacaktır.

Biyoteknoloji ve gen mühendisliği, yazılım ve iletişim teknolojileri, yeni malzemeler, uzay bilim ve teknolojileri, nükleer teknoloji, savunma sanayi, deniz bilimleri teknolojileri ve temiz enerji teknolojileri gibi ileri uygulama alanlarındaki Ar-Ge faaliyetleri sürdürülecektir.

Üniversitelerin araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde öncü olmaları dikkate alınarak, kamu-üniversite-özel kesim ortak Ar-Ge girişimleri özendirilecektir.

Off-Set anlaşmalarında ülkenin teknolojik yeteneğinin yükseltilmesi amacıyla faydalanılacak düzenlemeler yapılacaktır.

Devlet satın alma politikası ülkenin bilim, teknoloji ve sanayi yeteneğini geliştirecek yönde olacak, ulusal savunma sanayiinin ihtiyaçlarının planlanmasında ve karşılansında ülkenin teknolojik yeteneğinden azami ölçüde yararlanılacaktır.

Yerel akademik bilgi ağı (ULAKNET) geliştirilecek ve uluslar arası ağ yapıları ile entegrasyon sağlanacaktır.

Cenevre'de bulunan ve dünyanın en büyük hızlandırıcı laboratuvarı olan CERN'e tam üye olmak için gerekli hazırlıkların yapılması amacıyla bir proje başlatılacaktır.

Erken yaşlardan itibaren topluma bilimi sevdirmeye yönünde hizmet sağlayan ve bilim ve teknolojiye en son yeniliklerin sergilendiği Bilim ve Teknoloji Merkezleri yaygınlaştırılacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Ulusal Biyogüvenlik Kurulunun oluşturulması çalışmaları sürdürülecektir.

Türkiye Metroloji Enstitüsünün kurulması ile ilgili yasal düzenlemeler yapılacaktır.

TÜBİTAK Kanunu günün şartlarına göre yeniden düzenlenecektir.

Havacılık ve uzay alanındaki faaliyetlerin koordinasyonunu sağlayacak Ulusal Havacılık ve Uzay Teşkilatı kurulacaktır.

VII. BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ**a) Mevcut Durum**

Küreselleşme ile hızlanan, ülkelerin rekabet gücü sağlama ve artırma yarışında bilgi ve iletişim teknolojilerinin önemi artmaktadır. Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye’de de bilgi ve iletişim teknolojileri bilinci giderek yaygınlaşmakta, yaşanan gelişmeler toplumsal hayat, kurumsal yapı ve ilişkilerde değişim sürecini hızlandırmaktadır.

e-Avrupa girişimine paralel olarak, aday ülkelerle birlikte ülkemizde e-Avrupa+ girişimi 2001 yılında başlatılmıştır. e-Avrupa+ girişiminin yanı sıra, bilgi toplumuna ilişkin proje ve politika geliştirme çabaları e-Türkiye girişimi ile ivme kazanmıştır. e-Dönüşüm Türkiye projesi çerçevesinde sürdürülecek e-Türkiye ve e-Devlet çalışmalarının bir bütün olarak ele alınarak, projelerin koordineli, tutarlı ve etkin bir şekilde yürütülmesi görevi Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına verilmiştir.

Türkiye’nin bilgi toplumuna ulaşma hedefine yönelik strateji ve politikaların belirlenmesi amacıyla Mayıs 2002’de Türkiye Bilişim Şurası toplanmıştır. Diğer yandan, Vizyon 2023 projesi kapsamında bilgi ve iletişim teknolojilerinde uzun vadeli bir strateji belirlenmesi yönünde çalışmalar sürdürülmektedir.

İletişim alt yapısında, 2002 yılı sonunda, 500 binyeni hat ilavesiyle sabit telefon kapasitesinin 21,8 milyon hatta, sabit telefon abone sayısının 70 bin artışla 19 milyona ulaştığı tahmin edilmekte, telefon abone yoğunluğunun yüzde 27,0 olması beklenmektedir. Mobil telefonda ise abone sayısının yaklaşık 25 milyona, abone yoğunluğunun da yüzde 35,6’ya ulaştığı tahmin edilmektedir.

Uluslararası Telekomünikasyon Birliğinin (ITU) verilerine göre 2001 yılında 2,5 milyon internet kullanıcısı ve yüzde 3,7 internet nüfuz etme oranı ile Türkiye, ait olduğu üst orta gelir grubu ortalaması olan yüzde 10 nüfuz etme oranının oldukça altında yer almaktadır. 2002 yılı sonunda internet kullanıcı sayısının da 4 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir.

Türk Telekomun özelleştirilmesindek yapısal sorunların giderilmesi ve sektörün uluslar arası standartlara uygun yapılandırılması 23 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe giren 4673 sayılı Kanunla sektöre ve Türk Telekomun özelleştirilmesine ilişkin yeni düzenlemeler getirilmiştir.

Özelleştirme çalışmalarını yürütecek olan ve 4673 sayılı Kanunla yapısı değiştirilen ihale ve değerlendirme komisyonları çalışmalarına başlamıştır. 2002/4128 sayılı Bakanlar

Kurulu Kararı ile Türk Telekom hisselerinin günün ekonomik koşullarına göre yeniden değer tespitinin yapılması kararlaştırılmıştır.

Türk Telekomun 2003 yılı sonunda serbestleşme ile doğacak rekabet ortamına hazırlanması amacıyla başlatılan ticarileşme ve yeniden yapılanma çalışmaları sürdürülmektedir. Türk Telekom Yönetim Kurulu tarafından şirketin bir holding çatısı altında faaliyet kolları itibarıyla ayrı şirketlere bölünmesi yönünde karar alınmıştır.

Mobil telefon pazarında 2000 yılı içerisinde DCS1800 için verilen iki yeni lisans sahibi işleticinin 2001 yılında hizmet vermeye başlamasıyla hedeflenen rekabet ve hizmet kalitesinde artış belli ölçüde sağlanmıştır. Ancak, mevcut işleticilerin ulusal dolaşım hakkını vermekten kaçınması yeni işleticilerin pazara etkin olarak girişini ve rekabetin gelişmesini kısıtlamaktadır.

Telekomünikasyon Kurumu tarafından uygulamaya konulan Ulusal Dolaşım Anlaşması Yapılmasına İlişkin Yönetmelik, GSM işleticileri arasındaki ulusal dolaşım sorununun çözümünü sağlayamamış olup hukuki süreç devam etmektedir.

2002 yılı içinde Tarife Yönetmeliği Ulusal Dolaşım Anlaşması Yapılması ile ilgili Yönetmelik, GSM Telefon Aboneliğine ilişkin Yönetmelik ve Türk Telekomünikasyon A.Ş. Tarifelerine Tavan Fiyat Yönteminin Uygulanmasına ilişkin Tebliğ ile İkinci Tip Telekomünikasyon Ruhsatı ve Genel İzin Verilmesine ilişkin Tebliğ yürürlüğe konulmuştur.

2001/3359 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ruhsat ve genel izinlerin asgari değerleri tesbit edilmiş ve 15 Mart 2002 tarihinden itibaren ikinci tip telekomünikasyon ruhsatı ve genel izinler verilmeye başlanmıştır. Ekim 2002 itibarıyla, 19 adet uydu telekomünikasyon hizmeti, 2 adet uydu platform hizmeti, 5 adet GMPCS mobil telefon hizmeti olmak üzere 26 adet ikinci tip telekomünikasyon ruhsatı ve 69 adet internet servis sağlayıcısına genel izin verilmiştir.

Türk Telekomun alt yapı yatırımlarında yavaşlama sürecine girmesi nedeniyle veri iletişim altyapısında önemli bir gelişme sağlanamamıştır. İnternet erişimindeki düşük hız ve satın alma gücüne göre yüksek maliyet, pazarın gelişimini kısıtlayan önemli nedenler olarak değerlendirilmektedir.

Elektronik ticaretin yaygınlaştırılmasının yanı sıra, e-Devlet ve e-Türkiye'nin hayata geçirilebilmesi için önem taşıyan; elektronik imza ve elektronik veri, kişisel verilerin korunması, ulusal bilgi güvenliği, elektronik ortamda yapılan mal ve hizmet alımlarında tüketicilerin korunması konularında teknik ve hukuki düzenleme çalışmaları sürdürülmektedir.

e-Devlete geçişi sağlamak üzere çeşitli kamu kurum ve kuruluşları tarafından uygulanan vatandaş kimlik numaralama sistemindeki dağınık yapı, 2002/22 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile giderilmiştir. Genelge uyarınca kamu kurum ve kuruluşları vatandaşlarla ilgili düzenleyecekleri tüm belgelerde MERNİS Projesi kapsamında verilen Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Numarasını kullanacaklardır. MERNİS Projesi Ocak 2003 itibarıyla hayata geçirilmiştir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinden oluşan toplam bilişim pazarı, 2001 yılında bir önceki yıla göre yüzde 37,1 oranında küçülerek 6,2 milyon dolara düşmüştür. 2002

yılında toplam pazarın yüzde 25,5 oranında büyüyerek 7,7 milyon dolara ulaştığı tahmin edilmektedir. IDC Türkiye'nin verilerine göre, toplam pazar içinde 2001 yılında 1,2 milyon dolar olan bilgi teknolojileri payının, 2002 yılında 1,6 milyon dolar olarak gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

Sayısal yayıncılığın yasal alt yapısını oluşturmaya yönelik çalışmalar Radyo ve Televizyon Üst Kurulu koordinatörlüğünde devam etmektedir. Özel radyo ve televizyon kuruluşlarına lisans verilmesi konusunda gelişme sağlanamamıştır.

Posta hizmetlerinde devlet tekelnini sınırlarının yeniden belirlenerek pazarın serbestleştirilmesi ve PTT'nin yeniden yapılandırılması konularında gelişme kaydedilmiştir. Posta hizmet kalitesinin artırmayı ve posta tekelinin sınırlarını AB ülkelerindeki serbestleşme çalışmalarını dikkate alarak yeniden Belirlemeyi hedefleyen proje çalışmasına devam edilmektedir.

TABLO: VI.19- Haberleşme Hizmet Kapasitelerindeki Gelişmeler

Haberleşme	2001 Gerçekleşme	2002 Gerçekleşme Tahmini	2003 Tahmin
Sabit Telefon Santral Kapasitesi (Bin Hat)	21 341	21 841	21 941
Telefon Abone Sayısı (Bin)	18 904	19 000	19 100
Sabit Telefon Abone Yoğunluğu (Yüzde)	27,3	27,0	26,7
Mobil Telefon Abone Sayısı			
Analog (NMT 450)	69 971	54 971	40 000
Sayısal (GSM) (Bin)	18 229	25 000	28 000
Mobil Telefon Abone Yoğunluğu (Yüzde)	26,5	35,6	39,3
Kırsal Telefon İrtibatı (Adet)	52 780	5 3 180	53 200
Ankesörlü Telefon Sayısı (Adet)	71 149	74 055	83 925
Kartlı	69 175	73 925	83 925
Şehir içi Telefon Dağıtım Tes. (Bin Çift Hat)			
Prensipal Şebeke	34 478	35 278	35 478
Lokal Şebeke	51 062	52 362	52 762
Fiber Optik Hat Uzunluğu (Km)	77 340	81 340	84 340
Radyo-link Sistemleri (Alıcı-Verici)	10 716	11 316	12 216
Çağrı Abone Sayısı	9 942	5 000	3 000
Kablo TV Abone Sayısı	908 662	950 000	1 050 000
İnternet Kullanıcı Sayısı (Bin Adet)	2 500	4 000	66 000

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Bilgi toplumuna geçişin ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması açısından stratejik sektörlerden biri olan bilgi ve iletişim teknolojileri sektörünün uluslar arası rekabet gücünün artırılması temel amaçtır.

Telekomünikasyon politikasının temel hedefi, ülkemizin telekomünikasyon hizmet yeteneğinin küresel düzeyde geliştirilerek, ekonomik ve sosyal refahın artırılmasına katkı sağlanmasıdır. Devletin sektörde rekabet ortamını sağlayıcı ve düzenleyici rolünü etkin olarak sürdürmesi kritik öneme sahiptir.

Herkesin makul ücretlerle telekomünikasyon alt yapısından ve hizmetlerinden yararlanmasını sağlayacak uygulamalar esas alınacak, tüm işletmecilere şeffaf ve eşit kurallar getirilecek ve tüketici hakları korunacaktır.

Bilgi ve iletişim teknolojileri alanında geliştirilecek kurumsal yapılanmalarda, devletin teşkilat yapısının küçültülerek fonksiyonel hale getirilmesi ilkesine uygun modeller esas alınacaktır.

Kamuya ait bilgi sistem ve teknolojileri uygulamalarında koordinasyonunun ve kurumlar arası bilgi akışının verimli bir şekilde gerçekleşmesini sağlayabilmek için kamunun bu alanlardaki yatırımlarından başlamak üzere konuya bütüncül bir yaklaşım esas olacaktır.

Türk Telekomun ses ve bununla ilgili alt yapı tekeli 4502 sayılı Kanunda öngörüldüğü şekilde 31 Aralık 2003 tarihinde sona erdirilecektir. Bu tarihten başlayarak sağlıklı bir rekabetin zamanında tesis edilmesi açısından, Telekomünikasyon Kurumu, rekabetin tesisine ve ekonomik etkinliğin artırılmasına ilişkin düzenlemeleri 2003 yılı içerisinde tamamlayacaktır.

Bu çerçevede; yetkilendirme, ara bağlantı ve erişim, alt yapı paylaşımı ve ortak yerleşim, geçiş hakkı, yerel şebeke ile kablo TV şebekesinin erişime açılması, kullanıcı hakları, uzlaştırma ve ara buluculuk, numaralandırma ve radyo iletişim frekans planı konularında gerekli düzenlemeler sonuçlandırılacaktır.

Ulaştırma Bakanlığı tarafından, evrensel hizmetin kapsamı, maliyeti ve bunun finansmanına ilişkin evrensel hizmet düzenlemesi tamamlanacaktır.

AB tarafından kabul edilen Yeni Düzenleyici Çerçeve yer alan direktiflere uyum sağlanacak ve politikalar ulusal uygulamalara yansıtılacaktır.

Türk Telekomun değerlendirme çalışmalarının tamamlanması sonrasında özelleştirme stratejisi belirlenecektir.

Uluslar arası telekomünikasyon piyasalarındaki olumsuz ortamın 2003 yılında da devam etmesi beklenmektedir. Bu nedenle, Türk Telekomun özelleştirilmesinden sağlanacak gelir hedefi ile stratejik hedefler arasında denge sağlanması ve stratejik hedefler doğrultusunda politika belirlenmesi önem arz etmektedir. Ayrıca, Türk Telekomun; sermayenin tabana yayılarak hissedar olma bilincinin geliştirilmesi, şirket yönetiminde şeffaflığın sağlanması ve stratejik satış için gösterge olma özellikleri nedeniyle halka arz edilmesi alternatif olarak değerlendirilecektir.

Telekomünikasyon pazarının potansiyel gelişimini sınırlandıran, özellikle mobil iletişim pazarındaki yüksek vergi oranları, pazarın gelişmesiyle vergi tabanının genişlemesi ve yeni yatırımları özendirici yönleriyle değerlendirilerek yeniden ele alınacaktır.

Üçüncü nesil mobil telekomünikasyon hizmetlerine yönelik lisans hazırlıkları sürdürülecektir. Verilecek lisanslarda, gelir hedefinin yanı sıra, iyi tasarlanmış rekabetçi bir ihale yöntemiyle etkin piyasa yapısının oluşturulması ve toplum refahının artırılması temel hedeftir.

Küresel ekonomi içerisinde payı hızla artan elektronik ticaretin geliştirilmesi konusunda kamunun rolü, gerekli teknik ve yasal alt yapının oluşturulması olacaktır. Yapılacak düzenlemelerde uluslar arası kural ve standartlara uygun olarak, kullanıcılar açısından güvenli bir ortam sağlanmasına, kişisel bilgilerin mahremiyetinin ve tüketici haklarının korunmasına önem verilecektir.

Ulusal bilgi alt yapısı geliştirilerek bilgiye erişim kolaylaştırılacak, internete erişim kapasitesi uluslar arası gelişmelerin gerektirdiği düzeye yükseltilecektir.

Sayısal yayıncılık stratejisi tamamlanacak, bu çerçevede hazırlanacak eylem planı doğrultusunda uygulamaya geçilecektir.

Posta hizmetlerinin AB kriterleri doğrultusunda serbestleştirilmesi için yeni yapılanma ihtiyaçlarının tespiti amacıyla başlatılan proje tamamlanacaktır. Proje sonuçları dikkate alınarak, posta pazarının kısmi serbestleştirilmesi, düzenleyici yapı oluşturulması ve PTT'nin yeniden yapılandırılması çalışmaları başlatılacaktır.

2003 yılı sonunda, sabit telefon abone sayısı 19,1 milyona ulaşırken abone yoğunluğunun yaklaşık yüzde 26,7'ye düşeceği tahmin edilmektedir. Mobil telefon abone sayısının 28 milyona, abone yoğunluğunun ise yaklaşık yüzde 39,3'e ulaşacağı tahmin edilmektedir. İnternet kullanıcı sayısının 6 milyona, kablo TV abone sayısının yaklaşık 1,05 milyona, şebekede kullanılan fiber optik kablo uzunluğunun 84,3 bin km'ye ulaşması beklenmektedir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

e-Türkiye'nin hayata geçirilebilmesi ve elektronik ticaretin geliştirilmesi amacıyla; elektronik imza ve elektronik veri, kişisel verilerin korunması, ulusal bilgi güvenliği, elektronik ortamda yapılan mal ve hizmet alımlarında tüketicilerin korunması alanında hukuki düzenleme çalışmaları tamamlanacaktır.

Telekomünikasyon mevzuatı gözden geçirilerek, özelleştirme ve telekomünikasyon hizmetlerinin ayrıştırılması, özelleştirme stratejisine uygun esnek bir hukuki alt yapı oluşturulması, Telekomünikasyon Kurumunun hesap verebilirliğinin, yaptırım gücünün ve kararlarında şeffaflığın sağlanması yönünde düzenlemeler getirilecektir.

Geliştirilecek sayısal yayıncılık stratejisi doğrultusunda sayısal yayıncılığa geçiş düzenlemeleri tamamlanacaktır. Sayısal yayıncılık teknolojisinin yaygınlaşması amacıyla, yayın kuruluşları arasında eşitlik ilkesine ters düşmeyecek ve şeffaflığı sağlayacak düzenlemeler geliştirilecektir.

VIII. TARIMSAL GELİŞME

1. GENEL TARIM POLİTİKALARI

a) Mevcut Durum

2002 yılında yüzde 5,0 oranında büyüyen tarım sektörü üretiminin GSYİH içindeki payı sabit fiyatlarla yüzde 13,4 düzeyinde olmasına karşın, hane halkı işgücü anketi 2002 yılı 3'üncü dönem geçici sonuçlarına göre tarımsal istihdamın toplam sivil istihdam içindeki payı yüzde 36,5 seviyesindedir.

Tarımın milli gelir içindeki payı azalırken, nüfusun önemli bir kısmı geçimini tarımdan sağlamaya devam etmektedir. Tarım sektöründe istihdam edilenlerin gelirleri diğer sektörlerle oranla düşük olup, sektör içerisindeki gruplar arası gelir dağılımında da büyük ölçüde farklılıklar bulunmaktadır.

Tarım sektöründe, sektör yatırımlarında etkinliğin düşük oluşu, sektörler arası ve sektör içi dengenin kurulamaması, sektörde faaliyet gösteren kuruluşlar arasındaki koordinasyon eksikliği, kurum ve kuruluşların kurumsal yapıları ile ilgili sorunlar, personel sayısında ve niteliğindeki yetersizlikler tarımsal politikaların etkin olarak yerine getirilmesini engellemektedir.

Diğer taraftan, tarımsal işletmelerin küçük ve çok parçalı oluşu ile rekabet edebilirlik özelliklerinin bulunmaması, pazarlama ağlarının yetersizliği, üretici örgütlenmesinin düşük düzeyde oluşu, tarımsal eğitim, öğretim ve yayım konularında yaşanan yetersizlikler, üretim faaliyetlerinin pazar koşullarına uygun olarak gerçekleşmemesine, üretim faktörlerinin etkin kullanılmamasına ve sonuç olarak verimlilik ile üretici gelirlerinin giderek azalmasına neden olmaktadır.

Tarım sektörü üretimi içerisinde yaklaşık yüzde 65'lik paya sahip olan bitkisel üretim potansiyelinden yeterli düzeyde yararlanılamadığı ve verimin düşük kaldığı görülmektedir. Hayvan sayısı fazla olmakla birlikte elde edilen verimin düşüklüğü, tarım yapılan alanlarda yem bitkileri üretiminin yetersizliği, su ürünleri konusunda büyük potansiyel bulunmasına karşın üretimin yetersiz oluşu ve ormancılık sektöründe yıllık ağaçlandırmaların azlığı temel sorunlar olarak mevcudiyetini korumaktadır.

Ülkemizde 1974 yılından bu yana kapsamlı bir beslenme ve gıda tüketimi araştırması yapılmamış olmakla birlikte, fertlerin günlük enerji tüketiminin ortalama yüzde 50'sinin tahıl ürünlerinden sağlandığı tahmin edilmektedir. Son yıllarda, kişi başına gıda tüketim eğilimi incelendiğinde; özellikle süt ve kırmızı ette azalma, buna karşın kanatlı etleri, balık, hububat ve şekerde ise artış olduğu anlaşılmaktadır.

Tarım kesimindeki mevcut potansiyeli ve tarımsal yapıdaki değişiklikleri belirlemek amacıyla DİE tarafından gerçekleştirilen, 2001 yılı Genel Tarım Sayımı geçici sonuçlarına göre tüm köyler ve nüfusu 25.000'den az olan il ve ilçe merkezlerinde tarımsal faaliyetle uğraşan 4,1 milyon hane halkı ile 22,1 milyon hektar işlenen arazi bulunmaktadır.

Dünya Bankasından sağlanan 600 milyon dolarlık kredi ile, Hazine Müsteşarlığı tarafından 2005 yılına kadar yürütülecek olan Tarım Reformu Uygulama Projesi başlatılmıştır. Proje ile tarımsal desteklerin fiyat ve girdi desteği yerine, doğrudan gelir desteği sistemiyle çiftçilere yönlendirilmesi, çiftçi kayıt sisteminin oluşturulması, alternatif ürüne geçişin sağlanması, tarım satış kooperatifleri ve birliklerinin (TSKB) yeniden yapılandırılması amaçlanmaktadır.

2001 yılında, doğrudan gelir desteği (DGD) uygulaması ile ülke genelinde tarımsal üretimle istigal ettiğini belgelendiren ve yılı içerisinde işlediği tarım arazisi toplamı en fazla 200 dekar olan her çiftçi için, dekar başına 10 milyon TL ödeme yapılması öngörülmüştür. 2001 yılı Aralık ayında başlayan ödemeler, Mayıs 2002'de tamamlanmıştır. 2001 yılında yaklaşık 2,2 milyon çiftçi kayıt altına alınmış olup, 11,7 milyon hektar arazi için yaklaşık 1 katrilyon 175 trilyon 735 milyar TL doğrudan gelir desteği ödemesi yapılmıştır.

Tarımsal üretimle uğraşan çiftçilere doğrudan gelir desteği uygulamasına 2002 yılında da devam edilmiş olup, ödeme miktarı dekar başına 13,5 milyon TL'ye, işlenen tarım arazisi büyüklüğü de 500 dekara çıkarılmıştır. Ayrıca, Emekli Sandığı veya Sosyal Sigortalar Kurumuna tabi olarak fiilen çalışan kişilerin doğrudan gelir desteğinden yararlanması uygulamasına son verilmiştir. Uygulama kapsamında, fındık ve tütün gibi arz fazlası olan ürünlerin üretiminden vazgeçerek alternatif ürün yetiştirecek üreticilere, bir yıllık girdi ödemeleri ile bakım ve hasat masraflarının karşılanması için net gelir farkı ödenmesi öngörülmektedir.

2001 yılında çıkarılan 4634 sayılı Şeker Kanunu ile getirilen kota ve fiyat sistemi 2002 yılında uygulanmaya başlanmıştır.

03.01.2002 tarih ve 4733 sayılı Kanun ile; tütün piyasasının rekabete açılmasına, tütün fiyatının serbest piyasa koşullarında belirlenmesine ve Tekel Genel Müdürlüğü'nün (TEKEL) yeniden yapılandırılarak özelleştirilmesine imkan tanınmaktadır.

Tarım işletmelerinin ekonomik bütünlüğünü korumak, işletme arazilerinin bölünmesini önleyerek sürdürülebilirliğini sağlamak ve ekonomik bütünlüğünü bozacak nitelikte miras yolu ile paylaşımlarını önlemek amacıyla, Tarım İşletmelerinin Yeterli Tarımsal Varlığa Sahip Olup Olmadığının Tespitine Dair Yönetmelik 26.01.2003 tarihinde çıkarılmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Tarım sektörünün 2003 yılında yüzde 0,5 oranında büyümesi beklenmektedir.

Kaynakların etkin kullanımı ilkesi çerçevesinde ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslar arası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulması temel amaçtır. Gıda güvenliği dikkate alınarak, gıda güvencesinin sağlanması amacıyla dengeli ve yeterli beslenmeyi sağlayacak üretim artışı esas alınacaktır.

Piyasa fiyat oluşumu üzerinde olumsuz etkileri olan ürün fiyatlarına devlet müdahaleleri yerine, üretimin piyasa koşullarında talebe uygun olarak yönlendirilmesini sağlayacak politika araçları devreye sokularak, üretici gelir düzeyinin yükseltilmesi ve istikrarı esas alınacaktır. Üretim maliyetlerini azaltıcı ve teknolojik gelişimi hızlandırıcı tedbirler uygulamaya konulacaktır.

Tarım politikaları, Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmasının öngördüğü yükümlülükler ile AT Ortak Tarım Politikası ve uluslar arası kuruluşlara verilen taahhütler çerçevesinde düzenlenecektir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hedefleri doğrultusunda, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı ile tarımsal nitelikli kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT) yeniden yapılandırılacaktır. Bu çerçevede, Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) yeniden yapılandırılacak bunun dışındaki tarımsal KİT'lerin gerekli önlemler alındıktan sonra özelleştirilmesi sağlanacaktır.

Hububat piyasasında 2002 hasat döneminden itibaren Bakanlar Kurulu Kararıyla destekleme fiyatlarının açıklanması uygulamasına son verilmiştir. TMO'nun küçültülerek piyasayı düzenleyecek şekilde yapılandırılması sağlanacaktır. Hububat piyasasında borsaların güçlendirilmesi ile mevcut depo kapasitesinin özel sektöre devredilmesi ve bu

depoların özel sektörde kiralama yoluyla üreticilerin ve/veya sanayicinin kullanımına tahsisi, olağanüstü stoklar ve zaman zaman ihtiyaç duyulacak müdahale alımları için TMO'nun çekirdek bir yapıda korunması ve alımlarını sadece borsadan yapması planlanmaktadır.

Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün (ÇAY-KUR) yeniden yapılandırma çalışmalarına 2003 yılı içinde başlanacaktır.

TSKB'lerin yeniden yapılandırılması çerçevesinde, Birliklerin yüksek ücret ve aşırı istihdam politikalarına ve piyasa fiyatının üzerinden ürün alımlarına son verilmesi, bu kuruluşların kendi kendilerini finanse edebilecekleri bir mali bünyeye kavuşturulması ve sadece ana faaliyet konularıyla iştigal etmeleri sağlanacaktır.

Prim ve doğrudan gelir desteği sistemi başta olmak üzere tarımsal veri tabanının güçlendirilmesi amacıyla çiftçi kayıt sistemi, tapu-kadastro sistemi, coğrafi bilgi sistemi ve çiftlik muhasebe veri ağının geliştirilmesi sağlanacaktır.

Üreticilerin katılımını ve sorumluluğunu esas alan ve üreticilerin gelir seviyesini artıran kırsal kalkınma projelerinin gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

Tarım-sanayi entegrasyonunun geliştirilmesi, işleme sanayiinin rekabet edebilirliğini artırıcı nitelikte uygun ve kaliteli hammaddenin sağlanması için işleme sanayii ile üretici arasında sözleşmeli üretim yaygınlaştırılacaktır.

Kırsal alanda, tarım dışı sektörlerde destek verilmesi ve kırsal sanayinin yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Tarımdan çekilecek nüfusa yeni istihdam imkanları yaratacak projeler geliştirilecektir.

Tarımda sorunlu ve öncelikli üretim alanlarının tespit çalışmaları çerçevesinde özel bölgesel programlar geliştirilecektir.

Tarımsal araştırma önceliklerinin belirlenmesinde üretici ve işleyici talepleri dikkate alınacak ve uygulamaya yönelik araştırma projelerinin geliştirilmesi ve uygulanmasında üreticilerin katılımı ve katkısı esas alınacaktır.

Kırsal bölgelerde yeterli ve dengeli beslenemeyen aileler bitkisel üretim ve hayvan yetiştiriciliği konusunda desteklenerek, kendi ihtiyaçlarına yetecek gıdayı üretmelerini amaçlayan projeler geliştirilecektir.

Doğal kaynak kullanımı ve değerlendirilmesinde havza bazında katılımcı proje planlaması ve yönetimi benimsenecektir. Doğal kaynakların sürdürülebilir biçimde kullanılması, biyolojik çeşitlilik, gen kaynaklarının korunması ve saklanması sisteminin kurulması sağlanacaktır.

Bölünemeyecek en küçük parsel anlamında optimum işletme büyüklükleri bölgelere göre tespit edilecek, belirlenecek ekonomik işletme büyüklüklerine bağlı özendirici tedbirler geliştirilecektir.

AB tarafından benimsenen çiftlikten sofraya gıda güvenliğinin sağlanması için üreticilerin tarımsal üretim aşamasında ilaç ve gübre kullanımı, hayvan sağlığı ve gıda hijyeni konularında pratik bilgilerle donatılmaları sağlanacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Tarım politikaları ile politika araçlarının yer alacağı Çerçeve Tarım Kanunu Tasarısı, sektörle ilgili konuları bir bütün olarak ele alacak şekilde hazırlanacaktır. Çerçeve Tarım Kanununun, kamu kurum ve kuruluşlarının mevcut yetkileriyle ve yürürlükteki kanunlarla mükerrerliğe yol açmayacak şekilde düzenlenmesi, buna karşılık tarımsal üretim ve yapılanma konularında öngörülen görev ve yetkilerin koordineli bir biçimde yürütülmesini sağlayacak şekilde çıkarılması yönünde çalışmalar yapılacaktır.

Kamudan bağımsız bir yapıda üreticilere, üretimden pazarlamaya kadar olan safhalarda hizmet vermek üzere, kar amacı gütmeyen organizasyonlar oluşturmaya yönelik Üretici Birlikleri Kanununun çıkarılması sağlanacaktır. Örgütlü çiftçi kesiminin desteklenmesi ve bu yönde teşvik tedbirlerinin uygulamaya geçirilmesi ile söz konusu örgütlerde denetimin özerkleştirilmesi yönünde düzenlemeler yapılacaktır.

Tarımsal Ürün Sigortaları Kanun Tasarısı hazırlanacaktır.

Tarım ve Köyşleri Bakanlığı ile özelleştirilmeyecek tarımsal KİT'lerin sektördeki gelişmelere paralel olarak yeniden yapılandırılmasını teminen gerekli idari ve hukuki düzenlemeler yapılacaktır.

Tarımda Yeniden Yapılandırma ve Destekleme Kurulu, özel sektör kuruluşları ile çiftçi örgütleri temsilcilerini de kapsayacak şekilde genişletilecek ve alt sektörler itibarıyla danışma kurulları oluşturulacaktır.

2. BİTKİSEL ÜRETİM**a) Mevcut Durum**

2002 yılında bitkisel ürünler üretimi yüzde 7,9 oranında artmıştır. Tarım sektörü üretimi içerisinde önemini korumakla birlikte, büyük ölçüde iklim şartlarına bağlı kalan bitkisel üretim sektöründe var olan potansiyelden yeterli düzeyde yararlanılamadığı ve verimin düşük kaldığı görülmektedir.

Bitkisel üretimin artırılmasına imkan sağlamak üzere, yüksek verim kapasitesine sahip, üstün vasıflı sertifikalı tohumlukların yaygın biçimde kullanılmasını amaçlayan ülkesel yıllık tohumluk programının 2002 yılı çalışmaları tamamlanmış, üretimi yapılan ürün gruplarının tohumluk dağıtımları zamanında gerçekleştirilmiştir.

Ancak, ülke genelinde buğday ve arpada talep yetersizliği sebebiyle sertifikalı tohum ihtiyacı yıldan yıla dalgalı bir seyir göstermektedir. Çiftçi çoğu zaman tohumluk yenilemekten kaçınmakta, sertifikasız ya da üründen ayırdığı tohumluğu kullanmaktadır. Bu durum ürünün verim ve kalitesini doğrudan etkilemektedir. Diğer taraftan, hibrit çeşitleri ile sebze tohumluklarında tohumluk kullanımı buğday ve arpaya göre yüksek olmakla birlikte, yurt içi üretimin, ihtiyacı tam olarak karşılayamaması nedeniyle ithalat yoluna gidilmektedir.

Ülke genelinde, kamu tarafından yürütülen bitki hastalık ve zararlılarına karşı mücadele programı çerçevesinde, 2002 yılında yaklaşık 1,5 milyon hektar alanda süne mücadelesi gerçekleştirilmiştir. Entegre mücadele programı kapsamında ise, ülke genelinde toplam 16 üründe mücadele programı yürütülmüştür. Bunun yanı sıra, 1.941

bin adet ağaçta turuncgil unlu bitine ve torbalı koşnile karşı biyolojik mücadele programlanmış ve gerçekleştirilmiştir.

31.12.2002 tarihi itibarıyla, Toprak Mahsulleri Ofisince 332.811 ton buğday, 379.589 ton arpa, 19.514 ton çavdar, 2.364 ton yulaf, 78.458 ton mısır, 57.694 ton çeltik ve 17.810 ton haşhaş olmak üzere, toplam 888.240 ton alım gerçekleştirilmiştir.

Piyasaların daha etkin ve sağlıklı işlemesi amacıyla yürütülen Ürün Borsalarının Geliştirilmesi Projesi kapsamında 7 ilde faaliyet gösteren borsaların modernizasyonuna yönelik yatırım ihtiyaçları büyük ölçüde karşılanmış, buğday ve pamuk için kalite sınıfları hazırlanmış ve standart haline gelmesi sağlanmıştır. Tarım ürünleri umumi mağazacılığı için gerekli kanun, tüzük ve yönetmelik tasarımları hazırlanmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Özellikle tütün, şeker pancarı, zeytin üretimlerindeki azalış nedeni ile 2002 yılına göre 2003 yılında bitkisel ürünler üretiminin yüzde 0,2 oranında artması beklenmektedir.

Bitkisel ürünler üretiminde kalite ve verimliliğin artırılması, çevreye duyarlı tarımsal üretim tekniklerinin ön planda tutulması esas alınacaktır.

Bitkisel üretimde üstün verim ve kaliteli üretimin sağlanmasını hedef alan ülkesel yıllık tohumluk programı çerçevesinde; 2003 yılı için ürün grupları itibarıyla üretim, ithalat ve tedarik programları hazırlanmıştır.

Bitkisel üretimde verim ve kalite artışını sağlamak amacıyla, ülke genelinde tarımın yapısal ve finansal sorunları göz önüne alınarak, sertifikalı tohumluk ve fide, fidan gibi her türlü kaliteli bitki çoğaltım materyalinin üretim ve kullanımının yaygınlaştırılması hususlarında gerekli tedbirler alınacaktır.

Ülkeye düzensiz ve kontrolsüz girebilecek transgenik bitkilerin insan sağlığı, çevre ve ticaret üzerinde olumsuz etkilerini engellemek amacıyla, AB ile uyumlu bir yönetmelik çıkarılmasının yanı sıra, gerekli kurumsal yapı ve insan gücü kaynaklarının geliştirilmesine önem ve öncelik verilecektir.

Ekolojik tarımın yaygınlaştırılması ve kontrolü projesine gereken önem verilerek, ekolojik tarım ürünlerinin üretimi artırılacaktır.

Zirai mücadelede uluslar arası taahhütlerimiz, çağdaş bitki koruma anlayışı, gıda güvenliği, ekolojik denge ile çevre boyutu göz önünde bulundurulacaktır.

Pazarlama alt yapısına yönelik olarak ürün borsaları geliştirme projesi tamamlanacak, vadeli işlem borsalarının geliştirilmesi ve toptancı hallerinin etkin çalışması sağlanacak, çiftçilerin ve özel kesimin silo ve depolama kapasitesinin artırılmasına yönelik girişimler özendirilecektir.

Tarımsal yayım, çiftçi eğitimi ve tarımla ilgili öğretim kurumları gelişmelere uygun olarak yeniden düzenlenecek ve özel yayımcılığa önem verilecektir. Genç çiftçilere sertifikalı eğitim, yetişkin çiftçiye ise talebe göre eğitim temel yaklaşım olacaktır.

Arz fazlası olan fındık, tütün ve şeker pancarı ekim alanları daraltılarak, alternatif ürüne geçiş sağlanacak ve bu alanlarda iç ve dış talebi olan yağlı tohumlar, yem bitkileri, meyve ve sebze gibi alternatif ürünler yetiştirilmesine yönelik projelere hız verilecektir.

Ayçiçeği, soya ve pamuk gibi arz açığı olan ürünlerde gerekli kurumsal yapı ve pazarlama alt yapısının geliştirilmesi ve prim sistemi uygulaması ile üretim artışı sağlanacaktır. Ayrıca, mısır üretim artışını teminen kurutma tesisleri yapımı özendirilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Tarımsal ürünlerin ekolojik yöntemlerle üretilmesine ilişkin kanun tasarısı ile transgenik bitkilere ilişkin bir yönetmelik hazırlanacaktır.

3. HAYVANCILIK

a) Mevcut Durum

Türkiye’de genel olarak tarım işletmelerinin küçük, birim hayvan başına verimlerin düşük, yem bitkileri ekim alanlarının yetersiz, çayır ve meraların büyük oranda vasıflarını yitirmiş olmaları, hayvan hastalıklarının etkilerini sürdürmeleri, üreticilerin bilgi noksanlığı, üretici birliklerinin azlığı, nüfus artış hızının yüksekliği gibi nedenlerle hayvancılık üretimi yeterli düzeye çıkarılamamaktadır.

2001 yılı hayvancılık istatistiklerine göre, düşük verimli yerli ırk hayvanlar, sığır mevcudunun yüzde 38,6’sını, koyun mevcudunun ise yüzde 97,2’sini oluşturmaktadır.

Hayvanların ıslahı maksadıyla suni tohumlama faaliyetine devam edilmektedir. Bu çerçevede, 2001 yılında 1,1 milyon baş sığır bu yöntemle tohumlanmış olup, 2002 yılında bu rakam 1,3 milyon baş olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılında ise 1,5 milyon baş sığırın suni tohumlama yöntemiyle tohumlanması programlanmıştır.

Hayvancılığın geliştirilebilmesi ve dışarıdan gelecek hastalıklardan korunabilmesi için, 2002 yılında kasaplık ve kültür ırkı sığır ithalatı yapılmamıştır.

2000/467 sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı uygulamaları ile 2002 yılında toplam olarak 111.376 baş sığırın suni tohumlama yöntemiyle tohumlanmalarına, 187.350 baş damızlık, 4.993 baş saf ırk sertifikalı gebe düvenin satın alınmasına, 3.394.112 dekar alanda yem bitkileri ekiminin yapılmasına destek sağlanmıştır.

Muhtelif hayvancılık projelerinin yanı sıra, damızlık sığır, süt sığırcılığı, sığır besiciliği, koyunculuk, arıcılık konularında ortakların mülkiyetinde hayvancılık kooperatif projeleri yürütülmektedir. Bu projeler ile 2002 yılı içinde toplam 47 adet kooperatif faaliyete geçirilmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Hayvancılıktaki temel amaç, toplumumuzun hayvansal protein bakımından dengeli ve yeterli beslenebilmesi için üretim artışını sağlamaktır. Bu amaçla, 2003 yılında da hayvan ıslahı çalışmalarına devam edilecek, kaliteli kesif yem ve yem bitkileri üretimini artırma çalışmaları sürdürülecek, hayvan hastalık ve zararlılarıyla etkili mücadele ve

yayım hizmetleri hızlandırılacaktır. İç talebi karşıladıktan sonra ihracata yönelik üretim seviyesini yakalayabilmek için hayvancılığa özel önem verilmesine devam edilecektir.

Daha kapsamlı yeni hayvancılık bilgilerinin elde edilebilmesi amacıyla, 1984 yılından beri yapılamayan genel hayvan sayımının 2004 yılında yapılması için çalışmalar 2003 yılında tamamlanacaktır.

4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu gereğince, Hayvan Islahı Milli Komitesi oluşturulacaktır.

Hayvancılıkta döl kontrolüne ve suni tohumlamaya önem verilecektir. Bununla beraber, suni tohumlamanın daha geniş bir uygulama alanına ve sayıya kavuşturulması için özel sektöre daha fazla ağırlık verilmesi sağlanacaktır.

Üreticilerin kooperatifleşmeleri, şirketleşmeleri ve üretici birlikleri kurmaları teşvik edilecektir. Bu amaçla kurulan Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğinin yaygınlaştırılmasının yanı sıra, Küçükbaş Hayvan Yetiştiricileri Birliği ve Arı Yetiştiricileri Birliği gibi birliklerin kurulmaları sağlanacaktır.

Özel entegre hayvancılık işletmelerinin kurulmaları ile yaygınlaştırılmaları desteklenecek ve bu işletmeler tarafından elde edilen hayvanların yetiştirilmesi, dağıtımı ve pazarlanması safhalarında ilgili özel sektör ve devlet kuruluşları tarafından sözleşmeli yetiştiricilik uygulamaları dahil her türlü teknik bilgi ve yardımlar etkin bir şekilde yapılacaktır.

Yetiştiricilerin damızlık ve kasaplık hayvan ihtiyaçlarının yurt içinden karşılanması esas olacak, zorunlu hallerde ise öncelikle üstün verimli boğa, sperma veya embriyo ithali yoluna gidilecektir.

Önemli potansiyelleri bulunan koyunculuk ile keçiciliğin geliştirilmesine yönelik çabalar artırılarak sürdürülecektir. Ayrıca, Ankara tiftik keçisi ve ipek böceği yetiştiriciliğine özel önem verilecektir. Bunun yanı sıra Türkiye koşullarına uyum sağlamış merinos ırkı koyunların yaygınlaştırılmasına çalışılacaktır.

Arıcılığın geliştirilebilmesi maksadıyla Türkiye'nin flora çeşitleri, flora mevsimi ve kapasitesinin haritalandırılması sağlanacaktır.

Halen ülkemizde tarım yapılan alanın yüzde 7-8'ini oluşturan kaliteli kaba yem üretim alanının aşamalı olarak yüzde 20-25 oranına çıkarılabilmesi ve çayır-meraların 4342 sayılı Mer'a Kanunu esaslarına göre düzenlenmesi için gereken çalışmalar hızlandırılacaktır.

Hayvan hastalıkları ve zararlılarının olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi yönündeki çalışmalar desteklenecek, bu konuda hayvancılık işletmeleri bazında koruyucu önlemlerin alınmasına önem verilecektir. Bunun yanı sıra, aşı, ilaç, serum üretiminin miktar ve kalitesinin iyileştirilmesi ile ithal edilen hayvan ve hayvancılıkla ilgili malzemelerin kontrol edilmesi üzerinde önemle durulacaktır.

4. SU ÜRÜNLERİ

a) Mevcut Durum

Su ürünleri üretimi, 2001 yılında 2000 yılına oranla yüzde 2,2 oranında artarak 595.000 ton olmuştur. Bu üretimin, denizlerden ve iç sulardan olmak üzere yüzde 89'u avcılıkla, yüzde 11'i yetiştiricilikle elde edilmiştir.

2001 yılında denizlerden avcılıkla yapılan üretimdeki artış, denizlerdeki kontrol faaliyetlerinin daha etkin olarak sürdürülmesi ve bilinçlenen balıkçıların av yasaklarına uymakta daha titiz davranmaları sonucunda olmuştur.

Ülkemizde yaşanan ekonomik kriz sonucunda, girdi fiyatlarındaki artış nedeniyle 2001 yılı yetiştiricilik üretiminde bir azalma görülmüştür. Üreticilerin üretim kapasitelerini düşürmesi sonucunda, 2002 yılında yetiştiricilik üretiminin artması beklenmemektedir. Denizlerdeki yetiştiricilik, çevresel nedenlerden dolayı kıyı ötesi yetiştiriciliğine dönüştürülmeye başlanmıştır.

Karadeniz ülkeleri arasında, 1997 yılında parafe edilen Karadenizde Balıkçılığın ve Canlı Kaynakların Korunması Anlaşması kapsamında yürütülmesi planlanan faaliyetlerin, 2000 yılında Karadeniz Ekonomik İşbirliği çerçevesinde gerçekleştirilmesi öngörülmüş; ancak bir gelişme kaydedilememiştir. Ülkemizin, Karadenize kıyısı olan Ukrayna, Bulgaristan, Romanya ve Gürcistan ile başlattığı ikili anlaşma çalışmaları sürdürülmektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Balıkçılık Alanında İşbirliği Protokolü imzalanmıştır. Cezayir ile balıkçılık alanında işbirliği yapmak üzere başlatılan görüşmeler sonucunda 7'nci Dönem Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) toplantısında ortak balıkçılık çalışma grubu kurulmuştur.

Ülkemizin, Uluslararası Atlantik Ton Balıkları (orkinos) Koruma Komisyonuna (ICCAT) yaptığı üyelik başvurusu henüz sonuçlanmamış, ancak ülke üretimi 2.300 tonluk kota ile sınırlandırılmıştır. 2002 yılında, yüzer kafeslerde orkinos balığı besiciliğine başlanmıştır.

Türk balıkçılık mevzuatının AB balıkçılık mevzuatıyla uyumlaştırılması amacıyla, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı ile AB arasında 2002 yılında bir danışmanlık anlaşması imzalanmıştır.

2002 yılında tamamlanmış olan 4 adet balıkçı barınağı ile toplam kıyı yapısı sayısı 244 adede ulaşmıştır.

2002 yılında balıkçı teknelerinin ruhsatlarının yenilenmesi sonucunda toplam tekne sayısı 22.018 olarak belirlenmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Denizlerimiz ile iç sularımızın sürdürülebilir kullanımı ilkesi çerçevesinde avcılık ve yetiştiricilikle yapılan su ürünleri üretiminin artırılması temel amaçtır.

Bu amaca ulaşmak üzere, denizlerde, göllerde ve nehirlerde koruma ve kontrol hizmetleri etkin bir şekilde yürütülecek, uygulamaya dönük olarak gerçekleştirilecek

araştırma geliştirme faaliyetleri sonucunda stok büyüklükleri ve avlanabilir miktar belirlenecektir.

Açık deniz balıkçılığının geliştirilmesi amacıyla, uluslar arası düzeyde başlatılan anlaşmalar sonuçlandırılacak, yeni anlaşmaların yapılması için girişimlerde bulunulacaktır. ICCAT'a üyelik başvurusu için gereken yasa çıkarılacaktır.

Ülke denizlerinde bozulan kıyı yapısı belirlenecek, tehdit altındaki bölgelere yapay resifler yerleştirilerek, balıkların yumurtlama ve çoğalma ortamları koruma altına alınacaktır.

Nesli tükenmekte olan türler sözleşmesi kapsamında, su ürünlerinde biyolojik çeşitliliğin ve gen kaynaklarının belirlenmesi ve korunması çalışmalarına başlanacaktır.

Denizlerdeki yetiştiricilik kıyı ötesine kaydırılacak, iç su yetiştiriciliğinde büyük bir potansiyele sahip olan Güneydoğu Anadolu Bölgesinde su ürünleri üretim ve tüketiminin geliştirilmesi çalışmaları hızlandırılarak sonuçlandırılacaktır.

Sektörde pazar şartlarının gerektirdiği koşulların yerine getirilmesi yönünde yapılan kontrol hizmetlerine devam edilecektir. Özellikle su ürünleri üretim alanlarında, işleme tesislerinde ve ihracat aşamasında, ihracatımızda önemli bir paya sahip olan Avrupa Birliği tarafından öngörülen tehlike analizleri kritik kontrol noktaları (HACCP) sisteminin uygulanması ile ihracatımız artırılabilecektir.

2003 yılında, dört adet balıkçı barınağının inşaatının tamamlanması beklenmektedir.

5. ORMANCILIK

a) Mevcut Durum

2002 yılı sonu itibarıyla, 20,7 milyon hektarlık orman alanımızın yüzde 78,8'inde kadastro ve söz konusu alanın optimal değerlendirilmesi için planlanan 201 bin km yolun da yüzde 66,3'ünde inşaat işleri tamamlanmış olduğu tahmin edilmektedir. Ormana dayalı sanayilerin odun hammaddesi ihtiyacını karşılamak amacıyla, 2001 yılında 6,8 milyon m³ düzeyinde üretilen endüstriyel odunun, 2001-2002 kış döneminde 3,5 milyon m³'e ulaşan kar ve fırtına devriği nedeniyle, 2002 yılında 7,5 milyon m³ seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Planlı dönemin başlangıcından 2001 yılı sonuna kadar meydana gelen 50.905 adet yangın sonucu 484.970 hektarlık orman alanının tahrip edilmesine ve 465.448 hektarlık alanın da orman rejimi dışına çıkarılmasına karşılık, toplam 1.789.144 hektarlık alanda ağaçlandırma yapılmış, 451.477 hektarlık alanda da toprak muhafaza çalışması gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, aynı dönemde 565.546 hektarlık enerji ormanı tesis edilmiş, 100.029 hektar alanda da orman içi mera ıslah çalışması yapılmıştır.

2002 yılında ise 1.402 adet yangın ile 8.118 hektarlık orman alanı kaybedilmiş, 6.500 hektarlık alan orman rejimi dışına çıkarılmıştır. Buna karşın yıl içinde 30.000 hektarlık ağaçlandırma, 17.500 hektarlık toprak muhafaza, 11.400 hektarlık enerji ormanı tesisi ve 400 hektarlık orman içi mera ıslah çalışmasının yapılacağı tahmin edilmektedir.

Ayrıca, 2001 yılı sonuna kadar ormanlarda, hazine arazilerinde ve 1.231 hektarı tapulu arazilerde olmak üzere toplam 30.701 hektarlık alanda özel ağaçlandırma tesis edilmiştir. Faaliyetin 2002 yılında 2.651 hektar olarak sonuçlanması beklenmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Ormanlık sektörü faaliyetlerinin, sürdürülebilir orman yönetimi ilke ve prensiplerine göre yönlendirilmesi temel amaç olacaktır.

Bu çerçevede, öncelikle ekosistemle ilgili ekolojik, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik kriterlerinin geliştirilmesi, orman kadastro ve sınırlandırma çalışmalarının hızlandırılması, kapsamlı orman envanteri ile orman içi fonksiyonel arazi kullanım planlarının yapılması ve tüm ormanlık çalışmalarının orman sağlığı ile biyolojik çeşitliliği koruyacak ve iyileştirecek şekilde gerçekleştirilmesi zorunluluk arz etmektedir.

Orman ekosisteminin henüz keşfedilmeyen faydalarının gelecek nesiller tarafından araştırılmasına imkan verilmesi ve küresel ısınma ile iklim değişikliklerinin yarattığı doğal afetler de dikkate alınarak, korunan alanların artırılması ve yapılacak master planlar ışığında, bilimsel araştırma ve ekoturizmin hizmetine sunulması önemli görülmektedir.

İşletmecilik çalışmalarının; biyolojik çeşitlilik ile su ve yaban hayatının korunması, sürdürülebilir üretim, AB'ye uyum ve üretimde yeşil sertifika uygulamasına geçilerek ekolojik endüstriyel ticaretin gelişmesinin sağlanması amacıyla, ekolojik etkinlik ilkeleri ve kriterlerine göre gerçekleştirilmesi esas alınacaktır.

Bazı alanların orman olma niteliğini yitirdiği gerekçesiyle orman rejimi dışına çıkarılma işlemlerinde, toprak ve su rejimiyle ormanın bütünlüğünün korunması yanında, ekosistemdeki biyolojik çeşitlilik, yaban hayatı ve kamusal hakların etkin korunması ve geliştirilmesi de dikkate alınacaktır.

Çevresel açıdan sürdürülebilir büyümeyi gerçekleştirebilmek ve orman rejimindeki arazileri en iyi şekilde değerlendirebilmek için endüstriyel ağaçlandırma ve toprak muhafaza faaliyetleri ile enerji ormanları tesisi, sosyal ormancılık ve yeşil kuşak çalışmaları, ekonomik ve sosyal imkanlar ölçüsünde ve havzalar esas alınarak yoğunlaştırılacaktır. Ayrıca, belediyelerin, köy tüzel kişiliklerinin ve şahısların çok amaçlı ağaçlandırma çalışmalarının desteklenmesine devam edilecektir.

Daha sağlıklı yaşam ve iş ortamı yaratmak amacıyla ve ağaç ile ormanın çok yönlü faydaları, özellikle kışın soğuğu ile yazın sıcağına karşı binayı koruyucu nitelikte dikilen ağaçların enerji tasarrufu sağlayıcı özellikleri dikkate alınarak, ekolojik konut veya köylerin kurulması kültürünün oluşturulması, bu amaçla yerleşim yerlerinin biyopark ve şehir ormanları ile donatılması yararlı olacaktır. Konu ile ilgili olarak sivil toplum örgütleri, meslek odaları ve yüksek öğretim kurumlarının gerekli yayım ve eğitim çalışmalarında bulunması, belediyelerin de imar planlarında bu hususa ağırlık vermesi önemli görülmektedir.

Orman yangınlarıyla daha etkili mücadele amacıyla; orman bakım çalışmalarının turistik yol kenarları öncelikli olmak üzere etkinleştirilmesi, yangın emniyet şeritlerinin yeterli genişlikte ve yangına daha az hassas türlerle yeşil şerit olarak düzenlenmesi, orman içi dinlenme yerlerinin geliştirilmesi ve sahanın taşıma kapasitesi dahilinde kullanımının sağlanması gerekli görülmektedir.

Daha sağlıklı istatistikler oluşturmak, sektörün ülke kalkınmasına olan katkısını daha iyi belirleyebilmek, kaynağı akılcı kullanmak ve etkin korumak ve yatırımların rasyonel dağılımını sağlamak amacıyla, odun dışı ürün ve hizmetler ile yakacak odun tüketimi ve üretimi konularındaki etüt, envanter ve araştırma çalışmalarına ağırlık verilmesi gerekmektedir.

IX. ENERJİ

a) Mevcut Durum

2002 yılında, 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin hafiflemesine ve ekonomik faaliyetlerdeki nispi iyileşmeye paralel olarak, birincil ve ikincil enerji tüketim değerlerinde olumlu gelişmeler kaydedilmiştir.

2002 yılında sanayide yaşanan canlanma enerji tüketimine de yansımıştır. Sanayide yakıt ve elektrik kullanımındaki gelişmeler sonucunda, 2002 yılında sanayi sektöründeki enerji tüketiminde önceki yıla göre yüzde 7,9'luk bir artış meydana gelmiştir. Sanayi sektöründeki kadar olmasa da, tarım ve ulaştırma sektörlerinin enerji tüketimleri de 2001 yılına göre artmıştır.

2001 yılında 2000 yılına göre büyük bir gerileme yaşayan ve 77,6 milyon ton petrol eş değeri olarak gerçekleşen birincil enerji tüketiminin, 2002 yılında 79,2 milyon tona çıktığı, böylece kişi başına enerji tüketiminin 1.172 KEP'ten (kilogram petrol eş değeri) 1.179 KEP'e yükseldiği tahmin edilmektedir.

2001 yılında, enerji talebindeki düşmeye rağmen 2000 yılına göre artan doğal gaz tüketimi, 2002 yılında da artışını sürdürmüştür. 2002 yılı sonunda, doğal gaz tüketiminin bir önceki yıla göre yüzde 5,8 oranında arttığı tahmin edilmektedir.

Son derece kurak geçen 2001 yılından sonra 2002 yılında yağışlı bir rejime girilmiş ve barajların su seviyeleri yükselmiştir. Buna rağmen barajların doluluk oranları halen güvenilir bir noktaya ulaşabilmiş değildir. Özellikle EÜAŞ'ın (Türkiye Elektrik Üretim A.Ş.) elinde bulunan büyük hidroelektrik santral barajlarının doluluk oranları düşük düzeyde bulunmaktadır. 2002 yılı hidrolik enerji üretiminde bir önceki yıla göre yüzde 40 civarında bir artış olmuş ve üretim seviyesi 2000 yılı değerini aşmıştır.

Birincil enerji tüketimindeki artışa rağmen, enerji üretim miktarında önemli bir artış olmamıştır. 2001 yılında 28,1 milyon ton petrol eş değeri olan birincil enerji üretiminin, 2002 yılında 28,0 milyon ton petrol eş değeri olarak gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Bunun sonucunda birincil enerji talebinin yurt içi kaynaklardan karşılanma oranı 2001 yılında yüzde 36,1 iken, bu oran 2002 yılında yüzde 35,4'e gerilemiştir.

2001 yılında, Türkiye tarihinde ilk defa elektrik talebi bir önceki yıla oranla gerileme yaşamış ve yüzde 1,1'lik bir düşüş göstermiştir. 2001 yılında 126,9 milyar kWh olarak gerçekleşen elektrik tüketimi, 2002 yılında yeniden artmaya başlamış ve yüzde 4,3'lük büyümeye ile 132,3 milyar kWh'e ulaşmıştır. 2001 yılında 1.915 kWh olarak gerçekleşen kişi başına elektrik tüketimi de, 1.969 kWh olarak 2000 yılındaki seviyesini aşmıştır.

2001 yılı sonu itibarıyla 28.332 MW olan elektrik santralleri toplam kurulu gücü, 2002 yılında yeni santrallerin ilavesiyle yüzde 12,1 artarak 31.757 MW'a ulaşmıştır. Toplam kurulu güçteki bu büyük oranlı artışta, yap-işlet kapsamında devreye alınan doğal

gaz santrallerinin payı büyüktür. 2002 yılı içinde işletmeye giren santraller içinde 770 MW kurulu güçlü Adapazarı ve 1540 MW kurulu güçlü Gebze doğal gaz kombine çevrim santralleri ile 510 MW gücündeki Berke Hidroelektrik Santral Projesi başta gelmektedir.

2001 yılında 122,7 milyar kWh olarak gerçekleşen fiili elektrik üretimi, 2002 yılında yüzde 5,1 artışla 129,1 milyar kWh'e ulaşmıştır. Elektrik üretiminde doğal gaz yakıtlı santrallerin yüzde 40,0, hidrolik santrallerin yüzde 26,1, linyit yakıtlı santrallerin yüzde 21,7'lik paylara sahip oldukları görülmektedir.

Toplam elektrik üretimi içinde 2000 yılında yüzde 37'lik, 2001 yılında yüzde 40'lık paya sahip olan doğal gaz yakıtlı santraller, 2002 yılında da elektrik üretimindeki önemli paylarını korumaya devam etmişlerdir.

2000 yılında 3,4 milyar kWh, 2001 yılında 4,1 milyar kWh olarak gerçekleşen net elektrik ithalatı ise, 2002 yılında gerilemiş ve 3,1 milyar kWh olarak gerçekleşmiştir.

2001 yılında, yıllardan beri sürmekte olan artışın aksine önceki yıla göre gerileme yaşayan ve normal şartlarda ülkenin ekonomik büyümesine paralel biçimde büyümesi beklenen elektrik talebi, 2002 yılında yeniden artış seyrine geçmiş ve hem toplam hem de kişi başına tüketim açısından 2000 yılı değerlerinin üzerinde bir gelişme göstermiştir.

Sürekli artmakta olan elektrik talebini güvenli ve ekonomik bir şekilde, dalgalanmaların en az olduğu bir sistem çerçevesinde karşılayabilmek ve elektrik enerjisinde özel sektörün daha aktif bir rol oynamasını sağlayabilmek için, elektrik enerjisi piyasasının serbestleştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır.

Şeffaf kuralları bulunan, yatırımcılara güven verecek şekilde açık olan ve bağımsız bir Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu tarafından düzenlenmesi öngörülen bir piyasanın oluşturulması amacıyla, Mart 2001 tarihinde Elektrik Piyasası Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı, sektörün rekabete açılmasını sağlayarak özel kesimin serbestçe faaliyet gösterebileceği bir yapı tesis etmek ve böylece kamu finansman imkânlarındaki yetersizliklerin aşılmasını sağlayarak güvenli ve istikrarlı bir piyasa oluşturmaktır.

Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe giren Doğal Gaz Piyasası Kanununun temel amacı, kamuya ait doğal gaz şirketlerinin özelleştirilerek tekelci yapının parçalanmasını temin etmek ve rekabetin hakim olduğu bir piyasa düzenine dönüşümü sağlamaktır. Kanuna uygun biçimde düzenlemelerin yapılabilmesi için, Özelleştirme İdaresi, EÜAŞ'ın elinde bulunan üretim santrallerinin ve TEDAŞ'ın elinde bulunan dağıtım müesseselerinin özelleştirilmesine yönelik olarak bir çalışma grubu oluşturmuştur.

Elektrik Piyasası Kanununda hedeflenen piyasa yapısının oluşması için çeşitli kurumsal ve hukuki alt yapı çalışmalarına ağırlık verilmiş ve 3 Eylül 2002 tarihinden itibaren lisans başvuruları Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu tarafından kabul edilmeye başlanmıştır.

Elektrik piyasasında faaliyet gösterecek tüzel kişilere lisans verilmesiyle ilgili Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği 4 Ağustos 2002 tarihinde; düzenlemeye tabi tarifelerin hazırlanmasına, incelenmesine, değerlendirilmesine, değiştirilmesine ve onaylanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemeyi amaçlayan Elektrik Piyasası Tarifeler Yönetmeliği 11 Ağustos 2002 tarihinde; elektrik piyasasında gerçek ve tüzel kişilerin serbest tüketici niteliği kazanmalarına ilişkin olarak yapılacak uygulamalara dair usul ve esasları

düzenlenmeyi amaçlayan Elektrik Piyasası Serbest Tüketici Yönetmeliği 4 Eylül 2002 tarihinde; elektrik piyasasında elektrik enerjisi ithalatı ve/veya ihracatı faaliyetine ilişkin usul ve esasları belirlemeyi amaçlayan Elektrik Piyasası İthalat ve İhracat Yönetmeliği 4 Eylül 2002 tarihinde; dağıtım sistemine bağlanmak isteyen veya bağlı olan tüketiciler ile bu tüketicilere bağlantı anlaşması, perakende satış sözleşmesi veya ikili anlaşma kapsamında hizmet veren taraflara uygulanacak standart, usul ve esasları belirlemeyi amaçlayan Elektrik Piyasası Müşteri Hizmetleri Yönetmeliği 25 Eylül 2002 tarihinde; mevcut sözleşmeleri kapsamında elektrik üretimi, iletimi, dağıtımı ve ticareti sürdürme görevi verilen tüzel kişilerin mevcut sözleşmelerinin tadiline ve iletim faaliyeti ile vazgeçilen faaliyetlerin ilgili kuruluşlara devrine ilişkin usul ve esasları düzenleyen Tadil ve Devir Yönetmeliği 28 Kasım 2002 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Doğal gaz piyasasında faaliyet gösteren veya gösterecek tüzel kişilere verilecek lisanslara ilişkin usul ve esasları belirlemeyi amaçlayan Doğalgaz Piyasası Lisans Yönetmeliği 7 Eylül 2002 tarihinde; doğal gaz piyasasında iç tesisat ve servis hatları ile yapım ve hizmet faaliyetlerini yürüten gerçek veya tüzel kişilere verilecek sertifikalara ilişkin usul ve esasları belirlemeyi amaçlayan Doğal Gaz Piyasası Sertifika Yönetmeliği 25 Eylül 2002 tarihinde; piyasa faaliyetlerine ilişkin tarifelerin hazırlanması, incelenmesi, değerlendirilmesi, belirlenmesi, onaylanması, yayımlanması ve revizyonuna ilişkin usul ve esasları düzenlemeyi amaçlayan Doğal Gaz Piyasası Tarifeler Yönetmeliği 26 Eylül 2002 tarihinde; iletim şirketlerince hazırlanacak şebeke işleyişini düzenleyen Doğal Gaz Piyasası İletim Şebekesi İşleyiş Yönetmeliği 26 Ekim 2002 tarihinde; doğal gaz tesisleriyle ilgili faaliyetlerin ulusal ve/veya uluslararası standartlara uygun olarak yürütülmesiyle ilgili usul ve esasları düzenleyen Doğal Gaz Piyasası Tesisler Yönetmeliği 26 Ekim 2002 tarihinde; doğal gazın şehir içi dağıtımında lisans alacak şirketlerin seçimi ile bu şirketlerin faaliyet ve hizmetlerini düzenleyen Doğal Gaz Piyasası Dağıtım ve Müşteri Hizmetleri Yönetmeliği 3 Kasım 2002 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Enerji sektörünün yeniden yapılandırılmasıyla ilgili bu çalışmalar sürerken, serbest piyasa düzenine geçişten önceki dönemde yap-işlet (Yİ), yap-işlet-devret (YİD) ve işletme hakkı devri (İHD) kapsamında yüksek tarifelerle bağlanan ve elektrik alım garantisi içeren sözleşmelerin, serbest işleyen bir piyasa düzenine aykırılık yarattığı görülmektedir. Söz konusu garantilere sahip santrallerin bir yandan piyasaya avantajlı biçimde girecekleri, bir yandan da sarmal maliyete neden olarak elektrik fiyatının artmasına yol açacakları düşünülmektedir. Enerji tarifelerini artıracak bu durumun, hem ekonominin lokomotifleri olan sanayi sektörünü, hem de faturalarını ödemekte güçlük çeken dar gelirli vatandaşları zor duruma düşüreceği düşünülmektedir.

Diğer yandan kayıp kaçak oranı yüksek bölgelerde elektrik dağıtım müesseselerinin özelleştirilmesinde problem yaşanması muhtemeldir. Bu bölgelerde özelleştirme sonrası çapraz sübvansiyonların kaldırılması halinde aşırı yüksek dağıtım ve kayıp kaçak maliyetlerinin tarifelere yansıtılması halinde enerji fiyatlarında istenmeyen oranlarda yüksek artışlara gidilmesi kaçınılmaz görünmektedir. Gerekli tedbirlerin alınmaması, düzenlemelerin doğru yapılmaması ve bu maliyetlerin kamuca üstlenilmesi halinde Hazine üzerine ciddi bir yükün yansıtılması kaçınılmaz olacaktır.

Bu sorunlar nedeniyle sektörde, sağlıklı bir serbest piyasa düzenine geçişin beklendiği kadar kısa sürede gerçekleşmeyeceği düşünülmektedir. Serbest piyasa

yapısına geçiş için gerekli düzenlemeler yapılırken, ülkenin yakın dönemdeki enerji ihtiyacını riske atmayan bir seviyede yatırımların sürdürülmesi önem arz etmektedir.

Ülkemizde her geçen yıl daha çok enerjiye ihtiyaç duyulduğu, buna karşılık güvenilir seviyede bir arz imkanının yaratılamadığı bilinmektedir. Bu talebe cevap vermek için çeşitli yatırımlar sürdürülürken, enerji verimliliğinin üretimden tüketime kadar her aşamada politika haline getirilmesi de büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede, elektrik üretiminde daha verimli teknolojilere ağırlık verilmesi, iletim ve dağıtımda kayıp-kaçak oranlarının kabul edilebilir seviyelere düşürülebilmesi için teknik müdahalelerin ve teknik olmayan tedbirlerin artırılması, nihai tüketim aşamasında tasarrufun en üst seviyeye çıkarılması için yeterli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Enerjinin zamanında, kesintisiz ve istenen miktarda sağlanabilmesi ve arz maliyetinin olabilecek en düşük seviyede tutulması temel amaçtır.

2003 yılında, birincil enerji ve elektrik enerjisi üretim ve tüketim değerlerinin hedef alınan ekonomik büyümeye paralel bir seyir takip etmesi beklenmektedir. Bu çerçevede birincil enerji tüketiminin yaklaşık yüzde 5 oranında artarak 83,1 milyon ton petrol eş değerine, kişi başına birincil enerji tüketiminin ise 1.220 kg petrol eşdeğerine ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Yapılan çalışmalar çerçevesinde, enerji tüketimindeki artış sürerken, enerji üretimindeki düşüşün de devam etmesi beklenmektedir. 2002 yılında 28,0 milyon ton petrol eşdeğeri olarak gerçekleştiği düşünülen birincil enerji üretiminin, 2003 yılında yüzde 1 düşüşle 27,7 milyon ton petrol eşdeğerine gerileyeceği tahmin edilmektedir. Birincil enerji talebinin yurt içi kaynaklardan karşılanma oranının 2003 yılında yüzde 33,3'e düşmesi beklenmektedir.

2003 yılında doğal gaz ve petrol ürünleri tüketiminde artış beklenirken, diğer enerji kaynaklarında tüketim değerlerinin yaklaşık aynı düzeylerde seyredeceği tahmin edilmektedir. Bununla birlikte taş kömürü ve linyit tüketiminin toplam enerji tüketimi içindeki payının azalacağı, sürekli bir artış eğilimi içinde olan doğal gaz tüketim payının, 2003 yılında da büyümeye devam edeceği öngörülmektedir.

2002 yılında 132,3 milyar kWh olarak gerçekleşen elektrik tüketiminin, 2003 yılında yüzde 7,8'lik büyüme ile 142,6 milyar kWh'e ulaşacağı tahmin edilmektedir. 2002 yılında 1.969 kWh olan kişi başına elektrik tüketiminin de, 2003 yılında 2.092 kWh olması beklenmektedir.

2003 yılında elektrik santralleri toplam kurulu gücü, yüzde 8'lik bir artışla 34.309 MW'a ulaşacaktır. Elektrik üretiminin ise yüzde 8 artışla 139,5 milyar kWh'e ulaşması beklenmektedir. Elektrik üretiminde doğal gaz yakıtlı santrallerin yüzde 44,8, linyit yakıtlı santrallerin yüzde 20,4 ve hidrolik santrallerin yüzde 24,4'lük paylarla ilk sıraları almaları öngörülmektedir.

Önceki yıllarda olduğu gibi 2003 yılında da, doğal gaz yakıtlı santrallerin elektrik üretimindeki payı artmaya devam edecektir. Elektrik sektörü içinde doğal gazın özel bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Fiyat, verimlilik ve çevre açısından avantajları sebebiyle

tercih edilen doğal gazın tüketim gelişiminin, planlılık ve kaynak çeşitliliği ilkelerini göz önünde bulunduran sağlıklı bir anlayışla sürdürülmesinde yarar görülmektedir.

Enerji kaynaklarının üretim ve temin maliyeti yüksektir. Enerji projeleri, uzun planlama, gelişim ve yatırım süreleri, yüksek finansman ve gelişmiş teknoloji gerektiren yatırımlardır. Bu yüzden sistemde yeniden yapılandırma çalışmaları sürerken ve enerji piyasası serbestleştirilirken, ülkede yeniden bir enerji açığı meydana gelmemesi için gerekli planlamalar yapılacak; yatırım, üretim ve işletme faaliyetlerinde herhangi bir aksamanın ortaya çıkmaması için gereken tedbirler alınacaktır. Enerji yatırımlarında artan yıllık ihtiyaçlara göre planlama yapılmasına devam edilecektir.

Elektrik piyasasının serbestleştirilmesi kapsamında gündeme gelecek olan üretim santrallerinin ve dağıtım bölgelerinin özelleştirilmesi işlemine hız verilecektir. Özelleştirme uygulamalarının, özel kesimin sektöre çekilmesini sonraki süreçte de teşvik edecek şekilde sağlıklı bir anlayışla yapılmasına dikkat edilecektir.

Elektrik üretim ve dağıtım sisteminin özel kesime devrine paralel olarak, daha verimli çalışan, tamamen piyasa kurallarına göre hareket eden ve etkinliği en üst seviyeye çıkmış bir sistem hedef alınmaktadır. Bu doğrultuda, elektrik dağıtım sisteminde meydana gelen ve dünya ortalamalarının çok üstünde seyreden kayıp ve kaçak oranlarında önemli bir azalma, elektrik faturalarının tahsilatında iyileşme hedeflenmektedir.

TABLO: VI.20- Enerji Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler

		1995	2000	2002	2003
	Birim	Gerçekleşme	Gerçekleşme	Gerç.Tahmini	Tahmin
BİRİNCİL ENERJİ					
ÜRETİM	BTEP	26.320	28.700	28.013	27.693
TÜKETİM	BTEP	63.148	82.170	79.246	83.142
Kişi Başına Tüketim	KEP	1.045	1.258	1.179	1.220
ELEKTRİK ENERJİSİ					
KURULU GÜÇ	MW	20.952	27.264	31.757	34.309
Termik	MW	11.091	16.070	19.497	21.729
Hidrolik	MW	9.861	11.194	12.260	12.580
ÜRETİM	GWh	86.247	124.922	129.145	139.540
Termik	GWh	50.706	94.010	95.381	105.490
Hidrolik	GWh	35.541	30.912	33.764	34.050
İTHALAT	GWh	-	3.786	3.584	3.540
İHRACAT	GWh	696	413	433	440
TÜKETİM	GWh	85.551	128.295	132.296	142.640
Kişi Başına Tüketim	kWh	1.416	1.964	1.969	2.092

BTEP: Bin ton petrol eşdeğeri ; KEP: Kilogram petrol eşdeğeri ; GWh: Milyon kilovatsaat.

Elektriğin hem üretim, iletim ve dağıtımında, hem de nihai tüketiciler tarafından kullanımında enerji verimliliğini sağlamaya dönük tedbirlerin geliştirilmesine, bu alanda yapılacak yatırımların özendirilmesine önem ve öncelik verilecektir.

İklim değişikliğiyle ilgili uluslar arası eğilimler paralelinde sera gazı emisyonunu azaltıcı çevresel tedbirlere ağırlık verilmeye devam edilecek, yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi çalışmaları desteklenecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Elektrik Piyasası Kanunu ve Doğalgaz Piyasası Kanunu ile öngörülen yeni yapının kurumsallaşmasına yönelik çalışmalara devam edilecek, yeniden yapılandırma çalışmaları çerçevesinde piyasa yapısına işlerlik kazandıracak gerekli ikincil düzenlemeler ve yönetmelikler çıkarılacaktır.

TABLO: VI.21- Birincil Enerji Tüketimi ve Kaynakların Oranları

(M: Bin TEP)

	2001 Gerçekleşme		2002 Gerçekleşme Tahmini		2003 Tahmin	
	Miktar	Yüzde Dağılım	Miktar	Yüzde Dağılım	Miktar	Yüzde Dağılım
TİCARİ ENERJİ	71.420	92,0	73.076	92,2	77.092	92,7
Taşkömürü	8429	10,9	8955	11,3	9060	10,9
Linyit	13104	16,9	11380	14,4	11203	13,5
Petrol Ürünleri	30721	39,6	31923	40,3	32405	39,0
Doğal Gaz	14685	18,9	15535	19,6	19072	22,9
Hidrolik Enerji	2065	2,7	2900	3,7	2924	3,5
Yenilenebilir Enerji	2059	2,7	2113	2,7	2162	2,6
Elektrik İthalatı (İhracatı)	357	0,5	271	0,3	267	0,3
GAYRİ-TİCARİ ENERJİ	6211	8,0	6170	7,8	6050	7,3
Odun (T)	4879	6,3	4850	6,1	4750	5,7
Hayvan ve Bitki Artıkları (T)	1332	1,7	1320	1,7	1300	1,6
T O P L A M	77.631	100,0	79.246	100,0	83.142	100,0
Kişi Başına Tüketim (KEP)	1.172		1.179		1.220	

(T) Tahmini

TABLO: VI.22-Elektrik Enerjisinde Yakıt Cinslerine Göre Kurulu Güç, Üretim Kapasitesi ve Üretim Değerleri

Güç: MW; Üretim: GWh

	2001 Gerçekleşme			2002 Gerçekleşme			2003 Tahmin		
	Kurulu Güç	Ortalama Üretim	Fiili Üretim	Kurulu Güç	Ortalama Üretim	Fiili Üretim	Kurulu Güç	Ortalama Üretim	Fiili Üretim
Taşkömürü	480	3.121	4.046	480	3.121	4.190	480	3.121	3.500
Linyit	6.511	42.468	34.372	6.506	42.435	28.056	6.666	43.555	28.500
Fuel-Oil	1.608	9.570	8.816	1.997	11.708	9.864	2.222	12.944	9.600
Motorin,LPG,Nafta	391	2.223	1.550	391	2.223	1.427	391	2.223	1.220
Doğal Gaz	4.851	33.387	49.549	8.363	50.755	51.667	9.995	62.940	62.500
Çok yakıtlı (*)	2.758	16.550		1.716	17.366		1.931	18.549	
Biyogaz-atık	24	179	230	28	225	72	28	225	80
TERMİK	16.623	107.498	98.563	19.480	127.831	95.276	21.712	143.555	105.400
HİDROLİK	11.673	41.978	24.010	12.241	43.913	33.716	12.561	44.753	34.000
Jeotermal	17	102	90	17	102	105	17	102	90
Rüzgar	19	57	62	19	57	48	19	57	50
TOPLAM	28.332	149.635	122.725	31.757	171.903	129.145	34.309	188.467	139.540

(*) Fiili üretim yakıt oranlarına göre dağıtılmıştır.

TABLO: VI.23- Elektrik Enerjisi Üretiminin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı

(M: GWh)

	Taşkömürü		Linyit		Akaryakıt		Doğal Gaz		Biyogaz-Atık ve Diğer		Termik		Hidrolik		Jeotermal Rüzgar		TOPLAM	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1990	621	1,1	19.560	34,0	3.942	6,9	10.192	17,7			34.315	59,6	23.148	40,2	80		57.543	100,0
1991	999	1,7	20.563	34,1	3.293	5,5	12.589	20,9	38	0,1	37.482	62,2	22.683	37,7	81		60.246	100,0
1992	1.815	2,7	22.756	33,8	5.273	7,8	10.814	16,1	47	0,1	40.705	60,4	26.568	39,5	69		67.342	100,0
1993	1.796	2,4	21.964	29,8	5.175	7,0	10.788	14,6	56	0,1	39.779	53,9	33.951	46,0	78		73.808	100,0
1994	1.978	2,5	26.257	33,5	5.549	7,1	13.822	17,6	51	0,1	47.657	60,8	30.586	39,1	79		78.322	100,0
1995	2.232	2,6	25.815	29,9	5.772	6,7	16.579	19,2	222	0,3	50.620	58,7	35.541	41,2	86		86.247	100,0
1996	2.574	2,7	27.840	29,3	6.540	6,9	17.174	18,1	175	0,2	54.303	57,2	40.475	42,7	84		94.862	100,0
1997	3.273	3,2	30.587	29,6	7.157	6,9	22.086	21,4	294	0,3	63.397	61,4	39.816	38,5	83		103.296	100,0
1998	2.981	2,7	32.707	29,5	7.923	7,1	24.837	22,4	255	0,2	68.703	61,9	42.229	38,0	90	0,1	111.022	100,0
1999	3.123	2,7	33.908	29,1	8.080	6,9	36.345	31,2	205	0,2	81.661	70,1	34.677	29,8	102	0,1	116.440	100,0
2000	3.819	3,1	34.367	27,5	9.311	7,5	46.217	37,0	220	0,2	93.934	75,2	30.879	24,7	109	0,1	124.922	100,0
2001	4.046	3,3	34.372	28,0	10.366	8,4	49.549	40,4	230	0,2	98.563	80,3	24.010	19,6	152	0,1	122.725	100,0
2002	4.190	3,2	28.056	21,7	11.291	8,7	51.667	40,0	72	0,1	95.276	73,8	33.716	26,1	153	0,1	129.145	100,0
2003	3.500	2,5	28.500	20,4	10.820	7,8	62.500	44,8	80	0,1	105.400	75,5	34.000	24,4	140	0,1	139.540	100,0

Not: 2002 ve 2003 yılları tahmindir.

TABLO: VI.24- Elektrik Enerjisi Tüketiminin Kullanıcı Gruplarına Göre Dağılımı

	2001		2002		2003	
	Gerçekleşme	Pay (%)	Gerçek. Tahmini	Pay (%)	Tahmin	Pay (%)
	GWh		GWh		GWh	
Konutlar	24800	19,5	26500	20,0	29400	20,6
Ticarethaneler	9800	7,7	10200	7,7	11200	7,9
Resmi Daire	4300	3,4	4600	3,5	5000	3,5
Genel Aydınlatma	4800	3,8	5200	3,9	5600	3,9
Sanayi	45600	35,9	49200	37,2	54500	38,2
Diğer	7600	6,0	7900	6,0	8400	5,9
NET TOPLAM	96900	76,4	103600	78,3	114100	80,0
İç Tüketim ve Kayıp	29972	23,6	28696	21,7	28540	20,0
BRÜT TOPLAM	126872	100,0	132296	100,0	142640	100,0
Kişi Başına Net Tüketim (kWh)	1463		1542		1674	
Kişi Başına Brüt Tüketim (kWh)	1915		1969		2092	

X. ULAŞTIRMA**1. GENEL ULAŞTIRMA POLİTİKALARI**

2002 yılı yatırım gerçekleşmesi alt sektörler bazında incelendiğinde, karayolunun yüzde 73,4, boru hattının yüzde 10,6, havayolunun yüzde 9,0, demiryolunun yüzde 5,0 ve denizyolunun yüzde 2,0 pay aldığı görülmektedir.

Yurt içi yük taşımalarında karayolunun yüzde 91,1 payla ağırlığını koruduğu ve demiryolunun yüzde 4,1, denizyolunun yüzde 3, boru hattının yüzde 1,7 ve havayolunun yüzde 0,1 paya sahip olduğu gözlenmektedir. Yurt içi yolcu taşımalarının yüzde 95,3'ü karayolu ile yapılmıştır. Yurt dışı yük taşımaları denizyolu, yolcu taşımaları ise havayolu ağırlıklı yapısını korumuştur.

Ulaştırma sektöründeki temel amaç gelişen ekonomik ve sosyal yaşamın gereksinimi olan ulaştırma alt yapısının zamanında, ekonomik ve güvenli bir şekilde inşa edilmesi ve mevcut alt yapının, altyapı ömrü çevrim maliyetini en aza indirecek bir idame ve yenileme anlayışı içerisinde yönetilmesidir. Finansman yetersizliği, ulaştırma sektöründeki yenileme ve bakım-onarım ihtiyaçlarının ileriki yıllara ötelenmesine ve aynı performansı verecek bir yenileme ve onarım yatırımının çok daha yüksek bedellere ulaşmasına neden olmaktadır.

Yöresel nitelikli ve il sınırları içinde yapılan ulaştırma alt yapısının inşası ve idamesinin mahalli otoritelerin sorumluluğuna finansman kaynakları da oluşturularak devredilmesinde yarar vardır. Merkezi ulaştırma otoritelerinin sorumluluk alanı, ulusal nitelikli münferit ulaştırma yatırımları, ana ulaştırma koridorlarındaki yatırımlar ve bölgesel geri kalmışlık farklılıklarını ortadan kaldırmaya yönelik ulaştırma yatırımları olmalıdır.

Ulaştırma alt sektörlerinin birbirlerini tamamlayıcı nitelikte çalışması ve kombine taşımacılığın yaygınlaştırılması esastır. Bu kapsamda limanlarda başlayan özellikle

konteyner yük akımının kurulacak transfer tesisleri ile demiryollarına aktarılması, ana hat taşımacılığının demiryolu ile yapılması ve karayolu taşımacılığının liman-transfer tesisi veya üretim/dağıtım merkezi-transfer tesisi arasında tercih edilmesi gerekmektedir.

Ülke ekonomisinin ve sosyal hayatın gereksinimlerine uygun ulaştırma alt yapısını oluşturmak üzere, taşıma türleri arasında dengeyi sağlayacak bir ulaştırma ana planına olan ihtiyaç devam etmektedir. Ulaştırma alt sektörlerinin tamamını ele alan bir ulaştırma bilgi sistemi geliştirilmelidir.

2. DEMİRYOLU ULAŞTIRMASI

a) Mevcut Durum

Daha ekonomik olmasına ve daha az kaza riski taşımasına karşın, demiryolu taşımacılığı toplam ulaştırma sektörü taşımalarından gerekli payı alamamaktadır. Demiryolu yatırımlarında projelere tahsis edilebilen ödeneklerin yetersizliği projelerin uzun sürelerde tamamlanabilmesine neden olmaktadır. Sektörde gerekli yeniden yapılanma çalışmaları da gerçekleştirilememektedir. Mevcut yapısı ile demiryolları, ulaştırma sektörü içindeki rolünü yerine getirememekte ve gelişen ekonominin yarattığı talepleri karşılayamamaktadır.

2002 yılında 2001 yılına göre, banliyö hatlarındaki yolcu taşımalarında yüzde 6,6 azalma olmuş ve 48,5 milyon yolcu taşınmış; anahat yolcu taşımalarında yüzde 1,2 artış olmuş ve 24,7 milyon yolcu taşınmış ve yük taşımalarında ise yüzde 1,4'lük bir azalma olmuş ve 14,4 milyon net-ton yük taşınmıştır.

Çeken Araçların İmal ve Temini ile Modernizasyonu Projesi kapsamında 2002 yılı sonuna kadar 5 adet manevra lokomotifinin üretimi gerçekleştirilmiştir. 71 adet dizel elektrikli anahat lokomotifinin, acil ihtiyaç sebebiyle, 6 adetinin öz kaynaktan TÜLOMSAŞ'ta üretimi planlanmıştır. Ayrıca, bakiye 65 adet dizel elektrikli anahat lokomotifinin TÜLOMSAŞ'ta yüzde 90 kredili üretimi için gereken kredi sözleşmesi çalışmaları devam etmektedir.

Çekilen Araçların İmali ve Modernizasyonu Projesi kapsamında TÜVASAŞ'ta 20 adet lüks pulman yolcu vagonu üretimi gerçekleştirilmiştir. Aynı ana proje kapsamında TÜLOMSAŞ'ta 2 adet yük vagonu imal edilmiştir.

Yol Yenilemeleri ve Malzeme İhzaratı Projesi kapsamında 2002 yılında 38 km yol yenilemesi yapılabilmektedir.

Gebze-Halkalı Banliyö Hattının İyileştirilmesi ve Demiryolu Boğaz Tüp Geçiş Projesinin, Demiryolu Boğaz Tüp Geçiş kısmını finanse etmek üzere Japon kredi kuruluşu (JBIC) ile imzalanan anlaşma çerçevesinde ihale edilen mühendislik ve müşavirlik hizmetlerinde çalışmalar devam etmektedir.

Ankara-İstanbul arasındaki mevcut demiryolu hattının rehabilitasyonu için dış proje kredisi temini işlemleri devam etmektedir. Diğer yandan Rehabilitasyon Projesi ile bağlantılı olarak Ankara-İstanbul Sürat Demiryolu Projesinin yeniden gözden geçirilmesi için bir fizibilite etüdü çalışması başlatılmıştır.

Türkiye'nin Orta Asya ülkeleri ile ekonomik ilişkilerinin güçlendirilmesi açısından önem taşıyan ve stratejik değere sahip olan Türkiye-Gürcistan (Kars-Tiflis) Demiryolu Bağlantısı Projesine kredi temini konusunda gelişme sağlanamamıştır.

TCDD tarafından yürütülen banliyö hizmetlerinde işletmeciliğin mahalli idarelere devri yönünde çalışmalara devam edilmiştir. Banliyö işletmeciliğinin İzmir hafif raylı taşıma sistemi ile bütünlüğünü sağlayacak Aliağa-Menemen-Basmane-İzmir (Cumaovası) Sinyalizasyon ve Elektrifikasyon Tesisleri Projesinde alt yapı işleri sürdürülmüş, sinyalizasyon işlerinde yüzde 60, elektrifikasyon işlerinde yüzde 74 fiziki gerçekleşme sağlanmıştır.

Ankara-Polatlı-Afyon-Uşak-İzmir Demiryolu fizibilite etüdü çalışmasına başlanılmıştır.

Divriği-Sivas (Tecer-Kangal) Demiryolu I. ve III. kısım alt yapı ikmal inşaatı tamamlanarak proje üst yapı inşaatına hazır hale getirilmiştir.

Menemen-Aliağa Çift Hatlı Demiryolu İnşaatı Projesi kapsamına alınan triyaj garı ve 6,5 km Nemrut Körfezi bağlantısı hattında alt yapı işlerine devam edilmiştir. Ayrıca, 25,5 km'lik Menemen-Aliağa hattında ikinci hattın poz işleri tamamlanmış ve Menemen-Aliağa hattı çift hat olarak işletmeye alınmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Demiryolu işletmeciliğinin modernleştirilerek rekabetçi bir yapıya kavuşturulması ve demiryolu taşımacılığının toplam taşımacılık içindeki payının artırılması temel amaçtır. Bunun için piyasa şart ve dengelerini gözetken, etkin hizmeti esas alan ve müşteri odaklı bir işletmecilik anlayışına geçilmesi önem taşımaktadır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için TCDD'ye mali ve idari özerklik sağlayan, kuruluşun asli faaliyet alanıyla ilgili çalışmalar yürütmesini esas alan ve özel sektör kuruluşlarının sektörde pay sahibi olmasını hedefleyen hukuki alt yapının oluşturulması sağlanacaktır.

TCDD'nin iş birimi bazında yeniden organize edilerek kar öncelikli bir işletmecilik anlayışına ulaştırılması, bunun için verimli olmayan seferlerin kaldırılması ve etkin bir taşımacılık ve pazarlama uygulamasının başlatılması önem taşımaktadır. Bağlı ortaklıkların faaliyetleri ile yol yenileme ve bakım gibi hizmetlerde özel sektör katılımı sağlanmalıdır.

Banliyö hatlarında taşınan yolcu sayısı değişen bütün faktörlere rağmen azalışını sürdürmektedir. Banliyö hatlarının kuruluşa getirdiği mali yük sürekli artmakta ve banliyö taşımacılığı TCDD tarafından etkin bir biçimde gerçekleştirilememektedir. Bu nedenle banliyö işletmeciliğinin mahalli idarelere devri ile kuruluş verimli bir işletmecilik anlayışına kavuşturulacaktır.

Demiryolu taşımacılığını özendirmek ve bakım-onarım maliyetlerini büyük oranda azaltmak için çeken ve çekilen araçların modernizasyonu yatırımlarına öncelik verilecektir.

Gebze-Halkalı Banliyö Hattının İyileştirilmesi ve Demiryolu Boğaz Tüp Geçiş Projesinde demiryolu boğaz tüp geçişi kısmının yapımına geçilmesi için gerekli hazırlıklar 2003 yılı ikinci yarısında tamamlanacak ve Demiryolu Boğaz Tüp Geçiş ihale edilecektir.

Aliağa-Menemen-Basmane-Cumaovası Elektrifikasyon, Sinyalizasyon ve Telekomünikasyon Tesisleri Projesinin yapım çalışmalarına devam edilecek ve proje 2003 yılında tamamlanacaktır.

Çeken Araçların İmal ve Temini ile Modernizasyonu Projesi kapsamında 2003 yılı içinde 60 adet elektrikli ana hat lokomotifinin dış proje kredili imali ile ilgili çalışmalar yürütülecektir. 2002 yılında ihzaratı tamamlanan 6 adet dizel elektrikli ana hat lokomotifinin imalatı tamamlanacaktır. 65 adet DE anahat lokomotifinin kredi işlemleri tamamlanacak ve TÜLOMSAŞ'ta üretimine başlanacaktır.

2003 yılında Çekilen Araçların İmal ve Modernizasyonu Projesi kapsamında TÜVASAŞ'da 25 adet yolcu vagonu üretimi gerçekleştirilecektir. Aynı ana proje kapsamında TÜLOMSAŞ'da 150 adet yük vagonu imalatı programlanmıştır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Devletin ve TCDD'nin sektördeki sorumluluk ve yetkilerini yeniden tanımlayan Demiryolu Kanunu Taslağı ile ilgili çalışmalar tamamlanacaktır.

TCDD İşletmesi Genel Müdürlüğünün yeniden yapılandırma çalışmalarına hız verilecektir.

3. DENİZYOLU ULAŞTIRMASI

a) Mevcut Durum

Deniz ticaret filosu tonajı kiralık gemiler hariç 9,8 milyon DWT olmuş ve filonun dış ticaret taşımalarından aldığı pay yüzde 33 olarak gerçekleşmiştir. Uluslar arası Ro-Ro seferleri 28 gemi ile sürdürülmektedir. Çeşme-Brindisi ve İzmir-Venedik hattında, TDİ Genel Müdürlüğünün yanı sıra özel sektörün 8 adet feribotuyla yolcu ve araç taşımacılığı gerçekleştirilmektedir.

2002 yılı sonunda, limanlarımızdaki yükleme-boşaltma faaliyetleri 160 milyon ton, konteyner trafiği 1,44 milyon TEU (Twenty Feet Equivalent Unit) seviyesinde gerçekleşmiştir.

Tamamlanan İstanbul ve Marmara Yöresi Liman İhtiyacı Etüdü çerçevesinde; Kuzey Marmara (Tekirdağ) Limanının YİD modeliyle yapımına ilişkin işlemler başlatılmıştır. Filyos Limanının YİD modeli ile inşaatı için sözleşme imzalanmış olup, imar planının onaylanması beklenmektedir. YİD kapsamında yaptırılacak olan Çanakkale Limanı Üst Yapı Tesisleri Projesi 2002 yılında yeniden ihale edilmiş, ancak YPK tarafından uygulama sözleşmesi onaylanmamıştır. YİD kapsamında gerçekleştirilecek İzmir Limanı Taraması ve Tevsii Projesi için ise henüz ihaleye çıkılamamıştır.

Karadeniz'deki doğal afetten zarar gören Giresun Limanı ve Trabzon Limanı onarım işlerine 2002 yılı içinde başlanmıştır. Boğazlardaki gemi trafiğini düzenleyecek Türk Boğazları Gemi Trafik Kontrol Sistemi Projesinin inşaat işleri büyük ölçüde tamamlanmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Limanlarımızın, AB ve diğer uluslar arası limancılık stratejileri ile uyumlu bir işletme politikası izlenerek, teknolojik gelişmelere uygun ve bölgesel limanlarla rekabete dayalı çağdaş işletmecilik esasları içerisinde çalıştırılması temel amaçtır.

Limanların özelleştirme stratejileri değerlendirilirken, ulusal özelleştirme amaçları, yönetimin etkinliği, sektör kullanıcıları ve çalışanların ihtiyaçları, ülkenin dış ticaret ve ekonomi politikası, ilgili kuruluşlar ve sektörü etkileyecek diğer unsurlar dikkate alınarak en uygun özelleştirme yönteminin seçilmesine dikkat edilecektir.

2003 yılı sonunda, deniz ticaret filosu tonajının 10,2 milyon DWT'ye, limanlardaki yükleme-boşaltma faaliyetlerinin 164 milyon tona ve konteyner trafiğinin de 1,5 milyon TEU'ya ulaşması beklenmektedir.

2003 yılında Türk Boğazları Gemi Trafik Kontrol Sistemi Projesi ve Haydarpaşa, İzmir ve Mersin Limanlarının elleçleme kapasitelerini artıracak olan Liman Tesis Teçhizatı ve Modernizasyonu (III) Projesinin büyük ölçüde tamamlanması beklenmektedir.

Liman gelişim kararlarının sağlıklı bilgi ve verilere dayandırılmasını sağlamak üzere, yeni liman yapım kararları 2000 yılında tamamlanmış olan Limanlar Master Planı çalışmaları çerçevesinde alınacak ve bu çalışmanın sonuçları uygulamaya konulacaktır. Bu kapsamda, Kuzey Ege Limanı Fizibilite Çalışmasının 2003 yılında tamamlanması beklenmektedir. Bu çalışmanın tamamlanması ile Türkiye'nin bir ana limana sahip olması için en uygun çözüm bulunacak ve gerekli adımlar atılacaktır. Ayrıca, 1999 yılında altyapısı tamamlanan Çanakkale Limanı Üst Yapı Tesisleri Projesinin de YİD ile ihalesi biran önce sonuçlandırılacak ve liman işletmeye geçirilecektir.

YİD ile gerçekleştirilecek liman projelerinde, ihaleyi yapmaya yetkili devlet kuruluşunun sözkonusu liman için öncelikle projeyi belirlemesi, gerekli izinlerin alınması ve bundan sonra ihaleye çıkması, bu projelerin istenen zaman dilimlerinde tamamlanması için bir çözüm yolu olarak görülmektedir.

Ulusal denizyolu mevzuatımızın AB müktesebatına uyumunun sağlanması için gerekli düzenlemeler yapılacak, öncelikle bayrak devleti kontrollerine önem verilecektir. Bu çerçevede, AB ile mali işbirliği kapsamında, bayrak ve liman devleti denetimlerinin iyileştirilmesi için gereken çalışmalar başlatılacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

AB Katılım Öncesi Program kapsamında TCDD tarafından işletilen İzmir Limanının idari ve kurumsal yapısını iyileştirmek ve AB ile IMO (Uluslar Arası Denizcilik Örgütü) düzenlemelerine uyum sağlamak için gerekli değişiklikleri yapmak üzere çalışmalara başlanacaktır.

Liman işletmeciliğinin otonom bir yapıya kavuşturulması suretiyle uluslar arası rekabete hazır hale getirilmesi için gerekli idari ve hukuki düzenleme çalışmalarına devam edilecektir.

Başta bayrak ve liman devleti denetimleri olmak üzere deniz güvenliğine ilişkin taraf olduğumuz sözleşmeler ve AB müktesebatına uyum için gerekli mevzuat ve alt yapı değişiklikleri gerçekleştirilecektir.

4. HAVAYOLU ULAŞTIRMASI

a) Mevcut Durum

2002 yılında havalimanı ve meydanlarındaki yolcu trafiği, bir önceki yıla göre dış hatlarda yüzde 5,8 artarak 24,9 milyon, iç hatlarda yüzde 14,0 azalarak 8,6 milyon ve toplamda 33,5 milyon olarak gerçekleşmiştir. İç hatlarda 2001 yılına oranla yüzde 14,0 oranında azalma yaşanması ülkemizde yaşanan ekonomik krizin bir sonucudur.

Devlet Hava Meydanları İşletmesi (DHMİ) tarafından işletilmekte olan havaliman ve meydanlarının sayısı 33'tür. Bunlar içinde 10 havalimanı uluslar arası tarifeli ve tarifesiz seferler ile iç hat seferlerine, 11 havaalanı uluslar arası tarifesiz seferler ile iç hat seferlerine ve 12 havaalanı da sadece iç hat seferlerine açık durumdadır.

Zonguldak (Çaycuma), Sivas, Sinop, Uşak, Tokat, Balıkesir (Merkez) Havaalanlarında yeterli trafik olmaması nedeniyle, bu meydanların 2002 Ocak ayı itibarıyla kapatılmalarına karar verilmiştir.

Son yıllarda yapılan Antalya Havalimanı Yeni Dış Hatlar Terminal Binası, Atatürk Havalimanı Yeni Dış Hatlar Terminal Binası, Bodrum/Milas Havalimanı gibi projelerin tamamlanmasının yanı sıra birçok meydana gerçekleştirilen idame-yenileme çalışmaları ve mevcut terminal binalarının kapasitelerinin artırılması sonucu sektörde sunulan hizmetin iyileştirilmesi sağlanmıştır.

YİD projelerinden, Atatürk Havalimanı Yeni Dış Hatlar Terminalinin büyütülmesine karar verilmiş ve toplam kapasitenin 14 milyon yolcu/yıldan 20 milyon yolcu/yıla çıkarılması hususunda ek mukavele imzalanmıştır.

Antalya Havalimanında ise son yıllarda trafikte yaşanan sıkıntı nedeniyle 2. terminal ünitesinin YİD modeli ile yapımı için YPK kararı alınmıştır.

ABD'deki terörist saldırılardan sivil havacılık sektörü çok büyük çapta etkilenmiştir. Dünyanın bütün havayolu şirketleri yolcu azalması nedeniyle sefer azaltarak, hat kapatarak, filolarının önemli bir kısmını yerde tutarak ve personel indirimine giderek zararlarını azaltmaya çalışmaktadırlar. Bütün bu tedbirlere rağmen yine başta ABD havayolları olmak üzere bütün havayolları, azaltılmış olan faaliyet düzeyini devam ettirebilmek için hükümetlerinden acil yardım talep etmektedirler.

Sektörde yaşanan bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen THY herhangi bir destek almadan faaliyetlerini sürdürmüş ve 2002 yılı sonu itibarıyla kara geçmeyi başarabilmiştir. Ayrıca, THY tarafından sürdürülen modernleşme ve gelişim politikaları kapsamında, 49 adet orta kapasite orta menzil B737-800 uçağının alımı programlanmış, böylece filonun önemli ölçüde yenilenmesi amaçlanmıştır. 2002 yılında 2 adet B737-800 uçağı teslim alınmıştır. 65 uçak ve 10.601 koltuk kapasitesine sahip THY filosu, dünyanın genç filoları arasında yer almaktadır.

2001 yılındaki yolcu azalmasının 2002 yılında da devam ettiği ve bu durumun sektörü olumsuz olarak etkilediği gözlemlenmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Havalimanı ve meydanlarında gerçekleşen trafiğin Atatürk, Antalya, Esenboğa, Adnan Menderes, Dalaman, Bodrum/Milas, Adana ve Trabzon Havalimanlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu meydanların kapasitelerinin artırılmasına yönelik yatırımlar ile hizmet standartlarının yükseltilmesi ve Türkiye hava sahasında hava trafik kontrolü hizmetlerinin modernize edilmesi sektör açısından önem ve önceliğini korumaktadır.

Ülkemizin, Avrupa Havacılık Otoriteleri Birliğine (Joint Aviation Authorities-JAA) tam üyeliği nedeniyle sektörde hizmet veren tüm kurum ve kuruluşların Avrupa Havacılık Kurallarını (Joint Aviation Regulations-JAR) benimsemeleri sağlanacaktır.

2003 yılında havalimanı ve meydanlarında yolcu trafiğinin, iç ve dış hatlar toplamında 2002 yılına oranla yüzde 5 artış sağlanarak 35,3 milyon yolcu seviyesine ulaşması beklenmektedir.

Atatürk Havalimanı 18/36 Paralel Pist, Apron ve Bağlantı Yolları Yapımı projesi tamamlanacak, Antalya Havalimanı II. Pist İnşaatı, Gökçeada Havaalanı Altyapı İnşaatı, Gaziantep Havaalanı Altyapı ve Üstyapı İnşaatı ve Radar Sistemleri Geliştirilmesi ve Modernizasyonu Projeleri öncelikle ele alınacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Sivil Havacılık Genel Müdürlüğünün yaptırım gücünü artırmak amacıyla başlatılan yasal düzenleme çalışmaları tamamlanacaktır.

5. KARAYOLU ULAŞTIRMASI

a) Mevcut Durum

2002 yılında, şehirler arası yolcu taşımalarının yüzde 95,3'ü, yük taşımalarının ise yüzde 91,1'i karayolu ile gerçekleştirilmiştir.

Yurt içi taşımacılıkta kurumsallaşmanın sağlanmasına ve taşımacılıkta sağlıklı bir rekabet ortamının yaratılmasına zemin oluşturması amacıyla hazırlanarak 2001 yılında TBMM'ye sunulan Karayolu Taşıma Kanunu Tasarısının yasalaşması gerçekleştirilememiştir. Tasarı yeniden TBMM'ye sevk edilmiştir.

Yapımı devam eden otoyol projelerinin ağırlıklı olarak dış kredi temini yolu ile finansmanları sağlandığından, dış kredi teminindeki işlemlerin uzun zaman alması ve buna bağlı olarak kredi kullanımlarının yılın ikinci yarısında gerçekleştirilebilmesi nedeniyle, kredi ile finanse edilen tüm otoyol projelerinde, özellikle, tamamlanacak projelere ayrılan ödeneklerin rasyonel kullanımı sağlanamamaktadır. 2002 yılında, Bursa Çevreyolu, İzmir Çevreyolu, Gaziantep-Şanlıurfa Otoyolu ile Gaziantep Çevreyolu, Kemerhisar-Pozantı Otoyolu ve Bolu Dağı Geçişi gibi önemli projelerde yapım çalışmalarına devam edilmiş, diğer projelerde ise eksik kalan işlerin tamamlanması ve otoyol üstyapılarının yenilenmesi çalışmaları sürdürülmüştür. YİD yöntemi ile ihalesi sonuçlandırılmayan İzmit Körfez Köprüsü Projesinin ihalesi yıl içinde iptal edilmiştir.

2002 yılında, yapımı devam eden otoyol projelerinde 9 km uzunluğundaki Şevketiye-Aydın arasındaki otoyol kesimi ile 6 km uzunluğundaki Söke bağlantı yolu tamamlanarak trafiğe açılmıştır. Böylece toplam otoyol uzunluğu 1.860 km'ye ulaşmıştır.

2002 yılında toplam 262 km beton asfalt yapımı ve yenilemesi ile 37 km asfalt sathi kaplama yapımı gerçekleştirilmiştir.

Bala Ayrımı-Aksaray-Ereğli Ayrımı (285 km) Projesi başta olmak üzere 15.000 km bölünmüş yol çalışmalarına başlanmıştır.

Doğu Karadeniz Sahil Yolu Projesi kapsamında devam eden yapım çalışmaları, yıl içinde yapılan dış kredi revizyonları sonucunda büyük ölçüde hızlandırılmıştır. Güllük Ayrımı-Bodrum Bölünmüş Yol Projesi hizmete açılmış olup, Antalya-Alanya, Bornova-Turgutlu-Salihli, Bursa-Karacabey gibi kritik bölünmüş yol projelerinde büyük ilerleme sağlanmıştır. Bozüyük-Bilecik-Adapazarı bölünmüş yol Projesinin Bozüyük-Mekece kesiminde Japon JBIC kredisi kullanımı hususunda anlaşma sağlanmış olup, projede firma ön seçimi ve müşavir firma seçimi yapılmıştır.

2002 yılında, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğüne sağlanan ek ödeneklerle, 1.181 km asfalt, 6.571 km stabilize ve 47 km beton, il özel idarelerinin kaynaklarıyla da 4.480 km asfalt, 1.102 km stabilize köy yolu yapımı gerçekleştirilmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Ülkemizin Ortadoğu, Asya ve Avrupa bağlantılarındaki avantajlı konumundan faydalanmak ve yurt içi ekonomik ve sosyal gelişmenin gerektirdiği karayolu alt yapısını oluşturmak üzere, karayolu ağı, trafiğin gerektirdiği kesimlerde bölünmüş yol sistemi ile geliştirilecek, büyük şehir geçişlerinin çevre yollarına dönüştürülmesine devam edilecektir.

Dar boğaz oluşturan ana güzergahlarda yapımı sürdürülen bölünmüş yolların dış kredili olarak süratle bitirilmesi ve azami sayıda proje tamamlanması, ödenek tahsislerindeki temel ilkelerdir. Halen yapım çalışmaları sürdürülen bölünmüş yollar arasında Doğu Karadeniz Sahil Yolu (560 km), Antalya-Alanya (134 km), Ankara-Samsun (402 km), Sivrihisar-Afyon-İzmir (350 km), Afyon-Dinar-Denizli-Aydın (312 km), Yalova-Bursa-Karacabey (142 km) ve Bozüyük-Bilecik-Adapazarı (136 km) projeleri öncelikli olarak ele alınacaktır.

Yapımı devam eden otoyollardan, 2003 yılında, Toprakkale-İskenderun otoyolunda İskenderun Doğu Kavşağı-Belen (6 km) bağlantı yolunun tamamlanarak hizmete açılması beklenmektedir. Böylece, toplam otoyol ağı uzunluğu 1.866 km'ye ulaşmış olacaktır.

2003 yılında Bursa Çevreyolu, Kemerhisar-Pozantı Otoyolu, Gaziantep-Şanlıurfa Otoyolu (Gaziantep Çevreyolu dahil), Bolu Dağı Geçişi ve İzmir Çevre Yolunda yapım çalışmalarına devam edilecek, İstanbul Çevreyolları üzerindeki büyük viyadük ve köprülerin depreme karşı takviye edilmelerini sağlamak üzere Japon JBIC kredisi ile proje ve yapım çalışmaları başlatılacaktır.

2003 yılında Hopa-Kemalpaşa-Sarp, Menemen-Manisa, Denizli-Acıpayam-13. Bölge Hududu, Tunceli-Pülümür-16. Bölge Hududu, Ormanköy-Akyazı-Dokurcun-4. Bölge Hududu, İzmit-Kandıra, Antakya Çevreyolu, Midyat-Cizre, (Kastamonu-İnebolu) Ayrımı-

Şenpazar-Cide, Gaziantep-Kilis ve Erciş-Muradiye-Çaldıran dahil olmak üzere, yapımı uzun yıllardan bu yana devam etmekte olan çok sayıda devlet yolu projesinin tamamlanması programlanmıştır. Yıl içinde devlet ve il yollarında toplam 260 km beton asfalt yapımı ve yenilemesi ile 190 km astarlı sathi kaplama yapımının gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

Köy yollarında, grup köy yolu yapımına önem verilecek, bu yollar ile köy merkezlerine ulaşan yolların öncelikle asfaltlanması sağlanacaktır. 2003 yılında, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğüne yenileme dahil 2.000 km asfalt, 4.000 km stabilize ve 20 km beton köy yolu yapımının gerçekleştirilmesi programlanmıştır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Karayolu Taşıma Kanun Tasarısının yasallaşması sağlanacaktır.

Karayolları Genel Müdürlüğü'nün kuruluş ve görevleri ile ilgili yasada bakım hizmetlerinin özel sektöre yaptırılmasını uygulanabilir hale getirecek gerekli değişiklikler ile denetimi güçlendirecek yapısal düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

AB mevzuatı ile uyumlu ikincil mevzuatın hazırlanması çalışmaları tamamlanacaktır.

6. BORU HATTI ULAŞTIRMASI

a) Mevcut Durum

Doğal gaz kullanımının yaygınlaştırılması amacıyla, BOTAŞ-Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş. Genel Müdürlüğü öncülüğünde ana iletim ve dağıtım hatları yatırımlarının önemli bir kısmı tamamlanmıştır. 2 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe giren Doğal Gaz Piyasası Kanununda öngörülen 18 aylık hazırlık dönemi kapsamında piyasa faaliyetlerinin düzenlenmesi ve yürütülmesine ilişkin ikincil mevzuat düzenlemeleri 2002 yılı ikinci yarısında büyük ölçüde tamamlanmıştır. Bu bağlamda, halen yapımı sürdürülen ve planlanan iletim şebekesi dışındaki, öncelikle şehir içi doğal gaz dağıtım yatırımları özel teşebbüsler marifetiyle yürütülecektir.

Doğal gaz arz talep dengelerinin sağlıklı bir şekilde oluşturulabilmesi için iletim ve dağıtım yatırımlarının programlarına uygun olarak bitirilmesi zorunluluk arz etmektedir. Ancak, doğal gazın ülke genelinde yaygın kullanımını sağlamak amacıyla oluşturulan projelerden, dış kredi ile finanse edilmek üzere ihalesi yapılan Güney Doğal Gaz İletim Hattı ile Konya-İzmir Doğal Gaz İletim Hattı projelerinin terminleri uzamıştır. Ayrıca, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun teşkilinde ve mevzuat hazırlıklarındaki gecikmeler sonucu Kurum tarafından yapılacak şehir dağıtım ihalelerine 2002 yılında başlanamamıştır.

Orta Asya ve Kafkasya bölgelerinde üretilen ham petrol ve doğal gazı Türkiye üzerinden Batı Avrupa pazarlarına ulaştıracak boru hatlarının gerçekleştirilmesi çalışmaları sürdürülmüştür. Öncelikle, Azerbaycanda üretilen petrolün boru hattı ile Gürcistan üzerinden Ceyhandaki bir terminale, buradan da tankerlerle dünya pazarlarına ulaştırılması için geliştirilen Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana İhraç Boru Hattı Projesinin Türkiye bölümünü yürütmekle görevlendirilen BOTAŞ tarafından, detay mühendislik çalışmaları tamamlanarak hattın inşaatına başlanmıştır.

Hazar, Güney Akdeniz ve diğer uluslar arası kaynaklardan sağlanacak doğal gazın Türkiye ve Yunanistan üzerinden Avrupa pazarlarına boru hattı ile nakli amacıyla iki ülke doğal gaz iletim sistemlerinin birleştirilmesi ve Güney Avrupa gaz ringinin gerçekleşmesi amacıyla çalışmalar sürdürülmüştür. 2002 yılında Yunanistan ve Türkiye, hattın kendi ülke toprakları içinde kalan kısımlarının finansman ve inşaat çalışmalarının yürütülmesini kararlaştırmışlardır.

Doğal gazda arz güvenliğinin sağlanması ve kaynak çeşitlendirmesi politikası doğrultusunda 6,6 milyar m³ Azerbaycan doğal gazını, Doğu Anadolu Doğal Gaz İletim Hattı vasıtasıyla batı bölgesine taşıyacak bağlantıyı teşkil eden Gürcistan sınırı-Erzurum (Pasinler) arasındaki hattın temel ve detay mühendislik çalışmaları sürdürülmüştür.

İran, Azerbaycan ve Türkmenistandan gelecek doğal gazı taşıma amaçlı Doğu Anadolu Doğal Gaz Ana iletim Hattı ile Rusya Federasyonu doğal gazını Karadenizden geçirilen bir hat ile taşıyacak Samsun-Ankara Doğal Gaz İletim Hattının boru hattı yapım çalışmaları tamamlanmıştır.

Ege iletim hattı projesinin ikinci aşaması olan Karacabey-İzmir Doğal Gaz Boru Hattı Projesi 2002 yılında tamamlanmıştır.

İran'dan ve Karadeniz geçişi ile Rusya Federasyonu'ndan satın alınacak gazın sanayi bölgelerine taşınmasına yönelik sanayi ve toplu konut bağlantılarının sağlanması için muhtelif çaplardaki, yaklaşık 1.250 km'lik bransman hatlarının yapımı sürdürülmüştür.

Konutlarda kullanılan doğal gaz tüketimindeki hızlı artış eğilimi nedeniyle giderek önem kazanan, Tuz Gölü'ndeki tuz domlarının ve Tarsus yakınlarındaki tuz yataklarının depolama amaçlı kullanımı çalışmasında beklenen gelişme sağlanamamıştır. Tuz Gölü Yeraltı Depolama Projesinin yapılabilirliğinin tespiti için mühendislik ve müşavirlik çalışmasının 2004 yılında tamamlanması öngörülmektedir. TPAO tarafından Kuzey Marmara ve Değirmenköy sahalarının, üretim sonrası doğal gaz yer altı deposu olarak kullanımı için çalışmalar 2002 yılında sürdürülmüştür.

4646 sayılı Doğalgaz Piyasası Kanununda öngörüldüğü üzere Bursa ve Eskişehir şehir içi dağıtımlarının 30 Nisan 2003 tarihine kadar özelleştirilmesi amacıyla, ESGAZ ve BURGAZ A.Ş. özelleştirme kapsam ve programına alınmıştır.

BOTAŞ'ın kamu kuruluşlarından doğal gaz alacaklarının tahsilindeki güçlükler devam etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Hazar havzasındaki ham petrol ve doğal gazı Türkiye'ye ve buradan da dünya pazarlarına ulaştıracak projeler başta olmak üzere uluslar arası ham petrol ve doğal gaz projelerine özel önem verilecektir.

Yeni doğal gaz boru hattı, dağıtım şebekeleri ve bağlantı hattı yatırımlarının, doğal gazın Türkiye genel enerji dengesi içindeki yerini uzun vadede belirleyecek bir etüde dayandırılması amacıyla yürütülen çalışmaların 2003 yılında tamamlanması beklenmektedir.

BOTAŞ, kamu kuruluşlarından alacaklarının tahsilinde yaşadığı sorunlar nedeniyle ve yatırımlarını öz kaynakları ile yürütebilecek mali yeterliliğe sahip olmadığından devam eden projelerinin önemli bir bölümünü kredi ile finanse etmek zorunda kalmıştır. 4646 sayılı Kanunla piyasa faaliyetlerine özel sektörün katılımı mümkün hale geldiğinden kuruluşun Kanunda öngörülen yapılanmaya uygun olarak halen yapımı devam eden ve programlanan iletim hatlarının yapımı konularında çalışmalarını yoğunlaştırması önem kazanmaktadır.

Doğal gazda ilave arz kaynakları sağlamak üzere geliştirilen yeni iletim alt yapısı ve kapasite artırmak amacıyla yürütülen yatırımların terminlerine uygun olarak bitirilmesine önem verilecektir.

Doğal gaz faaliyetlerinde getirilen kısıtlamaları kaldıran 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanununun öngördüğü yapılanmanın gerektiği gibi oluşturulabilmesi için doğal gaz ithalat bağlantılarının aşamalı olarak devri ve özelleştirmelerin yapılması süratle tamamlanacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Rafineri ürünlerinin güvenli ve ekonomik bir şekilde taşınması amacıyla mevcut ürün boru hattı sisteminin etkin kullanımına yönelik düzenlemelere öncelik verilecektir.

Doğal gaz faaliyetlerine getirilen kısıtlamaların kaldırılarak piyasanın serbestleştirilmesiyle oluşan yeniden yapılanma sürecinde doğal gaz piyasasının kurumsal gelişimine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanununda belirtilen Bursa ve Eskişehir şehir içi dağıtım işletmelerinin özelleştirilmesi işlemleri tamamlanacaktır.

TABLO: VI.25- Ulaştırma Sektörü Yolcu Taşımalarında Gelişmeler

(Milyon Yolcu-Km)

ALT SEKTÖR	2001 Gerçekleşme	2002 Ger.Tahmini	2003 Tahmin	Yüzde Değişme	
				2002/2001	2003/2002
YURTİÇİ					
Karayolu (1)	168.211	175.600	184.500	4,4	5,1
Demiryolu	5.568	5.220	5.100	-6,3	-2,3
Denizyolu	632	613	628	-3,0	2,4
Havayolu (2)	2.876	2.810	2.935	-2,3	4,4
TOPLAM	177.287	184.243	193.163	3,9	4,8
YURTDIŞI					
Havayolu (2)	12.803	12.937	14.093	1,0	8,9
Denizyolu	41	21	22	-48,8	4,8
TOPLAM	12.844	12.954	14.115	0,9	9,0

(1) Otoyol+Devlet yolu+il yolu taşımaları toplamıdır.

(2) Yalnız kamu sektörünce yapılan taşımalardır.

TABLO: VI.26- Ulaştırma Sektörü Yük Taşımalarında Gelişmeler(Milyon Ton-
Km)

ALT SEKTÖR	2001 Gerçekleşme	2002 Ger.Tahmini	2003 Tahmin	Yüzde Değişme	
				2002/2001	2003/2002
YURTIÇİ					
Karayolu (1)	151.421	157.300	164.400	3,9	4,5
Demiryolu	7.561	7.087	6.900	-6,3	-2,6
Denizyolu (2)	5.950	5.200	5.400	-12,6	3,8
Havayolu (3)	140	143	150	2,1	4,9
Boruhattı					
Ham Petrol	2.967	2.940	3.000	-0,9	2,0
D.Gaz (milyon Sm küp) (4)	16.092	17.329	25.084	7,7	44,8
TOPLAM	168.039	172.670	179.850	2,8	4,2
YURTDIŞI					
Demiryolu	337	372	390	10,4	4,8
Denizyolu (2)	504.200	538.450	560.000	6,8	4,0
Havayolu (3)	318	314	330	-1,3	5,1
Boruhattı					
Ham Petrol (Transit)	20.050	15.232	13.000	-24,0	-14,7
TOPLAM	524.905	554.368	573.720	5,6	3,5

(1) 1996 yılından itibaren Otoyol+Devlet Yolu+İl Yolu taşımaları toplamıdır.

(2) Denizyoluyla yapılan taşımaların tümünü kapsamaktadır. Hesaplanmış tahmini taşıma miktarlarıdır.

(3) Yalnız Kamu sektöründe yapılan taşımalardır.

(4) Rusya Federasyonu, Nijerya, Cezayir ve İran'dan ithalatı yapılan toplam doğal gaz taşımalarıdır. Sm³, 9.155 kcal/m³'e göre kalori düzeltmesi yapılmış hacim değerleridir. (Toplama dahil değildir)**XI. TURİZM VE TANITMA****1. TURİZM****a) Mevcut Durum**

1990'lı yıllar dünya turizminin istikrarlı olarak büyümeye devam ettiği, ancak rekabet ortamının giderek yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. Uluslar arası turizm talebi son on yıllık dönemde yüzde 38 oranında artış göstermiş ve uluslar arası turizm geliri 2001 yılında 462 milyar dolara, turist sayısı ise 693 milyona ulaşmıştır. 2002 yılında uluslar arası turizm hareketinin yüzde 3.1 artış göstererek, turist sayısının 715 milyona, turizm harcamalarının ise yüzde 4 artışla, 480 milyar dolara ulaşması beklenmektedir.

Söz konusu artış hızı baz alınarak Dünya Turizm Örgütü tarafından yapılan tahminler 2010 yılında dünyadaki turist sayısının bir milyarın üzerine, turizm gelirinin ise 1,5 trilyon dolara ulaşacağını göstermektedir. 2020 yılında ise toplam turizm gelirleri 2 trilyon dolara ulaşacaktır. Bu toplam pazarın yüzde 49,2'sini 10 ülke oluşturacaktır. Bunlar sırasıyla Almanya, Japonya, Amerika Birleşik Devletleri, Çin, İngiltere, Fransa, Hollanda, Kanada, Rusya Federasyonu ve İtalya'dır. Dolayısıyla ülkemizin de pazarlama faaliyetlerini yoğunlaştırması gereken ülkeler bunlardır.

Türkiye rakiplerine kıyasla genç, kitle turizminin baskısı altında ezilmemiş, kıta ötesi pazarlar için henüz yeterince keşfedilmemiş bir varış noktasıdır. Turizm sektöründe ürün yaşam eğrisinin 1987-1997 arasındaki on yıla isabet eden büyüme döneminde çok hızlı yol alınmıştır. Kısa süreli krizlerle geçici talep duraklamaları yaşamış olmasına rağmen, Türkiye'nin büyüme döneminde gerçekleştirmiş olduğu yıllık ortalama talep artış hızı dünya ortalamasının 4,5 katı kadar olmuştur.

2001 yılında ülkemize 11,6 milyon turist gelmiş ve turizm gelirleri 8.1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılında ülkemize gelen turist sayısı bir önceki yıla göre yüzde 14,0 artış ile 13,2 milyona ulaşmıştır. Turizm gelirlerinin ise 8,5 milyar dolara yükseleceği tahmin edilmektedir.

2002 yılında OECD ülkelerinden gelen ziyaretçi sayısında bir önceki yıla göre yüzde 11,6'lık, Doğu Avrupa'dan gelen ziyaretçi sayısında ise yüzde 24,1'lik bir artış kaydedilmiştir. Ülkemize gelen yabancı ziyaretçilerin yüzde 65,8'i OECD, yüzde 23,8'i Doğu Avrupa ülkelerindendir. 2002'de ülkemize en çok ziyaretçi gönderen ülke sıralamasında Almanya yüzde 26,3 ile birinci, İngiltere yüzde 7,9 ile ikinci, Rusya Federasyonu ise yüzde 7,1 ile üçüncü sıradadır.

Türkiye Avrupa turizm pazarında yüzde 3 gibi oldukça önemli bir paya sahiptir. Turist sayısı ve döviz gelirlerindeki artış hızıyla dünyadaki en büyük 20 turizm varış noktası içinde turist girişleri açısından 19'uncu, turizm gelirleri açısından 11'inci sıradadır.

Son on yılda, Turizm Bakanlığından belgeli yatak kapasitesi 200 binden 393 bine yükselmiştir. Belediye belgeli otellerdeki 375 bin yataklık kapasitenin yanı sıra ikincil konutlar ve yatırım aşamasındaki 223 bin yatakla birlikte toplam yatak kapasitesinin 1 milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca sektörde 4.344 seyahat acentası faaliyet göstermektedir.

2002 yıl sonu itibarıyla kamu tarafından gerçekleştirilen 15 adet yat limanında 4.005, özel sektör tarafından gerçekleştirilen 22 adet yat limanında 5.291 yat yanaşma yeri olmak üzere toplam 9.296 yatlık bir yanaşma yeri kapasitesine ulaşılmıştır. Ayrıca Ulaştırma Bakanlığı DLH İnşaatı Genel Müdürlüğüne inşaatı devam eden 7 yat limanında 1.750 yatlık bir kapasite yatırım aşamasındadır. YİD Modeline göre yapılması planlanan 22 yat limanında ise 7.980 yatlık bir kapasitenin oluşturulması planlanmıştır. Bunlardan 4.550 yatlık 9 tesisle ilgili ihale işlemleri tamamlanmış olup 3.430 yatlık 13 tesisle ilgili ihale işlemleri devam etmektedir.

Yatay ve dikey entegrasyonlarla aşırı ölçüde büyüyen bazı yabancı tur operatörlerinin fiyat ve koşulları tek taraflı belirlemelerine sektörde sıklıkla rastlanmaktadır. Bu durum ülkemiz turizmi için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Turizmde son yıllarda hızlı yatak kapasitesi artışına rağmen hava ve deniz taşımacılığı ve teknik alt yapı konularında kısa sürede giderilmesi gereken sorunlar ve eksiklikler bulunmaktadır. Turizm eğitimi ile ilgili sertifikasyon sistemine henüz geçilememiştir.

Turizmin yoğunlaştığı Ege ve Akdeniz kıyılarında çevre yozlaşmasının önlenmesi ve turizm alt yapılarının tamamlanması amacıyla başlatılan Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) Projesinin dış kredi kullanımı ve yerel yönetimlerin organizasyonu açısından sorunları henüz çözülememiştir. Bazı belediyeler kendi girişimleri ile

yürüttükleri çalışmalar sonucu hem teknik hem ekonomik açıdan tartışılır tercihler yapabilmekte ve alt yapı sorunlarına çözüm üretememektedirler.

Ülkemizde dış tanıtım ve pazarlama konusundaki yapısal reform gereği önemini korumaktadır. Tanıtım etkinliklerinde ticari, kültürel, siyasi ve turistik tanıtım arasında, etki artırıcı, maliyet azaltıcı köprüler kurulması, spor ve sanat olaylarının geniş kitlelere yönelik etkilerinin basın ve halkla ilişkiler projeleriyle azami şekilde değerlendirilmesi ve pazarın eğilimleri izlenerek pazarlama stratejilerinde talebin moda arayışlarına karşılık verecek öğeler kullanılması gerekmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Turizm sektörünün direncini artıracak önlemler alınarak, kriz dönemlerinde ayakta kalabilen, kendi kaynağını yaratabilen ve öz denetim yapabilen; turizm hizmetlerinde ve buna bağlı olarak müşteri profilinde niteliğin yükseltilmesi; sektörle ilgili tüm yatırımların doğal, tarihsel, sosyal ve kültürel çevreyi koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde ele alınması temel amaçtır.

Turizm eğitimi ve kalitesinde standardizasyonu, verimlilik ve iş kalitesinin gelişmesini ve istihdam için gerekli beceri düzeylerinin belirlenmesini sağlayacak sertifikasyon sistemi getirilecektir.

Öncelikli bölgelerde mevcut ikincil konutların pazarlanmasına yönelik organizasyonlar geliştirilecektir.

Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarlarda değişen tüketici tercihleri dikkate alınarak potansiyel alanlar yaratmak amacıyla golf, kış, termal, yat, kongre, üçüncü yaş turizmi ve ekoturizm alanlarında geliştirme faaliyetlerine devam edilecektir.

Turizmde dış tanıtım stratejilerinin belirlenmesi, uygulamanın izlenmesi, denetimi ve finansmanına turizm işletmelerinin katılımını sağlayacak yeni yapılanma ile ilgili çalışmalar tamamlanacaktır.

Turizmin yaygınlaştığı bölgelerde teknik alt yapı yatırımlarının halkın, yerel yönetimlerin ve diğer kullanıcıların katılımı ile gerçekleştirilmesi amacıyla, ATAK Projesi çerçevesinde, öncelikli havzalarda uygulamalar sürdürülecektir.

Kullanan öder-kirleten öder ilkesi uyarınca kamu eliyle yapılacak teknik alt yapının finansmanına kullanıcıların katılımı sağlanacaktır.

Talep yapısındaki yeni eğilimlere bağlı olarak, sektörde küçük ölçekli işletmelerin gelişmesine öncelik verilecek ve KOBİ statüsünde değerlendirilmekte olan turizm işletmelerinin ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemeler yapılacaktır.

Yeni turizm kentleri yaratılması konusunda model çalışmaları başlatılacaktır.

İstanbul kentinin kültürel, sosyal ve doğal zenginliklerinin sürdürülebilir turizm gelişmesi çerçevesinde irdelenerek bir çekim merkezi olmasını sağlayacak olan projeler arasında yer alan, kongre ve kruvaziyer turizmini canlandırması planlanan Salı Pazarı Projesi, alışveriş kültür turizmini geliştirmeyi öngören Beyoğlu Projesi ve 30 kilometrelik

kıyı bandını kapsayacak olan Kilyos Sahil Bandının Turizm Amaçlı Düzenlenmesi Projesi ile ilgili uygulamaların başlatılması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

2003 yılında Turizm Bakanlığından belgeli yatak sayısının 410 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 380 bine ulaşacağı, ülkemize gelen turist sayısının 14 milyon kişi, turizm gelirin ise 8,6 milyar dolar olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Ancak olası bir Irak savaşı, Türkiye'nin sıcak savaş bölgesine yakınlığı nedeniyle turizm sektörünü son derece olumsuz etkileyecektir.

TABLO: VI.27- Turizm Sektöründeki Gelişmeler

	2001 Gerç.	2002 Gerç.Tah.	2003 Tahmin	Yıllık Ort. 2002/01	Artış (%) 2003/02
Yurda Gelen Yabancı Sayısı (bin kişi)	11 619	13 247	14 000	14,0	5,7
Yurt Dışına Çıkan Vatandaş Sayısı (bin kişi)	4 856	5 133	5 500	5,7	7,1
Turizm Geliri (Milyon \$)	8 090	8 500	8 575	5,1	5,9
Turizm Gideri (Milyon \$)	1 738	1 900	2 100	9,3	10,5

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun, Turizm Hizmet, Bölge ve Meslek Birlikleri Kanunu ve Deniz Turizmi Birliği Kanunu ile ilgili çalışmalar tamamlanacak, Yat Turizm Yönetmeliği yeniden düzenlenecektir.

2. TANITMA

a) Mevcut Durum

Başbakanlık Tanıtma Fonu Kurulu, 2002 yılı sonu itibarıyla yurt içi ve yurt dışı tanıtımı faaliyetleri kapsamında 102 projeye 26 trilyon TL tahsis etmiştir.

Kamu kurum ve kuruluşları tanıtım alanındaki mali yetersizlik, koordinasyon, mevzuat ve insan gücü eksikliklerinden dolayı istenen başarıyı sağlayamamıştır.

Kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektörün ortak bir plan ve program dahilinde, işbirliği ve koordinasyon içerisinde faaliyet göstermeleri ihtiyacı önemini korumaktadır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Türkiye hakkında olumlu bilinçlenme ve bilgilendirmenin temini için uluslar arası siyasi, kültürel, ekonomik ve turistik ilişkilerin geliştirilmesi çabalarına kamu ve özel kesim kuruluşları ile meslek ve sivil toplum örgütlerinin bir koordinasyon içinde katılımının sağlanması temel amaçtır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Başbakanlığa bağlı Tanıtma Fonu Kurulu ile ilişkili bir tanıtma konseyi kurulacak ve bu konseyin tanıtma ile ilgili kamu ve özel kuruluş, meslek odaları ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşması sağlanacaktır.

XII. KENTSEL VE KIRSAL ALT YAPI**1. YERLEŞME VE ŞEHİRLEŞME****a) Mevcut Durum**

2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, nüfusu 20 bini aşan 296 kentte 39,7 milyon kişi yaşamakta ve kent nüfusu toplam nüfusun yüzde 59'unu oluşturmaktadır.

2002 yılında nüfusu 20 binin üzerindeki 309 kentte 45,6 milyon nüfusun yaşadığı; kentleşme oranının yüzde 65,5, kentleşme hızının yüzde 4,7 olacağı tahmin edilmektedir.

TABLO: VI.28- Nüfus Grupları İtibarıyla Kentleşme Oranı ve Hızı (2002) (1)

Nüfus Grubu	Toplam Kent Nüfusu İçindeki Payı (Yüzde)	Ülke Nüfusu İçindeki Payı (Yüzde)	Kentleşme Hızı (Yüzde)
20.000 – 50.000	11,6	7,6	3,0
50.000 – 100.000	11,8	7,7	3,3
100.000 – 500.000	23,2	15,2	19,9
500.000 – 1.000.000	8,9	5,8	3,9
1.000.000 +	44,5	29,1	4,4

Kaynak: DPT

(1) Tahmin.

Kentlerimizde; alt yapı, sosyal hizmet, çevre, istihdam unsurları yetersizlik arz etmekte, bu durum yerleşme sorunlarına yol açmaktadır.

Kentlerimizde mekanda gözlenebilen aksaklıklar; fiziki planlama, uygulama ve denetim mekanizmalarının bir bütünlük içinde yeniden değerlendirilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

2003 yılında kent nüfusunun 47,3 milyona, kent sayısının 313'e ulaşması beklenmektedir. Kentleşme hızının yüzde 4,4, kentleşme oranının ise yüzde 67,3 olacağı tahmin edilmektedir.

Yatırımların gelişme ve nüfus tutma potansiyeli olan orta büyüklükteki kentlere yönlendirilmesi için özendirici tedbirler alınacaktır.

Kent ve kentlilik kültürünün geliştirilmesine yönelik faaliyetler sürdürülecektir.

Yerleşme birimleri ve çevrelerinin, belirlenecek amaçlar doğrultusunda gelişimlerinin sağlanabilmesi için fiziki planlamaya yönelik yasal düzenleme hazırlık çalışmaları tamamlanacaktır.

Kentsel planlamaya uygun arsa sunumu ve düzenli yapılaşmayı sağlayacak yöntemler ile etkin denetim, yönetim biçim ve araçları geliştirilecektir.

Toplam 4.832 hektarlık 27 organize sanayi bölgesinin tamamlanarak hizmete sunulması beklenmektedir.

2. KONUT

a) Mevcut Durum

2001 yılında 568.600 olan toplam konut ihtiyacına karşılık yapı kullanma izni alan konut sayısı 243.464'tür. 2002 yılında konut ihtiyacının 593.500, yapı kullanma izni alan konut sayısının 260 bin; 2003 yılında ise konut ihtiyacının 599.700 olacağı tahmin edilmektedir. Önümüzdeki yıllarda yasal konut üretiminin ihtiyaca cevap veremeyeceği ve kaçak yapılaşma sorununun devam edeceği beklenmektedir.

2002 yılında Toplu Konut İdaresince kredi açılan konut sayısı 9.647 olmuştur. Aynı yıl 13.145 konut tamamlanmış olup, 40.103 adedinin inşaatı devam etmektedir. 1984 yılından 2002 yılı sonuna kadar kredi açılan konut sayısı 1.051.546'ya ulaşmış, bunlardan 1.011.443'ü tamamlanmıştır.

Düzenli konut yapımının desteklenmesi ve gecekondulaşmanın önlenmesi için yeni yapılaşmanın, mevcut yerleşim alanlarındaki yoğunluğun artırılması yerine, yeni alanların iskana açılarak karşılanması ihtiyacı önemini korumaktadır. Bu amaçla yerel yönetimlerin alt yapıli arsa üretimi konusuna ağırlık vermeleri, kamu-özel finans sisteminin alt yapı ve konut ihtiyacını karşılayacak şekilde yeniden düzenlenmesi ve kamu finans kaynaklarının alt yapıli arsa üretimi ve konut kooperatiflerinin kredilendirilmesine yönlendirilmesi gereği devam etmektedir.

İmar yönetmeliklerinde yapı ve çevre standartlarının iyileştirilmesi, farklı faaliyetlerin birarada yer almasına ilişkin olarak inşaat ve mekan ihtiyacına yönelik ilke ve standartlar ile inşaat yapım ve malzemesi ile ilgili kalite ve standartların geliştirilmesi, kat mülkiyetinin site yönetimlerini de içerecek şekilde düzenlenmesi, konut alanlarında çevre düzenleme ve bakımındaki aksaklıkların giderilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

TABLO: VI.29- İnşaat Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzni Alan Konut Sayısı

Yıllar	Kentlerde Toplam Konut İhtiyacı (1)	İnşaat Ruhsatı Alan Konut Sayısı	Yapı Kullanma İzni Alan Konut Sayısı
1990	340 000	381 408	232 018
1991	354 000	392 943	227 471
1992	370 000	467 024	268 804
1993	381 000	548 129	269 695
1994	395 000	523 791	245 610
1995	414 000	518 236	248 946
1996	460 000	454 295	267 306
1997	498 000	464 117	277 056
1998	513 000	414 573	219 737
1999	516 000	339 446	215 613
2000	553 000	315 162	245 155
2001	568 600	279 616	243 464
2002 (1)	593 500	300 000	260 000

Kaynak : DPT, DİE

(1) Tahmin.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Barınma sorununa sağlıklı bir çözüm getirilmesi amacıyla, alt yapısı hazır arsa üretiminin ve konut finansman sistemlerinin geliştirilmesine devam edilecektir.

Toplu Konut İdaresi ana görevi olan kredi verme ve arsa üretme konularına ağırlık verecektir.

İmar ve yapı kuralları ile planlama sistemi; kaliteli çevre, uygulamada etkinlik, denetim, afete karşı hazırlık, dayanıklılık gibi konular açısından gözden geçirilecektir.

Konut ve şehirleşme ile ilgili bilgi sisteminin kurulması çalışmalarına başlanacak, mevcut münferit çalışmalar bu sistem içinde değerlendirilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Konut arz ve talebine yeterli kaynak sağlamak üzere sermaye piyasası içinde faaliyet gösterecek ve yapılacak düzenlemelerle çıkarılacak kıymetli kağıt karşılığı temin edilecek fonlardan uzun vadeli konut kredisi açabilecek kurumların oluşturulması ve bankalar sisteminde bu amaçla yeni düzenlemelerin ele alınması için yapılan çalışmalar hızlandırılacaktır.

Kat Mülkiyeti Kanununun site yönetimini de içine alacak şekilde yeniden düzenlenecektir.

3194 sayılı İmar Kanununun, gecekondulaşmayı caydırıcı ve önleyici tedbirleri etkin olarak içerecek şekilde düzenlenecektir.

3. İÇME SUYU, KANALİZASYON, ARITMA SİSTEMLERİ VE KATI ATIK YÖNETİMİ**A. İÇME SUYU, KANALİZASYON VE ARITMA SİSTEMLERİ****a) Mevcut Durum**

Temiz, kullanılabilir ve sürekli içme ve kullanma suyu temin edilmesi, su kaynaklarının kirlenmesinin önlenmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için su kullanımının planlanması ve atık suların içme suyu havzalarından uzaklaştırılması önemini korumaktadır.

Belediyelerin, içme suyu, kanalizasyon ve arıtma tesislerinin yapılmasında ve işletilmesinde nitelikli eleman sıkıntısı devam etmektedir.

Kentsel alt yapı hizmetlerinin yürütülmesinde verimliliğin artırılması ve hizmet kalitesinin yükseltilmesi amacıyla belediyelerde hizmetlerin özelleştirilmesi çalışmalarına devam edilmektedir.

Belediye alt yapı projelerinin hazırlanmasında titiz davranılması, temin edilecek dış kredilerin rasyonel kullanılması, belediyelerin kredi geri ödemelerinin garanti altına alınması, proje maliyetlerinin ülke şartları ile uyumlu hale getirilmesi ve seçilecek teknolojilere özen gösterilmesi önemini korumaktadır.

2002 yılında Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından Balıkesir, Konya ve Samsun kentlerinin uzun dönemli içme suyu ihtiyaçlarını karşılayacak projeler tamamlanmıştır. İller Bankası Genel Müdürlüğü tarafından 2002 yılında 65 içme suyu projesi ile 12 kanalizasyon projesi hizmete sunulmuştur. Gaziantep İçme Suyu Projesi ve İstanbul Anadolu Yakası Kanalizasyon Projesi ilgili belediyelerin içme suyu ve kanalizasyon idareleri tarafından dış kredi temin edilerek gerçekleştirilmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Temiz, sağlıklı ve sürekli içme suyu alan, atık su toplama ve bertaraf sistemlerinden yararlanan nüfus oranının artırılması temel amaçtır.

Ülke genelinde su kaynaklarının korunması, kullanılması, planlanması ve yönetilmesinde izlenecek politikaları belirleyecek ve koordinasyonu sağlayacak çalışmalar yapılacaktır.

Artırılmış atık suların, alternatif su kaynağı olarak tarım ve sanayide kullanımı desteklenerek su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı sağlanacaktır.

Su ve kanalizasyon işletmelerinde hizmetlerin özel sektör eliyle yürütülmesi teşvik edilecek ve belediyelerin bu hizmetlerin verilmesinde denetleme işlevini yerine getirmesi sağlanacaktır.

İçme suyu ve atık su tarifeleri, işletme-bakım-onarım giderleri de göz önüne alınarak modern işletmecilik esaslarına göre düzenlenecektir.

Kentsel alt yapı yatırımlarında finansman açığını karşılayabilmek için alternatif finansman kaynakları yaratılması amacıyla yap-işlet ve yap-işlet-devret modeli uygulamaları desteklenecektir.

2003 yılında İller Bankası tarafından 85 içme suyu ve 26 kanalizasyon projesinin tamamlanması hedeflenmektedir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Su kaynaklarının korunması, kullanılması, planlanması ve yönetilmesi ile ilgili hukuki düzenleme yapılması çalışmalarına devam edilecektir.

Su ve atık su standartlarının AB standartlarına göre yeniden belirlenmesi çalışmalarına devam edilecektir.

B. KATI ATIK YÖNETİMİ

a) Mevcut Durum

Ekonomik ve teknolojik gelişmeler, nüfus artışı, hızlı kentleşme ve doğal kaynakların tüketimi katı atık miktarının giderek artmasına yol açmaktadır. Kırsal alanda da sorunlar giderek büyümektedir.

Katı atık miktar ve niteliğine ilişkin verilerin eksik ve hatalı oluşu, katı atıkların yönetiminde, özellikle de geri kazanım ve bertaraf konularında yanlış tercihlere yol açabilmektedir.

Ulusal düzeyde katı atık yönetimine yeterli önem verilememiş ve bu konuda etkin bir politika oluşturulamamıştır. Ülke koşullarını gözetken, teknik ve mali açıdan uygulanabilir standartlar geliştirilememiştir. Bu durum, belediyelerin pahalı ve yanlış teknoloji seçmelerine neden olabilmektedir.

İller Bankası Genel Müdürlüğünce Belediyeler İçin Katı Atık Yönetimi Ana Planı ve Uygulama Programı çalışması başlatılmış olup, ülke genelinde bertaraf tesislerinin yer ve öncelik tespitinin yapılması amaçlanmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Evsel nitelikli katı atıklar için yatırım ve işletme maliyetleri düşük ve ülke şartlarına en uygun katı atık bertaraf teknolojisi olan düzenli depolama yöntemi tercih edilecektir.

Evsel nitelikli katı atıklar içinde tekrar kullanım değeri olan maddelerin kaynağında ayrıştırma yöntemi ile ekonomiye kazandırılması sağlanacaktır.

Katı atık üretiminde öncelikle üretilen çöp miktarının azaltılması ve kaynağa ayrıştırılarak toplamaya hazır hale getirilmesi için çöp üreticisi konumundaki hane halkı bilgilendirilecek ve özendirici tedbirler alınacaktır.

Ülkemizde katı atık yönetimi konusundaki mevcut mevzuatın gözden geçirilerek anlaşılır, uygulanabilir, denetim ve yaptırım gücüne sahip bir yapıya kavuşturulabilmesi yönünde çalışmalar sürdürülecektir.

İller Bankası Genel Müdürlüğünün katı atık konusunda verdiği hizmete ilişkin mali destek artırılacak, Bankanın kırsal alanda katı atık sorunlarına ilişkin bir çalışma başlatması sağlanacaktır.

Tıbbi atıkların evsel atıklarla karıştırılmadan usulüne uygun toplanması, taşınması ve bertaraf edilmesi konusundaki uygulamalar daha etkinleştirilecektir.

Tehlikeli atıkların güvenli şartlarda toplanması, taşınması, bertarafı ve denetlenmesi konusundaki uygulamalar etkin hale getirilecektir.

Kullanılmış yağlar ve piller gibi özel atıkların toplanması, taşınması ve bertarafı konusunda merkezi ve yerel yönetimler ile özel sektör arasında koordinasyon ve iş birliği geliştirilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Katı atık yönetimi ile ilgili mevzuat yeniden düzenlenecektir.

4. KENT İÇİ ULAŞIM

a) Mevcut Durum

Nüfusunun yüzde 65'i kentlerde yaşayan ülkemizde kent içi ulaşımında yaşanan problemler artarak devam etmektedir.

Kent içi arazi kullanım planları ile ulaşım planlarının bütüncül bir biçimde hazırlanamaması; kentlerin planlanan ulaşım sistemlerinden bağımsız bir biçimde

gelişmesine ve toplu taşıma ile ilgili yatırım ve hizmetlerin etkinliğinin azalması sonucu özel araç bağımlılığının artmasına sebep olmaktadır.

Kent içi ulaşım ile ilgili görev, yetki ve sorumluluğu düzenleyen mevzuattaki belirsizlikler ile ulusal standart ve politikaların geliştirilememiş olması, kent içi ulaşım projelerinin değerlendirilmesi ve denetlenmesi aşamalarında sorun ve anlaşmazlıklara yol açmaya devam etmektedir. Özellikle yüksek maliyetli raylı sistem projelerinin denetiminde hukuki ve kurumsal alt yapının yetersiz oluşu, belediyeler tarafından geri dönüşü olmayan yüksek maliyetli projelerin gerçekleştirilmesine sebep olmaktadır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan raylı sistem projelerinin öncelikle nüfusu bir milyondan fazla olan kentlerde ve yüksek yolculuk taleplerinin bulunduğu ulaşım koridorlarında gerçekleştirilmesi hükmüne rağmen, belediyelerin dış kredili raylı sistem yapım talepleri artarak devam etmektedir.

Bugüne kadar gerçekleştirilen raylı sistem projelerinde yeterli teknik bilgi birikimi elde edilmiş olmasına karşın, dış finansmana olan bağımlılık nedeniyle projelerin ithalata dayalı olarak yürütülmesine devam edilmekte, yerli sanayi gerekli ölçüde kullanılamamaktadır.

Kent içi ulaşımın güvenlik konusunda yaygın ve etkili bir programın uygulanmasına olan ihtiyaç devam etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Kent içi ulaşımın erişilebilirliği yüksek, güvenilir ve tüm gelir gruplarını kapsayan hizmet sunumu temel amaçtır.

Kent içi ulaşımın merkezi ve yerel seviyede görev, yetki, sorumluluk ve örgütlenme ile ilgili belirsizlikler giderilecektir.

Kent içi trafik yoğunluğunun azaltılması ile ilgili olarak yüksek maliyetli projelerden önce trafik ve talep yönetimi uygulamalarına ağırlık verilmesi sağlanacaktır. Toplu taşıma hizmetleriyle ilgili sorunlar öncelikli olarak otobüs işletmeciliğinin iyileştirilmesi yoluyla giderilmeye çalışılacak, raylı sistem projeleri sadece otobüs taşımacılığının yetersiz kalabileceği kent nüfusu yüksek illerimizde gündeme getirilebilecektir.

Kent içi ulaşım projeleri kentin toplu taşıma sistemleriyle uyumlu olarak gelişmesine uygun olacak şekilde tasarlanacaktır.

Yüksek maliyetli raylı sistem projeleri nüfusu bir milyondan fazla olan kentlerde, otobüs veya ara toplu taşıma araçlarıyla karşılanamayacak büyüklükteki yolculuk talebine sahip koridorlarda yapılacaktır. Projelerin finansmanı azami ölçüde belediye öz kaynaklarından sağlanacak, dış finansman kaynaklarından sadece yüksek teknoloji ağırlıklı işlerin yapımında faydalanılacaktır.

Kent içi raylı sistemlerin planlanması, projelendirilmesi, yapımı, işletilmesi ve finansmanının sağlanması konularında görev ve yetki tanımlamaları belirsizlikleri giderecek şekilde düzenlenecektir.

Özel toplu taşıma ve servis araçlarının denetim eksikliği giderilecek, ara toplu taşıma türlerinin otobüs ve raylı sistemleri besleyici hatlar üzerinde entegre bir biçimde kullanımı sağlanacaktır.

Kent içi ulaşım hizmetlerinin düzenlenmesi sırasında bedensel engellilerin erişimini kolaylaştırıcı tedbirler alınacaktır.

Kent içi ulaşımında deniz taşımacılığından azami ölçüde yararlanılabilmesi için gerekli önlemler alınacaktır.

Kaldırımların araç işgalinden kurtarılması, yaya geçitleri, trafiğe kapalı yaya bölgeleri ve bisiklet yolları gibi önlemlerle kent içi ulaşımında yaya ve bisiklet yolculuklarının oranı artırılmaya çalışılacaktır.

Kent içi ulaşımında güvenliği sağlamak amacıyla eğitim programları geliştirilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Kent içi ulaşım ile ilgili merkezi ve yerel düzeyde görev, yetki, sorumluluk ve örgütlenmeye ilişkin yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Kentlerin yerleşim özellikleri ve nüfus büyüklüklerine göre kapsam ve yöntemleri açısından farklılaşan ulaşım planlarının hazırlanabilmesi için gerekli yasal düzenleme gerçekleştirilecektir.

Kent içi raylı sistemlerinin planlanması, projelendirilmesi, yapımı, işletilmesi ve finansmanının sağlanması konularında yetki ve sorumluluklar ile teknik ölçüt ve standartları belirleyen yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Özel toplu taşımacılık ve servis araçlarının denetim eksikliğini giderici yasal düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

TCDD'ye ait banliyö hatlarının yerel yönetimler tarafından işletilmesine yönelik mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.

Otopark Yönetmeliği, yol boyu park yerleri ve toplu park yerleri de dikkate alınarak yeniden düzenlenecektir.

5. İNŞAAT, MÜHENDİSLİK-MİMARLIK, TEKNİK MÜŞAVİRLİK VE MÜTEAHHİTLİK HİZMETLERİ

a) Mevcut Durum

İnşaat sektörünün 2001 yılında GSMH içindeki payı yüzde 5,24 iken, bu oran 2002 yılının ilk dokuz ayında yüzde 4,27 olarak gerçekleşmiştir. Sektörde büyüme hızları 2001 yılı için yüzde -5,5 ve 2002 yılı ilk dokuz ayı için yüzde -3,4 olmuştur. İnşaat sektörünün son 2 yılda dönemler itibarıyla GSMH içindeki payı ve büyüme hızları aşağıda verilmektedir.

TABLO: VI.30- İnşaat Sektörünün GSMH İçindeki Payı ve Büyüme Hızı

	2000					2001					2002		
	I	II	III	IV	Toplam	I	II	III	IV	Toplam	I	II	III
GSMH Payı (%)	4,96	5,49	5,08	5,12	5,16	5,75	5,65	4,38	4,99	5,24	4,08	4,47	4,23
Büyüme Hızı (%)	-2,3	3,3	8,6	5,9	4,4	-4,8	-5,3	-7,8	-3,3	-5,5	-2,4	-5,9	-2,0

Kaynak: DPT

İnşaat yatırımları genel olarak Türkiye’de gerçekleştirilen toplam yatırım tutarının yaklaşık yüzde 60’ını oluşturmaktadır. Ancak, son dönemde gerileyen inşaat yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı bu oranın altına düşmüştür. Kamu yatırımlarına bütçeden ayrılan kaynaklardaki kısıtlılığın devam etmesinin yanı sıra YİD ve Yİ modellerinde mevzuat ve uygulamadan kaynaklanan sorunlar da sektörde beklenen gelişmeleri olumsuz yönde etkilemiştir.

Yaşanan krizlerin ardından yurt içindeki daralma sonucunda, sektör mevcut potansiyelini yurt dışındaki işlerde kullanmaya devam etmiş ancak, son yıllarda mevcut dış pazar ülkelerinin de ekonomik sıkıntı içine girmesi ve yeni pazarlar bulunamaması bu imkanın sınırlı kalmasına sebep olmuştur. 2000 ve 2001 yıllarında yurt dışında yapımı üstlenilen müteahhitlik projeleri, sayı ve proje tutarı açısından önceki yıllara göre gerileme göstermiştir.

2886 sayılı Devlet İhale Kanununun ilgili AB standartlarına ve Dünya Ticaret Örgütü mevzuatına uyumunu sağlamak üzere, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ve 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu 22 Ocak 2002 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmış olup, bu Kanunlar 1 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

8 Eylül 2002’de yayımlanan Yapı Malzemeleri Yönetmeliği 2004 yılında yürürlüğe girecektir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Sektörde, uluslararası standartlara ve AB mevzuatına uyum sağlanması, yurt dışı müteahhitlik ve teknik müşavirlik hizmetlerinin yurt içindeki kalite etkinliği ve dünya pazarlarındaki payının artırılması amaçlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda sektörün başlıca politikaları olan ilgili mevzuat yapısının gözden geçirilmesi, mevzuatta mevcut dağınıklığın giderilmesi, AB mevzuatı ile farklılıkların ortadan kaldırılması, sektörün rekabet gücünün ve verimliliğinin artırılması ve hizmet üretiminde yönetim kalitesinin uluslararası standartlara uygun duruma getirilmesi yönündeki çalışmalara devam edilecektir.

YİD ve Yİ modelleri gibi finansman temini yöntemleri kullanılarak yatırımların devlet bütçesine yük oluşturmadan hızla tamamlanması sağlanacak, bu amaçla, bu modellerin sağlıklı bir biçimde uygulanmasını önleyen güçlükleri ortadan kaldıracak düzenlemeler yapılacaktır.

İnşaat sektörünün teknolojik, ekonomik ve yapısal durumu ile sektörde muhtemel gelişmeler göz önüne alınarak, hedefler, sorunlar ve teknoloji talepleri belirlenecek, bu

bağlamda sektöre ait 2023 yılı bilim ve teknoloji politika ve stratejilerinin üretilmesine çalışılacaktır.

Dünyada birçok uluslar arası inşaat firması, devletlerinin teşvik ve desteği ile faaliyet göstermekte; sektör ve hükümet işbirliği ile idari, yasal ve finansal tedbirler getirilerek bu inşaat firmalarının rekabet ve teknik güçleri artırılmaktadır. Bu bakımdan, yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinde yeni pazarlara girilmesi ve mevcut pazarların geliştirilmesi konusunda devletin işbirliği ve katkısı artırılmalıdır. Bu amaçla; makine-teçhizat, personel kapasitesi, deneyim ve bilgi birikimi bakımından güçlü ve yetenekli olan Türk inşaat sektörünün yurt dışında iş yapmasını kolaylaştıracak düzenlemeler yapılacaktır.

1999 yılında yaşanan deprem felaketleri ile birlikte, ülkemizde yapı denetimi ihtiyacı en çarpıcı biçimde ortaya çıkmış, yer seçiminin önemi daha iyi anlaşılmıştır. Bu soruna çözüm bulmak amacıyla çıkarılan 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun hükümlerinin uygulamaya eksiksiz yansıtılabilmesi için gerekli özen gösterilecektir.

Sektörün nitelikli insan gücü ihtiyacını karşılamak için yapılan mesleki ve teknik eğitim çalışmalarının desteklenmesine devam edilecektir.

Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) müzakerelerinde mimarlık, mühendislik ve müteahhitlik hizmetleri sektörlerinde Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesi ülkelerde pazarına girilmesinde engelle karşılaşılan ülke ve alt sektörlerin belirlenmesi; ayrıca, DTÖ üyesi diğer ülke hizmet sunucularının, ülkemizde yukarıdaki sektörlerden birinde pazara girişte engel olarak gördüğü kısıt veya düzenlemenin kaldırılması yönünde talepte bulunması durumunda, ülke pozisyon ve tavrının belirlenmesi hususlarında çalışmalara devam edilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ve 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanununa yönelik ikincil mevzuat çalışmalarına devam edecek, uygulamada karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanunun çeşitli hükümlerinin uygulama esaslarına ilişkin düzenlemeler yapılacaktır.

İmar ve Şehircilik Kanun Tasarısı hazırlık çalışmalarına devam edilecektir.

6. HARİTA, TAPU, KADASTRO, COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ VE UZAKTAN ALGILAMA SİSTEMLERİ

a) Mevcut Durum

Harita, tapu ve kadaströ sektöründe özel bir yeri olan Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS) ile GAP kapsamında olan iller için harita, tapu ve kadaströ hizmetlerini kapsayan GAP Bilgi Sistemi (GAPBİS) projelerinin veri girişinde yararlanılmak üzere, 1/5000 ölçekli harita yapımında bugüne kadar yapılanlar, yeniden değerlendirmeye tabi tutulmuş ve ülke düzeyinde yapılması gereken 500.000 km²'lik alanın 2002 yıl sonu itibarıyla yüzde 92'sinin harita yapımı tamamlanmıştır. Standart Topoğrafik Kadastral Harita (STKH) Yüzey Ağı Projesi kapsamında, kadaströ ve büyük ölçekli harita yapımının

gerektirdiği duyarlılıkta, ülke genelinde 182 bölgede ve 11.000 yer kontrol noktasında ölçü ve hesabı gerçekleştirilmiştir. Meskun alan alt yapı hizmetlerinde kullanılan 1/1000 ölçekli harita yapımında ise çalışmalara devam edilmektedir.

Tapu ve kadastro hizmetlerinde otomasyona geçme çalışmaları döner sermaye mali imkanları çerçevesinde başlatılmış, pilot bölge seçilen Ankara'da envanter tespitine ilişkin analiz ve tasarım çalışmaları tamamlanmış olup, uygulama yazılımları devam etmektedir. Otomasyona geçme çalışmalarına ülke düzeyindeki 1003 tapu sicil müdürlüğünün 684'ünde devam edilmektedir.

Harita, tapu ve kadastro hizmetlerinde bugüne kadar sistemli bir şekilde otomasyona geçilmesini amaçlayan TAKBİS Projesinin gerçekleştirilmesindeki gecikme nedeniyle, resmi ve özel kişi, kurum ve kuruluşlara sunulan hizmetlerde zaman ve nitelik olarak aksaklıkların gündeme geldiği, harita, tapu ve kadastro hizmetlerinden yararlanma zorunluluğu bulunan kişi, kurum ve kuruluşların faaliyetlerinde önemli dar boğaz olduğu tespit edilmiştir.

İlk tesis kadastro yapımında; Türkiye genelinde yapılması gereken 417 000 km² alanın, 2002 yıl sonu itibarıyla yüzde 88'ine ulaşılmış olmakla birlikte, önceden yapılan kadastro paftalarından önemli bir bölümünün güncelliğini yitirmiş olması, kadastro yapımında önemli bir yeri olan bilirkişi heyetinin zamanında oluşturulamaması, özellik arz eden bazı bölgelerde çalışacak eleman temininde karşılaşılan güçlükler, teknolojik imkanlardan yeterince yararlanamama gibi faktörler ile arazi yüzey şekilleri ve bitki örtüsü kadastro yapımını olumsuz yönde etkilemektedir.

Sınırsız kullanım alanı olan coğrafi bilgi sistemi (CBS) teknolojisi ülkemizde kamu kesimi ve özel kesimde değişik amaçla kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, bu çalışmalar birbirinden bağımsız yürütülmekte olduğundan, kurum ve kuruluşlar arası koordinasyon yetersizliği önemini korumaktadır.

Harita, tapu ve kadastro hizmetlerinde uzaktan algılama yönteminden yararlanma çalışmaları, kamu kesimi ve özel kesimde giderek artmaktadır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Gayrimenkule dayalı vergi, resim, harç gelirlerinin sağlıklı bir şekilde belirlenebilmesi, yargı organlarınca talep edilecek toprağa dayalı bilgilerin zamanında karşılanabilmesi, belediyelerce oluşturulmaya çalışılan kent bilgi sistemlerinin etkin bir şekilde kurulabilmesi, arazi toplulaştırılması ve hazine arsa ve arazilerinin tam olarak tespit edilmesi gibi önem arz eden devlet politikalarının amaçlanan zamanda ve nitelikte yürütülebilmesini sağlamak temel amaçtır. Bu çerçevede, TAKBİS'in ülke düzeyinde uygulamaya geçirilmesi önem taşımaktadır.

2003 yılında Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğüne; 3.000 km²'lik alanda 1/5000 ölçekli standart topoğrafik kadastral harita yapımı, 4.908 km²'lik alanın kadastro, 75 km²'lik kadastro paftasının yenilenmesi, 666.700 adet değişiklik işlemi, 1.200 hektar arazi toplulaştırma işlemi, 1.000 parsel afet kadastro ve 60.000 parsel imar affı ile 30.000 hektar mera aplikasyonu işleminin yapılması hedeflenmektedir.

Türkiye Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemini (TUCBS) oluşturma çalışmalarına devam edilecektir. Harita, tapu ve kadastro hizmetlerinde, uzaktan algılama yönteminden yararlanma çabaları artarak sürdürülecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Kamu sorumluluğu taşıyan lisanslı ölçme bürolarının oluşturulması amacıyla gerekli hukuki düzenlemeler yapılacaktır.

7. KENTSEL VE KIRSAL ALT YAPI

a) Mevcut Durum

Kırsal alt yapının oluşturulması kapsamında; toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesine yönelik tarımsal alt yapının yaygınlaştırılması, kaynakların yönetimi ve etkin kullanımına dair çalışmaların yapılması önemini korumaktadır.

2002 yılı sonu itibarıyla toplam kamu sulamaları 3,84 milyon hektara ulaşmış ve halk sulamaları ile birlikte, ekonomik olarak sulanabilir 8,5 milyon hektar alanın 4,84 milyon hektarı sulanabilir hale gelmiştir.

Sulama yatırımlarında geline seviye, kamu eliyle gerçekleştirilen hizmetlere sulama tesislerinden faydalananların katılımının sağlanması gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) sulama şebekelerinin 2001 yılı sonu itibarıyla 1.664 bin hektarının işletme-bakım sorumluluğu çeşitli kuruluşlara devredilmiş olup, 2002 yılında ilave 14 bin hektarın devri beklenmektedir. Bu örgütlere destek olmak üzere geliştirilen proje kapsamında, su kullanıcı örgütlerin 270 adedi ile projeye katılım ve krediden yararlanma sözleşmesi yapılmış olup, bunlardan 240 adedi projeden yararlanmıştır.

Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında; Fırat havzasında devam eden Aşağı Fırat I.Merhale Sulamaları ile 2002 yılı başı itibarıyla Şanlıurfa-Harran Ovasının 122,4 bin hektarı sulamaya açılmış olup, yıl sonuna kadar ilave 1.095 hektarlık alanda sulama şebekesi tamamlanmıştır. Yine GAP kapsamında Dicle havzasında yürütülen Kralkızı-Dicle I.Merhale Projesi kapsamında ilk defa 4.755 hektarlık şebeke 2002 yılında tamamlanmıştır. Diğer yandan, Yukarı Harran Ovası Anakanal İnşaatı işi yılın ikinci yarısında temin edilen ek dış kredi ile desteklenerek hızlandırılmıştır. Bunun yanı sıra, hükümetler arası ikili işbirliği kapsamında yer alan ve 2001 yılında kredi görüşmeleri tamamlanan Yaylak ve Bozova I.Kısım Sulamalarına 2002 yılında başlanılmış; ancak öncelikle gerçekleştirilmesi gereken arazi toplulaştırma faaliyetleri nedeniyle söz konusu projelerde 2002 yılında yapılması planlanan toplam 5.000 hektarlık sulama hedefi gerçekleştirilememiştir. Böylece, 2002 yılında GAP kapsamında gerçekleştirilmesi planlanan toplam 17.900 hektarlık sulama hedefinin, 6.350 hektarı gerçekleşmiştir. Bu çerçevede; 2002 yılı sonu itibarıyla 123,5 bin hektarı Aşağı Fırat I.Merhale Sulamalarından olmak üzere GAP ve kapsamındaki münferit projelerle toplam sulamaya açılan alan 223,9 bin hektara ulaşmıştır.

Sulamanın yanı sıra verim artışı sağlamaya yönelik arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme faaliyetlerinde, 2002 yılı sonu itibarıyla 321 bin hektarı toplulaştırılmalı olmak üzere toplam 1.013 bin hektar alanda hizmet gerçekleştirilmiştir.

Toprak ve su kaynaklarının tahsis, kullanım ve yönetimine yönelik yeterli mevzuatın bulunmayışı, doğal ve ekonomik kaynakların israfına yol açmaktadır.

Sulama sektörü yatırım politikalarının oluşturulmasında, yatırımdan faydalanacakların katılımlarının sağlanamaması, yatırımların kamu imkanlarıyla yürütülmesine ve tamamlanan tesislerin kullanıcılar tarafından yeterince benimsenmemesine ve etkin kullanılmamasına neden olmaktadır.

Tarımsal alt yapı hizmetlerinde, DSİ yatırımlarının geri ödenmesinde izlenen yöntemin aksaklıkları ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM) yatırımlarında geri ödeme uygulamasının olmaması, kaynakların rasyonel kullanımına olumsuz etki yapmaktadır.

Katılımcı yaklaşıma ters düşen 2032 sayılı Köye Götürülen Hizmetlerden Gönüllü Katkıları Dışında Katılma Payı Alınmaması Hakkında Kanunun Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun Tasarısı TBMM'ye sunulmuştur.

Diğer yandan, yapılan rasyonalizasyon çalışmalarına rağmen yatırım programında yer alan proje paketinin büyüklüğü nedeniyle mevcut yatırım imkanları ile projelerden beklenen fayda sağlanamamakta ve ülkenin tarımsal alt yapı ihtiyacı arzulanan düzeyde karşılanamamaktadır.

Toprak potansiyelinin tespitine yönelik olarak, ön inceleme düzeyinde yapılmış bulunan toprak etütlerinin detaylandırılması ve bunlara dayalı arazi kullanım planlarının hazırlanması önemini korumaktadır.

Arazi kullanım planlarının bulunmayışı, tarım alanlarının tarım dışı kullanımındaki artış, mevcut arazilerin miras ve satış yoluyla bölünmesi; fiilen tarım yapılan alanların ve elde edilen verimin azalmasına neden olmakta ve mevcut haliyle yasal düzenleme gerektiren arazi toplulaştırma hizmetlerine olan ihtiyacı artırmaktadır.

Sulama ve arazi toplulaştırma yatırımları ile tarla içi geliştirme hizmetlerinin eş güdüm içinde yürütülmesi önem arz etmektedir.

Kırsal alana sağlanan sosyal alt yapı hizmetlerinden şebekeli içme suyu, kanalizasyon ve arıtma tesislerinin yaygınlaştırılması ve standartlarının yükseltilmesi çalışmaları sürdürülmektedir. Kırsal alanda yer alan toplam 77.045 yerleşim yerinin yaklaşık yüzde 90'ına yeterli ve sağlıklı içme suyu hizmeti götürülmüştür. Ancak, yapılan içme suyu tesislerinin büyük çoğunluğu teknik kullanım ömürlerini tamamlamıştır.

İçme suyu hizmeti götürülen kırsal yerleşim yerlerinin yüzde 58'i şebekeli içme suyuna sahiptir.

Köylerde çevre sağlığı yönünden büyük önem arz eden kanalizasyon tesislerinin yapılması ile ilgili çalışmalar sürdürülmektedir. Bugüne kadar 4.605 köyde kanalizasyon tesisi yapılmıştır. Bu sistem dahilinde çevresel boyutta sorunların giderilmesi hususu önemini korumaktadır.

Baraj inşaatları nedeniyle baraj gölü altında kalan yerleşim alanlarındaki ailelerin yeniden iskan ile göçer ailelerin iskan çalışmalarına devam edilmektedir. Yerleri kamulaştırılanlar ile göçebelerin iskanında, iskan yeri temininde güçlük çekilmektedir.

Toplu iskanlarda konut ve tarımsal işletme ihtiyaçları için büyük arazilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Kırsal alanda yaygınlaşarak işlevlerini sürdüren kırsal kalkınma amaçlı kooperatif ve birliklerin geliştirilmesi ve girişimciliğin desteklenmesi önemini korumaktadır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Dengeli, sürdürülebilir ve çevreyle uyumlu tarımsal kalkınmanın sağlanmasına yönelik tarımsal alt yapının katılımcı bir yaklaşımla geliştirilmesi temel amaçtır.

2003 Yılı Yatırım Programı ile yılında tamamlanacak ve kredili yürütülecek sulama projeleri ile arazi toplulaştırma projelerinin ağırlıklı olarak yürütülmesi esas alınmıştır.

2001 yılında başlanan, mevcut toprak etütlerinin ön inceleme düzeyinden detaylı etütler seviyesine ulaştırılmasına yönelik çalışmalara KHGM iş programlarında ve ödenek tahsislerinde öncelik verilerek, bu çalışmalar arazi kullanım planlarının hazırlanmasına baz oluşturmak üzere hızlandırılacaktır.

GAP kapsamında yürütülen sulama, arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetleri eş güdüm içinde yürütülecektir. Bu çerçevede, sulama yatırımı ileri aşamada bulunan Şanlıurfa-Harran Ovasında arazi toplulaştırma faaliyeti ve bunu takiben tarla içi geliştirme hizmetleri hızlandırılacak, sulama yatırımı başlangıç aşamasında bulunan Yaylak ve Bozova projelerinde arazi toplulaştırma faaliyetine ağırlık verilecektir. Diğer yandan, Kralkızı-Dicle Projesinin hayata geçirilmesiyle birlikte, Dicle havzasında arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetlerine önem verilecektir. 2003 yılında, GAP kapsamında yürütülen sulama projeleri ile toplam 9.500 hektarlık alanda ilave sulama yatırımının gerçekleştirilmesi öngörülmektedir.

2003 yılında ülke genelinde; 15.500 hektarlık taşkın koruma, 2.730 hektarlık toprak muhafaza, 450 hektarlık drenaj, 17.950 hektar arazi toplulaştırmalı olmak üzere 35.500 hektarlık tarla içi geliştirme ve 59.500 hektarlık yeni sulama şebekesinin gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Böylece, 8,5 milyon hektar toplam alanın yüzde 57,6'sını teşkil eden 4,9 milyon hektar alan sulanabilir olacaktır.

Su havzalarında ve kıyı alanlarındaki kırsal yerleşmelerde kanalizasyon ve arıtma sistemlerinin yaygınlaştırılmasına devam edilecektir.

Göçer aileler ile yerleri kamulaştırılan ailelerin iskanının sağlanmasına devam edilecektir.

Toplu iskanda; arazi temininin zor ve konutların ihale edilerek yapılmasının maliyetinin yüksek olması nedeniyle, hak sahipleriyle iş birliği yapılarak kredi usulü ile hizmetin daha etkin olarak gerçekleştirilmesi çalışmalarına başlanacaktır.

TABLO: VI.31- Toprak ve Su Kaynakları Faaliyetlerinde Gelişmeler

(Hektar)

Faaliyet Kolu	2001 Gerçekleşme	2002 Ger. Tahmini	2003 Program
Sulama	72 281	60 150	59 500
Tarla İçi Geliştirme	14 088	35 540	35 500
Toprak Muhafaza	14 094	2 900	2 730
Taşkın Koruma	10 010	19 175	15 500
Drenaj	1 095	410	450

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Su kaynaklarının sektörel ve sektörler arası planlanması, korunması ve özellikle yer üstü sularının tahsisi konularında ülkemiz koşullarına uygun çerçeve niteliğinde bir yasa taslağı hazırlanacaktır.

Arazi kullanımı ve toprak koruma ile arazi toplulaştırmaya yönelik yasal düzenleme çalışmaları tamamlanacaktır.

Sulama amaçlı çiftçi organizasyonlarının oluşturulmasına yönelik olarak hazırlanan yasa tasarısı taslağı sonuçlandırılacaktır.

KHGM yeniden yapılandırılacaktır.

2510 sayılı Iskan Kanunu'nun yeniden düzenlenmesi ile ilgili çalışmalar tamamlanacaktır.

XIII. ÇEVRE**a) Mevcut Durum**

Hızlı kentleşme, nüfus artışı ve sanayileşme süreci doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı üzerinde önemli bir baskı unsuru olmaya devam etmektedir.

Mevcut çevre yönetim sisteminin gereken etkinlik düzeyine kavuşturulmasında beklenen ilerleme sağlanamamıştır.

Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Çerçeve Sözleşmesi kapsamında Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Eylem Planı hazırlanmıştır.

Ülkemizdeki doğal bitki gen kaynağı ile biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliği için biyoteknoloji ürünlerinin kullanımı ve dolaşımı konusunda standartların oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle genetik yapısı değiştirilmiş biyoteknolojik ürünlerin çevre ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin önlenmesi ve ülkemizin yeni geliştirilen ürünlerin denendiği bir pazar olmasının engellenmesi amacıyla yasal, kurumsal ve uygulamaya ilişkin düzenlemelerin yapılması ihtiyacı devam etmektedir.

İklim değişikliği ve arazi kullanım kararlarına bağlı olarak ülkemizin maruz kaldığı çölleşme tehdidinin ortadan kaldırılmasına yönelik uygulama ve önlemleri kapsayan Çölleşme ile Mücadele Ulusal Eylem Planının çalışmaları başlatılmıştır.

Ulaştırma, enerji, sanayi ve kentleşme gibi alanlarda fosil yakıtlara olan bağımlılık atmosferde biriken karbondioksit ve diğer sera gazlarının artmasına yol açmakta, ancak ülkemizin sera gazlarının azaltılması konusundaki sorumluluğu artan nüfusun ihtiyaçları ve ekonomik yapısına bağlı olarak sınırlı kalmaktadır.

Sera gazı salınımlarını belli bir miktarda tutmak ya da belirlenen bir yıla kadar istenen oranda azaltmak amacıyla, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü oluşturulmuştur.

Ülkemiz, bu Sözleşme kapsamında hem OECD ve pazar ekonomisine geçiş sürecindeki ülkelerle EK-I listesinde, hem de OECD ülkeleri ile birlikte EK-II listesinde yer almıştır. EK-I ülkelerine özellikle enerji ilişkili karbondioksit ve diğer sera gazlarında önemli oranda indirim yükümlülükleri getirilmekte, EK-II ülkelerinin ise gelişme yolundaki ülkelere mali ve teknolojik yardım yapmaları gerekmektedir.

Ülkemizin Sözleşmeye taraf olabilmesi amacıyla 6. Taraflar Konferansında Türkiye'nin uygun şartlardan yararlanmasi kaydıyla, isminin EK-II'den silinerek, EK-I'de yer verilmesi doğrultusundaki önerisi, Kasım 2001'de Marakeş'te yapılan 7. Taraflar Konferansında (COP-7) kabul görmüştür. Sözleşme TBMM Genel Kurulu gündemindedir.

1992 yılında Rio'da düzenlenen Çevre ve Kalkınma Konferansının 10. yılı nedeniyle 26 Ağustos- 4 Eylül 2002 tarihleri arasında Johannesburg'da Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi yapılmıştır. Zirvede çevre ve sağlık konularında bütüncül yaklaşımların ve sektörler arası iş birliğinin gereği, ekosistem yönetiminin kalkınma modelleri ve planlara dahil edilmesi ve biyolojik çeşitlilik kaybının durdurulması için zamana bağlı hedeflerin belirlenmesi, temiz su temini ve son kullanıcının finansal kaynaklarını gözetken uygun fiyatlandırma, enerji politikalarında verimlilik, kapasite oluşturma ve piyasa düzenlemeleri ile yenilenebilir enerji kaynaklarının önemi vurgulanmıştır.

Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) sürecinin etkinleştirilmesini ve AB ile uyumunun sağlanmasını temin etmek üzere yeniden düzenlenen ÇED Yönetmeliği 6 Haziran 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Nesli Tehlikede Olan Türlerin Uluslar Arası Ticaretine Dair Sözleşmenin (CITES) etkin olarak uygulanabilmesi amacıyla hazırlanan Yönetmelik 27 Aralık 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik, nesli tehdit altında olan yabani hayvan ve bitki türlerinin sürdürülebilir kullanımını sağlamayı ve uluslar arası ticaretinin kontrol altına alınmasına ilişkin usul ve esasları belirlemektedir.

5 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren Çevre Denetimi Yönetmeliği tesislerin kurulması, faaliyete geçmesi ve üretimin her aşamasından atıkların nihai bertarafına kadar çevrenin korunması için çevre denetiminin usul ve esaslarını düzenlemektedir.

30 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği ile özellikle su kuşlarının yaşam ortamı olarak uluslar arası öneme sahip alanların korunması ve sürdürülebilir kullanımına ilişkin uygulamalar düzenlenmiştir.

Çevre veri tabanı oluşturulması amacıyla çevresel veri arzı ve talebine ilişkin envanter çalışmalarının yapılması, ilgili kuruluşlar arasında bilgi akışının ve paylaşımının sağlanması ihtiyacı devam etmektedir.

4794 sayılı Kanunla Avrupa Çevre Ajansına katılımımız onaylanmıştır. Ajansa üyeliğimiz, çevre yönetimi için gereken veri tabanlarını hazırlamak, raporlama sistemi ve şebeke alt yapısını oluşturarak bilgiye erişimi ve bilginin paylaşımını etkinleştirmek üzere başlatılan çalışmaların AB standartlarına uygun olarak yürütülmesini sağlayacaktır.

Deniz, su ve hava kirliliği izleme, ölçme, değerlendirme sisteminin alt yapısının geliştirilerek bu konularda başta yerel yönetimler olmak üzere yetki ve sorumluluk paylaşımının açıklığa kavuşturulması ve uygulamaların etkinleştirilmesi yönünde yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

İnsan sağlığını, ekolojik dengeyi, kültürel, tarihi ve estetik değerleri korumak suretiyle ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak esastır.

Çevre ve kalkınma politikaları arasında uyum sağlanması ilkesi doğrultusunda, çevrenin korunması ve çevre sorunlarının çözülmesiyle doğrudan veya dolaylı ilgisi olan kurum ve kuruluşlar arasında gerekli iş birliği sağlanarak etkili ve eş güdüm içinde çalışan bir çevre yönetim sisteminin oluşturulması yönünde çalışmalar sürdürülecektir.

Çevre konusundaki mevcut kurumsal yapılanmanın ülkenin ihtiyaçları ve öncelikleri de gözetilerek yerel yönetimlere ve uygulayıcı kurumlara ağırlık verecek şekilde yeniden düzenlenmesi çalışmalarına devam edilecektir.

Çevre ile ilgili mevzuat bütüncül bir bakışla, AB müktesebatı da göz önüne alınarak çelişki ve mükerrerliklerin giderildiği bir yapıya kavuşturulacaktır.

Çevre ile ilgili ölçme, izleme ve değerlendirme çalışmaları geliştirilerek sistematik bir yapıya kavuşturulacaktır. Bu yapı içinde yerel yönetimlerin teknik ve mali kapasitelerinin güçlendirilmesi esas olacaktır.

Çevreye ilişkin olarak farklı kurum ve kuruluşlar tarafından toplanan verilerin, uluslararası standartlara uygun, güvenilir ve ilgi gruplarının erişmesine imkan verecek bir alt yapıda desteklenmesine devam edilecektir.

Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı teşvik edilecek, çevresel risklerin en aza indirilmesi çalışmaları devam edecektir.

Eko-turizmin ve genetik olarak değiştirilmiş organizmalar ile biyoteknoloji ürünlerinin doğal kaynaklar üzerinde oluşturabileceği baskıları belirlemeye ve gidermeye yönelik çalışmalar desteklenecektir.

Üretim ve tüketim kalıplarında çevreye duyarlılığın artırılması, bu amaçla ISO 14001, EMAS (Eco-Management and Audit Scheme) gibi çevre yönetim sistemi araçlarının kullanımının etkinleştirilmesi, temiz üretim teknolojilerinin yaygınlaştırılması, bu konulardaki eğitim programlarına ağırlık verilerek özel sektör için destekleyici teknik ve finansal araçlardan (temiz üretimin teşviki, gönüllü anlaşmalar, çevre kirliliği sigortası gibi) faydalanılması imkanları araştırılacaktır.

Özellikle endemik türler açısından zengin bir bitki ve hayvan varlığına sahip olan ülkemizde biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı önem arz etmektedir.

Bu amaçla türlerin tespiti ve tanımlanması ile dinamik veri tabanlarının oluşturulması çalışmalarına devam edilecektir.

Biyolojik çeşitliliğin ve gen kaynaklarının ekonomik bir değer olarak kullanılması yönündeki çalışmalar geliştirilerek desteklenecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilir kullanımı, genetik yapısının değiştirilmesi, türlerin toplanması ve uluslar arası dolaşımı ile ilgili mevzuatımız geliştirilecektir.

YEDİNCİ BÖLÜM

KAMU HİZMETLERİNDE ETKİNLİĞİN ARTIRILMASI

I. KAMU YÖNETİMİNİN İYİLEŞTİRİLMESİ VE YENİDEN YAPILANDIRILMASI

a) Mevcut Durum

Kamu yönetiminde insan kaynaklarını, yönetsel ilkeleri ve işleyişi içine alan bütüncül ve köklü bir değişim ihtiyacı devam etmektedir. Bu çerçevede, kamu kurum ve kuruluşlarının teşkilat yapılarında, amaç ve görevlerinde, personel sistemlerinde ve kaynakların kullanımında görülen aksaklıklar ile eksiklikleri gidermek öncelikli konuları oluşturmaktadır.

Halka dönük bir yönetim anlayışının yerleştirilmesi ve devletin teşkilat yapısının küçültülerek fonksiyonel hale getirilmesi konuları önemini korumakta, kamu kurum ve kuruluşlarında görev, yetki ve sorumluluk dengesinin iyi kurulamamış olması kamu yönetiminde etkililiği zayıflatmaktadır.

Yolsuzluklarla mücadele için yürütülen çalışmalarda yeterince etkili ve başarılı olunamamıştır. Yolsuzlukla mücadele konusunun somut olaylara indirgenmeyerek bir sistem olarak başlı başına ele alınması gerekmektedir.

Merkezi yönetim, taşra ve yerel yönetimler arasındaki yetki, görev, sorumluluk ve kaynak dağılımı etkili ve sağlıklı biçimde gerçekleştirilememektedir. Merkezi yönetimin üstlendiği görevlerin çeşitliliği ve sayıca çokluğu kamu yönetiminde işleyiş bozukluklarına yol açmakta, aşırı merkezileşmiş yapı hizmetlerin görülmesinde gecikmelere ve güçlüklerle neden olmaktadır.

Ekonomi yönetimi dağınık bir görünüm arz etmekte, ekonomi politikaları ve uygulamalarıyla ilgili çeşitli kuruluşlar devlet bakanlarına bağlı olarak çalışmaktadır.

Kamu yönetimi vatandaş odaklı olmaktan uzaktır. İdari usul ve işlemlerin karmaşıklığı, kamu kurum ve kuruluşlarının esnek olmayan çalışma saatleri, aşırı bürokratik kurallar ve kamu kurum ve kuruluşlarında görülen yetki karmaşasından dolayı kamu yönetimi vatandaşların sürekli eleştirilerine maruz kalmaktadır.

Bakanlar Kurulunun görevleri ile toplanma ve çalışma usul ve esaslarını düzenleyen bir hukuki metin mevcut değildir. Bu durum, daha alt düzeylerde görüşülmesi mümkün

olan konuların Bakanlar Kurulunda gereksiz yere görüşülüp karara bağlanmasına ve Bakanlar Kurulunun iş yükünün artmasına neden olmaktadır.

Tüm kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetkilerinin gözden geçirilerek yeniden yapılandırılması amacıyla devlette genel kurumsal yapının gözden geçirilmesi çalışması başlatılmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasında verimlilik ve etkinliğin sağlanması, işlevi kalmamış birimlerin kaldırılması ve gereksiz birimlerin oluşturulmaması, devletin teşkilat yapısının küçültülerek fonksiyonel hale getirilmesi, gerekli sayı ve nitelikte personel alımı, kamu görevlilerinin bilimsel ve teknolojik gelişmeler ışığında eğitilmesi, yetki devri ve esneklikle beraber hesap verme sorumluluğunun ve yönetsel saydamlığın geliştirilmesi temel amaçtır.

Kamu yönetiminde açıklık ve şeffaflık esas olacak, vatandaşın bilgi edinme hakkı güvence altına alınacaktır.

Kamu hizmetlerinin daha kaliteli sunulması, yönetim kalitesinin artırılması ve kamu kurum ve kuruluşlarının daha etkin çalışmalarını temin etmek amacıyla toplam kalite yönetimi, stratejik yönetim ve performans yönetimi gibi yönetim tekniklerinden daha fazla yararlanılması, kamu personelinin performansını etkin şekilde ölçmek amacıyla performans kriterlerinin saptanması esas olacaktır.

Kamu istihdamında karmaşayı önlemek ve ücret adaletsizliğini gidermek üzere devlet personel rejimi reformu başlatılacaktır. Bu çerçevede, kamu kurum ve kuruluşlarının ihtiyaç duydukları sayı ve nitelikte personel istihdamını sağlamak amacıyla başlattıkları norm kadro çalışmaları tamamlanacak, liyakat ve kariyer ilkeleri esas alınacak ve karmaşık ücret sisteminden vazgeçilecektir.

Kamu görevlilerinin kurmuş oldukları vakıfların kamu hizmetinin sunumunda devreye girmesi engellenecektir. Kamu kurumlarınca kurulmuş olan vakıflar incelenerek, vakıf niteliği taşımayan, kurumun hizmet sürecinde yer alan ve bu yolla kaynak aktarılan vakıflar tasfiye edilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Ekonomi yönetiminin tek elden yürütülmesi ve ekonomi politikalarının daha hızlı ve etkin olarak hayata geçirilmesi amacıyla gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Vatandaşların idare karşısındaki hak ve sorumlulukları ile idari usul ve esasların belirlenmesi amacıyla İdari Usul Kanunu ile vatandaşların bilgi ve belgelere ulaşma hakkını düzenleyen Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Tasarılarına ilişkin çalışmalar tamamlanacaktır.

Bakanlar Kurulunun iş yükünü azaltmak amacıyla Bakanlar Kurulunda görüşülüp karara bağlanacak konuların çerçevesini çizecek bir hukuki düzenleme yapılacaktır.

Yolsuzlukla mücadelede cezaların caydırıcı hale getirilmesi amacıyla ilgili mevzuatta gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumların saydam bir ortamda çalışmalarını ve hesap verebilmelerini temin edecek düzenlemeler yapılacaktır.

II. ADALET HİZMETLERİNDE ETKİNLİK

a) Mevcut Durum

Adalet hizmetlerinin sunumunda; yargılama sürecinin yavaş işlemesi, artan fakülte sayısına rağmen hukuk eğitim ve öğretiminde arzu edilen seviyeye ulaşılamaması, yargıya ayrılan kamusal kaynakların yetersizliği, hukuk kurallarının konulmasında çağdaş gelişmelerin yeterince ve zamanında takip edilememesi, iyi yetişmiş insan gücünün yargı hizmetine daha fazla katılmasını ve muhafaza edilmesini sağlayıcı düzenlemelerin yetersiz kalması ve teknik alt yapı eksikliklerinin bulunması yargının etkin bir şekilde işlemlerini büyük ölçüde aksatmaktadır.

Kişî hak ve özgürlüklerinin temel güvencesi olan yargı bağımsızlığı hukuk devletinin olmazsa olmaz koşullarının başında gelmektedir. Ancak, yargı bağımsızlığının sağlanmasında istenilen düzeye ulaşılamamıştır.

Ülkemizin sosyal ve ekonomik yapısındaki hızlı değişim, nüfus artışı ve yüksek enflasyon gibi nedenler uyuşmazlıkların artması için uygun bir ortam oluşturmakta; yargı sistemindeki eksiklikler ve aksaklıklar nedeniyle davaların zamanında çözüme kavuşturulamaması yargıda iş yükünün sürekli artmasına yol açmaktadır.

İlk derece mahkemeleri ile Yargıtay arasında üst mahkemeler (istinaf mahkemeleri) bulunmadığından, Yargıtayda maddi olgular yeniden değerlendirilmekte ve içtihat oluşturma görevi tam olarak yerine getirilememektedir.

Ceza infaz sorunları büyük boyutlara ulaşmıştır. Tutuklu ve hükümlülerin sahip olduğu asgari hakların yasa ile düzenlenmemiş olması, ceza yerine geçen diğer infaz yöntemlerinin yokluğu, ceza infaz kurumları ve tutuk evlerinin güvenliği alanında yaşanan çift başlılık ve koşu sistemi büyük sorunlara yol açmakta, ceza infaz sisteminin bütünüyle yeniden ele alınması gereksinimi duyulmaktadır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Yargının bağımsızlığını pekiştirecek ve adalet sisteminin hızlı işlemlerini sağlayacak şekilde bir yargı reformu yapılacaktır.

Hukukun üstünlüğü ilkesi bütün kurallarıyla hayata geçirilecek, adalet hizmetlerinin sunumunda kalite artırılabilecektir.

İnfaz hizmetleri alanında çağdaş gelişmeler izlenerek, hükümlünün topluma kazandırılması ve infazın etkinleştirilmesi üzerinde durulacak ve bu amaçla ceza infaz sistemi yeniden düzenlenecektir.

Yargı sisteminin modern araç ve gereçler ile takviyesine devam edilerek adalet hizmetlerinin sunumunda, teknolojik ilerlemelerden azami ölçüde yararlanılacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

İlk derece adliye mahkemeleri ile Yargıtay arasında üst mahkemelerin kurulmasını sağlamak amacıyla yasal düzenleme çalışması yapılacaktır.

Adliye mahkemelerinin kuruluşunun mülki sisteme paralel olmaktan çıkarılarak adliye teşkilatının, il merkezleri ile belirli bir nüfus ve iş yoğunluğuna ulaşmış ilçelerde kurulması esası getirilmesi amacıyla yasal düzenleme çalışmalarına başlanılacaktır.

Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, İcra ve İflas Kanunu, Borçlar Kanunu gibi temel kanunların günün ihtiyaçlarını karşılayacak hale getirilmesi amacıyla çalışmalar yapılacaktır.

Yeni bir İnfaz Kanunu Tasarısı hazırlanacak, alternatif ceza infaz yöntemleri getirilecektir.

Mağdur haklarını koruyacak yasal düzenlemeler için çalışmalar yapılacaktır.

III. GÜVENLİK HİZMETLERİNDE ETKİNLİK**a) Mevcut Durum**

Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki bazı illerimizde uzun yıllardır devam etmiş olan olağanüstü hal uygulaması 30 Kasım 2002 tarihi itibarıyla kaldırılmıştır.

Güvenlik hizmeti vermekte olan kuruluşların daha etkin ve verimli görev yapabilmeleri için organizasyon ve insan kaynakları bazında yeniden yapılandırılması ve halkla ilişkilerin şeffaf bir eksene oturtulması ihtiyacı devam etmektedir.

Hizmette verimlilik ve devamlılığın sağlanması ve uygulamalarda objektif kriterleri baz alan yansız ve tutarlı davranışların sergilenmesi amacıyla ilgili kurumlar düzeyinde eğitim ve organizasyon çalışmaları devam etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına saygılı, sanıktan delile değil, delilden sanığa giderek suçluyu tespit eden, AB norm ve standartları paralelinde kurumsallaşmış bir güvenlik hizmeti sunumu temel amaçtır.

Güvenlik güçlerinin toplumsal olaylara en etkin şekilde müdahalesi ve çeşitli sektörleri ilgilendiren suçların takibi ve süratle sonuçlandırılabilmesi için ihtisaslaşmaya ağırlık verilerek bu konuda ihtiyaç duyulacak eğitim ve kurumsallaşma çalışmaları sonuçlandırılacaktır.

Suçun kaynağında önlenmesi amacıyla, geniş toplum katmanlarını hedef alan eğitim programları ilgili kurumlar ile işbirliği içinde sürdürülecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Güvenlik hizmeti veren kurumların yeniden yapılandırılması, merkezi ve yerel yönetimler arasındaki yetki, sorumluluk ve görev paylaşımının yeniden tanımlanmasıyla ilgili düzenlemeler yapılacaktır.

Hizmette etkinlik ve verimliliğin sağlanması ve hizmetlerin vatandaşlar ve sivil toplum örgütleri tarafından denetlenmesini temin amacıyla, bireylerin bilgi ve belgelere erişim hakkını sağlayan mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.

IV. MAHALLİ İDARELER

a) Mevcut Durum

Merkezi idare ile mahalli idareler arasında görev bölüşümü ve hizmet ilişkilerinin esaslarına yönelik düzenleme çalışmaları devam etmektedir.

2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre belediyelerde yaşayan nüfus 53.408.619 olup, Türkiye nüfusuna oranı yüzde 79'dur.

2002 yılı Ekim ayı itibarıyla belediye sayısı 3.228 olup, belediyelerde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranının yüzde 81'e ulaştığı tahmin edilmektedir.

2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre büyük şehir belediyelerinde yaşayan nüfus 22.090.998 olup, toplam belediye nüfusuna oranı yüzde 41'dir. 16 büyük şehir belediyesinde 58 ilçe ve 31 alt kademe belediyesi mevcuttur. 2002 yılında büyük şehir belediyelerinde yaşayan nüfusun belediyeler toplam nüfusu içindeki oranının ise yüzde 41,3 olduğu tahmin edilmektedir.

İl, ilçe, belediye ve büyük şehir belediyesi kurulmasında hizmetlerin sunulmasında optimum büyüklüğü sağlayacak düzenlemelere olan ihtiyaç önemini korumaktadır.

Yerel hizmetlerde; halkın ihtiyaç önceliklerinin belirlenememesi, halkın tercihleri doğrultusunda etkili bir programlama yapılamaması, karar alma ve uygulamada idari etkinliği ve verimliliği olumsuz yönde etkilemektedir.

Aynı idari sınırlar içindeki mahalli idare birimleri birbirleriyle bağlantılı çalışmamakta, yerel nitelikli ihtiyaçların giderilmesine ve sorunların çözümüne yönelik hizmet planlaması yeterince yapılamamaktadır.

Yerel yönetim meclislerinin yeniden yapılandırılması sürecinde, yerel meclislerin geniş katılıma olanak vermemesi nedeniyle oluşan temsil sorunu ile güçlü başkan-güçsüz meclisin yarattığı örgütsel temsil sorunu önemini korumaktadır.

Küçük ölçekli ve sayıca fazla olan belediye sistemi, ulusal kaynakların daha küçük dilimler halinde kullanımına ve verimliliğinin azalmasına yol açmaktadır.

Mahalli idare sistemi içindeki ağırlıkları azalan köylerin bir mahalli idare birimi olarak güçlendirilmesi önemini korumaktadır.

Mahalle muhtarlıklarının gelişen yerleşim düzeni içinde işlevinin artırılması ve örgütsel olarak yeniden düzenlenmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Birden çok mahalli idareyi ilgilendiren ve yerinde çözülmesi gereken hizmetler için kurulan mahalli idare birlikleri yapı ve kaynak itibarıyla güçlendirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Mevzuat denetimi olarak adlandırılan tek yönlü ve özden çok biçime ağırlık veren uygulamalar sürdürülmekte olup, hizmetlerin yerinde, verimli ve etkin bir biçimde yürütülmesini sağlayacak denetim anlayışı henüz yerleştirilememiştir. Belediye birlikleri ile şirketlerinin, başta Sayıştay denetimi olmak üzere denetim kapsamı dışında olması uygulamada önemli sakıncalar doğurmaktadır.

Mevcut afet mevzuatına rağmen uygulamada yaşanan aksaklıklar, mevzuatın sadeleştirilerek uygulanabilir hale getirilmesinin, yerel yönetimlerin görev ve sorumluluklarının netleştirilmesinin ve bu çerçevede periyodik tatbikatlar yapılmasının önemini ortaya koymaktadır.

Yerel yönetimlerin imar ve yapı kullanımı yetkileri ile merkezi yönetimin standart belirleme, denetleme görev ve sorumluluklarının açık ve uygulanabilir şekilde yeniden düzenlenmesi ve yerel yönetimlerin bu sorumluluklarını yerine getirebilecek nitelikte personel ihtiyacının karşılanması önemini korumaktadır.

Belediyelerin büyük kısmının teknik kadrolarının yetersiz olması, proje yönetimi açısından gerek hazırlık gerekse uygulama safhalarında yüksek maliyetlere ve teknik sorunlara yol açmaktadır.

Belediyelerin dış kredi ve hibe kullanmalarında yaşanan problemleri gidermek üzere 28.03.2002 tarih ve 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ve bu Kanunun uygulama yönetmelikleri kapsamında ilgili usul ve esaslar yeniden düzenlenmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

2003 yılında belediye sınırları içinde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranının yüzde 82'ye, büyük şehir belediyelerindeki nüfusun toplam belediyeli nüfus içindeki oranının yüzde 41,4'e ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Halkın ortak yerel ihtiyaçlarını karşılayacak kamu hizmetlerinin mahalli idarelerce yürütülmesi sağlanarak, bu hizmetlere etkinlik, verimlilik ve hız kazandırılacaktır.

Merkezi yönetimce geliştirilen ilke, kriter ve standartların yerel düzeyde uygulanabilmesi için yerel yönetimler desteklenecektir.

Küçük ölçekli ve çok sayıda birimden oluşan mahalli idare sistemi iyileştirilecektir. İl, ilçe ve belediye kurulması için kriterler, yerleşmelerin ekonomik potansiyeli, nüfus yapısı, tarihi, coğrafi ve kültürel özellikleri dikkate alınarak hizmetin götürülmesinde optimum büyüklüğü sağlayacak şekilde belirlenecektir.

Tek tip belediye modeli yerine belde, ilçe, il ve turistik yöre belediyeleri için birbirinden farklı kuruluş, gelir, görev ve çalışma esasları belirlenecektir. Bu kapsamda büyük şehir belediyesi modeli yeniden değerlendirilecektir.

Mahalle muhtarlıklarının gelişen yerleşim düzeni içinde işlevi artırılacak, dönüşümlü olarak yerel yönetim meclislerine üye olmaları ile ilgili mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.

Mahalli idarelerde norm kadro çalışmaları tamamlanacaktır.

Mahalli idarelerin imar ve yapı kullanımı, merkezi yönetimin standart belirleme ve denetleme konusundaki görev ve sorumlulukları açık ve uygulanabilir olacak şekilde yeniden düzenlenecektir.

Mahalli hizmetlerin tarifelendirilmesinde, maliyetler ile fiyatlar arasında denge kurulacak, insani ihtiyaçlar için zorunlu hizmet miktarı da göz önünde tutularak, hizmetlerden yararlananların hizmetin bedelini ödemesi sağlanacaktır.

Yerel yönetimlerde halkın sürekli olarak bilgilendirilmesi sağlanacak ve kamu belgeleri rahatlıkla ulaşılabilir hale getirilerek önemli yerel projelerde halkın görüşlerine başvurulacaktır.

Yüksek yatırım gereksinimi nedeniyle önemli bir pazar oluşturan yerel yönetimlerin uluslararası kuruluş ve şirketler karşısında pazarlık gücü, merkezi yönetim desteği sağlanarak artırılacaktır.

Yerel yönetimlerin hizmetlerinin planlaması, projelendirmesi ve uygulanması aşamalarında, engelliler, kadınlar, yaşlılar, çocuklar ve gençler gibi toplumun farklı kesimlerinin ihtiyaçlarını göz önüne alan yaklaşımlar geliştirilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Merkezi idare ile mahalli idareler, üniter yapı içinde idarenin bütünlüğü ilkesine uygun olarak, iş bölümü ve koordinasyona dayalı bir yapıya kavuşturulacak, merkezi ve mahalli idareler arasında görev, yetki, sorumluluk ve kaynak paylaşımı ile mahalli idarelerin teşkilat, mali ve personel yapısının yeniden düzenlenmesine yönelik hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılacaktır.

İller Bankası Genel Müdürlüğü yerel yatırımların projelendirilmesi, finansmanı ile iç ve dış kredi kullanımı, teknoloji seçimi, insan kaynakları yönetimi konularında yerel yönetimlere öncülük etmek üzere yeniden yapılandırılacaktır.

Yerel yönetimlerin imar ve yapı kullanımı yetkileri ile merkezi yönetimin standart belirleme ve denetleme görev ve sorumluluklarının açık ve uygulanabilir şekilde yeniden düzenlenmesi çalışmaları tamamlanacaktır.

Yerel yönetim birlikleri ve şirketlerine yönelik yasal çerçeve yeniden belirlenecektir.

Ulusal düzeyde yangından korunma yönetmeliği hazırlanacaktır.

V. KAMU YATIRIMLARININ PLANLANMASI VE UYGULANMASINDA ETKİNLİK

a) Mevcut Durum

Kamu yatırım programının sınırlı kamu kaynaklarına göre çok sayıda ve öncelikleri iyi belirlenmemiş veya zaman içinde önceliğini ve yapılabilirliğini kaybetmiş projelerden oluşması, öncelikli projelere dahi uygun zamanda yeterli kaynak tahsis edilememesine, yapım sürelerinin uzamasına, maliyetlerin artmasına ve elde edilecek faydaların gecikmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan, yeterince etüt edilmeden hazırlanan ve uygulamaya konulan bazı projeler zamanında tamamlansa bile öngörülen faydaları sağlayamamaktadır.

Kamu kuruluşlarının proje geliştirme, hazırlama ve etkin bir şekilde uygulama kapasitelerinin geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Uygulamanın yeterince izlenip değerlendirilememesi, proje aksaklıklarının zamanında ve etkin bir şekilde tespit edilip giderilmesini ve projeler arası eş güdümü engellemektedir.

Kamu yatırım uygulamasında etkinliğin sağlanması ve kaynakların daha rasyonel kullanımını için gerekli tedbirlerin alınması amacıyla yönelik olarak yapılan çalışmalar kapsamında, yatırım programında 1998 yılında 5.556 olan proje sayısı 1999 yılında 5.458'e, 2000 yılında 5.321'e, 2001 yılında 5.047'ye ve 2002 yılında 4.414'e düşürülmüştür.

Başlatılan çalışmaların daha kararlı ve sistemli olarak sürdürülmesi amacıyla dönük olarak; 2001 yılında 2002 Yılı Yatırım Programı hazırlıkları kapsamında yürütülen rasyonelleştirme çalışmaları, Yüksek Planlama Kurulunun 11.12.2001 tarih ve 2001/126 sayılı Kararı ve Bakanlar Kurulunun 12.12.2001 tarih ve 2001/3458 sayılı Kararı ile 353'ü ana proje, 649'u alt proje olmak üzere, 2001 yılı program fiyatlarıyla tutarı 12,4 katrilyon lira olan toplam 1.002 projenin programdan çıkarılmasıyla sonuçlanmıştır. Böylece, 2001 yılında kriz sonrası parametreleriyle 12,5 yıla kadar çıkan kamu yatırım stokunun ortalama tamamlanma süresi, 2002 yılında ortalama 8,5 yıla düşürülmüştür.

2002 yılında ise, söz konusu çalışmaların devamı mahiyetinde, 2003 Yılı Yatırım Programı hazırlıklarına ve yapılacak rasyonelleştirme çalışmalarına esas teşkil etmek üzere 15.07.2002 tarih ve 2002/39 sayılı yeni bir Yüksek Planlama Kurulu Kararı alınmış, DPT Müsteşarlığı tarafından yatırımcı kamu kuruluşları ile işbirliği içinde yürütülecek bir çalışma ile programdaki proje stokunun ortalama tamamlanma süresini yüzde 3 civarında azaltacak gerekli düzenlemeler yapılması, kamu projelerinin hazırlanması, analizi, seçimi, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi ile ilgili olarak alınacak yapısal önlemler ile proje stokunun verimli yapısının gelecekte bozulmayacağı bir ortamın oluşturulması benimsenmiştir.

2002/39 sayılı YPK Kararında, önceki yıllardan farklı olarak, kuruluşlar için bütçe türleri itibarıyla yatırım teklif tavanları belirlenmiş, böylece kısıtlı ödeneklerin öncelikli projelere tahsis edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Kamu yatırım programının rasyonelleştirilmesinin gerekliliği hususu Hükümetin Acil Eylem Planında da yer almış, 2002/39 sayılı YPK Kararında belirtilen ilke ve esaslar çerçevesinde Kamu Yatırım Programının Rasyonelleştirilmesine İlişkin Eylem Planı hazırlanmıştır.

Sonuçta, sektörel, bölgesel ve proje bazındaki öncelikler göz önünde bulundurularak yatırım programındaki devam eden projeler yeniden gözden geçirilmiş; önceliğini ve yapılabilirliğini yitirmiş 230'u ana proje, 370'i alt proje olmak üzere, 2002 yılı program fiyatlarıyla tutarı 4,9 katrilyon lira olan toplam 600 proje Yüksek Planlama Kurulunun 27.12.2002 tarih ve 2002/132 sayılı Kararı ve Bakanlar Kurulunun 30.12.2002 tarih ve 2002/5169 sayılı Kararı ile 2002 Yılı Yatırım Programından çıkarılmıştır. Yatırım programının rasyonelleştirilmesine yönelik olarak yapılan bu çalışmaların olumlu sonuçları, 2003 Yılı Yatırım Programında yansımaları bulacaktır.

Geçici bütçe uygulaması nedeniyle, 2003 Yılı Programı ve 2003 Yılı Yatırım Programının da Bütçe Kanunu gibi gecikmeli olarak yürürlüğe girecek olması sebebiyle, son gelişmeler de dikkate alınarak 2003 Yılı Programı ve Mali Yılı Bütçesi ile ilgili olarak YPK tarafından 18.01.2003 tarih ve 2003/2 sayılı yeni bir Makro Çerçeve Kararı alınmıştır. 2002/39 sayılı Makro Çerçeve Kararında kamu yatırımları ve rasyonelleştirme ile ilgili olarak yer alan hususlara 2003/2 sayılı Kararda da yer verilmiştir.

Söz konusu 2003/2 sayılı YPK Kararında;

-Kamu Yatırım Programı Rasyonelleştirme Eylem Planının, Kararda belirtilen temel ilkeler çerçevesinde yeniden gözden geçirilerek güncelleştirilmesi,

-Yatırım programında yer alan cari harcama niteliğindeki işler ile, yatırım harcaması niteliğinde olup bütçenin cari kaleminden yapılan işlerin tespit edilerek bütçenin ilgili kalemleriyle ilişkilendirilmesi,

-Fiziki gerçekleşme oranı düşük seviyede olan kamu hizmet binası, sosyal tesis, özel nitelikli taşıtlar dışındaki taşıt alımı projelerinin durdurulması, yeni sosyal tesis yatırımı başlatılmaması ve çok zorunlu haller dışında bu tür tesislerin büyük bakım ve onarımları için ödenek tahsis edilmemesi,

-Dış kredili projelerin öncelikler açısından değerlendirilerek, kısa sürede tamamlanması amacıyla, ödenek tahsislerinin birinci derecede öncelikli projelere yapılması,

-Yatırımları Hızlandırma Ödeneğinden yıl içinde kullanılabilecek ek ödenek tutarının proje bazında sınırlandırılması kararlaştırılmıştır. Böylece, kaynakların daha rasyonel olarak tahsisi amaçlanmıştır.

4734 sayılı Kamu İhale Kanununda, yatırım projelerinin planlanan sürede tamamlanarak ekonomiye kazandırılabilmesi amacıyla, birden fazla yılı kapsayan işlerde ihaleye çıkılabilmesi için, işin süresine uygun olarak yıllar itibarıyla ödeneğin bütçelerinde bulunmasını sağlamak üzere programlamanın yapılmış olmasının zorunlu olduğu, ilk yıl için öngörülen ödeneğin proje maliyetinin yüzde 10'undan az olamayacağı ve başlangıçta daha sonraki yıllar için programlanmış olan ödeneğin dilimlerinin sonraki yıllarda azaltılamayacağı hükme bağlanmıştır.

Başlatılmış bulunan rasyonelleştirme çalışmalarının 2003 yılında ve sonrasında da kesintisiz bir şekilde yürütülmesi önem arz etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Temel amaç, kamu yatırımlarının planlanması ve uygulamasında etkinlik sağlamak suretiyle, projelerin ekonomik büyümeye ve buna bağlı olarak sosyal refaha sağlayacağı katkının en yüksek düzeye çıkarılmasıdır.

Bu amaca yönelik olarak büyük ölçekli kamu yatırım projeleriyle ilgili karar alma sürecinde, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hedef ve stratejileri çerçevesinde, genel olarak fayda-maliyet analizi yaklaşımı esas alınacaktır.

Yatırım projeleri ile ilgili olarak, proje fikirlerinin geliştirilmesi, yapılabilirlik etütlerinin uluslararası standartlara uygun, ÇED olumluluk belgesi de dahil olmak üzere

karar almada gerekli bilgileri içerecek şekilde hazırlanması, projelerin analizi, seçimi ve finansman teminiyle uygulama ve tamamlanma sonrası izleme-değerlendirme aşamalarını kapsayan kurumsallaşmış etkin bir proje yönetiminin oluşturulmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir.

Kamu proje stokunun daha rasyonel ve yürütülebilir bir hale getirilmesi amacı doğrultusunda, projelerin sektörel ve bölgesel öncelikler ile yapılabirlikleri açısından gözden geçirilmesi, öncelikle uygulamasında önemli aşama kaydedilmiş ve kısa sürede bitirilebilecek olan yatırımlara öncelik verilmesi sağlanarak yatırımların hızlandırılması temin edilecektir.

Proje bazında ek ödenek kullanımına başvurulması sınırlı tutulacak, kuruluşlar yılbaşı ödenekleri çerçevesinde yıllık iş programlarını hazırlayacaklardır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Proje planlama ve uygulama sürecini yönlendirmek amacıyla Proje Döngüsü Yönetmeliği hazırlanacaktır.

VI. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

a) Mevcut Durum

Ülkelerin kalkınmasında, ulusal ve uluslar arası kaynakların harekete geçirilmesinde ve katılımcılığın artırılmasında sivil toplum kuruluşlarının (STK) önemi ve rolü artmakta ve faaliyetleri yaygınlaşmaktadır.

Uluslar arası bağış ve teknik destek şeklinde yardım sağlayan kuruluşlar, bu yardımların STK'lar aracılığıyla yürütülmesini tercih etmekte olup, bu durum STK'lar tarafından hazırlanan projelerin artmasına imkan vermektedir.

Uluslar arası bağış ve teknik destek şeklinde yardım sağlayan kuruluşların, bu yardımlarını belirli koşullara bağlamaları, yönetsel denetim sağlama ve yönlendirme çabaları, STK'ların inisiyatif kullanmalarını etkileyebilmektedir. Bu durum, ülke çıkarlarının gözetilmesi ve ulusal politikaların gösterdiği hedefler doğrultusunda çalışmalarda bulunmalarının sağlanması açısından STK'ların demokratik bir şekilde yapılandırılmaları, yönetsel ve finansal açıdan saydam olmalarını gerektirmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve demokrasinin geliştirilmesi sürecine toplumun bütün kesimlerinin etkin katılımının sağlanması esastır.

Ulusal ve uluslar arası kaynakların harekete geçirilerek kalkınma çabalarının güçlendirilmesi amacıyla STK'ların ulusal politika hedefleri doğrultusunda faaliyet göstermeleri özendirilecektir.

STK'ların örgütlenme ve hizmet yürütme aşamalarında karşılaştıkları sorunların giderilmesi için gereken çalışmalar yapılacaktır.

Kamu kurumları ve yerel yönetimlerin; eğitim, sağlık, sosyal hizmet ve spor gibi toplumsal içerikli projelerde STK'lar ve özel sektör ile iş birliği içinde faaliyet göstermeleri ve bunun için gerekli mekanizmaları oluşturmaları sağlanacaktır.

STK'lara kamu kaynaklarından sağlanan desteklerin rasyonel kriterlere dayanması sağlanacaktır.

VII. DOĞAL AFETLER

a) Mevcut Durum

Son yıllarda meydana gelen büyük afetler sonucu geniş kapsamlı doğal afet risklerini azaltma projeleri önem kazanmıştır. Afetlerden sonra ortaya çıkan zararı en aza indirmek üzere öncelikle planlama, uygulama, denetim ve organizasyon boyutlarını içeren sistem sorunlarının çözülmesi gerekmektedir.

Doğal afetler sonucu meydana gelebilecek zararların en aza indirilmesinin etkili yollarından biri olan imar düzeninin geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Afet yönetiminde her kademedeki plan kararlarının birbiriyle uyumu, plan, planlama ilke ve standartlarının afete duyarlı uygulanması önemini korumaktadır.

Afet yönetimi konusunda, afet öncesi, afet anı ve afet sonrasında aynı görev ve yetkiye sahip birden fazla kuruluşun bulunması konu ile ilgili çalışmaların etkinliğini azaltmakta ve afet yönetiminin tek elden yürütülmesi ihtiyacı önemini korumaktadır.

Başbakanlığın koordinatörlüğünde Afet Eylem Planı hazırlıkları başlatılmıştır.

Afet sonrası rehabilitasyon uygulamalarında kamu sorumluluğunu sadece bozulan sosyal ve teknik alt yapı olarak tanımlayacak düzenlemelere, konut ve işyerleri zararlarının karşılanmasının ise sigorta sistemi içinde ele alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Doğal Afet Sigortaları Kurumu kurulmuş ve zorunlu deprem sigortası getirilmiştir.

Afetler fonu kamu finansmanının yeniden yapılandırılması çerçevesinde kaldırılmıştır. Bunun yerine bütçeye konulan deprem yedek ödeneği ile afetler fonu özel ödeneği geçici bir çözüm olarak görülmektedir. Bu kalemlerin kaynakları ile harcama usul ve esaslarının sistematik bir yapıda belirlenmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Ülkemizdeki çarpık şehirleşme, yapı yoğunluklarının yüksekliği, gelir seviyesindeki düşüklük ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler nedeniyle mevcut yapı stokunun iyileştirilmesine yönelik çalışmalar güçlükle yürütülmektedir. Bu konuda yapılabileceklerin, finansman açısından mülk sahiplerinin sorumluluğunda olması, mahalli idarelerin teknik yardım ve yönlendirme konusunda destek sağlaması gerekli görülmektedir.

7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirler İle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunun yeniden düzenlenmesi çalışmaları devam etmektedir.

Afet sonrası yeniden yapılandırma projeleri olarak 1998 yılında başlatılan ve dış kredi ile yürütülen Sel ve Deprem Felaketi Acil Yardım Projesinin (TEFER) 2003 yılında tamamlanması programlanmıştır. 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 tarihlerinde meydana gelen depremler sonucunda; 2000 Yılı Yatırım Programına alınan, dış kredi ile

desteklenen Marmara Depremi Acil Yeniden Yapılandırma Projesi (MEER) kapsamındaki işlere devam edilmiştir.

3 Şubat 2002'de meydana gelen Afyon-Sultandağı depremi sonrasında iyileştirme çalışmaları başlatılmıştır. 3 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe giren 4767 sayılı Toplu Konut Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile Afyon ve civarında meydana gelen deprem sonucunda ağır hasarlı ve yıkık konut sahibi afetzedelerin kuracağı kooperatiflere, kendi arsaları veya toplulaştırma sonucunda elde edilecek arsalar üzerinde yapılacak konutlar için Toplu Konut İdaresi (TOKİ) aracılığı ile kredi verileceği hükmüne bağlanmış, bu amaçla TOKİ'ye kooperatifler için 70 trilyon TL, alt yapı ve toplulaştırma çalışmaları için Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü ve İller Bankası Genel Müdürlüğüne toplam 50 trilyon TL tahsis edilmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Afet öncesi, afet anı ve afet sonrası yapılması gerekenlere ilişkin planlama, uygulama, denetim, yaptırım bütünlüğünü sağlayacak yasal düzenleme çalışmaları sürdürülecektir.

Her kademedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarının müfredatlarında afete karşı ve afet zararlarının azaltılmasına yönelik programlara yer verilecektir.

Toplumun her kesiminin afet bilincinin artırılması amacıyla sürekli ve sistemli bir eğitim sağlanacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Çeşitli kurumların afetlerle ilgili görev ve yetki dağılımındaki çatışmalarının ortadan kaldırılması için gerekli hukuki ve idari düzenleme çalışmaları başlatılacaktır.

Afet önleyici tedbirlerin geliştirilmesi ve uygulama denetiminde etkinliğin sağlanması amacıyla imar ve afet mevzuatlarında gerekli düzenleme çalışmaları tamamlanacaktır.

7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirler İle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunda kamu sorumluluğunu, bozulan sosyal ve teknik alt yapıyı kapsayacak şekilde yeniden düzenleme çalışmaları yapılacaktır.

VIII. TRAFİK VE CAN GÜVENLİĞİ

a) Mevcut Durum

2001 yılında, karayollarında meydana gelen 442.960 trafik kazasında 4.386 kişi hayatını kaybetmiş ve 116.202 kişi yaralanmıştır. Emniyet Genel Müdürlüğünde kayıtlı araç sayısı 2001 yılında yüzde 2,8 artış göstererek 9,8 milyona ulaşırken, toplam kaza sayısında yüzde 11,5, ölü sayısında yüzde 21,2'lik bir azalma sağlanması ile denetimde giderek etkinliğin artmasının ve hedef planlama yaklaşımının olumlu sonuçları gözlenmektedir. Ancak, ülkemizde trafik kazaları sonucunda ortaya çıkan can kayıplarının yanı sıra ekonomik kayıplar önemini korumaktadır.

Dünya Bankası finansmanı ile yürütülen Karayollarında Trafik Güvenliği Projesi kapsamında, trafik kazalarının yoğun olduğu 4.500 km'lik güzergahta denetim hizmetlerinin gelişmiş teknik yöntemlerle etkinleştirilmesini sağlamak amacıyla başlatılan

projenin haberleşme sisteminin oluşturulması konusundaki sorunlar çözümlenerek yıl içinde ihalesi yapılmıştır.

Trafik güvenliğinde etkinliği sağlamak amacıyla, gelişmiş yöntemlerle yapılması planlanan araç muayenelerinin özel sektör tarafından gerçekleştirilmesi yönünde başlatılan çalışmalar kapsamında 11 Temmuz 2002 tarihinde Araç Muayene İstasyonlarının Açılması, İşletilmesi ve Araç Muayenesi Hakkında Yönetmelik yürürlüğe girmiştir.

Ülke genelinde bütün illerde acil yardım ve kurtarma merkezleri kurulmuştur. Ancak, bu hizmetlerin etkinleştirilmesi ve yaygınlaştırılması, halkın bu konuda bilinçlendirilmesi ve diğer sorumlu hizmet kuruluşları ile koordinasyon sağlanması ihtiyacı devam etmektedir.

Karayolu İyileştirilmesi ve Trafik Güvenliği Projesi kapsamında 2002 yıl sonu itibarıyla 700 öğretmene hizmet içi eğitim verilmiş, 20 eğitici öğretmenin bilgi ve tecrübelerinin artırılması amacıyla yurt dışı eğitimi tamamlanmıştır. Çeşitli faaliyetler ve seminerlere 1987 yılından önce ehliyet almış 40 bin kişi katılmıştır. 362 proje okuluna ekipman donatımı sağlanmış olup, 250 adet trafik güvenliği eğitimi öğretmen kullanım kılavuzu hazırlanmaktadır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Ulaştırma alt sektörleri arasında, ülke gereksinimlerine uygun dengeler kurularak, taşımaların her türünde öncelikle can ve mal güvenliğinin gözetilmesi ve buna yönelik yasal ve kurumsal alt yapının oluşturulması, kamuoyunun trafik konusunda bilinçlenmesinin ve katılımının sağlanması temel amaçtır.

Karayollarında trafik güvenliği konusunda hazırlanacak kampanyalar ve hedef programlara kamuoyunun ve sivil toplum örgütlerinin desteğinin artırılması, özel kesimin trafik güvenliği ile ilgili projelere katılımının özendirilmesi ve bu uygulamanın yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Trafik suçlarına verilen cezaların uygulanabilir, caydırıcı ve kamu vicdanını tatmin edici şekilde düzenlenmesi, denetim hizmetlerinin, teknik donanımlı araçlarla seyir halindeki trafik üzerinde etkin olarak yapılması ve belirlenecek hedef programlar çerçevesinde denetimin yoğunlaştırılması sağlanacaktır.

Trafiği denetlemekle görevli polis ve jandarmanın eğitimi geliştirilerek, bu görevde uzmanlaşmalarına önem verilecektir.

Trafik kazalarına bağlı ölüm, yaralanma ve özürlü kalma durumlarının önlenmesi ve azaltılması için etkili tedbirler alınacak, acil sağlık ve kurtarma hizmetlerinin ülke genelinde yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi sağlanacaktır.

Trafik hizmetleri ile ilgili mevzuatın AB mevzuatı ile uyumlaştırılması konusundaki çalışmalar hızlandırılacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Trafik kazalarında acil müdahale ve kurtarma hizmetlerinin çağdaş yöntemlerle ve etkin bir şekilde yapılabilmesi için, sivil toplum örgütleri, meslek kuruluşları ve yerel

yönetimlerin de katılabileceği uygun bir kurumsal yapının oluşturulması konusunda gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

EKONOMİDE ETKİNLİĞİN ARTIRILMASI

I. REKABET HUKUKU VE POLİTİKALARI

a) Mevcut Durum

Rekabet Kurumu, ikincil mevzuat olarak adlandırılan tebliğ çalışmalarının önemli bir kısmını tamamlamıştır.

AB mevzuatı ile paralel düzenlemeler içeren 2002/2 sayılı Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyet Tebliği 14 Temmuz 2002 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Diğer tebliğ çalışmalarına da devam edilmekte olup, teşebbüsler arası müşterek araştırma ve geliştirme anlaşmalarına grup muafiyeti tanıyan AR-GE Tebliği taslak aşamasına getirilmiştir.

Toplumda rekabet kültürünün geliştirilmesi amacıyla, genel olarak toplumun ve özel olarak da KOBİ'ler başta olmak üzere iş çevrelerinin rekabet hukuku uygulamaları hakkında bilgilendirilmesi yönündeki çalışmalar çerçevesinde rekabet el kitabı hazırlanmıştır.

Telekomünikasyon ve Rekabet Kurumları arasında, telekomünikasyon sektöründe serbest bir rekabet ortamının tesisine ve geliştirilmesine yönelik olarak iki kurumun yetki ve görev alanlarına giren konuların daha etkin bir şekilde ele alınmasına ilişkin usulü belirlemek üzere bir protokol taslağı hazırlanmıştır.

Sektörel düzenleyici kurumların görevlerine ilişkin mevzuatta 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanuna getirilen istisnalar, rekabet soruşturmalarında Rekabet Kurumu ile bu kuruluşlar arasında yetki çatışmasına neden olabilmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Türkiye'de rekabet hukuku ve politikalarının nihai hedefi, mal ve hizmet piyasalarında etkili bir rekabet sağlayarak etkinliği artırmaktır. Düzenleyici kurumlar vasıtasıyla, ilgili sektörler ve/veya ekonomideki verimliliğin, ürün çeşitliliğinin, hizmet kalitesinin rekabet gücünün ve sektörde yeniliklerin artırılmasının yanı sıra, fiyatların düşmesi, teknolojik gelişmenin hızlanması ile fiyat oluşumunun, pazara girişin ve ortak tüketimin düzenlenmesi ve yasaklanmış davranışların kontrolü temel amaçtır.

Kendilerine kanunla özel veya inhisari haklar verilen kamu kurumlarının faaliyetlerinin rekabet kuralları ile denetlenmesi ve bu alanlarda daha fazla serbestleşmeye gidilmesi için gereken hazırlıklar yapılacaktır. Ayrıca, 4054 sayılı Kanuna aykırı hükümler taşıyan yürürlükteki mevzuatta çatışan hükümler tespit edilerek, gerekli değişiklikler yapılacaktır.

Rekabet Kurumu, monopolistik ve oligopolistik sektörlerdeki fiyat hareketlerini izleyerek, rekabeti bozan fiyat ayarlaması ve pazar paylaşımı gibi anlaşmaları etkili bir

biçimde soruşturup, bu sektörlerdeki fiyat hareketlerinin rekabetçi bir seviyede oluşumunu sağlayacak çalışmalara önem verecektir.

Piyasalardaki rekabet yapısını güçlendirmek için rekabet mevzuatının uygulanmasının yanı sıra toplumda rekabet kültürü oluşturulmasına ve toplumun rekabet kuralları konusunda bilgilendirilmesine çalışılacaktır. Bu amaçla eğitici yayın ve programların medya araçları ile sunulması özendirilecektir. Ayrıca, üniversitelerin ilgili programlarında rekabet hukuku ve politikalarının etkili bir biçimde işlenmesi sağlanacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Rekabetin Korunması Hakkında Kanunla gelişen diğer mevzuatta gerekli düzenlemelerin yapılması amacıyla yürürlükteki mevzuatta mal ve hizmet piyasalarında rekabet kurallarının işleyişine engel olan hükümler tespit edilecek ve gerekli değişiklikler yapılacaktır.

Sektörel düzenlemelerden sorumlu bağımsız kurumların kendi aralarında ve Rekabet Kurumuyla olan ilişkileri konusundaki görev, yetki ve sorumluluk paylaşımının sınır ve koşullarını belirleyecek ikili ve çok taraflı protokoller hazırlanacaktır.

Rekabet hukuku ve politikalarının etkili bir biçimde icra edilmesi ve AB mevzuatına uyumu için gerekli olan ikincil mevzuat hızla oluşturulacaktır.

II. FİKRİ HAKLARIN KORUNMASI

a) Mevcut Durum

Uluslar arası gelişmeler ve teknolojik ilerlemeler, fikri haklar konusunda ülkelerin, kendilerine has düzenlemeleri saklı kalmak üzere, genel uygulamalar açısından ortak hükümlere uyma zorunluluğunu giderek artırmaktadır. Bu nedenle, fikri haklara ilişkin yasal, idari ve teknik alt yapı ile ilgili olarak ülkemizde yakın dönemde uluslar arası uygulamalara büyük ölçüde uyumlu şekilde oluşturulmuş olan yapının, dinamik bir yaklaşımla değerlendirilip yenilenmesi ve geliştirilmesi gereği devam etmektedir.

2002 yılı içerisinde fikri haklar sisteminin iyileştirilmesine yönelik olumlu girişimler gerçekleşmiştir. Bu kapsamda, özellikle korsanlıkla mücadele amacıyla 70 ilde komisyon kurulmuş olup çalışmalar başlatılmıştır.

Sinema sektörünün güçlendirilmesi amacıyla Türkiye ulusal sinema kurumu kurulmasına ilişkin bir kanun tasarısı taslağı hazırlanmıştır. 3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanununda 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununa ve uluslar arası normlara uygun değişikliklerin yapılması çalışmaları sürdürülmektedir.

Sistemin diğer bileşeni olan sınai haklar alanında ise; Türk Patent Enstitüsünün (TPE) kuruluş ve görevleri hakkında 544 sayılı KHK'da değişiklik öngören Kanun Tasarısı ile Entegre Devre Topografyalarının Korunmasına İlişkin Kanun Tasarısı ve Yeni Bitki Çeşitlerine Ait İslahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun Tasarısı tasarıları sonuçlanma aşamasına gelmiştir.

Fikri haklar sisteminin temel unsurları arasında yer alan hak izleme kuruluşlarının daha fonksiyonel bir yapıya kavuşturulması amacıyla yapılan çalışmalar devam etmektedir.

Fikri haklar sistemi içinde, bilgiye kolay ve doğrudan ulaşmayı sağlayacak veri tabanları oluşturulması esastır. Bu kapsamda, tescil edilmiş olan sınai haklara ilişkin veri tabanlarının on-line olarak kullanıcıların hizmetine sunulması çalışmaları sürdürülmektedir.

2002 yılından itibaren, sınai hak ilan bültenlerinin bilgisayar ortamında kullanıma sunulması ve TPE bünyesinde oluşturulmuş olan Sınai Mülkiyet Kütüphanesi hizmetlerinin internet ortamına açılması çalışmaları sürdürülmektedir.

Fikri haklar sisteminin tüm kurum ve kurallarıyla tesis edilmesini sağlamak üzere, ulusal kaynakların yanı sıra uluslararası kaynaklardan da destek alınmaktadır. Bu çerçevede, 2005 yılında tamamlanacak olan Dünya Bankası destekli II. Teknoloji Geliştirme Projesi kapsamında sınai mülkiyet sitesi inşaatı başlatılmıştır. Diğer taraftan, Türk fikri mülkiyet sisteminin güçlendirilmesine yönelik Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı destekli Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) projesi çalışmaları da sürdürülmektedir. Ayrıca, AB kaynaklarından finanse edilen ve 2005 yılı sonunda tamamlanması öngörülen Fikri-Sınai Hakların Etkin Uygulanması Projesi kapsamındaki çalışmalar da devam etmektedir.

TABLO: VIII.1- Türkiye’de Sınai Haklar ile İlgili Başvurular

	1999	2000	2001	2002
Marka	23 692	28 627	28 177	35 685
- Yerli	17 837	20 945	19 054	25 509
- Yabancı	5 855	7 682	9 123	10 176
Patent	3 028	3 444	3 219	1 481
- Yerli	273	266	299	297
- Yabancı	2 755	3 178	2 920	1 184
Tasarım	1 937	2 552	2 852	3 903
- Yerli	1 695	2 294	2 560	3 666
- Yabancı	242	258	292	237
Coğrafi İşaretler	1	10	25	27
- Yerli	1	10	25	27
- Yabancı	--	--	--	--
Faydalı Model	317	460	640	755
- Yerli	308	444	624	745
- Yabancı	9	16	16	10
İlaç	547	739	793	320
- Yerli	13	14	5	6
- Yabancı	534	725	788	314

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Ülke koşullarını ve ihtiyaçlarını gözeterek, uluslararası standartlarla uyumlu fikri haklar sisteminin bütün kurum ve kurallarıyla oluşturulması ve sürdürülmesi temel amaçtır. Bu kapsamda Kültür Bakanlığının ilgili birimi yeniden yapılandırılacak, TPE'nin teknik ve personel alt yapısı güçlendirilecek, patent ve marka vekilliği kurumsallaştırılacak ve bu alandaki uluslararası anlaşmalara taraf olunacaktır.

Fikri haklar sisteminin temel işlevlerini yerine getiren ilgili kamu kurumlarının ve sivil toplum örgütlerinin etkin bir eş güdüm içerisinde çalışmaları sağlanacaktır.

Fikri hakların korunması ve desteklenmesi; sanayileşme, dış ticaret, bilim ve teknoloji politikaları ile birlikte değerlendirilerek, söz konusu politikalar fikri haklar politikasıyla eş güdüm ve işbirliği içerisinde planlanacak ve uygulanacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Eser ve komşu hak sahiplerinin haklarının etkin korunması amacıyla Kültür Bakanlığı Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü yeniden yapılandırılacaktır.

Sınai hak sahiplerinin haklarının etkin korunmasını ve yeni ortaya çıkan sınai hak türlerinde uzmanlaşmayı sağlamak üzere, TPE'nin kurumsal yapısı geliştirilecektir.

3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu uluslararası normlara uyumlu hale getirilecektir.

Yeni bitki çeşitlerinin ve entegre devre topografyalarının korunmasına ilişkin kanun tasarısı çalışmaları sonuçlandırılacaktır.

III. VERİMLİLİK VE KALİTE KONTROLÜ**a) Mevcut Durum**

Ulusal düzeyde verimliliğin artırılması ve kalitenin geliştirilmesi için kamu kesimi ve özel kesim ile sivil toplum örgütlerinin katılımı suretiyle eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarının yaygınlaştırılmasını, her türlü mal ve hizmet üretiminde faaliyetlerin programlanmasını ve eş güdümünü esas alan toplam kalite yönetimi uygulamaları önem arz etmektedir.

Özellikle KOBİ'lerin katılımını sağlayarak toplam kalite yönetiminin yaygınlaştırılmasını hedefleyen ulusal kalite hareketi çerçevesinde, Türkiye Kalite Derneği (KALDER) ile Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfının (TTGV) işbirliğiyle çalışmalar yürütülmektedir.

1992 yılından beri her yıl değişik bir ana tema ile KALDER tarafından düzenlenmekte olan Ulusal Kalite Kongresinde, 2002 yılında, toplam kalite yönetimi konusunda en son uygulama ve gelişmeler ile ülkemizin uluslararası platformdaki marka değerini artırabilmek için yönetim kalitesi ve Türkiye markası kavramlarını bağdaştıracak yenilikçi projeler tartışılmıştır.

Ülkemizde kalite alt yapısının iyileştirilmesi için, kalite güvencesi sistem belgelendirmesinin yaygınlaştırılması, verilen belgelerin uluslar arası tanınırlığının sağlanması ve izlenebilir ölçü sistemine dayalı kalibrasyon hizmetlerinin yaygınlaştırılması çabaları sürdürülmektedir. Halen Türk Akreditasyon Kurumu (TÜRKAK) tarafından 2002 yılında iki adet sistem belgelendirme kuruluşu, bir adet personel belgelendirme kuruluşu, bir adet kalibrasyon laboratuvarı ve bir adet de muayene kuruluşu akredite edilmiştir.

Standardizasyon, ölçme, kalite, akreditasyon, test ve belgelendirme konularındaki mevzuatın AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesinde esas alınacak olan Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun ve ilgili 5 yönetmelik yayınlanmıştır.

Milli Prodüktivite Merkezince, verimlilik bilincinin oluşturulması ve KOBİ'lere verimlilik artırıcı tekniklerin öğretilmesi ve söz konusu tekniklerin uygulanmasını sağlayıcı nitelikte eğitim, danışmanlık ve araştırma çalışmaları ile verimlilik ölçme ve değerlendirme ve rekabet gücü olanaklarının artırılması için üretim ve pazarlama stratejilerinin belirlenmesi konularında sektörler düzeyinde araştırmalar yürütülmüştür. Milli Prodüktivite Merkezi, 2002 yılında, ulusal verimlilik hareketini başlatmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Ulusal düzeyde verimliliğin artırılması ve kalitenin geliştirilmesi çalışmalarına ve toplam kalite yönetimi uygulamalarına hız verilecektir.

Verimlilikle ilgili hizmetlerin kalkınmada öncelikli yörelerdeki merkezlere ve KOBİ'lere öncelik verecek bir biçimde yürütülmesi önem arz etmektedir. KOBİ'lerde verimlilik artışı sağlayabilecek projeler için AB mali desteğinin sağlanması çalışmaları sürdürülecektir.

Günümüzde bilgi teknolojilerinin, verimlilik artışına ve rekabet gücüne katkıları yönüyle giderek önem kazanmasından dolayı, bu konudaki uygulamaların yanı sıra işletmelere teknoloji transferiyle ilgili danışmanlık hizmetlerinin de sunulmasına önem verilecektir.

İmalat sanayiinde uluslar arası verimlilik karşılaştırmalarının yapılması, sermaye ve iş gücü verimliliğinin ölçülmesi, rekabette öncü sektörlerin tespit edilmesi ve çeşitli sektörlerde kalite alt yapısının belirlenmesi gibi konularda yoğunlaşan araştırmalar yürütülecektir.